CONVORBIRI LITERARE

No. 1 BUCUREŞTI, IANUARIE 1921 Anul LIII

Conştiinţă naţională şi Geografie

Lecţiune inaugurală a cursului de Geografie la Universitatea din Cluj, 19 Nov. 1919

Sunt subiecte de care sufletul ţi-e atât de plin, în cât atunci când te-ai hotărît să vorbeşti despre ele, te aştepţi să spui ceva cu totul nou, frumos şi adevărat, convins că vei face bine altora şi că vei simţi şi tu o nespusă mulţumire. Dar de multe ori îţi dai seama că tocmai un lucru care ţi-ar fi atât de drag, nu poţi să-l înfăţişezi mai desăvârşit de cât alţii. Şi atunci, dacă eşti stăpânit de evlavia expresiei celei mai fericite, de cât să faci o parafrază searbădă, mai bine iei cartea în care ai citit rândurile care întreceau puterea ta sufletească, — şi citeşti după ea. Aşa sunt nevoit să încep eu acum cu privire la conştiinţa naţională.

S'a scris foarte mult despre naţiune [1] şi conştiinţă naţională şi mai ales în jurul lor. Puţine studii impresionează mai puternic, prin adâncimea gândirii, ca o conferinţă a lui Ernest Renan, — intitulată: «Ce este o naţiune?» [2]

Voi cită câteva rânduri: «Omul nu este sclav nici al rasei, nici al limbei, nici al religiunii, nici al cursurilor de fluvii, nici al direcţiunii munţilor. O mare agregaţiune de oameni, sănătoasă ca

1) La noi lucrările de seamă în această privinţă sunt: **N. Iorga**, *Principiul naţional, origina şi desvoltarea lui*, Neamul Românesc, 1917; **D. Gusti**, *Problema naţiunii*, Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială, An. I, No. 2—3, Bucureşti 1919; **A. C. Cuza**, *Naţionalitatea în artă*, Ed. II, Bucureşti, 1915; **Aurel C. Popovici**, *Naţionalism sau Democraţie?* Bucureşti, 1910.

2) **Ernest Renan**, *Qu'est-ce qu'une Nation?* Conférence faite en Sorbonne le 11 mars 1882, in vol. Discours et conférences, Paris, 1895. Extrasele sunt de la p. 306, 307 şi 309.

spirit şi caldă ca inimă, creează o conştiinţă morală care se numeşte o naţiune.» Şi aiurea se analizează astfel această conştiinţă colectivă: «Două lucruri, care la urmă nu sunt de cât unul, constitue acest suflet, acest principiu spiritual: Unul e stăpânirea în comun a unei bogate moşteniri de amintiri; celălalt este consimţimântul actual, dorinţa de a trăi împreună, voinţa de a continua valorificarea moştenirii care a fost primită neîmpărţită... Naţiunea, ca şi individul este capătul unui lung trecut de silinţe, de jertfe şi devotamente... A fi avut glorii comune în trecut, o voinţă comună în prezent; a fi făcut fapte mari împreună, a voi, să mai faci încă, iată condiţiunile esenţiale spre a fi un popor». Şi aceste fapte mari nu sunt numai fapte de isbândă. Tot atât de mult contribue la ideea naţională regretele şi suferinţele. «Da, spune Renan, suferinţa în comun uneşte mai mult de cât bucuria. Ca amintire naţională doliul preţueşte mai mult de cât triumful. Căci el impune datorii, el *comandă* forţarea comună.»

Mă mărginesc la aceste citate. Din analiza multor elemente care constitue o naţiune şi deci o conştiinţă naţională, Renan conchide că *esenţială* este «moştenirea» comună pe care o dă trecutul, iar pe temeiul acestei moşteniri «consimţimântul» actual de a trăi împreună şi «voinţa» de a continuà în viitor viaţa pe drumul care s'a arătat a fi bun în trecut.

Se pot desvoltà corolare pornind de la definiţia lui Renan. In ce constă această «moştenire» comună, pe care popoarele o păstrează cu sfinţenie? Renan atinge întrebarea. El spune «a fi făcut *fapte mari* împreună», fapte mari în care nu intră numai faptele de glorie şi de isbândă, ci şi de sacrificii, de devotament, de forţări comune, chiar unele fapte aducătoare de nenorociri comune. Cât de nobilă, de generoasă şi de adevărată este această concepţiune, o simţim cu toţii când ne gândim la viaţa poporului nostru. Şi suferinţa şi forţarea comună timp de secole, chiar fără isbândă imediată, sunt fapte care se adaugă la moştenirea aducătoare a consimţimântului comun în prezent. — In orice caz însă, trebue să fie *fapte mari*. Şi aci e de insistat asupra părţii pe care Renan numai o atinge: Considerăm ca o moştenire naţională a trecutului, deci ca elemente de conştiinţă naţională, numai lamura, floarea faptelor, partea ideală a manifestărilor unui popor. Şi aceiaş parte ideală o alegem când avem în vedere şi prezentul. — Dar de ce să încerc o imitare slabă a unei idei frumoase? Voi deschide aci o altă carte,

— aceasta a unui filosof german, Paulsen[1]) — care şi-a pus acelaş întrebare:

«Ai cântat în tinereţe şi mai cânţi şi astăzi cântecul în care spui că îţi dai inima şi braţul tău pentru patria ta. Ce este această patrie, căreia te consacri pe tine însuţi, puterea şi viaţa ta? Este oare totalitatea indivizilor pe care îi întâlneşti? Sunt oamenii cu cu care te pun în contact relaţiunile zilnice, cu care îţi pui la cale treburile sau ai de face în slujba ce ocupi? De sigur că nu; pe lângă cei mai mulţi dintre ei treci nepăsător şi pe mulţi te necăjeşti. Este cercul mai mic, cu care eşti legat mai de aproape? Sunt cunoscuţi şi prietenii cei buni, colegii şi superiorii? De sigur sunt mulţi în ei pe care îi respecţi şi îi preţueşti, totuş când vorbeşti despre ei mai ştii poate şi multe care le lipsesc până să fie desăvârşiţi, iar a trăi şi a murì pentru ei, nu, asta nu e părerea ta. — Şi totuş cânţi cu un sentiment cât se poate de adevărat. Unde este dar acest popor?

«Este în inima mamei tale, este în limba pe care ai învăţat-o de la ea, este în cântecul care te pătrunde până în adâncul sufletului, este în privirea copilului tău, este în credinţa unui prieten, în iubirea unei femei. El se uită la tine chiar şi din ochii albaştri ai unui copil necunoscut, care se joacă pe marginea drumului. Este în fiecare cuvânt de învăţătură sau înţelepciune pe care un profesor bun ţi l-a spus, este în amintirea morţilor tăi, în chipul marilor bărbaţi al căror caracter te-a înălţat, ale căror idei te-au îmbogăţit; el însuşi este un chip pe care ţi l-ai plăsmuit tu, *o fiinţă ideală ale cărei trăsături le-ai scos şi îmbinat din ce ai întâlnit mai scump, mai bun şi mai vrednic de cinste.* Şi acum zici, lăsând la o parte pe toate celelalte: *acesta* e poporul meu, aşa este el cu adevărat, în aceasta se manifestă fiinţa lui adevărată, — şi nu este încă totul, căci bogăţii nesfârşite şi nesfârşite adâncimi îmi rămân tăinuite.»

Astfel de rânduri nu se pot citì fără emoţiune şi aceasta de multe ori e dovadă că ele ating însăşi esenţa chestiunii.

Dar pornind de la această judecată, mai putem deduce încă ceva asupra patriei şi conştiinţei naţionale. Dacă patria reprezintă pentru noi o închipuire ideală, alcătuită din ce am «întâlnit mai

---

1) *Fr. Paulsen Einleitung in die Philosophie*, p. 287 a ed. XIX. — Împrumut citatul din frumoasa traducere, până acum încă în manuscris făcută de I. Lupu şi D. Puşchilă.

nai vrednic de cinste» în trecutul nostru şi între
ste o icoană proprie fiecărei naţiuni, fiindcă fiecare
din faptele sale proprii şi din aspiraţiunile sale
oane nu se pot împrumută, nici înlocui. Ele sunt
culori pentru fiecare naţiune.
oe să revenim la Renan. După el, ce există
unile, ca o caracteristică a conştiinţelor naţionale
e păstrarea unei moşteniri de amintiri comune,
comună pe temeiul acestor amintiri, şi cu inten-
ri comune viitoare. Aceasta e o constatare filo-
le largă ca să poată intră în ea toate naţiunile.
ire o moştenire a sa *proprie* din trecut, şi pe
iotive proprii, în afară de moştenirea trecutului,
a popor la popor; uneori lipsind la unele, alteori
ternice, motive care vin în sprijinul conştiinţei,

lor în părți integrante ale sufletului național. — Dar un
termenul «național» îți pare prea puțin expresiv. E un f
nire elementară, care se continuă tenace prin toate tran
și peste toate piedicele, chiar în viața individului izolat
națiunii. Pot să se schimbe stările sociale, credința, pă
uneori chiar limba, și ea totuș rezistă. Și nu din îndărăt
nu printr'un raționament care a cumpănit și a ales o
din dorința de mai bine a individului care uneori din ca
fere și chiar dispare. Uneori nici iubirea elementară nu
— câte scene tragice trebue să fi adus războiul acesta
căsniciilor alcătuite din neamuri în conflict! — E ceva
Cine cedează se simte un apostat, chiar dacă niciodată
face o dojană. E un mister învăluitor, tiranic fără să
fără să vorbească, fără să arunce o privire.

Conștiința națională este deci o *forță* care se istov

sale însuşiri, nu poate fi o mândrie mai mare şi un îmbold mai puternic de întărire a acestei calităţi.

Acest proces, care cuprinde individualizare şi diferenţiare, se îndeplineşte conform unui *ideal naţional.* Am văzut că noţiunea de patrie e alcătuită din tot ce socotim că e mai demn de admirat în lăuntrul fiecărei naţiuni. Această icoană ideală e proectată necontenit în viitor şi ea e îndreptătorul activităţii naţionale. In timpurile noastre o singură îngrădire poate avea activitatea naţională: interesul naţiunilor vecine, sau, mai bine, interesul de vieţuire armonică a tuturor naţiunilor de pe faţa pământului. Aceasta înseamnă că fiecare naţiune tinde să se individualizeze şi să se corecteze mai ales în sensul principiilor unei morale superioare a naţiunilor. — Trebue să spun «mai ales» fiindcă ultimul războj pare a fi arătat că, din motive egoiste, o conştiinţă naţională poate evolua temporar şi împotriva acestor principii. Dar nu fără pedeapsă. Şi această pedeapsă a fost posibilă tocmai pe temeiul conştiinţei naţionale vii a popoarelor atacate.

Dar să rămânem la constatarea ultimă: conştiinţa naţională e o forţă în evoluţie. Evident, procesul de transformare se îndeplineşte în mare parte inconştient, prin un fel de forţă a împrejurărilor; în această privinţă se poate vedea că multe din motivele secundare, pe care le exclude Renan, sunt tot atât de însemnate ca şi moştenirea amintirilor trecutului. Influenţa favorabilă sau stânjenitoare a mediului geografic, faptele mari etnice, îndeplinite în timp de veacuri, obscur dar durabil, de vitalitatea şi de calităţile sufleteşti ale unui popor, pot sta, în ceia ce ce numim conştiinţă naţională, alături de amintirea isprăvilor istorice săvârşite, într'o zi de victorie, pe un câmp de arme. — Dar iarăş e sigur că prefacerea acestei conştiinţe, modelarea, răspândirea şi intensificarea ei, se poate face voit şi în chip continuu prin operă culturală. In această privinţă e caracteristic că popoarele de cultură au conştiinţă naţională desvoltată. Minoritatea de iniţiaţi — indiferent în ce domeniu: artistic, literar, şi ştiinţific, filosofic şi chiar politic, — ea poate analiza şi adânci elementele conştiinţei naţionale, ea îi poate da hrana curată şi substanţială de argumente, de simţiri şi de impulsii, care să o facă o forţă nobilă, activă şi eficace. Căci o forţă e reală numai întru cât lucrează şi de la această lege fizică nu scapă nici subtila manifestare sufletească pe care o numim conştiinţă naţională.

Acum ar fi poate locul întrebării: e nevoe de o conştiinţă naţio-

nală ? Intrebarea e din cele în jurul căreia se poate face multă vorbă. In locul răspunsului eu aduc întâiu constatarea că ea *există*. Şi există hotărât la popoare de cultură superioară, dar şi la cele mai puţin înaintate. Aceasta e una din caracteristicele de civilizaţie ale vremii noastre. Există atât de puternică, în cât popoare pierite de mult ca state, cum sunt Ceho-Slovacii şi Polonii, au înviat prin această conştiinţă naţională. Există atât de înrădăcinată, în cât o mare naţiune ca Franţa, care a crezut că o poate înlocui prin «cultul omenirii şi al dreptului» în lume, a înscris aceste devize pe drapelul *naţional* francez, însuşindu-le ca pe un caracter al naţiunii franceze: *Plus je me sens Français, plus je me sens humain*. Există atât de reală şi de imperioasă, în cât Imperii s'au prăbuşit la picioarele ei. E atât de firesc să existe, în cât o ţară — vorbesc de Statele-Unite,—în care la început s'au adunat de pretutindeni oameni pentru o libertate mai mare şi un traiu mai bun, când acest traiu mai bun a fost dobândit, toată silinţa s'a îndreptat în sensul *creării* unei personalităţi proprii naţionale [1]). Din elemente atât de disparate a putut prinde fiinţă ce se numeşte astăzi Naţiunea americană, o realitate pe care o simţim şi noi, la o atât de mare depărtare.

* * *

Dacă există conştiinţă naţională la poporul român nu mă intreb, cu toate că s'a afirmat şi neexistenţa ei. Intâmplările din cei din urmă trei ani cred că nu mai dau drept nimănui să se îndoească. Când o parte a acestui popor face jertfa a sute de mii de oameni pentru desrobirea celeilalte părţi, când se întâmplă acte ca unirea Basarabiei, Transilvaniei şi Bucovinei, când, după sacrificii supraomeneşti, acest popor poate duce un nou războiu cu victorie strălucită pentru apărarea unităţii sale, — şi chiar apărarea intereselor mai mari europene, — îmi pare că ceea ce pune Ernest Renan ca esenţială condiţie pentru o naţiune, se află în întregime îndeplinit: există şi moştenirea comună a trecutului şi mai ales consimţimântul de a trăi în comun, precum şi dorinţa de a face de aci înnainte fapte mari in comun. De sigur războiul modern, în care iau parte forţele naţionale intensificate de paroxism, e un prilej favorabil de lămurire a însuşirilor bune şi rele, de cunoaştere a valorii prin măsurarea puterilor şi prin rezultate.

---

1) **Firmin Roz**, *L'Energie américaine*, Bibl. de philosophie scientifique.

Dar când te întrebi cum a căpătat poporul român, în massa lui, această conştiinţă, trebue să recunoşti că te afli aproape în faţa unei taine. In afară de limba comună, de sigur nu mică a fost contribuţiunea cărturarilor, începând cu cronicarii vechi şi sfârşind cu ziarul şi cartea actuală. Insă răspândirea cărţii şi posibilitatea citirii şi asimilării ei au fost atât de reduse, în cât nu numai aci este explicarea. Pentru regat timpul de şcoală şi de serviciul militar a fost hotărâtor, dar pentru întreaga Românime poate au contribuit mai mult unele influenţe geografice şi etnice. Râurile care străpung munţii şi se împrăştie, însoţite de drumuri umblate, din Ardealul central spre cele patru vânturi, pasurile destul de numeroase, Dunărea, care permite o circulaţie relativ vie de transporturi şi de pescari din ţinuturile sârbeşti până la Mare, chiar munţii care adună în fiecare an păstori de pe o clină şi de pe cealaltă, apoi mişcările de populaţie subt atâtea forme şi atât de numeroase : emigrări peste munţi din motive politice de suprapopulaţie, din nevoi pastorale, din nevoi economice şi de colonizare, de foamete, de molimă şi răzmeriţă, bâlciuri, târguri, hramuri religioase, iată atâtea prilejuri de continuă frământare, de continuă osmoză şi endosmoză, de unificare nu numai a sângelui, a limbii şi obiceiurilor, ci şi a conştiinţei. Cei de curând veniţi păstrau amintirea locului de plecare şi nu se simţiau înstrăinaţi în pământul nou, legau firul între satul de baştină şi satul de adopţiune, până s'a ajuns la ţesătura deasă şi variată a unei singure concepţii despre ţară şi neam.

Dar nu am pretenţia să explic prin aceste puţine cuvinte un fenomen atât de complex. Acestea sunt numai indicaţiuni, care au nevoe de adâncire, lucru nepotrivit cu cadrul acestei expuneri.

Avem conştiinţă naţională, dar o avem supt o formă în care intră multă parte de subconştient. Aceasta e departe de a fi un defect, căci partea subconştientă e cea mai temeinică. Insă pentru intensificare e nevoe de o bogată parte conştientă. Atunci se va puteà numì cu adevărat *conştiinţă*. Cred că aceasta e o necesitate pentru neamul nostru. Ne trebue o conştiinţă cât mai uniformă şi mai deplină, cât mai puternică şi mai răspândită. Şi o cred din două motive :

Unul s'ar puteà numì *intern*. In România de azi se unesc întâia oară părţi din neamul românesc, cari au trăit mult timp despărţite politiceşte, şi din această pricină şi-au făurit involuntar un suflet cu nuanţe particulare. Tot în această Românie nouă, se

află o însemnată minoritate, care nu există în vechiul regat. O minoritate împestriţată de sigur şi neputând niciodată predominà. dar alcătuind pe alocuri petece omogene — unul din ele chiar în centrul noului stat — şi peste tot cu o înaintată conştiinţă naţională.

Dar lăsând la o parte problema internă, care prin o conducere înţeleaptă poate fi evitată, fiindcă astfel se poate ajunge la consimţimântul de vieţuire comună, mai este un motiv *extern*. Cât timp sunt naţiuni conştiente în jurul nostru, noi trebue să fim o naţiune conştientă. Cât timp naţiunile din jurul nostru îşi menţin şi îşi precizează individualitatea — ceia ce înseamnă că sunt posibile conflicte — atât timp conştiinţa românească trebue să fie vie şi clară. Azi nu se luptă numai tunurile şi puştile, ci, mai cu seamă, se luptă sufletul naţiunilor. Odată erà nevoia unei cuirase de metal pentru apărare. Acum cu toate că această cuirasă nu e lăsată la o parte, — nu a venit încă timpul — s'a dovedit că ea se poate sparge. Ea cade cu încetul în planul al doilea. Se simte tot mai mult nevoia unei cuirase sufleteşti, care nu poate fi atinsă şi nici zdrobită. E un nou mijloc de luptă pentru existenţă şi perpetuare. Ne trebue această armă pentru păstrarea fiinţei noastre naţionale.

Alte popoare îşi pot permite luxul experienţelor pe teme, umanitare şi sociale. Noi, singurele elemente de mândrie le putem scoate din viaţa noastră naţională. Trecutul nostru a fost îndreptat în sens naţional. Războiul de ieri ne aduce întregirea naţională. Această îngrozitoare jertfă trebue să dea rezultatele în vederea cărora a fost făcută. Altfel ar fi o monstruozitate, împotriva căreia ar protestà atâtea cimitire proaspete care ne-au presărat ţara. Nu ne putem abate de la această directivă şi din alte motive. Nu avem sprijinul ultim, care ne-ar salvà de la un dezastru în cazul unei nereuşite. Nu avem nici numărul covărşitor, nici spaţiul imens, care ar zădărnici urmările unei victorii decisive asupra noastră. Pentru Rusia acestea singure pot fi forţele care să o apere de orice robie. Pentru noi acestea pot fi biruite, şi în cazul acesta trebue să ne rămâe o forţă care nu se poate birui, fiindcă nu e materială: conştiinţa unităţii noastre naţionale.

Cu ce putem intensificà această conştiinţă? Evident în primul rând cu ce e al nostru. Numai aci e tăria. — Dar al nostru e puţin şi sărac. Popoarele Apusului au tradiţii vechi, care se

pot urmări adânc în trecut, au fapte de arme de care a răsunat lumea uimită. In biblioteci vaste au scrieri naţionale pe care mâna învăţatului le atinge cu sfinţenie: gânduri şi simţiri cristalizate, lumină şi căldură veşnică. Au catedrale de piatră dantelată, au palate măreţe în care orice colţ păstrează o amintire, au sculpturi, tablouri, muzică, opere literare, invenţiuni, descoperiri de adevăruri ştiinţifice, fiecare legate de un nume. Pantheonul lor naţional e plin de semizei. De unde să iei la noi toate acestea?

Din puţinul şi sărăcia noastră. Din vechile psaltiri scrise şi zugrăvite pios, în care s'a închis un suflet de credinţă, — din cântecele noastre, fiecare purtând la piept o frunză verde, — din varietatea şi distincţia portului nostru, ale artei noastre populare, care surprinde şi pe străini, din micul nostru trecut de glorie, şi din marele nostru trecut de suferinţe, — din surprinzătorul fapt că atâtea nenorociri ne-au păstrat şi ne-au întărit. Din tot ce apare nou şi original şi bun în arta, în poezia, în ştiinţa noastră, aşa puţină cât o avem. Şi mai sunt!

Ce înseamnă a fi Român? Inseamnă să mărturiseşti, prin chiar această numire, origina ta nobilă şi mândria de a fi păstrat un astfel de nume. Inseamnă să vorbeşti această limbă românească, limbă care nu este numai urmaşe directă a unei limbi vestite de mare cultură, ci e şi o limbă biruitoare, căci într'o luptă de secole cu dialectele slave şi cu alte limbi, le-a învins pe teritoriul său şi le-a făcut roabele sale. Inseamnă să locueşti Ţara Românească, ţară pe care o forţare neîntreruptă de opt sute de ani a izbutit să o rotunjiască puţin câte puţin până a adus-o în formă de astăzi, — cu munţii, cari sunt ai noştri, fiindcă noi le-am dat turmele de oi şi doinele — cu dealurile cari sunt ale noastre, fiindcă noi le-am împodobit cu grădini şi vii şi mănăstiri frumoase — cu câmpiile cari sunt ale noastre, fiindcă noi le-am lucrat şi desţelinat an de an, cucerindu-le prin munca noastră şi prin numărul nostru, cu Dunărea care e a noastră, fiindcă noi i-am pus salbe de sate pe amândouă malurile şi noi i-am cercetat apele şi ostroavele, — cu ţărâmul Mării, care e al nostru, fiindcă noi l-am deşteptat la viaţa pe care nu a mai trăit-o din antichitate. A fi Român înseamnă a fi suferit sute de ani şi a se fi bucurat câteva clipe, — a fi plâns atât, încât şi cântecele să pară că plâng, — a fi văzut neîncetat distruse în-

ceputurile de cultură mai înaltă şi totuş a le fi început din nou, — a fi fost jefuit fără milă şi de toţii sălbatecii şi cu toate acestea, în vremuri de linişte a fi dăruit prisos de hrană materială şi sufletească vecinilor şi chiar popoarelor mai depărtate, — a fi fost în totdauna izbit în clipele sfinte ale încercărilor de unire naţională, şi cu toate acestea a fi ocrotit totdauna începuturile de acest fel ale popoarelor din jur, — a fi fost darnici în sărăcie şi mărinimoşi la izbândă. A fi Român înseamnă a fi păstrat tenacitatea neamului nostru, acea vitalitate misterioasă şi nesecată, care s'a putut îndoi, dar niciodată nu s'a frânt, curpen mlădios şi tare acoperind în veşmântul său cu flori modeste şi parfumate pădurea întreagă. Şi mai ales a fi Român înseamnă a aveà credinţa că toate aceste însuşiri bune ale neamului nostru, pe cari le putem arătà cu cinste oricui, nu a avut încă răgazul să se desfăşure în deplinătatea lor, dar că, în numele lor, avem dreptul să cerem libertatea de a le duce la desăvârşire, nu numai pentru gloria noastră, ci şi pentru binele lumii întregi.

Poate se va zice acum: Da, acestui popor românesc îi trebue o conştiinţă puternică şi are elemente de unde să şi-o intensifice. Dar aceasta cere timp şi muncă grea. De sigur cere muncă precum cere orice faptă mare şi trainică, dar poate nu cere un timp aşa de îndelungat. Cu acest prilej îmi amintesc rândurile unui Francez, Emile de Lavelaye, care scria acum aproape treizeci de ani [1]) următoarele: «Intr'o provincie locuită de brute, întemeiază şcoli, stabileşte un drum de fier şi tolerează o tipografie: după douăzeci de ani sentimentul naţional s'a născut; peste două generaţii face explozie dacă încerci să-l înăbuşi» Şi să nu se crează că aceasta e o exagerare stilistică. Lud. Gumplovicz, care studiază fenomenul la Cehi, la Sloveni şi Ruteni [2]) exclamă: «E de necrezut cât de repede, azi, popoare, a căror cultură datează de ieri, se ridică la înălţimea spirituală a vechilor popoare de cultură.» In acest fragment el vorbeşte de cultură, dar acelaş lucru il puteà spune despre conştiinţă naţională. Ci-

1) Em. de Lavelaye *Le gouvernement dans la Democratie*, Paris, Alcan, 1892.

2) Lud. Gumplowicz, Soziologische Probleme in der österreichischen Monarchie, Politisch-anthropologische Revue, Dec. 1905.

ţiţi o carte asupra deşteptării naţionale a Finlandei, chiar a Bulgariei, şi veţi vedea cât de repede se deşteaptă şi ajunge la intensitate acest element naţional. Ca floarea de tămâioară, crescând subt zăpadă şi subt frunze uscate, îţi vine să crezi că el trăeşte de mult, în stare latentă, şi că nu aşteaptă decât să fie descoperit şi adus la lumină. Am îndeplinit noi această datorie?

Dar acum să ne grăbim către partea a doua a expunerii de faţă: In ce legătură stă Geografia cu conştiinţa naţională?

Dacă geografia, după unii, nu e o ştiinţă, este cel puţin o disciplină cu tendinţă ştiinţifică. Iar ştiinţă e urmărirea adevărului, prinderea lui într'o ţesătură fixă de legi şi principii, uneori numai pipăirea lui în complexitatea fenomenelor naturii. Ştiinţa se face în laboratoare, în biblioteci, pe câmpuri de experienţă, pe munţi, pe văi, pe mări şi în pustiuri, de câţiva iniţiaţi, care când fac ştiinţă nu se gândesc la patrie. Ştiinţa e una, conştiinţe naţionale sunt multe, fiindcă sunt forme sufleteşti ale popoarelor. Ştiinţa e universală, conştiinţele naţionale sunt localizate. — Se pot alătură aceste două acţiuni atât de deosebite?

Eu cred că se pot —. Ele nu sunt, cum se spune în logică, două sfere care se exclud, ci care se încrucişează. Sunt unele adevăruri ştiinţifice care nu au nici o legătură cu conştiinţa naţională; dar sunt altele care intră în domeniul preocupărilor sale. Acest fel de adevăruri aduc crize în evoluţia conştiinţei naţionale. Ele tulbură mersul normal, fie prin o reculegere şi corectare, fie prin o înaintare precipitată. Dar aceasta înseamnă numai că o conştiinţă naţională trebue neapărat să ţie seamă de adevărurile nouă care o pătrund. — Ce violentă împrăştiere a umbrelor, când cel dintâiu Ardelean şi-a dat seamă că Românii sunt urmaşi de Romani! Dintr'odată, tânărul care se socotea aproape rob, se vede coborâtorul celui mai puternic popor al lumei. Cu ce mâini înfrigurate va fi răscolit prin actele Vaticanului, puse la îndemână de un călugăr neştiutor de valoarea istorică a gestului său! Şcolarul cuminte, poate mediocru, devine deodată un erou şi un apostol. Descoperise principiul de fecundaţie al unei conştiinţe naţionale. Il va luà cu grijă şi îl va arunca cu mâini pline în mijlocul poporului său. Va fi muncit, tiranizat de gândul acesta. Pavel Jorgovici scrie: «Mi-e cu neputinţă să încetez propaganda. Scânteia care s'a aprins în mine, la Roma, nu o pot stinge!„. De ar fi ştiut ce făceau Ungurii care lăsau să treacă spre Roma poştalionul cu cel dintâiu şcolar român! — Iată

un adevăr care învie o conştiinţă naţională. Dar mai sunt şi altele.

In Institutul de geografie al Universităţii noastre au rămas ca moştenire reliefuri în ghips, reprezintând o atâta bucată de Europă cât era necesar pentru dovada că însuşi Dumnezeu a predestinat pământul statului unguresc pentru o singură stăpânire — bine înţeles ungurească: o câmpie uniformă, ocolită de pretutindeni de munţi. Ce e drept în Răsărit nu mai e câmpie, ci un ţinut destul de înalt — Transilvania — şi despărţit de restul unităţii ungureşti printr'un lanţ de munţi destul de complicat. Spre Apus iarăş limitele unităţii sunt greu de fixat. Dar astfel de mici neajunsuri nu au tulburat niciodată prea mult pe vecinii noştri. — Insă dacă reliefful ar fi fost prelungit cu vre-o patru grade spre Răsărit, ochii plini de admiraţie ai studentului ungur ar fi putut vedea şi altceva. Anume că alături de minunea ungurească, şi din însăşi elementele ei, Dumnezeu a mai făcut o minune: o cetate înaltă, ocolită de munţi şi împrejmuită de câmpii, pe care le încinge brâul de ape a trei fluvii însemnate. Iată un adevăr pe care conştiinţa naţională ungurească nu l-a văzut. Ea acum trebue să-l vază şi să chibzuiască. Ce e mai bine şi care e mai tare: o câmpie ocolită de munţi, ca să justifici robia mai multor popoare, sau o cetate înaltă în mijlocul munţilor, ocolită de câmpie, — cetate, munţi şi câmpie locuite în majoritate covârşitoare de un singur popor? Acesta e dintre adevărurile supărătoare pentru anume conştiinţe naţionale. Va fi greu de recunoscut, dar se va recunoaşte.

Am dat aceste exemple spre a arătă cât de mare importanţă poate avea latura intelectuală în modificarea conştiinţei naţionale. Am spus de mult că această conştiinţă e un complex sufletesc, uneori aproape o sinteză de elemente intelectuale, sentimentale şi de voinţă. De la început deci elementele intelectuale nu lipsesc. Conştiinţa naţională în bună parte se propagă pe calea convingerii. Şi chiar partea de sentiment şi de impuls, spre a se manifesta şi intensifica, are nevoe de argumente, deci de sprijinul intelectual.

Evident, un element esenţial geografic, pământul şi înfăţişarea lui, intră în noţiunea de conştiinţă naţională. *Cultură* naţională presupune nu numai *cult* pentru străbuni, pentru limbă, pentru manifestările de artă şi de ştiinţă ale unui popor, ci şi cult pentru pământul care ne ţine, ne hrăneşte şi cuprinde rămăşiţele acelor strămoşi, cult pentru pământul care a făcut posibilă desvoltarea limbei şi a contribuit prin simfonia de lumină în care îşi îmbracă formele,

prin frumuseţile şi încântările sale să înflorească o artă şi un suflet deosebit al naţiunii. La temelia complexului sentiment naţional, ca un suport concret, e obscurul, călcatul în picioare şi hrănitorul pământ bun, în braţele căruia, ca în braţele unei mame, ne petrecem copilăria, vrâstnicia şi bătrâneţea, generaţie după generaţie, rânduri după rânduri. Roland când moare, îşi aşează capul astfel ca ultima-i privire să cuprindă încă odată «dulcea Franţă». Iar Dan bătrânul din poemul lui Alexandri, când simte apropierea morţii, cere voe să treacă Nistrul, îşi umflă pieptul în aerul Moldovei şi îngenunchiază pe «pământul ce tresare şi care-l recunoaşte».

E caracteristic că de câteori rostim cuvintele «Ţara mea», prima imagine care ne vine în minte este nu a neamului, ci a pământului pe care trăeşte acest neam. Românul nu zice mă lupt pentru poporul meu, ci zice: mă lupt pentru *ţara* mea, pentru *moşia* mea. Şi cuminte zice astfel, fiindcă nu se luptă numai pentru această mare aglomerare de oameni contimporani cu sine, ci şi pentru pământul său, — pământ atât de iubit de ţăranul nostru, — şi pentru *moşii* săi pe care îi păstrează acest pământ. Ce frumos cuvânt moşie! Evident vine de la *moşi*, dar totuş se referă la pământ. El îmbină aceste elemente într'unul singur. Ca să nu uite omul că moşii lui sunt toţi ai acestui pământ şi să nu uite că pământul acesta este umanizat prin munca şi moartea succesivă a atâtor şiruri de înaintaşi. In chiar cuvântul acesta e afirmarea dreptului celui care stăpâneşte de fapt din adâncimile trecutului.

Şi e atât de firesc ca noţiunea de pământ sub diversele lui înfăţişeri geografice să intre în chiar concepţia obscură a ţăranului despre conştiinţa naţională! Amintirea priveliştei natale, nevăzute de mult, a râului, a coastei de deal, sau a câmpiei, a profilului de munţi din depărtare, a ogoarelor muncite, deşteaptă în sufletul fiecăruia ca un cântec tulburător şi plin de armonie duioasă. De unde vine aceasta? Fiecare om asociază, mai mult de cât se bănueşte, înfăţişarea naturii stărilor sale sufleteşti, mai ales a celor fericite, a celor mai intime. Primul sentiment de iubire care tremură în sufletul unui tânăr sau al unei fecioare, îl spune părinţilor sau prietenilor?. Nu. Il spune mai curând muntelui, şi pădurii, şi râului. Citiţi toată poezia noastră lirică populară, plină de invocaţiuni către aceste elemente, aşa numite neînsufleţite, ale naturii. Către ele vorbeşte sufletul întâiu, deschis, în toată voia, de cele mai multe ori fără cuvinte. Ele primesc mărturisirea deplină a bucuriei şi a supărării noastre. E o

comunicaţie directă, care nu cere neapărat mijlocul cuvântului atât de imperfect şi adesea trădător. Omul comentează, aprobă sau dezaprobă, aşa cum cere sufletul fiecăruia. Natura e atât de vastă şi de multiplă, în cât în ea se împacă toate antitezele omeneşti. Cu natura se identifică uneori conştiinţa noastră. Ea este pentru toţi un confident ireproşabil. Şi astfel ajungem cu încetul să fixăm simţirile noastre pe un vârf de munte, pe o vale, pe o coastă de deal, pe malul unui râu. Natura capătă un suflet şi acel suflet e al nostru. Al meu şi al tuturor celor ce trăesc în aceleaşi locuri. Ea are un suflet social. Adică dă temeiul comun pentru fiecare manifestare individuală. — Oameni necunoscuţi, care se întâlnesc undevà întâia oară şi intră în vorbă: «Dar Dumneata de unde eşti?» — «Din satul cutare». Şi deodată faţa celuilalt se luminează» «Şi eu sunt din satul de alături!» Şi se simt apropiaţi, de o intimitate care nu exista cu câtevà clipe înainte. Sufletul pământului s'a recunoscut în străinul întâlnit întâia oară.

— Insă pământul astfel înţeles nu e numai geografie. — Nici eu nu am vrut să spun asta. Am vrut numai să arăt puterea sentimentului pe care poporul îl are pentru pământ şi pentru diferitele lui aspecte şi importanţa acestui element în viaţa poporului şi în conştiinţa lui naţională. Din căldura aceasta de sigur se poate resfrânge ceva şi asupra ştiinţei care se ocupă de înfăţişările pământului, descriindu-le, analizându-le şi arătând raporturile lor cu naţiunea.

* * *

Se spune, cu o definiţie generală scoasă chiar din numele ei că geografia e descrierea pământului, Dar aceasta e numai o generalitate foarte largă. Geografia nu e numai descriere şi nici numai strict a pământului. Ea descrie, în felul ei, dar şi explică şi uneori scoate constatări generale. Apoi ea nu are în vedere numai pământul şi în deosebi suprafaţa sa, cu toate că în primul rând de la ea porneşte, ci şi toate relaţiunile complexe care se stabilesc în legătură cu acest pământ. De la situaţia şi fenomenele cosmice care'l influenţează, până la pulsaţia internă a însuşi miezului terestru, trecând prin puterile aeriane şi ale apelor, care se luptă şi ele cu pământul, până la invelişul de viaţă al acestui pământ, până la răspândirea omenească pe suprafaţa lui, geografia caută să-şi dea seamă de toată drama cu atâtea personagii, fiecare deosebit caracterisate, dramă care se petrece pe această scenă foarte vastă dar unică :

exclude elementul geografic din definiţia generală a naţiunii. Ce s'a numit, cam des şi cam pe deasupra «fatalităţi geografice» e o realitate foarte serioasă, cel puţin până acum.—Să exemplificăm prin câteva elemente esenţial geografice: Un popor are nevoe de un anumit *spaţiu* de desvoltare. Orice reducere şi orice extensiune a acestui spaţiu aduce schimbări uneori fundamentale în viaţa poporului. Un pas înainte sau un pas înapoi poate schimba evoluţia istorică viitoare. Spaţiul acesta nu este o abstracţiune, ci o realitate concretă, cu multe însuşiri şi cu multe urmări. Mai spre Răsărit sau mai spre Apus, mai la Nord sau mai spre Sud, mai aproape sau mai departe de mare, o formă mai rotundă sau mai tentaculară, o margine de ape sau de munţi, un ţărm mai întins sau mai prielnic creării porturilor, un fluviu important, o fertilitate mai mare sau mai mică, o situaţiune la încrucişare de drumuri puternice de circulaţie, sunt factori care determină însăşi fizionomia unei naţiuni.

E puţin lucru să ştie toţi Românii că, pe marginea ţării noastre şi în cuprinsul ei, curge un fluviu măreţ — Napoleon îl numea regele fluviilor Europei — menit să devie cea mai puternică arteră de circulaţie pentru Centrul şi Estul European? E puţin lucru să se ştie că avem o alternanţă de munţi, dealuri, podişuri şi câmpii, ajutându-se unele pe altele, complectându-se unele pe altele, ca o simfonie alcătuită din mai multe părţi cari dau un întreg plin de armonie? E de prisos să se ştie că în mijlocul pământului românesc se află o cetate imensă cu bastioane de munţi şi cu porţi de ape largi, vas preţios din care florile românismului s'au revărsat în toate părţile? — Şi în altă ordine de idei, nu trebue să ţinem minte totdeauna, că avem o faţadă îngustă, întoarsă spre Răsărit, la o mare inospitalieră, aproape închisă, mare care nouă ne oferă ţărmuri sărace şi plate, pe care. abia după douăzeci de ani de muncă am reuşit să creăm un port bun, însă prea apropiat de un duşman neîmpăcat? Nu trebue să ţinem minte, totdeauua, că dincolo de Nistrul mocnit, ascuns în şanţul său întortochiat, dincolo şi dincoace de leneşa Tisă, încolăcită ca un şarpe de apă între trestii, se întind stepele monotone care adăpostesc popoare vrăjmaşe? Nu e bine să ţinem minte că suntem singuri, departe de rudele noastre fireşti, singuri şi totuş păstrând cu îndărătnicie făptura noastră, singuri şi predestinaţi să spargem mereu cu pieptul nostru valurile din Răsărit ale unei mări neastâmpărate şi fără albie hotărâtă?

Şi nu numai acestea. Atâtea alte probleme în legătură cu a-

vuția pământului nostru și al vecinătăților lui, în legătură cu circulația, cu repartizarea etnică, cu densitatea de populație, cu vitalitatea, cu calitățile sufletești. Asupra lor nu se poate insista aci. Ele pot fi numai în treacăt menționate.

Eu nu afirm că elemente flotante geografice nu există în aerul discuțiunilor noastre naționale. Nu de mult s'a auzit un prim-ministru spunând că nu putea face o anume greșală fiindcă cunoaște geografia țării. Am citit și ziare care afirmau, pe baza necesităților geografice, că noi trebue să urmăm o anume politică. Iată deci că și acești ziariști știau geografie. Actuala conferință de pace a adus un potop de lucrări făcute de literați, ziariști, avocați, juriști, medici, diplomați, politiciani, miniștri, archeologi, antropologi, istorici, geologi, — citez numai din ce mi-a căzut mie la îndemână — care toate se ocupau de geografia României. Aceasta dovedește câtă nevoe era într'o astfel de împrejurare de știința noastră. Dar te întrebi, oare geografia aceasta e o floare pe marginea drumului pe care o poate culege oricine din fugă? Oricât de bune ar fi intențiile, oricât talent s'ar cheltui, pot fi temeinice lucrări înseilate la repezeală, fără o pregătire mai îndelungată?

Un geograf și o privire geografică temeinică nu se improvizează. Sau se improvizează sub pedeapsa superficialității. Oricâtă bunăvoință, talent și muncă s'ar întrebuința, o astfel de alcătuire e șubredă, dacă nu e bazată pe rezultatul unei îndelungate și adâncite studieri, făcute cu toate garanțiile de corectitudine științifică. O lucrare în pripă nu poate fi de cât colectarea adevărurilor sau pseudoadevărurilor care circulă în discuția comună, a generalităților neadâncite, a clișeelor patriotice, care pot impresiona pe mulți dintre noi, fiindcă le asociem un sentiment puternic de iubire de țară. Ele lasă indiferenți pe străinii, care judecă și trebue convinși nu atât pe cale sentimentală, cât rațională.

In acest chip înțeleasă geografia ar însemna că e de ajuns ca geografii să lucreze în chilia lor la aflarea adevărurilor geografice privitoare la țara lor — căci numai de geografia țării ne ocupăm acum — și la nevoe să furnizeze aceste date? Ar însemna că geografia e utilă, dar numai păturii luminate, sau mai bine numai conducătorilor? — Cred că înțelesul poate fi mai larg. Datoria geografului actual, când studiază o țară, e să scoată în evidență individualitatea reală a acestei țări și să o deosebească de alte individualități vecine. Această individualitate e obținută pe cale științifică,

deci având în vedere aflarea adevărului, indiferent de orice altă considerație. Conştiinţa naţională şi ea lucrează în sensul creării şi mai ales corectării unei individualităţi, însă *ideale*, pe temeiu în deosebi sentimental şi moral. Din apropierea şi confruntarea acestor două concepţii nu poate rezulta de cât bine, nu atât pentru conducători, care sunt în această privinţă numai mijlocitori, cât pentru conştiinţa naţională. Geografia va fi un corector sau un susţinător al acestei conştiinţe. Ea îi va dà unul din temeiurile puternice raţionale, precum o va pune în pază faţă de unele situaţiuni şi fapte care nu pot fi înfrânte spre a fi pe placul unor anume înclinări ale acestei conştiinţe. Ea va arăta posibilitatea de schimbare a unor raporturi, aşa ca să poată fi utilizate pentru naţiune, precum ea va arăta şi ce nu se poate schimba în aceste raporturi.

Se spune des de la o vreme, mai ales de sociologi, că valoarea elementului geografic scade cu civilizaţia. Sub unele forme scade sau poate mai bine se preface, dar de sigur aproape sub nici o formă nu dispare. Şi sunt mai curând alte cauze, de cât civilizaţia, care îi schimbă valoarea. Un element geografic depinde de toată ambianţa lui concretă, de care e influenţat şi pe care o poate influenţa. O trecătoare are rol de legătură dacă se îndeplinesc anume condiţiuni ; dacă se îndeplinesc altele, poate fi chiar o piedică de evitat, — ca în răsboaie trecătorile întărite. Aceasta înseamnă că constatările geografice sunt valori potenţiale. In condiţiuni anumite, un element geografic poate da rezultate anumite. Datoria geografiei, în acest sens, e să studieze, dacă nu toate posibilităţile, cel puţin pe cele esenţiale. cere sunt limitate. O constatare generală ca: râul e un hotar, sau muntele o piedică, sunt constatări superficiale geografice, care întotdeauna pot fi contestate.

Studii adâncite în acest sens niciodată nu vor fi inutile. Sunt împrejurări, ca cele de faţă, când ele sunt absolut necesare. [1]) In-

1) Amintesc că în simulacrul de pace cu Germanii, din 1918, nu am ştiut să apărăm dreptul nostru asupra Dobrogei. Tot aşa am fost nepregătiţi cu prilejul anexării Dobrogei, la 1878. Iată ce spunea Cogălniceanu în Cameră: „Domnilor, nenorocirea cea mai mare este că deşi Dobrogea o avem de mai bine de un an de zile, nici presa, nici particularii, nici Dv. nu v'aţi ocupat să cunoaşteţi această ţară. Din toţi Dv. nu ştiu dacă sunt patru care cunosc Dobrogea" (Monitorul Oficial, — Desbaterile — No. 24 de la 30 Ian. 1880, p. 552). Această „cea mai mare nenorocire" durează până astăzi pentru toată ţara. Nici presa, nici parlamentarii, nici particularii — afară de foarte rare excepţii — nu au căutat să o îndrepteze — şi nici Statul.

cheierea unei păci trebue să te găsească stăpânind sigur tot materialul geografic privitor la ţara ta, căci orice neglijenţă te poate izbi crud, şi nu forţări supraumane de o lună sau două îţi pot da cunoştinţe, concluzii şi convingeri, care se făuresc prin observare directă şi chibzuire timp de ani de zile. Dar chiar în timpuri de linişte nu e inutil un astfel de studiu. Geografia analizând suprafeţe, limite, relief, ape, aglomerări, etc. dă elemente pentru rezolvirea unor probleme pe care ea nu e obligată să le rezolve de la început pentru toate cazurile particulare. Această rezolvire o face însă cititorul sau cercetătorul pentru fiecare caz particular. El e în totdeauna interesat, căci adesea involuntar pe aceste date, pe care le ştie sigure, îşi formează o *convingere*. Şi în această privinţă geografia are o valoare practică naţională mult mai mare de cât se bănueşte. Ea e necesară pentru claritatea conştiinţei naţionale.

Dar aceasta e menirea geografiei? Şi aceasta. Ca şi artei, ştiinţei trebue să i se pretindă în primul rând să facă ştiinţă. Nimeni nu o poate opri însă — ca şi în artă — ca în limitele corectitudinei şi preciziunii ştiinţifice, omul de ştiinţă să servească naţiunea sa. In limitele acestei cerinţe, care poate fi oricând controlată, fiindcă ştiinţa nu ajunge niciodată la rezultate prin mistere. Omul de ştiinţă e liber să-şi aleagă domeniul pe care îl indică şi interesul său de adevăr şi cerinţele morale ale sufletului său. Aceasta nu înseamnă că geografia e un avocat al cauzei naţionale. Ea e o ştiinţă, sau mai puţin pretenţios, o disciplină ştiinţifică. Demnitatea sa îi impune lipsa de pasiune care ar putea întuneca dreapta judecată. Ea caută adevărul, chiar când el e penibil pentru neamul nostru. Ea nu cunoaşte ura de rasă. Dar ea trebue să pue în evidenţă valoarea neamului şi pământului nostru, precum trebue să arate în tot relieful şi neajunsurile lor. Numai din cântărirea cu aceiaş măsură a însuşirilor şi neajunsurilor acestei ţări poate eşi orientarea cea mai sigură şi cea mai folositoare. [1])

Nu *Rumänien über Alles!* Nu sugestiunea înceată şi des

1) Şi această cântărire o poate face în primul rând Universitatea. Nu se poate admite excluderea punctului de vedere naţional din Universităţi. Tot ce e naţional poate fi tratat ştiinţific, fiindcă *naţional* nu înseamnă şovinist. Şi dacă ce priveşte naţiunea nu se va trata la noi în Universitate, singurul loc care prezintă garanţii de imparţialitate şi de procedare riguroasă, unde s'ar putea trata, studia şi desvolta aiurea? Din potrivă, ar trebui să se spună că la noi singurul mijloc de înaintare serioasă pe calea adevărurilor naţionele este Universitatea.

repetată, ducând la ideea fixă, care nu mai ţine seamă de realitate, până se izbeşte de moarte, prăbuşind dureros o naţiune, făcând-o să piarză şi rezultatul bun al calităţilor sale positive. Dar nici tembelismul care îşi bate joc, prin nesimţirea sa, de darurile reale ale unui neam şi ale unui pământ, aşa ca la restrişte să nu poată nici să-şi afirme dreptatea sa evidentă. Nu mândria şi fanfaronada vorbelor atât de răsunătoare fiindă sunt goale, ci încrederea temeinică în ce e bun, puternic şi trainic, încrederea care dă siguranţa gândului şi îndeplinirea faptului, încrederea care ajunge la jertfa de sine. — Nu postulatul: între toate popoarele, cel mai dăruit de Dumnezeu e poporul românesc. Nu ne vom socoti nici drept cei mai de seamă între vecinii noştri, dar hotărât nici drept cei din urmă, cum au căutat atâţia să ne convingă şi cum am căutat să ne convingem şi noi. Postulatul nostru va fi: Intre toate popoarele care ne înconjoară, în condiţiunile în care am trăit şi trăim, noi avem calităţile noastre care ne permit să stăm cu fruntea sus şi să ne trăim viaţa cu cinste.

Generaţia viitoare şi cele următoare vor avea poate reticenţe in ce priveşte ideile emise aci. Ele vor spune poate că oricâte garanţii de imparţialitate s'ar lua, ştiinţa aplicată naţiunii, fără să vrea, va şovăi şi se va abate din drumul raţiunii şi al adevărului pur. Dacă astfel se va întâmpla, datoria generaţiilor care vor veni după noi va fi să îndrepte ce va dovedi greşit în munca noastră. Dar înainte de a judeca cei viitori

Pe care nu-i cunoaştem
Şi totuşi ii iubim,

să-şi aducă aminte şi cât am suferit noi în sângele şi în sufletul neamului nostru, şi la ce întâmplări mari am fost părtaşi. Să se gândească şi la faptul că adevărurile vremii lor vor înflori pe pământul fecundat prin gândul şi simţirea noastră. Şi poate atunci câţiva ne vor înţelege şi ne vor iubi. Iar dacă nici aceştia nu se vor afla printre urmaşii noştri, cu aceasta nu ne va fi ţărâna mai grea. Vom odihni fericiţi în bunul pământ care ne strânge pe toţi la sânul lui şi care va îngădui să se rătăcească o floare umilită şi pe mormântul nostru, vom odihni fericiţi că ne-am silit să împlinim datoria *vremii* noastre.

G. VÂLSAN.

DEDICAȚIE [1)]

Sub stelele mii ce de-asupra-mi clipesc,
Rătăcesc numai eu, tinerețe....
Și numele tău cel iubit îl șoptesc
In auzul naturei mărețe!
Și dealuri și văi din afund dau ecou;
Tremurând îl repetă tot locul:
Lucie, Lucie!
Iar inima ascultă și'l spune din nou.

. . . .

Un nume mai dulce pământul nu știe,
Nu are alt nume norocul

P. CERNA

ARUNCA-ȚI SALBATICA HAINA

Ridică-te iarăși, te 'ndură,
Spre lumea-ți de soare și vis:
Pământul de patimi și ură,
Cărările toate ți-a 'nchis.

Aruncă-ți sălbatica haină,
Cu flacări țesută de ea,
Și rana ți-o vindecă 'n taină...
In taină... tu inima mea.

G. TUTOVEANU

---

1) Dăm acest titlu unor versuri scrise ca dedicație, cu câțiva ani înainte de moartea poetului.

PARABOLA ZORELII

O fată semănase în grădină busuioc şi zorele. Pe urmă, când era să isprăvească, venise un flăcău şi se hârjonise cu ea, iar ea de necaz luase o mână de seminţe de zorele şi aruncase în el. Din întâmplare o boabă mică, mică, sărise sub streşina largă a unui coşar, unde, găsind umezeală şi căldură, într'o după amiază rupse coaja neagră şi-şi arătă colţul fraged ca o limbă de vrabie, care se acăţă de bulgării din jur ca un jidov de torţile cerului, tocmai când ciorile din vârful plopilor înnalţi căutau în zare şi apoi se avântau într'acolo, cu aripile întinse, de păreau nişte săgeţi negre aruncate pieziş spre geana orizontului.

Vremea trecea fără nici o dojeană pe olatul cenuşiu a vieţii şi zoreaua îşi întindea gâtul grăbită, tot mai sus. Nu ştia ce e durerea, ca un copil. Timp de două săptămâni crescu pe îndelete ca o nădejde şi glasul drăgălaş al fericirii suna în depărtare, în castelul său potopit sub lamura cerului. Dar tocmai când zoreaua se ţepenea pe vârful degetelor ca să audă mai bine, simţi ceva neobişnuit. I se păruse că o furtună năprasnică a coprins-o; dar când luă seama, văzu o pasăre albă, care-i ciugulea frunzele. Pricepu primejdia şi se smuci în lături, dar căzu pe o coastă, apoi se lungi la pământ. Vrăşmaşul o mai ciocni odată şi'n urmă plecă.

Zoreaua era o fire vitează, deşi se ghemuise jos şi mai bâţâia şi acum de frică. Se cumpeni pe rădăcină şi se îndreptă cu putere, încât se isbi de gard. Işi roti ochii în jur şi începu să plângă. Lacrimi mari de sevă lunecară peste răni să le vindece, dar toată munca fu în zadar, căci în răstimpul de o săptămână nişte pui ciupiră necontenit din trupul şi frunzele ei. O,

cât a avut ea de îndurat! Câte rele erau, tot pe capul ei cădeau!... Să fi fost alta, într'o clipă de desnădejde s'ar fi trântit la pământ şi-ar fi murit! Dar ea nu era ticăloasă! După o lună, se rezemă bine pe picioare şi-şi reîncepu vieaţa ca şi altă dată în vechiul său culcuş, ferită de soare şi de ploaie. Işi încleştă şi ea cârceii de gardul coşarului, se înnodă printre nuelele roase de cari şi pipăind cu vârful aşişderea unui deget fraged, se înnălţă la o palmă dela pământ. Se opri aci şi cu toate că era firavă ca un bolnav de friguri, din pieptul său svâcnitor de tinereţe împinse afară un boboc pe care il desfăcu într'un revărşat de zori, ridicându-l în sus peste volbura frunzelor, cum îşi ridică un copil capu afară din leagăn. Incet-încet cerul se deschisese şi albastrul lui apărea printre coamele norilor cenuşii ca un petec de lac limpede prins în curmătura munţilor. Razele de lumină se cerneau printre zăbrelele zaplazului de faţă, tremurând ca strunele de oţel ale unei harfe. Era o nespusă beţie de simţire în tot trupul său. Corola ce ca un clopot alb şi fraged ca zăpada se răsfrângea în jos, părea o gură caldă de patimă, aşteptând o sărutare ferbinte.

Acea zi trecu în visarea unei izbânzi rătăcite pe poteca strîmtă a întâmplării. Firea sa obosită îi spunea că trebue să se prilejească o schimbare în viaţa sa, dar nu înţelegea dece... Seara veni şi închise cu sfială ochiul zilei, lăsând un văl uşor şi străveziu peste lume. Zoreaua rămase mâhnită că această zi, trecuse aşa de repede. Işi strânse floarea cum ai strânge o umbrelă după ploaie, numai pe jumătate. Pe urmă îi înfăşură marginile înlăuntru gata pentru somn.

A doua zi zoreaua se deşteptă în sfatul tovarăşelor de peste gard.

— Ce dulce e viaţa? zicea una.

— O, da! răspunse alta. Sunt aşa de fericită!... Eri, ieri, a venit el... Era frumos ca o tremurare de azur şi de parfum, iar ochii săi mari ca nişte platoşe de oţel mi-au încălzit inima, mi-au aprins-o de fericire!..

Zoreaua cea firavă fu sgâlţâită de ură, că aproape era să cadă.

— He!... Cine sunteţi voi? strigă ea într'un târziu.

— Ia, nişte zorele! Dar tu?

— Şi eu!... Dar cum de nu v'am mai auzit până astăzi?

— Pentrucă până acum, n'am stat niciodată de vorbă. Dacă suntem vesele şi fericite, dece să mai stăm la sfat? In fiecare clipă ne îmbătăm de noroc... Vântul ne mângâie peste frunze, soarele ne pripeşte aromitor, fluturii îşi pleacă şi-şi tremură aripile poleite peste gurile noastre dornice... Ştii tu ce fior te prinde, când te îmbrăţişează iubitul? Picioruşele lui se sprijinesc uşor pe corolă, mustăţile îţi desmiardă buzele, iar limba lui dulce te sărută lung!...

Nici nu isprăvise vecina vorba, şi zoreaua cea firavă se prăbuşi la pământ, doborîtă de ciudă.

— Care-va-să-zică, gândi ea, lumea e mai largă decât o socoteam eu!... Ar fi fost prea îngustă şi prea tristă, dacă ar fi fost aşa!... Acum da, înţeleg şi eu dece nu eram mulţumită şi dece mă plictiseam aşa fără pricină!...

Se căţără din nou pe coşar.

— O, trebue să vină el, alesul inimii mele! îşi zise ea într'un târziu. Am să-l ţin legat în mrejile mele şi am să fac la ştrengării cu el şi am să râd cu poftă ca o nebună, căci acum mi s'a trezit inima... Tinereţea mi s'a irosit în zadar, însă acum am să sorb viaţa, din care până azi nu am gustat niciodată...

Aşa urmă ea mult şi-şi făuri multe planuri, când deodată tresări. Ceva buşni cu putere în toate vasele gata să le spargă; apoi gălgăitul acesteia încetă pentru o clipă, îngheţat de aşteptare. Un zbârnăit domol ca o îngânare stranie de nădejdi şi de vise răsună undeva în lume.

— Asta-i el! îşi zise ea, şi zâmbi la fâlfâirea din aripi a dorinţelor încordate de aşteptare; apoi, cum era mlădioasă, se pitulă jos ca să le încordeze şi mai tare în umbra apropiatei isbânzi... Stătu aşa mult la pândă. In urmă auzi cum acea chemare caldă se preface într'un râs de mulţumire josnică.

— A, m'a înşelat trădătorul! îşi zise zoreaua. Tulburată, căută să se ridice. Se propti în rădăcină şi cercă să se smulgă din pământ, să sară şi ea în câmpia dragostei, să dea drumul simţimintelor atâta timp înăbuşite în pieptul său înfrigurat, dar văzu că e osândită să stea înfiptă pe locul blestemat unde răsărise.

Zdrobită de mâhnire căzu cocoloş alături.

* * *

Trecură zile multe de atunci şi ea îşi ţinea corola des-

chisă cum îşi ţinea gornistul goarna pieziş cu pâlnia în sus, când sună pentru iureşul hotărâtor. Dar chemarea ei aprinsă n'o auzi nici un flăcău şi ea se vestejia cu fiecare clipită... In lumina gălbue a unui apus şovăelnic, în destămarea zărilor îndepărtate, un păianjen se lăsă pe o aţă mai subţire ca o rază până la ea.

— El e! îşi zise ea plină de nădejde. A venit ceasul dorit şi pentru mine!..

Işi încleştă puterile să primească sărutările lui. O rumeneală uşoară se revărsă peste albeaţa corolei neatinse. Se ridică tremurând şi pipăi picioarele murdare şi lipicioase ale gâzei. Un fior rece şi o spaimă năpasnică o cuprinse. Incercă să se smulgă dar se simţi prinsă în pânza cleioasă a păianjenului. Inlăţuită îşi plecă cu supunere capul în jos, ca un Christos răstignit pe cruce.

* * *

Toamna erà pe sfârşite. Vântul trăgea nori cenuşii peste poarta soarelui care se desena trist ca un ochiu bolnav. Din poalele sdrenţuite ale norilor cădeau fulgi de zăpadă.

Zoreaua aşteptà mereu; dar frigul îi îngălbenise frunzele, de părea o salbă de galbeni aninată de gardul coşarului.

— Ia-uite tată, unde s'a prins o zorea! zise un copil tatăne-său.

— Rupe-o d'acolo, s'o băgăm în sobă ca să ne încălzim!.. Şi să culegi şi pe cele de peste zaplaz!

Copilul se aplecă în jos şi dibui rădăcina. Zoreaua se încovoie puţin, se acăţa de nuele şi nu se lăsă biruită. O spaimă crudă se răspândi în tot trupul său de s'o sugrume, totuşi se înceleştă înc'odată. Dar băiatul o smulse cu pământ cu tot şi-o isbi de gard. Ea se sgârci ghem în mâna duşmanului. Acesta sări peste zaplaz, mai zmulse încă un braţ de zorele, le duse în tindă şi le aruncă în sobă.

Zoreaua cea firavă îşi veni o clipă în fire... Nu mai erà frig. O căldură îi cuprinsese tot trupul. Ceva sfârâia înlăuntrul ei... Un strop de vreme avu o năzărire...

Un flutur cu ochi mari se lăsase peste gura ei ferbinte, sbârcită de atâta aşteptare şi o muşca aşa cum visase atâtea seri, iar ea erà atât de fericită!..

Vălvătaia îşi întinse limbile până la ea.

In clipa următoare nu mai rămasese decât cenuşe.

CONST. CESARIE

VIS LAPIDIFICA

In fundul unor zăcăminte;
Din vremuri de demult uitate,
Ce omul le-a clă lit din minte,
Zac oasele petrificate.

Intreg trecutul iar renaşte,
Căci vremea nu numai ucide:
Viaţa trece şi te paşte,
Mormântul iarăşi se deschide.

. . . .

Şi mă gândesc acum la tine
Şi vreau să ştiu de ce mă 'nghieţi?...
Din fundul vremei care vine,
Eşti tu — mormântul unei vieţi? —

II

Ce-aproape ne-a legat o clipă
Şi ce departe iar ne 'mpinge!
Ne duce nevăzut' aripă
Şi tot în lume, tot se stinge.

Eri ne iubeam, aveam părerea
Că ne vom aştepta pe veci.
Unde-i vecia? Nicăierea —
Ne lasă sufletele reci.

Lucia Codru

Eri răzvrătită-mi era firea.
Ce azi e . . . . nu mai e ca eri.

. . . .

Doar nu pricep nemărginirea
Cu morţi şi iarăşi învieri.

Ce peticit e viitorul
Şi plin de cruci ca 'n cimintir,
Căci e trecutul — purtătorul
Al suferinţelor potir.

Şi vinul lui îl bem cu sete,
Uităm că-i rană de iubire
Şi credem : «poate-o să ne 'mbete».
Ce mii de vieţi sunt într'o fire !

AI FI INŢELES

Din zile grele de durere
Când cred că peptul mi se rupe,
Când cerc ca pumnul să-mi astupe,
O gură care'n van te cere ;

Când de desgust şi de otravă
In buze, zile, m'am muşcat,
Când mă 'ndemnai tu la păcat,
Zicând că vorba-i numai pleavă,

Ai fi 'nţeles, şi nu greşit,
Privind în visul ce se stânge, —
Din chinul meu c'un strop de sânge
De te-ai fi fost împărtăşit.

LUCIA CODRU

URMĂRILE ECONOMICE ALE PĂCEI

(după John Maynard Keynes) [1]

IV [2])

După ce a aratat, în capitolele din urmă ale scrierei sale, starea nenorocită şi plină de primejdie în care Tractatul din 1919 a lăsat, dacă nu chiar a adus Europa, intrealtele fiindcă nu s'a luat nici o măsură care se impedice «inflaţiunea», care să pună stavile «desfrâului» şi nestatorniciei schimbului, care se oprească «destrăbălarea» mijloacelor de transport, d. Keynes arată, pe lângă altele neajunsuri ale stărei de astăzi a Europei, şi unile din mijloacele de îndreptare ce socoate nimerite.

* * *

Cum vom vedea, cu mult inaintea mult aşteptatei şi puţin rodnicei Conferinţă sfetnică de la Bruxelles, din Septemvrie 1920, — a acelei conferinţă, pe care, pentru a-i acoperi stârpiciunea practică, Presidentul ei, a numit'o discret, «o Adunare preconsultativă», — d. Keynes a stăruit foarte mult pentru imprumutul «interaliat» şi pentru «deschiderea de credite lungi», — care, de fapt sunt tot împrumuturi — ca fiind unele din măsurile de capitenie cari ar aduce reluarea comerciului intre popoare şi indrumarea aşezărei lui pe temelii sănătoase, precum şi o stabilire a cursului schimbului.

---

1) **The Economic Consequences of the Peace.** (1 vol. London, 1920)

2) A se vedea *Convorbiri Literare* No. 7 (Iulie), 8-9 (August-Septembrie) şi 10—11 (Octomvrie—Noemvrie) 1920.

In starea de acum, zice D-sa, este primejdios (*hazardous*) a cumpăra pe credit, căci nu se poate şti care va fi mersul schimbului până la ziua plăţei.

In Franţa circulaţia hârtiei este de şase ori mai mare decât era înainte de răsboiu. [1]) Valoarea francului fiind mai mică numai cu $^2/_3$ din acea dinainte, urmează că ea nu a scăzut în proporţie cu creşterea circulaţiunei fiduciare. Această stare, care pare mai bună, (*his apparently superior situation*), se datoreşte, zicea d. Keynes, faptului că Franţa, până de curând, nu a plătit, ci a acoperit prin împrumuturi de la guvernele Angliei şi al Statelor-Unite, o mare parte a importului seu.

---

1) A se vedea pentru deosăbirea de circulaţie dinainte şi de după răsboi: **Raffalovich**, *Le Marché financier, les Dettes Publiques et l'Inflation pendant la Guerre* (1 vol. Paris. 1920) pag. 179. Iată câteva cifre date de acest scriitor:

	IN MILIOANE DE LEI	
	La Iunie 1914	La Febr. 1920
Banca Franciei	5,852	38,042
Reichsbank cu Darlehenskassen	3,003	61,650
Banca Angliei şi *Currency notes*	718	10,445
Banca Belgiei	960	4,903
Banca Spaniei	1892	3868
Banca federală de rezerve (Statele-Unite)	80	15,867
Banca Austro-Ungariei	2441	58280
România *	578**	6,477***

* D. Raffalovich nu dă date asupra României

** La 31 Decemvrie 1914, după Raportul Consiliului Băncei Naţionale a României, din 15 februarie 1920 (pag. 5).

*** La 28 August 1920, după „Situaţiunea sumară" a Băncei.

**** In Octomvrie 1920 suma biletelor emise de Banca Franţei ajunsese la peste 39 şi jum. miliarde franci. Din Darea de seamă a acelei Bănci se vede că guvernul înapoiază în Iunie 1920, jumătate de miliard. In urmă nevoile Statului, mai ales pentru ajutoare dăunaţilor, au crescut mult.

2) Pe când în 1913 şi 1914 importul întrecea exportul numai cam cu un miliard şi $^1/_4$ de franci, pe an, şi în 1918, pe anul întreg, cu trei miliarde, ziarul *Le Temps*, socotea ca o însemnată înbunătăţire, faptul

grea în Franța, atunci când acest ajutor din afară va înceta. Va trebui, deci neapărat, o micșorare a consumațiunei, prevede d. Keynes.

Cam aceiași este starea și în Italia [1]; această stare este gravă; dar în această țară este mai multă potrivire între cursul schimbului și circulația fiduciară [2]).

In aceste două țări, răul este mărit de reaua lor stare budgetară. In Franța nu s'au pus impozite, zicea D-l Keynes. [3]) Inainte de răsboiu dările pe cap de locuitor, erau aproape aceleași în Anglia, ca și Franța, dar, observă d. Keynes, pe când în Anglia ele s'au mărit, în timpul răsboiului, de la 95 lei la 265 lei pe cap de locuitor, în Francia în acelaș răstimp, nu s'a ajuns de cât de la 90 la 103 lei. [4]). Deficitul bugetar în această din urmă țară, era enorm: peste unsprezece miliarde lei numai pentru bugetul normal și Ministerul Finanțelor părea, —zicea d. Keynes, atunci — a nu avea nici un plan pentru acoperirea lui, afară de «cât așteptarea sumelor de primit dela Germania, sume foarte mari, dar pe care însuși lumea oficială fran-

---

că în cele *cinci luni* dintâi din 1920, acest prisos era numai de șapte miliarde, față cu 1919, când în acelaș, răstimp, el era de nouă miliarde fr. — Dela 1915 la 1920, importul în Franța a întrecut exportul, cu vreo șasezeci de miliarde.

1) In tabloul d-lui Raffalovich, citat mai sus, lipsește, fără à se arăta din ce causă, Italia —. Găsim însă, în Revistele speciale, următoarele date pentru această țară: Circulația fiduciară era, la 31 Iulie 1914 de 1,730,000,000 lire; ea era la 31 Ianuarie 1920 de 11,999,000,000 lire. In 1920 deficitul budgetar, cu toate dările mari puse, era încă de patru-spre-zece miliarde lire. Pentru 1921 Italia a propus dări noue.

2) Asupra înrâuririlor circulațiunei fiduciare—și a cursului schimbului și a râporturilor dintre ele, a se vedea Subercasseaux. *Le Papier-Monnaie* (vol. Paris 1920).

3) Nu trebue uitat că d. Keynes scria în Octomvrie 1920 și că în Franța, prin o lege din 26 Iunie 1920, s'au pus dări foarte mari, care se socotesc că trebue să aducă *opt miliarde și jumătate frs.*

4) După d. Tardieu, în ziarul *L'homme Libre* de la 9 Oct. 1920, astăzi, în urma dărilor ce s'au pus, ar fi pe cap de locuitor: în Franța 406 lei; în Anglia: 553 lei; în Statele-Unite: 302 lei; în Italia; 94 lei: în Belgia. 174 lei; în Germania: 593 lei. Am prefăcut datele în lei; socotind monedele străine după valoarea lor normală. Pentru stare reală trebue adăogit, firește, deosebirele provenind din valoarea reală astăzi a monedei în fiecare țară.

ceză le ştia fără temeiu» [1]. Deocamdată deficitul s'a acoperit prin emisiuni ale Băncii Franţei. [2]

Starea monetară a Italiei era poate ceva mai bună, căci se pusese dări în vremea răsboiului. Totuşi cheltuelile Statului, întreceau, în Octomvrie 1919, aproape de trei ori veniturile şi datoria creştea cu un miliard de lire pe lună; cheltuelile militare erau atunci, pe lună, mai mari decât în anul înfâiu al răsboiului. Numai deosebirea intră cumpărare şi vânzare la preţul pâinei, costă pe stat un miliard pe an.

In Germania, cheltuelile budgetare întreceau, pentru 1919—1920, dările cu *cinci spre zece miliarde* de mărci. Şi aci nu este cuprins nimic pentru «reparaţiuni». Găsim din alte isvoare că în Iunie 1920 Ministrul de Finanţe al Reich-ului, arată că cheltuelile pe an se ridică la cinci zeci şi cinci miliarde, din care numai două zeci şi opt erau acoperite prin venituri. In aceste prevederi de cheltueli se cuprindeau şi cinci miliarde pentru «reparaţiuni», precum şi cheltuelile impuse de Tractatul din Versailes [3])

1) La 3 Decemvrie 1918, d. Klotz, Ministrul Finanţelor Francie zicea că nu a venit ceasul, cu prilejul bugetului pe 1919, pentru mari reforme fiscale; iar la martie 1919 zicea: „sunt dator să vă spun.... că nu se va cere nici o jărtfă financiară ţărei mai înainte de a se fi fixat bazele pe care se va regula datoria duşmanului"; şi adăugea «ar fi o greşală dacă s'ar cere ceva contribuabililor mai înainte de a se fi hotărât datoria duşmanului". A se vedea Jèze *L'Impôt extraordinaire sur Le Capital comme moyen de liquider les charges financières de la Guerre* (Paris, 1919 p. 136 şi urm. «Trebue ca mai înainte să plătească Germania", zicea acelaşi ministru. Un alt Ministru de Finance, însă, a pus în Iunie 1920, dările „enorme" de care am vorbit mai sus, fără ca Germania să fi plătit ceva. Am văzut chiar că în Iulie 1920 s'a hotărât ca Francia să dea cu împrumut —un ajutor pentru hrană. Germaniei, între Iulie şi Decembrie 1920, aproape un miliard două sute mii lei, în afară de ce îi vor da alţi Aliaţi. In *Revue économique internationale*, d. Klotz îşi justifică politica s'a, întemeiată pe suferinţele Franţei, care nu se găsesc la alţi Aliaţi decât la Români şi Serbi.

2) In Iunie 1920 emisiunea Băncei Francei, cu curs forţat, crescusă de la armistiţiu încoace, cu şapte miliarde franci, şi mai era o datorie flotantă internă de cincizeci miliarde care contitue o circulaţie suplimentară „*en puissance*" zicea zicea ziarul *Le Temps*, căci de fapt titlurile ei se întrebuinţează de multe ori ca instrumente de plată.

3) In octomvrie 1920, în un rapor oficial către Consiliul Imperiului, se arată că deficitul total era de 67 miliarde mk. Pentru 1920—1921 se prevăd cheltueli de 79 şi 1/3 miliarde mk. Cheltuelile, în 1914, erau de 3 mi-

In Rusia, Polonia, Ungaria, Austria nu se poate vorbi serios de ceva care se seamăne cu un budget [1]), adaogă d. Keynes.

Pacea, a mărit, deci, «inflaţiunea» şi nu se poate prevede când se va isprăvi cu aceasta. «Avem în faţa noastră», zicea d. Keynes, «o Europă fără vlagă, care nu munceşte, dezorganizată, sfâşiată prin certuri lăuntrice şi ură internaţională, luptând, murind de foame, jăfuind şi minţind» şi se întreabă dacă se «poate oare aştepta o icoană mai puţin mohorâtă ? [2])»

Şi încheind această parte, d. Keynes spune că Ungaria [3]) şi Rusia ne sunt o pildă de cât poate omul suferi şi până cât de jos poate ajunge (*to decay*) o societate. Aceste ţări ne arată «cum suferinţa trupului se schimbă în boală mintală când dispar ori ce frâne, când omul ascultă tot ce-i se spune şi nu mai ştie ce face!»

Ce se pregăteşte? Ce ne aşteaptă pe iarna viitoare? se întreba îngrijorat acest autor, şi ne întrebăm cu toţii, acum, din nou, şi mai îngrijoraţi privind viitorul.

---

liarde 400 milioane mk. Acum la cheltuieli se adaugă 15 miliarde mk. pentru armata de ocupaţiune. Din toate cheltuelile vreo 50 de milioane sun neacoperite de venituri. Mai sunt vreo 19 miliarde mk. deficit la poştă şi la căile ferate.

1. In România, după patru ani, s'a înfăţişat Camerei un budget (pe 1920—21) cu „lacune" şi despre care d, deputat Anghelescu, zice în raportul său, că „este numai preludiul unei drame, ai cărei eroi n'au apărut încă pe scenă". D-sa ne vorbeşte de o datorie de 25 miliarde, cuprinzând şi partea din datoriile Austro-Ungariei şi Rusiei „ce ni se impun" prin „aranjamentele internaţionele" şi sumele pentru înlocuirea rublelor şi coroanelor. Budgetul, astfel înfăţişat, necomplect, are pentru România *întreagă* : la venituri 6,625.000.000 lei, la cheltueli 6.115.920.000 lei, deci un deficit de 509.080.000 lei. In el nu se cuprindeau, însă, nici toate anuităţile şi dobânzile datoriei şi nici nu se prevedea nimic pentru refacerea economică a ţărei. In schimb sunt multe cheltueli, chiar foarte multe, după cum reiesă din spusele acestui raport, nu numai zadarnice, dar chiar „abuzive", adevărate „anomalii" ! Să aşteaptă cu nerăbdare şi îngrijorare, arătarea stărei reale, „primul act al dramei financiare", budgetul pe 1921—1922, al cărui pregătire, ni se făgădueşte, în acest raport să se „înceapă" în zilele dintâi ale sesiunei Camerei din toamna anului 1920.

2. Ziarul francez „*Le Temps*", la 30 Iunie 1920, adică vre-o nouă luni după ce scria d. Keynes, zice, vorbind cu prilejul cursului schimbului, în ajunul conferinţei dela Spa, că «starea economică internaţională este acum mai tulbure şi mai nesigură decât ori când».

3. Când scria d. Keynes, Ungaria era în plin bolşevism.

D. Keynes, în fața acestei stări amenințătoare, își pune întrebarea chinuitoare: ce este de făcut? La această întrebare el răspunde cu aceiaşi hotărîre şi bărbăție, cum a vorbit până acum, iar scrierea sa o sfârşeşte cu arătarea mijloacelor ce socoate menite să aducă îndreptările trebuitoare: *The Remedies.*

Chiar acei care au judecat aspru, din deosebite cuvinte, celelalte părți ale acestei scrieri, aprobă, în liniile lor generale, unele din aceste mijloace de îndreptare, discutând, însă, în Franța mai ales, forma sau calea propovăduite de el.

Calea de căpetenie este, după d. Keynes: *Revizuirea Tractatului.* Toate măsurile ce se pot lua, zice d. Keynes, sunt în legătură cu aceasta. Unii se silesc a căuta numai să dovedească că se pot înfăptui părerile sale, fără această «revizuire». Se ştie ce s'a întâmplat de atunci până acum şi oricine poate judeca dacă şi câtă dreptate are d. Keynes. Scopul nostru este de a expune, nu de a judeca.

Pentru a şi întemeia bine părerile, autorul pune față în față Anglia şi Rusia, ale căror stări sunt atât de deosebite.

Anglia, deşi se găseşte în ajunul unor mari schimbări ale întocmirei sale sociale şi industriale, „de altă natură decât acele ce amenință Europa», nu are a se teme de o tulburare generală a Societăței. Războiul nu a sărăcit'o adânc; averea ei în 1919 este egală cu acea din 1900. Cele patru miliarde lei, cu care importul întrece exportul, se acopăr prin mărirea costului navlului şi prin alte mijloace, aşa că de fapt *«exportul nevăzut»* este astăzi mai mare de cât înainte de răsboiu [1]). Deficitul budgetar, mare, va putea fi acoperit. Scăderea orelor de muncă a micşorat, întrucâtva, producția; dar d. Keynes, crede că hărnicia şi destoinicia muncitorului englez, va da aceiaşi producție în timpul de muncă scurtat. Era o stare de nemulțumire, un *«malaise»* scrie d. Keynes, şi înainte de război. Mărirea costului hranei şi înmulțirea populației sunt, şi aci, «problema cea grea, în cea mai mare țară industrială», țară care atârnă de import pentru hrana ei. Dar aceasta este o problemă «seculară», care însă, nu se pune la fel în Anglia ca în Europa Centrală.

Totuşi d. Keynes îndeamnă pe compatrioții săi, — ca şi pe

1, Acest export *nevăzut* este socotit de d. Keynes, în mijlocie la cel puțin, 45.000.000 liv. sterl. pe lună. (1.125.000.000 lei). Şi trebue ținut seama de cursul schimbului, prielnic Angliei.

Americani, — să nu ce lase ademeniţi de «optimismul» — ce ar putea naşte din această stare. Să privim, adaogă D-sa, la Rusia, Ungaria, Austria şi Turcia, unde sunt toate suferinţele: foametea frigul, boalele, răsboaiele, omorul şi anarchia! Anglia şi America au datoria să le aducă o îndreptare cât mai este vreme încă!

La Paris se putea face mult bine. Dar s'a lăsat să treacă acest prilej. Acum trebue îndeplinit cea ce nu s'a făcut atunci sau trebue îndreptat ce s'a făcut rău, şi «mai întăi trebue să scăpăm de atmosfera metodelor de la Paris».

Oricât de greu le ar veni, «Cei Patru» trebue să se hotărască la următoarele încheie d. Keynes:

a). Revizuirea Tractatului.

b). Răfuiala datorielor intre Aliaţi

c). Un imprumut interaliat şi îmbunătăţirea schimbului.

d). Relaţiuni între Europa Centrală si Rusia,

Iată cum justifică d. Keynes «revizuirea» ce cere şi care-i a adus apriga dojană,— care, e drept, nu l'a tulburat mult, — de a fi «advocat al Germaniei».

Chiar acei cari cred, ca Presidentul Wilson şi Generalul Smuts[1]) că «Liga Naţiunilor» este un căştig mare pentru viitorul Lumei, recunosc că sunt multe de îndreptat în Tractat. Generalul Smuts, în un raport, vorbeşte despre «revizuire» chiar în ceeace priveşte unile «întocmiri (*settlements*) teritoriale», nădăjduind totodată că «Liga» va găsi calea «pentru a scăpa Europa de prăpădul adus de răsboi».

Presidentul Wilson a spus în Senat că «Liga» va fi de ajutor la aşezarea sarcinei de reparaţiuni. Insă Presidentul se înşală căci, după Tractat, asupra reparaţiunilor hotăreşte «Comisiunea» specială», fără nici un apel la Ligă sau vreun amestec al ei.

E drept că art. 19 din «*Covenant*»,[2]) zice că «adunarea»,[3]) poate să ceară membrilor Ligei, se cerceteză din nou [4]) trac-

1) Generalul Smuts era Ministrul de Răsboiu şi Delegatul la Conferinţă al Uniunei Sud-Africane, *Dominion* englez.

2) In limba franceză, «*Le Pacte*» *de la Société des Nations*. In traducerea română: „*Pactul*". E vorba de partea I, art. 1-26, a Tractatului.

3) Art. 2, zice că: «Reprezintanţii membrilor Ligei alcătuesc adunarea» textul român a luat numirea francesă, de „*Societaţi*" nu „*Ligă*". Dar la noi, în vorbirea curentă totdeauna se zice „*Liga*".

4) Textul englez zice: *to advise the reconsideration by Members of the League....* Textul francez zice: *inviter les Membres à procéder à un nouvel examen.* Aceste cuvinte au fost traduse întocmai întextul român.

tatele devenite neaplicabile sau ale căror păstrare ar fi o primejdie pentru pacea lumei; dar nu trebue uitat că, din nenorocire, art. 5 cere şi pentru aceasta *unanimitatea* membrilor prezenţi la Adunare. Şi, zice d. Keynes, la ce mai e nevoe de «Ligă» dacă *toţi* sunt înţăleşi pentru o schimbare? Este numai o perdere zadarnică de timp. De altfel, chiar cu unanimitate «Liga» nu poate schimba ceva, ci numai «invită» la cercetare pe membrii, pe care aceasta îi priveşte. Gândurile bune ale Ligei vor cădea în seama diplomaţilor, şi Liga «va fi, în mâna lor, o unealtă fără seamăn de obstrucţie şi de tărăgăniri».

O Revizuire, pe această cale, nu este, deci, de aşteptat.

Pe lingă «pata» (*the blot*) unanimităţei, din art. 5 al *Covenant*-ului, mai este şi acea din art. 10, [1]) care zice că Membrii Ligei îşi iau indatorirea (*undertake, s'engagent*) să respecte şi să menţină, în potriva ori cărei agresuni externe, intregimea teritorială şi neatârnarea politică a tuturor membrilor «Ligei», adăogind că, în caz de agresiune, de ameninţare sau de primejdie «*aviseazä* [2]) la măsurile pentru a asigura indeplinirea acestei îndatoriri.

De fapt, zice d. Keynes, aceste articole «dărîmă concepţia Ligei ca unealtă de progres» şi-i dă menirea de a păstra *status-quo* [3]). Aceasta a împăcat cu ideia Ligei chiar pe unii din potrivnicii sei [4]) de la inceput, care acum nădăjduesc să facă din ea o nouă Sfântă Alianţă pentru menţinerea ruinei economice a duşmanului şi pentru cumpăna de Puteri în propriul lor interes, ce cred că-şi l'au asigurat prin această Pace» [5])

1) Să ştie că acest articol 10 este acel pentru care, mai cu seamă, Senatul Statelor-Unite nu a admis ratificarea Tractatului.

2) Acest cuvint îl găsim şi în traducerea oficială română a Tractatului.

3) A se vedea în partea I-a a acestei dări de seamă, ce zice am in acelaş sens ca d. Keynes, d. Alvarez. (*Convorbirile Literare* din Iulie 1920, p. 442).

4) Cu acest art. 10 „d. Clemenceau care, pentru nimic în lume, n'ar fi primit să fie naşul Ligei... a fosf, totuşi unul din taţii ei"... «El zicea necontenit: *Vous y croyez, vous, à la Société des Nations?*» (*v. d'Estournelles de Constant: Que devient la Société des Nations?* (Paris, 1920, p. 3) Acesta scria în Mai 1919, că această Societate s'a creat cu tot felul de gândiri ascunse (*arrière-pensèes*); *Ibid*. p. 15

5) *d'Estournelles de Constant*, (*loc cit.* p. 43) numeste Liga „*Une quadruple entente des Alliés les plus forts contre le reste du monde*", iar despre Consiliul Ligei, zice că are „*un pouvoir politique à la discrétion*

«Liga», ar putea totuş face ceva, dacă s'ar urma cele cuprinse în art. 11—17; atunci un răsboi ar fi aproape cu nepuţinţă. O revizuire, însă, prin Ligă, «nu se poate încerca, subt imboldul opiniei publice» decât întrebuinţând o apăsare financiară pentru a supune minoritatea îndărătnică ce i s'ar împotrivi. D. Keynes nădăjdueşte că guvernele cele noue vor fi mai cuminte şi mai mărinimoase de cât înaintaşele lor.

D-sa arată apoi câteva dispoziţiuni din Tractat ce socoate că trebuesc neapărat revizuite şi care sunt privitoare la Reparaţiuni, la Cărbuni, la Fier şi la Legăturile vamale.

În privinţa «Reparaţiunilor» care ar trebui să fie mai mici de cât acele ce Aliaţii pot cere după stricta interpretare a Tractatului, d. Keynes este de părerile următoare:

a) Suma de plată de către Germani, — cuprinzând şi cheltuelile armatei de ocupaţiune, — să nu treacă de cincizeci miliarde lei.

b) Să se socoată în acestea cele 12 $^1/_2$ miliarde, valoarea lucrurilor predate de la armistiţiu până acum: vasele de comerţ, cablele sub-marine, materialul de răsboi, propietăţile Statului în

---

des seules grandes Puissances Militaires". D-sa nu o socoate ca "*un organe vivant de conciliation*".

In *Revue des Deux Mondes*, din 15 Septemvrie 1920, d. Raymond Poincaré osândeşte, — din nenorocire prea târziu, — deosăbirea "arbitrară, făcută în Tractatul dela Versailles, între Puterile principale şi celelalte": în acelaşi articol, D-sa, *care ştie bine despre ce vorbeşte*, sfătueşte, stăruitor, pe compatrioţii sei "să fie", fireşte, generoşi cu foştii dusmani, însă nu "*aux dépens de nos amis*" şi să "nu sară, cu prea multă uşurinţă, dintr'o parte în cealaltă a baricadei", precum şi să nu caute să-şi găsască, la Dunăre sau aiurea, *des amitiés de rechange, ni même chercher à doubler nos anciennes amités d'amitiés supplémentaires*" D-sa protestează astfel în potriva unei politici francesă ce s'a invederat şi prin raporturile secrete ungureşti publicate de ziarele ceho-slovace şi de cele oficioase austriace (v. ziarul *Dacia* din 4 şi 12 Octomvrie 1921). — Caracteristice, ca indicaţiuni ale tendinţei unei asemenea politici, şi cu Bulgarii, sunt: scrisorile din Sofia ale corespondentului special al ziarului *Le Temps* şi un ciudat articol din *Revue de Paris* de la 1 Sept. 1920: *Le Cas Bulgare.* Trebue menţionat, însă, că prin note oficioase şi chiar declaraţiuni oficiale, Guvernul francez a desminţit existenţa felului de politică, osindit atât de aspru de d. Poincaré şi de alţi oameni politici francezi. — Dar încă de la 24 Iulie 1919, un ziarist frances, d. de Flers, constată faptul "*assez bizarre*" că "singurile doue puteri ce nu au avut a se plinge de *Entente*, sunt Ungaria şi Bulgaria" (*La Petite Table*, p. 165. — 1 vol. Paris — 1920).

teritoriile cedate, o parte din datoria publică corespunzătoare acestor teritorii şi pretenţiunile Germaniei contra foştilor ei Aliaţi.

c) Restul de $31^1/_2$ miliarde, se va plăti, fără dobândă, în 30 rate anuale egale, cu începere de la 1923

d) Să se desfiinţeze Comisia Reparaţiunilor, şi orice însărcinări ar mai rămâne, să treacă la un organ al Ligei Naţiunilor, în care să intre şi Germănia şi Statele neutre.

e) Germania va plăti cum va socoate, şi orice plângere pentru aceasta să se facă la Liga Naţiunilor. Aşa dar nu se vor expropria bunurile private, decât numai pentru datorii private, afară de acele ce au fost «lichidate» până acum. In deosebi, să se abroge art. 260, care prevede exproprierea intreprinderilor, germane de folos public [1])

f) Nici o încercare nu trebue făcută pentru a lua despăgubiri «de la Austria» [2])

Pentru *Cărbuni* şi *fier*, d. Keynes face următoarele propuneri:

1) Aliaţii să renunţe la «drepturile de opţiune» ce au prin anexa V; [3]) dar Germania să rămână îndatorată să despăgubească Francia de cărbunii ce a perdut prin distrugerile minelor ei, cum se prevede în § 2 al acestei Anexe. Această îndatorire va înceta însă, dacă, prin plebiscit, s'ar lua Germaniei Silezia-de-sus.

---

1) In acest art. 260 se vorbeşte de „drepturile şi interesele supuşilor Germani" în asemenea intreprinderi, în ori ce „concesiune" în Austria şi Ungaria, China, Rusia, Bulgaria şi Turcia, adică în ţări cari nu sunt părtaşe la acest Tractat. Pentru ţările părtaşe „exproprierea" este prevăzută în art. 297 şi 298. „Comisia Reparaţiunilor", în un răstimp de un an de la punerea în vigoare a Tractatului, *va putea* „cere să-i fie cedate" drepturile din Austria şi din celelalte ţări numite mai sus.

2) D. Keynes nu spune nimic, în această privinţă, despre Ungaria, Bulgaria şi Turcia, dar din spiritul întreg al scrierei sale, rezultă că soluţia sa este aceiaş şi pentru aceste ţări. Se ştie că tocmai în despăgubirile de la ele, România are parte mai mare, ceeace, fireşte, nu însamnă că va primi ceva. După „Memoriul" delegaţilor noştrii la Spa, se vede că nu ne facem nici o iluziune în această privinţă. Acest „Memoriu" s'a publicat în ziarele *Le Progrès* şi *L'Indépendance Roumaine* din 4 şi 3 Septembrie 1920. Din o corespondenţă a unui ziar francez, aflăm că la Spa s'ar fi zis că România ar fi primit peste 13 miliarde „prin proprietăţile publice din ţările alipite de la Austro-Ungaria şi prin rechiziţiuni" Nu am auzit vorbindu-se la noi despre această vorbire de la Spa.

3) In traducerea română la pag. 63.

2) Să rămână învoiala privitoare la Saar, fără ca Germania să fie creditată cu valoarea minelor; dar după zece ani ea să primească înapoi teritoriul şi minele, fără nici o plată sau condiţiune. In schimb Franţa să se învoiască să procure Germaniei, în acelaş răstimp, cel puţin 50% din câtimea de fer ce Germania lua înainte de răsboi din Lotaringia. Germania va procura acestei provincii câtimea de cărbuni ce ea întrebuinţa din Germania, scăzând numai producţiunea Saarei.

3) Să se facă plebiscitul pentru Silezia de sus, aşa cum zice Tractatul, însă Aliaţii trebue să declare că, după judecata lor, «condiţiunile economice» cer că districtele de cărbuni să rămână Germaniei «afară numai dacă dorinţele locuitorilor sunt hotărîtor potrivnice». Inţelesul acestei din urmă frază a D-lui Keynes a părut tuturor cam nedesluşit.

4. Insărcinările Comisiunei Cărbunilor, înfiinţată de curând, să fie în seama unui organ atârnând de Liga Naţiunilor şi să facă parte din el atât Germania cât şi celelalte state din Europa centrală şi cea apusană, precum şi neutrii din nordul Europei şi Elveţia. El nu va da decât păreri şi va avea să se ocupe de cărbunii din Germania, din Polonia, din statele ce alcătuiau Austro-Ungaria şi de prisosul exportabil al Angliei. Toate statele vor trebui să-i dea lămuriri şi să-i urmeze sfaturile «întru atât cât le îngăduie suveranitatea lor şi interesele lor vitale».

In privinţa *Legăturilor vamale*, d. Keynes propune o «Uniune liber-schimbistă», a acestor ţări, care se vor îndatora să nu pună tarife de protecţiune asupra produselor celorlalţi membri ai «Uniunei», aceasta va fi sub ocrotirea Ligei Naţiunilor. Vor fi datoare să intre în «*Uniune*»: Germania, Polonia, Statele noue care mai înainte alcătuiau imperiul Austro-Ungar şi acel Turc, precum şi statele ce se vor administra pe temeiul «Mandatelor» [1]); aceasta pentru zece ani, după care timp adhesiunea va fi facultativă. Alte State vor putea intra în «Uniune», dacă vor voi. D. Keynes,

1) Art. 22 al Tractatului prevede pe larg, pentru unele teritorii şi colonii ca *„une mission sacrée de civilisation"*, nevoea de a le pune sub o „tutelă", care sa va exercita de „Mandatari ai Ligei Naţiunilor" D. d'Estournelles de Constant, în scrierea ce am citat mai sus, zice, (pag. 54) că „de fapt aceste mandate aduc cu ele împărţirea coloniilor". Nu există „teritorii" din Europa pusă «sub mandat", până acum cel puţin.

nădăjdueşte că «Anglia, în ori ce caz, va fi membru al Uniunei, de la început[1])».

In urmă d. Keynes discută chestiunea, nu numai a nevoei hotărârei unei sume fixe pentru despăgubirile de plătit de către Germania, ceiace s'a numit în Franţa, sistemul, «după învoială» *(du forfait)*, dar şi «urmările binefăcătoare», ale stabilirei acestor despăgubiri potrivit cu putinţa de plată a ţărei *(well within Germany's capacity to pay)*, «binefăcătoare», după D-sa, chiar pentru creditori. Ar dispare astfel «fricţiunile» precum şi «prilejul unei apăsări neprielnică». E drept că ar dispare şi rostul Comisiunei pentru Reparaţiuni cu toate puterile ei «netrebuitoare şi netolerabile[2])» adaogă D-sa.

Prin o «înblânzire» a clauzelor privitoare la cărbuni şi prin schimbul pentru fier, viaţa industrială a Germaniei va fi cu putinţă şi seva micşora scăderea ei de productivitate care va proveni din micşorarea hotarelor ei. La aceasta va ajuta şi «Uniunea liber-schimbistă», la care, d. Keynes, crede că vor adhera chiar şi Francia şi Italia, «ceea ce doresc mult prietenii acestor ţări».

S'a objectat că o asemenea «Uniune» nu ar fi decât înfăptuirea visului german de «*Mittel-Europa*». D. Keynes răspunde că aceasta nu ar putea fi într'u câtva adevărat decât numai dacă celelalte ţări ar fi «atât de nebune (*foolish*) încât să nu între în «Uniune» şi «să lase numai Germaniei foloasele ei». Dar nu poate fi vorba de imperalism în un sistem care nu dă nimănui «nici vre-un drept deosebit, şi nici vre-un privilegiu» adaogă D-sa.

1) D. Keynes nu vorbeşte aci de cea ce a remas ca state a parte, din Austria şi din Ungaria, nici de Serbia, nici de România, care existau ca state a parte şi fără alipirea, la ele acum, a unor părţi din Austro-Ungaria, nici de Grecia şi de Bulgaria. Ideea d-lui Keynes nu pare încă deplin lămurită; probabil că o va desvolta în o nouă scriere sau în noua ediţie mărită, ce pregăteşte, a scrierei sale. De sigur că socoate că toate aceste ţări trebue să între *numai decât* în „Uniune".

2. Art. 233 al Tractatului prevede că „suma despăgubirilor va fi fixată de *Comisia Reparaţiunilor* şi că ea se va stabili după ce se vor asculta *toate* plângerile păgubiţilor". Prin art. 232, Germania îşi ia îndatorirea „ca să fie reparate *toate* daunele făcute populaţiei civile ale *fiecăreia* din Puterile Aliate şi Asociate şi bunurilor ei. — Clauze la fel sunt în Tratatul cu Austria (art. 178) şi acel cu Ungaria (art. 162). Prin art. 121 al Tractatului cu Bulgaria s'a mărginit datoria de reparaţiuni a acestei ţări la 2.250.000.000 franci aur.

Totul atârnă, în aceasta, de «vederile de viitor asupra Păcei lumei». Dacă credem că nu trebue să se lasă Germaniei, pentru o generaţie, o prosperitate oricât de mică ar fi; dacă ne gândim că «Aliaţii noştrii cei proaspeţi sunt îngeri străluciţi, iar duşmani noştri cei proaspeţi, Germani, Austriaci, Unguri şi ceilalţi, sunt copii ai iadului»; dacă socotim că, an după an, Germania trebue sărăcită şi copiii ei trebue să moară de foame şi să fie slăbănogi şi schilozi, şi că ea trebue «să fie încercuită de duşmani», atunci zice d. Keynes, fireşte, «nu trebue primită nici o propunere din acele ce-ar ajuta Germaniei ca să'şi recapete starea materială, dinainte»[1].

Dar atunci, zice d. Keynes, «răsbunarea nu va întârzia; îndrăsnesc să o prorocesc». Nimic nu va putea împedica, multă vreme „*războiul civil* final între puterile reacţiunei şi svârcolirile desnădăjduite ale Revoluţiunei, pe lângă care grozăveniile războiului din urmă pot fi socotite ca nimicuri şi care vor dărîma, ori cine ar birui, civilizaţia şi progresul generaţiunei noastre».

Propunerile de mai sus nu vor ajunge, însă, adaogă autorul. Franţa, fireşte, va perde ceva, însă «numai pe hârtie», căci nici odată «nu va putea dobândi tot ce va cere». Ea, deci, trebue «să caute pe alte căi scăparea ei de greutăţile ei de astăzi!»

D. Keynes arată doue din aceste căi şi anume una care priveşte datoriile dintre America şi Aliaţi sau dintre Aliaţi între ei şi o a doua care duce la înfiinţarea unui credit între Aliaţi, «îndestulător ca să dea putinţă Europei să'şi refacă capitalul ei circulant».

S'a spus, în vremea răsboiului, că se luptă, între altele, «pentru reparaţiunea regiunilor daunate». Anglia trebue să do-

---

1. „Noi socotim Germania ca un membru trebuitor şi folositor în familia europeană şi suntem hotărîţi a o ajuta pentru refacerea ei, dacă şi ea va fi hotărâtă a'şi îndepiini îndatoririle din Tractat" a spus Primul-Ministru francez Millerand, la Spa. — Deşi se mai aud încă, şi altfel de glasuri, sunt, însă, necontenit mai mulţi aici acum vorbesc ca actualul Preşedinte al Republicei Franceză. De curând, s'a cetit în ziarele noastre, telegrame vestind că Franţa ar fi cumpărat 20000 vagoane pentru căile ferate din Germania, De asemenea şi Belgia ar fi cumpărat din aceeaşi ţară material de cale ferată. Acestea şi altele ar dovedi temeinicia unora din părerile d-lui Keynes, şi-ar explica succesul mereu mai mare a scrierei sale, „popularitatea sa" cum zice scriitorul român Jancovici în Revista politică şi parlamentară, No. 2 din 1920.

vedească că era de bună credinţă, zice d. Keynes, şi deci, «să nu primească nici o despăgubire», lăsând tot ce-i s'ar cuveni pentru Belgia, Francia şi Serbia, adică pentru «regiunile ce au fost invadate [1])». D. Keynes socoate că suma ce rămâne de plată, 37½ miliarde lei,—adică după ce se scade ceeace s'a primit cum se arăta mai sus—ajunge ca să acopere aceste daune [2]), ajunge, cum zice Tractatul pentru «Reparaţiuni». Numai urmând astfel, Anglia poate vorbi, «cu mâinile curate», de revizuirea Tractatului şi numai astfel ea poate să'şi spele cinstea pentru călcarea cuvântului (*the breach of faith*), «pentru care ea este, mai cu seamă răspunzătoare ca o urmare a politicei ei din luptele electorale din 1918»:

Numai astfel, se va putea cere şi de la mărinimia Statelor-Unite, iertarea oricărei datorii ale ţărilor Aliate şi Asociate, adică a datorielor făcute pentru răsboi. Aceasta este o cerinţă de căpetenie pentru reînvierea economică a lumei. Statele-Unite şi Anglia [3]), singurele ţări care au de primit, «ar da astfel o dovadă de vedere adâncă şi departe în viitor».

Iată după d. Keynes, cam de ce sume ar fi vor fi vorba. Aceste cifre D-sa le dă, bineînţeles, numai ca evaluări, dar le crede destul de aproape de adevăr pentru a ne putea da seamă de starea lucrurilor. In aceste cifre se cuprind numai împrumuturile dela Stat la Stat, nu şi acele făcute pe pieţile sau la Băncile străine de către vr'un stat. Sumele le dăm *în milioane de lei* [4]).

In acest total de aproape o sută de miliarde de lei, se cuprind pentru unele ţări şi dobânzile până la data scrierei cărţei

---

1. Bine înţeles, România a fost uitată şi aci. D. Keynes ştie însă că am suferit daune! E desigur numai o scăpare din vedere. De altfel d. Keynes nu vorbeşte nici de Italia.

2. Pretenţiunile, aprig susţinute şi discuţiunile vii asupra lor, mai cu seamă în Franţa, arăta cât de departe de cifra d-lui Keynes, sunt năzuinţele şi nădejdile, ale unor din Aliaţi, cel puţin.

3. Şi Francia a împrumutat pe alţii. Dar cum se vede din tabela ce dăm, ea a luat cu împrumut, mult mai mult de cât a dat cu împrumut.

4. D. Keynes dă aceste date în livre sterlinge, iar noi le-am transformat în lei, socotind, pentru înlesnire, livra numai 25 lei, de şi ea, după cursul normal dinainte de război valora Lei 25.22. Totuşi chiar astfel aceste date ajung pentru a învedera faptele. Datoriile trebuesc însă mărite, şi cu această lipsă de 22 bani la livră şi bine înţeles, cu deosebirea de schimb de astăzi, atât de mare.

d-lui Keynes; pentru alte ţări nu s'au cuprins de loc dobânzi, aşa că şi pentru aceasta, sumele definitive ar fi altele.

Imprumuturi făcute	De către St.-Unite	De către Anglia	De către Francia	TOTAL
Angliei	21050	—	—	21050
Franciei	13750	12700	—	26450
Italiei	8125	11675	875	20675
Rusiei	900	14200	4000	19100
Belgiei	2000	2450	2250	6700
Serbiei şi Jugo Slaviei	500	500	500	1500
Altor Aliaţi [1])	875	1975	1250	4100
TOTAL	47200	43500	8875	99575

Vedem din aceste date că Statele-Unite, numai au împrumutat pe alţi, Anglia a dat cu împrumut de două ori cât a luat, aşa că de fapt şi ea numai a împrumutat pe alţii, Francia a luat de trei ori cât a dat, celelalte ţări au luat numai. Aşa dar

Statele-Unite . . . au a *lua* peste 47 miliarde lei.
Anglia . . . . are » » » 22 » »
Francia . . . . . . » a *da* vre-o 18 » »
Italia . . . . » » » » 20 » »
Rusia . . . . » » » » 19 » »
Belgia . . . . » » » » 7 » »
Jugo-Slavia . . . . » » » » 1.5 » »
Ceilalţi Aliaţi . . . » » » peste 4 » »

1. Imprumuturile României în străinătate sunt: 1,300.000.000 lei, cu 5%, în Anglia şi 10.012.500 lei cu 5% în Italia. Mai sunt 25.000.000 la Banca Belgo-Argentină cu 10%; un împrumut în livre, franci, dolari şi pesetas de 1,300.000.000 lei cu 5%, pentru aprovizionare şi pentru Biroul Britanic şi acum, de curând, 17.387.500 lei, pentru cumpărare de locomotive în Statele-Unite, plătibile în cinci ani. Cele două dintâi împrumuturi nu mai, ar intra în prevederile d-lui Keynes. — Datele le-am luat din Raportul general asupra Proectului de budget pe 1920—1921, înfăţişat Camerei de către deputatul I. N. Anghelescu, în 1920.

Astfel suma ce ar fi de ertat[1]), între State, ar fi de vre-o 70 miliarde socotite *al pari*, după valoarea dinaintea răsboiului; suma aceasta creşte cu dobânzile. Se poate vedea din aceste cifre cât ar perde şi cât ar câştiga fiecare stat prin această ertare. De fapt însă, observă d. Keynes, Anglia nu ar perde atâta cât se pare, prin *iertare*, căci, cum a dat peste 14 miliarde Rusiei, este de prevăzut că ea le ar perde şi fără această iertare. Franţa câştigă după aceste date 18 miliarde, dar de fapt, cum a dat patru miliarde Rusiei, care, ori cum, rămâneau perdute, ea nu câştigă decât 14 miliarde. Suma dată de Statele-Unite Rusiei este sub un miliard lei.

D. Keynes, pentru ce să îndemne pe compatrioţii săi, adauge ca probabil că din împrumuturile făcute de Anglia, jumătate sunt rele, aşa că, «în fapt ea nu perde nimic şi scapă de grije». D-sa crede că Statele-Unite ar face iertarea numai dacă Europa ar înceta răsboiul economic şi s'ar pune temeinic pe muncă de reclădire [2]).

Deşi, fireşte, în o «ceartă europeană», nu se putea cere Statelor-Unite să-şi pună toate puterile ei, aşa cum a făcut Europa, totuş trebue recunoscut că ajutorul lor a fost «nepreţuit de mare» şi că *„fără el Aliaţii nu ar fi putut birui"*, zice d. Keynes. Ajutorul l'a dat prin bani şi prin armată. Cine poate uita, între altele, «ajutorul extraordinar» dat de «întocmirile lui Hoover» şi de Comisiunile Americane de Ajutor? Hoover, «cu înfăţişarea lui de Titan obosit» a scăpat Europa de prăbuşire. Puţini îşi dau seamă de aceasta. Europa «nu i-a fost recunoscătoare, dar Hoover nu cerea recunoştinţă».

Prin ajutorul financiar ce a dat Europei, America nu a înţeles

---

1) D. Lévy găseşte că această soluţiune *„ne semble pas déraisonnable"*; v. scrierea sa : *La Juste Paix* (p. 47), în care a adunat articolele sale din *Revue des Deux Mondes*, ce am citat mai înainte.

2) Lă Conferinţa financiară, de la Bruxelles, din Septemvrie 1920, d. Boyden, delegatul Statelor-Unite, care asistă numai «pentru a lua informaţiuni», a spus „privat", că America ar ajuta numai pe acele ţări care *„vor dovedi că vor şi ştiu să muncească temeinic şi harnic"*. Nu s'a vorbit la acea Conferinţă, pe cât ştiu, de „ertarea" datoriilor, nici de către acest delegat, „privat", nici de delegaţii oficiali ai vre-o altei ţări. Asupra cuvintelor pentru care nu sunt multe probabilităţi de ajutor din Statele-Unite, a se vedea un însemnat articol al d-lui Aubert, *La Défiance des États-Unis à l'égard L'Europe* în *Revue de Paris* de la 1 Octomvrie 1920.

să facă o afacere» (*an investment*). Dacă, însă, «Europa ar trebui să-i înapoiască aceşti bani cu dobândă compusă de 5%, lucrul ar avea altă înfăţişare şi jertfa financiară a Americei ar fi cu totul neînsemnată».

Dar nu ar fi de nici un folos de a se vorbi despre jertfele relative ale deosebitelor ţări. Discuţiunile ar fi «cu totul sterpe şi tot atât de neroade» (*very barren und very foolish also*).

D. Keynes dă totuşi două-trei fapte care «nu au de scop să dea argumente de imbold pentru Americani», «ci numai ca să arate că, prin această propunere, un Englez nu caută, din punct de vedere egoist, să'şi scape ţara de jertfele datorite». Iată aceste fapte: 1. Ceea ce Anglia a împrumutat de la Tesaurul Statelor-Unite, după intrarea acestora în răsboi, este aproape egal cu cea ce ea a dat cu împrumut altor Aliaţi, în acelaş răstimp[1]). Aşa dar Anglia, a luat asupra sa datoria altora. 2. Anglia a vândut pentru 25 miliarde lei din efectele străine ce avea şi a mai făcut datorii în străinătate pentru 30 miliarde; Statele-Unite a cumpărat efecte şi nu a făcut datorii în ţări străine. 3. Populaţia Angliei este pe jumătate cât acea a Statelor-Unite; venitul ei este de o treime şi averea ei acumulată este între o jumătate şi o treime cât acea a Statelor-Unite; cheltuelile de răsboi ale Angliei au fost cam de trei ori cât acele ale Statelor-Unite, în afară de împrumuturile făcute Aliaţilor, sau «după capacitatea sa», între de 7 şi 8 ori mai mari. «Şi această deosebire ar creşte dacă împrumuturile nu i s'ar plăti» !

Şi d. Keynes încheie astfel: Dacă nu se admite iertarea, atunci «răsboiul, în fapt, s'a isprăvit cu o reţea de *tributuri* grele de plătit de către un Aliat altui Aliat» ! Acest tribut,—acest *haraciu* cum se numea în vechime la noi, — va întrece, în întregul seu, desigur suma ce se va putea dobândi de la duşmani ! Aşa dar Aliaţii vor avea să-şi plătească îndemnisări, între ei, în loc de a primi de la duşmani ! Acesta ar fi *„intolerable"* !

Astfel, urmează autorul, chestiunea datorielor dintre Aliaţi este «strâns legată cu sentimentul viu ce au Aliaţii în privinţa Reparaţiunilor». Acest «sentiment popular» nu este întemeiat pe o socoteală, făcută cu judecată, asupra ceea ce Germania poate

1) Adică în afară de sumele date cu împrumut de Anglia, unor Aliaţi înainte de intrarea în răsboi a Statelor-Unite, tâlmăceşte d. Keynes.

plăti de fapt, ci pe starea grea financiară în care aceste ţări s'ar găsi, dacă Germania nu ar plăti.

Să luăm de pildă, zice d. Keynes, Italia. Dacă se poate cere ca ea să plătească cele 20 miliarde datorite unor Aliaţi, fără îndoială atunci că Germania poate şi trebue să plătească mult mai mult. Dar dacă se hotăreşte — «şi trebue să fie aşa» zice d. Keynes, — că Austria nu poate plăti mai nimic [1]), nu este oare ceva «intorelabil» că pe Italia să apese un tribut copleşitor de care e scutită Austria? Sau, altfel: cum se poate ca Italia să aibă de plătit această mare sumă, şi să vadă că Ceho-Slovacia nu are mai nimic de plătit?

Fireşte, Anglia nu este în aceiaşi situaţie ca Italia; dar totuşi cum va privi ea faptul că trebue să plătească 20 miliarde lei şi să nu capete despăgubire deplină de la Germania [2]) ?

Lucrul este şi mai cumplit pentru Francia. Ea, «de sigur», nu va primi de la Germania despăgubiri pentru «toate» destrucţiunile de la ea, aşa că, deşi biruitoare, ea ar avea de plătit, unor Aliaţi, mai mult de cât de patru ori cât a plătit, ca învinsă, Germaniei în 1870. «Aşa dar mâna lui Bismarck a apăsat asupra ei mai uşoară decât acea a Aliaţilor săi»! adaogă d. Keynes.

„Prin urmare, această iertare a datoriilor între Aliaţi, este neapărat trebuitoare, înainte de a putea privi cu sufletul linişţit, adevărul de neînlăturat, asupra perspectivelor despăgubirilor de la duşman!"

Fireşte, Aliaţii ar putea plăti datoriile lor, dar ele, însă, le-ar fi o grea povară. Vor fi între foştii Aliaţi, «fricţiuni» pentru mai mulţi ani. «Un popor datornic nu-şi iubeşte creditorul». Iar aceasta va fi un îndemn pentru a'şi căuta prieteni aiurea decât la acei cari le înăbuşă desvoltarea prin datoria enormă către ei. *„Ori ce ruptură viitoare a relaţiunilor paşnice le va aduce folosul foarte mare de a scăpa de plata acestei datorii!"* Prin ştergerea datoriei, să ia îndrumarea spre prietenia adevărată în-

1. Amintim că prin cunoscutele *„accords"* de la Spa, Italia ca şi România şi Serbia, au, in teorie, a fi despăgubite, în cea mai mare parte de către Austria, Ungaria, Bulgaria şi Turcia.

2. Anglia, totuşi a plătit o mare parte a datoriei sale către Statele-Unite, după declaraţia făcută în Parlament de către d. Austen Chamberlain, Ministrul Finanţelor Angliei, în Noemvrie 1920.

tre foştii Aliaţi, spune răspicat d. Keynes, încheind aceste atât de grave observaţiuni.

Este de temut, de altfel, că în curând, în toate ţările europene «repudierea», acestei datorii, va fi socotită ca o soluţiune politică de seamă. Pentru datoriile interne este, de fapt, numai o afacere de repartiţie de avere în lăuntrul ţărei. Pentru datoriile externe, însă, nu este tot astfel. Năţiunile creditoare vor găsi curând, că interesele lor sunt neprielnic legate de menţinerea unei anumite forme de guvern şi a unei anumite întocmiri economice în ţările datornice. «Incurcăturile alianţelor sau acele ale ligilor, nu sunt nimic pe lângă încurcăturile din datoriile băneşti.»

După răsboi a rămas o stare de datorii între state cum nu s'a mai văzut vre-o dată; iar în lăuntrul ţărilor a rămas o stare artificială şi înşelătoare. „Nu ne vom putea mişca până nu ne vom scăpa picioarile din aceste lanţuri de hârtie". Aceste lanţuri sunt făurite din marile şi multele împrumuturi făcute de toate ţările. «Arderea tuturor acestor hârtii (*a general bonfire*) este atât de trebuitoare încât, dacă nu o vom şti face cu înţelepciune şi orânduială, aşa fel ca să nu se facă nimănui nedreptăţi mari, se va ajunge la o urgie, care va nărui multe lucruri!"

Pentru datoriile interne, d. Keynes nu vede altceva de făcut decât o dare asupra capitalului [1]) (*a capital levy*) în toate ţările, care au fost în răsboi. Astfel numai, se vor dobândi finanţe să-

---

1) Asupra acestei chestiuni, a se vedea, printre scrierile străine apărute în vremurile din urmă: **Gaston Jèze**: *L'Impôt extraordinaire sur le capital comme moyen de liquider les charges financières de la Guerre* (Paris 1919) despre care am făcut o dare de seamă în *Convorbiri Literare* No. 3/4 1910 şi **J. A. Hobson**: *Taxation in the New State* (London 1919) In potriva acestei „preluări", a acestei „recrutări" (*conscription*) a capitalului, a se vedea un interesant studiu a prof. **Ed. Alix**, *Contre le prélèvement sur le Capital* în *Revue Politique et Parlementaire* (Paris) din 10 Mai 1920. In § 7 al hotărârei Comisiunei finanţelor al Conferinţei din Bruxelles, din Ootomvrie 1920, se zice că nu va fi cu putinţă a se întâmpina, în unele ţări, cheltuelile extraordinare, deosebit de grele, *fără a face o preluare asupra capitalului naţiunei!* „Se ştie că toate hotărârile acestei Conferinţe, care nu a dat nici un rezultat practic, dar care a adunat însemnate documente, s'au luat cu unanimitatea representanţilor celor 39 de ţări ce au luat parte la ea. Şi în Camera noastră s'a vorbit de dări şi asupra venitului şi asupra capitalului. In Germania s'a pus cunoscutul *Reichsnotopfer*, (jertfa pentru nevoile Imperiului).

nătoase. Insă păstrarea de datorii mari între guverne înfăţişază, prin ea însuşi, primejdii deosebite.

Care va fi oare, se întreabă d. Keynes, simţimântul popoarelor nemulţumite din Europa, văzându-se osândite ca necontenit o parte simţitoare a muncei lor, să slujască pentru plăţi la străini, fie între Europa şi America, fie între Germania şi Europa, plăţi ale căror temeiu nu li se pare aşezat pe simţul lor de dreptate şi de datorie ?

Ori cum ar fi, adaogă D-sa, cred că niciunul din aceste *tributuri*, nu se va plăti decât numai foarte puţini ani: «ele nu se potrivesc cu firea omenească şi cu spiritul vremei.»

Pentru toate aceste cuvinte, d. Keynes socoate că părerea sa de iertare a datorielor între state, este spre folosul tuturora.

A doua măsură ce propune este un *împrumut internaţional*, căci nevoile Europei sunt «*imediate*» şi ele nu vor fi ajutate, nici prin ideea că generaţiele viitoare vor fi scutite de o povară grea, nici prin nădejdea de a primi, an cu an, ceva de la Germania. Numai acest împrumut ar ajuta'o aevea.

In potriva lui adaugă autorul, se va zice că America nu vrea să se mai amestice în treburile Europei, — cum a dovedit de atâtea ori,— şi că ea nu are acum capitaluri mari pentru exportare; se va mai zice că nu este siguranţă că banii astfel împrumutaţi nu vor fi întrebuinţaţi altfel decât pentru scopul urmărit, acel al ridicărei Europei [1])

Şi astfel America şi-ar întârzia mersul înainte şi-ar mări costul traiului la ea, numai pentru ca Europa să mai poată păstra, un an sau doui, «meşteşugurile (*practices)* ei, politica şi oamenii ei din cele nouă luni din urmă !». [2])

In cea ce priveşte Germania, ar fi oare cu putinţă ca Aliaţii Europeni, «după ce au despuiat'o de ori ce urmă al capitalului ei de muncă, în potriva argumentelor şi stăruinţelor represintanţilor

---

1) D. Keynes arată astfel scopurile de temut, pentru care s'ar întrebuinţa banii: „Francia pentru a amâna câţiva ani punerea de dări; Italia şi Jugoslavia pentru ca să se lupte între ele; Polonia pentru ca să îndeplinească în potriva vecinilor săi rolul militar ce i l'a dat Francia; *clasele guvernante din România îşi vor împărţi între ele prada*".

2) Asupra dispoziţiunilor Statelor-Unite în această privinţă a se vedea articolul d-lui Aubert citat mai sus (nota 2 p 44) şi **Otto H. Kahn** *L'Avenir de la France et le concours des Etats—Unis*, în Revista *France Etats-Unis* din Iunie 1920.

financiari Americani de la Paris», — tot ei, să se îndrepte acum spre Statele-Unite şi să le ceară mijloace «pentru ca victima lor să-şi poată îmbunătăţi starea atât cât să le îngădue să înceapă din nou despuierea, după un an sau doi?» întreabă d. Keynes.

«Aşa cum stau lucrurile, nu se poate răspunde nimic la aceste întîmpinări.» «Dacă aş avea trecere», adaugă d. Keynes, «la Ministerul finanţelor Statelor Unite, acesta nu ar împrumuta nici un ban *guvernelor de acum* ale Europei». Nu se poate, în adevăr, avea nici o încredere în ele şi a le da fonduri, spune D-sa. Dar dacă, dupa cum nădăjduiam, sufletele europenilor, iarna aceasta, [1]) şi-ar întoarce faţa dela idolii falşi, cari au supravieţuit răsboiului ce îi a făurit, şi dacă ar intra în ele în loc de *ură* şi *naţionalism*, gânduri şi nădejdi pentru fericirea şi solidaritatea familiei Europene, atunci America *trebuie* să ajute Europa. Ea nu poate să lase să se prăpădească Europa, «muma Artelor şi a Ştiinţelor şi care ar putea face mult pentru civilizaţie şi omenire.» Ea nu o poate părăsi în nenorocire, încheie D-sa [2]).

Fără a voi să intre în amănunte, d. Keynes, socoate, în linii generale, că nu este alta de făcut acum de cât ca neutrii, Anglia şi, mai cu seamă, Statele-Unite, să dea *credite pentru cumpărare* (*purchasing credits*), «tuturor foştilor luptători, aliaţi şi foşti duşmani". D-sa socoate că nu trebue o sumă atât de mare cât se crede de obiceiu, şi că probabil că se poate face mult, deocamdată, cu o sumă de cinci miliarde lei [3]).

Chiar dacă s'ar ierta datoriele de răsboi între Aliaţi, va trebui anume prevăzut că această sumă împrumutată acum se va înapoi neapărat; ea chiar ar trebui să fie privilegiată faţă de orice altă datorie internă sau externă de ori ce fel, de răsboi

---

1) Să nu se uite că d. Keynes a scris înainte de iarna din 1919.

2) După o declaraţie a bancherului American Otto Kahn, citat mai sus, Statele-Unite nici nu ar avea putinţa să facă asemenea împrumuturi

3) D. Keynes zice 200.000.000 livre sterling.— Scriitori francezi, care au criticat, mai mult sau mai puţin aprig şi nepărtinitor, scrierea d-lui Keynes, aprobă călduros această propunere ca şi pe cea din dintâiu, fireşte, dar găsesc suma mult prea mică. Ei nu arată, însă nici o altă sumă (v. Lévy, *loc cit*, p. 48). D. Keynes, zice însă lămurit că această sumă este, un început, sfătuind, tot odată ca, şi aci, să ne ferim de exagerări. După cursul schimbului de acum, această sumă ce am socotit *al pari*, ar fi, de altfel, simţitor mai mare.

sau pentru despăgubiri. Țările care vor primi despăgubiri, le vor ceda pentru garanția acestui împrumut [1])

In fine, toate țările împrumutătoare vor trebui se prevadă că taxele vamale se vor plăti în aur și că ele vor sluji pentru garanția acestui împrumut.

Intrebuințarea acestor sume, astfel împrumutate, va trebui se fie supusă unei supraveghieri *generale*, — nu în amănunte, — din partea țărilor împrumutătoare.

Dacă pe lingă acest împrumut menit pentru cumpărare de hrană și de materiale, s'ar mai alcătui un «fond de garanție» tot de cinci miliarde lei, s'ar putea întemeia pe el o reorganizare generală a Circulațiunei. Numai o parte ar fi de adunat în numerar. La el ar contribui toți membrii Ligii Națiunilor în proporție cu mijloacele lor [2])

Altfel, adaogă d. Keynes, Europa va avea la indămână nu «minimum» de mijloace lichide, trebuitoare pentru reîntremarea ei economică. Trebue mai înainte, însă, o mare schimbare în opinia publică, Numai în urmă se vor putea stabili amănuntele de înfăptuire. Și D-sa încheie cam melancolic, astfel: «trebue să așteptăm mersul faptelor, cu atâta de multă răbdare cât este cu putință»

* * *

In acelaș scop, d. Keynes arătă, de pe atunci, nevoia de a se lua din nou legăturile cu Rusia. D. Keynes zice că nu stărue mai amănunțit, căci «acum nu cunoaștem aproape nimic» despre starea din acea țară.»

Oricum fie, zice D-sa, pentru reîntremarea economică a Europei, chestia rusască are doue înfățișări «vital de insămnate» Mai întâiu, mulți se tem de o unire militară între Rusia și Germania. Aceasta este, însă, mult mai probabilă dacă, în amândoue țările, ar birui «reacțiunea». Nu este de prevăzut o uniune

---

1) In urma Conferinței Financiare Interaliate de la Bruxelles, care, între altele, urmărea aselaș scop, ca și d. Keynes, anume acela de a găsi mijloace pentru ridicarea economică a Europei, s'ar părea că ori ce nă dejdi pentru înfăptuirea propunerilor de acest fel, trebuesc părăsite cu desăvârșire.

2) Lévy, (*loc cit.* p. 49) arată un deplin „*scepticisme sur ce point*". Rezultatele, sau mai exact, neajungerea la nici un rezultat, al Conferinței de la Bruxelles, din Septemvrie 1920, par a da dreptate mai mult „scepticismului" D-sale.

efectivă între Lenin şi actualul guvern de clasă mijlocie din Germania. Pe de altă parte, acei cari se tem de această unire sunt aceiaşi cari se tem mai mult de izbutirea bolşevismului. Şi totuşi trebue recunoscut că nu se pot împotrivi bolşevismului, în Rusia decât «reacţionarii», şi în afară din Rusia, elementele de ordine şi de autoritate din Germania. Aşa dar acei care cer să se intervie în Rusia sunt în mare nedomerire: «ei nu ştiu ce vor sau mai bine zis, ei vor cea ce nu pot avea, căci sunt lucruri ce nu se potrivesc intre ele»

Tot astfel, aceiaşi nedumerire, este şi în atitudinea Aliaţilor faţă de actualul guvern german. Biruinţa Spartacismului ar putea aduce pretudindene revoluţia, ar intări bolşevismul în Rusia şi ar grăbi unirea temută între Rusia şi Germania; astfel s'ar isprăvi cu ori ce nădejdi puse pe clausele economice şi financiare din Tractat.

Din această pricină Spartacus nu este iubit la Paris. Dar, pe de altă parte, o biruinţă a reacţionarismului în Germania ar fi socotită ca o ameninţare pentru siguranţa Europei şi ca o primejduire a roadelor biruinţei şi a temeliei Păcei. Dreapta judecată ar indemna la sprijinirea elementelor moderate şi de ordine care, spre mirarea întrucâtva a lumei întregi, au isbutit a se menţine. Dar Guvernul actual de la Berlin ţine la unirea Germaniei, mai mult decât la orice, şi semnarea Păcei a fost, mai cu seamă, «preţul cu care, mulţi Germani au socotit că face se fie plătită Unirea, care era tot ce le-a rămas de la 1870.» Insă Francia, nu pierde nici un prilej ca se injosească, se umilească, nici unul ca să slăbească înrîurirea guvernului de astăzi, din Germania, cu speranţă că se vor ivi desbinări dincolo de Rhin, a acestui guvern de care, totuşi, sunt legate «interesele conservatoare ale Europei», zicea în 1919, d. Keynes, [1])

«Aceiaşi dilemă este şi pentru viitorul Poloniei «în rolul pe care îi l'a încredinţat Francia». Ea trebue se fie «puternică, catolică, militară şi credincioasă;» şi să fie tovarăşa (*the consort*) sau cel puţin favorita Franciei, să fie «biruitoare, înfloritoare şi falintre cenuşele Rusiei şi năruirea Germaniei».

După aceasta, d. Keynes adaogă următoarele, despre noi:

---

1) Se cunosc faptele din urmă, aşa că lesne se poate judeca dacă şi întrucât, părerile d-lui Keynes sunt, sau nu, întemeiate.

«*România numai dacă ar putea fi înduplecată să păstreze ceva mai mult aparenţele*, este o parte din aceiaşi concepţiune zăpăcită.[1] Dar urmează D-sa, «Polonia este o imposibilitate economică», care nu va avea «altă industrie decât maltratarea evreilor» (*Jew-baiting*), decât numai atunci când «*vecinii sei*» vor fi în o stare infloritoare şi liniştiţi. Când Polonia va vedea că «politica cu care Francia vrea să o amăgească nu este decât răţoire şi vorbe mari (*rhodomondade*) şi că nu este în ea nici folos, nici glorie, ea se va arunca, repide, in braţele altuia».

Aşa dar «socotelile diplomatice nu duc la nici un capăt». Acum «indeletnicirea favorită a unor francezi şi a unor englezi, cari caută excitări vinovate, este tot felul de visuri nebuneşti şi de uneltiri copilăreşti». Ei «cred sau, cel puţin, se poartă ca ca şi cum ar crede, că politică externă ar fi un fel de melodramă eftină».

* * *

După aceste consideraţiuni generale d. Keynes se intoarce la ceva «mai temeinic.» D-sa aminteste că în Octomvrie 1919, Germania a vestit că *nu* se va amesteca in afacerile din lăuntru ale Rusiei, nu numai din principiu, dar şi fiind că socoate că această politică este întemeiată şi din punct de vedere practic. Să presupunem, urmează D-sa, «că şi Anglia ar urma aceiaşi politică, dacă nu din principiu, dar cel puţin din punctul de vedere practic», şi se intreabă, care ar fi atunci, «factorii economici fundamentali în legăturile viitoare ale Europei Centrale cu cea de Răsărit?»

Inainte de răsboi, urmează D-sa, Europa Centrală şi cea Apuseană îşi aduceau din Rusia o mare parte a grânelor de care aveau nevoe. Acum le lipseşte Rusia. De la 1914 cea ce le-a lipsit din Rusia a fost înlocuit, în parte, prin consumarea rezervelor şi în parte prin recoltele mănoase ale Americei „datorite preţurilor garantate de Hoover", dar, şi în mare parte, prin micşorarea consumaţiunei şi prin privaţiuni. După 1920, nevoia

1) „*The same* scatter brained *conception*". In traducerea franceză nu se traduce calificativul dat conceptiunei şi care înseamnă exact „de minte de vrabie". Cele spuse aci despre noi nu ni se par a avea un înţeles cu totul lămurit. In o scrisoare ce am primit de la d. Keynes, răspunzând unei scrisori prin care îi arătam că este o vădită nedreptate în deosebitele sale spuse despre noi, nu numai aci, D-sa zice că „se teme că ştie foarte puţin lucru despre România"

de recoltele din Rusia va fi mai mare de cât înainte de 1914; «preţurile garantate» în America-de-Nord vor inceta; creşterea normală a populaţiei acolo va înghiţi mai mult din producţia locală şi pământul Europei nu'şi va fi recăpătat, încă, productivitatea dinainte. «Dacă nu se va relua comerciul cu Rusia grîul va fi rar în 1920-1921 şi foarte scump. Blocada Rusiei, proclamată de Aliaţi, este o măsură care este o vedere scurtă şi neroadă *(foolish) Nu blocăm pe Rusia, ci ne blocăm pe noi înşine!*»

Lipsa de unelte pentru plugărie şi lipsă, în oraşe, a mărfurilor trebuitoare ţăranilor, micşorează productivitatea pământului în Rusia. Asemenea şi sdruncinarea mijloacelor de transport. D. Keynes nu vede alt mijloc de a se aduce îndreptare in un restimp destul de scurt la această lipsă de productivitate, decât prin spiritul intreprinzător şi prin organizarea din Germania. Pentru cuvinte geografice, Americanii, Englezii şi Francejii nu ar putea face aceasta, Germania are şi imboldul şi experienţa şi multe din cele trebuitoare ţăranului rus. D. Keynes crede că «este spre folosul nostru să grăbim putinţa pentru Germania, «de a întrema viaţa economică în satele ruseşti» Şi in urmă zice că «aceasta nu are a face nimic cu felul guvernului din Rusia» Reînvierea comerciului, a înlesnirilor de traiu şi a imboldurilor economice, vor impedica lăţirea formelor extreme ale acelor doctrine de violenţă şi de tiranie «care sunt fiicele răsboiului şi ale desnădejdei»

Mulţi, adaogă autorul, vor fi împotriva acestor păreri. Dar dacă ne împotrivim amănunţit la orice mijloace prin care Germania şi Rusia ar putea să'şi dobândească din nou starea lor bună fiindcă am avea, pentru populaţiile sau guvernele lor, o ură naţională, de neam sau politică, trebue să ne pregătim a preîntâmpina urmările acestor simţiminte «Chiar dacă nu ar fi *solidaritate morală* 1) între neamurile înrudite de aproape ale Europei, este între ele de o *solidaritate economică* de care nu putem să nu ţinem seamă. «Astăzi lumea este o *singură piaţă*". Dacă nu

1) In cuvântarea pe care a ţinut'o reprezentanţilor ţărilor streine în Septemvrie 1920, răspunzând ambasadorului italian, care-i vorbise de foloasele *ordinei internaţionale*, d. Millerand noul Preşedinte al Republicei franceze, zice şi d-sa „O *solidaritate* strânsă uneste, în această privinţă, popoarele civilisate, căci un singur focar de turburări, oricât de depărtat ar fi, este o ameninţare pentru toate popoarele"

vom îngădui Germaniei să'şi ieae hrană din Rusia, ea va trebui — lucru ce nu se poate înlătura, — să ne facă concurenţă pentru produsele Lumei Nouă.

«Cu cât ne am împotrivi mai mult la încheerea de legături între Germania şi Rusia, cu atât mai mult coborâm pentru noi, orice *standard* de traiu şi mărim greutatea problemelor lăuntrice» încheie d. Keynes, adăogând că nici nu mai vorbeşte de primejdia unei politici care ar duce la prăbuşirea economică a unei ţări, căci «nici cel mai mărginit la minte nu poate să nu o vadă».

* * *

Falimentul, destrămarea Europei, poate să nu se facă deodată şi violent. Dar, se întreabă d. Keynes: «Cine ştie ce va fi mâine?» şi răspunde, vestitor, astfel: «Nu oamenii de stat vor hotărî, ci curentele ascunse, care curg necontenit pe de asupra istoriei politice şi ale căror urmări nu le poate prooroci nimeni». In potriva acestor curente nu putem lupta decât căutând să schimbăm *„opiniunea“*. Căile pentru această schimbare sunt: «spunerea adevărului, ridicarea vălului de pe închipuiri, izgonirea urei, lărgirea sufletului şi a minţei omeneşti».

«Glasul *adevărat* al nouei generaţiuni nu s'a auzit încă şi opiniunea ei tăcută nu este încă deplin făurită. «Pentru făurirea opiniunei obşteşti a viitorului este menită această scriere.» Aceste sunt cuvintele din urmă al acestei atât de însemnate scrieri, care a avut şi urmează a avea atât de mare răsunet şi înrâurire. [1])

In o prefaţă specială ce a făcut pentru traducerea franceză

1) De curând în o revistă „naţionalistă“ franceză, se arătă că în America de Nord s'au vândut zece mii de exemplare în o săptămână, din această scriere, pentru care acolo, ca şi în Anglia, *l'enthousiasme l'emporte nettement sur le blâme*. (**René Johannet**, *le Roman de M. Keynes ou le traité de Cambridge*, în *La Revue Universelle* din 15 Septembrie 1920.) După spusele d-lui Lévy, în scrierea ce am citat de mai multe ori, ar urma că în Statele-Unite, în cercurile Universitare cel puţin, primirea scrierei a fost mai rece. De curând a apărut o însemnată scriere a doi profesori de la Harvard University, în care se combate incidental, unele păreri ale D-lui Keynes, Autorii acestei scrieri, cu titlul *Some Problems of the Peace Conference*, D-nii Haskins şi Lord, au făcut parte din Comisiunea americană pentru discuţia acestui Tractat la Paris. Vom vorbi pe larg altă dată despre această nouă scriere. — In *The Times*, un francez, De Brenier combătea părerile d. Keynes, din această scriere din care zic D-sa, s'a vândut în Anglia 100.000 exemplare.

a scrierei sale, apărută pe la August anul acesta, stăruind asupra părerilor şi concluziunilor sale dinainte, d. Keynes zice, ca să răspundă invinuirilor ce i s'au făcut în Francia, de a fi «împărţit rău simpatiile sale» că, «ceeace doreşte este întremarea şi vindecarea Europei *în întregul ei*.» Insă, adaogă D-sa «cei de care s'a înconjurat d. Clemenceau au trădat interesele Franciei», între altele «exagerând cu neruşinare» (*effrontément*) cererile pentru daune. Aceşti delegaţi ai Franciei «au jertfit interesele adevărate ale ţarii lor, pentru făgăduinţe... care nu preţuesc mai mult decât hârtia pe care sunt scrise» D. Keynes rămâne încredinţat că politica ce sfătueşte «este mult mai prielnică nevoilor materiale ale Francei, de cât «*les illusions factices de Versailles.*»

Şi mai adaogă şi acum că vina toată nu este a Franciei în acest „*traité désastreux*". Anglia are o mare parte de vină ea care a luat coloniile şi marina Germaniei, precum şi o parte, în indemnitate «mult mai mare decât acea la care avea drept». Dar numai în Francia, zice D-sa, — şi în această părere ea este isolată — se mai aud astă-zi cuvintele: «îndeplinirea integrală a Tractatului de la Versailles [2])» Trebue dar «ca elementele cele mai bune ale naţiunei, şi acolo să se deştepte. «Ele nici nu au cetit [3]), nici nu au înţeles Tractatul!»

* * *

Cu aceasta am isprăvit încercarea de rezumare a scrierei d-lui Keynes, făcută, nu cum zice o revistă a noastră, pentru «a-mi lua greaua sarcină de a populariza vestita carte», căci ea nici nu ar avea nevoe de aceasta, şi, fireşte, nu eu aş putea-o face. Am voit numai, atunci când scrierea nu există încă în limba

1) Această traducere franceză care are unele lipsuri şi mici neexactităţi a ajuns curând la a zecea ediţiune. Astăzi probabil, numărul ediţiunilor a crescut.

2) Cu prilejul alegerei sale ca Preşedinte al Republicei franceze, d. Millerand, lăsând să se vadă aceiaşi părere franceză, numeşte acest Tractat „Noua Chartă a Europei şi a Lumei"

3) Ca să se vadă cum se cunoaşte şi la noi acest Tractat, şi poate şi celelalte, care ne privesc mai deadreptul şi mai deaproape, semnalăm faptul, destul de ciudat, că o mare casă de ediţiune din Bucureşti, a publicat lunile trecute: *Harta generală a României Mari.* cu arătarea că este „*întocmită după ultimele date oficiale ale Tractatului de la Versailles din 1920*" Lăsând la o parte „datele oficiale" (?) ale Tractatului, ceiace nu prea a înteles, ajunge să amintim că acest Tractat este din 1919, nu din 1920, şi că în el nu este nici o vorbă despre o *Românie Mare*, şi n mic privitor la această mărire!

franceză sau română, să fac cunoscut o scriere care avea atâta răsunet aiurea, arătând, şi cea ce s'a zis, mai ales în Francia, în potriva ei. Autorul sus zisei notiţe, în afară de aprecierea binevoitoare asupra notelor adăogite de mine, mă încredinţează că altfel munca mea a fost zădarnică, fiind că pe scriitorul străin îl cunoştea la noi toată lumea *„în original“*!. Totuşi nu regret munca ce am pus, dacă am putut fi de folos măcar unui singur cetitor, care nu ar fi putut ceti «în original», vestita „scriere". Cred că în darea de seamă-rezumat ce am făcut nu m'am depărtat de la cea mai strictă nepărtinire — şi nu am tăinuit nimic din ceea ce ştiam asupra sau inpotrivă ei.

Din o scrisoare primită dela D. Keynes se vede că scrierea sa a fost *tradusă*, nu numai rezumată, în limbile franceză, germană, olandeză, flamandă, daneză, suedeză, rusească, italiană, cehă şi spaniolă, până acum [1]).

Cu acest prilej pot îndrepta o greşală ce am făcut, după informaţiuni greşite. Nu este exact, cum am spus, că *Labour Party* în Anglia, a publicat o ediţie eftină. O ediţie eftină a fost publicată pe preţ de 2 sh. 6, de către *Th British Labour Research Department*. Această ediţie de 10.000 exemplare, s'a vândut însă numai membrilor din *Trades Unions*.

In Anglia se aşteaptă o ediţie nouă, în care autorul va face schimbările ce sunt trebuitoare în unele puncte, ţinând seamă de tot ce s'a întâmplat de când a scris întâiu până acum. De sigur, însă, că aceste schimbări nu vor consista urcarea cifrelor, căci în prefaţa traducerii franceză, d. Keynes zice că faptele ce au urmat de când a scris, «l'au întărit în credinţa că cifrele ce a dat, departe de a fi prea mici, sunt probabil prea mari [2])».

Din câte cunoaştem, această scriere rămâne, cel puţin până acum, singura scriere însemnată asupra feţii economice a acestui însemnat Tractat.

Văzând cele ce se întâmplă şi cele ce se scriu, în jurul

1. De curând a apărut şi o traducere în limbă română, cu o prefaţă scrisă de autor anume pentru ea, editată de Soc. „Viaţa Românească".

2) In articolele sale din *The Times*, de care am vorbit mai sus, d. Brenier, caută să arate, cu date, că cifrele d-lui Keynes, cel puţin în ceeace priveşte daunele Francia sunt cu mult prea mici, aşa că d. Keynes, în noua sa ediţie va avea a răspunde la datele precise d-lor Tardieu, Lévy şi Brenier.

nostru, chiar la noi, se pare că ele toate întăresc teama îngrijorată ce se simte în toată scrierea d-lui Keynes, cum că scopul urmărit, acela de a aşeza Pacea în lume, dacă nu pentru totdeauna, dar măcar pentru mai multă vreme, nu este însă atins[1].

Noul President al Statelor-Unite, Harding, zicea de curând următoarele: «Ştim, acum, că Liga înfiinţată la Versailles, este cu desăvârşire neputincioasă ca să împiedice un răsboi. Ea nici nu a încercat aceasta, fiindcă nu ar putea supraveţui unei încercări de acest fel".

Ceeace a urmat după acest Tractat de Pace pare a învedera, din nenorocire, vorba filosofului grec Heraclit, care zicea că pacea nu este decât o formă a răsboiului.

S'ar părea că astăzi, poate, mai mult decât oricând, se pot spune cuvintele îndurerate ale martirului-prooroc Savonarola, când vedea — cum vedem şi noi acum — suferinţele şi ameninţările ne mai sfârşite ale Patriei sale. Toţi acum, ca şi atunci strigăm: *Pax, pax erit sed pax non erat*, cuvinte repetate mai târziu de marele iubitor de ţară Macchiavelli în împrejurări la fel.

Iar în privinţa d-lui Keynes şi a scrierei sale, cari nu au nevoe de apărarea nimănui, — şi de a mea, mai puţin decât a oricui, — în privinţa acestui om, poate uneori cam aspru în vorbire, dar care este vădit, cum zice profesorul francez Rist

---

1) La conferinţa financiară dela Bruxelles, din Septemvrie 1920, s'a constatat, din raporturile delegaţilor *oficiali* ai deosebitelor ţări că astăzi aproape 20 % din budgete este întrebuinţat pentru înarmări şi pentru pregătiri de răsboiu! Şi tractatul dela Versailles, din 1919, ca şi toate celelalte, începe prin a zice că el se încheie, între altele, „pentru a garanta pacea între naţiuni" ! In Anglia cheltuelile militare şi navale sunt acum, pe an, de opt miliarde lei în loc de două miliarde cât erau înainte de 1914. In Statele-Unite şi în Japonia se fac mari lucrări pentru sporirea flotei de războiu. In proiectul de budget al Franciei, pe 1921, la cheltuelile ministerului de răsboiu este un spor de peste un miliard şi jumătate de franci, peste cele din 1920, care erau şi ele mult mai mari decât în 1915, deşi în privinţa Germaniei, primul-ministru francez a spus, în Decemvrie 1920 că: „In perioada actuală este vădit, că primejdia unei agresiuni germane nu este imediată».

«curagios şi de bună credinţă» se poate spune ceeace Cassius spune despre Casca, în Iuliu Caesar al lui Shakespeare.

His rudeness is a sauce to his good wit,
Wich gives men stomach to digest his words
With better appetite [1]).

C. KRUPENSKI

TEMPORA...

Furat de-avântul juvenil
Se'nscrise la filosofie,
Şi-a fost ajuns la bărbăţie —
Ministru — ministerofil.

E. I. V.

---

1) „Şi tonul său cel aspru e sosul care face
„Pe lume să înghiţă cu atâta înlesnire
„Cuvintele-i ciudate . . . . . . ".
Astfel dă d. Scarlat Ion Ghica, aceste versuri ale lui Shakespeare în traducerea sa a «dramei» Iuliu Caessr. (Bucureşti. 1896) şi care, poate cu oarecare rezerve asupra cuvântului „ciudate", dau bine înţelesul acestor versuri din actul I, scena 2.

POEMUL UNEI ROZE

Erai în vremea-aceea un trardafir în mugur...
Fecioara zâmbitoare nu prevestea femeea
De cât prin minunatul, turburătorul balsam,
Şt spinii încă fragezi ai tinerei tulpini....
Creştea mireazma-ţi dulce şi împrejurul tău
Sorbea întreaga fire suflarea firii tale.
Dar spinii deşi fragezi răneau pe îndrăzneţii
Ce vreau să te culeagă, neprihănită floare.,.

Eram şi eu pe-atuncea o plantă-acăţătoare,
O iederă duioasă, un vâsc stăruitor...
Pismaş de vântul care îţi risipea parfumul,
De fluturii cu pinteni ce fură sărutări,
De soarele spre care îţi întorceai privirea,
De 'ntreaga dărnicie a frumuseţii tale,
Voiam să te înfăşor cu dornicele'mi braţe
Şi 'n sânu'mi' să te 'năbuş cu dragostea'mi de veci!

Dar legea înţeleaplă şi nemiloasă-a sorţii
Nu 'ngădui atâtă nebună silnicie
Şi-o mână preursită din preajma ta m'a smuls...
Am sângerat în ziua aceea de demult
Şi frunza purpurie din mine destrămată
Umplut-a ca de-un strigăt sfâşietor grădina...

De-atuuci un pom puternic mi-a ospătat durerea.
La sânul lui cel rece eu mi-am găsit căminul:
Lipsit de flori şi trudnic, copac al cunoştinţei,
Al ibnelui de-o clipă şi-al răului de-apururi,
Cu ramuri fără număr, stejarul meu e pomul
De care se agaţă în suferinţă omul.

Em. Ciomac

Nepăsător de-atuncea de floarea din grădină,
De iarna ce-amorţeşte, de vara 'nfrigurată,
Eu am crescut în voie cu inima de ghiaţă,
Cu haina'mi argintie şi sură neschimbată,..

Dar iată... de pe culmea copacului meu singur,
Intr'o fermecătoare şi clară zi de toamnă
Când tremură'n văzduhuri luminile albastre,
Din sufletu'mi o mreajă s'apleacă spre grădina
Atât de strălucită a tinereţii noastre...

Şi iată că'n lumină pe pajiştea cea coaptă
Zăresc iar mândra roză învoaltă, pârguită
Pe care mi-o furase neînţeleasa soartă...
O floarea mea din vremuri, în culmea ta de viaţă
Vei mai trăi o clipă căci Moartea e la poartă!...

De sus eu văd cum umbra de ghiaţă se întinde...
O foaie se desprinde din trandafirul plin
Şi-apoi o altă foaie... De-asupra lui mă leagăn,
Gândindu-mă la rostul acelui cântec vechi
Ce spune că o roză din zilele de toamnă
E mai îmbătătoare ca ori şi care alta...

In pragul veşniciei şi-al morţii deopotrivă
Vreau să mai sorb odată suprema'i frumuseţe...
Dar crivăţul începe să spulbere grădina
Şi suflul lui cel vajnic ajunge trandafirul
Intunecând lumina...

Şi cum se'ntinde-acuma amurgul peste toate,
Tăcerea nesfârşită din iarna bătrâneţii,
Uşor se mişcă ramul ce'mi poartă duioşia
Şi-asemeni unei lacrimi nemărginit de blânde
Un strop de rouă cade asupra rozei mele,

Asupra mândrei roze ce'nfruntă veşnicia,
Cu viaţa 'i închinată întreagă frumuseţii...

EM. CIOMAC

SATIRUL

In apa din izvor ce curge lină
Acum frumoasa Thea se priveşte
Şi'n clarul apei îşi întrezăreşte
Intreaga-i faţă dulce, albă, plină.

Şi 'n ea ca 'ntr'o oglindă-şi aţinteşte
Privirea sa şi caldă şi senină
Şi îşi răsfaţă talia ei fină
Şi bucuria 'n ochii ei luceşte.

Că poate singură să se admire;
Şi-ar sta acolo vecinic, în neştire...
Când de odată Thea 'ncremeneşte:

Şi dă un ţipăt groaznic, ascuţit,
Căci iată, luciul apei liniştit
Un vârf de două coarne oglindeşte. —

ALEXANDRU BILCIURESCU

Situaţia Internă şi Bolşevismul

«Suntem în plină anarhie administrativă, în plină anarhie economică, în plină anarhie financiară»[1]). Dar astfel de situaţie este tocmai tărâmul prielnic pentru desvoltarea germenilor de desagregare socială, răspândiţi de anume teorii. Când bolşevismnl a venit la cârmă în Rusia, ruina era începută. [2])

Pornirea maselor spre bolşevism are mai multe cauze: 1) Ostenelele şi suferinţele vremii de război au creat pretutindeni, cum constata de curând fostul ministru Italian Nitti, o stare de nevroză, oboseală, lenevie şi poftă de viaţă uşoară, la care se adaogă influenţa numeroşilor demobilizaţi obişnuiţi cu traiul asigurat fără muncă [2]). Scumpetea traiului şi deprecierea banului, ca urmarea stării economice create de răsboi, întreţin atmosfera de nemulţumire. Inbogăţiţii de răsboiu deşteaptă ura şi invidia prin contrastul dintre îndestularea lor şi lipsa pe care o duc cei mai mulţi [3]). Guvernele agravează şi ele aceste porniri printr'o nechibzuită politică economică, prin risipa financiară, prin întărirea credinţei populare că refacerea ar fi cu putinţă, prin impunerea excesivă a capitalurilor acumulate. Depinde deci de guverne ca să fie înlăturată o cauză artificială de anarhie, care înfluenţează asupra cauzelor fireşti.

Omenirea se sbate ast-fel într'un cerc viţios. Germeni

---

1) A. Marghiloman, discurs, ziarul „Steagul", din 20 Dec. 1920

2) Raul Labry, L'industrie russe et la Révolution. Recensie în Arhiva p. ştiinţă şi reformă socială II 410.

3) Ioanid, Viaţa Românească, XII, (1920) p. 273;

de distrugere se desvoltă pe un tărâm dezorganizat şi împiedică refacerea, iar fără refacere nu pot dispare cauzele de nemulţumire.

«Masele au fost deşteptate din toropeala lor, şi iată-le, fără instrucţie, fără judecată, în faţa situaţiei lor economice foarte rea şi cu conştiinţa puterei lor sociale» [1]. Dar masele sunt simpliste. «Prisosul celor bogaţi ar fi de ajuns pentru a ne îndestula pe noi cei săraci». [2] Prin urmare odată cu mizeria crescândă şi cu poftele trezite se lăţeşte credinţa că situaţia s'ar putea îndrepta ca prin minune, dacă «clasele conducătoare» s'ar hotărî să arunce impozite drastice asupra capitalului acumulat. Ce se va întâmpla după secarea materiei impozabile, sau după împărţirea prăzii, nu importă. Acesta a fost sistemul aplicat de Rusia bolşevistă şi rezultatul este o mizerie mai îngrozitoare decât în ori-ce regim capitalist. Dar masele flămânde sau deslănţuite, nu pot asculta propovăduirile împotriva teoriilor care le făgăduesc o stare mai bună.

Răsboiul a dat o nouă viaţă teoriilor socialiste, pentru că Statele au luat în timpul răsboiului măsuri care se aseamănă cu cele preconizate de acele teorii: centralizarea producţiei şi a mărfurilor, socializarea mijloacelor de hrană şi repartizarea lor cu bonuri, decretarea muncii şi serviciilor obligatorii [3] intervenţia tot mai pronunţată a Statului în raporturile dintre clasele productive pentru a tempera inegalităţile naturale şi a realiza aspiraţiile de dreptate şi de morală. [4]

Dintre toate teoriile care sapă organizarea socială întemeiată pe proprietatea individuală, [5] cea mai puţin periculoasă este desigur cea evoluţionistă a colectivismului ştiin-

---

1) Schmoller, Politique soc. et. économie politique 212.
2) Shakespeare, Coriolan.
3) Ioanid, l. c. 293.—Cf. Antipa, Problemele evoluţiei poporului român, p. 224, 241 (în materie agrară), 283 (p. produsele subsolului), 383 (rolul Statului), 399 (politica culturală)
4) Schmoller, l. c. *passim*.
5) Analiza lor de Gusti. Clasificarea sistemelor sociale, în **Arhiva** II. 352.

țific sau marxist [1]). Această teorie stabilește 2 condiții prealabile transformării societății din burgheză-capitalistă în socialistă: o *evoluție* economică spre această transformare, și pregătirea politică și economică a proletariatului menit să ia locul burgheziei capitaliste. Numai astfel se poate ajunge la aplicarea sistemului foarte ademenitor în teorie al socialismului marxist. Dar cum realitatea faptelor a arătat că termenul evoluției așteptate se depărtează, [2]) au încolțit alte teorii care îndeamnă la înfăptuirea organizației socialiste prin forța clasei proletare, fără a mai aștepta împlinirea condițiilor prealabile ale marxismului. Experiențele făcute cu construcții pripite care s'au prăbușit tot atât de repede pe cât s'au înălțat, [3]) n'au împiedicat ivirea bolșevismului și chiar experiența bolșevistă n'a dezarmat pe partizanii refacerei societăței prin mijloace violente, după sistemul lui Baboeuf. Sistemele evolutive nădăjduesc că omul *va deveni* mai apt pentru o formă de viață socială mai înaltă decât a capitalismului. Sistemele raționaliste pornesc de la conceptul că fondul bun al firii omenești este viciat de organizarea socială de până acum, și că massele muncitorești, odată stăpâne pe putere, vor putea îndeplini rolul economic de până azi al burgheziei. Bolșevismul a pornit, în teorie, de la această concepție.

In realitate, bolșevismul este o operă de distrugere înainte de a fi asigurat o nouă clădire. Ca și sindicalismul, el propovăduește «răsboiul social» al clasei proletare contra burgheziei. O singură clasă trebue să ființeze, aceia a proletariatului. Toate mijloacele sunt bune pentru ajungerea scopului: sabotaj, boicot, greva generală, acțiunea directă. Spre deosebire de sindicalism, el nu respectă nici măcar ființa omenească. Lenin a declarat că de ar fi să piară țara, și încă trebue aprinsă flacăra socialistă. Focul s'a aprins și a mistuit totul. Opera de dezorganizare și distrugere s'a să-

1) Analiză minuțioasă în Bourguin, Les systèmes socialistes, carte prețioasă, prea puțin cunoscută la noi.

2) V. G. Simkovitch, Marxisme contre socialisme. Recensie în Arhiva, Gusti, II 404.

3) Teoria lui Carbat, falansterele lui Fourier, atelierele lui L. Blank, sistemul lui St. Simon etc.

sfârşit fără cruţare. Inventariile de la ţară s'au distrus; uzinele s'au distrus; averea bogaţilor a fost confiscată sau absorbită prin impozite extraordinare. Sângele burghezilor a curs valuri. Idealul claselor populare de desfiinţarea bogăţiilor cumulate s'a realizat. Dar massele n'au foiosit nimic din atâta urgie.

Mai întâi, ca şi sindicalismul, bolşevismul este potrivnic votului universal şi principiilor democratice pe care le priveşte ca ficţiuni, de oare-ce massele sunt uşor influenţabile. [1] Ca şi sindicalismul, dă puterea grupărilor de muncitori, pe profesiuni, sovietelor. Dar şi aceasta numai în teorie, căci Lenin mărturiseşte că toată puterea este concentrată în «comitetul partidului comunist» ai căreia agreaţi exercită o adevărată dictatură. Dreptul electoral a fost ast-fel organizat în cât să asigure precumpănirea proletariatului orăşenesc faţă de majoritatea populaţiei săteşti. O exploatare de clasă deci, ca în regimul burghez, dar răsturnată. De binefacerile noului regim nu se bucură decât proletarii şi încă şi aceştia în ordinea «utilităţii» muncii lor, pe care o apreciază conducătorii. Rezultatul este că «utilitatea» cea mai mare o reprezintă «garda roşie», sprijinitorii dictaturei bolşeviste şi singura categorie pentru care viaţa a rămas posibilă în Rusia dezorganizată. Libertatea este suprimată chiar pentru proletariat, căci nu există dreptul de grevă. S'a putut spune deci că regimul sovietelor a ajuns la dictatura *împotriva* proletariatului. [2]

Dar măcar, odată stăpân pe putere, realizat-o regimul bolşevist, fie chiar cu preţul călcării principiilor democratice, pe care le proclamase, idealul de fericire pentru cei mulţi ce trebue să decurgă dintr'o organizare colectivistă? Producţia a scăzut cu 90 %. Populaţia este mai raţionată de cât în vremurile cele mai rele ale răsboiului. Impiegaţii superiori trafică mai mult de cât sub regimul ţarist. Muncitorii primesc salarii într'o hârtie tot mai depreciată prin

---

1) Trotzky, L'avènement du bolchévisme. Recensie în Arhiva, d. Gusti, II. 433.

2) I. W. Bienstock, Qu'est-ce que le bolchévisme. Reancie în Archiva d. Gusti, II. 427.

emisiune continuă. Opera bolşevistă apare ca «o împărţire a mizeriei.»[1]) Lenin recunoaşte [2]) că n'a izbutit să înfăptuiască idealul unei societăţi in care oamenii vor lucra cu bună voe, în care organe de constrângere vor fi inutile, în care munca şi consumul vor fi egale pentru toţi. A crezut că pe cale de decrete [3]) va putea transforma deodată firea omului. Ca şi tovarăşul său Trotzky, recunoaşte *acum* că massele populare sunt lipsite de simţ politic [4]), că proletariatul rusesc nu era copt pentru rolul ce i s'a atribuit [5]) că lipseşte majorităţii proletare pregătirea pentru a conduce şi administra, că sistemul impunerei burghezimei a dat greş, că nu s'a putut organiza monopolul comerţului de cereale, că munca obligatorie trebue aplicată tuturor claselor, nu numai burghezilor; că reducerea orelor de muncă, fără prealabilă organizare, zdruncină viaţa economică; în sfârşit că trebue ridicat nivelul cultural al poporului şi restabilită disciplina.

Este evident falimentul concepţiunilor raţionaliste şi utopice în materie socială. Dar toate constatările pe care şefii bolşevici le fac *acum*, fuseseră făcute mai înainte de alţii. Făceau parte din doctrina marxistă, şi în Rusia chiar erau punctul de vedere al menşevicilor. La 1917, în congresul socialist din Nancy, sindicalistul Lagardelle pusese întrebarea «cum posesiunea puterei prin câţi-va oameni politic socialişti ar putea transforma psihologia masselor şi modifica sentimentele» Şi cu toate acestea, în Noembrie 1917 bolşevicii au încercat să rezolve problema de a clădi din maximum de indisciplină şi desorganizare un sistem economic care cere mai mult de cât ori care altul un maximum de disciplină şi organizare [6]), un sistem care se poate numi un «caporalism economic» şi presupune, ca să isbutească,

---

1) Raoul Labry, l. c.

2) Scrierea sa despre republica sovietelor, tipărită la Berna 1919, analizată în Archiva d. Gusti, I. 581.

3) Vezi volumul „Une legislation communiste" al lui Raoul Labry,

4) Trotzky l. c.

5) Kautzky, Terrorisme et comunisme (trad. din nemţeşte).

6) Raoul Labry, L'industrie russe, l. c. p. 410.

răspândirea în masse a conceptului Kantian despre «datoria fără sancţiuni şi recompense» şi a ideei hegeliane despre dreptul absolut al Statului asupra individului [1])

Bolşevicii au ajuns la putere exploatând două dorinţi ale massei simpliste pe care acum o denunţă cu dispreţ: împărţirea pământurilor şi restabilirea păcii. Pacea n'au dobândit-o nici azi. Prin însăşi opera lor par osândiţi să întreţie o veşnică stare de răsboi. La «socializarea» pământului pe care o decretaseră, conform principiilor, au trebuit să renunţe faţă de tendinţele individualiste ale ţărănimei. Au rechemat pe *specialiştii* burghezi, au reprimit pe burghezi în conducerea cooperativelor, au acordat concesiuni societăţilor străine, au restabilit munca în acord.

Această operă de distrugere ei o numesc totuşi, prin eufemism «*fază* de dibuire, retrogradare, dărâmare a libertăţilor», justificată prin *experienţele* pe care *oportunismul* le dictează, în aşteptare de a realiza fericirea făgăduită. Experienţe pe care nu s'au sfiit să le facă şi le fac încă pe trupul sângerând al patriei lor. După această experienţă, Tokoi, şeful socialiştilor finlandezi, arată şi el că bolşevismul nu poate reuşi, de oarece condiţiile economice şi nivelul cultural nu sunt pregătite pentru socialism. Vandervelde scrie deasemenea că numai când proletariatul va fi suficient organizat din punct de vedere economic şi intelectual pentru a fi în măsură să substitue producţia socială producţiei capitaliste, el va cuceri locul de clasă dirigentă. Până atunci n'ar putea da de cât «spectacolul neputinţei sale». Clasa muncitorească nu trebue să-şi facă o idee exagerată despre capacitatea ei politică şi industrială [2]) Şi la noi o minte luminată şi cumpătată, socialistul marxist Dobrogeanu-Gherea a scris: «După o vărsare de sânge colosală, massele muncitoare, dacă nu vor fi pregătite prin propagandă socialistă pentru o formă socială mai înaltă, vor nimici toată civilizaţia de azi.» [3]) Acesta este deci glasul înţelepciunei care se

---

1) A. L. Galéot, Les systèmes sociaux, Recensie în Arhiva d. Gusti, II. 426.

2) Le socialisme contre l'Etat.— Cf. Gide, La coopération, Paris 1900 p. 70—2. —Lysis, Vers la démocratie nouvelle, p, 225

3) Ce vor socialiştii. 1918 p. 27.

ridică din partidele cele mai opuse. Dar par'că sunt momente în evoluţia popoarelor când înţelepciunea este de prisos.

* * *

Cu toate împrejurările defavorabile prin care trece omenirea după război, cu toată dezorganizarea noastră internă şi propovăduirile adepţilor teoriilor disolvante „bunul simţ al Românului a făcut să nu fim pe pragul anarchiei sociale». Ţăranul român «păstrător al limbii, al tradiţiilor, al credinţelor străbune, are înfipt în sufletul său dorul atavic al pământului şi sentimentul de proprietate, care nu există decât bazată pe ordine.»[1]) Dar, zice d. Margiloman «este foarte înţelept să nu lăsăm să se întindă coarda mai mult.» Dacă nu se iau măsuri de îndreptare, dacă de sus se dă pilda risipei şi neînfrânării poftelor, a luxului, lăcomiei şi incorectitudinei, nu se poate cere de la cei de jos cumpănire şi abnegaţiune. «Mulţimea zăpăcită, pentru că suferă, va căuta ea singura să-şi găsească drumul către ce crede mai bine.» Dar «istoria ne învaţă că de câte ori mulţimea a căutat prin ea însă-şi îndreptare, ea a întrecut ţinta pe care voia s'o atingă, şi ceia ce spera ea să fie o evoluţie repede a devenit o convulsiune.» Nu se poate o definiţie mai lapidară a evenimentelor ce sub ochii noştrii s'au desfăşurat în Rusia. Acolo, sub aparenţa de a se întrona dreptatea pentru cei mulţi şi adevărata democraţie, «s'a ajuns la o tiranie anarchică, inumană. Ea «refuză chiar dreptul de a cugeta altfel decât stăpânii zilei, necum de a manifesta cugetarea. Ea impune privaţiuni şi dureri necunoscute în trecut. Cei mai mulţi sunt exploataţi de câţi-va exploatatori de utopii, care fac să se nască zadarnice speranţe de irealizabile fericiri»[2]).

S'a arătat[3]) că tratatul de la Versailles împiedică refacerea economică a Europei şi pare deci că, dacă guvernele burgheze nu se hotărăsc la revizuirea lui, ne îndrumă spre o revoluţie socială provocată de exasperarea generală. Fi-

---

1) C. C. Arion în „Steagul" de Duminică 29 Dec. 1920.
2) Ibid.
3) C. Stere în Viaţa Românească XII (1920) p. 199-204-5 analizând lucrarea lui Keynes.

reşte, bolşevismul profită de o împrejurare extraordinară pentru a proclama neputinţa regimului capitalist de a spori producţia mondială. [1]) Dar experienţa din Rusia *nu* dovedeşte că massele muncitoreşti sau cei ce se afirmă în numele lor ar fi dobândit pregătirea necesară pentru ca o societate socialistă să reuşeacsă mai bine.

Şi atunci, ca încheiere, n'ar rămâne decât să ne întrebăm dacă nu cum-va ne aflăm în una din acele epoce de care vorbea Sainte Beuve, când prudenţa şi înţelepciunea moderaţilor sunt zadarnice şi când pentru a se lecui, omenirea bolnavă nu mai aşteaptă decât minuni. Să fie ursită civilizaţia să renască periodic din cenuşa ei?

In faţa unei astfel de perspective, se pare că măcar o ultimă sforţare din partea societăţii capitalisto-burgheze, se impune.

La noi s'ar putea începe cu câte-va măsuri economice şi financiare elementare, care, fără a ne aventura în domeniul unor experienţe periculoase sau unor reforme nebuloase, ar da rezultate practice imediate. Dar fiindcă s'ar lovi diferite interese şi ar fi poate de recurs şi la mijloace de constrângere, asemenea măsuri nu pot fi luate decât sau de un guvern care să se bucure de o imensă popularitate, sau de un guvern reprezentând toate partidele şi care, prin aceasta chiar, să nu fie stânjenit în opera lui prin teama de a fi înlocuit în favoarea opiniei publice şi a maselor electorale de partidul sau partidele rămase în opoziţie.

Nu este de crezut că actuala clasă conducătoare să nu ştie, ca şi cea veche din epoca de renaştere a României, să se ridice, în momente de grea cumpănă, mai presus de interese egoiste, personale şi de partid.

I. C. FILITTI

---

1) C. Stere l. c.

DIN RETRAGERE

Curg neguri, curg;
Din haos cresc,
Se înnoiesc,
Şi se'npânzesc
Ca un amurg.

Pământul tot
Pluteşte'nnot;
Şi iată-acum:
E numai fum—
Văzduh—şi tot!

Alunecând
Pe drumul ud,
Din când în când
Socot c'aud
Un glas—chemând;

Se pierde-apoi,
Sau nici n'a fost?
...Pribeag convoi,
Aflá-veţi voi
Un adăpost?

Pe drum abrupt,
Tot merg şi merg—
Neîntrerupt;
Obrazul supt—
Cu mâna-şi şterg..

Cu pas domol
Cărarea bat;
Zăresc un sat:
Ori i-a 'nşelat
Afundul gol?

In depărtări,
Un pocnet rar
De arme, — dar
Se pierde iar
In negre zări.

Din nou—pustiu...
Curg neguri, curg;
Nimica viu,
Ci plumburiu,
Adânc amurg...

Dar s'a sfârşit
Destinul greu! —
Un vânt venit
Din infinit
Mână mereu, —

Pe-al zării drum,
Pustiul fum
De neguri moi!
Zâmbim şi noi,
Şi ceru — acum!..

Un pas mai plin
Oştenii ţin;
Căci şit-vor ei,
Şi plumbii grei
De unde vin;

Cunoaşte-vor
Pământul lor,
Când moartea rea
Cu mâna sa
I-ar seceră:

S'or aplecà,
L-or sărutà
Şi, pentru el,
Încetinel—
Se vor rugà...

EUG. CIUCHI

26 Octombrie, 1917

LACUL

Senin ca luminişul primăverii
Ce-şi seamănă prin aer liliacul,
Senin şi-addânc sub linişteа vegherii,
Visează 'ncins în brâu de sălcii lacul.

Nu-l tulbură nici vântul, nici şuvoiul,
Lumina'n fundul lui mai albă pare;
Işi scaldă dimineaţa 'ntrânsul roiul
De fluturi şi-i strecoară'n vâluri soare.

Când stoluri lungi de porumbei se lasă
De-asupra lui şi fîlfâie uşor,
Din fir de picuri el le'ntinde plasă
Şi'ncearcă să le taie zborul lor.

E primăvară... Râde faţa lui,
Ca ochii de copil când văd o floare,
Dar nici o luntre pe de-asupra nu-i,
Addâncu'nfiorat de cer, îl doare.

A fost pe vremuri tulbur şi 'nspumat,
Se împletià cu urletul furtunii,
Muşcà pământ din malul său surpat,
Muşcà vuind ca forfotul genunii.

Şi'n fund ca'ntr'o vâltoare ne-adormită,
Val după val îşi prăbuşia gemând,
Ca ploaia de vârteje 'nvăluită,
Se vânzolià, adâncul lui săpând.

Şi an de an şi-au scuturat întrânsul
Copacii — toată frunza, şi târziu,
Tot adâncindu-şi apele sub dânsul,
S'a 'nseninat, dar a rămas pustiu...

CONST. ASIMINEI

AMURG PE LAC 1)

In slăvi lumină lină cu stingeri potolite,
Pe lacul fără valuri odihna s'a lasat;
Mijind de somn pe maluri, cu creştetul plecat,
Stau sălcii plângătoare ce-aşteaptă despletite.

Tăcuţi, spre sat, pescarii duc în părângă cina,
Şi udele năvoade şi căngile de fer...
Iar largul ochi de apă, rămas privind la cer,
Parc'ar sorbi'n adâncuri, nesăţios, lumina...

V. VOICULESCU

1) Din volumul de poezii „Pârgă", apărut de curând.

CONTRIBUŢII

la o biografie a lui N. Bălcescu, după corespondenţa sa inedită cu A, G. Golescu

— Urmare —

Totuşi complotul dela 1840 avea alte temeiuri ca să spere în reuşită. Erau întăi împrejurările externe Mehmet-Ali ridicase din nou chestia orientului. Puterile apusene, afară de Franţa, se înţeleseră să-l inăbuşe

Dar era teama că Rusia să nu profite de acest ajutor dat Turciei ca s'o supuie cu totul infiuenţei sale. Şi faţă de această agresiune Franţa ar fi intervenit contra ei.

Tinerii, cari puseseră la cale complotul, sperau desigur că vor contribui prin această la înfrângerea Ruşilor în acest război. Se ştie însă că atitudinea Franţei n'a împlinit aşteptările acestora şi regele Ludovic Filip n'a îndrăsnit să înceapă răsboiul.

Dar pentru a face din Ţara Românească un element activ în lupta contra Ruşilor era nevoe ca duşmanii acestora să fie stăpâni în ţară. S'a spus că ei voiau pentru aceasta să suprime prin omor pe Alexandru Ghica. [1]) In declaraţiile contradictorii ale arestaţilor e drept că s'au acuzat unii pe alţii de aceasta.

Dar lucrul nu e de crezut. Ubicini spune că Mitică Filipescu şi ceilalţi erau convinşi că vor putea pune pe Domn în capul lor [2]), iar din interogatorii reiese că Telegescu a spus că le trebue mulţi oameni, căci cu puţini se poate face numai un asasinat şi ei nu se amestecă în asemenea «secături» [3])

Alianţa revoluţionarilor cu domnul a fost dealtfel încercată

---

1 De exemplu în raportul comisiunei de anchetă Filliti op. cit. p. 261.
2) Ubicini op. cit. p 155.
3) Filliti op. cit. p 259

şi la 1848, când s'a cerut asentimentul lui Bibescu la noua stare de lucruri. Voinescu II spune cu ocazia povestirei evenimentelordela 1840, că Bălcescu nu ura pe domn, el ştia că nefericirea ţerii nu erau fapta lui ci instituţiile Muscalilor. [1])

»Fără îndoială că şeful mişcării era Mitică Filipescu, boer foarte învăţat doctor în drept la Paris [2]) pe care Vailant îl numeşte «le plus homme de coeur et le plus instruit d'entre ses concitoyens.» [3]) Apoi mai erau părtaşi Murgu, Bălcescu, Vailant, Marin Serghiescu, Sotir Ţăranu, Telegescu etc. [4]). Legături directe cu Câmpineanu n'au avut, dar la întrunirile lor citeau «Gazeta Marsilii, Simaforul", unde se scria „pentru schimbarea guvernului" şi a suirei pe tron a D-lui Polcovnicului Câmpineanu, după care le-au dat de au scos şi copii [5]).

Din lungul şi greoiul raport a comisiunei de anchetă către domn, publicat ca anexă la lucrarea citată a D-lui Filitti, reiese destul de greu, cari au fost scopurile, şi cum au decurs uneltirile, mai ales că toţi acuzaţii se contraziceau unii pe alţii.

In linii generale se poate însă reconstitui încercarea aceasta aşa de temerară.

Cei dintâi, cari avură de gând să facă o mişcare, au fost Mitică Filipescu şi Telegescu. Acesta din urmă joacă un rol important. El atrage în complot pe Marin Serghiescu «Naţionalul» arătându-i «cadril lui Ghiliom Tell» şi zicându-i: «iată un om ce au făcut pentru patria sa.»

Se hotărăsc a face o revoluţie în contra guvernului. Filipescu întruneşte tinerii spre a se consfătui asupra mijloacelor de a face o revoluţie «spre a-şi dobândi fişte care Rumân drepturile sale». In curând apar la întruniri Murgu şi Vaillant. Intrunirile se ţineau când la Murgu când la Filipescu. Un Grigore Rădoşanu din Gorj promisese să strângă oameni pentru răscoală [6]). Ubicini vorbeşte de un comitet în Bucureşti, care primea zilnic

1) Voinescu II Nicolae Bălcescu p. 3

2) Bengescu Bibliographie franco-roumaine ed II p 175 Doctoratul îl luase la 1 August 1833.

3) Intr'un articol „Regulément organique de 1830 et ses resultats" Revue d'Orient Tom III p 261

4) Filitti op cit p 254 şi urm.

5) Idem p. 255.

6) Filitti Op cit anexa IV p 255.

adesiunile moşnenilor «avec l'indication precise du nombre d'hommes et de fusils qu'il tenaient un reserve». Cartierul Tabaci cu o populaţie de 6000 oameni ar fi fost câştigat pentru complot [1]). Realitatea era mult mai tristă pentru conspiratori, decât şi-o închipue Ubicini. Doar dacă sperau să aibă ajutoare în Gorj. Acolo în Oltenia unde amintirea lui Tudor păstrase locuitorilor o faimă războinică, credeau că vor găsi o armată gata [2]) Când, colo dau în satul Crasna, unde merge Marin Serghiescu, cu Telegescu, de un Niţă Damian «căpitan de panduri mai înainte şi au fost şi în războae după vremuri». Acesta spune că foştii lui panduri au înbătrânit sau au murit şi nu mai au arme Serghiescu şi Telegescu îl îndeamnă să se scoale în arme pentru a pune domn pe Câmpineanu şi mitropolit pe episcopul de Buzeu şi să pue «în lucrare pravilele ce gătesc" [3]).

Dar nu pot face nimic. Totuşi aveau corespondenţă în Gorj cu un Iancu Comino, orânduit la plaiul Vulcan cu exportul vitelor, cu secretarul mânăstirei Tismana, şi cu alţii de acolo [4]) Voiau a strânge oameni ca la 500 şi să-i ţie până vor putea da lovitura, într'o moşie aproape de Bucureşti, ce trebuia s'o arendeze Vaillant. [5]) Se împărţeau manifeste şi se dădeau copii din «Gazeta Marsilii» unde îndemna la o răscoală în favoarea lui Câmpineanu.

Insă era o mare lipsă de bani. Filipescu intenţiona să vândă unele pământuri pentru a strânge ceva. Pentru propagandă se oferă Vaillant şi Murgu să apostolească în ţară [6]), iar Telegescu şi Serghiescu merg în Argeş, Vâlcea şi Gorj.

Apoi la Cerneţi sunt găzduiţi de un profesor Brezoianu, care le dă cărţi franceze oprite de censură [7]).

1) Ubricini Provinces roumaine op. 156.

2) Boiac spune despre Olteni „De tous temps le pays de l'Oltu fut le pays des braves... C'est de la encore que sortent ces hommes a vingt quatre dents, ainsi nomméro dans la pays a cause de leur bravoure". Mémoire pour servir a l'histoire de la Roumaine Paris 1856 p. 7.

3) Filitti op, cit. p. 256.

4) idem 271.

5) idem 279.

6) idem 276.

7) idem 255.

8) idem 256.

9) Filitti op. cit, p. 277.

Cu toată această activitate se pareca scopul lor nu era bine definit. Cum am văzut se agita ideia domnii lui Câmpineanu [1]. Pe de altă parte se spune că voiau o republică. Acel ce alcătuise proectul de constituţie era Telegescu, numai unele modificări erau ale lui Filipescu. Acest proect prevedea un «directoar sub un prezident şi şase mădulari, că acest directoar «să adune oameni spre formarea revoluţiei şi desfiinţând gu-«vernul să alcătuiască un corpos legislativ, care să întocmească «legile ţării pe aceste trei bazuri : adică slobozenia dreptul de o «potrivă şi virtute [2])».

Aiurea se spune apriat că voiau a înfiinţa o republică.[3]) Pe de altă parte Ubicini spune că Telegescu şi Serghiescu s'ar fi dus în Octomvrie la Craiova, unde era Domnul, cu ordin de a-i face propuneri, ca să se pue în capul mişcării sau să-i dea un şef, iar în caz de refuz să-l aresteze [4]). El mai afirmă că acelaş lucru era a se face în Moldova, căci planurile conjuraţilor cuprindeau ambele ţări. Dar Telegescu şi Serghiescu n'ar fi putut pătrunde până le Vodă, ci ar fi fost arestaţi la Craiova [5]) Va fi fost o încercare de a se câştiga pe domn pentru complot, dar povestirea lui Ubicini e eronată. Anume e cert că Telegescu fu arestat la Piteşti şi Serghiescu la Bucureşti „imediat după intoarcerea din Gorj [6])", pe când Ubicini pune după întoarcerea de acolo plecarea la Craiova şi crede că arestarea a avut loc în acelaş oraş.

Cum se vede nu era deloc unitate: unii voi au republică, alţii pe Câmpineanu, alţii probabil pe Al. Ghica. Totuşi se proectau reforme mari: «Să trămiţă protesturi la toate Puterile, că în numele omenirei şi a posterităţii să protectuiască această ţară» [7]).

In interior voiau să scape pe ţăran de sub jugul proprie-

1. Afară de cazul când acest lucru, ce nu concordă cu celelalte planuri nu este un element introdus de comisia de anchetă pentru a face plăcere domnului dându-i prilej să lovească în Câmpineanu.

2. Filitti op. cit. p. 257.

3. Idem 276.

4. Ubicini Provinces romaines p. 156.

5, idem.

6. Filitti op. cit. p. 254—255.

7. Idem 258.

tarilor, [1]) chiar să oblige pe toţi a purta costumul naţional, să împartă ţara în două clase: plugari şi ostaşi şi să întocmească o mare putere militară,—aci ghicim pe Bălcescu—şi să dea ţării numire de România Nouă [2]). Manifeste se găsesc mai multe. Intr'unul se „învăteaza norodul a să ridica în revoluţie, fiind şi „multe pilde din istorie şi adăogându-le că vor fi ajutaţi şi din „Românii din Transilvania" [3]).

In toate aceste uneltiri destul de dezordonate Bălcescu pare a fi jucat un rol destul de şters. Răscoala aceasta trebuia să isbucnească încă dela Paşti sau in Mai [4]), dar a fost amânată. Bălcescu intră în relaţii cu conspiratorii abia în August când vine la dânsul Marin Serghescu [5]), Era de faţă şi Anton Panoviski, om vechiu a casei lui Bălcescu «ce au fost şi în slujbă la unchiu său când se afla sub ocârmuitor [6]) Bălcescu îi împrumută «cărţi franţuzeşti, ca să înveţe această limbă" Serghiescu îi îndeamnă să se unească cu Filipescu şi cu Murgu ca să dea lovitura la 26 Octomvrie, când Telegescu în haine de spătar, va porunci miliţiei să nu se opuie. [7])

Bălcescu, om cuminte, nu-l ia întăi în seamă şi spune «că acest fel de lucruri se fac de oameni mulţi şi bogaţi şi cu ajutoare din alte părţi» [8]) cum ştia din studiile sale de istorie, în urmă Serghiescu şi Telegescu vin la moşie la Bălceşti, pentru a-l convinge [9]). Bălcescu acum intră în consriraţie împreună cu Vaillant, care venea adesea la dânsul vorbind franţuzeşte [10]). Bălcescu asistă la întrunirile dela Filipescu şi Murgu [11]) şi chiar ca militar, promite a da măsurile pentru a se face tunuri de cireş [12]).

---

1) Idem p. 261 In „Question Economique" Bălcescu spune că la 1840 a „laveille d'un mouvement" partidul naţional hotărăse rescumpărarea definitivă a pământurilor pentru ţerani, p. 50.

2) Filitti op. cit. 258.

3) idem 260.

4) idem 276.

5) idem 265.

6) idem 266.

7 idem 267.

8) Idem 266.

9) idem idem

10) idem p. 263.

11) idem 263

12) idem p. 261

pe care voia să le construiască Panovski, «după cum au avut Sârbii, când s'au bătut cu Turcii»[1])

Un asfel de complot nu putea să reuşească, nefiind susţinut de o opinie publică, nici de împrejurările externe ce nu se desinară după dorinţă şi nu era măcar sprijinit de fruntaşii culturali ca la 1848. E probabil că şi trădarea a ajutat la descoperirea complotului [2]) Cel dintâi fu arestat Marin Senghiescu la Bucureşti [3]) Arestările de aci au loc la 20 Octomvrie [4]) Alte arestări au loc în provincie. Marin Serghiescu denunţase pe toţi complicii lui între cari şi Bălcescu [5]) Vaillant vorbeşte de violenţele şi maltratările întrebuinţate pentru a-i sili să facă mărturisiri [6]).

Domnul numi o comisiune compusă din spătarul C-tin Ghica, Iancu Manu, Manoil Florescu şi N. Golescu, acel care la 1848 fu locotenent domnesc cu Eliad şi Tel, pentru cercetarea complotului [7]). La 1848 având să lucreze alături de Bălcescu, N. Golescu se găsi din această cauză într'o posiţie delicată. Bălcescu scria lui I. Ghica: la 1840 eu aveam a mă plânge de N. Golescu care ştii cum s'a purtat către mine şi ceilalţi la 1840 Cu toate acestea, când v'am văzut pe voi cu dânsul, nu am fost împotrivitor a intra în relaţii cu dănsul şi n'am cerut escluziă lui sau a mea şi am uitat cele trecute' C'est beaucoup plus digne du reste» [8])

Comisia ia interogatorii amănunţite acuzaţilor. Toţi aruncă vina unul asupra altuia. Bălcescu recunoaşte că a avut cunoştinţă de complot dar „n'a fost decât un audition“ n'a avut corespondenţă cu ei şi nici n'a cunoscut legile făcute de dânşii“ şi «năzueşte la milostivirea stăpânirii»[9])

De fapt trebue să se fi petrecut conflicte grave. Spătarul Ghica, superiorul lui Bălcescu, lovi pe acesta in cursul cercetă-

1. idem.
2, Ubicini Provinces roumaines p 156
3. Filitti op. cit. p 254
4. Vaillant la Romanie II 405 Primul raport al poliţiei dela 5 Nov. stil nou.
5. Filitti Turburări revoluţionare p 261
6. Vaillant op. cit. II 407
7. Filitti op. cit. 217
8. I. Ghica Amintiri din Pribegie p 558
9. Fillitti op. cit p 262

rilor. Vaillant adaugă de curajiosul spătar că era încins cu sabia, pe când Bălcescu era desarmat şi conchide astfel «le silence et le mépris sont assez pour de tels hommes» [1]). Singur Mitică Filipescu refuză să răspundă la orice întrebare «supt cuvânt că nu cunoaşte pă comisie în drept de a-i face această cercetare» [2]) Comisia nu putu descoperi mare lucru asupra legăturilor conspiratorilor în Moldova şi Ardeal, deşi domnul intervenise pe lângă Ţimoni, consulul austriac, pentru a se face cercetări în Ardeal. Tinani răspunde că nu a putut descoperi nimic, dar crede că astfel de legături vor fi avut Murgu şi Vaillant a căror hărtii nu s'au putut găsi [3])

In toată această afacere atitudinea lui Alexandru Ghica e curioasă. Se pare că el ar fi fost favorabil conspiratorilor, cea ce ar confirma spusele lui Ubicini, că aceştia sperau să-l aibă ca şef. In adevăr el dăduse lui Vaillant, după propria lui declaraţie *după descoperirea complotului, la care aceasta luase parte*, nişte acte statistice şi economice pentru istoria lui şi erau bănueli că-i dăduse chiar acte politice spre a scrie in streinătate o istorie favorabilă lui în luptele cu Obşteasca Adunare. Mihai Sturza arestează în Moldova pe Vaillant, probabil pentru a-i lua acele acte [4])

Al Ghica trimite în adevăr la 1/13 Februarie 1841 pe acuzaţi în număr de zece, în judecata înaltului divan [5]), dar urmărirea o face mai mult din cauza insistenţelor consulilor streini.

Cabinetele din Viena şi St. Petersburg se arată îngrijate de complot şi admit de bune exageraţiile răspândite de presa germană. Chiar îşi arătă dorinţa să se lucreze cu severitate şi agenţii respectivi, exprimă vagi temeri pentru ţerile lor. Billecocq, agentul Franţei, constată că Daşcoff, agentul rus, se amestecă prea mult în această afacere [6]) In consecinţă se da sentinţa în April, prin care 4 acuzaţi erau condamnaţi la 10 ani munca silnică la ocnă, alţi 5 la 8 ani

---

1. Vaillant la Roumanie II 407 Despre caracterul josnic al spătarului Ghica vezi şi Regnault Istoria politică şi socială a principatelor dunărene tradusă de Fătu p 280.
2. Filitti op. cit. p 275
3. Filitti op. cit p 83 Scrisoarea lui Timoni.
4. Hurmuzaki-Nerva Hodoş XVII p 816.
5. Filtti Op. cit. p. 220.
6. Hurmuzaki — Nerva Hodoş XVII p. 793.

închisoare la mânăstiri, iar Bălcescu numai la 3 ani [1]). Acesta e socotit ca minor, deşi nu era şi dacă ne gândim că vornicul temniţelor cere mai târziu la 15/27 April 1842 graţierea luı [2]), trebue să conchidem că se bucura de puternice protecţii. a căror rost nu-l putem pătrunde.

Domnul ar fi fost înclinat să nu primească sentinţa, dar e obligat să răspundă D-nei Vaiillant, ce venise sa-l roage, că nu poate face nimic «în situaţia în care se găseşte»,făcând aluzii la presiunea din partea Rusiei [3]): Un moment se spera totuşi că nu va da sancţiunea sa [4]) dar o face însfârşit tocmai la 18/30 Iunie 1841 [5]) când Vaillant avusese vremea să fugă în Moldova.

Billecocq încercase în zadar să obţie graţierea condamnaţilor [6]). Influenţa rusească fusese mai tare.

Bălcescu cu doi dorobanţi de pază fu trimis la 20 Iulie la mănăstirea Mărgineni [7]) unde fusese închis şi Câmpineanu. Apoi probabil fu mutat la Gorgani unde-l văzu Ion Ghica, închis, având ca singură citire permisă un ceaslov [8]).

Bine intenitonatul dar slabul domn Alexandru Ghica căzu pradă duşmanilor sei. Primul act a noului domn fu să libereze pe condamnaţii complotului din 1840, considerându-i ca nişte duşmani personali ai fostului domn,

Insuşi Kiselef aprobă acest mod de a vedea [9]) în consecinţă ei fură liberaţi la 21 Februarie/1 Mart. 1843 [10]).

Acum Bălcescu era liber, dar afară de o experienţă, ce-i va servi în viaţa politică, el capătă o oare care vază Fusese închis pentru nişte idei. care erau scumpe tuturor celor, ce reprezentau cultură şi lupta de reînoire a poporului nostru [11]) Aceştia formau o confraternitate, în care Bălcescu trebuia să-şi aibă acum un loc. Dacă

1) Filitti op cit. 2201.

2) Filitti Domniile române sub regulamentul Organic p. 131.

3) Hurmuzaki — Nerva Hodoş XVII p. 813.

4) idem p. 812.

5) Filitti Turburări revouţionare p. 221.

6) Vaillant a Romanie II 418.

7) Convorbiri Literare XXXIV p. 1226.

8) Ion Ghica Opere complecte III 380. Dacă era aşa, ce rost poate să aibă afirmaţia că Bălcescu ar fi adunat în timpul închiderii sale documentele necesare Puterii Armate? (Voinescu l. c.)

9) Hurmuzaki II 4 p. 524,

10) Filitti Domniile române sub regulamentul organic p. 284.

11) Bălcescu însuşi se va exprima mai târziu astfel despre încercarea

nu s'ar fi întâmplat închiderea lui, el n'ar fi putut să pătrundă aşa de uşor în mijlocul celor, ce formau o elită bazată pe ştiinţa căpătată în străinătate sau pe familia lor. E drept că fuseserà primiţi şi alţii ca Eliade şi Alexandrescu, dar aceştia luptaseră mulţi ani prin scris, pentru a ajunge acolo, unde Balcescu era deja, înainte de a scrie prima sa lucrare. Era deja cum vom vedea, membru marcant al societăţii ce premerse Asociaţii literare. Complotul dela 1840 avusese un mare răsunet. Când se dădu sentinţa, acesta era lucrul despre care toţi vorbeau [1]. In Mai 1843 când muri Mitică Filipescu [2] de pe urma bolii contractate în închisoare, îngroparea lui fu o manifestaţie naţională Moartea sa fu un doliu public [3]. Vaillant spune despre el că a murit ca un martir şi că durerea tuturor l-a reabilitat mai bine de cât graţia domnului [4]

Toate aceste dovedesc că cineva, care luase parte la acel complot incepea să devie o personalitate.

Afară de aceasta în mintea lui Bălcescu începuseră a se cristaliza unele idei, unele concepţii, pe cari le vom urmării în operele sale. Deja dăduse o dovadă de iubirea armatei, pe care o credea şingura salvatoare a ţării, luptase contra Rusieî şi pentru libertate deja citise o mulţime de cărţi istorice [5]) cunoştea cronicile inedite muntene încă din gimnasiu, aşa încât cu «Puterea Armată» se dovedi unul din cei mai eruditi oameni din ţară. Şi această erudiţie era acum sprijinită pe o experienţă câştigată cu multă suferinţă şi un ideal entuziast, pe care l'a arătat totdeauna. El trebuia să-şi dea seama de aceste lucruri ce constituiau o forţă, şi cum lupta politică era închisă, pentru moment, el puse această forţă în lupta pe calea scrisului Opera lui de scriitor trebue considerată din acest punct de vedere, căruia i-se subordonează toate ideile şi scrierile lui.

(Va urma) P. P. PANAITESCU

lui dela 1840. Nerăbdător de lucrare la (partida naţională) se ispiti la 1840 a preluda o mişcare, dar timpul nu sosise şi ea nu isbuteşte alt, fără numai a înscri, vreo câteva nume mai mult în şirul martirilor libertăţii române „Adaugă că partida nu era numeroasă „dar era jună şi înfocată şi ştia că adevărul şi viitorul era cu dânsa" România viitoare Paris 1850 p. 11.

1) Raport al lui Bile cocq în Hurmuzaki Nerva Hodoş XVII 807.
2) Filitti Domniile Romane sub Regulament p. 284.
3) Vaillant La Romanie II 430.
4) In „Revue d'Orient" III 261.
5) Cf. I. Ghica Opere complecte III 381

CRONICA

1. RECENZII.

I. GHIAŢA, *Raport despre mersul învăţământului primar în judeţele Olt, Romanaţi. Vâlcea (1919—1920),* Buc. 1920. — Un interesant document şcolar. Autorul înşiră o sumă de *constatări,* dar le însoţeşte şi cu *poveţe* către revizorii şcolari şi ceilalţi membri ai corpului didactic primar. Constatările se încheie cu concluzia că învăţământul simte „unele scăderi în bunul mers al şcoalelor" Apoi urmează *propuneri* de îndreptare.

La constatări relevăm : Nu sânt puţine şcoalele, unde majoritatea copiilor sânt râioşi şi beau apă din putină cu aceiaşi cană... de multe ori plină cu noroiu" (p. 7), — Materialul şcolar e rău păstrat : „Am găsit la o şcoală tablouri istorice aşternute pe jos, ca să calce pe ele, oamenii care văruiau sălile de clasă spre a nu le murdării..." — Un tânăr normalist răspunde inspectorului că predă viţa de vie fără intuiţia obiectului (care era în grădină), „fiindcă şi statul îl plăteşte puţin" (p. 9). — Despre eleve afirmă că „niciuna n'a aplicat ce a învăţat" la gospodărie (p. 17). In deosebi e îngrijitoare starea sufletească a copiilor, ca reflexul agitaţiei demagogice din ultimele timpuri. Pentru şcolarii de la ţară, *satul* şi *oraşul* ca formaţii geografice sânt caracterizate în deosebi prin difererenţa socială între „ţărani care muncesc şi boeri care nu muncesc, iar leacul relelor ar fi „să facem revoluţie" (p,).

Raportul e o lucrare meritorie şi ar fi de dorit ca astfel de rapoarte să se publice cât mai des. M.

C. SANDU ALDEA, *Călugărenii,* 1920.— Fiecare scriitor are o lume morală o parte, şi chiar o lume fizică deosebită, de care s'a legat în special emotivitatea lui. La unii, legătura e mai ascunsă, la alţii e cât se poate de aparentă. D-l Sandu Aldea îşi întoarce ochii cu o deosebită predilecţie spre Bărăgan şi Dunăre. Viaţa plugarului şi a omului de „baltă" e paleta din care îşi împrumută de obiceiu culorile.

In acest volum, scriitorul ne dă cinci tablouri : *Biruitorii. Racile, Sf. Ilie, Pe ape* şi *Călugărenii.* Cel mai mare în dimensiune e Călugăreni, descrierea luptei lui Mihai Viteazul în vadul Neajlovului. Ca şi Odobescu. un alt îndrăgostit de Bărăgan, d. Sandu Aldea şi-a intors ochii şi spre tre-

cut, încercând de astă dată ca o notă nouă pentru D-sa, novela istorică! Fericita inspirație ne-a procurat acest mare tablou care de sigur ar fi bu curat în cea mai înaltă măsură pe Bălcescu și Negruzzi, modele clasice al acestui gen în literatura românească.

Scriitorul are imaginația epică, deci potrivită cu subiectul. Grozava ciocnire de acum trei veacuri in smârcurile Neajlovului se desfăşoară înaintea noastră ca într'o vastă panoramă. Mihai e real și puternic (deslipit din declamația sub care îl copleşesc de atâta vreme atâți nechemați în versuri, ca și în proză). Păcat numai că drama se oprește într'un moment de scădere: retragerea oştirii spre munţi. Dacă ar fi continuat până la coborârea lui Mihai la Giurgiu și ruperea podului încărcat cu oştirea turcească, bănuim că emoția cititorului ar fi câştigat în intensitate.— Sau poate autorul ne păstreaza o nouă surprindere?

Cu cât mai multe, cu atâta mai bine. S.

GEN. C. N. HERJEU, *Studii și critice militare*, 1921, Buc. (Stăncinlescu). Cu un subtitlu : Din învățămintele răsboaelor 1913 și 1916—1918" autorul ne arată numai în parte cuprinsul operei care dă mai mul de cât făgăduește pe copertă. Capitolul prim e intitulat ; „Contribuţii la studiul campaniei din 1913" Aci se arată starea armatei noastre de la 1900 până la 1912, precum și a armatei bulgare, sfârşind cu îndreptările aduse în vremea conflictului balcanic. Capitolele următoare descriu acțiunea oștirei române în mijlocul conflictului, sepune apoi problema: cum trebue studiată istoria militară a unei țări; care e doctrina răsboiului ; și ce pericol poate isvorâ dintr'o pseudo-doctrină.

Cuprinsul volumului întâi e nu numai bogat, dar și interesant în cel mai înalt grad. Destăinuirile asupra situației noastre reale la începutul și în cursul crizei balcanice fac din opera d. gen, Herjeu un document fără de care istoria acestei epoce nu va putea fi scrisă de nici un istoric coștiincios. Notele „din carnet" prin sobrietatea lor aduc aminte însemnările totdeauna cumpătate dar caracteristice din Memoriile regelui Carol. Obiectivitatea până și față de adversari, ne amintește seninătatea criticei lui Maiorescu, cu care autorul a împărțit greaua răspundere a acelui moment în adevăr istoric, — după expresiea Suveranului.

Nu numai oamenii de specialitate, dar orice bun Român, va găsi în opera d-lui general Herjeu dovada pipăită că în neamul nostru sânt și minţi și caractere superioare care pot sluji ca modele pentru îndrumarea tuturor generațiilor viitoare. M.

M. C. PÂNTEA (căp.), *Noul plan și ghid al orașul* Buc. 1921 (Stănciulescu). — Sânt lucrări care pot trece neobservate din pricina aspectului lor convențional. Ce poate cuprinde un „ghid" ? Poate cuprinde fapte extrem de interesante. Cel de față arată că mobilizarea armatei a avut să sufere serios în capitală de pe urma lipsei unui ghid care să dea adresele exacte. Recensământul militar, biroul populației și multe alte chestii foarte grave nici nu pot fi închipuite fără un bun plan al orașului, un indicator exact și alte condițiuni prealabile.

Dar ceeace ridică și mai mult valoarea acestei lucrări e o „schiță

istorică" şi o descriere a „împrejurimii bucureştene" de vre-o 40 de pagini mărunte, scrise de d. Enache Ionescu. Cu o bogată informaţie asupra materialului istoric şi o cunoaştere de aproape a împrejurimilor capitalei, autorul a isbutit să dea un capitol istorico-geografic foarte bine venit tuturor celor doritori de a se orienta asupra capitalei regatului. Pentru excursiile tineretului din toate şcolile, introducerea d-lui Ionescu e o călăuză nu se poate mai bine venită. E.

GUSTAVE RIVET. *En Yougo-Slavie*, (1 vol. 1919) — Este una din acele banalităţi pe care le uităm prea des, şi care este nimerit a ni se aminti, nevoia de a cunoaşte cât mai bine pe vecinii noştrii cei mai de aproape. Intrucât ne priveşte, nu putem în deajuns lăuda pe acei care au înfiinţat Institutul nostru de Studii Sud-est europene. Dorim, nădăjduim să dea roadele aşteptate, singura răsplată a muncei celor ce se îndeletnicesc cu el.

Dar, fireşte, rămâne mult de făcut, în afară de străduinţele acelui Institut. Intre altele este nemerit a se face cunoscut scrierile mai de seamă asupra acestor vecini. Printre acestea este şi scrierea al cărui titlu 'l dăm aci.

Autorul ei este un bine cunoscut ziarist francez, „corespondent" în ţările slave, al marilor ziare franceze şi, în deosebi, al răspânditului ziar „*Le Temps*". Scrierile sale asupra Rusiei sunt socotite prin cele mai exacte şi acea de curând asupra „Ultimului Romanof" a avut un intins şi meritat răsunet şi succes.

Scrierea de care vorbim acum nu este, — şi nici nu are pretenţiunea de a fi, — adâncă şi definitivă. Scrisă la zămislirea noului regat Serbo-Croato-Sloven, înaintea încheerei Tratatelor de Pace, se înţelege că autorul nu putea da decât presupuneri, prevederi, închipuiri, intemeiate pe starea de lucruri ce vedea cineva, însă deprins să vadă bine. Prevederile, temerile D-lui Rivet, care este un prieten cald al acestor popoare slave, dacă nu s'au înfăptuit cu totul până acum, nu au fost, însă, nici desminţite de fapte, aşa că rămân încă în sfera posibilităţilor depărtate sau apropiate.

Ca ziarist, venit în treacăt in acele ţări, pentru a face o cercetare asupra situaţiunei, d. Rivet a întrebuinţat, fireşte, mijlocul obişnuit al ziariştilor şi anume vorbirea de a dreptul ca acei car'i puteau da desluşiri; Unii din aceştia i-au dat chiar răspunsurile lor în scris, pe care autorul le dă întocmai cum i s'au dat.

D. Rivat se pronunţă hotărât în potriva înfiinţării Regatului în forma actuală, adică în potriva a ceea ce D-sa numeşte, ca mulţi din convorbitorii săi, „Serbismul", înpotriva, „Serbiei Mari", care a înlocuit, prin suprindere şi putere, dorinţa celor mulţi: „Jugoslavia"!

Ar trebui reprodus tot ce i se spune D-lui Rivet pentru a învedera temeinicia acestei păreri şi aceasta ar mări, peste marginile îngăduite, această dare de seamă. Se pare, dnpă cât se poate şti cu precisiune ceea ce se petrece la vecinii noştrii, că rezultatele alegerilor din urmă şi unile măsuri ce s'au luat de curând, întăresc, în chip netăgăduit, prevederile D-lui Rivet. Mişcarea din Croaţia, biruinţa partizanilor lui Revici. etc. sunt arătat ca posibile, ca sigure. aşa cum s'a întâmplat, în această scriere.

Unul din cuvintele de opunere al Slovenilor şi al Croaţilor la „Serbizare", este că ei reprezintă o stare de cultură şi de civilizaţie mult mai ridicată de cât acea din vechia Serbie; Laybach (Liubliana) şi Agram (Zagreb), erau de multă vreme centre cunoscute de cultură. „Politica pan-sârbă" a D-lui Pasici, care a biruit la Paris, înpotriva ideei „iugoslave" a D-lui Trumbici, ar fi, după D. Rivet, netrainică, ameninţătoare chiar pentru soliditatea noului Regat. Se pare că însuşi actualul Regent, prinţul Alexandru, nu ar fi departe de a împărtăşi aceiaşi părere aceiaşi temere şi că socotea mai cuminte o altă cale.

Partizanii acestei păreri, ţinând seamă de starea „înapoiată" după ei, a Serbiei, prevăd că noul regat nu va putea păşi repede pe calea desvoltărei, fiindcă „va trebui să se aştepte ca Serbia să se ridice la niveiul lor"

Singura legătură mai tare între nouii tovarăşi este teama de Italia, „duşmana" lor, adaugă d. Rivet, „care în curând va deveni duşmana noastră adică a Franciei.

„Bălcanismul" D-lui Pasici, prevăd unii, însă, va avea o putere de dezagregare, mai mare decât va fi puterea de agregare a temerei de Italia.

O mişcare anti-sârbă ar fi şi în Bosnia, în Herzegovina, în Dalmaţia, în Muntenegru, după amănuntele ce ne dă d. Rivet. Croatul Radici, şeful partidului ţărănesc, spunea cum că „Croaţii" nu s'au dat înapoi dinaintea Austriacilor şi Ungurilor, timp de 800 de ani, aşa că nu e nici un cuvânt să cedeze Serbiei, acuma când sunt liberi".

Iar d. Rivet, condamnând politica „sârbească", a guvernului francez, încheie zicând că; „O Serbie Mare nu va fi primită de bună voe de Iugoslavi.,. ea împinge la separatism,.,. prin ameninţerea ei de a fi o Prusie Balcanică.,. ea va fi primejdia pentru vecini..."

Fireşte în o seriere deplină cum este această, asupra vecinilor noştri, Banatul nu putea fi uitat şi nici nu este uitat. Fără a voi, se înţelege, să discutăm aci, din nou, chestia aceasta, care pentru noi nu suferă discuţie. suntem nevoiţi să reproducem aci ce ştia şi spune despre ea un om, care s'a dovedit un bun cunoscător a multor lucruri ce se ţineau tăinuite, iar pentru chestiunea în sine trimitem între altele la interesanta scriere a D-lui senator G. G. Mironescu, despre care s'a făcut o dare de seamă în un număr trecut al acestei reviste.

După ce reproducem o convorbire cu d. Protici, care zice că „pretenţiunîle Românilor asupra Banatului nu au nici un temeiu, fiindcă Sârbii sunt mai vechi acolo" şi care pretinde că Ungurii „au colonizat Banatul cu Români" d. Rivet adaugă următoarele:

„Tratatul secret încheiat între Aliaţi şi România la 17 August 1916, dădea întreaga această provincie (Banatul) Românilor, lăsând, prin urmare, Dunărea ca graniţă sârbească. Numai vecinul era schimbat pe celăialt mal, care a devenit românesc în loc de unguresc. d. Tache Ionescu, după pacea a parte a româniei, socoti împreună cu acei dintre compatrioţii sei, care doresc, ca şi dânsul, sa întreţină legături prieteneşti cu Serbia, că învoiala din 1616 era desfiinţată prin însuşi faptul *părăsirei silite* a ostilităţilor de către armatele regelui Ferdinand. Această atitudine fu confirmată într'o

întrevedere ce a avut cu d, Pasici la Evian. Ea arată nu numai o politică inteligentă, dar era şi potrivită cu echitatea. O parte din Banat, — acea mărginită de linia Temeşvar — Baziaş, este locuită mai mult de Sârbi",

„D. Brătianu, reîntors la putere, voi, fără îndoială să facă supra licitaţie politică. El se întemeia energic pe înţelegerea de la 17 August, cerând executarea ei întreagă, după ce mai întâi se mulţumise cu Tisa ca fruntarie sârbo-română. In audienţa ce a avut la prinţul Alexandru, când a trecut prin Belgrad, el nu făcu decât această revendicare, asigurând că Dunărea alcătuia adevărata graniţă firească şi strategică între cele două ţări".

Prinţul îi replică că „Dunărea nu este o piedică cu balistica modernă" şi că „graniţa adevărată este acea pe care nu cer să o împingă mai departe, nici de o parte, nici de alta,popoarele pe care le despart".

Şi d. Rivet, care fireşte nu vede şi nu urmăreşte, decât ceea ce crede a fi interesul ţărei sale, şi aci ca peste tot, în scrierea sa, adaugă ciudat: „Regentul reluă, astfel, fără să ştie, o formulă dreaptă ce admisese altădată, d. de Saint-Aulare, dar pe care acesta a uitat'o astăzi, când, fiind Ministru al Franciei la Bucureşti, susţine pretenţiunile exagerate ale D-lui Brătianu," *spre marea mirare a D-lui Tache Ionescu !"*.

Mai departe d, Rivet osândeşte procedarea şi atitudinea „militarilor din Belgrad" care nu a fost nici o dată „cuminte"; şi ar fi ocupat Banatul fără ştirea Aliaţilor şi în deosebi, fără ştirea Comandamentului francez din Orient, care nu a putut decât să împiedice „fricţiunile sârbo-române", ne încredinţează d. Rivet.

Destăinuirile d-lui Rivet, atât de însemnate pentru noi, despre care, de altfel, s'a mai vorbit prin ziare alcătuesc un document ce trebue să se aibă, negreşit, în vedere, pentru o cercetare mai de aproape, la timpul nemerit, care să ducă la stabilirea „răspunderilor", în faţa istoriei cel puţin.

Trebue să se ştie odată, cui se datoreşte perderea Banatului, care ni s'a recunoscut, solemn, ca al nostru; trebue neapărat că se ştie, dacă este numai o bârfeală diplomatică, de ascultători pe la uşi, sau dacă, în adevăr, un român, a îndemnat sau a ajutat, din veri ce motive, lucrând împotriva ţărei sale, ca Inţelegerea din 17 August 1916 iscălită de Marea-Britanie Francia şi Italia, să rămână un nou *„petec de hârtie"*, ! deşi *tot* ce s'a făcu, de România, s'a făcut pe cuvîntul şi cu consimţămîntul acestor „Mari Puteri".

C. Kr.

CRONICA ŞCOLARA

Alfabeţia şi cazarma-şcoală

Intr'un ziar de provincie, acuma câteva luni, un învăţător a pus înainte ideia de a transforma, măcar în parte, cazarma în şcoală, pentru a micşora numărul analfabeţilor. Convorbirile Literare de mult au atras luarea aminte asupra acestei chestiuni. Când am propus în 1913 ca institutorii să poată ajunge ofiţeri (şi au şi ajuns, potrivit legei votată sub d. gen. Herjeu), afirmam următoarele: «pentru două treimi dintre copiii care nu încap în şcoli, *armata e singura ocazie pentruca ei să se deprindă cu scrisul, cetitul şi câteva socoteli.* E prin urmare cea mai largă instituţie de cultură a statului nostru până azi.»

Mai mult. In acelaş an, s'a şi făcut o încercare în cazarma regimentului 6 de infanterie (din Bucureşti) cu un abecedar special care a fost apoi premiat de Academie.

Toate aceste fapte dovedesc lămurit că, de multă vreme, noi am susţinut cu fapte, nu numai cu vorbe, apropierea învăţătorului de armată şi transformarea unui mic colţ de cazarmă în şcoală pentru cele «două treimi» de recruţi neştiutori de carte.

Dar, într'o ţară unde mulţi oameni se încântă de vorbe, tot noi ne simţim datori să prevenim pe cetitori de a crede în iluzii eftine.

In adevăr, e o mare naivitate să ne închipuim că am făcut cine ştie ce ispravă, învăţând pe soldaţi a scrie şi a ceti. Numai oamenii care nu ştiu ce înseamnă şcoala, ar putea crede într'o eroare atât de copilărească. Iar de aceştia sânt din păcate destui chiar printre cei cu pretenţii de cultură. De mai bine de zece ani, s'a desvoltat la noi un fel de manie: Ticluim statistici,

alcătuim rapoarte şi diagrame.. ca să biruim măcar pe hârtie analfabetismul.

N'avem nimic de obiectat împotriva oricărei silinţe reale în această direcţie, dar nu putem admira concluzia care stă la capătul acestor încercări.

Să presupunem că într'o bună zi, statistica ne-ar arăta 99% ştiutori de scris şi cetit. Ce-ar urma de aici?

Noi nu ne sfiim a mărturisi că o astfel de constatare ne-ar lăsa reci, fiind ceva cu totul superficial. Căci scrisul şi cetitul nu schimbă mare lucru în fisionomia societăţei noastre, după cum adăogirea unor ochelari nu poate îndrepta de cât vederea fizică, dar nu schimbă întru nimic sufletul celui cu vedere scurtă sau lungă. *A ceti şi a scrie e la urma urmei o îndemănare ca şi mersul pe frânghie, tragerea în ţintă* şi alte deprinderi de acest soiu.

Intru cât un comediant care merge pe frânghie e mai cinstit, mai deştept, mai harnic... de cât un om care nu are această îndemănare?

Prin urmare, să luăm aminte. Dorinţa de a imita popoarele din apusul Europei să nu ne întunece judecata. Am imitat până acum ceia ce era mai uşor de imitat, adecă *forme goale*, legi: mode, etc. Să ne ferim de a face din scris şi cetit o simplă modă. Atâta şi cu nimic e aproape acelaş lucru,—dacă nu schimbăm şi sufletul poporului nostru printr'o altă creştere de cât cea din trecut. *Alfabeţia*, adecă mania de a socoti alfabetul ca o datorie universală, e o eroare mai mult, adăogată la lungul şir al maimuţăriilor din trecut.

Cât despre obiecţiunea că cetitul şi scrisul deschide calea spre cultură, aceasta e prea eftină pentru a o releva mai deaproape. Fireşte, dorim şi chiar suntem siguri că vom ajunge în curând să vedem pe toţi Românii în stare de a scrie şi a ceti câteva semne negre pe hârtie albă. Dar putem să-i facem nu numai să citească, ci chiar să descifreze textele cele mai vechi, putem să-i invăţăm nu numai să scrie, ci şi să stenografieze, şi tot nimic n'am isprăvit, dacă nu ne vom coborâ în sufletul elevului (copil sau adult), schimbând însăşi sistemul creşterei actuale, întemeiat în cea mai mare parte pe «beţia de cuvinte» şi imitarea de forme goale.

S. MEHEDINŢI

CRONICA POLITICA

Câte-va cărţi privitoare la războiul mondial [1])

Wilhelm II.—Scrisori către Ţarul Nicolae II.—Tirpitz (Alfred von(Amintiri.—Czernin (Ottokar). Din războiul mondial.—Hamman (Otto) Cursul cel nou.—II Pentru istoria dinainte de războiul mondial.—III In jurul Kaizerului.—Bethman-Hollweg (Th.v.) Consideraţiuni privitoare la războiul mondial.—Iagow (G. von) Cauzele şi izbucnirea războiului mondial

Odată cu turburarea politicei sale orientale prin războiul ruso-japonez—şi cu anul 1905 spirite prevăzătoare puteau prezice înfrângerea rusească şi consecinţele ei politice—Germania vedea stânjenită politica sa occidentală prin sprijinul, ce-l găsea Franţa în înţelegerea ei cu Anglia. Şi prietenia Angliei faţă de Franţa, avea asupra Italiei — ţară numai în coaste deschise — o puternică înrâurire. Flota ei era stăpână în Mediterană, fără de care Italia nu poate trăi. O politică europeană a Angliei alături de Franţa, punea în joc motivul mediteranean, vital pentru Italia; dela acest motiv până la motivul naţionalist şi sentimental al iridentei contra Austriei era numai un pas, lesne de păşit. La prima reînoire a Triplicei în 1891, Anglia luă parte efectivă ca Italia să rămână alături de Germania şi de Austria. Zece ani mai târziu în 1901 era Prinetti, amicul Franţei, ministru la Consulta şi se ridicău din nou revendicările pentru Brennero şi «Trieste». Italia începea sistemul, aşa numit de Bülow, a tururilor sale de vals „extra" cu Franţa. In vara 1903 se sărbătorea la Paris cu ocazia vizitei Regelui Vittorio Emanuel apropierea fericită între Franţa şi Italia. Preşedintele Loubet era în Aprilie 1904

1) Vezi „Convorbiri Literare" Dec. 1920.

2) La ultima vizită a Regelui Vittorio Emanuel la Paris, Preşedin- «tele Poincaré a zis următoarele (după „Le Temps" 21 Dec. 1918). «Chiar «atunci când Italia contractase cu Imperiile Centrale, o asigurare în «contra inamicului său ereditar, Austria, ea s'a întors prieteneşte către «noi şi încă din 1902, prin acorduri, care au fost semnate între ambele «noastre guverne ne-a promis să nu se asocieze la un atac îndreptat în «contra Franţei». V. Iagow. pg. 41.

la Roma. Deşi aliată din nou în 1902, Italia era pentru Germania o aliată, cu care, trebuia să contezi — mai bine zis să nu contezi.

Deci pentru Reich-ul german prea multe lucruri se petreceau şi chiar se înjghebau în afară de el, în consecinţă lesne, conform metoadelor politice, în contra lui. Şi de oarece odată cu anul 1905, Franţa în Maroc începuse acţiunea sa în vederea scopului ultim, protectoratul, şi nu ţinea seamă de tractatul de la Madrid din 1880, ce consfinţia principiul — faimos — al porţii deschise, motivul pentru Germania era bine venit, de a lua poziţiune între acei cari se înţelesese pare-se peste capul ei, de a arunca în mijlocul unei prietenii necimentată încă bine un «quos ego» ameninţător, ce ar putea să rupă, prin teama de mai rău înţelegerea proaspăt făcută — ca poate, mai târziu, ea, Germania, să reia pe socotela ei, idea acestei înţelegeri cu Franţa ast-fel cum o gândea în 1904, Kaizerul [1]. Acesta deci făcu, după consiliile lui Bülow şi lui Holstein, o vizită la Tanger (31 Martie 1905) unchiului Sultanului marocan, Mulay Abdel-Malek şi îi declară în principiu, că consideră pe suveranul Marocului, ca suveran al unei ţări independente, căreia nu-i i se pot aplica nici monopoluri, nici anexiuni.

La Paris fu panică [2]; în anumită presă engleză şi franceză se vorbea de război. Dar Delcassè îşi dădu demisia şi Rouvier primi ideea germană a unei conferinţe a Marilor Puteri, ce trebuia să decidă asupra status-lui de dat Marocului independent şi reformelor ce îi erau necesare. «Die rauhe Methode» părea să triumfe — dar a fost numai o clipă şi o aparenţă.

In politica orientală, Kaizerul, urmându-şi gândul din anul precedent, voise să refacă situaţiunea, la care tinsese mereu: alianţă cu Rusia, atrăgând cu dânsa alianţa cu Franţa. La întâlnirea sa cu Ţarul (24 Iulie 1905), la insula Björkö, din golful de Finlanda, încheiase aşa numitul tractat de la Björkö [3], când tecul de lebedă al politicei ruseşti a Germaniei. «Sunt cu totul «de acord cu tine, scria Wilhelm II lui Nicolae II, că ne va «costa timp, lucru şi răbdare, să aducem Franţa de partea noastră, «dar cumintele ei popor se va face la această. Ocazia comună cu «Marocul s'a regulat spre deplina noastră satisfacţie. Tractatul

---

1) Vezi pentru toate aceaştă fază a politicei franceze opera magistrală a lui Charles Maurras. „De Kiel a Tanger".

2) Autorul acestor rânduri, pe atunci student la Paris, îşi aminteşte de sureitarea presei şi opiniei publice; ordine relative la mobilizare eventuală fusese trimise la particulari.

3) Textul e încă necunoscut, tractatul fiind dat în vileag lui „New-York- Herald", graţie jafului arhivelor ruseşti prin revoluţia rusiască din 1917. După comunicarea făcută de Nord-Deutsche Allgemeine Zeitung 13 Sept. 1917 reese, că ambii Impăraţi îşi făcură asigurări reciproce, că vor veghea asupra păcii, garantând'o la nevoe cu armele in contra ori cărui turburător. De comun acord se vor încerca să atragă Franţa în această politică comună de respingere a oricărui inamic al păcii.
Hamman. op cit. pg 142.

«acesta e o bună bază spre a clădi mai departe [1])» Kaizerul vedea ca şi înfăptuit grupul celor cinci paşnice Mari Puteri, la care admite, ca posibilă alipirea Japoniei [2]) şi care atrăgea de la sine scopul final — izolarea Angliei.

Dar alta era realitatea evenimentelor. Timpul lucrase asupra Rusiei, în deosebi anii 1904 şi 1905. Ţarul numai era singura putere în stat şi tractatul de la Björkö, cu unica lui semnătură alături de semnătura Kaizerului nu primi din partea guvernului său, acum constituţional, nici un început de executare. Căile Rusiei numai mergeau alături de acele ale Germaniei, ci se încrucişeau. Şi de unde Kaizerul credea, că Conferinţa de la Algeciras (deschisă 16 Ianuarie 1906) să fie consacrarea politicei, ce o judecase biruitoare la Björkö, din contra ea fu o victorie pentru partea adversă, prin acţiunea comună a Franţei a Angliei şi a Spaniei, prin consimţirea Italiei la planurile Antantei şi prin aderarea la aceste planuri a Rusiei, pe care o constrângea, pe de o parte îndatoririle sale de aliată a Franţei, dar şi motivul bine cuvântat, pe de altă-parte, de a prinde ocazia, de a reîncepe în tovărăşie solidă, vechea politică a Strâmtorilor. Germania rămase din partea ei numai cu Austro-Ungaria. Stetele-Unite erau indiferente la comflict.

«*Entente*-a-*Cordiale* se întărise extraordinar în timpul con«ferinţei... Pe tărâmul de la Algesiras se făcu primul pas vizibil de «alipirea Rusiei de Anglia [3])». Şi admiterea la conferinţă a principiului porţii deschise fu o isbândă şi mică şi locală, faţă de înţelegerile, ce le vedea Germania, că se croesc în jurul, şi în contra ei. Conferinţei de la Algeciras îi urmară în 1906 întrevederi între şefii Marelor State majoare engleze şi franceze, care asigurau Franţei cooperaţiunea forţelor engleze în caz de război [4]).

In această situaţiune, un gând domina politica lui Bülow: îmbunătăţirea raporturilor cu Anglia. Căci se câştiga timp şi la Londra numai cu timpul se putea desface cea ce acum se făcea în contra Germaniei. La 15 August 1907 se închea tractatul anglo-rus asupra Persiei, Afganistanului şi Tibetului, care, prin delimitarea zonelor de influenţă în Asia Centrală, punea capăt la inimiciţia între Rusia şi Marea-Bretanie, de pe urma pazei imperiului indian a acestei din urmă, în contra înaintării celei dintîi. Pentru Germania era finitul politicei de basculă de

---

1) Hamman. op. cit. pg. 141.
2) Scrisoare către Ţzar. 27/VII/905.
3) Hamman op. cit. pg. 149.
„Aceluia, zicea amiralului Roschdjestwensky, învinsul de la Tsushima, la reintoarcerea din captivitate, lui von Hintze, ataşatul naval german la Petersburg — aceluia, care îl ajută pe Rus şi îi e prietenos, Rusul îi dă cu piciorul, căci îl priveşte ca pe un lacheu; cine însă îi dă cu cnutul, aceluia îi sărută poala vestmântului."
V. Tirpitz op. cit. pg. 145.
4) Bethman-Hollweg op. cit. pg, 60.

a se sprijini, când pe una, când pe alta din ambele Mari Puteri, împotriva celei-l'alte, după cerința intereselor sale. Politica celor «două feruri» (Politik der zwei Eisen) a lui Bismarck, care știa să le bată când pe unul când pe cel-l'alt era înmormântată. Iar doritelor bune rapoarte cu Anglia li se adaogă complementul importanței, ce lua d'acum înainte sprijinul, ce trebuia să-l dea Germania Austro-Ungariei. Căci Rusia revenia la politica sa balcanică și revenea, nu ca la Mürzsteg, în 1903 la brațul Austro-Ungariei, ci la brațul Angliei. Și de oarece situație ei, de pe urma nenorocitului război asiatic, nu-i permitea o activă politică exterioară, în 1907 dînsa era prima, care încuraja acum și continua să încurajeze mai târziu, aspirațiunile iredentiste ale Italiei în contra Impărăției habsburgice [1])

Politica de expansiune a Italiei era încă o trăsură de unire între Anglia și Rusia. Legăturile între Marea Putere maritimă și Marea Putere continentală se desăvârșiră prin visita, care o făcu Țarului la Reval, spre complectarea înțelegerii orientale, Eduard VII însoțit de căpeteniile armatei și flotei sale, generalul French și amiralul Fischer. (31 August 1908) Situația era fixată.

Dar Eduard VII căutase să o fixeze nu numai prin acordul Puterilor, ce erau în afară de tactatele politice ale Germaniei, dar incercase să zdruncine bazele chiar ale situațiunei preponderente a Reichului, în Tripla-Alianță, incercând să atace legăturile între Imperiul german și Monarhia habsburgică.

In vizita, care o făcu în vara lui 1907 împăratului Franz-Iosef la Ischl, el propuse acestui suveran să se alipească Puterilor menite să încercuiască Germania.

Franz-Iosef resprinsese tentativa engleză. „Momentul acesta fu răscrucea căilor destinului pentru Austro-Ungaria“ [2])

Precum un singur gând pare să mâne acum politica germană, acel de a câștiga timp, o vorbă a Kaizerului definește mentalitatea multor cercuri ale Reich-ului. «Numai să poftească [3]) «să vină și ne vor găsi pregătiți». Dar cuvântul imperial nu era adevărat de cât pe jumătate și anume în cea ce privește armata. Realitatea lucrurilor — in cea ce privește flota — desvălue unul din motivele pasivității lui Bülow, și dibaciilor lui pentru a păstra această pasivilitate.

Dacă sub imboldul Kaizerului cercurile conducătoare ger-

---

1) Hamman. Um den Kaiser pg. 42.
2) Czernin op. cit, pg. 6.
Haman, Um den Kaizer. pg. 40. Se presupune fără a se ști exact că asemenea tentative din partea Regelui Eduard VII de a desface Austro-Ungaria din alianța sa cu Germania mai avură loc și inainte de 1907. In 1906 ar mai ar fi lucrat la această încercare din partea Regelui și fosta Impărăteasă a Franței, Eugenia.
3) Cuvântare ținută ofițerilor pe piața de exerciții de la Doberitz (29 Mai 1908).

mane, se pătrunsese de acest primordial adevăr, că pentru a deveni o putere mondială, existenţa unei flote puternice e o necesitate de neînlăturat, nu se scursese vreme destulă de la începerea executării marilor programe navale, pentru-ca să fie ele măcar în parte îndeplinite şi ca flota germană să fie o forţă inamică serioasă pentru Anglia. Flota germană era în devenire şi fireşte cu cât trecea timpul, această devenire se transformă în realitate pericoloasă pentrn flota engleză.

Dar pentru Germani era o întrebare din fie-ce moment, dacă n'ar fi un interes al Angliei de a precipita lucrurile spre a ajunge la un conflict, al cărui scop ar fi fost distrugerea în ou a unei flote, ce-i devenia rivală.

Era deci, o bună politică din partea Germaniei de a se strecura prin toate posibilităţile de conflict, numai pentru a ajunge momentul, când flota ei ar deveni forţa, de care Anglia ar avea destulă aprehensiune, pentru a nu căuta a o distruge printr'un războî pornit uşor «ad-hoc». Pentru oameni ca Bülow şi Tirpitz cu cât se scurgea timpul, cu atât se înmulteau sorţii înfăptuirii puternicei flote germane, care odată cu respectul, care îl impunea Angliei, asigura Germaniei un loc de frunte în politica mondială [1]).

Era o metodă dibace de a sparge în mod pacific cercul de împresurare politic, care se forma în jurul Germaniei, asigurând acesteia, fără mari sorţi de vărsare de sânge, locul, ce-l urmărea în lume.

* * *

Dar dacă Germania părea prin anii cristalizării planurilor lui Eduard VII, să'şi înblânzească atitudinea ei şi chiar să caute o apropiere de cercurile Antantei, «strălucitorul secund" al ei, Austro-Ungaria, părăsea dânsa acum politica de rezervă, care de la tractatul de la Berlin, părea să o fii adoptat, ca singură posibilă, în afară alături de covârşitorul rol al Germaniei, şi în lăuntru din cauza dificultăţilor interne.

Pe de-o parte presiunea rusească înspre Strâmtori, având acum ajutorul englez şi lucrând conform tradiţiunei diplomaţiei

1) Se punea chestia, dacă Anglia, tocmai pentrucă construiam o flotă, nu o va strivi în sâmbure, dorind ast-fel un răsboi preventiv. De fapt, în 1904—1905 nu stăturăm de parte de această primejdie — atunci pentru prima oară fu recunoscută seriozitatea lucrării voastre şi eram pe dealta parte încă slabi. Numai nepregătirea Franţei, mai ales fiind dat armata engleză, inlătură atunci conflictul. Acesta era perioada de pericol, care o aveam de parcurs după părerea lui Bülow şi a mea. In anul 1914 era trecută de fapt. Marina noastră devenise prea considerabilă, ca Anglia să dorească a o ataca fără motive foarte serioase. Astfel odată cu epoca unei concepţii prevăzătoare şi sobre scăzu tonul de boxo al anilor 90, cu cât devenea mai demnă de respect forţă germană pe mare: şi în acest sens de la 1912 flota germană lucra ca un factor în păstrarea păcii...

Tirpitz op. cit. 170.

moscovite prin mijloace de propagandă în statele slave din Balcani, în Serbia în deosebi, ce urmau să-i asigure din nou o influenţă precumpănitoare împreună cu intriga iridentistă şi imperialistă italiană, pe de altă parte necesitate de o nouă autoritate de dat în interiorul imberiului claselor şi popoarelor conducătoare Germani şi Maghiari, aceste erau motivele politicei de expansiune şi de prestigiu începută de contele de Aerenthal, constimată de succesorul sau contele Berchtold. Extinderea politicei germane înspre golful Persic, necesitatea deci pentru dânsa a stabilirii influenţei germane la Strâmtori făceau din guvernul de la Berlin un părtaş forţat, bine voitor ori nu, al unei active politice orientale a Ballplatz-ului. Revoltă jună turcă putut fi privită ca un succes al politicei Puterilor Centrale (1908) graţie dibăciei ministrului german, von Marschall. Şi în această atmosferă prielnică, primul gest al politicei lui de Aerenthal, proectul liniei de drum de fer a Sandjakului de Novi-Bazar prin Mitrovitza-Uskub-Salonic, se termină brusc prin anexarea Bosniei şi Herzegovinei (5 Octombrie 1908). Cu prea puţina vreme înainte fusese prevenite cabinete germane şi italiene.

In Rusia se siârni o vie agitaţie şi o renaştere cu această ocazie, a mişcărei panslaviste, subt noua poreclă a «neo-slavismului».

Iswolski, ministrul de afaceri străine al Rusiei fusese şi dânsul întrebat în Septembre ce atitudine ar lua Impărăţia Ţarilor faţă de eventualitatea anexiunei. Răspunsul fu, că nu putea fi un casus belli dar că putea fi caz de compensaţiuni, ca independenţa Bulgariei şi deschiderea Strâmtorilor. Insă faţă de faptul împlinit şi de care dânsul, surprins, nu credea că se poate împlini, guvernul rus luă o atitudine dârjă, cerând instituirea unai comisiuni a Marilor Puteri pentru revizuirea tractatului de la Berlin, astfel violat. Insă faptul era îndeplinit chiar pentru Europa şi nimeni, în afară de Serbia, nu era doritor de război pentru a restabili lucrurile. Alături de Germania, Franţa făcea demersuri la Belgrad şi pe când Anglia printr'o notă la Viena căuta formula, care să mulţumească Austro-Ungaria, Iswolski primi bunele oficii ale notei germane la Petersburg, pentru a recunoaşte anexiunea şi a reveni asupra unei atitudini, ce nu mai putea duce la nimic [1]) Serbia, părăsită de Rusia fu nevoită să asculte de «consiliile amicale» de supunerea trimese de la Petersburg (Februarie—Martie 1909).

Hamman numeşte criza balcanică o repetiţie generală a crizei, care a deslănţuit războiul mondial. Lipsea însă elementul principal al conflictului: pregătirea militară a Rusiei. Această pregătire, Rusia şi-o grăbi cu paşi repezi şi dânsa se crezu gata cinci ani mai târziu prin sforţările sale şi prin împrumuturile Franţei [2])

---

1) Jagow op. cit. pg. 18. „E un mare serviciu, care Germania îl aduce Rusiei" zicea atunci d. Cearikow, adjunctul lui Iswolski.

2) Hamman. Um den Kaiser pg 58. Iagow op. cit. pg. 75 şi sq.

Dacă Rusia în 1909 fu nevoită a ceda şi Austro-Ungaria în primul rân l, şi Germania asemenea, căştigară victoria diplomatică, totuşi politica de încercuire nu fu sdruncinată şi bazându-se tocmai pe dânsa Franţa îşi continua uneltirile sale în Maroc, tinzând spre protectorat, pe când Rusia pregătea primul războí balcanic. Cu ocazia vizitei Ţarului la Potsdam (4 Noembrie 1910) se prevedea încheierea unor acorduri menite a mulţumi interese comune germane şi ruseşti [2]) Dar el fu înăbuşit în atmosfera Antantei şi nu avu urmări. Bülow după apogeul soluţionării crizei bosniace, în mare parte datorită lui căzuse în răstimp lui pradă neîncrederei Kaizerul, de care ştiuse să profite blocul parlamentar din Reichstag (26 Iunie 1909). Ii urmase Bethmann Hollweg în demnitatea de Cancelar.

Acesta era şi dâusul un partisan al unei politici de înţelegerc cu Anglia. Pentru dânsul era un mijloc de a micşora în «Dubla-«Alianţă (Franţa şi Rusia) creditul englez pentru o politică anti ger-«mană [1])». Şi după ameninţarea de la Agadir, unde canoniera ger-«manăe«Panter», ancorase în port ca un răspunc al marşului coloanelor fraucezc spre Fez (Iunie 1911), dar fără ca Anglia să fie prevenită de acest gest german, atunci când Lloyd Georges pronunţă discursul dela Mansion-House (21 Iulie 1911), prin care declara, că «în cazul chestiunilor vitale pentru dânsa, dacă o acţiune a Marii-«Bretanii e privită ca şi cum n'ar mai numera în rândul Marilor «Puteri, pacea ar fi o îngenunchiare pe preţul acesta, cu neputinţă «de suportat pentru o ţară mare ca a noastră», Bethman-Hollweg, de acord cu Kaizerul, în mijlocul unei profunde agitaţiuni a cercurilor parlamenture şi a 'opiniei publice, lua calea negociaţiunilor. Impresia fu dăunătoare prestigiului Germaniei. «England stopped Germany», fu cuvântul de ordine al presei mondiale [2]). Convorbirile lui Kinderlen-Waechter, ministrul german al afacerilor străine şi a lui Cambon ministrul francez la Berlin, căpătara forma definitivă a tractatului de la 4 Noembrie 1911 [3]).

Pacea era asigurată, dar era a doua alarmă, care o suporta Franţa din partea Germaniei, deşi acum cu moralul mult mai ridicat. Ambele lecţii îi servise spre redeşteptarea sentimentului său naţional, amorţit prin atâţia ani de republică parlamentară. Venirea după a doua criză marocană la preşidenţia consiliului a d-lui Raymond Poincaré apoi la preşidenţia Republicei (Ianuarie 1913), a fost o înfăptuire a acestui spirit naţionalist, care se regăsea atât în manifestările opiniei publice, cât şi în pregătiri militare (între alte legea serviciului de 3 ani. 1913).

O altă Putere trebuia să profite de atmosferă şi de circumstanţele creiate de situaţiunea de la Agadir. «Ora de la Tripolis

---

1) Bethman Hollweg pg. 12, op. cit.

2) Tirpitz cp. eit. pg. 182.

3) Franţa capătă protectoratul asupra marocului în schimbul unei părţi a coloniei sale din Congo, cedată germaniei şi unor asigurări de penetraţi ecăcomică în Maroc făcute negoţului şi industriei germane

«se apropie pentru Italia zicea la vestea călătoriei Pantherie' marchizul de San-Giuliano sub-secretarului său de stat» [1]) Atacul italienesc asupra Turciei era cartă forțată pentru Puterile Centrale. O carte forțată, de care încerca cu oare şi care succes să se folosească Germania, prin intervențiile sale, pentru a îndulci nemulțumirile între Italia şi Austro-Ungaria şi pentru a fi un sprijin guvernului Giolitti în contra atitudinei neîncrezătoare a Franței, care-şi păzia Tunisia. Şi la finele războiului lybic fu reînoit cu Italia tractatul Triplei-Alianțe, deşi cu oareşi care opozițiune italiană. Exista o apropiere a Italiei de Germania, dar şi de celelalte puteri ale Antantei. Incuviințarea Angliei era dată de mult şi tratativele asupra delimitării fruntariilor egypto-lybice măr intimitatea între Londra şi Roma. Pentru Rusia lucrul era în deosebi bine-venit. In schimbul sprijinului său în conflictul cu Turcia, dânsa îşi asigurase concursul Italiei pentru deslegarea chestiunei Strâmtorilor. Şi tocmai războiul italo-turc [2]) făcuse să fie pentru massa populației ruseşti mai tangibilă încă chestia Dardanelelor prin neajunsurile închiderii lor. Pe d'altă parte atacul Italiei asupra Turciei şi pacea dezastroasa de la Ouchy [3]) (12 Octombrie 1912) era un imbold de război pentru regatele slave din Balcani, protejatele Țarului.

Ele nu întârziară de a profita de simptomele de descompunere ale împărăției otomane. In Martie 1912 intervenea între Serbia şi Bulgaria un tractat secret, subt pahovajul Rusiei, la care se apela în caz de neînțelegere. Primul lui obiectiv era împărțirea Turciei, dar obiectivul final era Austro-Ungaria. La el mai târziu aderară Grecia iş Montenegru. [4]) Dorințele tutulor statelor balcanice erau garantate de Rusia. Țarul asigura prințului de coroană sârbesc, ca aspirațiunile Serbiei în contra Austriei se vor îndeplini în curând [5]); Bosnia îi era hărăzită.

Rusia, deşi nega oficial rolul său de patroană, era decisă a-l juca îndeplin, chiar cu rizicul războiului european. In Noembrie Sassonow scria contelui Benckendorff, ministrul rus la Londra, că situația îi pare foarte serioasă, că poate, războiul e soluția cea mai bună. Franța păşea hotărât alături de Rusia. Era momentul, când d-nul Poincaré sintetiza politica Rusiei în Balcani prin celebra frază «Les Balkans aux Balkaniques» şi asigura lui Is-

---

1) Iagou. op. cit. pg. 47.

2) Bethman Hollweg, p. 76. Jafurile bolceviste ale arhivelor ruseşti făcură să fie cunoscute acestea înțeleseră între Petersburg şi Roma.

3) Turcia perdea Lybia şi Gyrecnaica, cedate Italiei şi încuviința acesteia dreptul *provizoriu* de a ocupa Dodecanezul.

4) „Ambele state se obligau să împedice ocuparea oricărui ținut actual„mente subt dominație turcească de către o „Mare Putere „Cartea roşie rusească». Caet. II. No. 27, în Jagow pag. 49.

5) Iagow pag. 50. Asupra rolului de patronajul Rusiei vezi şi Bettman Holweg pag. 78, dectăinuit de indiscrețiunile bolceviste.

wolski de nemărginitul concurs al Franţei în contra unei Austro-Ungarii, în spatele căreia stătea Germania.

Sir Edward Grey, ministrul englez al afacerilor străine fusese încunoştiinţat de planurile ruseşti asupra Turciei şi Austro-Ungariei [1]).

In Noembre 1912 trebuia să aibă loc schimbul de scrisori între dânsul şi Cambon, care după crizele marocane şi acordurile statelor-majoare franceze şi engleze, «legau cu scrisul şi definitiv «politica engleză [2])».

De fapt războiul balcanic (Octombre 1912) era răspunsul Rusiei pentru anexarea Bosniei şi Herzegovinei. Dar tocmai apriga dorinţă a politicei ruseşti de a stârni războiul acesta, ce după calculele ei trebuia să-i asigure hegemonia în Balcani, premergătoare a stăpânirii Strâmtorilor, dădea rivalei sale Austro-Ungaria, ocazia ripostei, care restabilea situaţia. Conferinţa de la Londra, (Decembrie 1912) întrunită pentru regularea evenimentelor din Balcani şi încheerea păcii, impusese soluţiuni, care nu împăca pe nimeni dintre beligeranţi (Tractatul de la Londra. 30 Mai 1913). Creaţiunea europeană a unei Albanii, cerută de Austro-Ungaria şi de Italia, şi hotărâtă de Conferinţă, jignea adânc sentimentele Sârbilor şi Muntenegrenilor, cari apelau la Ţar. Aceştia din urmă ocupau Skutari (23 Aprilie 1913), desfidând decizia Conferinţei.

Dar mai ales aspiraţiuunele contrare ale Sârbilor şi Bulgarilor asupra ţinuturilor macedonene, fiecare bazându-se pe promisiuni ruseşti, care fusese cu atât mai largi şi imprecize şi deci contradictorii, cu cât mai vie fusese dorinţa de-ai arunca odată în războiu — aspiraţiunile acestea deşteptând vechi uri de neam, provocară al doilea răsboi balcanic. Glasul miniştrilor Ţarului la Belgrad şi Sofia se arată neputincios de a opri conflictul. De mult ce Rusia amestecase cărţile, ele îi scăpau acum din mâini. La Viena se încerca atunci a pune mâna pe atulele din joc. Şi Austro-Ungaria hotărât le juca pe miza bulgară.

Un alt motiv de cât cel sârbesc şi anti rus — ambele naţiuni se confundau — împingea Ballplatz-ul de a da sprijinul seu diplomatic Bulgariei. Era motivul românesc. Căci politica inaugurată de contele de Aerentbal de expansiune în Orient, avusese între alte consecinţi, importanţa încă mai mare atribuită elementului maghiar din Monarhie. Fiind dat însuşi caracterul oriental al politicei austro-ungare, elementul acesta juca în Impărăţia habsburgică un rol de preponderenţă, şi-l juca în dauna elementelor supuse lui, române şi slave. Şi pentru Unguri şi pentru omul de stat, ce cu deosebită autoritate reprezenta a-

1) Bethman-Hollweg op. cit. 79 et. sq.
2) Bethman-Holweg pag. 63 ct.

ceastă politica de dominaţiune a Pestei, contele Stefan Tizsa, se punea chestiunea elucidării situaţiunei României în Tripla-Alianţă.

România era aliată Triplei Alianţe — legată de Puterile Centrale printr'un tractat analog acelui al Italiei. Dar tractatul acesta din 1883, opera Regelui Carol şi a lui Ion Brătianu, era ţinut secret în Regat. Oficial nu pusese nici-o-dată cunoscut [1])— grija politicei externe primind exclusiv Coroana. Fiind dat moravurile politice ale României, Regele Carol judecase lucru înţelept a ţine tăinuită convenţiunea din 1883. In lumea politică românească se ştia, că România este legată de Tripla-Alianţă, fără însă a se ştii nimic în mod precis.

Situaţiunea aceastã era cunoscută în cercurile police austro-ungare şi germane şi se trăgea firească consecinţă, că în fond singurul garant al tractatului era Regele Carol. Se punea chestia realei valabilităţi a tractatului într'o eventualitate de război, când trebuia el să devină fapt; şi chestia se punea la Viena şi la Pesta cu atât mai multă grijă, cu cât irridentă românească pentru Românii din Impărăţia habsburgică devenea mai vie faţă de apăsătoarea preponderenţă Maghiarilor. Şi dat find această stare de fapt şi de sentimente două erau tendinţele cercurilor austro-ungare: una de înlocuire a alianţei româneşti prin alianţă bulgară, susţinută şi propagată de Contele Tizsa şi de aproape întreg parlamentul maghiar, altă de prea strânsă legătură cu România propăvăduită călduros de archiducele moştenitor Franz-Ferdinand, dar mai ales de contele Berchtold moştenitorul lui Aerenthal.[2]) Acesta în 1913 se ştie, nu judeca momentul priincios unei asemenea politici, ci, inclinând mai mult spre vederile lui Tisza, căutase să desfacă înţelegerea croită de Rusia în Balcani, atrăgând Bulgaria în partea Austro-Ungariei, suscitând'o ca pe un rival statelor cu iridentisme periculoase, România si Serbia. In revendi-

---

1) Inainte de consiliul de coroană din August 1914 se puteau numera pe degete poate chiar pe acele unei singure mâini, oameni politici români, cari aveau cunoştinţa certă de acest tractat.

1) Czernin op. cit. pg. 103 şi 120.

Contele Czernin care trebuia să vină după pacea de la Bucureşti. In toamna 1913, ministrul al Austro-Ungariei în România relatează că puţin după sosirea lui în Bucureşti, Nicolae Filipescu îi făcu cunoscut părerea lui, că România ar trebui unită cn Transilvania şi că această Românie Mare astfel constituită să stea faţă de Monarhia habsburgică în rapoarte asemănătoare acelora care unesc Bavaria de Germania. Czernin îmbrăţişe cu căldură ideia lui Filipescu, care înfăptuită, ar fi dat „altă situaţiune Monarhiei la izbucnirea războiului mondial".

Dar Tisza îi este cu totul contrariu şi împăratul Franz-losef urmează hotărât părerile lui Tisza. „Me consolat, scrie Cernin, de neisbutitele mele osteneli cu puternică speranţă că acest gând măreţ de sigur va deveni, aşa cum mi-a părut şi îmi pare şi azi, o realitate sub domnia arhiducelui Franz-Ferdinand.

Op. cit. pg. 108

cările celei d'întei în chestiunea de compensaţie a Silistrei, (terminală prin protocolul de la St. Petersburg, Mai 1913) aceasta nu găsi în Monarhie susţinerea aşteptată dela un aliat — găsi în schimb sprijinul, ce-i dădu Germania la Petersburg [1]. Iar când după cel d'al doilea război balcanic (Iulie 1913) România, devenită arbitrul păcii în Orient, puse capăt conflictului, prin pacea de la Bucureşti, Austro-Ungaria voi din nou să redeschidă chestiunele închise prin înfrângerea Bulgariei, cerând revizuirea păcii sus numite.

Dar pacea se impusese nu numai din punctul de vedere al Balcanicilor, dar şi din punctul de vedere european. Ocazia era trecută pentru Rusia — dânsa nu se simţea încă gata milităreşte [2]) şi Anglia stătea rezervată. In partea Triplicei Kaizerul declarase lui Bethman Hollweg, că nu face răsboi pentru Albania şi Durazzo şi susţinuse România, ce pornise în război spre a impune o pace, pentru care felicitase pe Regele Carol. Austro-Ungaria se văzu izolată faţă de unanimitatea celor-l'alte Puteri de a primi ca bun faptul îndeplinit la Bucureşti. Focarul balcanic fusese prea periculos pentru pacea generală, pentru a nu fi stins cât mai iute. Căci în faţa perspectivei războiului european, gata a fi aprins de dânsul, cei doi protagonişti ai ambelor grupări de Puteri, Anglia şi Germania, căutase deja, în cursul politicei lor, o modalitate de a se înţelege spre a o îndepărta.

* * *

O primă încercare avusese loc încă din 1908, când Lloyd George, la epoca intâlnirii monarhilor la Friederichshoff, declara în Neue Freie Presse (12 August) că o înţelegere între Anglia si Germania ea singura cale de a pune capăt încordării din Europa. Ne fiind nici-un obiect de ceartă între amândouă Puteri, mijlocul ar fi simplu pentru a ajunge la aceasta şi n'ar consta de cât într'o convenţiune a ambelor părţi, pentru a stabili prin regularea măririi reciprocă a flotelor, o situaţiune a lor, care ar satisface pe ambii contractanţi. [3]) Kaizerul refuza atunci să stea de vorbă asupra unui punct de vedere, care ar fi însemnat o limitare a flotei. Cu un an (1907) înainte el nu primise o părere a lui Bülov (scrisoarea din Norderney) de a dirija construcţiile navale germane într'un scop curat defensiv (sub-marine, mine, etc.).

Totuşi în iarna 1908-1909, Tirpitz primi o propunere a lui

1) Iagow op cit. pg. 68

2) Bethman-Hollweg op. cit. pg. 82.

3) Vezi Hammann. Um den Kaizer, pg. 50 et sq. Era momentul când Lloyd George trata ca „revoltătoare suspiciune" planul de izolare al Germaniei atribuit Angliei. La 29 Iulie 1908 el ţinuse un discurs în Anglia prin care demonstra ilogismul axiomei flotei engleze de a avea dublul de vase faţă de cea mai puternică flotă a continentului. «Oare Germania zicea dânsul, are o armată dublă faţă de vecinii săi?"

Winston Churchill de a lăsa flotei engleze față de Germania o superioritate de forțe ca de la 16 la 10. Guvernul englez însă nu ratifică de cât în 1913 acceptaree lui Tirpitz, deși înțelegerea, care reeșea din ea, fusese obiectul declarațiunilor lui Lloyd George în 1908 [1]. Și încercările făcute dese-ori prin intermediari particulari, de a ajunge la înțelegerea dorită contiuuau, dar fără grabă din partea Angliei. Punctul ei de vedere, pe care în lumea diplomatică îl lăsa să se străvază, era că singura existență a flotei germane, ca forță navală serioasă, era cauză de suspiciune între ambele Puteri [2]. In Germania politica lui Bethman Hollweg de apropiere de Anglia — încuviințată de Kaizer [3]) — tindea către o limitare a flotei germane ca bază a unei înțelegeri cu Londra, pe când după Agadir, ce Tirpitz îl considera ca un eșec al diplomației germane, acesta cerea tocmai un nou proect, nu tocmai de mărire, cât de organizare a forțelor navale (novela din 1911), spre a tămădui Germania de lovitura suferită «Nici un cunoscăt-o al politicei britanice nu putea să «crează, că Anglia va porni în războ din cauza unui plus de trei «nävi în douăzeci de ani, dacă nu era să-l facă și fără de aceasta [4])».

In Anglia momentul era priincios pentru a încerca o asemenea înțelegere căutată de Bethman Hollweg. După Agadir pericolul de război devenise pentru dânsă un fapt. Curentul opiniei publice era în spatele acestei mișcări a unui mic grup de parlamentari liberali, cari cereau revizuirea politicei externe lui Asquith și lui Sir Edward Grey. Demersul guvernului german în urma căruia, lord Haldane, ministrul de război, fu trimes la Berlin soluționa o situație delicată a guvernului englez.

Două erau scopurile acestei înțelegeri; o reciprocă convenție de neutralitate, stabilirea unei norme proporționale între ambele flote [5]), unul depinzând respectiv de cel-l'alt.

Ast-fel cum se prezintă situațiunea, Germania trebuia să consimtă la un sacrificiu asupra flotei sale, pentru a obține din partea Angliei, sacrificiul rezultând pentru dânsa dintr'o atitudine neutrală. «Pentru o convenție reală și solidă de neutra- «litate, ași fi sacrificat novella întreagă, cum am și înștiințat pe

1) Tirpitz op. cit. pg. 180.
2) Tirpitz op. cit. pg. 178 et sq.
3) Iagow op. cit. pg. 57.
4) Bethman Hollweg tocmai modificase și amânase prezentarea înaintea Reichstagului a zisei novele din 1911 a lui Tirpitz (Ianuarie 1911) Tirpitz pg. 182 et 183.
5) „Eroarea fundamentală, în care se mișcau ideile lui Bethman-Holl- „weg asupra flotei, era credința, că oareși-care renunțări la desvoltarea „flotei noastre, oareși-cari mici amabilități, care le-am arăta Englezilor în „domeniul maritim, ar fii putut schimba ceva în temeinica formă a ra- „poartelor noastre. Puțin le păsa Englezilor de câte-va năvi mai mult sau „mai puțin. Cauza nemulțumirii lor era realmente mai profundă, ca în „atentele lor discuțiuni ținute la zi cu multă măestrie asupra ordinei a- „nuale a flotei“ Tirpitz pg. 179.

„Kaizer dinainte [1])» afirmă Tirpitz. Dar la ambele proecte de convenţie de neutralitate acel german şi acel englez [2])lordul Haldane adaogă «în mod, repetat şi cu deosebită energie, că rapoartele «Angliei cu Franţa şi Rusia nu pot fi modificate sub nici un cu- «vânt prin relaţiuni mai strânse faţă de Germania,» «...Apărea «serios grija, că ne vom năpusti asupra Franţei, îndată ce vom «fi siguri de neutralitatea Angliei [3])».

Bethman-Hollweg putea să lase să se înţeleagă toată bună voinţa lui pentru a ajunge la un rezultat, Tirpitz — opus politicei Cancelarului — putea însuşi să sacrifice unul din cele trei nävi ale norelei «um die Verwandlungen zu schmieren» cum consimţise faţă de Haldane, acesta însă sub imperiul reticenţelor sale, nu se putea mulţumi nici cu avansurile Cancelarului, nici cu darul amiralului, nici chiar cu sacrificiul hipotetic al «bagatelei «celor trei nävi ale novelei [4])».

In realitate îi trebuia sacrificiul forţei navale germane, care o determina novela din 1911 [5]) şi de nu era posibil să-l obţină putea foarte uşor să incuviinţeze, drept necesară Germaniei existenţa unei a treia escadre active a ei [6]) — ca un lucru pentru Marea Britanie, secundar. Principalul era împiedicarea orişicărei desvoltări a flotei germane, cu timpul deci anihilarea ei, Conversaţiile lui Haldane asupra unei inţelegeri pentru stabilirea la o l'altă în viitor a două influenţe—cea germană şi cea engleză —în Africa sud ecuatorială, menite să asigure Germaniei un mare imperiu colonial, învăluiau, ca nişte ispite scopul de atins. Intr'adevăr, din punct de vedere englez. odată mai mult o flotă germană se arăta „inutilă, dacă aveai prietenia Angliei—şichiar dacă nu o aveai. Flota germană e o flotă de lux»spunea în 9 Februarie 1912,

---

1) pag, 191.

2) Proectul german: „Dacă una din Inaltele Părţi contractante va „fi amestecată (verwickelt) într'un război cu una sau mai multe Puteri, „atunci cealaltă parte contractantă va observa faţă de partea contractantă „amestecată în război cel puţin o neutralitate bine-voitoare şi îşi va da „toate ostenelile pentru localizarea conflictului."

Proect englez (Hal dane): Nici-una din ambele Puteri nu va facei „asupra celei-l'alte un atac neprovocat (umprowoked) sau se va pregăti, „să-l facă sau va lua parte într'o asociaţie oarecare ori într'o plănuie „oareşi-care în scop de atac asupra celeilalte sau va urzi singură ori cu „alte Puteri un plan al unei întreptinderi maritime ori militare îndreptat în- „t'run asemenea scop». Bethman-Hollweg pg. 51—52.

3) Bethman-Holweg pg. 53.

4) Tirpitz. pg. 192 vezi şi pg. 194.

5) După ce Haldane lua această concesiun (o novelă prescurtată) fără a da o compensaţie şi se declară mulţumit de dânsa, merse mai de parte şi atinse cu precauţiune chestiunea, dacă însuşi legea navală trebuia oare îndeplinită? Aci interveni Kaizerul şi H. îşi retrase pionul... H. conveni însuşi în conversaţie că mărirea flotei şi cele trei nävi ale novelei nu jucau principialmente nici un. rol. Tirpitz pg. 192.

6) Bethman Hollweg pg. 54.

Winston Churchill [1]) Dar antagonismul şi suspiciunea între amândouă Puteri erau prea pronunţate pentru a se putea ajunge la vre'o înţelegere. Neutralitatea care, o pretindea Germania de de la Anglia, în schimbul une limitări a flotei sale, nu putea fi admisă de aceasta, de oarece pentru Anglia neutralitatea însemna ruina întregei sale politici. Căci însemna finitul Antantei prin pierderea încrederei Franţei şi a Rusiei şi era echivalentă cu lipsa ori şi cărei sancţiuni din partea politicei specific engleze — acea etern îndreptată împotriva secundei Puteri maritime din lume. La rândul ei Germania vedea, că singura putinţă pentru dânsă de a-şi asigura locul în lume, ca putere mondială, era să să devină putere maritimă. La rangul acesta trebuia să renunţe de ar fi voit să aibă în schimb neutralitatea engleză. Trebuia să-şi sacrifice flota în schimbul unei asigurări de neutralitate. Dar flota — puterea din mână — nu era oare ea însăşi şi pe fie-care zi nu devenea mai mult o mai bună asigurare de pace, de cât asigurările cuprinse într'o convenţie, ce putea fi interpretată, după cum se rădică şi se desfăşoară împrejurările? Şi ce stat mare îşi dă puterea din mână în schimbul unei asigurări? [2]) Şi Sir Edward Grey se conforma logicei situaţiunei, când nu voi să asigure Germania de cât de un atac neprovocat din partea Angliei [3]) şi Tirpitz susţinut de Kaizer era logic cu această situaţiune, când se făcu protagonistul politicei navale de continuare a măririi flotei germane.

Iar după negocierile lordului Haldane pacea era mai bină asigurată ca înainte. In afară de reacţiunea paşnică şi comună în faţa pericolului văzut, Anglia pe de o parte avea interes la prelungirea păcii, care permitea înarmările aliaţilor săi Franţa şi mai ales Rusia,—cu cea dintâi încheà acordul din Septembrie 1912, prin care încredinţă întregei flote franceze paza Mediteranei, rezervându-şi paza Oceanului.—Germania, pe de altă parte, spera prin pace să ajungă la gradul de putere navală, care să nu mai ingădue rivalului englez sorţii unei victorii uşoare, ba chiar să-i inspire grija unei lupte îndoelnice. «Nici nu se pune «chestiunea, că în 1911/12 politica lui Tirpitz era cee justă, că «numai acestei politici maritime îi datorim actualele noastre ra-

---

1) Tirpitz pg. 193.

2) Vezi Tirpitz pg. 185—202. Asemenea e interesant a se consulta în „Deutschlands Auswärtige Politik" de contele Reventlow capitolul retiv la vizitele lui lord Haldane.

3) „De oarece ambele Puteri au dorinţa a-şi asigura reciproc pace şi prietenie, Anglia declară, că nu va face un atac neprovocat (umprovozierten) asupra Germaniei şi ea faţă de dânsa se va abţine de o politca agresivă. Un atac nu e cuprins în nici un tractat, nu e prevăzut în nici o combinaţie, care aparţine Angliei în prezent şi Anglia nu va fi parte în nici o convenţie, care să aibă ca scop asemenea atac." Formula lui Grey. Bethman Hollweg pg. 56.

poarte bogate în perspectivă cu Anglia [1]» Probele acestei ameliorări a rapoartelor cu Anglia fură atât negocierile asupra chestiunei căii ferate de la Bagdat cât şi cele asupra stabilirii de zone de influenţă comercială — deci şi politică — în coloniile portugheze din Africa. [2]) Ispitele lordului Haldane erau pe cale a deveni realităţi.

La Constantinopole Germania căută să-şi asigure un cap de pod către Orientul asiatic. In Iulie 1912 Kaizerul la Baltisch-Port de acord cu Regele Angliei şi cu Ţarul decisese stabilirea în Turcia a unei misiuni militare germane destinate să urmeze misiunei militare lui von der Goltz-Pascha. Liman von Sanders luă şi consolida moştenirea acestuia în ciuda opoziţii şi întrigilor lui Sassanov. Acordul pe cale de a fi semnat în chestia Bagdatului, ce reluase în 1912 negocierile schiţate încă înainte, şi care împărţea Turcia în zone de influenţă engleză şi germană [3]) se împotrivea planurilor războinice ale acestuia şi ale aliatului francez [4]) Sassonow judecă odată cu anul 1914 momentul venit de a hotărî prin sabie chestiunea Strimtorilor. Rusia se credea îndrituită a se putea baza pe sprijinul Angliei. In 1914, în primăvară, cu ocazia vizitei perechei regale la Paris, Sir Grey primise ideea unei convenţiuni maritime anglo-ruse, cald sprijinită de guvernul francez. Şi dacă lucrul nu s'a făcut, cu toată precauţiunea bine specificată de a ţine secretă o asemenea convenţie, de care s'ar fi îngrijat şi resvrătit opinia publică engleză obicinuită cu tradifiunile de independenţă şi liber arbitru a politicei Marii Britanii—faţă de Parlament Grey nega chiar că negociări de aşa natură sunt în curs,—nu e mai puţin adevărat, că râmânea ca un imbold pentru plănuirţle războinice ruseşti buna-voinţă aratată de Grey şi de cabinetul Asquith [5]) Măsuri trebuesc deci luate de guvernul rusesc pentru a profita de criza aşteştată, care în foarte curând poate va da prilejul soluţionării acestui scop istoric al Rusiei. Dar lupta pentru Consatntinopole nu e posibilă de cât printr'un război european. [6]) Vara lui 1914, care trebuia să vază şi încheerea acordului între Anglia şi Germania privitor căii spre Oceanul Indic şi stabilirea unor alăturate influenţe în Africa, văzu izbucnirea conflagraţiunei mondiale.

(Va urma) DINU C. ARION

---

1) Bethman Hollweg către von Wangenheim. Conversaţie dela 23 Aprilie 1914. Tirpitz pg 195.

2) Iagow pg 62. Tirpifz pg 208. Asupra acestor posetiuni portugheze fusese încheat în 1899 tractatul secret de la Windsor între Anglia şi Portugalia.

3) Iagow op. cit pg 61.

4) Iagow op. cit pg 91.

5) Betman Holweg pg. 67-69 Iagow pg. 86-89.

6) Bethman Hollweg op. cit pg 88-92. Protocolul sedinţei consiliului de miniştrii rusesc (21 Februarie 1914) destăinuit de Bolşevici: „Lucrul „de căpetenie al ministerului de afaceri străine (rusesc) constă în a pregăti „un teren princios în această chestiune (pg. 91)."

CRONICA ECONOMICA

Impozite sau economii?

Condiţia primordială a refacerei financiare şi economice este întocmirea unui buget, «unitatea cu care se măsoară creditul ce se poate face ţării»

Este caracteristic că în discuţiile ce se urmează la noi asupra mijloacelor de echilibrare a bugetului. se insistă atât de mult asupra aşezării de noi impozite şi se vorbeşte prea puţin de economii.

Mintea refuză de a crede că s'ar putea găsi guvernanţi care să nu fie conştienţi de greutatea răspunderei ce apasă asupra lor faţă cu situaţia critică a finanţelor ţării. Şi totuşi cheltuelile Statului sunt în continuu sporite în mod nemilos. Faima risipei a trecut din nenorocire peste hotare şi nu este de mirat că profesorul Iohn Maynard Keynes, fost delegat al Angliei la conferinţa de pace, să fi scris, într'o carte celebră, că dacă ni s'ar acorda împrumuturi de refacere «clasele stăpânitoare din România îşi vor împărţi prada [1])» Ştim cu toţii că această judecată aspră este în bună parte întemeiată. Ingrijorarea este legitimă pentru că în loc de a se vorbi de economii. se ameninţă contribuabilul, deja îngrozit de scumpetea traiului, cu noi impozite.

Asupra laturei acesteia atât de importantă s'a oprit d. Marghiloman arătând că pe calea economiilor s'a intrat şi în Franţa, şi în Anglia, — unde s'au practicat reduceri până şi în «tabernacolul amiralităţii», — numai la noi nu.

Economii serioase ar uşura dintr'odată considerabil bugetul ş ar mai estompà spectrul impozitelor.

---

1) Keynes, Urmările economice ale păcii, tr. rom. p. 214.

Intr'un însemnat studiu apărut de curând despre «dezastrul financiar» d. C. D. Ioanid a insistat asupra mijloacelor de a reduce inflaţia monetară pe urma căreia suferă mai ales deţinătorii de creanţe şi de numerar [1]) şi care are consecinţe dezastroase asupra producţiei [2]) Scumpirea traiului, urmare în parte a deprecierei banului, provoacă grevele muncitorilor pentru a obţine urcări de salarii : activitatea productivă stagnează şi traiul se scumpeşte şi mai mult. Ţăranul dispunând de numerar şi căştigând mai uşor prin operaţii de negustorie [3]), înlocueşte cu folos munca ogorului. „La oraşe, câştigurile uşoare prin speculă şi joc de bursă, depărtează capitalurile de la întrebuinţări productive. Trebue deci întărită moneda prin reducerea inflaţiei, şi în acest scop d. Ioanid propune (a) un impozit extraordinar de război pe ceiace depăşeşte plus valuta normală [4]). *După ce* efectele acestui impozit se vor fi resimţit asupra inflaţiei monetare, va trebui să urmeze pentru echilibrarea bugetului : b) un impozit extraordinar asupra capitalului, prelevat odată pentru totdeauna în proporţie de 10—15 %, şi c) un impozit permanent progresiv pe venit.

Impozitele sunt însă o armă cu 2 tăişuri. Mai întâiu, riscă să lovească unde nu trebue. Câştigurile de răsboi apar cu drept cuvânt ca odioase. Nimic mai revoltător decât etalajul neruşinat de avuţii dobândite pe căi întunecoase, alături de mizeria sau strâmtorarea celor mai mulţi. Dar cei ce se pricep a strânge repede şi oricum avuţii se pricep să le şi tăinuiască. In orice caz ar fi trebuit prinse şi lovite la timp, iar nu numai ameninţate. D. Marghiloman ne afirmă că «s'au metamorfozat, s'au volatilizat, au emigrat». Greul impozitelor va fi dus de averile vizibile, independent că ar fi produse ale răsboiului sau anterioare lui. In ce priveşte proprietăţile rurale ar însemna în cele mai multe cazuri, noui sarcini ipotecare, tocmai când pe părţile rămase neexpropriate trebue învestiri de capitaluri în interesul chiar al economiei generale a ţării.

Apoi, impozitele prea numeroase sau prea grele stânjenesc productivitatea. «Impozitele crude n'au dat nicăeri resultate.» D. M. preconizează un impozit progresiv pe venit cu o «cotă

1) Ioanid, în Viaţa Românească XII 1920 p. 273
2) Ibid. p, 274
3) Ibid. 275.
4) Ibid. 283.

dulce». Am încercat să amintesc aiurea[1]) că ştiinţa financiară arată că pericolul impozitului progresiv stă tocmai în aceia că poate deveni un instrument de prigonire a capitalurilor cumulate şi deci să oprească productivitatea, adică să ducă la rezultate cu totul opuse celor sperate, secând materia impozabilă. Averile mari sunt puţin numeroase cu toată credinţa populară contrară. Nimic nu poate împiedica pe legiuitorul demagog să transforme cota «dulce» în cotă exagerată, care n'ar da decât un rezultat vremelnic căci ar distruge tocmai fondul productiv din care să se reînoiască materia impozabilă. De aceia Proudhon a putut numi impozitul progresiv o «jucărie democratică.» Bogăţia bugetului nu poate sta decât în bogaţia crescândă a ţării. Introducând cât mai multe capitaluri în România, Statul va câştiga pe urma fructificării lor mai mult decât impunându-le excesiv. Un exemplu caracteristic îl avem în ce se petrece cu Germania care nu va putea plăti enorma contribuţie pusă asupră-i decât dacă tocmai cu ajutorul aliaţilor biruitori, ar deveni ţara cea mai producătoare din lume. [2]) Se face o eroare fundamentală crezând că se poate îmbunătăţi situaţia claselor sărace prin prigonirea capitalurilor acumulate. [3])

Chiar deprecierea valutei poate constitui un stimulent în vremuri de activitate economică redusă. Dacă pe urma deprecierei banului suferă mai ales «clasele pasive», ca deţinătorii de creanţe, salariaţi, pensionari, asiguraţi, o urcare a valutei ar fi în dauna claselor active şi deci a productivităţii. [4]) O bruscă urcare internă a leului. în vremuri de subproducţie, numai prin micşorarea înflaţiei, oferta de mărfuri rămânând redusă şi deci viaţa scumpă, ar putea provoca o catastrofă. [5])

De aceia trebue examinat cu deosebită băgare de seamă şi înainte de toate, dacă nu sunt şi alte mijloace pentru a in-

---

1) Patru articole despre impozitul progresiv, „Steagul" dela 15, 17, 18 şi 20 Martie 1920.

2) Keynes, citat de C. Krupenski, Conv. lit. 52 (1920) p. 591.

3) Lysis, Vers la democratie nouvelle, Paris 1920, p. 11. 69. 82, 86-7.

4) Pohle, Problema deprecierei valutei (în nemţeşte). Recensie de I. Gr. Dimitrescu în Archiva p. ştiinţa şi reforma socială I. 857-9

5) Insemnat articol de fond „Imprumutul forţat" în „Steagul" de Duminică 25 Aprilie 1920.

drepta criza financiară din care decurge în bună parte şi cea economică.

Un buget întocmit pe îndoita bază a unor mari economii şi a unor impozite cumpănite, (a) ar reduce într'o însemnată proporţie deficitul ce ne îngrozeşte, (b) ar ridica în străinătate creditul nostru şi prin aceasta valuta externă a leului, (c) ar da încredere capitalurilor să se avânte în întreprinderi productive. Tocmai nesiguranţă îndeamnă capitalurile spre speculaţiile de bursă.

Dar leul suferă şi de depreciere internă pe urma abundanţei de monedă de hârtie şi a cantităţii reduse de mărfuri. Aceastã depreciere internă este însă în strânsă dependenţă de cea externă. Fireşte, statele care au aur, au prin această o o monedă internaţională cu care îşi pot face plăţile, celelalte n'au decât monedă naţională. Dar şi aşa, o marfă cumpărată din afară mai eftin decât până acum, prin urcarea valutei externe şi transportată iarăş mai eftin prin îmbunătăţirea mijloacelor de transport şi revizuirea regimului de permise, eftineşte traiul şi urcă tot odată valoarea internă a leului.

Aşa dar, fiindcă întocmirea unui buget şi operarea de straşnice economii duc la îmbunătăţirea valutei externe şi au repercuţie şi în interior, aceste mijloace de îndreptare, asupra eficacităţii parţiale a cărora nu poate exista discuţie, trebue întrebuinţate imediat, rămânând ca chestiunea mai nesigură a reformei impozitelor să fie examinată cu prudenţă în urmă, pentru împlinirea golurilor ce se vor mai constata.

I. C. FILITTI

CRONICA INTERNA

Un discurs-program

Nu de mult la clubul partidului conservator-progresist, d. Al. Marghiloman a rostit un discurs-program, reprodus în-extenso în ziarul partidului, [1]) discurs remarcabil atât din punctul de vedere al formei elegante presărate cu formule lapidare, cât şi al fondului substanţial care trebue să pună pe gânduri pe ori-ce român, independent de partide şi păreri.

* * *

In privinţa politicei externe, numai de la sufletele mici, stăpânite de patimă şi ură, mai poate porni învinuirea că ar fi existând vre-un partid care să nu crează că România trebue să rămâe alături de aliaţii ei. In politica marilor aliaţi din Apus se zăresc însă 2 curente: unul preocupat de executarea strictă a celor dobândite prin tratatele încheiate; altul dispus a sacrifica ceva pentru a asigura o pace definitivă, pe care omenirea sătulă de vârsare de sânge şi de mizerii, o doreşte de la un capăt al lumii la celalt. Şi perspectivele de pace formează temelia refacerei economice a tuturor ţărilor, dar mai ales a celor mici. A sta alături de aliaţi nu înseamnă înfeodare, nici politică, nici economică. Prea mult zel strică, a zis un mare măestru al diplomaţiei, şi ceea ce nu trebue să pierdem nici o dată din vedere, sunt interesele şi demnitatea României. Interesele veşnice ale României nu pot fi legate sub impresia unor împrejurări vremelnice, într'o vreme când situaţiile se schimbă pe zi ce trece, cu o repeziciune uimitoare, şi când nimeni nu poate îndrăzni să proorocească ce va aduce ziua de mâine. Este locul dar a aminti de sfatul lui Aurel Popovici: «Dacă eşti naţionalist adevărat, mai întâi şi întâi potoleşte-te. Stăpâneşte-ţi cu bărbăţie avânturile generoase, căci ori cât de nobile ar fi ele, împing naţiunea în aventuri.» [2])

* * *

1) „Steagul" de Duminică 20 Dec 1920.
2) Aurel Popovici, Naţionalism sau Democraţie, p. 305.

După cum nu există azi deosebire de vederi între Români în privința politicei externe, tot astfel marea reformă agrară s'a înfăptuit prin acordul tuturor partidelor politice. Această reformă, atât de îndrăzneață încât a uimit partidele de stânga din Occident, a dovedit că armonie poate exista, în împrejurări grele, între clasele noastre sociale, cu toată străduința unora de a semăna discordia între ele. [1]) A dovedit, pe deoparte, înțelepciunea celor ce au așteptat cu răbdare împlinirea făgăduințelor ce li se făcuse, iar de altă parte înțelegerea vremurilor de către cei ce erau chemați să facă un sacrificiu.

Un singur desiderat a formulat proprietatea expropriată: să i se acorde dreapta despăgubire prevăzută de constituție. Dacă dispozițiile cu privire la preț cuprinse în decretul-lege de expropriere constitue un «pact moral» încheiat cu țărănimea, pretul drept al pământului expropriat poate fi totuși plătit.

Formulasem și eu în această revistă chiar, [2]) punctul de vedere că diferența dintre prețul drept și acel pe care-l poate plăti săteanul trebue plătită de Stat, adică de toate clasele sociale. Intr'adevăr «toate clasele sociale au deopotrivă interes la propășirea țării în liniște și ordine, toate vor trage deopotrivă folos din prosperitatea generală ce va naște dintr'o transformare a vieței noastre agricole. Toate deci trebue să suporte deopotrivă sacrificiul ce se dovedește a fi necesar pentru obținerea acestui scop obștesc». De alt-fel este și un *interes social* a se plăti prețul drept pentru a nu lipsi, fie agricultura, fie întreprinderile industriale, de capitalul necesar, tocmai când se vorbește de pericolul ce poate răsări din nevoia de a recurge la capitaluri străine.

*
* *

După ce constată acordul de fapt al partidelor în chestia externă și în ce privește reforma agrară, d. Marghiloman face un tablou întunecat al situației noastre interne. O expune fără înconjur și propune leacurile imediate.

Iată constatările dureroase pe care le face.

1. Ne lipsesc căi de comunicație, fără de care o refacere economică este cu neputință.

2. Politica economică a Statului este șovăelnică: «azi importațiune, mâine interdicțiune, totdeauna regim de permise», așa că nici un producător nu știe dacă și cum va putea dispune de produsul muncii sale. Ca urmare, stagnarea producției și scumpetea traiului.

D. M. crede că această nesiguranță a contribuit mult ca 90%

---

1) Vezi spre pildă ziarul „Țara Nouă" de Dumiuică 14 August 1920.

2) Convorbiri lit. Iulie. August 1919 și broșură separată, ed. Gutenberg, 1920, p. 14—15.

din pământul cultivabil al ţării să rămâe nelucrat. Socotesc că fenomenul este datorit mai ales altor cauze: ţăranul, care este acum proprietarul celei mai mari părţi a terenurilor cultivabile, are lipsă de inventar şi de credit eftin; este redus la propria lui iniţiativă; [1] îşi poate îndestula trebuinţele de alt-fel reduse, prin mijloace mai uşoare şi mai repezi de câştig decât agricultura.

Este sigur însă că va vinde scump negustorul care, ca să aducă marfă, a trebuit să plătească nu numai dările legiuite dar şi pe cele nelegiuite pentru a obţine permis de import şi vagoane, şi care nu ştie dacă mâine va mai putea aduce altă marfă. Traiul fiind scump, nici o clasă socială nu este mulţumită.

Ţăranul este silit să ridice preţul zilei de muncă şi al transporturilor, ceia ce îngreuiază exploatarea agricolă.

Perspectivele de imobilizare, de rechiziţie sau de neputinţă de a transporta recolta, nu încurajează o exploatare ast-fel scumpită.

Muncitorul de la oraşe reclamă salarii tot mai mari, şi recurge pentru a le obţine, la greve repetate care împiedică o producţie normală.

Funcţionarul este remulţumit cu leafa sa, şi prin deprecierea banului «fie-care zi ce trece scoate un atât la sută din avutul tuturor».

3. Lipsa unui buget şi risipa banului public zdruncină creditul nostru în afară şi atrage deprecierea leului, chiar când se plătesc cupoanele datoriei noastre externe, pentru că «creditorul ştie că i-ai plătit din expediente, nu cum plăteşte regulat o ţară, din buget.

4. Suspendarea de fapt a Constituţiei, confuzia de atribuţii între puterile Statului, şi deci zdruncinarea chezăşiilor de libertate şi proprietate individuală.

In leacurile imediate pe care le propune, d. M. arată preocuparea de a proceda cu tot tactul ce se cuvine într'o situaţie aproape haotică şi într'o atmosferă încărcată, când ori-ce act pripit de guvernământ poate avea urmări nebănuite. Se propun din toate părţile soluţii radicale, inspirate cele mai multe dintr'o dorinţă sinceră de bine, dar care au păcatul de a uita că un trup prea slăbit nu poate fi un câmp de experienţe.

Dar discursul d. Marghiloman îndreaptă cugetarea mai ales spre 2 probleme, una socială, alta economică, asupra cărora vom reveni.

I. C. FILLITI

---

1) Cf. Gr. Antipa, Problema evoluţiei poporului român, 226-7. — Ecodomistul Schmoller scrie despre Germania: „Avem încă şi azi lucrători agricoli cari după o bună recoltă de cartofi, nu lucrează decât 2-3 zile pe septămână“. (Politique sociale et économie politique, p. 71).

Ioan Caragiani.

In ziua de 13 Ianuarie 1921 a încetat din viaţă bătrânul profesor de limba şi literatura elină la Universitatea din Iaşi, Ioan Caragiani.

Născut în Avella din Macedonia în ziua de 11 Fevruarie 1841 i-a lipsit numai o lună de zile ca să împlinească vârsta de 80 ani Studiile secundare şi superioare Caragiani le-a făcut la Atena şi erà un bun cunoscător al istoriei şi literaturei vechi eline, pentru care avea o dragoste deosebită. Totuş el n'a voit să rămâie în Grecia, ci, bun Român de origine şi de sentimente, el a emigrat în 1864 în România, unde i s'a încredinţat catedra pe care a ocupat-o mai bine de o jumătate de secol.

La înfiinţarea Academiei Române în anul 1867, printre membrii din toate provinciile locuite de Români care aveau a reprezentà unitatea culturală şi naţională a Românilor, Caragiani a fost numit ca reprezentant din Macedonia şi, ultim supravieţuitor al celor ce compuseseră instituţiunea la 1867, a avut mulţumirea să asiste la serbarea solemnă pe care a organizat-o Academia la împlinirea unei jumătăţi de secol.

Aşezându-se în Iaşi în 1865, el făcu parte din membrii societăţii «Junimea», frequentând regulat şedinţele ei hebdomadare timp de 20 de ani. In «Convorbiri Literare» Caragiani a publicat un şir de traduceri din Homer, Aristoteles şi Theocrit, precum şi articole originale despre Românii din Macedonia şi poesia lor populare. El a făcut parte şi dintre membrii societăţei «Junimea» care ţineau prelecţiunile populare, filosofice, literare şi istorice la Universitatea din Iaşi.

Caragiani avea un caracter egal, plăcut şi totdeauna vesel. Vestit din cauza anecdotelor pe care le povesteà cu o artă şi un humor extraordinar, chiar până la bătrâneţe, Caragiani era apreciat de toţi cunoscuţii săi şi lasă o amintire dureroasă în cercul numeroşilor săi prieteni.

I. N.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2 și 3 BUCUREȘTI, FEBRUARIE-MARTIE 1921 Anul LIII

STUDIUL ISTORIC AL RASBOAELOR

Când cineva cunoaște organizarea din trecut a armatei unei țări, va putea întreprinde cu mai multă înlesnire studiul activității acelei armate, adică istoria răsboaelor ei.

Istoria răsboaelor trebue ticluită după regulele și normele generale cari călăuzesc pe istoriografi la întocmirea istoriei generale. Am zis: după regulele și normele generale, dar aceasta nu e de ajuns. Cercetătorului, pentru a putea studia trecutul militar al unui popor și a-i alcătui istoria militară, i se cer anumite cunoștințe generale și militare, fără de care nu va putea pătrunde firea psihologică a răsboaelor, și deci nu va putea analiza o acțiune militară, nici explica rezultatele ei.

Studiul unui răsboiu începe cu cercetarea pregătirii politice și pregătirii militare a răsboiului.

Pregătirea politică cuprinde: acțiunea diplomatică, dusă înaintea răsboiului pentru a înlătură, sau a provocă, răsboiul. Dacă răsboiul nu s'a putut înlătură, sau dacă s'a putut provocă, acțiunea diplomatică va continuá pentru a dà asistența ei operațiunilor militare și a pregătì drumul păcei, întemeiată pe dobândirea scopului urmărit de răsboiu.

Acțiunea diplomatică a politicei răsboiului cuprinde: crearea alianțelor, asigurarea neutrilor, pregătirea și întreținerea opiniunei publice favorabile răsboiului în țară și în străinătate.

Pregătirea militară cuprinde: pregătirea militară și tehnică a armatei și planul de răsboiu.

Istoriograful trebue să cerceteze dacă pregătirea politică a răsboiului a fost potrivită cu pregătirea militară, adică dacă puterile beligerante au avut armate corespunzătoare politicei lor, adică dacă

politica lor externă a fost croită după măsura armatelor lor. Această chestiune e de mare însemnătate, căci strategia întrebuinţează mijloacele de răsboiu ce-i pune la dispoziţie politica, dar nu le crează ea. Ea intră în acţiune din ordinul politicei; ea nu'şi alege scopul, ci merge spre scopul ce i-a hotărât politica, ea nu încetează acţiunea decât atunci când îi ordonă politica, sau când şi-a secat mijloacele de acţiune. Politica ordonă. Strategia nu face decât să execute.

Acţiunea diplomatică trebue să ţină seama de pregătirea militară, pentrucă, odată ce ea va încetà, acţiunea militară să o poată continuà ca să dobândească prin răsboiu ceeace ţara nu a putut dobândi pe calea diplomatică. Din legătura strânsă, care trebue să ie între acţiunea diplomatică şi acţiunea militară, răsare legătura dintre factorii răspunzători ai războiului: conducătorii acţiunei diplomatice şi conducătorii pregătirii şi acţiunei militare. Concordanţa între aceşti factori trebue înţeleasă astfel: acţiunea diplomatică, pe care o exercita guvernul ţării, determina scopul răsboiului, pe care nu l'a putut dobândi pe calea pacinică; acţiunea militară, reprezentată prin Statul-Major al armatei, cunoscând scopul, e singura în măsură să aleagă mijloacele pentru atingerea lui.

Alegerea mijloacelor şi combinarea acţiunilor militare constituesc planul de răsboiu, care, după închegarea marilor operaţiuni, să continuă prin planurile succesive de operaţiuni, având fiecare în vedere scopul final al răsboiului.

Datoria istoriografului va fi deci să cerceteze dacă în alcătuirea planului de răsboiu Statul-Major al Armatei s'a folosit de dreptul de a'şi alege singur mijloacele, sau a renunţat la acest drept pentru a subordonà consideraţiunile strategice intereselor politice. Cercetarea acestei chestiuni e de un mare interes pentru tălmăcirea evenimentelor militare ale unui răsboiu, căci în ea se va găsi adesa cauza perderii răsboaelor. Răsboiul dintre popoare este dela început până la sfârşit o confirmare a celor ce afirm, şi urmările le cunosc aliaţii noştri şi le cunosc, din nenorocire şi Românii.

După ce această chestiune a fost studiată în întregul ei, istoriograful va trece la cercetarea teatrului, sau a teatrelor, dacă sunt mai multe, de răsboiu din punctul de vedere geografic, topografic, politic, social şi economic. Acest studiu e şi el de mare însemnătate, căci face să se priceapă şi să se raporteze la adevăratele lor cauze o mulţime de evenimente militare, cari fără aceasta rămân nepă-

trunse de analiza cercetătorului. Şi ceeace spun e o urmare a chiar pregătirii războiului.

Un războiu bine pregătit trebue să ţină seama de toate aceste consideraţiuni, pentru a nu lăsa să se introducă în desfăşurarea operaţiunilor militare ale războiului nici un factor necunoscut, care ar putea influenţă în rău rezultatele lui. Napoleon, marele maestru în arta războiului, aveà obiceiul să consulte, sau să facă a se consulta de statul-major al său, toate scrierile referitoare la campaniile petrecute în ţara unde voia să poarte războiul, şi la tot ce priveà istoria, geografia şi topografia acelei ţări. Şi, mai cu seamă, pentru studiul campaniilor moderne, în cari socot şi marele războiu dintre popoare, cercetarea stării politice, sociale şi economice a ţărilor, cari constituesc teatrul, sau teatrele, de răsboiu, e de însemnătate nemăsurată, căci astăzi războaele nu se mai fac de armate, ci de naţiunile armate, căci astăzi pacea nu se mai dobândeşte prin înfrângerea armatei duşmane, ci prin înfrângerea morală a poporului duşman. Exemple, ca să susţin ceecea afirm, nu-le voiu căutà numai în războiul, care încă nu s'a sfârşit, ci şi în războaele purtate de Rusia în veacul al 19-lea şi dela începutul veacului al 20-lea, şi de aceea nu mă sfiesc să susţin că cei cari au chibzuit intrarea României în războiu alături de Rusia, dar departe de ceilalţi aliaţi, nu au cunoscut istoria, sau au nesocotit-o, şi istoria s'a răsbunat cred pe ţara şi pe poporul român.

Studiul desfăşurării operaţiunilor strategice şi tactice ale unui războiu e foarte greu de făcut, căci dacă studiul analitic nu atârnă decât de valoarea documentelor consultate, partea sintetică a studiului, pe care se va sprijini, la rândul său, Istoria Artei Militare, atârnă de dreapta judecare a evenimentelor, adică de priceperea profesională a cercetătorului. Pentru a judeca evenimentele militare trebue, mai întâi, să ne dăm bine seama de actele materiale, constatate prin documente, cari le constituesc, şi apoi să pătrundem adevăratele cauze, materiale şi morale, cari le-au produs şi a trage, în urmă, din această cercetare concluziuni şi învăţăminte.

In alte vremi, când studiul războaelor nu se făceà decât descriptiv, în orice victorie, în orice isbândă desăvârşită, nu se vedea decât un singur factor: geniul comandantului; iar în orice înfrângere, în orice războiu pierdut, nepriceperea comandantului. Nimeni nu 'şi dădeà sama de fiinţa adevăraţilor motori ai acţiunii comandament

tului, cari trebuiau descoperiţi pentru a se reconstitui ambianţele, împrejurările şi ideile, cari au contribuit la isbânda, sau neisbândă bătăliei, sau a răsboiului.

In alte vremi, partea precumpănitoare a comandamentului, nu numai la pregătirea răsboiului dar şi a armatei, facultăţile lui, cerebralitatea lui specifică, caracterul şi autoritatea lui, chipul cum o exercită, înt'un cuvânt coeficientul personal al acestei fiinţe colective, care constitue comandsmentul unei armate, toate aceste erau preţuite foarte sumar, sau privite ca un ce neînsemnat. Chiar starea socială a poporului, a cării repercusiune asupra valoarei morale a trupelor e imediată şi adâncă, păreà că nu trebue luată în seamă. Nu se avea în vedere de cât situaţiunea prezentă a armatelor opuse, se făcea de bună voe abstracţiune de împrejurările diverse şi de faptele de ordine variată cari provocaseră această situaţiune, şi apoi cu plină încredere, neîntemeiată pe nimic concret, se atribuia unei manevre inperioasă sau savantă, greşită sau riscată, meritul unei isbânde hotărâtoare, sau vina unei înfrângeri totale. Astăzi se ştie că chestiunea e mult mai complexă.

Armatele nu sunt nişte cantităţi abstracte, ci organisme cu inimă şi cu suflet. Ele sunt supuse influenţei epocelor, mediurilor şi evenimentelor. Alcătuirea lor, fireşte variabilă, e reflexul cel mai transparent al popoarelor căreia ele aparţin. Solide sub guverne solide; slabe sub guverne şubrede. Ele oferă aspecte cu totul deosebite, după cum aparţin unor perioade diferite, şi aceste schimbări ale calităţilor lor morale şi materiale se fac cu atât mai repede cu cât ele sunt încă în perioada constituirii lor, adică înainte de a fi căpătat o aşezare solidă. Nici chiar cocomandamentul nu scapă acestei subiectivităţi, şi tăria lui e în raport direct cu aceea a puterii stabilite în Stat. Generalii lui Ludovic XIV al Franţei aveau calităţi superioare generalilor lui Ludovic XV. Domnia celui dintăi a fost ilustrată de generalii cari nu aveau semeni în întreaga Europă ; ei se numesc : Condé Turenne, Vauban, Catinat, Vendôme, Villers şi de Luxembourg, care a fost cel din urmă mare general al regelui-Soare. Domnia celui din urmă a fost întunecată de generali mediocri, căci, afară de cei formaţi sub domnia lui Ludovic al XIV, şi cari păstrează încă tradiţiunile ilustrilor lor înaintaşi, toţi ceilalţi sunt mediocri şi niciunul din ei nu poate sta alături de generalii lui Frederic

al II-lea al Prusiei cu cari sunt chemaţi să se măsoare. Singurele excepţiuni, ce suntem datori a face, privesc pe Maurice de Saxa, care a fost în adevăr un mare general, şi pe Gribeauval, care a reorganizat artileria franceză.

Dar nu numai comandamentul, ci şi arta militară e influenţată de această subiectivitate. Oare strategia lui Napoleon nu se arată la sfârşitul lui 1813, adică atunci când voinţa sa încetase de a conduce lumea, mai slabă şi mai puţin limpede de cât cea din 1805, din 1806 sau din 1812?

Din toate aceste rezultă, mai întâi, că pentru a înţelege bine un fapt de răsboi trebue a'l privi în relaţiunile lui cu mediul şi epoca în care se petrece, sub pedeapsa de a nu avea de cât o optică prefăcută. [1])

Când se va scrie răsboiul nostru din urmă, va trebui, înainte de a i se judeca evenimentele, să i se pătrundă psihologia. Pentru aceasta, va trebui să se cerceteze: de cine şi cum a fost făcută pregătirea politică şi militară a răsboiului; cum a fost pregătită, din punctele de vedere material, profesional şi moral, armata ţării; care a fost starea socială a poporului şi pregătirea lui sufletească; care a fost pregătirea profesională şi sufletească a inaltului comandament şi a corpului ofiţerilor noştri; ce influenţe a putut avea asupra armatei şi aspura comandamentului ei mediul în care a trăit, luptele politice şi starea socială a ţării în timpul pregătirii noastre de războiu. Numai după ce toate aceste vor fi cercetate şi cunoscute, istoriograful va putea trece la cercetarea operaţiunilor răsboiului, căci atunci rezultatele constatate de el vor putea fi legate de adevăratele cauze, cari le-au produs.

Există o doctrină politico-militară, — pe cari unii o numesc «strategia politică» — cum există o doctrină militară. Comandantul suprem al armatei şi guvernul ţării, trebuesc să o cunoască şi să coordoneze întreaga acţiune militară cu această doctrină. Să considerăm lucrul săvârşit de cei doi mari maeştrii ai războiului din timpii moderni; Napoleon şi Frederic II, ambii supranumiţi «cel mare». Amândoi au dobândit victorii mari, au luptat cu armate puternice, mult mai numeroase de cât ale lor, au avut adversari cu reputaţiune de buni strategi şi buni tacticiani; şi cu toate aceste, produsul

---

1) Les Maîtres de la Guerre, par le lt. Colonel Rousset, professeur à l'Ecole de Guerre, Paris.

muncei lor e atât de deosebit. Pe când Frederic prin răsboaele sale a întărit temelia micei Prusii, i-a lărgit graniţele, i-a îndoit populaţiunea şi a îndrumat aspiraţiunile unei întregi rasse spre unificare naţională şi crearea unui mare imperiu, celălalt, Napoléon, după ce a preumblat *vulturii victorioşi* douăzeci de ani în Europa, Asia şi Africa, lasă Franţa tot în graniţele în cari o găsise, cu o populaţiune mai mică şi cu puterile producătoare secate.

Cum se explică atunci că rezultatele, la cari ei au ajuns, sunt atât de diferite, când cauzele cari le-au determinat par a fi similare ?

Explicaţiunea e lesne de găsit, dacă istoriograful va cerceta pornirile sufleteşti ale celor doi mari căpitani.

Frederic al Prusiei, înainte de a fi un mare general, erà un suveran, născut din părinte suveran, scoborâtor dintr'o dinastie de suverani, cari au luat regatul prusian şi au urmărit aşezarea şi propăşirea ţării lor. El însuşi trebuia să ducă mai departe lucrul înaintaşilor şi să lase în seama urmaşilor săi continuarea acestui lucru. Prin el se lega doctrina politică cu cea militară ; prin el acţiunea politică îşi găseà urmare în acţiunea militară şi'şi reluà drumul când aceasta încetà.

Napoleon al Franţei, eşit dintr'o familie obscură, crescut pentru o situaţiune modestă în insula sa, destinat apoi carierii militare, ajunge prin geniul sau militar conducătorul destinelor Franţei. Specialist militar fără seamăn pe lume, în el necontenit a predomnit pornirea înnăscută şi cultivată pentru fapte de războiu, care intrase adânc în inconştientul său.

Pentru Frederic, graniţele Prusiei erau prea mici ca să poată încăpea în ele întregul popor german : trebuiau lărgite până unde îşi întindea germanul moşiea sa strămoşească. Pentru Napoléon, graniţele Franţei erau prea mici ca să poată cuprinde vasta lui ambiţiune, mişcată necontenit de pofta cuceririi : trebuiau lărgite până unde steaua cuceririlor îl vor duce. Frederic face războiul pentru îndeplinirea unui program politic, lăsat de înaintaşi şi revăzut de el ; Napoleon face războiul pentru răsboiu. Pentru cel dintâi războiul e un mijloc ; pentru cel din urmă, un scop.

Pentru adevăratul general nu poate fi alt model de cât Napoléon, pentru că în el soldatul uità că tronul impuneà împăratului datorii de un ordin mai înalt. Napoléon, care urmărea domnia lumei, credeà că nu a dobândit nimic, cât timp va mai rămâne un adversar de învins. Frederic şi Archiducele Carol (contimporanul şi

adversarul lui Napoléon) preocupaţi de a apără existenţa ţării lor, lăsau chiar să treacă prilejul unui succes de teama să nu joace totul pentru tot. Cine nu ocupă primul loc într'un Stat şi comandă numai o armată ca general, nu are să se preocupe de altceva de cât de mijloacele de a obţine victoria şi va căuta să o aibă cât mai completă, punând totul în joc ca să o dobândească...

«Catastrofa armatei franceze în Rusia (1812) nu eră posibilă de cât cu un şef de armată ca Napoléon...

«De Napoleon, Jamini a zis: «Manevra generalului francez putea fi strategiceşte bună, dar operaţiuneă omului de stat nu era de cât îndrăsneaţă... De şi Napoleon a dat specialităţii sale o desvoltare excesivă, care i-a asigurat succese personale, el nu a putut da operii sale politice de cât o durată efemeră. In Napoleon eră o lipsă de echilibru. Din potrivă, Statul fundat de Frideric, mai puţin specializat din punctul de vedere militar, s'a desvoltat mai bine decât imperiul lui Napoleon [1].»

Incheerea la care ajungem e că Napoleon nu a cunoscut, ori a nesocotit doctrina politico-militară. Aceasta dă cheea cercetătorilor răsboaelor ca să tălmăcească atâtea evenimente militare din răsboaele napoleoniene şi să îndreptăţească criticii a spune că, dacă după victoria de la Iéna (1806), Napoleon ar fi fost lovit de un glonte, gloria lui ar fi rămas întreagă şi lucrul său politic şi militar ar fi lăsat în Franţa urme mai trainice, Dar nu a fost scris aşa în cartea soartei, şi de aceea pentru istoria popoarelor Frederic al Prusiei a rămas mare suveran, pe când Napoleon al Franţei numai mare căpitan.

Cei cari vor scri Istoria Militară a Ţărilor Române nu trebuesc să nesocotească observaţiunile ce fac; căci ea le va servi ca să descurce un complex de evenimente politice şi militare, de cari Istoria trebue să dee sama celor ce se servesc de ea, ca să'şi călăuzească acţiunea în conducerea destinelor României.

După ce cercetarea evenimentelor militare ale unui răsboi a fost sfârşită, şi cercetătorul a ajuns la încheerea păcei, îi mai rămâne ceva de făcut. El trebue să cerceteze rezultatul politic al răsboiului şi urmările ce-a avut asupra stării sociale şi economice a popoarelor cari au luptat. Şi dacă e vorba de un mare război

1) Napoléon, chef d'armée, par le Colonel Comte Yorck de Wortenburg, tradus din limba germană (Paris 1899).

entre popoare, cum a fost de pildă, răsboiul de 100 de ani dintre Franţa şi Anglia, răsboiul de 30 de ani, zis religios, răsboiul de 7 ani dintre Frederic II al Prusiei şi coaliţiunea europeană, răsboaele republicei urmate de răsboaele Imperiului Francez contra întregii Europe, răsboiul dintre Rusia şi Japonia, care deschide era răsboaelor dintre rase, şi cel mai uriaş dintre răsboae: răsboiul dintre popoarele lumii, care va deschide era răsboielor dintre continente, istoriograful trebue să cerceteze de aproape urmările răsboiului asupra întocmirii politice şi sociale a Statelor şi asupra civilizaţiunii.

Rezultatele politice ale unui răsboi atârnă de popoarele cari au luptat. Dacă răsboaele dintre popoarele mici, nu aduc de cât schimbări neînsemnate, locale, în harta unui continent, răsboaele dintre popoarele mari şi dintre grupurile de popoare pot modifica harta politică a unui întreg continent, sau chiar a întregului glob. Dar, în afară de modificările aduse graniţelor unei ţări, răsboiul poate aduce modificări politice într'un stat, de cari istoriograful trebue să ţină sama, cum va ţine de cele dintâi, pentru a putea lega cu o verigă solidă politica dinainte cu politica de după răsboi. Dar, ceeace va trebui sa intereseze mai mult pe cercetător, sunt urmările ce are un răsboi asupra popoarelor cari au luptat şi, chiar, asupra omenirii.

După ideile lui Maltus şi ale lui Darvin, după ideile lui Nietzsche, *răsboiul naşte din concurenţă*, care e legea fatală şi condiţiunea necesară a progresului şi chiar a conservării, sau a existenţei fiinţelor şi lucrurilor. Răsboiul este pretutindenea, în lumea vegetală, ca şi în cea animală, ca şi în cea omenească; prin el numai, se afirmă, se întăresc şi triumfă calităţile naturale: energia, rezistenţa, curajul, voinţa, datoria. Prin el numai se poate tămădui un popor de boale morale, când aceste ajung să'i atingă firea şi să-i ameninţe viaţa. Răsboiul nu e de origină diavolească, cum nu e nici de origină îngerească; răsboiul dintre oameni e de origină omenească şi el nu poate fi înlăturat din viaţa socială a omenirii. Răsboiul s'a născut odată cu omul şi va înceta când omenirea va dispare de pe faţa pământului. Şi, dacă e aşa, în judecarea armelor ce el lasă nu trebue să ne înşele cele pe cari le văd şi le percep nemijlocit simţurile noastre, ci trebue să cercetăm şi lucrul binefăcător al civilizaţiunii eşit din cenuşa ruinelor şi din mormintele semănate în drumul său de un răsboi.

Răsboiul distruge materia, seacă energiile, suprimă vieţile, dar

dă înapoi ceeace a luat. Şi căldura suge apa din pământ, seacă râurile şi bălţile, usucă iarba câmpului şi frunza copacilor; dar dacă pe alocuri aduce lipsa şi suferinţa, tot ea, în urmă, ridicând apa în sus sub forma de abur, o preface iarăş în apă şi o lasă să cadă ca ploae pe pământ, pentru a-i întări puterile ostenite de muncă şi a'l face necontenit dătător de vieaţă.

Căile ferate, cari au luat naştere în minele de cărbuni şi în ţinuturile carbonifere, au împănat pământul de când au fost asociate trebuinţelor comerţului şi operaţiunilor militare. Cu ajutorul unei puternice reţele de căi ferate strategice, Moltke a asigurat apărarea Germaniei, dându'i putinţa de a se bate pe două fronturi pe linii interioare. Orice pătrundere într'o ţară cucerită a fost urmată de aproape de o cale ferată, care şi-a întins antenele pe măsura ce pătrunderea armatelor s'a întins în adâncimea acelei ţări. Căile ferate au devenit în curând, chiar de la răsboiul din 1859, un puternic instrument de răsboi, fără de care cele mai măestre planuri de operaţiuni nu ar mai putea fi executate. Toată strategia lui Moltke în răsboiul din 1870—71 s'a întemeiat pe faimoasa reţea de căi ferate care se leagă cu Rhinul de la fruntaria Olandei până la fruntaria Elveţiei. Toată strategia desfăşurată de Hindenburg în campaniile din 1914 şi 1915, în Prusia Orientală şi în Polonia Rusească, nu se datoreşte de cât minunatei reţele de căi ferate, care cercueşte strâns Polonia de alungul Prusiei Orientale, Posnaniei şi Sileziei. Toată strategia germană, bazată pe operaţiunile prin linii interioare, nu se întemeează de cât pe întrebuinţarea marilor artere de căi ferate, cari brăzdează imperiul german de la Răsărit la Apus şi dela Mează Noapte la Miază-zi. Dar, odată ce răsboiul se termină, toate aceste căi ferate devin cel mai bun instrumert economic, pe care industria, agricultura şi comerţul şi-l însuşesc şi'l orânduesc pentru trebuinţele lor, ca prin ele să poată propăşi şi spori avuţia ţării, şi îmbunătăţi starea socială a popoarelor. Ceeace a luat răsboiul în dar dela căile ferate şi de la toate căile de comunicaţiune de pe pământ, în dar va înapoia omenirii pentru binele şi fericirea ei.

Industria construcţiunii a folosit mult artei militare pentru organizarea apărării teritoriului. Graţie ei, ţările au construit puternicile cetăţi şi cetăţui, cari le-au apărat capitalele şi oraşele mari şi le-au închis granițele. Graţie ei, Franţa şi-a închis, după răsboiul din 1870—71, graniţa despre Răsărit, pe care

armatele germane nu au putut-o străbate, nici cu tunul, nici cu puşca, în răsboiul din urmă. Graţie ei, România şi-a organizat apărarea liniei Focşani-Galaţi, menită să stăvilească pe linia Siretului Inferior o invaziune a armatelor ruse în România; graţie ei România a putut organiza marea cetate a Bucureştilor, pe care răposatul întru fericire, regele Carol cel Inţelept, o sortise să fie *scutul puternic al vetrei strămoşeşti în timpuri de grele încercări* [1]). Trebuinţele apărării au făcut să se îmbunătăţească necontenit arta construcţiunii. A fost o vreme, când fiecare locuinţă a marilor feuzi, laici şi bisericeşti, era o mică fortăreaţă. Castelele lor erau şi case de locuit şi locuri de apărare. Şi când comunele au început să capete fiinţă şi să'şi afirme emanciparea, oraşele au devenit şi ele cetăţi, după cum casele feuzilor deveniseră cetăţui. Aşa, de pildă, Franţa feudală ajunsese să aibă 10.000 oraşe şi burguri şi 50.000 castele, înconjurate cu ziduri de apărare. Călugării «Templiers» ei singuri dispuneau de 10000 castele apărate printr'un turn (donjon) înalt şi gros.

Arta architecturală renaşte şi crează capo-d-o-pere, sprijiniiă nu numai de biserică dar şi, mai cu samă, de trebuinţele răsboiului. Artişti celebri, din Evul Mijlociu şi de la începutul Renaşterii, au ilustratrat arta architecturală militară. Şi, de atunci încoace, când arhitectura militară şi cea navală nu s'au mai mulţumit cu piatra şi cu lemnul ca să construiască cetăţi şi vase de răsboi, şi au cerut concursul fontei, ferului şi otelului, metalurgia a luat o desvoltare, pe care nimeni nu ar fi bănuit-o. Micele şi neînsemnatele uzine de la începutul veacului al 19-a, s'au transformat ca prin minune în uzine şi fabrici uriaşe, cari poartă numele de: Armstrong, în Anglia; de Krupp (Essen) şi Schichau (Elbing) în Germania; de Creuzot în Franţa; de Putiloff, în Rusia; de Seraing în Belgia; de Skoda şi Steyer în Austria,... unde sute de mii de lucrători, în timp de pace, bat ferul şi frământă oţelul ca să le transforme în plăci pentru blindarea vaselor de război, în guri de foc şi în locaşe pentru adăpostirea gurelor de foc, în crucişătoare, în distrugătoare şi în sub-marine, in arme de foc portative, în camioane automobile, în tankuri (automobile blindate)...

Lupta dintre tun şi fortificaţiune a făcut, într'o zi, să se

1) Testamentul Regelui Carol.

vadă slăbiciunea zidurilor de piatră şi de cărămidă, şi atunci s'a introdus în construcţiunea întăririlor o zidărie mult mai tare, în stare de a ţine piept atacului gurelor de foc de cel mai mare calibru şi de cea mai mare putere de distrugere. Betonul de ciment întrebuinţat a făcut ca echilibrul perdut să fie recâştigat de fortificaţiune (1888).

Răsboiul a făcut deci să propăşească arta construcţiunii şi mijloacele ei. Dar, de această propăşire s'a bucurat omenirea ca să meargă mai înainte pe drumul civilizaţiunii şi al culturii. Arhitectura castelană, ca şi cea bisericească, au făcut să renască arhitectura civilă, care a împodobit oraşele cu mărețe clădiri, de la perioada renaşterii până astăzi. Metalurgia, împinsă înainte de trebuinţele războiului, după ce le-a satisfăcut, a pus la dispoziţia constructorului materiale nepreţuite pentru a construi cu ele poduri peste fluvii, căi-ferate cari străbat în lung şi'n lat ţările, vase comerciale, cari brăzdează mările şi oceanele, şi cari la un loc leagă între ele ţările şi continentele, pentru a înfăptui transfuziunea bogăţiilor pământului şi produselor industriei: iar la dispoziţiunea industriei şi agriculturei a pus maşini pentru transformarea materiilor prime şi pentru lucrul pământului, ca prin ele omul să'şi procure cele trebuincioase vieţei şi bunului traiu.

Industria betonului, create nu de mult de trebuinţele artei fortificaţiunii, a luat o desvoltare atât de mare, mai cu seamă de când s'a asociat cu ferul, pentru a forma betonul armat, încât azi el e un nepreţuit material de construcţiune, cu cari arhitectul şi constructorul ridică într'o clipă clădiri mărețe şi aruncă poduri şi viaducte peste rîuri şi prăpastii.

Şi, punând astfel, la îndemâna Statului şi locuitorilor mijloace de transport şi de comunicaţiune, şi făcând să se ridice valoarea Statului şi a subsolului, avuţia creşte şi cu ea propăşeşte şi starea socială a popoarelor.

In ţara noastră, ridicarea întăririlor Capitalei şi liniei Siretului a fost cauza determinantă a descoperirii bogăţiilor, cari zăceau nesocotite şi necunoscute pe solul şi în subsolul văii Prahovei, şi a valorificării lor. Cetatea Bucureşti având nevoie de peatră, ciment, var hidraulic, lemne de construcţiune, s'a constatat, în urma unei amănunţite cercetări technice, în lungul acestei văi, că ea puteà da tot ce se cerea. Şi de atunci a în-

ceput a se exploata carierile de peatră de construcţiune şi de var, şi a se înfiinţa fabrice de ciment, de var hidraulic şi de var gras; şi de atunci valea Prahovei îşi descoperă necontenit bogăţiile şi a ajuns astăzi să fie cea mai bogată regiune din România.

Navigaţiunea aeriană e născută şi ea, înainte de toate, din trebuinţele răsboiului. In toate ţările, militarii şi specialiştii au căutat, la început, să obţină prin ea un mijloc de comunicaţiune între cetăţile învestite şi armatele de câmpie. In anul 1793, generalul francez Meusnier a găsit, teoreticeşte, prin proiectul său putinţa de a mişca un balon împotriva vântului. Acest proiect a fost pus la dispoziţiunea armatei. De atunci, lupta între helice şi voiat s-a continuat de specialişti militari până la 1884, când staţiunea de studii delá Mendou (lângă Paris) a ajuns să dea o soluţiune practică problemului navigaţiunii aeriene cu aparate mai uşoare decât aerul. Soluţiunea fiind găsită în teorie şi devenind practică prin întrebuinţarea *motoarelor cu benzină*, continuarea studiilor s'a întins şi în alte ţări, iar balonului nu i s'a cerut să se mărginească numai a legà cetăţile înconjurate de inamic cu inafara. Balonul trebuià să devină un instrument de răsboi, un instrument de cercetări şi de recunoaşteri strategice şi tactice, cu o rază de acţiune de 500 sau 600 kilometri, şi de luptă pe teatrul de operaţiuni. Trecând prin numeroase transformări, balonul cu cârmă a ajuns astăzi un adevărat crucişător şi distrugător (torpilor) aerian.

Aviaţiunea, împinsă spre propăşire de nevoile răsboiului, a făcut şi ea, numai în timp de 15 ani, şi mai cu seamă dela începutul ultimului răsboi, progrese nebănuite de mintea omenească. In acest răsboiu, avioanele au ajuns încet încet să se substituie baloanelor cu cârmă în serviciul cercetării la distanţe mari; pe câmpul de bătae, ele călăuzesc acţiunea tactică, sunt indispensabile artileriei pentru descoperirea ţintelor şi regularea tragerii, şi iau parte la luptă însoţind infanterie la atac. Pentru acţiunile depărtate, avioanele au devenit nişte adevărate mici torpiloare cari pot înlocui baloanele dirijabile.

Dar când războiul se va termina, baloanele şi avioanele astfel perfecţionate îşi vor luà menirea paşnică şi binefăcătoare şi vor continua să despice aerul nu ca să depărteze, ci ca să lege mai strâns ţările pentru înfrăţirea popoarelor şi binele omenirii.

Ca şi navigaţiunea aeriană, navigaţiunea submarină a luat naştere din trebuinţele războiului şi a făcut în acest din urmă războiu progrese atât de uriaşe încât ne-a minunat pe toţi. Când Puterile Inţelegerii, cari aveau stăpânirea mărilor, au hotărât blocarea maritimă a Germaniei şi a Austriei, pentru a le impune pacea prin înfometare, Germania a făcut un gest de desperare şi, cu mijloace mici la început, dar mari cu timpul, a răspuns prin contra-blocarea submarină a Puterilor Inţelegerii. Şi de atunci rechinii marinei şi-au început lucrul distrugător şi în timp de un an ei au trimis în fundul mărilor şi oceanelor mai mult de 10 milioane de tone, şi ameninţa, dacă războiul mai ţinea, să distrugă aproape întreaga flotă comercială a puterilor inamice. Geniul distrugător sufla astfel deasupra apelor.

Dar războiul odată terminat, lucrul distrugător al sub-marinelor se va transforma în lucru folositor ca şi lucrul avioanelor şi baloanelor. Dejà cantariele Germaniei construiesc vase de comerţ sub-marine, cari şi-au făcut probele pe apele Oceanului Atlantic. Mâini, navigaţiunea comercială va câştiga un nou mijloc de a lega continentele între ele, şi omenirea va binecuvânta sub-marinele, pe cari le-a acoperit până astăzi de blestemele ei.

Dar, lăsând toate acestea la oparte, e oare nevoe de a ne scobori în adâncul timpurilor trecute pentru a arăta înrâurirea ce are războiul asupra sănătăţii şi stării economice a popoarelor, când războiul de astăzi e în stare, el singur, să ne dea pilda cea mai pipăită ? De sigur că ranele făcute de acest război sunt mari şi adânci, şi tămăduirea lor va cere zeci de ani de pace şi de muncă încordată, dar, în schimb, el a cercetat atâtea probleme sociale, economice şi sanitare, încât vom rămâne uimiţi de soluţiunile ce se vor găsi când pacea se va aşezà pe bătrânul nostru glob.

Massele mari de trupe, cari trebuiau hrănite, îmbrăcate şi ferite de boalele nesfârşite, ce urmau armatele şi le ţinea calea; populaţiunile ţărilor blocate, cari au suferit de lipsa hranei; marile aglomeraţiuni de orăşeni, cari au fost ameninţate de a rămânea fără apă şi fără lumină; lipsa materiilor prime, necesare industriei războiului, au împins pe apostolii ştiinţei să caute mijloace prin cari să înlăture lipsele şi să suprime efectele dezastruoase pentru armate şi populaţiuni. Din cercetările lor au

eşit şi vor ieşi soluţiuni, de cari se vor folosi popoarele pentru a'şi îndreptà traiul în timp de pace şi a'l asigura în timp de războiu.

Da. Războiul ţine, din când în când, omenirea în loc, dar numai pentru a o întări şi a'i dà noui mijloace de lucru în lupte nesfârşite pentru atingerea unui ideal, care fuge necontenit dinaintea ei.

GENERAL C. HÂRJEU

KEATS

LACUSTA ŞI GREERUL

Nu piere niciodată a lumii frumuseţe!
Când arde miezul verii şi pasările'n crâng
Subt umbra răcoroasă a pomilor se strâng,
Un dulce strigăt vesel aleargă prin fâneţe.

E strigătul lăcustei. Eterna-i tinereţe
Se'mbată de lumina ce-aripele-i resfrâng
Şi'n soare viu, alături de-un fluture nătâng
Ea-şi râde bucuria plăpândei sale vieţe.

A lumii poezie nu piere nici odată!
Când geru'n seri de iarnă cu moarte înveşmântă
Intreaga fire, 'n vatră un greer tot mai cântă.

Cântarea lui răsună mai caldă, mai ritmată,
Şi-atunci îi pare celui cu gene de somn pline
Că-aude o lăcustă pe verzile coline.

Tradusă de G. VÂLSAN

BUCIUMUL CANTA...

Cântă departe, —
Buciumul cântă;
Și mă încântă
Gânduri deşarte...

Noaptea, de-odată,
Se'nviorează;
Nu e o rază
Nefermecată!...

Es din genune
Timpuri uitate: —
Nenumărate
Doruri nebune!...

Vin ca o apă —
Valuri, tot valuri,
De nu sânt maluri,
Ca să le 'ncapă...

Dulce mă'mbie —
Şi rugătoare;
Stavilă — oare —
Cine să ţie?

Mintea întinde
Hora cu ele, —
Până la stele
Merg să colinde!...

*

...Dela o vreme,
Zâne măiestre —
Vin la ferestre
Ca să tot cheme.

Vin să mă plimbe
Lumea de-arândul;
Până şi gândul
Prind să mi-l schimbe...

Mergem pe marea,
Care răsună;
Cântece sună, —
Cântă şi zarea...

Rătăcitoare
Valuri — ne poartă,
In spre o soartă
Nemuritoare?

Mergem într'una,
Vântul ne mână;
Mergem noi până
Creşte şi luna.

Iată-l, ajuns e
Ţărmul şi iată,
Ni se arată
Ţări nepătrunse...

Căi străjuite
De crini în floare;
Albe covoare
De mărgărite.

Tot mai alese
Flori-ni se'nchină;
Luna'n lumină
Portul le ţese...

Şi e o vie
Vrajă — pe toate,
De nu mai poate
Nici vânt s'adie!

*

Astfel şi pasul —
Visul ni-l duce...
La o răscruce
Facem popasul.

Zâne — mezine
Merg să se culce;
Zâmbetul dulce
Au pentru mine...

Numai Crăiasa —
Tot mai rămâne;
Ea, între zâne,
Singură — aleasa!

Mâinile 'ntinde
Cu voioşie;
Galeş mă'mbie
Şi mă cuprinde...

Clipe mai multe
Fost-au — sau una? —
Spună-vă luna, —
De-o să v'asculte...

Dar — dintr'odată
Buciumul tace;
Tihnă şi pace —
Nemăsurată!

Luna priveşte
Scunda-mi odaie;
A ei văpaie
O poleieşte.

Cerc să-mi răspundă:
Toate aceste
Fură poveste? —
Ea 'n slăvi s'afundă...

Una doar ştie:
Fără păsare,
Lunecă'n zare
De-o veşnicie...

EUG. CIUCHI

CAND FLORILE VORBESC

Flori albe, flori albastre, flori roşii din păduri:
Obrajii, ochii, gura, sălbatecii făpturi,
In sufletul de flacări al căreia 'şi-a'nchis
Lunatic, firea 'ntreagă, chemări de paradis;

Vă duceţi cu solia cumplitelor dorinţi:
Noean adânc de patimi, de vis, de suferinţi...
Şi spuneţi-i, pe graiuri de tainic înţeles,
Că'n roua dimineţii, cântând-o, v'am cules.

G. TUTOVEANU

GHIȚĂ SPIȚĂRU

Pe atuncea nu era în târgușorul nostru decât o singură bae, și aceia jidovască. Când se'ncingeau bolovanii,— c'așa încălzea apa în căzi taica Berlu, — pornea șontâc șontâc Ghiță Spițăru pe ulița cea mare a târgului, ca să vestească norodul. Parcă văd și acuma namila ceia cu fața stropită de pistrui cât bobul de linte, cu capul gol și picioarele desculțe, c'o prăjină de teiu în dreapta, încununată c'un șumuiog de frunze de stejar, răcnind de se auzea lămurit până'n bariera Ploscuțenilor: Poftiți la baae, Domnilor... poftiiiți boeeri hărghiceri, jîdaaani, crâșmaari, ofițăăări... botezați și nebotezați. Plodurile și cânii se țineau droae, iar negustorii, strânși la cafeneaua lui Chircorian, ca și boerimea ce se desmorțea iarna cu țuică fiartă, îndulcită cu miere de Maiu, iar vara se răcorea cu negru vârtos de Nicorești, tăiat cu borvis, în colț la Pericli Ciacâru, eșeau bucuroși în pervazul ușii, ca să privească alaiul. Două slăbiciuni avea Ghiță Spițăru: rachieșul de drojdie și scăldatul, și un singur dușman, pe Molda, cățeaua cea bearcă a lumânărarului, Istrati. La'notat nu-l întrecea careva și în câte chipuri nu știa oare să birue tăria apei Ghiță Spițăru! Acușa o da pe broștește și acușica o schimba pe voinicește, acuma îl vedeai plutind lin pe lângă cal, și cât ai bate din palme se și cățăra namila pe spatele dobitocului. Primăvara el s'arunca cel dintâi de pe podul de piatră în apa Bârladului,— cică nu-l apucase Inviere nescăldat de 3 ori,—iar târziu în toamnă, tot el se mai bălăcea în iezătura dela Rohatcă, atunci când răceala apei ar fi chircit deabinelea pe un altul. Cu Siretul își încercase și puterea, și meșteșugul de vale la vadul Cosmeștiului, unde se desferică plutele. Când Ilie Stoleru — ca unul ce făcuse cu totul 7 ani la marină, — l-o dumerit ce-i Dunărea, Ghiță Spițăru, care tăcuse

chitic până atuncea, oftă, clămpăni odată din fălci, apoi grăi râzându-i ochii: I, hai, acolo aş vrea să'nnot măi vere»! Noi, copii, ne trezisem parcă de când lumea cu Ghiţă Şpiţăru. El ne învăţa, cum să călcăm apă, cum să'ncolţim brânduşa cu ţăruşu din lemn de corn, cum să furăm în postul Paştelui ouă de stancă, el ne învăţase colinda Maicii Domnului, iar cine avea norocul să fie primit în ceata lui de pluguşor, apoi avea cu ce să se laude ani la şir. Ceilalţi, trepădam fripţi de ger toată nopticica după dânsul, ca să-i auzim buhaiul ori isprăvile lui «bădica Troian». Ghiţă Şpiţăru ştia la basme nu şagă şi ni le înşira, — Dumnezeu să-i ierte păcatele, — fără să le drămuiască. Iar când soarele scăpăta rumenind ţuguiul căzărmii şi roata tăbluită cu care-şi adăpa harbuzii Moş Petcu, noi, strânşi ciotcă împrejurul lui, ne pârjoleam ca pe spuză încropită până isprăvea de supt din ţigara răsucită din mătasă jilavă de păpuşoiu.

...Şi când sfânta Vinerică rosti a treia oară blestemul, dihania prinse a se umfla, şi se umflă măi frate,... cât dealul Puţenilor, holbă ochii ca două lostopene de jăratec, şi plesni, stropind cale de-o poştă numai smoală şi pucioasă...

Şi dinaintea ochilor noştri, se închega atuncea aevea parcă, minunea sfintei Vineri.

* * *

Imi dau cu gândul să tot fie cam la 20 de ani de-atuncea; ţârâise ploaia în toamna ceia mai la două săptămâni, iar într'o noapte, cam pela cântatul dintâiu al cocoş'lor, unde s'a trezit lumea în strigăte de: sculaţi, fugiţi măi oameni buni, că'nneacă Bârladul.

Până'n revărsatul zorilor, cei de peste podul Bârladului, ajutaţi de gardişti şi de pompieri, s'au aburcat de cealaltă parte, cu ce-au putut apuca orbăcăind prin beznă, buimăciţi de somn, de spaimă şi de sudălmilele pompierilor. Ziua se ivi tulbure de tot ca şi faţa cerului, şi ca şi apa Bârladului ce izvora mânioasă de după cotul Bursucului. Apa gonea de zor săltând, pe creasta valurilor bulendre, ţoale, lemnărie buhăită şi când şi când vite ori păsări ţifoae de apă, plutind cu faţa'n sus, cu picioarele crăcănate. Când s'a lăţit svonul că pe preuteasa părintelui Coman dela sf. Dumitru a cuprins'o apa în casă, cu mic cu mare s'au revărsat toţi cât ai bate din palme, spre podul de piatră pe care muşcăturile valurilor, l-au lăsat de cu noapte numai cu căpriorii

dinspre sfinţit. Părintele Nae era purces la vie, căsuţa prea răzleţită, preuteasa singură cuc, pe semne n'a prins de veste la timp, şi apa tot sporind, a cercuit casa până'n dreptul ferestrelor. Din gura podului unde s'a căţărat, se desluşeşte, numa' cât un stat de plod, şi ne tot face sărăcuţa la semne, când cu o mână, când cu cealaltă, când cu amândouă, dar nimeni nu se încumetă să înfrunte mânia valurilor. Se vânjolesc toţi neputincioşi, îşi frâng mânile ori bat de zor mătănii, da de sărit în apă, nu îndrăzneşte careva din purcoiul strâns pe mal.

«Trei sutare cui scapă muerea», răcni conu Petrică Hrisante,— primarele,— fluturând deasupra capului cele trei hârtii nouă nouţe. Gândul tuturora ne era la Ghiţă Spiţăru, care, încruntat şi tăcut, se uita ţintă, scărpinându-se la ceafă, cum se tot scurge mugind năvala cea de apă, dar nimeni nu îndrăzni să-l îmbie. «Iaca, eu săi în apă cucoane», făcu de colo Ilie Stoleru, şi, fără a mai sta la cumpănă, îşi scoase iute surtucul, vesta şi cămaşa, svârle pălăria cât colo, îşi făcu de două ori cruce, scuipă în podul palmelor şi ştiulboc în tulbureala ce fierbea clăbucind la doi paşi numai de noi. Un fior ne săgetă pe toţi şi, înlemniţi de frică, amuţirăm rând pe rând. «O luat-o prea iuti» mormăi Ghiţă Spiţăru, şi într'adevăr în bulboaca cea mare cu spuma de un lat de palmă, se sbătu ce se sbătu locului Ilie Stoleru şi spre disperarea noastră ca şi a bietei preutese ce nu mai bălăbănea acum din mâini, se întoarse cu caznă pe lângă spintecătura malului, stors cu totul de puteri.

«Şi eu săi, da' nu pentru zîmţi, coane»! şi tulbureala cea groasă înghiţi bulbucăind—pentru o clipită doară,—trupul păros al Şpiţărului. Mulţimea înebunită prinse a striga: Nu te lăsa Ghiţă, cu Dumnezeu înainte, Ghiţişor, Neică! Şi Ghiţă Şpiţăru despică fără bariere bulboaca cea mare, care tăiase mai adineori puterile Stolerului. Şi pe măsură ce se tot împuţina pata cea neagră, ce se frământa îndârjită pe muchea clăbucită a valurilor, vânzoleala de pe mal, ca şi hărmălaia de glasuri, amuţiră cu totul; deci inimile prinseră a se sbate tot mai năvalnic. Cei mai mulţi de groază şi-au întors cu totul faţa; hăuiala şuvoaelor se împleteşte acuma numai cu răsufletul înteţit al norodului.

«O pus mâna pe preuteasă» tună primarele, şi mulţimea ieşită din minţi prinse a răcni din nou: «Bravo nenişorule, să trăeşti Ghiţişor, nu te lăsa băete!». Şi într'adevăr Ghiţă Spiţăru

spintecă acum vâltoarea cu puteri şi mai sporite parcă, cu preuteasa chircită ghem pe după gât şi înţepenită cu mânele amândouă în chica lui. După ce-a tăiat în lat bulboaca cea mare, mulţimea amuţită pentru o clipă prinse a urla aiurită, a tropăi pe loc ori a fugări de bucurie pe malul Bârladului. Ghiţă Spiţăru, tremurând vargă şi clănţăind ca 'ntors de friguri, se propti în călcâe şi dintr'o săltătură slobozi povara din cârcă. Işi trase apoi odată sufletul, înflori, curmat din mijloc, o cruce bătrânească, cercă în vre-o două rânduri să culeagă cu latul limbii mâlul lipit de gingie, iar când preuteasa se târî să-i sărute dreapta, se smuci speriat parcă şi-o şi porni, şiruind apa, şontâc, şontâc spre dealul Ţigănimii.

In ziua ceea s'a stricat deabinelea rânduiala în târg la noi; până şi Istrati lumânărarul, care-i sfădit de 19 ani cu conu Petrică Hrisante, s'a despărţit cică de Dumnealui, în dreptul cafenelei lui Chircorian, ca prieteni de când lumea.

Două zile şi două nopţi Ghiţă Spiţăru a băut pe veresie unde la mânat pofta în târguşor la noi, şi-a turnat, — Dumnezeu să-l ierte — atâta drojdie pe gâtlej, c'a trebuit să-i stângă oamenii para, cu zamă care nu sămăna a must de struguri, cum nu sămăna tulbureala Bârladului cu apa isvoarelor de munte.

10 Februar 1921 ION DONGOROZI

CANTEC

(*Din Heine*)

Aurie, mândră stea
Mergi în jos la draga mea;
Zi-i că-s tot îngălbenit,
Credincios şi 'ndrăgostit.

NADEJA CEZIANU

Pagini vechi

La Suceava-i vâlvă mare
Şi râd zările senine..,
Vin bătrânii albi ca neaua
Şi din Putna, Domnul vine.

Vin noroadele ca apa.,.
Ci în mândrele rădvane.
Râd oştenii tari ca fierul —
Cu domniţele bălane...

II

Blând l au prins ca să răsune
Clopotele'n toată slava ;
Şi de focuri de sâneaţă
Clocoteşte surd Suceava.

Ci din liniştea albastră
Cum a prins ca să zâmbească
De pe zare, luna, pare
O pecetie domniască.

III

Pe cai albi, muiaţi în zale,
Scăpărând ca o furtună —
Trece Ştefan cu arcaşii
Sub sclipirile de lună.

Dar în urma lui, pe dată,
Dintr'o zare'n altă zare —
Lanurile se frământă
Cu învâltorări de mare.

IV

Miezul nopții... jos în vale
Facle albe, și tăcere...
Credincioșii și Soborul
Ies cu sfânta înviere...

«Vezi, noianul de lumine —
Un plăieș, blând agrăește —
Nu știu cum, Mărite Doamne,
Pare-un cer ce'n văi sclipește»!!.

ION OJOG

KEATS

ODA LA O URNA GRECEASCA

Mireasă-a liniștii eterne, fecioară încă nerăpită,
Copil de suflet al tăcerii ș'al timpului ce trece greu,
Povestitoare din pădure, ce spui povestea înflorită
Mai dulce ca în versul meu,
O! spune, spune-ce-i legenda cu zei și oameni dimpreună,
Din plaiurile-arcadiene ori din a' Tempei mândre văi
Și care'n horbotă de frunze, frumosul trup ți-l încunună?
Și ce fecioare răsvrătite, ce oameni sînt colò, ce zei?
Și ce-i năvala cea nebună și lupta ceea de scăpare?
Și fluerile care cântă ș'acea sălbatec'admirare?

Sînt dulci cântările-auzite, dar pentru mine-i mai plăcută
Cântarea care nu s'aude; o! fluiere, cântați mereu,
Nu pentru simțurile mele, ci melodia voastră mută,
Cântați-o sufletului meu!
O! tinere, ce stai la umbră, cântarea ta nu vei curmà-o,
Cum din copacul larg de ramuri nici frunza nu s'a scuturà,
Cu ori și câtă îndrăzneală, nici când tu nu vei săruta-o,
Ori cât te-ai crede de aproape. Și totuși nu te întristà:
Deși nu ți-ai văzut norocul, nu'nbătrânește-a ta mireasă,
Și tu de-apururi vei iubi-o și ea va fi mereu frumoasă.

O! ramuri, fericite ramuri! Frunzişul vostru totdeauna
Il veţi păstrà şi primăverii voi nu veţi zice bun rămas!
Ferice cântăreţ: din fluier doineşti mereu şi nou într'una
E-al fluerului dulce glas.
Iar tu, iubire fericită, tu încă eşti mai fericită,
Şi tinereţa ta-i eternă, în veci înfiorată eşti.
Tu veşnic caldă, bucurie ce'ntr'una poate fi simţită
De-asupra timpului ce trece ş'a patimilor omeneşti,
Ce-ţi lasă inimà închisă, de jale şi durere frântă,
Usucă limba ta în gură şi fruntea ta o înfierbântă.

Dar cine-s oamenii de colo: ei vin la jertfă şi misteruri.
O! preot ne'nţeles de lume, la ce altar aduci grăbit
Sărmana juncă ce se zbate şi muge'ntr'una către ceruri
Cu pântecele'npodobit?
Ce orăşel se vede-acolo, pe malul râului sau mării?
Ce paşnică cetate, oare, în vârful muntelui o fi,
Din care iese tot poporul în dimineaţa închinării?
O! mic oraş, a'tale strade de lume nu vor mai vui,
Şi nici un suflet de pe lume nu va veni, ca să ne spue
De ce acuma stă acolo o părăsită cetăţue.

O! formă atică! ce sveltă eşti în podoabele-ţi sculptate!
Cu mândri tineri şi fecioare ca statuele'nmărmureţi,
Cu ramurile din pădure şi buruenile călcate,
De frumuseţea ta vrăjiţi.
Noi stăm ca'n faţa veşniciei, tăcută pastorală rece!
Tu vei rămâne în mijlocul durerilor ce vor mai fi,
Atunci când vârsta cea de astăzi din viaţă asta s'o petrece
Şi omenirii, ca prietin, vei spune tot ce poate şti;
Că adevărul e *Frumosul*, *Frumosul* adevăr se chiamă,
Atâta-i tot ce ştiţi aicea, de alta nu mai ţineţi seamă.

Tradusă din englezeşte de P. GRIMM şi T. A. NAUM

O AMINTIRE

Copil, când mă întorceam de la școală, din întâmplare am trecut pe d'inainte zăbrelelor ei de fier, închise vederii din toate părțile cu strânse șiruri de lemn câinesc. Printr'o ocniță de lumină numai, am putut vedea, fără să mă înalț, înbelșugatele brasde de trandafiri. Ea, într'un colț umbrit, citea liniștită o carte, dar mai de grabă părea numai cu ochii îndreptați pe rânduri iar cu gândul în altă parte. Câteodată, privea cel mai frumos trandafir, din bogata ei grădină. Intâi, nu m'a zărit. Minunat de frumusețea rondurilor, m'am suit ușor pe podeaua de zid, în care stau înfipte zăbrelele, ș'am putut privi în toată voia, raiul desfătător în care ședea. M'a zărit și, înainte de a mă goni, am fugit. Au trecut una după alta zile multe. Dimineața cași la prânz, în după amiezi cași seara, stătea singură pe bancă, cu o carte deschisă în mâini, și în față înboboceau, înfloreau, păleau și se uscau florile dragului sau trandafir. M'am întrebat odată: — De ce în acelaș loc? De ce toată ziua? De ce mereu citind? De ce cu ochii în vreme de gândire, pironiți pe acelaș învolt trandafir?» In grădină era liniște. Rar ferestrele clădirii se deschideau și geamurile ades erau cu storurile trase, cu loc de privit printre stinghii. In curte mai deoparte, niște păsări, se învârteau doritoare de libertate, înlăuntrul ostrețelor de sârmă. Pe nimeni n'am văzut să o turbure. Eu singur am necăjit-o o vreme, apoi ne-am împrietenit; întâi mi-a dat o o floare ce bătea în galben, apoi una roșie ca cerul după apus și în urmă după ce ochii noștrii s'au înțeles mai bine, a rupt un trandafir mare, bogat, cu multe răsfrângeri de petale și cu bătăi de culori nedeslușite, din coroana tulpinei sale iubite și m'a sărutat, șoptindu-mi cuvinte neînțelese, par'că a spus: «Uite sufletul meu!» Am plecat neștiutor, dupăce i-am privit mult fața și

am privit mult la trandafir. Ne înţelegeam, dar era prea mare ca să ne jucăm împreună. Chipul său galeş, cu luminile duioase de ochi albaştri, părul piersiciu, trupul subţire, îmbrăcat cu rochii de culoarea albăstrelelor: o, frumuseţe d'abia acum, prin zarea anilor, creşti doritoare de viaţă şi de iubire. Ştiam eu pe atunci că ia e un măr mai chipeş decât oricare, dar rupt din cracă, înainte de vreme? Eu hrăneam în gând doar nebunii, iar ea numai apropierea unei mirese, în alb din tălpi până'n creştet, cu'n trandafir din cei mai îndrăgiţi la piept, cu aripi întinse pe umeri şi gata de sbor. Citea întreaga zi, dar în cărţi poate afla mult mai puţine ca în înfăţişarea pomişorului său ales. Mă lua deseori de mâini, râzătoare, dar când pe faţa ei ghiceam un văl de durere, ne despărţeam de mâini, eu căutând să-i îmbunez supărarea, ea cu capul înveşmântat, fără să-i pese de ghimpi, în crăcuţele, în bobocii, în florile mai mult sau mai puţin deschise şi în frunzele coroanei sale adorate. Sorbea cu nesaţ parfumul şi când se credea plină de sănătate, se ridica şi zâmbea la mine, părându-mi că se întoarce la adevăr, din drumurile neumblate ale unui vis plăcut. Când îmi închipuiam că am înţeles-o, atunci mi se înegura mintea mai mult. O întrebam: — Tu nu lucrezi nimic? Alte fete brodează!» Imi răspundea cu dispreţ: «Eu nu-s ca oricare, eu pictez, dar numai dimineaţa, după răsăritul soarelui.» — De ce? — Aşa... — Tu nu te plimbi, ca alte fete; haide pe străzi împreună, o să fiu cuminte şi lumea o să spună că sunt fratele tău! — Eu nu es la preumblare decât târziu după amurg, când tu, poate, dormi şi numai în parcul din spatele casei noatre, în care singură pot să intru, nu vreau pe nimeni lângă mine...» şi ridicându-se în picioare, cu mâinile în rugă către cer, adăugă aprinsă de frământare: — Doamne, aş vrea de piatră să rămâi o veşnicie, cu trandafiruţul nespus de iubit în braţe... mă vei asculta?! Ce zici tu copilaşul meu? — Eu nu zic, ba da zic, ba nu zic nimic, bună fată.» Atunci, cuprins de teamă, am plecat de lângă ea. Acasă i-am spus mamei, care m'a oprit să mai trec pe lângă casa ei, certându-mă şi adăogând că e vrăjită. Dacă i-am cerut să mă lămurească, mi-a răspuns: «E o nebună? şi că doctorul a oprit-o să vorbească cu cineva. Nebună, mi-am spus în gând, oare ştie lumea că e nebună şi eu nu ştiu? N'am mai dat pe acolo câteva săptămâni. Neputându-mi opri nerăbdarea, am deschis într'o diminea-ă, poarta grea de fier şi am dat fuga, în în-

prejmuirea ei aleasă; banca era însă singură, doar pământul greblat cu îngrijire, era presărat de petalele căzute, pe cari numai ea avea grije să le ridice. O femee care uda brazdele, s'a căznit să-mă facă a înţelege:

— Domnişoara mare a plecat... — Unde? — În streinătate!... — Şi se mai întoarce? — Se poate?!... Dar de trandafirul ei, cine îngrijeşte? — O, roza domnişoarei mari!... şi la gară mi-a poruncit s'o am în grije... eu o ud, dar naiba ştie, nu mă pricep şi la trandafiri... Trăesc şi ei caşi oamenii, când le vine ceasul se duc... — Se duc?!... Am eşit, fără a mai scoate o vorbă şi n'am mai trecut multă vreme pe acolo.

In parcul cu arbori nenumăraţi, însă, cineva într'o noapte mă chemă stăruitor. Părea, după golurile din bogatele lor crăci şi după trosnetul moale de frunze de pe jos că era toamnă. Inţeleg glasul, îi presimt dulceaţa şi mă duc: — Copilul meu, în singurătatea acestei linişti, către tine e cel d'intâi cuvânt ce-l tremură buzele mele... Am fost departe, tu te-ai gândit la domnişoara Irena? Eşti silitor? Mai superi pe mama? «Dam din cap...— Dar D-ta nu dormi, domnişoară? — A, da e târziu, ah, cât de bine îmi face noaptea... Tu dormi mult? — Eu dorm mult, mult şi acuma dorm»... şi am pierdut-o ca o umbră şi m'am deşteptat crăpând ochii şi, negăsind-o, am adormit din nou. Părea icoana Maichii Domnului, luminată de candela cu slabă lumină din odaia mea înecată în întuneric...

N'am uitat vergelele vopsite cu negru, n'am uitat înbălsămata pajişte cu trandafiri şi nici pe scumpa Irena şi nici tulpiniţa de trandafir, cu o coroană bogată în flori, mai bogată de cât toate mănunchiurile din lume.

Intoarsă din depărtări, domnişoara mare, mi-a povestit de înalţii munţii cât cerul, pe cari i-a văzut, dar pe când îmi vorbea, glasul i se stinse, ochii se îndreptară asupra cerului şi silindu-se să nu tuşească, tuşi totuşi mai greu, înăbuşind sgomotul cu amândouă mâinile. Imi arată apoi trandafirul iubit, îmi făcu un semn pe care nu l'am priceput, viaţa sgomotoasă din jur îmi păru că o turbură, rupse un boboc de curând deschis din *Roza domnişoarei mari* şi mă lasă, făcându-mi semn cu mâna, pe când cu hohote de plâns se strecură printre arborii parcului măreţ; stătui la poarta grădiniţei, şi o văzui întoarsă, cu părul despletit, cu ochii tulburi încă în lăcrămi şi suind ca o nălucă treptele

scării, îşi căută colţişorul tăcut al iatacului ei, de unde cufundată în tristeţe, poate multe zile n'a mai eşit.

— Seara, i-am spus cele văzute mamei şi mama mi-a răspuns din nou că e nebună. Am tăcut.

După sf. Petru, am trecut tiptil, cu teama de a nu deştepta pe cineva, pe acolo. N'am zărit-o. In grădiniţa cu trandafirii înfloriţi în zeci de culori ca o şistoare de pădure în primăvară, am auzit doar paşii rari ai îngrijitoarei şi am întrevăzut-o cu stropitoarea'n mână, oprindu-se la fiecare rădăcină şi îngăimând la fiecare câte-un cuvânt. Am auzit şi parcă am văzut şi am fugit repede.

De bună seamă, Irena, domnişoara mare, era bolnavă.

M'am scuturat ca de friguri de grija cărţilor ş'am luat pe veresie toată vara colindul străzilor, al locurilor străine, al pădurilor şi al bălţilor. Le-am lăsat în urmă cu multă părere de rău, pentrucă într'o zi, după sf. Maria să fiu luat de mână cam pe nevrute şi dus la liceu, spre a fi înscris. In drumul către el, spre mirarea mea, mă strigă cineva din urmă. Mă dusei; Domnişoara Irena deschisese uşiţa unui cupeu şi cu o veselie pe care nici odată n'am putut s'o uit, mă strânse la piept, mă sărută mult, mă întrebă de toate lucrurile din lume, într'un şir fără de şir, că nici nu puteam răspunde. — Sunt fericită, puiul meu drag, vom eşi împreună la plimbare, m'am făcut bine, nu-i aşa c'am suferit mult?» Şi în urmă râse cu poftă. Dar, însoţitoarea ei mă dădu jos şi cupeul îl văzui pornind repede.

Fui certat... Pricepui din dojană vorba: «Iar nebuna?» şi capul nu-l puteam întoarce de acolo.

Pe la sf. Maria Mică, m'am dus să văd pe domnişoara mare. Vream s'o rog să vie cu mine prin locuri neumblate ce le păstram pentru ea şi pe cari ştiu că ardea de nerăbdare să le vadă. M'am dus... De departe, nălucit mi se păru că văd doar trandafiri albi: Aci păşeam pe lângă cineva adormit şi mă feream să-l scol, aci mă înţepam în ghimpi de răsură... Mă desmeticii, când am deschis poarta trupeşe de fier. Cea d'intâi întrebare, fără nici un bună ziua, fu: — Unde-i Irena mare? Aruncai ochii spre grădiniţă şi mirat, ţipai: — Unde e roza domnişoarei mari?» Ingrijitoarea cea bătrână, mă bătu pe umăr şi cu graiul tărăgănat îşi smulse vorbele: — A plecat de la noi, s'a dus, ne-a uitat, a venit îngerul milostiv într'o noapte, a poruncit să scoatem tranda-

firul cel mare al domnişoarei, ne-a arătat un vas smălţuit în care să-l punem şi acoperind pe draga noastră Irenă şi trandafirul ei atât de iubit, ne şopti să tăcem. Şi după câteva clipe îşi întinse aripele, cari fâlfâiră către cer... Da tu, vin cu mine, pe patul de moarte, mi-a strigat cu toată puterea pieptului ei copleşit de boală, să-ţi dau trandafirul cel mai roşu...»

Amintirea aceasta mi se trezi în minte, după atâta vreme, când cu ani măriţi am trecut pe strada ei. Trandafirii erau pe acelaş loc; printre ei,—cu glas de argint se alergau câţiva copii; casa era plină de sgomot, ferestrele deschisc, se auzea un pian în veselă melodie... toate nu mai erau ca atunci.

V. C. GEORGIAN

Yasnaya-Polyana

(LUI TOLSTOI)

Pustiu priveşti spre cel ce nu mai vine,
Locaş măreţ de nobilă gândire;
Te-ai desbrăcat de orice strălucire,
Dar taina sfântă-o mai păstrezi cu tine.

Zecimi de ani, povaţă de iubire
Ai sămănat cu mâinile'ţi divine;
In parcul tău, umbrarele sunt pline
De îngeresc îndemn la înfrăţire.

Dar ai cîntat deşertului, bătrîne,
Căci glasul tău, pornirile păgîne
L'au 'năbuşit, în setea lor de sânge.

Acum te uiţi cum totul se prăvale,
Şi'n desnădejde inima-ţi se frânge:
Nu poţi furtuna s'o abaţi din cale.

G. PALLADI

PE ACELAŞ DRUM

Cordeliei G. Tutoveanu

Un candelabru poleit e 'ntreaga zare.
In parcul singur, mai tăcut decât oricând,
Tristeţa 'n suflet ca o stâncă mi se pare;
Iar din genuna-ţi, ca pe-o albă fluturare
Te smulge gându-mi printre neguri lunecând.

Cu-aripi de crini cobori pe nouri de lumină,
Când urcă Sirius pe ceru-atât de calm;
Cucernic florile 'naintea ta se 'nchină,
Cu graiu-ţi trilul de privighetori se 'mbină
Şi cântă frunzele mistericul lor psalm.

Uşor cu faţa ca o floare de răsură
Te alipeşti de-obrazu-mi palid, istovit;
Ne 'mbracă dorul în aprinsa lui armură,
Şi'mi pare, aevea îngereasca ta făptură
Şi totul prins e într'un cânt nesemuit.

Cu ochii mări, ce profilează infinitul,
Imi spui că e nelegiuire plânsul meu:
Cum cârma lumii o poartă numai Preamăritul,
Norocului şi începutul, şi sfârşitul
Le-a pus cu multă chibzuinţă Dumnezeu.

. . . .

Revarsă dorul de pe culmea disperării,
Atâtea lacrămi în şiroae lunecând,
Sporind durerea ca talazurile mării;
Tăcerea las' aripe negre pe pământ,
Şi 'ncet se stinge policandru 'n largul zării.

Zoe G. Frasin

MIORIŢA IN OLTENIA ŞI MUNTENIA

III

Contaminări în epica Munteniei

Dacă în literatura cultă graniţa dintre genurile literare este adesea fluctuantă, nu e de mirare că în poezia poporană trăsătura aceasta este şi mai accentuată. Aceasta te izbeşte mai ales atunci când urmăreşti un motiv cu o deosebit de puternică vitalitate. De aceea, după cum în Moldova am avut prilej să descifrăm din contaminări însemnate aspecte ale cîntecului nostru, tot astfel terenul Munteniei şi al Olteniei ne oferă un mănunchi de fapte, care se cuvine să fie puse în lumină. Vom urmări mai întâi motivul nostru în legăturile lui cu lirica Munteniei.

Primele dovezi sigure de puterea de expansiune a *Mioriţei* în epica teritoriului de care ne ocupăm acum le găsim în unele variante ale unui colind, pe care, în o formă ştearsă, l-am întâlnit şi în Putna. Acolo însă tocmai partea care ne interesează era aşa de nelămurită, încât nu puteam pune temei pe ea pentru o interpretare sigură. Acum avem prilejul să o privim de aproape în o formă bine închegată.

In colecţia Gh. Dem. Teodorescu găsim două colinde intitulate *Ciuta;* cuprinsul amândorora este acelaş [1]. Una dintre variante a fost culeasă în satul Atârnaţi [2]) şi ne înfăţişează povestirea ca desfăşurându-se la «Grozeşti», localitate greu de identificat cu Grozeştii din Mehedinţi, singurul sat cu acest nume pe care îl aminteşte Dicţionarul Geografic. In colind însă e vorba,

1) *Poezii populare române*, pg. 58—61.

2) Satul e în judeţul Teleorman. Vezi D. R. Rosetti: *Dicţionarul Contimporanilor.*

de bună seamă, de numele unui munte. Acolo, în jurul unui lac, pasc o droaie de ciute. Una dintre ele este tristă:

A ciută mioară
Pe bot gălbioară
La păr căruncioară
Iarba nu păştea
Nici apă nu bea.....

Nimeni nu lua seamă la această tristeţă, fără numai «un cerb tretior», frafele ciutei; şi acesta o întreabă:

O ciută mioară,
Pe bot gălbioară,
La păr căruncioară,
A mea surioară,
Au iarba nu-i bună,
Au apa nu-i lină,
Că nici n'ai păscut
Şi nici n'ai băut...
Ce te întristezi
Şi mereu oftezi?

Asemănarea cu partea corespunzătoare din cântecul nostru bătrânesc e evidentă. Răspunsul ciutei conţine desvăluirea unei nenorociri viitoare: vinătorul Cutare (gazda la care se cântă) are să plece la vânat şi are să facă un mare măcel gonind cerbii şi ciutele până la Lacul Roş şi până la Pod de Oase, unde va fi prăpăd. Prezicerea se şi îndeplineşte.

A doua variantă a fost culeasă la Călăraşi; deosebirile de prima sunt minime.

Ambele mărturii sunt colinde profane şi anume colide de vânător: Origina lor trebue, de bună seamă, să fie căutată aiurea decât în ţinuturile unde au fost culese. Avem anume două indicaţii preţioase, care ne arată direcţia de unde au venit în şesul dunărean. Prima variantă ne relatează culegătorul, este «un colinde de tânăr mocan»; iar din cea de a doua variantă vedem l ă murit că vânătorul este.

Voinic ortoman
Fecior de mocan...

Tot din Ardeal a fost transplantată forma aceasta a colindului şi în Dobrogea[1]. Varianta culeasă aici de T. Burada nu

[1]) T. T. Burada; *O călătorie în Dobrogea.* Iaşi 1880, pag. 97 urm.

mai păstrează întrevorbirea dintre ciută şi fratele ei, care să o întrebe de ce e tristă. Ciutele zăresc vânătorul iscusit, care se apropie, şi speriate grăesc: e! ne va goni până la «munţii cărunţi», până la Lacul Roşu, la Podul de Oase, unde vor pieri toate ciutele, afară de una... Evident, trebue să fi fost şi aici la început o singură ciută, cea mioară, care prezicea; sună ca ceva neobicinuit vorbirea ciutelor în cor. In Dobrogea însă elementul acesta al ciutei năsdrăvane, care prezice nenorocirea, pare că n'a găsit teren favorabil.

Mărturiile amintite ne arată că între forma până acum cercetată a acestui colind vânătoresc şi între motivul oii năsdrăvane din *Mioriţa* este o vădită legătură. Se naşte acum întrebarea dacă acest motiv a făcut parte integrantă din forma primitivă a colindului sau dacă n'a trecut în colind de aiurea şi anume din *Mioriţa*.

Mai întâi, din punct de vedere al rostului estetic al acestui colind, nu se poate afirma că partea cu ciuta năzdrăvană isvorăşte din o primitivă cerinţă organică a conţinutului. Ca atâtea alte colinde profane, conţine şi acesta înfăţişarea unei scene plăcute celui la care se cântă: o vânătoare fericită, care este şi o urare a colindătorului. Dovada că aşa este o putem vedea chiar pe teritoriul Munteniei, din o altă variantă, care, deşi în alte privinţi are unele elemente noi, înfăţişază totuşi un tip primitiv, necontaminat cu motivul din *Mioriţa*. Varianta a fost culeasă în satul de munte Lereşti, din jud. Muscel[1]). Sus, pe plai, se află un voinic şi multe ciute:

Niţa voinicul
S'a luat după ele
Şi le-a zăgăşit[2])
Sub verde molift.
La lina fântână
Unde apa cură...

Vedem în această variantă existenţa unui alt tip, mai simplu, în care colindul se desfăşoară, fără ca să fie nevoie de intervenţia ciutei mioare. E clar deci că tipul cu partea de prevestire a acesteia este o adoptare a motivului din *Mioriţa* şi

1) Rădulescu Codin: *Din Muscel*, pag. 141.

2) „A zăgăşi" — a prinde. Cf. *O seamă de cuvinte din Muscel* de Rădulescu Codin, pag. 79.

putem să privim tipul acesta ca o dovadă de răspândire a cântecului bătrânesc. Stabilirea faptelor acestora îşi are însemnătatea ei. Căpătăm prima dovadă sigură de legăturile, mult mai vii decât s'ar crede, dintre genul acesta literar atât de interesant: colindul profan.

Cât priveşte interpretarea, localizării, toate faptele ne îndreptăţesc a afirma că arătata contaminare a colindului acestuia de vânător cu elemente din *Mioriţa* s'a săvârşit nu în Muntenia, ci în Ardeal. Felul vânatului, nepotrivit pentru şesul Munteniei, denumirea de «colind de mocan», dată primei variante [1]), arătarea clară a textului celei de a doua variante, care înfăţişează pe vânător ca «fecior de mocan», totul ne trimete spre Ardeal.

Contaminarea va fi fost înlesnită de un fenomen de asociaţie lingvistică. Numele de «mioară» a căpătat treptat o extensiune mai largă, însemnând «animal de doi ani». Astfel «ciută mioară» este o expresie curentă în anumite ţinuturi. Asociaţia de idei deşteptată de această expresie a înlesnit calea contaminării arătate, în urma căreia un motiv simplu vânătoresc a căpătat o deosebită stilizare.

Dar deşi atâtea elemente ne trimet către Ardeal, ca spre centrul de unde s'a răspândit colindul acesta, totuşi întru cât el a prins rădăcină pe teritoriul muntean, ne dă dovadă, în ce priveşte partea contaminată, de răspândirea *Mioriţei* în acest ţinut.

Rămâne să vedem ce ne vorbeşte arătata contaminare cu privire la gradul de frecvenţă a motivului în Muntenia. O altă contaminare între părţi alcătuitoare ale *Mioriţei* şi alte aspecte ale epicei din această provincie n'am găsit. In Moldova [2]) însă ne amintim că am găsit legături mai numeroase între epica poporană şi *Mioriţa:* cântecul acesta bătrânesc a pătruns acolo şi în epica haiducească; s'a îmbinat şi cu alte motive din baladele păstoreşti; în sfârşit am văzut că şi colindul a fost înrâurit de acest motiv: în sudul Moldovei, am amintit de îndoelnica mărturie din

---

1) Culegătorul, D. Constantinescu-Teleor, mi-a comunicat în 1915 amănuntul că a auzit variante dela un bătrân, Nicula Mototeanu, care la 1877 era de 70 de ani. Bătrânul era băştinaş din Atârnaţi. De ce însă a publicat colindul cu menţiunea „colind de mocan", culegătorul nu mai putea să spuie; presupunea că cântăreţul va fi învăţat-o dela un cioban de dincolo, satul fiind în drumul ciobănesc spre Dunăre.

2) Vezi *Mioriţa în Moldova*, pag. 65—75.

Putna, în Nord, în munţii Sucevei, am arătat cum colindul, care vorbeşte de peţitorii ce vin la o soră de cioban, s'a asociat cu balada noastră. Legăturile dintre *Mioriţa* şi epica poporană a Moldovei sunt deci mai felurite şi mai desvoltate; unele contaminări nu sunt decât prilejuri bine venite pentru cântăreţ de a întreţese în povestire întreaga desfăşurare a cântecului bătrânesc, — pe când în Muntenia nu putem releva decât arătatul motiv al ciutei năsdrăvane.

Pătrunderea mai adâncă a Mioriţei în teritoriul moldovean poate fi documentată şi prin alte mărturii, în afară de sfera literaturii poporane vesficate. Amintesc aici o interesantă mărturie, din care se poate vedea cum un străvechi motiv, cu o largă răspândire ce trece de graniţele continentului nostru, a putut căpăta în Moldova o interpretare în vădită legătură cu Mioriţa.

In jud. Tecuci[2]) a fost culeasă povestea următoare cu privire la *doi fraţi mocani şi o mioară — în lună.* «Acei doi mocani, ca fraţi, s'au înţeles împreună o seamă de vreme, dar chiar mult de tot nu, căci cel mai mare, prinzând necaz pe fraţiorul mai mic, îşi puse în gând să-l omoare, căci acesta fiind mai harnic şi mai cumpănitor, îşi făcuse mai multe şi mai frumoase turme de oi.

O mioară află de gândul fratelui şi-i spuse stăpânului cele ce ştia, dar spusa ei păru fratelui mic fără putinţă, căci sărmanul fecior nu-şi putea da crezare cum pe lumea asta se poate ca un frate să ridice cuţitul asupra unui alt frate ?!

Dar păcatul s'a făptuit: fratele cel mai mic, cu mieoara lui, au fost ucişi. Dumnezeu, ca să arate lumii icoană de spaimă, le-a pus chipurile în lună, ca lumea să le vadă, mai ales pe acea vreme când duhurile rele au mai multă stăpânire asupra oamenilor, noaptea, ca văzându-le să se întoarne la calea cea dreaptă».

E clar că aici avem transpunerea motivului cunoscut din *Mioriţa* în sfera poveştilor cu privire la petele din lună. Şi anume locul lui Cain şi Abel din alte variante ale acestei povestiri a fost luat de cei doi fraţi mocani, adăogându-se intervenţia cunoscută a oii năsdrăvane, care încunoştiinţează pe ciobanul cel tânăr de primejdia ce-l aşteaptă. Această transpunere e o deo-

---

2) Vezi T. Pamfil: *Cerul şi podoabele lui,* pag. 88. Cf. de acelaş şi *Povestea lumei de demult.*

sebită dovadă de frecvența motivului nostru în amintita regiune a Moldovei, căci numai cine avea viu în minte conținutul cântecului nostru bătrânesc putea să asocieze elemente așa de deosebite ca *Miorița* și povestea petelor din lună...

Dacă deci comparăm, în totalul lor, între pătrunderile dintre *Miorița* și materialul epic, așa cum le întâlnim în Moldova și Muntenia, rămânem deplin încredințați de faptul că în această din urmă provincie puterea de expansiune a motivului nostru este mai mică decât pe teritoriul moldovean. Cât privește genul literar, vedem că acela care rămâne mai apropiat de *Miorița* este colindul. Faptul acesta ne arată că trebue să dăm în cursul cercetării acesteia o tot mai sporită luare aminte legăturilor cu colindul. Până atunci, un lucru se cuvine să fie subliniat aici. Partea referitoare la intervenția animalului năsdrăvan nu apare ca un moment nepotrivit în un colind, pentru că cel de care ne-am ocupat înfățișează un tip deosebit caracterizat prin proorocirea ciutei mioare. Relevez lucrul acesta aici pentrucă, atunci când vom avea prilej să urmărim mai deaproape aspectele *Mioriței* în Ardeal, vom întâlni faptul surprinzător că acolo avem o massă compactă de colinde, în care lipsește tocmai partea cu oaia năsdrăvană. S'ar putea zice că partea aceasta a fost simțită ca ceva inutil și de aceea a fost eliminată. Dar interpretarea aceasta cade în fața faptului stabilit acum că tocmai această parte a putut intra într'un alt colind, unde n'a fost dintru început, alcătuind un tip deosebit, acela de care ne-am ocupat aici. Faptul acesta va da greutate mărturiei ardelene, în care vom vedea că găsim un razem însemnat pentru stabilirea fazelor prin care a trecut *Miorița*.

Cu această contribuție încheem ceea ce se cuvenea să fie reținut din contaminările constatate în domeniul epicei muntene.

Mult mai interesante fapte pentru stabilirea istoriei motivului cer să fie interpretate atunci când privim legăturile dintre *Miorița* și lirica populară a Munteniei, pe care rămâne să o cercetăm.

D. CARACOSTEA,

PRIN VRAJĂ...

Ce frumos e! uite luna!... Scoborînd prin întuneric
Îmi apare de-odată, ca dintr'un decor feeric
Toată vraja și lumina unei nopți ce mă cuprinde;
Ca o dulce moleșială din adâncuri se desprinde
Și-un polei de lună plină, ce îmbată, ce robește,
Duce pașii-mi în neștire prin văpaia ce tot crește...
Pete mari se'ntind în iarbă, tremurând ușor, de boare.

Prin mirezmele călduțe coborând dinspre ogoare,
Prin parfumul de sulfină, de mălin, se-anină, trece,
Țărâitul vreunui greer lunecând prin iarba rece.
Stelele lucesc nebune, noaptea pare fermecată:
Parcă n'a mai fost lumină ca acuma niciodată!
Parcă firea pregătește ceva nou în lumea veche,
O minune de viață și de vrăji fără pereche...
...Noaptea asta minunată. cu lumina ei de lună,
Mă'nfioară, mă uimește... Simt în suflet cum se-adună
Tot ce am mai bun în mine, și mai sfânt, mai fără ură;

Nasc în mine noi dorințe, noi iluzii și mă fură...
Mi se pare că plutește ca un văl de poezie
Și din fiecare frunză parcă sună-o melodie
Dulce și chinuitoare. Inima-mi zvâcnește iute,
Glasul tot mi se îneacă, și, cum buzele-mi stau mute,
Simt că sufletu-mi pornește pe-alte căi, spre altă lume...

Parc' aștept ceva aevea fără urme, fără nume,
Parc' aștept o fericire care trebue să vie,
Luminând ființa-mi toată de noroc și armonie...
. . . .
Lună, rodie de aur, spune-mi, ce-i?... de unde vine?...

NADYA BRATEȘ

UN ROMAN

— Şi, zici că eşti din Bârlad ?

— Da. Cunoaşteţi oraşul ?

— Aşà şi-aşà... E mult de-atunci... Mai mult de douăzeci de ani.

— In adevăr, pe vremea aceea poate nici nu eram născut.

— Cred.

— Aţi cunoscut pe cinevà?

— Câţivà profesori şi alte câtevà cunoştinţe indiferente. Cu unul am fost cevà mai intim. Erà un biet funcţionar, mi se pare pela gară sau poştă. Unul Alecu Mihai.

— Aţi cunoscut pe bunicu-meu?

— Bunicul d-tale ? Atunci d-ta eşti fiul...

— Mama mea a fost fica lui Alecu Mihai.

— Şi se numeà ?

— Alina.

— Aşà ? Vezi frate... E surprinzător... Pe onoarea mea... Foarte surprinzător... Şi se căsătorise cu ?

— N'am cunoscut pe tata. Vedeţi, e cam greu. Se zice că a dispărut... N'am aflat niciodată nimic despre el.

— Şi mama dumitale ?

— A murit.., Abià o ţiu minte.

— In adevăr,.. Ciudat... Foarte ciudat...

* * *

Pe fereastra vagonului, imensitatea câmpului se desfăşoară verde, proaspătă... Pe cerul senin, un nouraş rătăceşte în nemărginire ca o scamă de sidef. De sus, din înălţimile aprinse, soarele, regele vieţii, îşi cerne dogoarea...

* * *

— Dar bunicul d-tale mai trăeşte ?

— O, nu! A murit de mult!

— Şi d-ta?

— Eu fac dreptul.

— Ciudat, foarte ciudat... Eu l'am cunoscut pe bunicul d-tale. Şi pe mama d-tale am cunoscut-o. Câţi ani zici că ai ?

— Aproape douăzeci...

— Aşà, aşà... E mai mult de-atunci... O, mult mai mult...

* * *

Rezemat de fereastra vagonului, bătrânul priveşte adânc depărtările fugare. Pe fruntea-i netedă şi largă, apasă greu norul unui gând chinuitor şi profilu-i tăiat în linii fine, exprimă amărăciune şi regret.

* * *

— Şi d-ta, ai acum vre-o rudă la Bucureşti ?

— Nu... Dar... Am o logodnică...

Li se întâlnesc privirile. Ce ochi profunzi şi cuminţi are tânărul!

— Trebue să fii fericit...

— E-o fată atât de bună!

— Te ademeneşte viaţa... Viaţa, cu miragiile ei, cu orizonturi largi, ispititoare...

Tânărul îl priveşte uimit. Sub greutatea privirilor sale, bătrânul respiră greu.

* * *

— Dacă eşti bun, tinere... Ciudat... Eu sunt foarte ciudat... Văd un inel la d-ta... Dacă eşti bun... Ştii, că'i frumos ?

— E dela mama.

— Aşà ? Dela... dela d-şoara Alina ? Vezi... Mi se pare că'l cunosc... Probabil l'am văzut... la mama d-tale... Mulţumesc... Dar... Aşi vrea să'l văd mai de-aproape...

* * *

Trei turcoaze mici, mate, ca şi cerul orientului sub care s'au născut... Şi frunzuliţa asta de trifoi, sgâriată drept în mijloc... O, da! Sgârietura aceia cam ştearsă arată totuşi două litere îmbinate, împletite între ele... Un simbol... O făgăduinţă... O viaţă... O tragedie...

Un lucru atât de mic, atât de neînsemnat, să'nchidă între cele trei turcoaze un univers năruit!... Cum îşi râde viaţa de

bieţii oameni! Viaţa, viaţa! Uite viaţa aici, între aceste trei petricele albastre! Uite-o împletindu-se între două suflete, hrănindu-se cu iluzii, rostogolindu-se în neant! Neantul înghite tot... Şi iluzii şi durere... Şi totuşi... Afară-i atâta strălucire! Şi tânărul zâmbeşte... Tot adâncul şi tot seninul cerului i s'a adunat în ochi! Iar desnădejdea toamnei ce'şi cerne melancolia peste mormântul unei lumi, e-aici, în ochii cari privesc inelul, simbol al zădărniciei omeneşti!

Şi totuşi ce minunat lucru e să plângi, să'ţi scuturi lacrimile nefericirei la picioarele unui copil stingher... Ce grozăvie... Viaţa! Viaţa! Ispită... Făgăduinţă...U itare!...

* * *

— Dar dv. unde mergeţi?

— Eu? Eu... Merg la Sinaia... Mergi cu mine?

— Eu? O, nu!

— Dacă vrei, vino. Am acolo o vilă frumoasă... Şi mi-ai face atâta plăcere... Nu atât mie, cât neveste-mi... Noi n'avem copii...

— Cât aşi vreà să merg!... Dar... peste putinţă!

— Te înţeleg, eşti aşteptat... Totuşi, te rog... Uite, adresa mea... Să'mi scrii...

— Vă mulţumesc, dar...

— Cine ştie? Vre-o nevoie... Tinereţea... Viaţa... Ah, grozavă amăgire!...

* * *

— Ploeşti!

Dela geam, tănărul salută. Bătrânul se frământă pe peron, îi zâmbeşte, îi face semne... Trenul porneşte... O batistă flutură...

— Ce Dumnezeu? se întreabă tânărul turburat, plecându-se mai mult pe fereastră. Când era în vagon parcă n'avea părul aşà de alb!

GEORGE M. VLĂDESCU

CONTRIBUŢII

la o biografie a lui N. Bălcescu, după corespondenţa sa inedită cu A. G. Golescu

— Urmare —

II.

Bălcescu deci începuse a strânge materialul pentru istoria puterei armate. Pentru a găsi documente şi pentru a vedea locuri istorice el întreprinde o călătorie la mânăstirile din Muntenia şi Moldova [1]). După documentele citate în «Puterea Armată» putem vedea că a fost la Bistriţa (Vâlcea) [2]) la Arnota [2]) descrie ruinele din Gorj [4]). In Moldova va fi cunoscut prima oară pe intelectualii de acolo, cu cari a avut apoi legături atât de strânse.

La Bucureşti, societatea filarmonică se desfiinţase prin intrigile lui Tavernier, dar era nevoia unei întruniri a oamenilor de cultură, cari se simţeau uniţi, nu prin această cultură, dar prin lupta comună dusă cu ajutorul ei. De aceea se reîntemeiază o societate literară, care fu premergătoare «Asociaţii literare» dela 1845.

Despre această societate, foarte puţin cunoscută, ne lămureşte întru câtva o notiţă din «Propăşirea», din Ianuar 1844 intitulată «Miscele». Se spune acolo că întrunirile începuseră de trei luni—deci prin Octombrie 1843—şi au loc în fiecare Miercuri. Iau parte Tell, Voinescu II, Boliac, Laurian, pe care aci îl va fi cunoscut întâi Bălcescu, apoi Eliade, Bălăşescu, Negulici,

1) Voinescu II loc, cit.

2) Puterea Armată în scrierile adunate de Odobescu ed. Academie ed. II 1887 p. 629 nota 1.

3) Idem 655 nota 2.

4) Idem 651 nota 4.

Anagnost, Predescu, Filitis, Bolintineanu, doi Goleşti, N. şi C. Bălceşti şi alţii. [1])

«Cele mai multe dezbateri s'au ţinut asupra limbei». Se caută printr'o apropiere «între diferiţi scriitori şi sisteme să venim «la un sistem, care să scrie toţi», ca să nu mai fie «acest al doilea Babel». Unii criticau aceste adunări dar au recunoscut apoi că sunt lucruri folositoare. «Stăpânirea ne lasă în pace, căci politică nu vorbim» [2]) Şi Bariţ vorbea de societatea literară dar cu multă neîncredere din cauza neînţelegerilor [3])

Dar alături de această societate literară, ca şi pe lângă cea filarmonică, era o societate politică secretă. Aceasta era «Frăţia», a cărei întemeietori erau N. Bălcescu, I. Ghica şi Tell. Ion Ghica povesteşte întemeierea ei în toamna lui 1843 într'o plimbare nocturnă a acestor trei pe străzile Bucureştilor, când în urma unei discuţii patriotice, în care-şi imputau lipsa de energie pentru regenerarea ţării, să hotărâsc să alcătuiască acea societate. Erau după modelul Carbonarilor, iniţiaţi formaţi în grupuri de zece sub un şef şi statutele le păstra Ion Ghica, apoi Bălcescu. Deviza societăţei, care va fi şi aceea a revoluţiei dela 1848, era «Dreptate, Frăţie» [4]) Bălcescu spune că erau patru întemeetori, dar pe al 4-lea nu-l cunoaştem. Jurământul de credinţă se făcu pe câmpul de la Filaret. El socoate această societate ca aceea ce a pregătit şi-a produs revoluţia dela 1848 [5]).

Aiurea el aminteşte că dela 1843 începuse lucrarea pregătitoare a revoluţiei [6]) deci în acest an cade întemeierea «Frăţiei». Încă din 1844 să făceau numeroşi iniţiaţi, între cari aminteşte Cristofi că a fost iniţiat de Tell, care-l prezentă apoi lui Ion Ghica

1) Din felul cum sunt puşi ostentativ la urmă, se pare că unul din ei ar fi autorul notiţei, mai de grabă Constantin, care era un fel de casier al Propăşirei la Bucureşti. (Vezi scrisorile lui Gr. Alexandrescu către I. Ghica, publicate de G. Bogdan-Duică în „Viaţa Românească", Anul I, v. III p. 194 şi 195).

Pentru aceste adunări literare cf. şi V. A. Ureche. Istoria şcoalelor II 268 şi G. Bogdan Duică. Despre Gr. Alexandrescu p. 13, nota 3, unde le confundă cu asociaţia literară de mai târziu.

2) Foae ştiinţifică şi literară (Propăşirea) Iaşi 1844 p, 16.

3) Foaea pentru Minte VII, 1844 p. 64.

4) Ioan Ghica, Opere complete III 386-7.

5) Ioan Ghica, Amintiri din Pribegie p. 40.

6) Idem p. 597.

să-i arate, «achisiţia ce făcuse» [1]) Societatea avu un rol important pentru pregătirea revoluţiei dela 1848, dar din nefericire ştim prea puţine despre activitatea ei până în preajma revoluţiei, când ne apare sub o înfăţişare schimbată.

In schimb ştim că societatea literară continuă activitatea ei. Probabil din societatea literară amintită se desvoltă la 1845 «Asociaţia literară» sub preşidenţia lui Iancu Văcărescu, având ca secretari pe N. Bălcescu şi Voinescu II. Făceau parte şi Moldoveni ca K. Negruzzi, V. Alexandri şi Kogălniceanu [2]) Până la întemeierea asociaţiei, care după procesele ei verbale, cade la 1 Martie 1845 [3]), se urmau adunări de tineri la Voinescu II. Ion Ghica afirmă că la una din aceste întruniri Bălcescu citi opera sa «Puterea armată la Români» şi că el Ghica, o trimese lui Kogălniceanu s'o publice în «Propăşirea» [4]) Scrierea o cunoştea Eliade încă din Aprilie 1844, când scria în «Curierul Românesc»:

«D. N. Bălcescu a căruia vocaţiune asupra istoriei şi în-«văţăturii regulate, ce a săvârşit, ne promit un istoric, cum să «facă cinste patriei, în ocupaţiile sale asupra istoriei ţării a scris «un tractat asupra Istoriei oştirilor române şi nădăjduim peste «curând că junele autor îi-va împărtăşi compatrioţilor săi..." [5])

«Puterea Armată» apăru în «Propăşirea» cu începerea de la 21 Mai până la 13 August cu întreruperi [6]), dându-i-se locul

---

1) Biografia d-lui Alex. Christophi Craiova, 1897 p. 8, E de fapt o autobiografie.

2) Ion Ghica Opere complete III 392. Se publicară traduceri şi poeziile lui Iancu Văcărescu, La 1846 mai erau membrii afară de cei pomeniţi: C. Filipescu, Şt. Golescu şi Gr. Alexandrescu (Academie Foae Volantă. Catalogul foilor volante, p. 8). Bălcescu voia mai târziu să-şi publice „Mihai-Viteazul", cu ajutorul asociaţiei (Mihai-Viteazul ediţia Odobescu 1887, p. XVIII). La 1847 sunt primiţi ca membri: Boliac, Negulici, Florian, Aaron, C. A. Rosetti. I. Ghica etc. (Anul 1848 I, 49).

3) Anul 1848 l. c.

4) Ion Ghica. Opere complete III 382. Totuşi Gr. Alexandrescu scria lui Ghica la Iaşi, că Bălcescu însuşi va trimete acolo „Puterea Armată". Viaţa Românească. Anul I v. III p. 192. Pentru întrunirile dela Voinescu II idem p. 189.

5) Curierul Românesc XVI 1844 p. 131 nota. Reprodus în „Foaea pentru minte VII. 1844 p. 165.

6) Numerile 19—31.

de onoare, şi apoi într'o broşură separată în 8° 85 pagini [1]) tipărită cu cheltuiala lui Mihai Kogălniceanu şi Costake Negri [2]).

Nu vom discuta aci valoarea istorică a acestei scrieri, pe care d-nul Iorga o numea cândva «un minunat capitol de istorie, care n'ar sta tocmai rău, nici sub condeiul unui istoric de astăzi» [3]). Această discuţie e făcută în mare parte [4]).

Dar afară de aceasta găsim în «Puterea Armată» elemente, cari ne servesc la stabilirea evoluţii sufleteşti a scriitorului. Mai întâi e însăşi ideia predominantă: cultul forţei armate care singură ne poate salva. Bălcescu îşi dă seama că această forţă are o limită dictată de resursele ţării, cari vor fi cu mult mai prejos de acelea a puternicilor vecini: Austria Rusia, Turcia. Atunci la ce serveşte această putere armată atât de lăudată?... El ne răspunde că un stat mic poate fi hotărâtor, când va şti «a arunca la vreme o greutate in cumpăna politică».[5]) Dar după obiceiul lui de a adânci chestiunile generale în toate consecinţele lor, constată că şi alte foloase indirecte vom avea dela această forţă armată: «Poporul câştigă moraliceşte, căci introducând plăcerea armelor între tineri şi obişnuindu-i la o viaţă militară activă, vom goni luxul «ce degenerează caracterele, înmoae curagiile şi pregăteşte robia popoarelor» [6]) Aci este învederat o influenţă a istoricilor romani ce-i studia cu atâta râvnă, cari desvoltă multe ori această ideie. Apoi agricultura ar profita şi ea «căci experinenţa de toate zilele şi istoria ne arată pe naţiile militare ar fi cele mai muncitoare, [7]) Nu se sfieşte a ataca violent organizaţia contemporană a armatei.

Această nu poate îndeplini nici o bună apărare a ţării, nici a susţine un atac neaşteptat. «Şi starea orientului e din zi în zi mai nesigură [8])» «In starea în care ne aflăm nu suntem oare

---

1) Alte ediţii, Bucureşti 1871, Apoi în ediţia Academiei a scrierilor lui Bălcescu, în Biblioteca pentru Toţi şi o traducere franceză despre care vom mai vorbi.

2, C. Negri, versuri, proză, scrisori p. 87.

3) N. Iorga. Schiţe din literatura română ed. Şaraga I p. 89.

4) De ex. N. Iorga Op. cit. p. 90 şi urm. şi Ion Bogdan. Doc Răzenilor şi organizarea armatei moldovene passim.

5) Ed. Odobescu pg, 671

6) Idem p. 670.

7) idem.

8. idem p. 665.

în primejdie ca vre-o câte-va sute de Pasvanţi să ne facă iară a apuca drumul pribegiei? O asemenea stare este oare de dorit? [1]) Pentru a nu atinge prea făţiş guvernul vremei el atacă mai mult pe cel precedent, căruia îi datora o încarcerare de mai bine de 2 ani. Dela ocârmuirea precedentă se aşteptau în zadar reforme «căci este în soarta tuturor cârmuirilor viţioase de a făgădui multe şi de a face puţine, de a stingheri orice propăşire, de a apăsa şi de a impila poporul în loc de a-l realţa, realţându-se şi ea împreună cu dânsul.» [2]) Aceste cuvinte grele poate că nu erau meritate de stăpânirea lui Alexandru Ghica, dar ne arată în autor un răsculat, care va reîncepe lupta îndată ce i se va da ocazia.

Pe de altă parte el admite ideile filozofiei franceze a secolului XVIII şi-l vom vedea într'o prelucrare [3]) că admite de-a întregul concepţia lui J. J. Rouseau despre contractul social la originea societăţii umane; una din biografiile sale începe cu o citaţie din Montesquieu [4]). De aceia şi în «Puterea Armată» găsim reflexi ca acestea vorbind de evul mediu: «Cărţile cari ar fi putut lumina, erau în mâinile popilor şi interesul lor era ca lumea să fie în întuneric» [5]).

Ca liberal şi patriot natural că ura sa se îndreapta contra Fanarioţilor, cari sunt acuzaţi că înadins au suprimat instituţiile Românilor, pentru a răpi mijloacele lor de rezistenţă, ca să poată stoarce mai bine [6]) Alexandru Ipsilant e *singurul* domn fanariot, căruia suntem datori recunoştinţă,» căci făcuse o reorganisare a slujitoritorilor şi armatei [7]). Şi de aceea salută cu entuziasm omul învierii 1821, ale cărui revendicări le va socoti mai târziu ca un program, pe care să se bazeze toată desvoltarea viitoare a neamului nostru. Bălcescu scrie, caşi cum ar vorbi de un mântuitor de mult aşteptat: «In sfârşit anul 1821 veni!» «Atuncì în ţară se manifestă una din acele mişcări energice, cari arată juneţea popoarelor şi dorinţa lor de propă-

1. idem.
2) idem p. 664.
3) Manualul Bunul şi Român.
4) Magazinul Istoric I p. 187.
5) Puterea armată în ediţia Odobescu din 1887 p. 616.
6) Idem p. 653.
7) idem p. 656.

şire. Duhul naţionalităţii se deşteptă şi Românii scuturară jugul fanariotic, ce un veac întreg îi apăsase.» [1])

Cu bucuria unui om ce găseşte o pildă potrivită cu ideile sale egalitare, el constată că în vechime «Dela boier până la moşnean, dela mânăstire şi preot la oştean toţi luau parte la contribuţiile Statului [2])".

Şi ideia unirii principatelor, pe care o vănturase prietenul seu Ion Ghica, oferind tronul principatelor unite lui Mihai Sturza, apare lămurit. Vorbind de luptele dintre cele două ţări, Bălcescu exclamă: «Fie ca rătăcirile părinţilor noştri să ne slujească de pildă, precum virtuţile lor de îndemn! «Fie ca să nu uităm de aci înainte că *unirea* face puterea staturilor şi prin urmare fericirea lor» [3]). Tot o aluzie la unire este şi motto din Radu Grecianu.

Prima lui lucrare istorică dă ocazie lui Bălcescu, să-şi desvolte concepţia lui despre felul de a trata istoria română, concepţie ce o vom vedea desvoltându-se şi în alte scrieri. El stabileşte dela început că istoria unui popor constă în istoria instituţilor sociale, a ideilor, simţimintelor, obiceiurilor, comerţ şi cultură intelectuală. Dar nu se opreşte la o motivare din punct de vedere ştiinţific a acestei afirmaţii, ci priveşte numai partea practică. Noi avem nevoie de o astfel de istorie. Afară de faptul că instituţiile de azi decurg din cele de eri, studiul lor are interes, ca să arate că noi am avut demult instituţiile, pentru cari luptă acum «publiciştii Europei luminate», ceace de altfel nu e tocmai exact. Şi iarăşi vorbeşte de «drepturile sfinte ale omenirei» adică democraţia şi libertatea, cari ar fi fost cunoscute de strămoşii noştrii. Aceste drepturi şi-au găsit totdeauna «apărători în această ţară» [4]) Pentru ori cine poate ceti printre rănduri lucrul e clar. Europa «luminată», care luptă pentru acest ideal, are o datorie de recunoştinţă faţă de noi, cari l'am avut demult şi e deci datoare să intervie ca să răstoare tirania, acolo unde s'a început lupta în numele idealului de libertate. Deaci şi nu din concepţia ştiinţifică a istoriei reiese pentru noi importanţa istorii instituţiilor noastre. Dar Bălcescu constată că această istorie are multe greutăţi. El cu modestia lui obişnuită recu-

1) idem p. 659.
2) Idem p. 626.
3) Idem 639.
4) idem 611—612

noaşte că nu e omul, care să facă faţă acestor greutăţi[1]) Dar totuşi se va încerca să studieze instituţiile şi cele ostăşeşti sunt cele dintăi dintr'o serie. [2]) Vom vedea că şi-a îndeplinit făgăduiala şi a scris o operă asupra instituţiilor şi stărilor sociale, în care Puterea armată intră numai ca un capitol. Din nefericire din această operă n'au rămas decât nişte fragmente încă inedite.

A început cu instituţiile ostăşeşti pentrucă zice el «sunt convins că ţara Românilor (una singură) de îşi va lua încă odată rangul, ce-i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datoare mai mult regeneraţiei vechilor ei instituţii ostăşeşti [3]).

Dar această armată e la urma urmei un instrument de violenţă. In idealismul său Bălcescu inobilează şi această latură, care poate că n'ar fi altfel demnă de atâta admiraţie. El spune «tactica cere mai întâi întrebuinţarea gloatelor sau puterea morală iar nu lucrarea individuală sau puterea fizică [4]) aruncând în acelaşi timp un blam asupra forţei brutale a celor puţini şi admiţând puterea morală numai la cei mulţi. Inteligenţii censori, cari taiau titlul revoluţionar (?) «Propăşirea», n'au observat aceste idei în adevăr revoluţionare.

Am văzut că Bălcescu avea o concepţie despre istorie după care ea serveşte la concluzii practice. Deaceia din acest studiu scoate în concluzie o întreagă reorganizare a armatei. Un amănunt e remarcabil. El admite ca cea mai bună organizare militară din Europa cea prusiană [5]) la 1844, când Prusia nu-şi arătase încă prin nimic preponderanţa militară. De altfel această ideie trebue să fi venit lui Bălcescu dela citirile sale din generalul Jomigny [6]).

Era firesc ca această lucrare să producă sensaţie. Intâi însemna ceva nou, un nou mod de a trata istorie la noi. Eruditia desfăşurată de Bălcescu era foarte mare pentru acea epocă iar felul de a privi istoria ca o armă de luptă îi asigura succesul în mijlocul societăţii culte.

---

1) idem 612
2) idem idem
3) idem idem
4) idem 616
5) Idem 666.
6) Acesta e pomenit între lecturile lui de Ghica Opere complete II 381

Am văzut cum Kogălniceanu şi Negri publicaseră în broşură lucrarea lui Bălcescu. Kogălniceanu se exprimă astfel despre dânsul în urma apariţiei Puterei Armate: «M. N. Bălcescu jeune historien valaque des plus belles espérances et qui s'est deja fait connaître par un opuscule remarquable: la force armée et l'art militaire en Valachie... Il est le seul duquel les Valaques doivent attendre une bonne histoire de leur pays [1]) Şi precum el da la iveală cronicile moldovene, studiul şi publicarea celor muntene vor fi treaba lui Bălcescu [2]) Se vede deci cum Kogălniceanu se consideră pe sine şi pe Bălcescu fiind datori să lucreze paralel: unul să fie istoricul Moldovei, altul al Ţării Româneşti. Dar cum neamul nostru e unul singur, îi vom vedea încercând să colaboreze împreună la o singură scriere.

Eliade, care scria şi el istorie, dar în scop didactic, primeşte şi el cu admiraţie apariţia primei opere a lui Bălcescu. El scrie în Noembrie, la apariţia ediţiei separate: «Din această scriere se poate vedea talentul eminent al D-lui Bălcescu asupra istoriei... In autorul acestei cărţi va avea patria un adevărat istoric al său» [3]) Bariţ reproduce o parte a scrierii în foaea sa [4])

Se pare chiar că scrierea atrase atenţia stăpânirii, care însărcină pe autor cu un proect de reformă a dorobanţilor. Oricum, că era cerut de stăpânire, fie că era o iniţiativă a lui Bălcescu fie avem în scrierile lui inedite un proect de organizare a dorobanţilor judeţelor [5]). Că nu e unul din numeroasele proecte de la 1848, ci e din epoca publicării «Puterii Armate» avem dovadă că pomeneşte de articolele regulamentului organic, în virtutea cărora s'ar face reforma, şi de domnul ţării. Se spune că slujba se va face în judeţele natale şi «cât mai aproape de satul său» adică organizarea teritorială.

Faţă de acest răsunet [6]) Bălcescu intră pe primul plan al elitei

1) M, Kogălniceanu. Fragments tirés des chroniques Moldoves et Valaques pour servir a l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII-ete Iaşi 1845 I p. XIII.

2) Idem.

3) Curierul Românesc XVI 1844 p. 347, urmează şi un extract din „Puterea Armată"

4) „Foaia pentru Minte" VII 1844 p. 373 şi urm.

5) Ms. Academiei 82 f. 297 şi urm.

6) Cf. şi Ioan Ghica Opere complete III 382. „Această scriere a lui Bălcescu a fost foarte apreciată de cititorii dup'atunci".

culturale româneşti. Prin publicarea acestui studiu în revista ieşeană, el va veni în legătură strânsă şi cu Moldovenii Kogălniceanu, Negri, Alexandri, Russo. Colaborarea lui Bălcescu la «Propăşirea» continuă şi ar mai fi continuat, dacă censura nu scurta prea devreme zilele acestei interesante reviste. În numărul 35 din 10 Septembrie 1844 publică un nou studiu «Bătălia dela Câmpul Rigii sau Cosovo (17, 18, 19 Octomvrie 1448)» Despre această bătălie mai vorbise şi în «Puterea Armată» [1]) Incepe cu unele laude exagerate la adresa lui Dan III (de fapt Dan II nepotul lui Mircea), care ar fi cel mai iscusit şi esperimentat general al veacului său şi prin a cărui sfaturi, de ar fi fost ascultate, s'ar fi măturat Europa de „barbari" [2]) adică Turcii, suzeranii contemporani ai ţărei. Pe urmă trece la rolul Românilor lui Dan IV (de fapt III) în lupta de la Cosova. Constată că scriitorii streini în special Bonfinius şi Khalkokondiles se contrazic asupra unui punct: dacă Românii trădaseră sau nu pe creştinii lui Huniade şi Bălcescu caută să dovedească netemeinicia acestei affirmări a lui Khalkokondiles. Bălcescu se sprijină pentru a-l combate pe Bonfinius ce nu pomeneşte de vre-o trădare. Această contrazicere o observase şi Şincai [3]), dar pentru Bălcescu aceasta e numai o ocazie pentru a introduce o povestire inedită a luptei dintr'o cronică munteană copiată de un Tudosie sin Stoian, din care ar releşi netemeinicia celor susţinute de scriitorul bizantin [4]).

Aceasta dovedeşte că Românii n'au fost trădători: «destule lucruri istoria are a le imputa», şi aci e o aluzie la epoca contemporană, «ca să-i mai împovăreze c'o pată nemeritată.»

«Nu! Slava lor militară este neîntinată [5])». O ideie ce am semnalat-o la Puterea armată, apare mai lămurit: că Românii «au făcut cele mai mari jertfe şi au vărsat sângele până la unul pentru apărarea civilizaţiei şi a libertăţii şi Europa d'ar fi recunoscătoare ar plăti cu oare care faceri de bine jertfele lor [6])». Era iarăşi apelul la

1) Ediţia Odobescu p. 642—643.
2) Foae ştiinţifică şi literară p. 289.
3) Şincai, Cronica Românilor ed. 1886 II p. 25-6. P. această chestie cf. I. Minea Pierderea Amlaşului şi Făgăraşului în Convorbiri Literare XLVIII p. 278 nota 6.
4) Foaia ştiinţifică şi literară p. 276.
5) Idem 278.
6) Idem.

civilizaţia apusului, care ne datoreşte nouă păstrarea ei. Acel sprijin nu era cerut ca un ajutor nemeritat ci ca o datorie. Şi nici măcar nu cerea mântuirea dela acel apus; aceasta era aşteptată numai dela oastea română, ci numai «oare cari faceri de bine».

Dar care este valoarea istorică a acestui articol? E cert că ea stă numai în noutatea adusă de pasagiul din cronica Tudosie Stoian, care dă o descriere detailată a bătălii celei de a doua din Cosova. Ce era această cronică, pe care Bălcescu o numeşte a lui Tudosia Stoian după copistul manuscrisului? In «Cuvânt despre isvoarele istoriei româneşti» pus în fruntea «Magasinului Istoric», el o pomeneşte ca fiind un manuscris din secolul XVII scris de Tudosie fiul lui Stoian ot Tunşii [1]).

Bălcescu se pregătea să publice cronica în Magasin, dar n'a avut vreme. Totuşi putem afla ce este această cronică [2]). In «Puterea Armată» şi apoi în Biografia postelnicului Cantacuzino Bălcescu citează pasagii din acea cronică [3]). Toate aceste pasagii se regăsesc în cronica şi compilaţia lui Stoica Ludescu, publicată în volumul IV a Magasinului [4]).

Numai pasagiul aşa de desvoltat asupra luptei dela Cosova nu se regăseşte în nici una din cele 2 forme ale compilaţiilor despre partea veche a istoriei muntene, ce însoţesc cronicile atribuite lui Stoica Ludescu şi Radu Popescu nici în forma amplificată a celei dintâi publicată de d. Stoica Nicolaescu în «Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie» vol XI,-1910.

---

1) Magazinul istoric pentru Dacia I. 10.

2) In Manuscriptele Academiei n'am găsit o cronică copiată de Tudosie sin Stoian.

3) Puterea Armată în ed. Odobescu p. 622, 625, 627, 630, 641. Biografia postelnicului Cantacuzino în Magasinul Istoric I pag. 390. La toate aceste citaţii afară de Puterea Armată 622 şi cea din Magasin Bălcescu adaugă că se regăsesc şi în cronica lui Radu Lupescu. Aceasta, care se păstrează şi azi e o compilaţie formată din cronica lui Ludescu şi din partea a 2-a a lui Radu Popescu (dela 1700 înainte) Cf. Iorga Istoria literaturei române în secolul XVIII I 195 şi nota 2. Bălcescu din greşeală spune în Magasin I p. 11; că această compilaţie e din Radu Greceanu şi Radu Popescu, ceeace a indus în eroare şi pe d. Philipide în Introducere la istoria limbei şi literaturei române p. 161.

4) Pasagiile citate în nota precedentă se regăsesc în Magasinul Istoric IV p. 312, 336, 310, 308 şi 328.

Avem dar a face cu o copie a cronicei Ludescu, care conține o lungă interpolație asupra bătăliei dela Cosova, luată desigur din vre-un scriitor strein. Am ținut să însemn aceste lucruri pentru a atrage atenția asupra acestei povestiri reproduse în articolul lui Bălcescu, unde a rămas uitată.

P. P. PANAITESCU

(Va urma)

RUGA

Truditu-mi suflet sfâșiat
In dorul de mai bine,
Se 'nalță, Tată, 'n sbor păgân
Spre sferele-Ți senine.

Ascultă-i glasul plângător
— Ecoul suferinții —
Și reaprinde focul sfânt,
Vieață dând credinții;

Pătrunderea preschimbă-mi-o
In paloș ce sclipește:
Hotarul zării să-l lărgesc,
Căci negura m'orbește!

Iar gândului ce-a obosit
Aripi de șoim crează-i,
Spre astrele ce se rotesc
Cărarea luminează-i.

Paharul patimilor vii
Golește-l, căci amarnic
Imi arde sufletul pustiu
In focul său sălbatic.

O, picură în el puțin
O rază de lumină,
Un sâmbure mic, creator,
Din «ființa Ta» divină!

Iar inima-mi rănită-acum
De doruri ce muriră,
Cu foc Părinte, rogu-Te,
Preschimbă-mi-o în liră!

Și când în codrul doinitor
Va fi melancolie,
Țâșni-vor tainice chemări
In val de poezie;

Pe strunele subțiri de-argint
Credința va să-ți cânte
Un imn de slavă tremurat, —
Cucernice Părinte.

Mihail Ghenescu

PORTRET

Nu-i firavă, ci dinpotrivă —
E sănătatea în picioare;
In totdeauna — guralivă,
Și — nici odată — gânditoare!

E. I. V.

Din legendele lui Novac

I

Erà un şarpe mare'n munte şi-a venit de-acolo di la Vârciorova în pădurea Işalniţă. Acolo a'nceput să mănânce la lume şi lumea spăriată nici nu mai eşia la muncă. Dac'a văzut şarpele că nu mai e rost de mâncare s'a dus în dealu Obedinului şi de-acolo să repeza la lume şi-o mânca. Să dusară vestea'n toate părţâle de şarpele ăstă şi n'avea nima ce'i face.

Pe timpu ăla erea'n Sârbia un viteaz mare de'l chema Novac şi când a auzit de una ca asta şi-a loat harcu şi bani de cheltuială, şi-a venit la Craiova, că dealu Obedinului e lângă Craiova. Când a venit în Craiova, s'a suit în dealu di la Sfântu Dumitru şi când s'a uitat cu ochianu, l'a văzut cu capu pe sus. Sta la pândă. Cum l'a văzut Novac a ochit cu haicu şi l'a lovit în ochi. Şarpele-a văzut de unde vine săgeata şi s'a repezât la el. Fugea cu gura căscată şi'n urma lui rămânea ogaş. A trecut prin Jii şi s'a despărţât apa'n doò părţ.

Până s'a măi apropiat şarpele, Novac a pus altă săgeată la harc şi l'a lovit în gură. Şarpele dacă văzu, şi văzu că nu e lucru de glumă, a luat'o la fugă, a ocolit Craiova şi s'a dus spre Olt. Novac, de loc a'ncălecat pe cai şi s'a loat după el spre Olt şi la'ntors iar prin Craiova. Atunci a trecut prin Craioviţa şi-a loat'o pe valea Bresti'n sus. Novac tot după el, îl tăia mereu, da de ce tăia de-aia să uşura şi fugea măi tare. In fugă, pe unde trecea şarpele, răsturna copacii din rădăcină şi de-atunci a rămas vorba: «Brazda lui Novac». Aproape de Vârciorova şarpele-a intrat în viezuină şi n'a măi avut nici Novac ce'i face.

Când a intrat în viezuină, a zâs: pân'acu n'am făcut rău,

da de-acu'nainte-am să fac măi mult rău. Oaminii de frică să nu măi iese s'a apucat să'l ţâmenţuiască, da tot a răsuflat şi pe-acolo iasă muştele. Noroc că es în apă şi pân'ajung de-asupra rămân puţâne. Aşa a omorât Novac pe şarpe.

Barbu Obrocea Argetoaea-Doljiu

II

Să povesteşte că demult, la «Malu Roşu» era un şarpe mare'ntr'o văgăună. El ţânea calea la oamini şi'i mânca. Iar aşa să povesteşte că un jidove, Novac, s'a gândit să'l săgeteze. El şi-a făcut un paloş şi l-a netezât trei zâle şi l-a ascuţât tot trei zâle.

La toată lumea'i erea frică de şarpe, numai lui nu. Odată el s'a dus la coasă şi-a spus soru-si să vie cu demâncare. Soru-sa a zâs că cum o să vie, c'o mănâncă şarpele şi el o zâs că să n'aibă nici-o grije. Novac a plecat la coasă şi când o venit prânzu, soru-sa o dat pe-altă parte să'i ducă demâncare. Şarpele i-a ţânut calea şi-a mâncat-o. Frate-său a aşteptat-o ce-a aşteptat-o şi s'a dus acasă necăjit că dece n'a venit soru-sa cu demâncare. Ai de-acasă i-a spus c'a trimes'o, da o fi mâncat'o şarpele.

Novac s'a dus pe malu Dunării şi cum sta şarpele'ntins la soare l'a săgetat tocmai de-acolo. Şarpele când a văzut una ca asta s'a dus la Şapârliţa unde erea o şopârlă mare, groasă cât butea, şi-a'ntrebat'o că di ce l'a săgetat. Ea i-a spus că să să ducă iar acolo unde-a fost şi să să uite din ce parte-a venit săgeata. Când s'a dus a văzut c'a venit din spre Dunăre şi-a luat-o'ntr'acolo. Novac a trecut repede Dunărea'not şi când l'a văzut şarpele i-a strigat: a, hoţule, tu m'ai săgetat pe mine? şi s'a'ntins să treacă Dunărea. Când erea'n latu Dunării l'a făcut Dumnezău stei de piatră şi-aşa a scăpat Novacu.

Astăz, acolo, unde e şarpele'npietrit, face apa săltătura.

(Constantin Colţatu, Peatra-Olt)

C. S. NICOLAESCU PLOPŞOR

ETIMOLOGII

NATIMA (Muscel), bubă mare și rea, monstru, namilă, *nătimână* (Covurlui) și *mătimană* (Botoșani) manie, monstru din povești, e turc. pers. *na-temam*, incomplet, neterminat.

NĂPATCĂ (Mold.), un fel de ciorpac care se ține nemișcat în apă, numit și *cârstaș* (Olt.) și *crâsnic* (Mold.), fr. *carrelet*, vine de la rut. *napatka*, «fischnetz».

NĂDULESC și NEDULESC (Vechi, Azi Banat, Olt.), mă arunc, mă răped, se apropie de ung. *nódulni*, a prinde curaj.

OBREJĂ (Unde ?) loc pe deal(?) e sârb. *obrezje*, mal chei, de la *breg*, dâmb, deal, vsl. bulg. *bregu* mal, țărm, de la vgerm. *berg*, munte.

ODOVĂIESC (Mehedinți), termin, isprăvesc, e sârb. *otdavati*, bulg. *otdavam*, predau.

OGLABNIC și (O-) GLAMNIC, OBLAINIC, -AINIC și -AVNIC (Olt. Banat, Trans.). colac de petică pe care femeile și-l pun pe cap când duc o greutate, e bulg. (*o-* și *u-*) *glavnik*, legătoare de gât, pană de căpăstru, de la *glava*, cap. In Vâlcea și *glavie*, bulg. *glavie*, capitel.

OLEJESC (Mold. sud), zămorăsc, țin cu putință mâncare, e rudă cu rus. *ulegáti*, a se liniști (vîntul) de la vsl. *lesti-lengon*, a se culca, precum e rudă și cu *oblojesc*.

OPOVĂIESC, V. UPOVĂIESC.

ORLIȘTE (Muscel), câmp sterp, casă pustie și ruinată, ar putea fi bulg. *orliste* (d. *orel*, vultur), adică «loc pustiu pe unde trăiesc vulturii».

OSFINTESC (vechi), asist, ajut (*a osfinti cui-va*), ar putea veni de la vsl. * *o-su-vetovati*, sup, infl. lui *osfințesc*.

PALICI (Mold.), păhăruț de rachiu, e bulg. *palici*, fitil (rudă cu *palincă*, rachiu).

POGRÁDIE (Trans.) și *progàdie* (Banat.), cimitir, vine de la (* vsl.) rus. *po-grádie*, suburbie.

POHONȚ și *Pahónț*, Rus cărăuș, Rus de un aspect necioplit, pe care l-am derivat odată de la rus. *pogónsciku*, (Arhiva, 1909, 504), are o etim. și mai apropiată în rut. *po-gònci* (pronunțat *pahonți*), curier, de la *po-goníti* a mîna vitele, a goni.

POLOVEAC (Olt.), căldare de 10—12 litri, e bulg. *poluveak*, jumătate de măsură. In Mehedinț *polomeacă*.

PRÁNIC (Maramureș, Bucovina), mai de bătut rufele la spălat, e rut. *pránnik*.

PRELATĂ (în armată), pînză de acoperit căruţele şi altele, (numită şi *polog* şi *zablău*), vine de la fr. *prélart* şi *prélat*, de origine nedescoperită.

PRUBAFCĂ (Dunărea de jos), jumătate de porţiune de ceai, e rus. *pribàvka*, rut. *príbavka*, adaus, augment.

PRUŞUVESC (Munt.), cos buză lá buză două bucăţi de postav sau de pele (de ex., un galoş rupt de o gheată prea mare), vine de la vsl. *pri-sivati*, bulg. *pri-sivam*, rus *pri-sivàti*, cu acelaşi înţeles.

RĂSTESC (*Mă*) e o variantă din *mă răpştesc*, vsl. *rapustô sê-raputiti sê*.

RĂSLUIESC şi (mai vechi) *Răşuiesc* şi *Ruşuiesc*, tai o bucată din ce-va, vine de la rus *rúsati*, a tăia, a ciopli, *rúsiti*, sîrb. vst. *rusiti*, a doborâ, a distruge.

RĂTĂLESC (Trans. în rev. I. Creangă, 1919, p. 48), mă retrag, e ung. *rátolni*, a împinge.

SAPÍNĂ, V. ŢAPINĂ.

SÉNIC şi *Sélnic* (Olt), pînză care se întinde peste rufe cînd le pui în pîrlău (buhadă şi pe care se pune cenuşă, e bulg. *sennik*, umbrar.

SILNIC (Prahova) şi *Silnică* (Trans.), e plantă laliată numită *pelungoasă* (*glechoma, hederacea*), poate veni de la rus. *síliniku*, limbariţă (*alisma plantago*) supt influenţa adjectivului *silnic*.

SOVEJA, un sat în judeţul Putna, vine de la ung. *Alsó-Veza*, adică «Veza de jos». Din *Alşoveza* (cum se pronunţă), Românii au făcut *Alsoveja*, apoi *Soveja*. Îmi aduc aminte că am văzut pe o hartă ungurească un nume de sat *Alsó-Veza* şi *Felsö-Veza* (Veza de jos şi de sus) pe lângă Făgăraş. Acum nu mai am la dispoziţiune acea hartă. Nu ştiu dacă nu e tot una cu satul Viştea.

ŞAŞMA (Munt. Dobr.), prostovol, plasă care se aruncă şi care cade la fundul apei, e turc. *sacma* (*sacima*).

ŞIP (Munt. est), pl. *şipi*), rădăcină de măsea, e bulg. *sip*, ghimpe, rădăcină de măsea.

ŞOMÍC (Trans. Viciu), un fel de şoarice, e rut. *homýk, homeak*, rus. *homeáku*, pol. *chomik* (Berneker, Dicţ. 1, 395). Descoperit în acelaşi timp şi de V. Bogrea.

ŞULÁR şi ŞULAL (Munt. Mold). sălai, însăilătură, vine dela vsl. *silo*, sulă, adică «cusutură rară ca cu sula». Poate şi *sălai* (dacă nu vine dela ung. *szál*, aţă) să fie o variantă din *şular*.

TARATÓR (Cov. sec. 19), scordalea, e turc. bulg. *tarator*. (Am auzit acest cuvânt în 1919 la o Gălăţeancă trecută de 80 de ani, apoi şi la alţi Gălăţeni bătrâni).

TIRPAN şi TIRPAN (Dunărea), secere mare cu coadă lungă de tăiat stuful, e turc. *terpan*, dela grec. *drepáni*, secere.

TUMĂNESC (Bucov. Bas. Mold; Neam. Rom. Lit. 7, 1182; Panfile, Văzduhul, 179), zăpăcesc, ameţesc, amăgesc, e rut. *tumanîti*, betören, betrügen, dela *tumán*, negură, om prost (Dicţ. lui Popovici, Berlin-Schöneberg, 1911, ed. Langenscheidt). Varianta *tudumănesc* (Reteganu) poate fi înfluenţată de *ademenesc* ori ung. *tudomány*, ştiinţă.

ŢAPINĂ şi SAPINĂ (Munt. Mold. Trans.) şi SAPIN (Muşcel), târnăcop c'un singur braţ care se bagă pe subt grinzi şi buşteni ca să-i urneşti, e neoslovenescul

capîn, din germanul carintian *zappin*, sapă de înlăturat mărăcinii, dela ital. *zappa*, sapă, de unde vine și sîrb. *capa*, topor și *càpun*, hîrleț. Toate se reduc la o rădăcină imitativă, de unde vine și *zăpsesc* (V. chestiunea pe larg la Berneker, Dicț. I, 121).

ȚĂPOI, furcă de lemn, vine probabil tot de unde vine și ital. *zappone*, hîrleț, augmentativ dela *zappa*, sapă. Până acum era derivat dela *țapă*, *țeapă*. V. Țapină.

UNDEZ (lat. *undare*), ferb puțin (trans. și intrans.) se întrebuințează și azi. Eu l-am auzit dela o femeie de 60 de ani în satul Bobulești, lângă Ștefănești (Botoșani) în anul 1918.

PAȘTEA și PASTICA (Covurlui), un fel de prăjitură populară făcută din sirop de zăhăr sau din miere cu semințe de susan, năut nuci ș. a. pe care acadelarii o taie în bucățele romboide (5 bani una), vine de la ngr. *pastéli*, iar acesta de la it. *pastiglia* și *pasticca*.

PĂLĂRIE și (Dobr.) PĂRĂLIE, un cuvînt care i-a intrigat atîta pe filologi, nu e alta de cît alb. *paliaré* și *paralié*, strachină de lemn, de la lat. *pariolum*, it. *paiuolo* (de orig. celtică). De la alb. vine sîrb. *poralija*, strachină. Se știe că pălăria moale se mai numește și *ciupercă* ș. a.

PĂLUGĂ (Panfile, Văzduhul), prăjină, drug, e sîrb. *poluga*, drug, manelă.

PELVEDEA, V. PERVEDEA.

PERCIUNEZ (Mold.), îndoi ca să nu mai iasă capătul unui piron care a străpuns o scîndură (fr. river), e turc. *percin*, acțiunea de a perciuna. Cu *perciun* n'are legătură.

PEREMÉT (Dunărea), frînghie cu 25-30 de undițe de prins moruni, e rus. *pereḿetu*, de la *peremetàti*, a arunca dincolo.

PERJĂ, alt cuvînt care i-a intrigat pe filologi, nu e alta de cît ung. *Perzsa*, Pers, persic (adj.), cu toate că *piersica* se numește *öszi barack*, adică «zarzără tomnatică».

PERVEDEA (Ialomița), magiun uscat, chitonag, e turc. pers. *pervedé*, nutrit, dezvoltat. — Și **pelvedea**.

PÈȘ (Munt.), *într'un peș*, la o parte, aplecat, povîrnit, e rudă cu bulg. *pes*, pedestru, și *pehota*, piotă, pedestrime, adică ideia de «într'un picior».

PETIȚĂ, căpsulă pocnitoare, ar putea veni de la bulg. *petica*, călcîi, prin aluziune la locul ei față de țeava puștii.

PIEDIN, capetele urzelii rămase nețesute (*urioc* în Mold, nord), ar putea fi rudă cu alb. *pedim*, ciucure, canaf. După Candrea, de la lat. *pedinus*.

PIȘTESC (Vechi. Azi Mold. Rar) ies prin niște crăpături foarte mici (vinul prin doage, lacrimile printre pleoapele închise), e rudă cu sîrb. *pistati*, a țîșni, a șuiera, precum și cu *a chifti*.

PÎRCIOACĂ (Munt.), rachiu prost, țuică proastă, e rudă cu bulg. *prucuca* (pîrțuța), rachiu prost.

PLASTĂ (Olt.), stog. e bulg. *plast*, strat (de fîn, de pămînt), sîrb. *plasat*. claie, stog.

PLÈVIȚĂ (Buzău), plevușcă, albitură, pește mărunt (colectiv), pare a fi rudă cu sîrb. bulg. rus. piiavica, lipitoare, sau sîrb. *plivac, plovac*, bulg. rus. *plovécu*,

înotător (fiind-că peştele mic înoată pe la suprafaţă şi se vede).

UPOVĂIESC (Cod. Vor.) şi OP-sper, e vsl. *upovati, upuvati.*

VENGHER (pînă pe la 1870 la Galaţi şi, probabil în toată Moldova (negustor ambulant, care vindea şaluri, berte ş. a., e vsl. (rut. pol. *Vengeru*, Ungur, căci aceşti coropcari sau marchidani erau originari de prin Braşov.

VINTILĂ, nume de om, vine din *vîntilă*, adică: «iute ca vîntul». Prefacerea lui *î* în *i* se explică prin asimilare cu *i* următor accentuat. Apoi, avem şi *cuvîat-cuvinte*.

VINTIR şi IL sau ILĂ (Dunărea de jos), capcană pentru peşti făcută din plasă ori din nuele (vîrşă, fr. *nasse, seine, verveux*, germ. *reuse*), vine de la rus. *venteri, venteli, venterka, viateri, iateru, vetyli, vetili*, rut. *viater, iater* (de unde şi varianta *iatră, ietre* pe la Prut), pol. *wiecerz*, litv. *wéntaris, wénteris*, prusian *wentere*. Miklosich (Dicţ. etim, slav) zice că originea acestui cuvînt e în limba lituană, iar Kurschat (Dicţ. lituano-germt 1883) zice că Lituanii l-au lua. dela Poloni.

VRAH (în limba albaneză) «grămadă de snopi»; presupus de Gustav Meyer c'ar veni de la turc, *orak*, «recoltă», nu e alta de cît vsl. *vrahu*, de unde şi rom. *vraf*. Tot de aci şi *vraişte, hrai* şi *vrăşilă*, date de mine în Arhiva, Sept. 1911 şi Dec. 1915.

ZASTAVĂ (secolul 10), vamă, e rut. rus. zastava, barieră, casă de vamă. Ex: a lua cu chirie încăperea de zid aflată la zastavele portului Galaţi (Mon. Oficial al Mold. III, 320, 13 Nov. 1861, pag. 1307, col. 3). Eu, născut în Galaţi la 1872 şi trăit acolo până până la 25 de ani, n'am auzit nici odată acest cuvânt.

ZĂPSESC (Mold. nord), prind, surprind (un hoţ), e rudă cu leticul *zapstit*, a apuca, şi cu lituanul *capnóti*, a apuca pipăind, *căpi*, hap, hîţ! (Berneker, dicţ. 1, 121), V. ŢAPINĂ.

ZDRUMIC, sfărîm nimicesc, vine din vechiul *răzdumic* mai de grabă de cît din *dumic* şi *zdrobesc*.

ZGÎIM, a ZGÎIMA (Buzău ş. a.) ZGÎMUI, a ZGÎMUI (Olt.), (zgîndăresc, e vsl. *gumuzati*, rus. *gonizati*, a foi, a fojgăi, bulg. *gumzy*, foiesc, rus. *gomoziti*, a se mişca mereu, ceh. *hemzati*, a zgândări (Bernekov, Dict. sl. 1, 367). E rudă şi cu *gîmză*, un fel de struguri (înregistrat şi de Dicţ. Acad.).

A. SCRIBAN
Profesor

CRONICA

REGENSII, REVISTE

I. RECENSII

ILIE MARIN, *La răspântii* (câteva întrebări conştiinţei), Sibiu 1921. — O recapitulare a situaţiei din Ardeal înainte de răsboiu. Ce credeau Ungurii despre naţiunile din graniţele Austro-Ungare, cum s'au purtat cu ele şi de ce trebuiau să ajungă la rezultatul la care au ajuns. Pe dinaintea noastră defilează toţi oamenii reprezentanţi ai Ungurimii, începând dela Deak şi Sechenyi până la Apathy, profesorul de ură dela universitatea din Cluj şi abatele Iosif Meisel, predicatorul de ură din Braşov. Amintirea faptelor şi vorbelor de eri şi alaltăeri e nu se poate mai rodnică pentru oricine se ocupă de afacerile statului.— Autorul pune numai faptele înainte şi *întreabă*. Răspunsul vine însă dela sine: „cine va face ca mine, ca mine să păţească", sau va păţi.

Celor care au adormit pe perna de mătase a tratatului dela Versailles, le recomandăm citirea acestei cărţi, ca să-şi dea seama în faţa „conştiinţei lor", dacă nu cumva la răspântie au pierdut şi ei drumul?

S. M.

V. GRECU, *Erotocritul lui Cornaro în limba românească*, Cluj 1920. E vorba de o poiemă romantică, medievală scrisă în dialectul care se vorbeşte şi azi în partea de răsărit a insulei Creta. Corai, părintele limbei literare neoelenice, a numit pe autorul acestei poieme „Omer al literaturei greceşti". Asupra timpului când a fost scrisă, era mare nedumerire. Unii socoteau că trebue căutat autorul între 961 (Sathas) şi 1677 (Xanthudis). In povestea de iubire care se cuprinde în poemă se pomeneşte şi de Vlahi. *Vladistratos* împăratul Vlahilor porneşte asupra Atenei. Autorul dovedeşte că aceşti Vlahi nu pot fi cei din Megali Vlahia (Tesalia) ci cei din Ţara românească, şi anume din epoca lui Mihai Viteazul, ale cărei isprăvi au fost cântate până în Grecia, ca ale unui erou popular. Monografia e un document de laudă al mişcări universitare dela Cluj.

M.

DAVID ROTMAN, *In chestia şcoalelor particulare*, Bucureşti 1921.— O broşurică scrisă cu un real simţ de măsură. Autorul releva o sumă de

erori în organizarea învăţământului, începând cu legile miniştrilor Poni şi Haret care au îngreuiat intrarea în şcoli a copiilor născuţi din părinţi neromâni. Ca răspuns la aceste măsuri, populaţia străină a făcut *şcoli româneşti*, adică a venit în ajutorul statului. Drept încurajare, statul le-a cerut însă şi o *taxă* de examen, împovorătoare... în deosebi pentru populaţia săracă. Criticul se întreabă: care va fi situaţia, dacă vom proceda tot astfel cu cele vre-o 5.000 de şcoli din Ardeal, care au limba de predare streină?

In deosebi articolul care prevede ca elevii să plătească nu numai taxa de examen, dar să mai adaoge şi 50 de lei ca fond pentru învăţământul statului e relevat ca o mare ciudăţenie.

Oamenii sinceri au de învăţat, citind broşura d-lui Rotman.

S. M.

SEXTIL PUŞCARIU, *Istoria literaturei române*, (epoca veche), pol. I, Sibiu 1921.— Pe când era profesor la Cernăuţi, autorul a ţinut o serie de prelegeri populare cu gând să deştepte dorinţa de a cunoaşte scrierile vechilor noştri autori. Acele prelegeri ţinute înainte de 1913, stau tipărite azi într'un frumos volum de 218 pagini, cu 61 de ilustraţii şi o aleasă bibliografie care ţinteşte să fie nu complectă, ci *folositoare*.

Scopul e deplin atins. După o introducere, în care atinge şi unele chestii de metodă literară şi istorică în privirea evoluţiei unei literaturi, capitolul I cuprinde o vedere asupra perioadei care a precedat întâia carte românească; capitolul II tratează întâiele scrieri şi tipărituri în limba română. Capitolul III, epoca de înflorire (1640—1720); iar capitolul VI, epoca de decadenţă.

Fără să întrăm în amănunte şi să relevăm unele ardelenisme neexplicabile (să retacă?), socotim că această lucrare e cea dintâi operă care să poată introduce pe un tânăr în sfera literaturii noastre. In unele părţi se resimte încă ecoul unor dispute vechi (biserica ortodoxă e considerată ca *sectară* p. 18). In totului tot însă, scrierea de faţă e o binefacere culturală şi socotim că va sluji în chipul cel mai pozitiv la orietarea tinerilor adunaţi din atâtea hotare în sânul universităţilor române.

T.

T. SIMENSKY, *Sorgios de Platon*, Iaşi 1920.— Opera aceasta a lui Plato e nu se poate mai potrivită pentru oamenii doritori de cultură. O doctorie mai bună în contra discursurilor sterpe şi a „beţiei de cuvinte" nici că se poate închipui. Din nefericire, traducerea e prea puţin literară; e făcută cam din vârful condeiului, cuprinde neologisme care ar fi putut fi evitate cu cea mai mare înlesnire. Totuşi, în seceta de clasicism care bântuie de câtva timp, e o fericire că se mai găsesc oameni care să ne apropie cât de cât de isvorul cel limpede şi sănătos al cugetătorilor şi scriitorilor antici.

E.

CALENDARUL COOPERATORULUI ORAŞEAN PE ANUL 1921.— Războiul a adus sub ochii multora probleme economice care, acuma cinci, şase ani interesau numai pe specialişti. Cooperaţia de exemplu a devenit o idee curentă.

Inainte de războı se vorbia mai mult de cooperative rurale, ca și cum numai țăranii se simțeau neajutorați și căutau să-și mai ușureze viața, luptându-se cu specula. Acum, s'au înființat o sumă de cooperative prin toate mahalalele orașelor și aproape nu e gospodar care să nu fie membru al unei cooperative de consum.

In aceste condițiuni, lucrările de popularizare cum e calendarul cooperatorului orășan sunt nu se poate mai bine venite, ca să înțeleagă ori și cine, că aci nu e vorba de un expedient trecător, ci de o adevărată educație economică a publicului întreg. Cu atât mai mult, cu cât în bilanțul fiecărei societăți cooperative se prevăd sume pentru creearea de școli profesionale ajutarea învățământului primar, conferințe pentru adulți etc...

Calendarul dă mai mult de cât făgăduește titlul.

M.

M. BEZA, *Rumanian Proverbs*, selected and transleted by M. Beza, lecturer at king's college, London 1921.—Cu simțul său literar recunoscut, d. Beza a cules și ales câteva proverbe din osebitele ținuturi ale neamului românesc și le-a tradus în englezește spre a informa pe streini despre cugetul și simțirea poporului român. Nu putem afirma că aci sânt toate podoabele înțelepciunii populare, dar desigur că cele de față sunt printre cele mai caracteristice. Citām unul singur, pe cel din urmă, dela frații noștri din pind: *Da soarle și fără s'căntâ cucotlu*, adică răsare soarele și fără să cânte cocoșul! Tot *Chanteclair* în cinci, șase cuvinte.

D. Beza, a adus prin acest mic volum, ca și prin conferințele ținute la universitatea din Londra, un adevărat serviciu culturei române, așa de puțin cunoscută în străinătate.

S.

M. MOISESCU, *Conducerea vieții* emotive, instinctive, intelectuale și sociale, Buc. 1921, — După o lungă perioadă de traducere și imitare a lucrărilor pedagogice din străinătate, începe acum în literatura noastră o producție proprie. Cartea de față e o dovadă. Autorul, eminent profesor de ștințe-naturale, preocupat de problemele pedagogice, și-a pus în gând să adune material de observație in clasă și să aplice la elevi cunoștințele dobândite de ei în științele naturei pentru a le umaniza educația. Cugetarea dominantă e de a face din copilul prigonit cu examene, note și alte procederi ocazionale, o individualitate autonomă care, și ca fizic și ca moral, să sporească necontenit până la părăsirea școalei.

In locul vorbăriei abstracte care face atât de seci și respingătoare unele lecții de filosofie, morală, religie etc. unde *binele, libertatea, adevărul..* sânt înfățișate ca niște măști fără viață și fără atracție pentru sufletul tineretului, autorul se coboară până în mecanismul crierului, arătând pipăit copilului că, la urma urmei, el e o mică mașinărie, în care chiar mama lui poate interveni, după cum intervine la încordarea ceasornicului. Pe lângă frontul exterior al educației, e privit și frontul interior.

Lucrarea d-lui Moisescu e din toate punctele de vedere vrednică de laudă, Toți profesori (în deosebi cei de șt.-naturale, de religie și filosofie)

ar trebui să o studieze cu deamănuntul şi să caute a pune în aplicare experienţa unui coleg care face cinste învăţământului românesc.

M. S.

GENERAL ERICH VON FALKENHAYN. *Die Feldzug der 9 Armee gegen die Rumaenen und Russen, 1916—1917. — Erster Teil: Die Siegezug durch Siebenbürgen* (1 vol. în 8, Berlin, 1920). — In afară de observaţiunile de technică militară ale fostului conducător al Statului Major german, care cuprind învăţăminte de mare folos pentru noi în privinţa unui răsboi în Ardeal, scrierea de faţă mai cuprinde două şiruri de insemnări de olos pentru noi şi pentru istoria răsboiului.

Descriind din nou, în urma unei scrieri din 1918, a Statului Major german, campania din 1916 pentru „liberarea Transilvaniei", se poate vedea mai bine care au fost părţile slabe ale conducerei năvălirei noastre în Ardeal. G-ral Falkenhayn povestind ce a făcut şi ce împotrivire a întâmpinat din partea Românilor care „luptau cu îndârjire", arată ofiţerilor noştri ce nu ar fi trebuit să facă, adică de ce greşală ne puteam feri şi care, la nevoe, să nu le mai facem în viitor.

O scriere ca aceasta, ca tot ce scriu foştii noştrii duşmani despre răsboiul cu noi, ar trebui tradusă în româneşte şi răspândită cât mai mult în deosebi printre ofiţeri. Nimic nu poate fi mai de ajutor şi mai de folos pentru noi de cât învăţămintele ce putem trage din acest răsboi văzut din latura cealaltă, mai ales acum când avem de apărat Ardealul.

Scrierea generalului Falkenhayn mai are şi o parte personală care totuşi cuprinde şi ea învăţăminte, caci arată unele lucruri ce nu trebuesc să se facă şi arată şi neajunsurile rezultate, când asemenea lucruri se fac.

Neînţelegerile personale ale sale cu Hindemburg, puteau avea urmări grave, dacă armatele duşmanilor noştri ar fi găsit în faţa lor o armată mai bine pregătită pentru răsboiu. La aceste greutăţi se mai adăogau neînţelegerile dintre Germani şi Austriaci, şi faptul că armatele Austriaco-Germane erau mai puţin numeroase de cât ale noastre. S'ar părea că erau multe condiţiuni prielnice unei biruinţe din partea noastră, sau măcar unei lungi împotriviri. Totuşi în treisprezece zile Ardealul „a fost curăţit" şi Românii „respinşi peste Carpaţi".

Falkenhayn, care declară „instrucţiunile" Statului-major Hindemburg-Ludendorff „cu neputinţă de adus la îndeplinire", învinueşte acel stat major de nepricepere şi caută să dovedească prin acte, această grea învinuire. Opinia publică în Germania a osândit aspru pe Falkenhayn pentru unele din destăinuirile sale, care explică în parte mersul răsboiului şi greşelile ce s'au făcut în conducerea lui.

K.

3. REVISTE

SOLIDARITATEA, 1921, Ianuarie. I. P. S. Mitropolit Primat. — expune păreri asupra Concordatului. Revista e hotărât împotriva concordatului şi relevă fapte mai vechi: mărturii dela Petru Maior şi Bariţ spre a dovedi că Vaticanul vrea catolici, nu Români. Deacea nici nu l'a întărit

ca episcop pe Petru Maior... D-l I. Gherghel arată că expresia din Tatăl nostru „pânea noastră cea spre o *fiinţă*“ e falsă; trebue zis: pânea cea de toate zilele. Arh. Bartolomeu Stănescu se ocupă de plata funcţionarilor publici, propunând „cota de merit“. Articolul e de actualitate şi e vrednică de relevat în deosebi propunerea cu privire la plata preoţilor. „Pentru demnitatea preoţimei crede că ar fi nevoe:

1. Veniturile epitrohilului să nu se mai socotească în leafă, ca până acuma.

2. Plata lor să nu se mai facă deadreptul în mâna preoţilor ca până astăzi, ci unui delegat, fie creştin enoriaş, fie funcţionar...“ Caracterul de „bacşişuri cerşite“ trebue înlăturat“.

VIAŢA AGRICOLĂ. Martie 1921. — D. Chiţoiu atrage atenţia asupra unei «vădite schimbări a climei» din România: Martie a devenit foarte secetos, uneori seceta se prelungeşte în Aprilie. Mai a ajuns foarte ploios cu prelungire în Iunie şi repetare în August, Septembrie e apoi earăşi secetos... In legătură cu muncile agricole, autorul propune o atenţie cât mai mare pentru studiile climatologice şi o sumă de modificări în toată gospodăria noastră agricolă. Acest judicios articol ar trebui cunoscut de toţi plugarii mari şi mici. Asupra Agriculturii de mâne, d. Olaru dă foarte preţioase indicaţii. In deosebi progresele făcute de ţări mici şi cu pământ sărac, cum e Danemarca, sânt o ruşinare pentru orice obraz de plugar român. D. Mazilu face interesante propuneri pentru împădurire.

In spaţiu restrâns, revista spune lucruri solide.

BASARABIA, Februarie 1921. Gr. Tăbăcaru se ocupă de Psichologia gândirii şi pedagogie, articol în continuare. V. Harea caută să demonstreze că pedagogia socială şi politica socială sânt aproape acelaş lucru. Cea dintâi caută să pregătească masele pentru viaţă modelând personalitatea; cea de a doua se ocupă de îndrumarea vieţii colective. St. Ciobanu dă noţiuni interesante asupra şcoalei pe vremea lui Veniamin Costachi si a influenţei pseudoclasicismului în predicile vremei. Un foarte judicios articol de S. Moldovanu care cere mai multă grije de Moldoveni şi mai puţină de minorităţi, relevând că lucrul de căpetenie e să ne ridicăm pe noi care avem abia 10 % ştiutori de carte, înainte de a purta grijă de Ruşi care au 30 % şi Nemţi 60 %. Naţionalizarea cu clopoţei e o greşeală copilărească şi de 2 ori primejdioasă: întâi că ne uitam pe noi; al doilea că întărâtam şi speriem pe alţii.

ENERGIA (Februarie 1921). O publicaţie pentru popularizarea tehnicei. — Cuprinde conferinţa ţinută la Academia Română de I. G. Constantinescu despre ştiinţa sonică ce se ocupă cu transmisiunea energiei mecanice prin vibraţiuni. Expunerea culminează cu formula: „ştiinţa fără experimente este un pericol“, Dar trebue cetit studiul în întregime ca să se vadă câte erori umblă ziua în amiaza mare pe lângă oamenii de ştiinţă, fără să le observe cineva. Pentru un om strein de ştiinţă exactă şi pentru orice tânăr cu aplecări spre ştiinţele experimentale, nu e poate nici o lectură mai nteresantă de cât acest articol. (Ar fi un mare progres pentru educaţia ge-

nerației de față, dacă ar fi răspândit în toate școlile românești și ilustat cu mici aplicațiuni experimentale). Citind acest studiu, ai mai mult de cât ori când impresia lui Pythagora ca lumea e *cosmos* și că numărul e temelia universului.

Revista cuprinde și alte articole interesante: „Chestiunea Calendaristică" de prof. P. Marinescu, „Galileo Galilei" trad. de Z. Ghețu, „Scrisori către un Lucător" de Cr. Niculescu, „Croitorul din Ulm" de Elena Pancu. „Uzina din Vaslui" de ing. Leonida. *Energia* este o publicație la nivelul nevoilor de modernizare a României și merită cea mai largă răspândire.

VREMEA NOUA, Februarie 1921. — D. V. Ţoni se ocupa de raportul între Stat și învățători, cerând ca școala poporului să ajungă o „școală vie". Pentru aceasta e necesar ca învățătorii să fie înzestrați cu o altă pregătire. „Reforma actualelor școli normale se impune, pentru a da elemente cu o solidă cultură generală, cu bogate cunoștințe pedagogice etc. Cere pentru învățători dreptul de a urma la universitate, recunoscându-se astfel ca necesară reforma din 1918, când se creiase un fel de „universitate țărănească", D. I. Tacu arată nevoia de democratizare a culturii, înșirând o sumă de fapte foarte sugestive și dând pildă din țări care au înțeles cinstit ce înseamnă democrația.

CRONICA LITERARA

IOHN KEATS (1796—1821)

S'au împlinit o sută de ani de la moartea prea timpurie a unuia din cei mai mari poeţi ai Angliei, Iohn Keats.

El este cel mai tânăr poet din pleiada romanticilor, care la începutul secolului al XIX-lea au adus în literatura engleză o notă nouă şi puternică de iubire sinceră a naturii, care găsesc într'însa o adevărată mângăere şi înălţare şi nu sunt nişte simpli imitatori ai poeţilor idilici ai antichităţii, cum fuseseră scriitorii dinaintea lor. Incă o notă comună aproape tuturor romanticilor, de iubire a trecutului medieval, o întâlnim şi la Keats. Mai caracteristică însă pentru el este dragostea lui pentru antichitatea clasică, pentru clasicismul adevărat, elen, din care admiră nu forma, cum făceau cei mai mulţi clasici moderni, ci spiritul, care constă în iubirea frumosului pentru el însuşi, şi în orice. Keats nu ştia greceşte, chiar din latineşte abia putea traduce; el a cunoscut antichitatea clasică din traduceri şi dicţionare de antichităţi, totuşi în opera nici unui alt poet modern nu trăeşte din nou lumea veche cu atâta intensitate ca în poezia lui Keats.

Aproape toată viaţa lui este în contrast cu opera lui. Poetul s'a născut în condiţiuni mai curând umile şi neprielnice poeziei. Tatăl său era un fel de proprietar de trăsuri de piaţă şi cai de călărie şi după moartea sa timpurie, mamă-sa se căsători cu un altul care avea aceeaşi meserie. A crescut în oraş, nu în mijlocul naturii, şi a fost dat să înveţe farmacia, pentru care nu avea aplecare, şi, deşi a urmat o şcoală secundară, se poate totuşi spune că educaţia şi-a făcut-o mai mult singur. Nu a cunoscut de cât foarte puţin fericirea pământească a iubirii: logodnica lui căreia i-a dedicat unele din cele mai frumoase versuri, l'a înţeles

atât de puţin, încât doar câţiva ani după moartea poetului ea scria unui prieten că «fapta cea mai caritabilă ar fi de a-l lăsa să se odihnească în uitarea la care l'au condamnat împrejurările». A avut totuşi parte de câţiva prietini care l'au îngrijit în ultimele zile ale vieţii lui, atunci când, suferind de o boală neertătoare, a trebuit să plece într'o ţară cu climă mai prielnică, în Italia, spre care de altfel se simţia atras din tot sufletul, ca toţi marii poeţi ai Angliei. Intre cei cari i-au purtat mai mult de grijă, a fost fratele lui sufletesc, marele poet Shelley, doar cu câţi-va ani mai în vârstă ca el, care i-a plâns moartea în una din cele mai duioase elegii ce s'au scris vreodată, «Adonais». Moartea pe care, după cum spune el într'un sonet, începuse să o iubească tot aşa de mult ca şi Frumosul, se grăbi să vie şi el se culcă sub iarba pe care, fiind încă în viaţă, i se părea că o simte crescând deasupra capului său. S'a stins supt cerul Italiei la vârsta de 25 de ani numai şi a fost înmormântat la Roma, într'unul din cele mai frumoase locuri din lume. «Faţa aceasta nu era făcută pentru zbârcituri» a zis un contimporan privindu-i frumosul chip de statue antică.

Dela el a rămas numai un volum de poezii, dintre care unele se pot pune alături de tot ce s'a scris mai frumos în limba engleză, şi multe lucruri rămase neisprăvite, fragmente ca poemul Hyperion, despre care Byron spunea că «pare inspirat de titani şi este sublim ca Eschile». După Chatterton, mort în vârsta de 18 ani, câteva decenii înaintea lui, el e al doilea mare poet englez care a murit fără a fi putut da tot ce se putea aştepta dela geniul lui.

Toată opera lui Keats este ca un imn al frumuseţii, nu al frumosului intelectual, metafizic, ca în imnul lui Shelley, ci al frumuseţii vii a naturii, frumuseţea pământului cu ierburile şi florile şi toate fiinţele vii, a apei care ne răcoreşte, a soarelui care ne dă viaţă, a lunii «care luminează nopţile cu vise dulci» care toate ne fac să uităm nimicnicia patimilor mărunte şi ridică dinaintea ochilor noştri vălul care ne întunecă spiritul.

Aceasta înseamnă fireşte că Keats era poet, însă nu un poet care vede în arta lui un mijloc de a predica în cuvinte alese o morală, ci un poet care nu vrea să cunoască altceva de cât bucuria de frumos, care cântă ca pasărea, ca să-şi exprime această bucurie.

Aceasta s'a numit de unii critici «artă pentru artă», cuvinte supt care s'a înţeles însă mai mult o şcoală de poeţi, urmărind desăvârşirea formei artistice. Aceasta este realizată de cele mai multe ori şi de Keats, însă nu în ea se poate resuma idealul lui. Un poet ca Keats nu se poate cuprinde într'o formulă.

Opera lui ne înfăţişează uneori viaţa omenească, cu sbuciumul şi durerile ei, ca în „*Isabella*", în care povesteşte cum doi fraţi omoară pe logodnicul surorii lor, sau în „*Ajunul Sf. Agnes*" unde reia povestea lui Romeo şi Julietta, supt alte numiri şi într'un cadru mai romantic decât la Shakespeare, alteori ne înalţă dincolo de marginile acestei lumi, ca în *Endymion*, în care zeiţa lunii se îndrăgosteşte de un muritor şi-l ridică în mpărăţia ei de lumină.

Opera lui Keats are însă desigur şi un înţeles simbolic. El n'a voit «să desvolte numai teme care vorbiau imaginaţiei lui» cum au zis unii. Putem spune că este un gând care domină toată opera lui. După cum filosofii evoluţionişti spun că lumea se transformă dintr'o materie amorfă spre o formă din ce în ce mai definită, Keats, printr'un fel de divinaţie poetică a evoluţionismului, vede şi el o transformare a lumii dela Chaosul şi Intunericul primitiv spre tot mai multă lumină şi forme din ce în ce mai frumoase ca în *Hyperion*, unde bătrânul zeu Saturn se plânge că e detronat de Jupiter şi atunci zeul mării îi spune că cei cari întrec prin frumuseţe au dreptul să domnească asupra celorlalţi şi la urmă Hyperion, zeul luminii, cel din urmă dintre zeii cei vechi îşi pierde puterea când cu un ţipăt de bucurie Apolo, strălucitor de glorie cerească, simte că a devenit zeu.

După cum unii socotesc că idealul este Binele şi toată viaţa trebue să fie o împlinire a datoriei ce avem pentru a-l atinge, după cum pentru alţii idealul este Adevărul şi scopul vieţii este cunoaşterea lui, pentru Keats:

Adevărul e *Frumosul*, *Frumosul* adevăr se chiamă,

iar scopul vieţii e să ne bucurăm de frumuseţea lumii: «Un lucru frumos este o frumuseţe veşnică», aşa-şi începe el poemul Endymion.

Frumuseţea poate fi însă şi înşelătoare, şi bucuria, fericirea,

trebue s'o căutăm în iubirea curată, în prietenie, în extaz poetic iar nu în voluptate şi... în patimile omeneşti

Ce-ţi lasă inima închisă, de jale şi durere frântă,
Usucă limba ta în gură şi fruntea ta o înfierbântă.

Aşa în *Lamia* şi *La Belle Dame sans Merci*, cavalerul e înşelat, de femeia frumoasă care se dovedeşte la urmă a fi doar un şarpe sau o vrăjitoare, care a atras cu farmecele ei pe mulţi nenorociţi, pustiindu-le sufletul.

Poeziile în care şi-a exprimat într'o formă mai concentrată şi mai desăvârşită gândurile şi sentimentele sale sunt odele: La o privighetoare, La o urnă grecească, Către Psyche, Toamnei, Melancoliei şi unele din sonete ca: Lăcusta şi Greerul.

Keats a fost un poet puţin preţuit în scurta lui viaţă şi chiar după moarte soarta lui a fost schimbătoare, câtăva vreme nedându-i-se nici o atenţie, mai pe urmă admirat şi iubit mai mult decât oricare alt poet în ţara lui. Pe continentul european a rămas aproape necunoscut până în timpul din urmă. Opera lui este însă foarte importantă nu numai prin valoarea ei proprie, ci şi prin marea influenţă pe care a exercitat-o asupra poeziei engleze de mai târziu. Asupra acesteia influenţa lui a fost tot aşa de mare, cât a fost asupra literaturilor continentale a lui Byron, care însă în ţara lui n'a găsit aproape nici un răsunet.

Tennyson, Dante Gabriel Rossetti, W. Morris, Browning chiar, Swinburne, toţi marii poeţi ai secolului al XIX din Anglia, au mers pe urmele lui Keats, iar dintre pictori, Prerafaeliştii în special s'au inspirat din opera lui.

P. P. GRIMM

CRONICA ŞCOLARA

Lipsa de profesori. Noile reforme şcolare.

Şcoala se află astăzi, într'un punct critic: între nevoia de a intensifica cultura, de a spori roadele şi între lipsa de elemente. Lipsa de profesori pe deoparte, budgetul ţării pe dealtă ameninţă orice încercare mai în larg în şcoală, spre a putea face din ea un punct de atracţie pentru intelectual. Totuşi s'a reuşit cu un apreciabil spor de leafă chiar şi pentru maeştri. Şi aici aş dori să adaog ceva. Ridicarea moralului maestrului prin nivelare de leafă fără a avea pregătire serioasă didactică e cu desăvârşire şi falşă şi nedreaptă. E falşă, fiindcă prestigiul unui dascăl se cucereşte prin el însuşi nu prin dărnicia ministerială, e nedreaptă, căci la o egală plată nu e şi o egală muncă. Ce munceşte maestrul de desen şi caligrafie? Cât munceşte şi un profesor de română, ştiinţe etc?

Nu incape comparaţie. Care sunt roadele acestor catedre de dexterităţi în învăţământul secundar, în câteva decenii? Nici unul.

Nici regenerare fizică din gimnastică, nici curente artistico-picturale, doar cât şi cât un gust pentru muzică, mai mult ca altădată. Şi acum când statul trebue să-şi drămăluiască averea, când fiecare trebue să muncim îndoit, sunt de părere, că statul se poate lipsi de catedre deosebite pentru caligrafie, desemn şi gimnastică.

Pe lângă universitate, la facultatea de litere să se înfiinţeze un curs de un an pentru aceste specialităţi, pe care să le urmeze studenţii absolvenţi. Orice profesor titular să aibă 15 ore curs şi 5 ore de dexterităţi pe săptămână. Ar fi şi o economie pentru stat ar fi o recreare pentru profesorul de matematici o oră de desen, pentru cel de higienă o oră de gimnnastică. La şcoala unde sunt eu, profesor dedesen la cl. V-a e profesorul de matematici, şi vedem zel între elevi, un îndemn la lucru mai mult de cât dacă ar fi un specialist. Profesorul cu cultura lui ştiinţifică ridică nivelul orei. Elevii cinstesc ora de dexterităţi la fel cu cea de curs. Ce respect să aibă elevul, când maestrul îi spune elevului ce vorbea cu vecinul: Te ştiu băete, că vorbeşti, dar nu vreau să fac *personificări.* Vroia să

zică personalităţi. Şi asta la Bucureşti. In celelalte orăşele nici nu mai vorbim. Propuneri în felul acesta le făcuse autorul «Şcoalei pregătitoare»

* * *

O bună organizare e pe cale de a se face din zi în zi învăţământului particular. Examenul acesta de Februare, contactul cât mai des cu şcoala de stat e binevenit. Tendinţa de asimilare a particularilor din institute particulare cu cei de stat, în urma unui serios serviciu de control, o preconizază şi de d-l Motru. Invăţământul particular enumără circa 10.000 de elevi numai în vechiul regat. Merită toată atenţia şi ministerul îi dă toată solicitudinea.

* * *

Sub formă de provizorat, ca o încercare ministerul a desfiinţat corigenţele.

Desfiinţarea corigenţelor e un postulat şcolar, care nu se poate realiza uşor la noi. E în concordanţă cu un complex de moravuri şcolare, cu o veche tradiţie. Incercări s'au mai făcut în 913, îmi pare sau 914. Anul acesta elevul corigent la un obiect, va fi trecut fără examen de corigenţă, dar urmărit în clasa consecutivă şi dacă nu va fi obţinut cel puţin calificativul *bine*, elevul rămâne repetent, în această clasă, chiar dacă va fi având note de trecere la celelalte obiecte. Dispoziţia aceasta are următoarele lacune.

1. Sunt materii, care nu trec peste un an: ex.: Zologia cl. I, Botanica cl. II-a, Latina cl. IV, cei dela Real: matematici, Fizica cl. III, Chimia IV etc.

2. Profesorul n'are putinţa de a-şi duce seria de elevi din cl. I până în clasa VIII, spre a putea constata silinţa elevului de zi cu zi.

3. E nedrept ca un elev, ce a rămas corigent la Română în cl. III-a şi care s'ar putea prezinta în Sept. cu materia învăţată să rămâe repetent în cl. IV la L. română, fiindcă doar are calificativul suficient şi nu bine şi fiind promovat la toate celelalte materii. Sunt de părere ca să se descongestioneze clasele de un număr prea marei de elevi. Numai atunci corigenţa nu-şi mai are locul. Profesorul îşi cunoaşte perfect elevii, ca ciobanul oile. Altfel, cu o examinare sumară, spre a împăca cerinţele ministeriale, cu 60 şi 80 de elevi într'o clasă, un progres şcolar e cu neputinţă.

Corigenţa tot e mai bună în actuala stare de lucruri, decât ridicarea ei fără a fi înlocuită cu ceva.

C. GEROTA
PROFESOR

CRONICA MILITARA

Note şi Cugetări asupra campaniei din 1916 (în special asupra operaţiunilor Armatei I-a) de către generalul I. Culcer fost comandant al Armatei I-a

D-nul General I. Culcer a făcut să apară în Octombrie 1920 în editura jurnalului «Tribuna» din Iaşi, Notele şi Cugetările D-sale, scrise în timpul refugiului, în 1917.

Cartea d-lui General I. Culcer se divide în două părţi. Partea I, care poate fi considerată ca o introducere a uvrajului, tratează despre condiţiunile, în care statul şi societatea românească ale regatului şi-au făcut pregătirile lor de război — şi autorul dă cuvântului de pregătiri înţelesul său cel mai întins, cuprinzând într'ânsul pe lângă preparările militare şi pregătirea socială şi cea sufletească—şi partea II-a, care expune, în general operaţiunile militare din 1916 şi în special, operaţiunile Armatei I din acel an.

Pentru societatea românească e bine să se ştie, ce gândeşte un om, care a fost investit cu grele răspunderi, atât asupra capacităţii ei în vederea unei sforţări supreme, cât şi asupra unei situaţiuni militare, pe care, a fost unul din cei mai îndrituiţi a o judeca cu claritate.

Sunt societăţi, ce se pot îndrepta din cunoaşterea greşelilor trecute, fără a fi această posibilitate de mai bine o regulă generală. Dar fireşte, prima condiţie constă în a le cunoaşte. Şi autorul le arată şi le face cunoscute, aceste greşeli, aşa cum le-a văzut.

Ori, din partea întâi a uvrajului reese, că societatea noastră nu poseda o pregătire serioasă de război. Asupra ei apasă, ca un verdict, fraza din *Le Temps* din articolul «La Leçon Roumaine" — „Nu s'a ştiut, nu s'a prevăzut nimic, nu s'a luat nici o «măsură şi lipsa acestora s'a înlocuit prin sgomotul aprobativ de «apologii elogioase».

Eternul sistem al frazei cu efect, gata a acoperi totul... mai ales când nu e nimic!

Lipsa de simţ al datoriei este răul, de care suferă societatea românească—mai bine zis o parte a ei, cea care poate intra în viaţa publică prin uşa dosnică a clientelei politice. Cealaltă parte, marea ei majoritate, adică câtimi din populaţia orăşenească şi ţărănimea, cu defectele şi calităţile ei, nu poate fi luată în considerare, fiind o masă amorfă contând numai ca o pondere pasivă. Asupra acestei masse, în deosebi rurale, sforţările educative ale lumii politice s'au exercitat mai ales prin mijloace de speculă financiară, în vederea unei clientele electorale. Asupra ei, ca şi asupra toate şi tutulor domina interesul de partid. Politicianismul, ce nu respectă nimic, nici persoane, nici instituţiuni, nici legi, a fost plaga fatală societăţii româneşti.

Această societate a surprins'o războiul european; şi astfel prin surpriză, i-a fost impusă problema înfăptuirii idealului naţional.

Reflexele ei au arătat imediat lipsa ei de pregătire pentru soluţionarea unei probleme atât de grele. Consecinţele situaţiunii s'au repercutat şi asupra conducerii militare a războiului.

* *
*

Dintr'un început fiinţa a două fronturi inamice, pe o întindere disproporţionată cu mijloacele ei, a creat României o situaţiune excepţional de grea din punct de vedere strategic. Acestei grele situaţiuni i se putea remedia prin două lucruri: o cât mai bună pregătire a armatei, o justă concepţie strategică a războiului. Nici una, nici alta n'a existat.

Ideea dominantă, care a prezidat la pregătirea militară a României, a fost creşterea cât mai mare a efectivului armatei, fără a se ţine seamă de putinţele de încadrare prin ofiţeri şi sub-ofiţeri, fără a se ţine cont asemenea de posibilităţile de înarmare.

S'a sacrificat ideei, în care se regăseşte marca politicianismului, de a arăta lumii şi în primul rând Aliaţilor, că dispunem de o armată, ce dovedea un procent însemnat faţă de populaţia civilă a ţării. Şi pentru a o putea încadra s'a făcut apel la o ofiţerime de rezervă, din care o parte însemnată a ei nu era pregătită, nici din punctul de vedere technic, şi pe alocurea, nici din punctul de vedere moral. Fiind dat societatea, din care se recruta ofiţerimea, contrariul se impunea şi principiul de selecţiune ar fi trebuit să domine. Ideei fixe a numărului i s'a jertfit, tot astfel fără măsură proporţionalitatea înarmărilor faţă de efectivul unităţilor.

Concepţia strategică a operaţiunilor trebuià să ţină cont de situaţiunea geografică a României şi a ţinuturilor vecine, care o înconjurau, adică a ţinuturilor inamice, făcând excepţie de linia Prutului. Reeşea de aci atât facilitatea de apărare a Transilvaniei, cât şi dificultatea de apărare a României.

Această dificultate de defensivă a regatului se adevereşte prin trei mari inconveniente.

a) Frontiera învăluitoare peste măsură de întinsă.

b) De la Severin la Râmnicul-Sărat linia de operaţie paralelă cu frontul.

c) Lipsa de adâncime şi de drumuri paralele în frontul între Carpaţi şi Dunăre. In Carpaţii Munteniei, prin existenţa adâncilor văi, paralele între ele din culmile munţilor înspre câmpie, dificultatea de comunicaţie fiind enormă.

In caz de războ ofensiv prima condiţie era prezenţa alăde armata română a unui puternic contigent aliat — în speţă rusesc. Dânsul era condiţia «sine quă non» pentru procedarea primei manevre indispensabile războiului nostru ofensiv, anume lărgirea spaţiului destinat bazelor noastre de operaţiuni.

Această lărgire nu se putea face, de cât printr'o puternică ofensivă în Dobrogea, care trebuia să aibă ca scop mutarea frontului de luptă până în regiunea Târnovei, asigurând şi mărind zonele destinate bazelor de operaţiuni ale armatelor menite atacului în Transilvania, atât prin câştigarea terenului şi paza noului front, ce asigura Dobrogea, cât şi prin posibilitatea unui atac de flanc, pentru ori care tentativă de trecere a Dunării din partea inamicului.

In timpul necesar acestei ofensive în Bulgaria, frontul transilvănean trebuia să rămână în defensivă. Operaţiunea odată terminată în contra Bulgariei, rolurile se puteau inversa — frontul bulgar rămânând defensiv, frontul transilvănean trecând la ofensivă. Această idee strategică corespundea cu posibilitatea de înfăptuire a ei, de pe urma dizponibilităţilor şi aşezării forţelor inamice în August 1916.

Tot în vederea războiului ofensiv nu trebuia indicată, ca o condiţie expresă, menţinerea Olteniei. Poziţia ei este excentrică şi fixarea frontului pe Olt avea avantajele şi a unei economii de teren şi de fruntarii de apărat, şi a unei mai bune massări de rezerve în interforul Munteniei. *Fireşte, părăsirea Olteniei nu s'ar fi decis în lipsa unei presiuni puternice a forţelor inamice.* Nu se cedează teren fără a fi obligat la aceasta.

Dar o rezistenţă la presiuni inamice asupra frontului Olteniei nu trebuia să atragă uzarea forţelor disponibile, al căror rendement maxim, putea fi dat pe frontul format de râul Olt în mai bune condiţiuni. O puternică avant-gardă strategică, care ar fi supraveghiat hotarele olteneşti, putea să joace, după eventualităţi atât rolul de a păstra Oltenia, în cazul când ea n'ar fi fost obiectul unei operaţiuni principale a inamicului, cât şi rolul de a uza forţele inamice şi întârzia înaintarea lor, în cazul contrar.

In privinţa relei impresiuni, ce o putea face asupra opiniei publice părăsirea eventuală a Olteniei, se poate răspunde, că în

hipoteza războiului cu Rusia — hipoteză foarte probabilă până la izbucnirea războiului european — era decisă părăsirea Moldovei, din cauza tot'a configurației geografice a țării și a necesității strategice a unei bune concentrări a armatei.

Dar planul de campanie elaborat în mare secret, și care comporta acțiunea ofensivă, nu a ținut cont de aceste două considerente de mai sus. Obiectivul ei principal era ofensiva în Transilvania și manevra, care trebuia să o înfăptuiască, consta într'o concentrare prin conversiune, dincolo de fruntaria Ardealului, a armatelor române (Armata I, Armata II, Armata de Nord) ce trebuiau să invadeze prin trecătorile Carpaților, pivotul manevrii formându-l Armata I. Armatele câteși-trele urmau apoi, împingând pe inamic să atingă pe Mureșul mijlociu, linia Caranșebeș-Ciucea.

Pentru reușita acestui plan trebuiau două condiții primordiale, una generală, alta specială:

Colaborarea simultană a armatelor aliate pe alte fronturi, în deosebi a armatei Sarrail (frontul Salonic) și a armatei ruse. O fracțiune a acesteia din urmă trebuia să urmeze mișcarea noastră la dreapta armatei de Nord.

Asigurarea fermă a fruntarii de sud — Dunăre și Dobroge — astfel, ca spatele nostru să fie în siguranță.

Ori nici una nici alta din aceste două condițiuni nu s'au îndeplinit. Operațiuni simultane ale Aliaților n'au avut loc, nici pe frontul macedonean nici pe frontul rusesc. Armata rusă din Bucovina abea s'a mișcat și dintr'un început am fost atacați în Dobrogea cu forțe superioare, pe care trupele noastre, slab ajutate de contigente rusești insuficiente, nu le-au putut înfrânge.

Ori care să fi fost cauzele, ce au îndrituit pe factorii respunzători de a nu da o atenție suficientă frontului de sud, deși se știa că inamicul are forțe numeroase la granița Dobrogei, s'a comis enorma greșală militară de a se lăsa expuse, în vecinătatea inamicului, și Capitala și bazele de operațiuni ale armatelor năvălitoare în Ardeal. [1])

---

1) In *Le Temps* din 11 Noembrie 1920 sunt publicate ședințele comitetelor secrete parlamentare franceze din finele Noembrie 1916, în preziua bătăliei de la Argeș. D-nul Briand, pe atunci Președinte al Consiliului avea să respundă unor numeroși interpelatori, cari îl acuzau de a nu fi facilitat lui Sarrail, efectuarea de operațiuni militare, de a nu fi cunoscut situația armatei române și de a nu-i fii asigurat la timp, 'nici colaborarea rusă, nici înarmarea suficientă.

Din respunsul D-lui Briand rees următoarele. Părerea guvernului francez. când în vara 1916 se decise România a intra în luptă, era, ca dânsa să declare războiu, nu numai Austro-Ungariei, ci și Bulgariei. Ori, aci, în chestia declarării de război Bulgariei. guvernul francez se lovește de Rusia și de România — de Rusia, care mai speră, că Bulgaria se va deslipi de Puterile Centrale — de România, care, în speranța de a se putea înțelege până la urmă cu Bulgaria, refuză să-i declare războiu și punea această atitudine a ei față de țaratul vecin, ca o condiție formală. România făcea cunoscut la Paris, că singurele operațiuni militare,

Consecinţele nu întârziară a se adeveri.

La repartizarea forţelor s'a dat armatei I — pivotul manevrei — cinci divizii. O a şase divizie supraveghea Dunărea, a şaptea divizie îi era promisă, însă cu restricţia, că eventual va rămâne la dispoziţia Marelui Cartier General. Însă, după înfrângerea tru-

ce le va întreprinde vor fi în contra Austro-Ungariei şi că cere numai, ca corpul de la Salonic să opereze astfel, în cât să reţină în faţa lui efectivele inamice, ce-i erau opuse.. Atât „Corpul de la Salonic a îndeplinit mai mult de cât această îndatorire a lui"

Rusia la rândul ei anunţă, că e concesiunele, ce le făcea pentru intrarea în acţiune a României, sunt limitate condiţiei, că armata română va constitui aripa stângă a armatei ruseşti şi va opera imediat în Transilvania. Condiţia *sine qua non* a României fiind de a face asemenea juncţiunea în Transilvania cu armata rusă ca aripa stîngă a ei, desideratele ambelor state erau astfel satisfăcute „Numai că intrarea ei (a României) în acţiune cu o lună înainte, ar fi produs disoluţia armatei austriace".

Această atitudiune a României nu cadrează cu părerea guvernului francez, care intervine dese ori, fie pe lângă guvernul rus, fie pe lângă guvernul român pentru a le atrage atenţia asupra consecinţelor unor operaţiuni militare prin Dobrogea, având ca obiectiv, juncţiunea cu armata lui Sarrail, redeschiderea comunicaţiunilor cu Rusia, închiderea comunicaţiunilor Turciei cu Centralii. Guvernul englez se raliază la acest punct de vedere şi Lloyd George semnează împreună cu Briand un protocol destinat a cere Rusiei, nu 50.000 oameni meniţi la simpla supraveghere a Bulgarilor, ci 200.000 oameni în vederea campaniei prin Dobrogea.

Dar cum spune Briand, şi Rusia care făcea concesiunile, şi România, care intra în acţiune, aveau dreptul de a-şi pun condiţiile lor.

— In legătură cu cele menţionate aci e interesanta lectura a doua articole tot din *Le Temps* unul din 20 Septembrie 1916, semnat de Generalul Lacroix, şi altul din 3 Aprilie 1917, apărut ca prim articol, subt titlul „La Leçon Roumaine" (anexa I).

Generalul Lacroix e de părere de acord cu vederile guvernului francez, mai sus exprimate, că duşmanul dedoborât mai întîi de toate este Bulgaria" Acţiunea ofensivă ar trebui să înceapă simultan în colaborare cu armata Sarrail opereţiunile având ca obiectiv. Sofia-Niş şi calea ferată, marea arteră de la Belgrad la Constantinopole". De timpul acesta defensivă, cu ajutorul armatei ruseşti, în Transilvania. „Odată Bulgaria scoasă „din cauză se poate întoarce privirile spre Dunăre, în sus de Orşova nici „vorbă, că va fi de făcut în partea această o treabă folositoare, în cola„borarea cu Ruşii.

Articolul din 3 Aprilie 1917 a apărut puţin timp după revoluţia izbucnită la Petrograd în primele zile ale lui Martie 1917. Cu ocazia acesteia se destăinui politica germanofilă a lui Ştuermer prim ministru al Ţarului Nicolae II şi Le Temps îl ataca pe motivul, ca dînsul a fost acela, „care a asigurat pe Români de neutralitatea Bulgariei, le-a dat ca singur obiectiv Transilvania şi a întârziat sosirea primelor ajutoare" Insă opera duplicităţii a lui Ştuermer a fost ajutată de reaua politică a Aliaţilor în Orient, care în Rusia n'a cunoscut situaţia armatei ruseşti — însăşi generali ruşi bine informaţi in trecere prin Paris, numai credeau în August 1916 în desfăşurarea ofensivei lui Brusilof — si care în Balcani nu a pregătit spre ofensivă armata lui Sarrail şi s'a încrezut şi dânsa în Bulgaria. „Chiar atunci, când D-nul Brătianu printr'o curioasă orbire se „încredea asigurărilor D-lui Stuermer, era de datoria puterilor occidentale „să protesteze contra acestei greşeli şi să facă pe România să vază mai „bine lucrurile"

pelor noastre în Dobrogea, M. C. G. ia două divizii de la Armata I — rezervele ei — îi dă în schimb divizia XV-a dar cu condiţia expresă, că nu poate fi întrebuinţată, de cât la supravegherea Dunării.

Infrângerea noastră din Dobrogea ne obligă a trece, pe teatrul de operaţiuni din Transilvania, din atitudine ofensivă în atitundine defensivă. Momentul acestei schimbări de atitudine era neprielnic, supravenind înainte ca concentrarea proectată a forţelor noastre să aibă, loc silindu-ne la o dispoziţie în cordon pe un front de 600 km.[1]), fără legături tactice, fără posibilităţi de repezi acţiuni reciproce şi supuşi fiind voinţei duşmanului. El dispunea de balanţa forţelor române aşa cum vroia. Executa presiuni la Sud, spre a atrage cât mai multe forţe de pe frontul Transilvaniei, făcându-l astfel cât mai puţin rezistent ofensivei sale proectate în contra lui. Această ofensivă a inamicului reuşeşte prin bătăliile de la Sibiu şi Făgăraş, şi armatele române, odată readuse la fruntarii, ea încearcă să dea lovitura decisivă, forţând trecerea în Muntenia, pe o zonă de fruntarie între Câmpu-Lung şi Buzău. Era drumul cel mai scurt către Capitală şi tăerea comunicaţiunelor tutulor trupelor române situate la vest de atacul inamic. A trebuit să se facă front cu orice preţ acestui pericol şi s'a mai luat de la Armata I o brigadă cu şase baterii. Asupra Armatei I-a, astfel slăbite, s'au produs atacurile inamicului, ce trebuiau să atragă ruperea frontului la Jiu.

Armata I devenise insuficientă pentru a putea rezista unor atacuri «à fond» ale inamicului. Forţarea liniei Jiului, fiind gata a se îndeplini, Comandantul Armatei I, ceru deslegare de la M. C. G. pentru a o retrage pe linia Oltului. Aceasta pe lângă avantagiile scurtării frontului şi a dispoziţiei terenului — Oltul şi Siretul formând singurele linii de apărare cu frontul tare spre Vest — mai avea avantajul de a nu fi impusă de inamic, ca linia oblică a Argeşului, pe care s'a dat bătălia decisivă din 1916. Oltul putea alcătui linia de concentrare a Armatei I, aleasă de dânsa, după o retragere, făcută în condiţiuni, ce permiţeau astfel o justă economie a forţelor şi întrebuinţarea lor mai departe.

* * *

Privite în detaliu, operaţiunile Armatei I se raportează la cele trei grupuri, în care se împărţise — grupul Cerna, grupul Jiu, grupul Olt. La Craiova era concentrată, în August 1916, rezerva de armată.

Grupul Cerna, cel mai puţin important, îşi asigură, încă din

1) Cu frontul de supraveghere dunărean de 400 km. şi cu cel de lup ă dobrogean, aveam deci de apărat şi supravegheat 1160 km.

August, poziţiuni defensive dominante prin cucerirea muntelui Alion.

Operaţiunile principale trebuiau să se desfăşoare la Jiu şi la Olt.

Armata I, fiind pivotul manevrei de conversiune, întreprinsă în Transilvania, de armata rusească din Bucovina, de Armata de de Nord, şi de Armata II, atitudinea ei era defensivă, trebuind însă să-şi ia măsurile necesare, pentru a putea trece în ofensivă imediată, îndată ce manevra era să fie terminată. In consecinţă trebuia să-şi asigure debuşarea defileurilor Jiului şi Oltului. Pentru aceasta, poziţiunele Nord-Haţeg şi Nord-Olt, indicate de M. C. G, nu erau după părerea Comandantului Armatei I, necesare. Pe d'altă parte ele ofereau desavantajul a fi prea înaintate în raport cu manevra de conversiune a celorlalte armate.

Operaţiunile la Jiu pentru ocuparea crestelor strategice corespunzătoare obiectivului de deluşare, se urmară cu alternative de eşecuri şi de sucese. Poziţiunile de pe linia Cetăţii Bali fură cucerite, apoi pierdute şi recucerite din nou. La pierderea lor a contribuit neobservarea de către Comandantnl Corpului I, a instrucţiunilor ordinului No. 57 Armata I, după care frontul de luptă ar fi fost restrâns la 8 km — pe când frontul de luptă a fost întins la 22 km. conform ordinului No. 916. Corp. I. Armată.

Infrângerea de la Sibiu se întîmplă, când se terminase operaţiunile în jurul Petroşanilor.

Grupul Olt ocupase poziţii de rezistenţă şi supraveghere Sud Sibiu, prescrise de Armata I — linia Reşinari, Selemberg Sacadat. Avrig. Contrar însă indicaţiunilor din ordinul 121 (4 Septembrie) Armata I, ce interzicea intreprinderi ofensive şi prescria, ca bază de operaţiuni păstrarea liniei de rezistenţă, divizia XIII-a atăcă, conform ordinului de operaţiune No. 689 (8 Sept.) Corp. I. Armată şi lărgeşte numita linie de rezistenţă, nepăstrând rezerve.

Ofensiva Armatei 9-a germană începe. Brigada alpină bavareză urcă neobservată valea Sebeşului, trece prin valea Sadului şi dealul Dobronului şi pune mâna pe înălţimele Vladul şi Robul, trimeţind patrulele sale în defileul Oltului. Manevra brigăzii alpine a fost facilitată prin faptul că grupul Olt, neîmplinind ordinul de operaţiune No. 1. Armata I, nu postase o companie. la trecerea şoselei de la Voineasa, în valea Sadului.

Faţă de această ameninţare a liniei de comunicaţiune a grupului Olt, Comandantul Armatei I, în lipsa altor rezerve—cele două divizii formând rezerva Armatei I fusese luate de M. C. G după înfrângerea de la Turtucaia — formează un detaşament din trupele diviziei XX-a subt ordinele generalului Praporgescu, cu misiune de a lua înapoi, din mâinele inamicului, poziţiunele Robul şi Vladul. eliberând ast-fel defileul Oltului. In momentul

acela nu existau forţe inamice dincolo de Dunăre în faţa Armatei I-a. In acelaş timp Armata I-a intervine pe lângă Armata II-a, pentru a veni în ajutorul trupelor sale, ce luptau Sud Sibiu. O divizie a Armatei II-a parvine până la cele două Porumbace, unde luptă cu succes. Circumstanţe necunoscute de Comandantul Armatei I-a i-au oprit acţiunea. Toate trupele Armatei I-a [1]) parvin totuşi a se retrage pe defileul Oltului, graţie acţiunei combinate a regimentului 1 grăniceri (Colonel G. Cantacuzino) şi a detaşamentului Praporgescu, având a suferi însă pierderi în material şi prizonieri. Generalul Praporgescu cade eroic, apărând retragerea.

Au urmat apoi lupte crâncene, în care Armata I şi-a putut păstra mai toate poziţiunile iniţiale de pe înălţimi, pe malul drept al Oltului, cedând însă teren pe malul stâng unde se ajunsese pe linia Racoviţa, Boişoara şi Zănoaga, din cauza inaintării inamicului pe valea Argeşului şi a Topologului. Cu ajutorul a 6 batalioane ale Armatei I-a, venite în ajutor, s'a putut relua Sălătrucul şi restabili situaţia.

A fost momentul, despre care scrie Ludendorff (Amintiri de Război), că forţele generalului Kraft von Delméœingen s'au izbit de o rezistenţă puternică, după bătălia dela Sibiu, şi că încercarea Armatei 9-a germană de a forţa defileul Oltului a căzut, faţă de un inamic tare si prevenit, care contra-ataca deseori. Rezistenţa la Olt a obligat pe Germani să raporteze *silit* (ungern), mai spre Vest, tentativa lor de a forţa trecerea munţilor. [2])

Şi au ales defileul Jiului ca punct de atac «Pătrunderea «Armatei 9-a germană în Valahia occidentală era condiţia esen-«ţială, ca operaţiunea generală să reuşească» (Ludendorff). [3])

In acest scop Germanii massează trupe la defileul Jiului: două divizii de infanterie, cu cavalerie numeroasă, după informaţiunele culese de Comandamentul Armatei I-a. In momentul acela din lualt Ordin No. 2169 se modifică repartizarea forţelor acestei armate. Se lasă câte o brigadă la Cerna şi şi la Jiu — două brigăzi la Olt. Restul până la trei divizii, ce compuneau de fapt

1) In Comunicatul celor Cinci Zile al Misiunei Franceze în România No. 48 publicat în *L'Ilustration* din 18 August 1917 se afirma, că aripa dreaptă a Armatei I-a a fost tăiată de defileul de la Turnu-Roşu, pe care l'au luat Bavarezii şi că a fost forţată a se retrage prin Făgăraş peste Armata II-a. Falkenhain urmărind'o, într'o serie de lupte din jurul Braşovului, împinge tot centrul român în defileul Predealului (vezi anexa IV)

Autorul publică (anexa V) raportul seu confidenţial din 5 Oct. 1917 către Generalul Prezan, Şeful M. C. G. prin care restabileste adevărul demonstrând erorile „Comunicatului celor 5 Zile". Rectificările autorului se certifică şi prin pasagiile Amintirilor de Război ale lui Ludendorf, relative la operaţiunele contra grupului Olt (vezi mai departe)

2) Ludendorff. op. cit. pg. 232-234.

3) „Inainte de toate scrie generalul Culcer (pg. 78) interesele „vrajmaşului era de a se uni cu armatele sale de la sud, cea ce nu se „putea face de cât prin Oltenia şi prin Muntenia"

Armata I-a se dispune pentru a se împărţi în rezerve la Filiaşi în Piatra-Olt. Iar întreaga divizie XI-a se ordonă a fii scoasă din luptă şi trimeasă la Piteşti.

In realitate 30.000 oameni păzeau 250 km. fruntarie muntoasă — inclusiv isvoarele Argeşului până la Cerna — a cărei conformaţie orografică nu permitea, precum s'a spus, stabilirea de legături utile, de cât la capătul văilor.

Situaţia era gravă, mai ales pentru grupul de Jiu, unde rezervele, fie cele dela Filiaşi, fie cele dela Piatra-Olt, ar fi avut mulţi sorţi să sosească prea târziu, şi unde chiar de ar fi sosit toate la timp, tot n'ar fi putut rezista atacului din cauza superiorităţii atacatorului şi a oboselei trupelor. Hipoteză, care s'a îndeplinit în ziua ruperii frontului la Jiu. In această situaţie, soluţia, care se impunea pentru M. C. G. era retragerea pe linia Oltului, ce se putea face în ordine. Dar subt influenţa informaţiunilor eronate, culese de dânsul, şi a politicianismului, ordinul nu s'a dat.

Inamicul atacă violent pe câteşi trele fronturi, Cerna, Jiu, şi Olt, trupele române în cursul de execuţie al Inaltului Ordin No. 2169. La 5 Octombrie Comandantul Armatei I adresează un raport M. S. Regelui prin care prevedea retragerea pe linia Oltului, manevra făcându-se pe grupul Olt, ca privot, ce acoperea astfel Curtea-de-Argeş.

La 11 Octombrie inamicul frângea rezistenţa grupului Jiu [1]) inferior în număr. Comandantul Armatei I, cere atunci deslegare dela M. C. G. pentru a lua măsuri faţă de eveniment. Ca răspuns primeşte Inaltul Ordin de a lăsa comanda Generalului Dragalina. Intenţia fostului Comandant al Armatei I, constă într'o reîntoarcere ofensivă cu ajutorul a două batalioane luate din grupul Olt şi a trupe aduse de la Cerna, sub comanda Colonelului Dejoianu. Această intenţie dânsul o împărtăşeşte «ca o părere nu ca un ordin» Generalului Dragalina. Manevrei executate, după această părere, cu energie şi pricepere îi datorăm victoria de la Jiu [2]) (pg. 111).

1) Dealul Rostovanu. unde s'a produs ruperea frontului, era apărat de o singură companie din lipsă de alte efective disponibile.

2) Centrul de gravitate german fusese transportat pe frontul Jiului odată cu o presiune simultană asupra fronturilor celorl'alte, menite a ne înşela asupra obiectivului de atac. Trupele atacatoare se compunea din mai mult de trei brigăzi de infanterie, (Divizia 11 bavareză, brigada 144 austro-ungară, batalioanele 4 şi 5 ciclişti germani), şi de două divizii de de cavalerie. Comandantul Armatei 9-a pornise pe frontul de Jiu alte două divizii de infanterie.

Lipsa de legături între diferitele coloane atacatoare, pare să fi fost cauza inferiorităţii tactice, de care s'au folosit Românii, pentru a duce la izbândă manevra lor. Aceasta pare, cel puţin, să reiasă din relaţia oficială germană asupra luptelor din 27—30 Oct. 1916. (vezi Viitorul No. 3784/28 Oct. 1920). „Cred asemenea, scrie d. general Culcer (p. 111), „că manevra noastră a reuşit atât de bine şi din cauza ofensivei descu-

Generalul Dragalina cade, 24 ore după luarea comenzii Armatei I, rănit mortal pe câmpul de onoare — fără să fi avut cel puţin satisfacţia să asiste la îndeplinirea victorioasă a ideei tactice a Generalului Culcer. După concepţia fostului comandant al Armatei I, scopul ultim al manevrei era o câştigare de timp pentru efectuarea unei retrageri în ordine pe Olt. Cele câteva zile de linişte, ce urmară succesului, erau suficiente la aceasta. Dar altă concepţie a prezidat evenimentele, ce au urmat victoriei dela Jiu. Din nefericire bilanţul ei s'a încheiat cu forţarea defileului de către trupe inamice, îndoit mai numeroase celor ale primei tentative, precum şi cu consecinţele ei — bătălia nenorocită de la Cărbuneşti, imposibilitatea de mai ţine linia Oltului, capitularea grupului Cerna. Lipsa de experienţă a războiului şi necunoaşterea realităţilor, au dominat, fără a aduce adăptările necesare situaţiunei, în concepţiile M. C. G.

Cartea d-lui general I. Culcer se adevereşte ca interesantă atât prin subiectul ce-l cuprinde, cât şi prin sinceritatea şi preciziunea, cu care e tratată.

DINU C. ARION

„sute a vrăjmaşului, care a pătruns în ţară pe ambele maluri ale Jiului."

Relaţia în chestie vorbeşte de superioritatea numerică a trupelor române, care contraatacau, evaluându-le la efectivul a două divizii. E o eroare. Efectivul trupelor române era mult inferior acestei evaluări. Superioritatea numerică rămânea tot în partea Austro-Germanilor.

CRONICA POLITICA

Câte-va cărţi privitoare la războiul mondial [1])

Wilhelm II.—Scrisori către Ţarul Nicolae II.—Tirpitz (Alfred von) Amintiri.—Czernin (Ottokar). Din războiul mondial.—Hamman (Otto) Cursul cel nou.—II Pentru istoria dinainte de războiul mondial.—III In jurul Kaizerului.—Bethman-Hollweg (Th.v.) Consideraţiuni privitoare la războiul mondial.—Iagow (G. von) Cauzele şi izbucnirea războiului mondial.

IV

La 28 Iunie 1914 căzu asasinat la Serajewo arhiducele Franz-Ferdinand, împreună cu soţia lui. Ancheta poliţiei austro-ungare dovedea, că organizarea complotului şi înarmarea asasinilor avusese loc în Regatul sârbesc cu ajutorul autorităţilor acestuia. Faţă de rezultatele anchetei chestiunea pedepsirii copărtaşilor complotului devenea o chestiune de existenţă pentru Monarhie. Dilema era pusă: sau Monarhia se decidea a urmări pe complicii ucigaşilor lui Franz-Ferdinand, căutând o satisfacţie în contra însăşi a regatului sârbesc şi atunci primea rizicul unui războiu european, prin inevitabila intervenţie a Rusiei, sau renunţa la satisfacţia indicată de anchetă, dar în acelaş timp renunţa la politica inaugurată de contele Aerenthal, singura capabilă a-i da sorţi de durată ca mare putere, de oarece singură corespundea menirii ei: dominatoare a slavismului în Orient şi stavilă împotriva împărăţiei Ţarilor. Contele Berchtold crezu, că era de datoria Austro-Ungariei de a apuca prima cale. Dela reîntoarcerea Rusiei în Orientul european, — după pacea dela Portsmouth — devenise din nou acută, vechea şi marea chestiune: cui trebuia să aparţină acest Orient, slavismului sau germanismului? Pallavicini, ministrul austro-ungar la Constantinopole, prevedea conflictul apropiat între cele două Puteri, ce reprezentau tendinţele raselor opuse, pe care nu ştiuse, nici nu putuse să le satisfacă pacea dela Bucureşti, căci fusese contrară şi vederilor Austriei şi

1) A se vedea No. din Decembrie 1920 şi Ianuarie 1921.

vederilor Rusiei. Ea fusese în acelaş timp pentru contractanţii ei, pentru unii prilej de mari speranţe de îndeplinit la primul moment priincios, pentru altul — pentru Bulgaria — cauză de ură şi de revendicări. Pentru Pallavicini, războiul era calamitatea cea din urmă, de care cu orice preţ trebuia Monarhia să se ferească — chiar cu preţul renunţării influenţei sale în Balcani — ce trebuia să lase câmpul liber Rusiei [1]).

Şi autorii complotului dela Serajevo nu erau decât înfăptuitorii direcţi ai ideii panslave, care nu admitea plănuirea unei Monarhii refăcute, ce ar fi pus capăt posibilităţilor, ce se nasc dintr'o turbure stare de lucru.

Pentru a curma pe aceasta cu orice preţ, Berchtold se decise pentru acţiunea energică şi se încrezu in dibăcia sa şi în cunoaşterea lui a situaţiunei europeene, pentra a nu deslănţui războiul generali

Demersurile începură. Împăratul Franz-Iosef adresa Kaizerulu. o scrisoare, primită de acesta la 5 Iulie, în care îi arată situaţia Monarhiei în Balkani, necesitatea unei politici energice spre a înlătura agitaţia întreţinută de agenţii şi banii ruseşti. Îi expunea motivele de plângere ale sale în contra României, precum şi probabila eventualitate unei alipiri a Turciei şi a Bulgariei de Tripla-Alianţă — cea din urmă făcând presiune asupra celei dintâi, vecina sa de peste Dunăre. Idea Kaizerului şi a lui Bethman Hollweg consta în a nu considera de datoria ministerului german de a consilia Austro Ungaria, ce trebue să facă relativ la omorul dela Serajewo. Căci oate sforţările Germaniei trebuiau îndreptate spre localizarea conflictului între Monarhie şi Regatul sârbesc. Mai presus de toate existenţa neştirbită a Austro-Ungariei constituia un primordial interes al Germaniei, de care Franz-Iosef trebuia să fie încredinţat. Instrucţiunile venite dela Wilhelmstrasse lui von Tschirshky, plenipotenţiarul Germaniei pe lângă Ballplatz, asigura Austro-Ungariei, respectarea tractatului comun. «Conform îndatoririlor din tractat am sta credincioşi alături de Austria» [2]). Kaizerul, care plecă la 6 Iulie în călătorie în marea Nordului, răspunse Impăratului la 14 Iulie în sensul vederilor acestea.

La 13 Iulie Cancelarul avea cunoştinţă de punctele principale ale ultimatumului, care se pregătea la Ballplatz către Serbia [3]). La

---

1) Czernin pg. 10. Vezi şi Bethmann Hollweg cap. VI.

In România, bătrânul om de stat P. P. Carp, prevăzuse războiul european din 1914 şi ţinea pacea dela Bucureşti drept ceva instabil. Pentru dânsul chestiunea conflictului european se pusese odată cu naşterea conflictului balcanic în 1912 şi nu credea, că izbucnirea războiului european provenită din acest prilej balcanic în anii 1912—13, ar fi fost un rău pentru România, aliata de atunci a Imperiilor centrale — necum dacă conflictul general ar fi izbucnit dintr'un motiv curat românesc.

2) Jagow pg. 98. Vezi asemenea şi Bethmann-Hollweg pg. 134—137.

3) Nota ministerului de externe german, Tirpitz 212 pg. „Trimesul „nostru la Viena d-nul von Tschirschky, a aflat şi pe cale particulară şi „dela contele Berchtold, că nota destinată a fi adresată Serbiei de Austria

22 seara contele Szögyeny, ministru austro-ungar la Berlin, comunică lui Jagow ultimatum-ul trimes la Belgrad; şi ministrul de externe german îl făcu cunoscut lui Bethmann-Holweg în aceiaşi zi, seara târziu. Ultimatum-ul fusese redactat la Viena, de un singur consiliu de miniştri în ziua de 19. «In această împrejurare şi «contele Tisza a afirmat, că nu am contribuit la deciderea lui» [1].

„va cuprinde următoarele somaţii: 1. O proclamaţie a regelui Petru către „poporul său, prin care îi cere să părăsească agitaţia pansârbească; 2. „Participarea unui înalt funcţionar austriac la ancheta atentatului; 3. Li-„cenţiarea şi pedepsirea tuturor ofiţerilor şi funcţionarilor, a căror parti-„cipare la atentat se va dovedi.

1) Jagow pg. 110.

Vezi un interesant articol apărut în „Revue des Deux Mondes“ 15. Decembrie 1920 de Jerôme et Jean Tharaud — Le secret du comte Tisza. Bazându-se pe publicarea de către actuala Republică austriacă a pieselor diplomatice referitoare evenimentelor, ce au precedat izbucnirea războiului european, autorii, într'un articol binevoitor Ungariei, arată rolul jucat de contele Tisza în politica, ce a precedat imediat războiul — în deosebi în consiliul de coroană din 7 Iulie 1914 — precum şi în politica Ungariei din timpul războiului.

Articolul îţi lasă despre Tisza impresia unui om de stat — impresie, care dealminteri în deobşte reese şi din cunoaşterea întregei lui activităţi politice. El pare a domina pe toţi colegii săi, ce conduceau atunci destinele împărăţiei habsburgice — şi caracteristica după şi pasională a neamului său, întipărită într'un suflet de feodal, accentuată încă şi mai mult prin rigiditatea religiei calvine, dă un relief deosebit şi puternic întregei sale atitudini. Acest reprezentant neînduplecat în politică a ideii de stat maghiare — care şi în fizicul lui de călăreţ şi de scrimaciu, cu figura aspră, cu statura înaltă şi uscată întruchipa rassa lui întreagă — contele Tisza a văzut întregul pericol pentru Monarhie a politicei agresive contra Serbiei. Singur, dintre toţi cei prezenţi la consiliul de coroană din 7 Iulie — şi erau prezenţi în afară de Berchtold, cancelarul, contele Stürgh, preşedintele consiliului din Austria, von Bilinski, ministrul finanţelor comune, von Krobatin, ministrul de războiu, Conrad von Hoetzendorf, şeful marelui stat-major, amiralul von Kailer, reprezentând ministerul marinei, contele Hoyos, însărcinat cu redactarea procesului-verbal—singur dintre toţi aceştia dânsul nu a fost părtaş al unei politici putând duce la un atac bruscat împotriva Serbiei — Argumentelor lui Berchtold, care vedea în orice întârziere de a face Serbia inofensivă un pas mai mult făcut de Rusia spre triumful politicei sale balcanice, şi care venea cu siguranţa unui reazăm fără rezerve din partea Kaizerului şi a Cancelarului german —Italia şi România nefiind însă prevenite de frică de şantaj— Tisza le opunea şi primejdia unor noui anexiuni de teritorii slave şi pericolul pentru Monarhie a ostilităţii întregului Orient. Mai curând Monarhia ar fi sigură de România — foarte ostilă Maghiarilor — fiind sigură, cu timpul, de Bulgaria, care ar ţine-o în şah, decât imobilizând în contra ei forţe considerabile, în cazul dacă s'ar marşului împotriva Sârbilor. Ar trebui deci căutat un suces diplomatic care ar restabili prestigiul Monarhiei, nu sucesul militar, neindicat aci, şi care ar putea cauza calamitatea războiului european. Moartea lui Franz-Ferdinand, inamicul ideelor de hegemonie maghiare, pe care tocmai le reprezenta Tisza, poate că aducea acestuia un nou imbold în susţinerea ideelor sale, cu condiţia însă a menţinerii păcii.

Dar concepţia lui Berchtold triumfă: Sucesul diplomatic n'ar duce la nimic, deci exigenţele să fie de aşa natură, în cât refuzul să poată fi

La remarca lui Jagow, care îl făcea prea aspru, bătând dincolo de ţinta lui, Szögyeny răspunse că numai era nimic de făcut, de oarece în acea zi de 22 Iulie, el fusese trimes la Belgrad, unde urma să fie cunoscut a doua zi 25 de dimineaţă [1]). Austro-Ungaria, singură, aruncase sorţii.

* * *

«Primisem însărcinarea de a face cunoscut Regelui Carol «ultimatum-ul, în aceiaş oră, când trebuia să fie remis la Bel-«grad şi niciodată nu voi putea să uit impresia făcută de această «lectură bătrânului rege. El, cumintele şi bătrânul om politic, «recunoscu îndată nemăsuratele consecinţi ale acestui pas şi «nici nu terminasem până la urmă citirea, că mă întrerupse, «palid ca un mort, cu strigătul: «Aceasta e războiul mondial!» «Trecu un lung răgaz de timp până când putu din din nou «să se stăpânească şi începu să caute modalităţi, care îi lăsau «să spere, că o soluţie, paşnică ar mai fi încă posibilă» [2]).

Regele Carol văzuse mai just decât Berchtold. Acesta era convins că, în cazul unei conflagraţiuni europeene, chiar Anglia va rămâne neutră. Şi în acest caz extrem de război al Triplicei cu Rusia şi Franţa, la care nu credea şi până la urmă nu a crezut că se va ajunge, dânsul era convins şi Tschirschky era acolo ca să-i afirme sus şi tare, că armatele germane sunt în

---

prevăzut şi odată cu dânsul eventualitatea războinică. Numai înfrângerea Sârbilor ar garanta de atitudinea României, despre care Regele Carol împărtăşise de curând Impăratului Franz Iosef îndoeli asupra posibilităţilor de înfăptuire ale tractatului de alianţă.

Tisza persistă însă în atitudinea sa şi ştirea lui transmisă de Berchtold, că Tschirschy îl asigurase că Berlinul s'aşteaptă la o acţiune decisivă în contra Serbiei şi că Kaizerul scrisese personal Regelui Carol, îndemnându-l să rămână neutru, nu-l sdruncină. La 8 Iulie el adresă Impăratului o scrisoare în sensul ideelor sale.

Serbiei trebueşte vorbit ferm, dar cu ton măsurat. Dacă nu aduce satisfacţia voită, sau întârzie din tot înadinsul, atunci să intervină numai ultimatum-ul şi consecinţa lui extremă, ostilităţile. Ei trebue lăsat latura odioasă a refuzului de justiţie şi a războiului provenit de aci. De altfel nici Ţarului nu i-ar incumba astfel protecţia ucigaşilor de regi şi ar fi şi un mijloc de a-şi atrage opinia publică engleză.

Dar Tisza rămăsese singur. Lumea politică şi militară, întreagă Ungarie acum vroia război. In consiliul de miniştri din 19, ceru o ultimă oară ca Monarhia să facă declaraţie prin care să renunţe orice anexiuni în Serbia. Lucrul acesta îi fu refuzat.

Tisza fu ţinut de întregul popor maghiar şi nu numai de dânsul drept unul din principalii autori ai războiului, primit cu atât entuziasm. El nu crezu politic să-l desamăgească şi la 31 Octombrie 1918 căzu asasinat de pe urma acestui falş renume. Ucigaşii lui se credeau îndrituiţi a pedepsi într'însul pe făuritorul nenorocirilor, ce se abăteau pe Ungaria. Justiţia poporului se înşală des.

1) Jagow, cap. IX. Bethmann-Hollweg pg. 137.

2) Czernin pg. 116.

deajuns de puternice pentru a da victoria Puterilor Centrale [1]. Pentru Monarhie ar fi început o nouă viaţă.

La 11 Iulie Wilhelmstrasse avea convingerea că Antanta fătuise Belgradul să cedeze. Zimmerman, ministrul de finanţe german, îşi expusese credinţa încă din 8 Iulie că «dacă Austria «ar păşi în Serbia, Anglia, asemenea şi Franţa în colaborare cu «noi, ar acţiona asupra Rusiei, pentru a localiza conflictul [2])».

A localiza conflictul, aceasta era unica soluţie a politicei lui Bethman-Hollweg faţă de pericolul războiului cu Franţa, cu Rusia şi cu Anglia [3]). «Politica flotei şi politica Orientului sunt «caracteristicele cele mai de seamă ale cursului celui nou [4]) al Germaniei». Dacă prima o punea în rivalitate cu Anglia, ultima o ridica în contra Rusiei alături de Austro-Ungaria, campion al germanismului.

«Dacă am fi lăsat Austro-Ungaria să se năruiască atunci «lumea slavă ar fi câştigat o victorie de seculară însemnătate [5])» Şi a o părăsi pentru Germania era şi o imposibilitate căci rămânea singură, înconjurată de o coaliţiune războinică, la care s'ar fi putut alipi şi Monarhia, de ar fi fost abandonată la ora când se hotăra soarta ei [6]). Singurul mijloc de a eşi din impas, ar fi fost înţelegerea cu Anglia şi aceasta nu reuşise.

«Dar dacă-i rămânea interzis de a transforma grupul Pu- «terilor adverse în sens paşnic, la rândul ei credea să nu îngă- «duie nimic ce ar fi putut slăbi grupul ei [7])». Şi urmând consecinţele politicei tripliciene, «Cancelarul avea dreptate dacă «ţinea ca necesară o satisfacţie îndestulătoare de dat Austriei de «către Serbia. Căci numai astfel putea Austria să redevie un «membru util al Triplei Alianţe—şi poate—să oprească descompunerea ei internă [8])».

In realitate extraordinară desvoltare a Germaniei în cadrele învechite ale Triplei-Alianţe o făcea să apară ameninţătoare din mările Occidentului până în Orientul asiatic, oriunde era vulnerabile multiplele sale interese.

Cadrele Triplicei făurite de Bismarck pentru a asigura Germaniei din timpul său—Putere continentală—un loc preponderent neameninţat prin «le cauchemar des coalitions» nu se mai potriveau noii sale situaţiuni de Putere mondială, ce din contră atrăgea acest vis nefast [9]). O politică diferită a fost gândită în Germania, în acele vremuri.

1) Czernin pg. 12.
2) Tirpitz pg. 211.
3) Bethman-Hollweg pg. 182.
4) Bethman-Holweg pg. 130.
5) Bethman-Holweg pg. 133.
6) Bethman-Holweg pg. 128.
7) Bethman-Holweg pg. 131.
8) Tirpitz pg. 210.
9) Bethman-Hollweg pg. 129.

Politicei lui Bethman-Holweg care lega Germania de Austria „pe viaţă şi pe moarte“ [1]). Tirpitz îi opune altă politică, ce ar fi fost menită să răstoarne întregul sistem de alianţe şi concepţiei tripliciane să-i substituie alianţa cu Japonia, consecinţă ea însăşi a prieteniei cu Rusia. «Dacă în loc să ne fi jucat să «dăm drumul la aburi pe toate căile (Statt «Hans Dampf auf allen «Gassen zu spielen», am fii simţit adevăratele raporturi de puteri, «de cari atârna politica mondială, am fii putut poate cu ajutorul «Japoniei să ne fi asigurat în contra pericolului războiului mon-«dial [2])» Războiul cu Rusia a fost greşala cardinală a politicei germane [3]) şi războiul decursese din logica lucrurilor, din momentul ce Germania îşi legase soarta de soarta Austriei şi că interesele acesteia localizate în Orientul balcanic mergeau mână în mână cu interesele germane generalizate şi dincolo de Constantinopole, unde ele predominau.

De fapt concepţia politică lui Tirpitz lăsa în Orient câmp liber Rusiei şi prin aceasta însemna sfârşitul Austro-Ungariei ca Mare Putere. Germania liberată de presiunea rusească şi îndreptată spre Occident, ar fi putut menţine cu ajutorul flotelor japoneze şi ruseşti, libertatea mărilor faţă de Anglia, pe care în Asia ar fi ţinut'o în şah ambele împărăţii asiatice a Ţarului şi a Mikàdo-ului. Era dogma bismarckiană a prieteniei ruseşti adaptată contingentelor mondiale ale Germaniei.

«Trebue să ne închipuim scria în jumătatea lui Iulie Tir-«pitz locţiitorului său la marină — ce ar face un Bismarck en-«glez într'o politică în contra Rusiei şi Germaniei. Cancelarul «greşeşte cu desăvârşire, de-i place să lucreze în folosul per-«fidei Albion. E chestia destinului poporului german. Trebuie «*coûte que coûte* să ne înţelegem cu Rusia şi să punem pe «Balena împotriva Ursului. Trebuie ca toate sentimentalităţile «să amuţească» [4]).

Astfel însă cum în Iulie 1914 se prezenta situaţia creată prin ultimatum-ul remis de Austria Serbiei, în 23 Iulie, decisia atârna de atitudinea Rusiei [5]). Ultimatum-ul dădea un răgaz de 48 ore pentru a răspunde. La 24 Iulie prinţul moştenitor al Serbiei, în absenţa Regelui, telegrafia Ţarului, făcând apel «la nobila lui inimă slavă.» In ziua de 25 începea Rusia să ia măsurile sale militare [6]). Politica lui Sassonov de cucerire a Strâmtorilor credea venit momentul îndeplinirii, şi pentru aceasta îi trebuia războiul european. Ca s'o ajute partida războinică a marilor duci, a generalilor şi a marilor funcţionari, cercurile

---

1) Tirpitz pg. 210.
2) Tirpitz pe pg. 152.
3) Tirpitz pg. 149.
4) Tirpitz pg. 150.
5) Iagow pg. 113.
6) Iagow pg. 114.

panslave ale opiniei publice şi ale presei din jurul lui Nowoie Vremie se agitau. In anturajul Ţarului, personalităţi militare şi civile făceau presiune asupra sufletului slab al suveranului, arătându-i, că în situaţia actuală a Rusiei, şi statul şi regimul ţarist nu pot fi salvate decât de pe urma războiului [1]).

«In ori-ce caz, mobilizarea rusească trebuia fie dusă la capăt» zisese la 24 Iulie Sassanow ministrului englez la Petersburg, Buchanan. Interesele Serbiei erau acum interese ruseşti, cum încunoştiinţa dânsul la 29 pe plenipotenţiarul Austriei, [2]) contele Szapàry. Berchtold la rândul lui comunicase în 24 şi 25 la Petersburg, că dacă Austria ar fi forţată a purcede în războiu în contra Serbiei, aceasta n'ar fii de cât un mijloc de apărare, nici de cum un gând de cucerire sau o intenţie de a ştirbi din suveranitatea ei. [3]) El refuză o prelungire pentru răspunsul de dat de Serbia la ultimatum, propusă de Anglia şi Rusia, dar făcu cunoscut la Londra că nu va începe operaţiuni de războI în caz de nesatisfăcător răspuns sârbesc. Serbia însă începând ostilităţile la 27, Austro-Ungaria îi declara război la 28 [4]).

«Primejdia situaţiei o vedeam mai întîi de toate într'aceasta «că Anglia constituia partea finală a lanţului Antantei. [5])» Anglia domina situaţia. Fără voinţa ei Rusia nu putea face răsboiu. «Marea-Britanie, aliată cu Japonia, avea mijloace puternice în- «deajuns pentru a înlătura ori-ce gând războinic al Rusiei [6])» Incontestabil că conflictul între Austro-Ungaira şi Serbia nu interesa de cât într'atât pe Anglia, pe cât putea da naştere unui conflict cu Rusia. «Dar Sir Grey nu făcu nimic pentru a păstra conflictului caracterul său local. [7])" Aceiaşi concepţie, ca în 1912, în timpul negociărilor lui Lord Haldane, a dominat politica engleză: teama de a nu pierde încrederea unui aliat. Sir Grey zicea, la 24, prinţului Lichnowsky ministrul german la Londra, că se simţia, faţă de forma ultimatumului austriac, cu totul incapabil de a exercita asupra Rusiei, o înrâurire liniştitoare. Şi comunica la Belgrad, că în afară de unele puncte guvernul sârbesc ar putea să răspundă ultimatumului în conformitate cu interesele sârbeşti. La 27 făcea cunoscut lui Beckendorf, că prima divizie a flotei engleze primise ordin după manevre «să rămână nedislocată.» «Această măsură împreună cu «asigurările amicale ale Japoniei, a făcut mai mult decât să în-

1) Bethman-Holweg pg. 120.

2) Iagow pg. 115, Afirmaţiunile lui Iagow şi lui Bethman Holveg relatând mersul evenimentelor sunt în marea majoritate a cazurilor bazate pe extrate ale cărţilor oficiale, de culori diferite, ale Puterilor respective.

3) Biroul de siguranţă ce voia să-l înfiinţeze ca instituţie secretă la Belgrad ar fi analog cu acel rusesc înfiinţat la Paris. — Iagow pg. 117.

4) Iagow pg. 118.

5) Tirpitz pg, 212.

6) Bethman-Hollweg pg. 122.

7) Bethman-Holweg pg. 122.

„tărească ferma voinţă a Rusiei de a ajunge la o decizie răz-
«boinică. Ast-fel sir Edward Grey a făcut de ruşine propriile
«sale încercări de intervenţiune şi totdeodată şi ale noastre.[1]»

Căci în cursul acestor zile ale destinului şi sir Grey şi Bethman-Holweg făcuse propuneri menite de a soluţiona în chip paşnic cursul evenimentelor.

Guvernul englez îşi manifestase dorinţa ca ambele Mari-Puteri Austro-Ungaria şi Rusia să nu păşească peste graniţă, ci să lese timp celor-lalte patru Puteri—Anglia, Franţa, Germania, Italia—să organizeze o mediaţiune pentru a regula situaţiunea. Spre înlesnire Sir Grey propunea o conferinţă a ambasadorilor la Londra. [2] Bethman-Hollweg deosibea cele două idei: ideea mendiaţiunei, ideea conferinţei; şi dacă Cancelarul şi guvernul german erau favorabil primei idei, o mediaţiunei, în schimb erau contrari ideei conferinţei. Conferinţa, după chibzuiala Cancelarului şi a Wilhelmstrasse-i ar fi ajuns a fi în realitate un arbitraj, în care Germania, în definitiv, s'ar fi aflat singură în contra celorlalte trei Puteri. Aceste ar fi majorat'o şi ar fi făcut cea ce ar fi voit şi anume chemarea înaintea judecăţii lor a conflictului între Austro-Ungaria şi Serbia. Pentru «noi e lucru imposibil de a chema pe aliatul nostru înaintea unui «tribunal european în pricinile sale cu Serbia» [3])

Decizia celor trei împotriva singurei Germaniei ar fi fost lesne de prevăzut.

Şi timpul, care s'ar fi petrecut până a ajunge la rezultatul ştiut, ar fi fost un căştig pentru Serbia protejată Rusiei cu lenta mobilizare, nu pentru Austria, ce nu putea lucra bine, pentru prestigiul de cât dacă lucra repede. Pe calea aceasta conflictul austro-sârb,

---

1) Bethman-Holweg pg, 123-125.

Textul comunicării lui Lichnowzky din 24 se găseştc în Kautzky. „Comment s'est declanchée la Guere mondiale pg. 133. „El (Grey) scrie „Lichnowsky se indoia mult să fie cu putinţă guvernului rus să recomande „Serbiei accept5rea fără condiţii a notei austriace. Ii e foarte greu lui Sir „E. Grey, de a da acum consilii Petersburgului".

Interesant e capitolul XIII. Reese că Puterile Centrale erau prevenite de atitudinea Italiei, de tendinţa guvernului de a nu considera ca un *casus foederis* al alianţei, un răsboiu născut de pe urma conflictului sârbesc. La 26 Flotow, ambasadorul Germaniei la Roma scria „Marchizul de San- „Giuliano continuă a-mi spune că acţiunea Austriei inspiră îngrijorări „mari Italiei, căci Austria ar putea mâine să procedă la fel in contra Italiei, „din cauza iridenţei. Italia nu poate da aprobarea ei la asemenea demersuri. „Conform unor ştiri confidenţiale venite din Bucureşti, M. S. Regele României „ar împărtăşi această opinie, din cauza Românilor din Ungaria (pg. 126)". Cartea lui Kautsky apărută în curs de imprimare al prezentului articol, e interesantă prin textele publicate, dar nu aduce nici o lumină nouă în elucidarea chestiuuilor aci tratate.

Textele principale sunt menţionate de autorii, de cari ne ocupăm — cele l'alte nu le infirma. Interpretarea lor dată de Kautsky nu ne priveşte.

2) Iagow pg. 118,

3) Telegrama lui Bethman-Holveg. 27 Iulie.

în loc de a se localiza, ar fi devenit dinpotrivă o cauză europeană prin conflictul [1]) de Puteri, ce s'ar fi născut din arbitraj. Ar fi fost înlăturat ast-fel scopul Cancelarului şi al guvernului german al localizării conflictului, întru îndeplinirea căruia dintr'un început, Bethman Holweg, cu asentimentul Kaizerului, nu voise a se amesteca, în nimic, în demersurile întreprinse de Austria, pentru a cere satisfacţie Serbiei. D'alminteri ideea conferinţei fu respinsă de Viena.

Altoită pe deea mediaţiunei se prezenta contra propunerea germană a unui direct schimb de vederi între Viena şi Petersburg. Tot-de-odată fu transmisă la Viena de către Berlin propunerea lui Sir Grey ca Austria, fie să primească ca satisfăcător respunsul Serbiei, fie să-l primească ca bază a unor noi convorbiri. Sir Grey declara directul schimb de vederi între Austria şi Rusia, ca cea mai bună soluţie, care de alt-fel şi la Petersburg fu preferată ideei conferinţiei. [2]) După respunsul Serbiei comunicat la 27 la Berlin, Tschirschky trebuia să provoace la Viena din partea lui Berchtold, care în principiu primea idee mediaţiunei [3]) şi accepta convorbirea directă cu Rusia, un demers hotărâtor la Petersburg pentru a găsi o modalitate destinată, pe de-oparte de a curma propaganda pansârbească, pe de-altă parte de a împiedica un război mondial [4]).

Tschîrschky însă dacă era purtătorul de cuvânt al unei politici, care căuta localizarea conflictului, el însuşi nu era convins de dreapta socoteala acestei politici. La Viena, în timpul acestei crize se făcuse cunoscut ca partisan al unei politici războinice şi indrituia lozinca lui «acum ori nici-o-dată» pe motivul, că era spre avantajul Germaniei de a duce, în 1914, inevitabila luptă în contra Franţei şi Ruşiei, ce în ori-ce caz ar fi izbucnit în viitor. Căci acest moment îi este mai princios de cât ori-care altul, de oare-ce dînsa e pregătită şi rivalele sale nu sunt încă pregătite de război şi că mai ales nu e sigură, că alături de ea, şi Austria, cauză a conflictului, va trage spada, cea ce în alte împrejurări nu ar fi fost lucru cert. «Aceasta era politica lui, însă nu acea a lui Bethman» [5]) Dar pentru un ambasadnr ale cărui idei sunt contrare directivelor venite de la centru, ce trebuesc îndeplinite cum era de datoria funcţiunei sale să le îndeplinească Tschirschky, totuşi era un «modus in rebus» întru săvârşirea lor.

Berchtold nu trebuia sr aibă, după rapoartele lui Czernin, [6]) trimise de la Petersburg, nici umbra unei îndoeli că un război cu Serbia, va atrage, ca imediată consecinţă, războiul cu Rusia [7]). Aceasta lncra nu pentru propria ei fiinţă ci pentru a-şi mări pute-

1) Iagow pg. 118—120. Bettman Holveg. p. 143—145
2) Betchman-Hollweg pg. 146. Iagow pg. 121.
3) Betlmman Hollweg 155
4) Iagow pg 122.
5) Czernin pg. 16—17.
6) Frate cu fostul ministru al Austriei în Bucureşti.
7) Cz rnin pg, 12

rea [1]), La 29, a doua zi de declaraţia de război Serbiei, Rusia mobilizează 13 corpuri de armată la frontiera Austro-Ungariei. In restimp la 27, se intorsese Kaizerul. La 28 dânsul telegrafiază Ţarului îndemnându-l să-l ajute din partea lui la demersul, ce-l încearcă pe lângă Austro-Ungaria spre a ajunge la o înţelegere cu Rusia. La 29 şi 30 revine cu alte telegrame asupra ideeii de înţelegere, atrăgând atenţia Ţarului, că măsurile militare ale Rusiei vor precipita nenorocirea şi că o mobilizare a ei zadărniceşte rolul lui împăciuitor. Ţarul răspunde la 29, propunând ca diferendul austro-sârb să fie purtat înaintea tribunalului de la Haga, la 30 făcând cunoscut Kaizerului că măsurile militare în curs au început a fi luate de cinci zile [2]) şi cerându-i însă să facă o puternică presiune pentru pace asupra Austriei Şi în aceiaşi zi. Ţarul semna ukazul de mobilizare generală (30 Iulie) [3])

In jurul lui lucrase purtătorii de cuvânt ai puternicei partide războinice. Suchomlinow, ministrul de război, Ianukschevici, şeful marelui stat-major, Maklakow, ministru de interne, la care se alipi şi Sassonow. Intrigile şi manevrele lor au fost desvelite în parte în procesul lui Suchomlinow. Ţarul voise în urma telegramei Kaizerului să oprească mobilizarea în noaptea de 29 spre 30 şi comunică telefonic ordinul de suspendare lui Ianukschevici. Acesta convins de participarea Angliei în război şi decis să-l provoace în orice chip, răspunde, că mobilizarea este declanşată, că nu se mai poate opri cursul ei. Lucrul nu era exact. Ordinul de mobilizare se afla încă pe masa lui Ianukschevici. Ţarul menţine ordinul său de oprire. Ianukschevici previne pe Suchomlinow, întrebându-l, ce trebue să facă şi acesta îi răspunde să nu facă nimic. A doua zi 30, Sassonow de acord cu ambii generali, convinge pe Ţar că o contramandare a mobilizării ar fi pentru Rusia o catastrofă. In dimineaţa zilei de 31 Iulie se publica mobilizarea generală [4]).

«Anglia a dat întâi să înţeleagă că nu voeşte a se lăsa a fi «târâtă într'un conflict. Sir Georges Buchanan o spunea deschis. «Astă-zi însă e fermă convingerea în Petersburg, chiar se po„sedă siguranţa, că Anglia va ajuta pe Franţa. Ajutorul acesta «cade în cumpănă cu extraordinară greutate şi nu puţin a con«tribuit de a da preponderenţă partidei războinice [5]).

Sir Grey vedea evenimentele precipitându-se. Demersului lui Sir Buchanan de la 25 Iulie, prin care îşi exprimă temeinica

---

1) Bethman-Hollweg pg. 141.
2) Mobilizarea rusească fusese decisă în ziua de 15 Iulie. Iagow pg. 124.
3) Iagow pg. 131.
4) Iagow. pg. 133—136—Cu două zile înainte la 29 Inlie Ianukschevici dăduşe cuvântul său de onoare lui v. Eggeling ataşatul militar german că nu se mişcase nici un om şi nici un cal,
5) Din raportul însărcinatului de afaceri belgian la Petersburg d-nul de L'Escaille în Iagow pg. 133. Bethman Holweg pg. 124.

speranţă, că prin mobilizare Rusia nu va provoca războiul în pripă, îi urmă la 26 comunicarea contelui de Pourtales, ministrul german la Petersburg, prin care anunţa guvernului Ţarului, că luarea de măsuri militare din partea Rusiei, ar avea ca consecinţă mobilizarea armatei germane şi mobilizarea ei ar însemna războiul. Sassonov la aceasta răspundea lui Eggeling, că nu se va mobiliza decât în contra Austriei, dacă dânsa trece graniţa sârbească, dar în nici o circumstanţă în contra Germaniei. La 27 Iagow prevenea pe Sir E. Goeschen, ministrul englez la Berlin că dacă Rusia mobilizează în nord, Germania va fi nevoită şi dânsa să mobilizeze — mobilizarea rusă, în părţile de sud ne privind'o însă pe dânsa ci, numai pe Austria.

La 29 Bethman-Holweg reînoieşte prin Pourtales comunicarea făcută la 26, şi zice lui Goeschen că îi e teamă, ca Austria să fie atacată de Rusia şi că în acest caz un războiu european n'ar mai putea fi înlăturat prin intrarea în luptă a Germaniei, [1]) venind în ajutorul aliatei sale. La 30, la amează Tschirschky comunică lui Berchtold o telegramă a lui Lichnowsky, prin care acesta face cunoscut propunerea împărtăşită lui de Grey. De oare-ce conversaţie directă între Petersburg şi Viena se arată ca imposibilă, fie cum se pretindea la Petersburg că Viena refuză asemenea conversaţie [2]) fie că Sassonov o declara imposibilă, după declaraţia de războiu Serbiei — Anglia încearcă din nou să organizere mediaţiunea celor patru Puteri. Bethman sprijină ideia aceasta din toate forţele sale. Austria să se mulţumească cu ocuparea Belgradului şi a unei linii strategice, după care să-şi notifice pretenţiile sale şi să se angajeze să nu înainteze mai departe, cât vreme Marile puteri îşi vor exercita mediaţiunea între Viena şi Petersburg. In particular Grey comunica lui Lichnowsky că un războiu între Rusia şi Austro-Ungaria va face posibilă neutralitatea Angliei, dar că se poate schimba situaţia în cazul intervenţiei a Germaniei şi a Franţei: Anglia în acest caz îşi rezervă decizia ei, care dacă o cer interesele sale, se va repede înfăptui [3]) Lichnowsky mai făcea cunoscut că

---

1) Bethman-Holweg pg. 149—150 Iagow pg. 122—134.
2) Iagow pg. 125.
3) Conversaţia sa cu Lichnowsky e relatată însuşi de Grey.
„După ce am vorbit azi după amiazi cu ministrul german despre „situaţia europeană, îi zisei ca aşi dori să-i spun un gând foarte apropiat al meu în mod cu totul particular şi amical. Situaţia e serioasă. „Cât timp totul ar rămâne mărginit asupra posibilităţilor, care realmente „astăzi sunt în joc, nu ne-am gândi să ne amestecăm. Insă dacă Germania ar deveni părtaşă şi apoi Franţa, consecinţile atunci ar putea fi atât „de mari în cât toate interesele europeene ar putea fi atrase în joc. Nu „doresc, ca tonul prietenesc al convorbirilor noastre — ar fi de sperat că „se va menţine — să-l (pe Lichnowsky) ducă la greşita interpretare, că „vom sta la o parte... Nu s'ar pune chestiunea unei intervenţii din partea „noastră, dacă Germania n'ar fi amestecată în conflict şi încă dacă ase-

Grey spusese ministrului italian, că crede că Austria va putea prin mijlocul mediaţiunei să aibă o satisfacţie şi să capete chezăşii în viitor pe cale paşnică — că în orice caz Sârbii vor fi pedepsiţi. Grey, înainte de a avea conversaţia cu Lichnowsky văzuse pe Paul Cambon şi îi zisese cele ce vroia să spună ambasadorului german. [1]) Şi după dânsul speranţa în pace depindea de putinţa de a opri mobilizarea Rusiei [2]).

Era în ziua când trebuia să fie semnată, seara, de către împăratul Franz Iosef, moblizarea generală. La Viena se ştia curentul războinic, ce predomina la curtea din Petersburg—şi era îndoială, dacă pe de-asupra lui s'ar putea ridica curentul favorabil mediaţiunei. De fapt ostilităţile începuseră pe graniţa Galiţiei fără ştirea şi fără voinţa Ţarului. Teama de a nu găsi în Rusia o fermă direcţie a lucrurilor şi de a sosi prea târziu pentru a face faţă eventualelor operaţiuni militare ruseşti hotărâ mobilizarea generală la 30 Iulie. Nu însă, explica Berchtold lui Schebeko, ministrul rusesc la Viena, ca o ameninţare, ci ca o contra măsură [3]).

La 29 seara, despre partea sa, Bethman Hollweg telegrafiase lui Tschirschky cu instrucţiunea de a convinge pe Berchtold de grava greşeală ce ar comit-o, dacă n'ar relua cu Petersburgul schimbul direct de vederi. «Suntem pregătiţi a îndeplini datoria noastră de aliat, «dar trebue să refuzăm să fim târâţi într'un război mondial de către «Austro-Ungaria de pe urma neobservării consiliilor noastre [4])» Viena neagă să nu fi voit directe conversaţie cu Petersburgul, garantează din nou integritatea Serbiei — pe care şi Germania se arată gata a o garanta împreună cu Austria — şi părăsind punctul ei de vedere de a considera conflictul cu Serbia, ca o afacere particulară între ambele state, declară, că aceptă a trata cu Rusia pe o bază mai largă. Sassonow însă cere, recunoaşterea din partea Austriei a conflictului cu Serbia, drept chestiune europeană şi ştergerea unor puncte din ultimatum, ca atingătoare activităţei Serbiei, subt ameninţarea că mobilizarea parţială a Rusiei ar deveni generală în acest caz, ceeace ar însemna izbucnirea războiului [5]). De fapt această mobilizare a fost

---

„menea Franţa nici ea n'ar fii amestecată. Dar dânsul (prinţul Lichnowsky) „trebue să ştie, că dacă afacerea ar avea ast-fel de urmări, în cât noi „am crede că interesele britanice impun interverţia noastră, această in„tervenţie trebue imediat să urmeze si că decizia trebue să aibă loc «foarte repede, întocmai, cum trebue să se întâmple cu decizia celorlalte Puteri". Bethman-Holweg. pg. 171.

1) Czernin pg. 13 Bethman-Holweg pg. 146 Iagow pg 153—155.

2) Betman-Hollweg pg. 163.

3) Czernin pg. 14 Iagow pg. 124.

4) Iagow pag. 125. Şi Iagow adaogă „Oare sir E. Grey şi d-nul Viviani „au trimes la Petersburg o telegramă atât de presantă şi au vorbit acolo „o limbă atât de severă, precum am făcut-o noi faţă de aliatul nostru? „Cartea albastră şi cea galbenă nu conţin nimic asemenea".

5) Iagow pag. 126.

oficială, în ziua de 31, iar demersurile pentru o soluţiune paşnică, faţă de faptul înplinit, aveau din ce în ce mai puţini sorţi de izbândă La 31 Tschirschky comunică la Ballplatz conţinutul unei telegrame a Regelui George al Angliei, către prinţul Enric, fratele Kaizerului, care întărea propunerea lui Grey, din ziua precedentă [1]). Berthold şovăi între propunerea engleză şi ameninţarea rusească. «Era chestie «numai de ore. Aceste trecură neîntrebuinţate şi nenorocirea se în«tâmplă» [2]). Războiul începu între Austria şi Rusia.

La 31 încă, Ţarul cerea lui Pourtalès ca Germania, să facă presinne asupra Austriei. La răspunsul descurajat al acestuia, zise, arătând [3]) cerul «Singur Unul mai poate ajuta».

* * *

«In realitate, Ţarul ţine situaţia în mână, scria la 1 August Daily «News. Dar şi noi, din partea noastră, ţinem pe Ţar în mână. «Deci, la urma urmei de noi depinde dacă, trebue Europa să fie «înecată în sânge [4]).

Cabinetul englez nu voise, nici n'ar fi putut face război din cauza conflictului sârbesc. Opinia publică nu l'ar fi îngăduit. Tendinţa lui era deci de a localiza conflictul. Dar dacă focul s'ăr fi întins, ameninţând cu războiul european, alte perspective se puteau arăta politicei engleze. Era lucru ispititor de a desfiinţa odată cu Germania concurenţa cea mai pericoloasă de pe pieţele mondiale. Politica de încercuire a Reich-ului, concepută şi organizată de Eduard VIII — ca fiind cea mai specific engleza în circumstanţele europeene, de la începutul secolului al XX — fusese menită să fie un frâu paşnic în contra Germaniei [5]) nu să ducă la un război. Dar ea asemenea putea fi instrument de război. Şi instrumentul putea fi pus în funcţinne, dacă printr'un război general se punea chestiunea preponderenţei europeene, pe care politica Angliei şi-o rezervase s'o hotărească. Pentru aceasta Grey insistase asupra ideei că are mâi-

1) Czernin pag. 14. Textul e următor: Iţi mulţumesc pentru tele„gramă. Sunt foarte fericit că aflu de Wilhem, ca se străduește împreună „cu Nicolae să menţină pacea. E de dorit ca o astfel de nemai văzută în„tâmplare nu va cauza un război în Europa. Guvernământul meu lucrează „din răsputeri, de a opri Rusia şi Franţa, a continua pregătirile lor mi„litare, dacă Austria se mulţumeşte cu ocuparea Belgradului şi al terito„riului sârbesc învecinat. Pentru a garanta o satisfacţie îndestulătoare, vor „trebui popoarele celelalte să oprească asemenea pregătirile de război. Sper „că Wilhem primeşte această propunere, pentru a proba, că Germania şi „Anglia lucrează împreună pentru a împiedica o catastrofă internaţională „Te rog, asigură pe Wilhem, că îmi dau osteneala şi că voi stărui, de a „face cu toate puterile mele tot ce-mi stă cu putinţă, pentru a garanta „pacea în Europa".

Georg.

2) Czernin pg. 15.
3) Iagow pag. 139,
4) Iagow pag. 151.
5) Bethman-Hollweg pag. 5. Tirpitz pag.

nile libere. Dar Cambon, prevenit de Grey, de expunerea punctului de vedere englez, ce aceasta urma neîntârziat s'o facă lui Lichnovsky în ziua de 30 [1]), trăgea concluzia că amestecul Franţei în conflict va fi aproape o siguranţă a intervenţiei engleze de orice antrena riposta germană [2]).

De la începutul conflictului austro-sârb politica Rusiei era aceea a unui stat cui nu îi e teamă de a fi dezavuat de aliatul său Franţa. Şi nu e nici un indiciu ca Franţa să fii încercat să calmeze într'adevăr politica rusească. Demersurile lui von Schoen ministrul german, la Paris care tindeau să îndrumeze o acţiune liniştitoare a Republicei la Petersburg nu întâmpinau de cât suspiciune şi erau date îndată în vileag prin presă.

Politica franceză nu voia a fi compromisă de diplomaţia germană [3]). Nu voia a fi compromisă şi pentru că vroia să păstreze o atitudine leală faţă de aliatul său, Rusia — singură atitudine, care îi dădea sorţi de a antrena Anglia după dânsa — dar şi pentrucă astfel numai era cu putinţă guvernului Republicei de a prezenta războiul opiniei publice franceze, ca provocat de Puterile Centrale a căror atitudine agresivă cauzase mobilizarea generală rusească.

Franţa n'ar fi făcut război nici pentru Serbia, nici pentru Rusia nici chiar pentru Alsacia-Lorena [4]). Dar dacă asupra durerii provinciilor pierdute s'ar fi altoit sentimentul de exasperaţiune faţă de un vecin detestat şi puternic, care vroia să profite de puterea lui. pentru a domina singur prin teroare pe deasupra tutulor, atunci Franţa s'ar fi sculat—cum s'a sculat—ca un singur om. De aceea toată tactica lui Poincaré şi lui Viviani, preşedintele consiliului de miniştrii a constat în a arăta concetăţenilor lor Puterile Centrale, Germania în special, ca agresive [5]) Deja Jules Cambon în parlamentul francez declarase că autorii conflictului austro-sârb nu se găsesc aiurea de cât la Berlin. De aceea şi Poincaré şi Viviani au susţinut, că mobilizarea rusească a fost provocată de mobilizarea Austro-Ungariei. La 31, Schoen previne că dacă Franţa nu pune capăt măsurilor militare Germania va fi forţată a le răspunde prin contra-măsura declarării stării de pericol de război — care nu înseamnează încă mobilizare — şi totuşi că speră, că pacea e încă posibilă. Viviani telegrafiază lui Paul Cambon la 1 Aupust că îndărătul acestui pretext al stării de pericol de război Germania ar fi început mobilizarea ei. Tot la 1 August la ştirea mobili-

---

1) Vezi pag. 207.

2) Iagow pag. 153. Paul Cambon telegrafiază la Paris, că în convorbirea sa cu Lichnowsky la 30, Grey i-a zis acestuia că dacă Franţa ar fi târâtă în conflict, Anglia ar interveni.

3) Bethman-Holweg pag. 160.

4) Bethman-Hollweg pg. 164.

5) Bethman Holweg caracterizează ţinuta guvernului francez ca o neexactitate în prezentarea evenimentelor pg. 164.

zării generale germane pe aceă zi, comunicată lui de către de Schoen, Viviani se miră de asemenea măsură, care vine să stânjenească schimburile de vederi, cu putința încă rodnice, între Rusia, Austria şi Marile Puteri. Nu vrea săşi dee cont, că aceste demersuri diplomatice, care le recunoaşte, au fost puse în mişcare grație acțiunei Germaniei, şi că nu mobilizarea acesteia, ci mobilizarea generală a Rusiei le pune capăt, căci prima nu e decât răspunsul de dat celei de a doua [1]). Dar oricum parada engleză la ştirea mobilizării germane: asigurarea dată Franței la 1 August, că flota Angliei va interzice navelor germane trecerea prin canalul Mânecii, împlini speranțele franceze, căci însemna asigurarea ajutorului Marii Britanii în luptă. Grey putea continua a pretinde că are mâinele libere — virtualmente Anglia încheiase pactul războiului [2]). „Rusia, zicea la 1 August Iagowlui Goeschen, are pentru dânsa numărul, Germania numai repeziciunea [3]). Şi pentru Germania, obligată a se lupta pe două fronturi, a se lăsa a fi surprinsă şi a nu fi la timp cu armatele la hotare equivala cu o strivire, înainte ca de fapt, războiul să fi început.

Repeziciunea se impunea. La 31 Iulie se trimet de Berlin ambele ultimatum-uri şi Rusiei şi Franței.

Franța raspunde în intervalul celor 18 ore alocate la amiazi 1 August că «va face ceeace îi va dicta interesele sale» In acea zi de 1 August o ultimă rază de speranță mai licări încă pentru pace.

La 1 August după ameazi, sosea la Wilhelmstrasse o telegramă a lui Lichnowsky, care comunică că Grey tocmai îi telegrafiase în acea dimineață, întrebându-l de poate să declare, că în cazul când Franța ar rămâne neutră într'un război germano-rus, Germania n'ar ataca'o. Cu o zi înainte la 31 Iulie, lui Goeschen care căutase să se informere pe lângă dânsul, de hotărârea Germaniei relativ la neutralitatea Belgiei, Iagow îi dădea să înțeleagă, că nu se poate răspunde la o asemenea întrebare din cauze strategice — Pe temeiul telegramei lui Lichnowsky răspundeau şi Kaizerul şi Cancelarul — primul Regelui Angliei, al doilea ministrului său la Londra. Neutralitatea Franței[4]) trebuia garantată de armată şi flota engleză; şi dacă nu se putea din

---

1) Bethman-Hollweg pg. 161—163.

2) Bethman-Hollweg pg. 161.

3) Iagow pg. 142.

4) Ministerul de afaceri străine german mai pretindea, în cazul, ce-l judeca dealtminteri improbabil, al unei declarații de neutralitate din partea Franței, condiția remiterii în mâinile autorităților germane a oraşelor fortificate Toul şi Verdun, Ele trebuiau să fie chezaşe ale neutralității franceze. Motivul acestei pretenții germane era lipsa de încredere, ce o inspira la Berlin o neutralitate a Franței, în cazul unui războiu al Germaniei cu singura Rusie Şi Germania vroia să-şi ia asigurarile, că nu cumva această momentană neutralitate să nu servească la o amănunțită pregătire militară din

motive militare, opri cursul mobilizării şi al concentrărilor germane la fruntarii, totuşi se va ordona trupelor de a nu păşi peste hotarele franceze înainte de 3 August, ora 7 seara. Dar telegrama de răspuns a Regelui George şi alte două telegrame consecutive ale lui Lichnowsky adevărau că prima telegramă a acestui ministru provenea dintr'o neînţelegere. La întrevederea, ce după amiază o avusese cu Grey, acesta îi zisese că cu mare greutate s'ar putea potoli surescitarea opiniei publice de pe urma unei violări a neutralităţii Belgiei şi refuzase să dea un răspuns precis lui Lichnowsky, care îl întrebase asupra atitudinei eventuale a Angliei în cazul, când Germania s'ar fi obligat să respecte neutralitatea belgiană.

Grey vedea ca încă posibilă o expectativă armată a Reichului şi a Republicei neurmată de război. Dar mai presus de toate şi oricum pretindea să-şi păstreze libertatea de acţiune şi înlătura discuţiunea, ce i-o oferea Lichnowsky, care declara că asemenea expectativă ar fi lucru posibil, dacă dânsa ar asigura neutralitatea Angliei [1]. Conversaţia nu avu urmări practice. La 3 August seara Germania declară război Franţei. Trupele sale treceau graniţa belgiană în noaptea de 3 spre 4 August.

* * *

In caz de război cu Franţa, aliata Rusiei, era o imposibilitate pentru Germania de a respecta neutralitatea belgiană. Motive strategice o obligau la aceasta. In faţa alianţei franco-ruse dânsa era şi se ştia a fi desemnată de duşmanii ei ca principalul inamic. In contra ei mărşăluia grosul forţelor adverse. In luptă pe două fronturi şi, faţă de ambele armate vrăjmaşe în

---

partea Franţei, care când s-ar găsi gata i-ar declara război pe ori-şi ce pretext şi i-ar sări în spate.

Condiţia de mai sus face parte din instrucţiunile ministerului de afaceri străine german trimese lui Schoen la 31 Iulie 1914. Eventualitatea la care se referea — neutralitatea franceză — neînplinindu-se, condiţia nu a fost comunicată guvernului francez.

Bethman-Hollweg pg. 165.

1) Iagow cap. XII. Vezi în Bethman-Holweg pg. 173 o relaţie a lui „Grey asupra conversaţiei cu Lichnowsky. El (Lichnowsky) mă întreba dacă „ne vom îndatora să rămânem neutrii, în caz că Germania ar promite să nu „se atingă de neutralitatea belgiană. Ii răspunsei că nu pot să-i spun aceasta; „mâinile voastre sunt încă libere şi cugetăm care va fi atitudinea noastră. „Tot ce-i pot spune, e că atitudinea noastră depinde aci de opinia publică „şi că neutralitatea belgiană va influenţa mult opinia publică. Nu aş crede „că am putea da o făgăduială de neutralitate numai pe baza acestei con„diţiuni. Ministrul insista mult pe lângă mine, dacă n'aş putea exprima con„diţiuni, care ar atrage neutralitatea noastră. Imi făcu chiar propunerea că „integritatea Franţei şi a coloniilor sale ar putea fi garantată. Ii zisei, că „mă ţineam îndatorat de a refuza o promisiune de neutralitate subt asemenea condiţiuni şi că nu pot de cât să spun că trebue să păstrăm mâinile „noastre libere".

stare de inferioritatea numerică se impunea ca o necesitate planul de a învinge întâi pe un adversar, pentru a se putea arunca apoi cu toate puterile asupra celuilalt. Dar asemenea pentru a avea cele mai multe sorți de izbândă trebuia dintr'un început și repede luat maximul de forțe posibile pentru a strivi pe primul inamic, înainte ca cel d'al doilea să poată trece peste rezistența forțelor ce îi erau opuse și reduse la minimul disponibil. Și planul lui von Schlieffen făcea din Franța primul inamic de învins — ca mai ușor de învins, fiind determinată în spațiu — din Rusia, al doilea dușman, care odată Franța la pământ, necesita toate forțele germane prin greutățile unei campanii împotriva ei. Deci dintr'un început în contra Franței, trebuia lucrat repede și cu masse mari de trupe — cu toate disponibilitățile Germaniei.

Dar în contra ei nu se putea lucra repede și cu masse mari de cât trecând prin Belgia. Spațiul fruntarii comune franco-germane era prea strimt din capătul fruntarii belgiene până în capătul fruntarii-elvețiene. Nu permitea nici debușarea, nici manevrarea masselor germane. Cu atât mai puțin cu cât acest front insuficient fusese fortificat de Francezi printr'o serie de uvraje organizate în regiunea întărită Toul-Epinal-Verdun. Singura posibilitate de debușare și de manevră era prin Belgia. Pe acolo trebuia să treacă aripa dreaptă a armatei germane, cuprinzând massa ei de manevră, a cărei scop era să converseze prin nord-estul Franței spre Paris, pe când restul armatei îi urma mișcarea, aliniindu-se ei și sprijinindu-se pe pivotul din regiunea fortificată Metz-Diedenhofen.

Planul lui Schlieffen apărea prea mult impus de circumstanțele geografice și strategice, pentru a nu fii dacă nu literalmente cunoscut, dar cel puțin ghicit și presimțit de cei, pe cari îi interesa și în primul rând de Belgieni. Dânșii se aflau subt amenințarea unui ultimatum al Germaniei și de fapt au avut sentimentul acestei amenințări. Au căutat sprijin pe lângă Anglia. Atașatul militar englez la Bruxelles Bornardiston avusese conferinți cu șeful marelui stat-major belgian (1906). Principala chestiune de desbătut era debarcarea unui corp de operațiune englez în Belgia, cu care Anglia ar fi venit în ajutorul Franței [1]) Mai târziu, probabil în 1912, locotenent-colonelul Bridges din armata engleză declară generalului Iungbluth, că în orice caz Anglia ar fi debarcat un corp de trupe în Belgia, de oarece armată belgiană e incapabilă a se opune unei înaintări a Germanilor [2]).

Dar nu pe baza documentelor, ce conțin aceste rapoarte, a

---

1) Iagow pb. 155, sprijinindu-se pe rapoartele membrilor Camerii Comunelor Ponsoby, Buxton și Faber și a lui Mr. Spender.

2) Iagow pg. 158.

hotărât Germania violarea teritoriului belgian; documentele îi erau atunci necunoscute [1]). Necesitatea o forţa la aceasta. «Nedreptatea faţă «de Belgia era vădită şi urmările ei politice se puteau concepe. Şeful «marelui stat major Generalul von Motke nu remase străin acestor «gânduri, dar declară necesitatea militară ca absolută. Am trebuit să potrivesc vederile mele vederilor lui [2])» «Aveam de dus o luptă pentru existenţa» [3]). Totuşi Germania căuta să concilieze necesităţile luptei cu respectul neutralităţii belgiene. «Chiar dacă documentele ar fi fost mult mai compromiţătoare de căt sunt realmente, nu ne-ar fii deslegat de căt de respectul garanţiei de neutralitate din 1839. Ca şi înainte de descoperirea lor nu aveam nici un drept de a marşălui prin Belgia şi trebuiam, ca acum să întrebuinţăm puterea adică să facem război Belgiei, dacă dânsa nu s'ar fii plecat cererii noastre» [4]) Propunerile Germaniei în schimdul liberei treceri a armatei sale, pe care Belgia le respinse erau următoarele: 1) garanţia integrităţii şi a independenţii regatului la încheerea păcii 2) Evacuarea teritoriului belgian imediat la încheerea păcii 3) plata tutulor celor necesitate de armată şi înlocuirea tutulor celor păgubite de trupele germane. După căderea Liège-ului Berlinul reinoi în zadar propunerile sale.

Nu violarea neutralităţii Belgiei a fost cauza intervenţiei Angliei în război, ci implicarea Franţei în luptă. [5]) Şi aceasta reese, din toată atitudinea şi din toate cuvintele lui Grey, precăt poate unn lucru reeşi dintr'un limbaj diplomatic. Faţă de parlament şi faţă de opinia publică el se putea arata, ca dispunând încă de libertatea de acţiune a Angliei, în realitate însă nu mai era aşa. Consecinţele apropierei din ce în ce mai strânse de alianţa franco-rusă îşi dădeau acum roadele lor. Toate măsurile luate în comun, convenţiunele militare, schimbul de scrisori din 1912 între Cambon şi Grey, în urmă, în 1914, proectul gata a fi îndeplinit al convenţiunei navale între Anglia şi Rusia şi toată atmosfera crizelor europeene împreună petrecute, dacă nu constituiau însăşi litera tractatului, care să lege juridiceşte Anglia într'o alianţă comună de război de Franţa şi de Rusia, se radicau însă ca tot atâtea argumente morale, care pentru psihologia unui om de stat englez—pentru Grey,—atingând natura angajamentelor de onoare, echivalau cu litera scrisă a unui tractat [6]). Şi precum la începutul crizei, Grey ar fii voit pacea, dacă aceasta însă n'ar fii ruinat proectele Rusiei, tot ast-fel acum vroia să-şi păstreze mâinele libere, dar fără ca în acelaş timp să lese Franţa în părăsire. Lui Cambon în convorbirile sale cu dinsu

1) Ele au fost descoperite în archivele de la Bruxelles după ocupaţia oraşului de către Germani în 1914.
2) Bethman-Hollweg pg. 167.
3) Iagow pg. 169.
4) Bethman-Holweg pg. 169
5) Bethman-Hollweg pg. 170—171.
6) Bethman-Hollweg pg. 127.

lc 29 şi 31 Iulie el menţine principiul liberului arbitru al Angliei, dar lasă să înţeleagă că acest liber arbitru ar înceta în folosul Franţei, dacă în viitor s'ar ivi complicaţiuni [1]).

«Nu din cauza Belgiei, a intrat Anglia în război, ci pentru-că «liberă după litera tractatului, totuşi se simţea legată moraliceşte de «Franţa şi pentru-că corespundea cu interesul britanic de a întinde «mâna sa protectoare asupra ei»[2]). Insă violarea neutralităţii belgiene era pentru Grey, minunatul motiv, care era de natură să înlăture ultimele scrupule ale lui, dar mai ales să ridice şi parlament şi opinie publică în contra Germaniei, dând politicei sale un sprijin întreg. Şi veghează asupra Belgiei, ca asupra unui ocrotit preţios «Belgia putea să sângereze pentru interesele Angliei» [3]) La 31 Iulie comunicase lui Sir T. Villiers ministrul englez la Bruxelles, însărcinându-l să prevină guvernul belgian să-şi menţină neutralitatea cu cea mai mare energie. Belgia, respunsese ministrul, era gata la aceasta. După respingerea ultimatumului german Regele Albert apela la ajutorul Angliei, Franţei şi Rusiei.

De fapt fatalitatea imperativelor strategice germanie ale planului lui Schlieffen corespundea cu nevoile politicei engleze, dându-i motiv de înfăptuire.

Iar nevoile profunde ale politicei engleze rees din fapte şi cuvinte, independent de motivul indicat al războiului.

La 2 August e cunoscută in lumea politică asigurarea Angliei că nu va permite trecerea navelor germane prin canalul Mânecii înainte deci de darea ultimatum-ului german Belgiei. In aceaşi zi şefii opoziţiei engleze faceau cunoscută atitudinea lor prin scrisoarea lui Bonard Law lui Asquith «Lord Lansdowne şi cu mine ne ţinem îndatoraţi să vă facem inţeles, că după părerea noastră şi a tutulor colegilor, al căror consiliu l'am putut lua, că ar fii de desnădăjduit de onoarea şi de siguranţa Regatului-Unit, dacă am ezita să sprijinim în circumstanţele actuale pe Franţa şi pe Rusia şi că dăm guvernului fără şovăire sprijinul nostru pentru toate măsurile, pe pe care le crede necesare întru acest scop.» — «Nici un cuvânt despre Belgia» încheee Bethman-Hollweg [4]).

La 3 August într'o cuvântare în faţa comunelor Grey tratează chestia Belgiei—nu cunoştea încă ultimatum-ul german adresat ei—ca o parte numai a problemei intregi.

1) Bethman-Hollweg pg. 172-173. Relaţia lui Grey. N'ar fi fost drept, „dacă aş fi lăsat pe D-nul Cambon să crează că aceasta însemna, că ne am „fi decis să facem, cea ce ar fi de făcut, în cazul unei complicaţii, încă oricum „sperăm de inlăturat (29 Iulie).

„Cabinetul va fii sigur convocat îndată ce s'ar ivi o nouă infaţişare a „lucrurilor, dar peutru moment singurul răspuns ce l'ar putea da e că n'am „putea lua nici o îndatorire determinată (31 Iulie)".

2) Bethman-Hollweg 175.

3) Iagow pg. 174.

4) pg. 178.

«Anglia zice dânsul mai are încă mâinele libere, dar prin op-«tarea pentru neutralitate, care ar îndepărta'o de îndatoririle sale de «garantă a tractatului către Belgia, de posibilitatea de-aşi păzi interesele «în marea mediterană şi de ajutorarea de dat Franţei ameninţate, am «sacrifica respectul faţă de noi, şi bunul nostru renume şi chemarea «noastră în lume fără să ne putem feri de urmările economice cele «mai grave şi cele mai serioase». Lloyd George subliniază tot interesul Angliei în luptă şi desvălue un colţ din politica, ce-a dus'o guvernul pentru a-l apăra «Aveam zice el la 8 August o convenţie «(compact) cu Franţa, prin care regatul-unit îi va veni în ajutor, dacă «ar fi atacată din adins (wantouly).» — Această nu o ştiam strigă «deputatul comunelor Mr. Hogge. «Dacă Franţa ar fi atacată din «adins» repetă Lloyd George. Dar cum Sir Hebert Samuel se încerca să dea expresiei lui Lloyd George înţelesul cuprins în schimbul scrisorilor din 1912, acesta corecta cuvântarea sa: vorba *compact* era o expresie prea tare, nepotrivită — expresia de datorie de onoare corespundea mai bine adevărului, căci de sigur n'a existat un tractat. [1])

Dar dacă nu existase un tractat propriu zis între Franţa şi Anglia, care să oblige pe Anglia de a intra în războiu alături de Franţa, un alt tractat garantat de dînsa era acum violat şi dădea ocazia îndeplinirii datoriei de onoare de care vorbise Lloyd George. La 4 August Sir E. Goeschen se prezenta la Iagow, întrebându-l dacă Germania va respecta neutralitatea belgiană. Iagow îl pune atunci în cunosciinţă cu faptul că trupele germane începuse din noapte (din 3 spre 4 August) se treaca graniţa Belgiei. Peste cîte-va ore Goeschen se întoarse la Iagow din nou şi ceru până la miezul nopţii din 4 August o declaraţie din partea guvernului german prin care, să se oblige să se dea ordin de oprire trupelor, ce înaintau în Belgia, înştiinţând tot de-o-dată că cererea lui e pusă subt condiţia reclamării paşapoartelor sale şi că Anglia în cazul acesta va veni în ajutorul Belgiei [2])

In aceiaşi zi de 4 August Goeschen telegrafia la Bruxelles îndemnând Belgia la rezistenţa şi incitând'o la o acţiune comună în contră Germaniei [3]), Anglia fiind gata faţă de această eventualitate a se alipi Franţei şi Rusiei — şi tot atunci avea intrevederea cu Bethman-Hollweg din care porni războiul din prilejul ruperei «peticului de hârtie» [4])

---

1) Bethman-Hollweg p. 172—178.
2) Iagow pg. 172.
3) Iagow pg. 173.
4) Bethman-Hollweg pg. 179. „Ministrul englez uită săînsemneze în „raportul seu, că dinsul începuse conversaţia întrebând dacă n'aş putea „să-i dau relativ la ultimatum-ul englez alt respuns de cât acela al D-lui „von Iagow. La negaţiunea mea, ministrul mă întreabă că, dacă după „această cu tot regretul seu războiul ar fi definitiv decis, noi n'am putea „să mai avem înainte de plecare încă e convorbire particulară şi perso-

Fost'a prilej numai peticul de hărtie rupt sau a fost într'adevăr cauza reală a declarațiunei de război engleze? La 2 August se știe că guvernul englez făcuse cunoscut Franței, că pe lîngă respectul neutralității belgiene, el o asigura în contra unui atac maritim pe Mîneca din partea Germaniei. Dar în ultimatum-ul lui, transmis la 4 August de Goeschen, el numai menționează nimic despre aceasta garanție în contra atacului maritime german și nu reclamă un respuns de cât asupra singurei chestiunei a respectului neutralității belgiene.

Iși lega deci mâinile în chestia de va face război, sau va rămâne în pace, de oarece totul depindea de răspunsul Germaniei. De primea Germania ultimatum-ul Angliei și-și oprea trupele din Belgia, Anglia care-și pusese unica ei condiție de pace sau război la rezolvirea Germaniei, odată această condiție rezolvită în sens afirmativ, numai avea nici un alt pretext nici chiar pretextul garanției dată Franței, de care nu se mai făcea mențiune în ultimatum-ul englez de a purcede cu armele în mână.

«La 4 August, între ora 9 și 12 seara, decisia dacă Anglia «va rămâne sau nu neutră, era în mâinele Germaniei». Violarea neutralității belgiene și războiul cu Anglia, imediata lui consecință «a fost prima victorie desăvârșită a militarilor asupra di-«plomaților... A fost o politică bismarkiană a forței, condusă nu «de oameni politici ci de generali, ce n'aveau darul de preve-«dere asupra urmărilor sale nimicitoare [1]).

Dar într'o poziție analoagă, în 1887, când relațiunile între Germania și Franța erau întinse și situația devenise amenințătoare, Salisbury judecase în alt chip de cât Grey rolul Angliei față de eventualitatea unui conflict și la 4 Februarie prin ofi-

---

„nală asupra situațiunei nemai pomenite, în care lumea va fii pusă. Mă „declarai îndată gata la această și rugai pe ministru să ia loc la masa mea. „M'am exprimat cu cuvinte tari asupra nenorocirii mondiale, care o pre-„vedeam ca urmare fatală a intrării Angliei în război și când Sir Edward „Goeschen îmi arată din nou neutralitatea belgiană ca punctul decisiv, „impacientat am strigat că în comparație cu teribilul eveniment al unui „război germano-englez, tractatul de neutralitate n'ar fii de cât un petec „de hârtie „a scrap of paper" Vorba să tot fii fost o scăpare de cuvânt „sângele îmi clocotea în vine de reînoita și ipocrita acentuare a neutrali-„tății belgiene, care tocmai nu era, cea ce împingea pe Anglia la război, „precum și de neputința de a pricepe că declarația de război engleză va „distruge opere mondiale, în comparația cărora chiar violarea tractatului „de neutralitatea nu tragea greu în cumpănă. Mi-a părut de o uzanța di-„plomatică neobișnuită, că o conversație particulară să fie respândită în „mod oficial. Dacă s'a întâmplat așa, atunci sir Edward Goeschen pentru „care surexcitarea mea a fost atât de frapantă, ar fii trebuit să fie cel „puțin complect și să mai facă cunoscut că la despărțire a izbucnit în la-„crimi și m'a rugat să mai întârzieze încă cât-va timp în anticamera mea „pentru-că nu se putea arăta în așa stare personalului caneelariei, ce-l „aștepta."

1) Czernin op. cit. 21—23.

ciosul «Standart» făcuse cunoscut părerea guvernului, ca în cazul când unui din adversari — fie Franța fie Germania — ar reclama drumul de trecere prin Belgia, garantând în schimb, la terminarea războiului restabilirea libertății și independenții Belgiei, atunci n'ar fi motiv de război pentru Anglia. Și Salisbury nu fusese singurul prim-ministru englez care judecase astfel [1]).

Vremurile erau schimbate acum, în anul 1914, și la 6 August Asquith împărtășea parlamentului cauzele pentru care lupta Anglia. «Dacă mă întreabă cineva de ce luptăm, voi răspunde în «două cuvinte: mai întâi, ca să îndeplinim o îndatorire interna«țională solemnă, al doilea ca să apărăm principiul ca micile «naționalități să nu fie zdrobite, în contra oricărei credinți și «oricărei legături internaționale, de către voința egoistă a unui «stat mare puternic și superior».

«Cu formula aceasta închee Bethman-Hollweg era preci«zate ambele puncte de căpetenie, în jurul cărora era să-și cro«iască calea propaganda engleză. O construcție de matematică «politică de o simplicitate prea utilă, care lăsa la oparte toate «elementele supărătoare ale adevărului istoric» [2])

* * *

Asupra mersului negociațiilor diplomatice, astfel cum ne sunt descrise de sus citate cărți germane, dominat'au în așa chip fatalitățile politice, care au făcut din statele Europei două mari grupări de forțe cu multiple interese divergente, în cât izbucnirea marelui război era ultimul termen de neînlăturat al evoluției unui complet proces istoric, ori comisus'au de către cei în drept erori de concepții și greșeli de execuțiune, care într'o atmosferă de ani încărcată de patimi și de temeri, au atras consecinți înzecite și au precipitat catastrofa?

Două concepții conducătoare pare să fii împărțit lumea politică germană dirigentă. O concepție, ce vedea unica chezășie a păcii într'o desvoltare puternică a armatei și a flotei care ajunsă deja o forță greu de combătut pentru Anglia, devenea cu cât trecea timpul, un obstacol cu atât mai greu de răsturnat, și o altă concepție, care căuta menținerea păcii printr'o destindere a atmosferii militare și o încetinire a înarmărilor ce păreau provocațiuni fără termen pentru o concurență reciprocă de pregătiri războinice. Tirpitz, unul din cei mai însemnați reprezentanți ai primii concepții — ai concepției militariste — ni-i arătă pe Cancelarul Bethman-Hollweg ca părtaș al concep-

1) Iagow pg. 175.
(Vezi și în notă).
Asemenea și Bethman-Hollweg pg. 170 în nota 1. In acest sens lord Palmerston în Camera Comunelor în 8 Iunie 1855, Gladstone la 12 August 1875, în aceiași Cameră.
2) Bethmann-Hollweg pg. 176—177.

ției a doua — concepția împăciuitoare — care după părerea amiralului german, Cancelarul o altoia pe o greșită apreciere a circumstanțelor politice generale și în special, printr'o judecată eronată asupra politicei engleze și a spiritului, ce o mâna. Cancelarul își croise planul unei înțelegeri cu Anglia, ce avea realitatea unui «castel de cărți de joc» și împreună cu el ministerul de afaceri străine și marea parte din lumea diplomatică credea, că intențiile pacifice conduc politica Antantei și a Angliei ce dădea tonul, în deosebi.

Falșa concepție a lui Bethman-Hollweg și a cercurilor diriguitoare a fost punctul de plecare a erorei de tactică diplomatică în cursul negociărilor după Serajewo. «Bazându-se pe pacifismul și pe spiritul de dreptate al Angliei în special a socotit, că se poate ajunge la o pedeapsă a Serbiei pentru a întări Austro-Ungaria, fără ca pentru aceasta să izbucnească războiul mondial [1].)

De aceea Cancelarul, deși la timp înștiințat de pregătirea ultimatum-ului Ballplatzului către Belgrad l'a lăsat să plece; punându-se pe temeiul neamestecului Germaniei în afacerile Monarhiei. De aceea apoi nu a dat atenția cuvenită nici răspunsului sârbesc la ultimatum, nici propunerii dela 26 Iulie a lui Grey, ce susținea ideea conferinței celor patru Puteri, Anglia, Germania Italia și Franța. O atmosferă de neîncredere față de posibilitățile conflictului mondial domnea la Auswärtigeamt și cu cât era mai vie, cu atât Bethman-Hollweg se arăta mai sensibil la punctul de onoare austriac. Iagow mărturisea ministrului francez că până în 27 Iulie nu avusese timp de a citi răspunsul sârbesc [2]).

La crearea mentalității, aceste speciale contribuia educația întreagă, pe care o dăduse Germaniei spiritul bismarckian. Metoda loviturilor de efect devenise o caracteristică a diplomației germane — purtate și pentru a avea avantajul surprinderei, dar și câte odată pentru a masca slăbiciunea unei situațiuni. E metoda nervosității „du poltron valeureux" — a depeșei către Krüger și a expediției din China, a surprizelor dela Tanger și Agadir. De fapt ea nu dusese la nereușite flagrante și lumea diplomatică germană nu vedea în ultimatum către Serbia, decât o manevră făcută după aceeaș măsură, cu aceleași mijloace, ducând la un rezultat analog. «Frica unei intervenții a Europei și speranța, ca Europa pusă în fața faptului îndeplinit se va pleca

---

1) Tirpitz pg. 223. Vezi totdeodată Czernin pg. 19. „Dacă după atentat „și înainte de ultimatum, am fi remis pe subt mână Marilor Puteri, care „poate nu ne erau rău-voitoare și mai întâi de toate Angliei, probele, că „era cazul unei crime politice înscenate la Belgrad, am fi arătat guvernul sârbesc subt o lumină cu totul alta. În loc de aceasta îi aruncarăm „peste cap ultimatum-ul și lui și întregei Europe".

2) Tirpitz pg. 217.

«lui, a împins pe Bethman-Holweg a lăsa mână liberă Austriei «în politica ei de a mărşălui [1])».

Dar de cât întrebuinţarea metodei brutale, «der rauhe Méthode», cu cât ar fi fost mai just să creştem în tăcere şi să «strângem mai departe puteri, căci în 1914 eram aproape de «ţintă, ca singurul fapt al puterii noastre să ajungă a păstra pacea «fără nervositate [2])».

Răspunsul sârbesc se pleca în principiu cerinţelor de la Ballplatz şi asupra celorlalte puncte cerea să trateze. El putea fi privit ca o satisfacţie şi servi de bază unor negociări ulterioare. «Dar nici Bethman-Hollweg, nici Berchtold n'au cunoscut «putinţa de existendere a rezultatului diplomatic deja obţinut [3])».

Diplomaţia austriacă continua să-şi menţină atitudinea şi faţă de evenimente a-şi urma mersul pe aceeaş cale primejdioasă. Şi Grey şi Bethman-Hollweg ajunseră la propuneri de mediaţiune.

In acele zile de fine de Iulie, când fiece clipă era grea de destine mondiale, nici-o judecată «a priori» nu trebuia să întunece aspectul realităţilor politice în ochii omului de stat; astfel ca instinctul său politic liber de orice piedică, să poată prinde soluţia din sborul evenimentelor. Dar Bethman Hollweg avea prejudecata intenţiunilor paşnice ale Angliei şi îi lipsea instinctul omului de stat. «Aşteptaţi numai să aveţi drept cancelar un «biurocrat adevărat, şi atunci veţi vedea» zicea Bismarck unora, ce venise la dânsul să se plângă de Caprivi. Şi Bethman-Hollweg «der sturer illusionist» [4]) jurist şi biurocrat de profesie, a mers la războiu cu toate sforţările sale pentru pace. El n'a ştiut să străbată jocul politic englez, ce era gata la orice soluţie, numai să fie dânsa cea mai roditoare, în cadrul realităţilor. Şi a trecut peste propunerea lui Grey din 26 care tindea la pace în vederea oricărei eventualităţi, şi pentru că pacea putea ajunge a fi soluţia cea mai folositoare Angliei, dar şi fiindcă în scopul ori şi cărei alte direcţii eventuale a politicei engleze trebuia să fie la bază o propunere spre pace. Era momentul pentru Cancelar de a prinde ocazia acestei propuneri a lui Grey.

Leală ori nu ea oferea singura posibilitate încă de a înlătura războiul general. Bethman-Hollweg putea să primească ideea lui Grey a constituirei «Areopagului» european, cu condiţia dreptului acordat Austriei de a lua imediat în primire un gaj teritorial. Condiţie, pe care Grey o accepta, de oarece el însuşi trebuia să o propună la 30 Iulie [5]).

---

1) Tirpitz pg. 223.
2) Tirpitz pg. 164.
3) Tirpitz pg. 214.
4) Tirpitz pg. 163.
5) Tirpitz pg. 216.

Insă în lipsa vederii clare a lucrurilor şi a darului înăscut de a le pricepe aşa cum sunt ele, zadarnice erau şi bună-voinţă şi truda Cancelarului pentru pace, zadarnice demersuri lui pentru a o asigura. In mod sincer el nu voia războiul[1]). Dar n'a ştiut a nu-l împiedica.

Dacă dânsul n'a parvenit a desluşi tactica lui Grey, acesta a ştiut să citească în jocul său. Unei politici engleze, realmente doritoare de pace, i s'ar fi putut cere o mai timpurie intervenţie şi indicaţii mai precise în sensul pacific de dat lui Bethman-Hollweg. Aceste însă nu a avut loc şi Cancelarul a manevrat singur — ca şi cum ele ar fi existat, ca şi cum Anglia ar fi dorit pacea, din motive sentimentale, nu din respectul forţei germane. Şi Cancelarul odată angajat pe calea fără de eşire a politicei sale, care făcea pe Germania să apară în rolul odios al agresorului, motivul fără pereche era găsit de Anglia spre a arunca asupra rivalei sale lumea întreagă revoltată de aşa abuz al «forţei germane», şi în primul rând Rusia, slăbind astfel una prin alta şi în folosul ei, cele două mai mari Puteri continentale, împărăţia Ţarului şi aceea a Kaizerului[2]).

Realitatea era contrară. Germania nu vroia războiul necum era pregătită pentru rolul agresorului. Flota nu-şi atingea desvoltarea de cât în 1920. Educaţia ei în privinţa comandamentului mai ales lăsa de dorit. Orice an era un câştig pentru dânsa de a-şi compensa prin valoare o disproporţie numerică, la care o menţinea, legea navală din 1912, ce redusese numărul vaselor proectate. Anglia avusese astfel chezăşia că Germania nu împingea la concurenţa armamentelor. Şi statul ducea lipsă mare de materii prime, dintre care unele ca salpetru, puteau deveni chestie de viaţă şi de moarte. In afară de resortul militar, nici un alt resort nu era pregătit. Nu exista plan de ansamblu în cazul unei catastrofe mondiale[3]).

«In faţa Istoriei greşala cea mai gravă a lui Bethman-Hollweg «nu constă în greşelile sale de apreciere din Iulie 1914, ci mai pre- «sus în întreruperea preparaţiunelor militare, în anii, când coaliţia «adversă îşi strângea toate puterile şi prin pregătiri de războiu intrarea «decizià în sinul fie-cărui părtaş al ei de pe continent de a profita «de ori-ce ocazie pentru un tumult înarmat în contra Germaniei»[4]). Metoda Cancelarului de a voi a convinge Antanta de intenţiile paşnice ale Germaniei printr'o stagnare a puterii sale militare a fost fatală pentru dînsa. Dimpotriva singura mesură menită a asigura pacea consta fiind date inferioritatea ei şi diplomatica şi geografică, în înarmarea sa cea mai desăvârşită. «Ce s'ar fi făcut din Prusia, dacă Fredric

---

1) Tirpitz pg. 215.
2) Tirpitz pg. 222.
3) Tirpitz pg. 230-231.
4) Tirpitz pg. 228.

«cel Mare şi tatăl seu s'ar fi speriat de o concurenţă de inarmăr «cu Austria? Un popor care, ca noi înainte de războı, ne aflam în «luptă pentru puterea economică mondială, nu trebuia să ţină seamă «de suspiciunele rivalilor şi pacifiştilor, dacă nu vrea să pearză totul [1])»

Sorgintea războiului, *cauza remota* a lui, după judecata însăşi a diplomaţilor belgieni a constat în politica de încercuire dusă în contra Germaniei de Anglia pe bază de rivalitate pe ţărîmul economic mondial. Ea a strîns în jurul Germaniei şi împotriva ei puterile tutulor duşmanilor săi şi prin pregătirea politicei şi prin preparaţia opiniei publice pe calea presei a creat o astfel de atmosferă, în cât cea mai mică greşală de calcul din partea Germaniei putea să aibă incalculabile consecinţi. Concepţia politică lui Bethman-Hollweg l'a făcut să cază în greşita judecată, că se poate localisa conflictul austro-sârb. S'a înşelat cumplit şi totul a decurs d'acolo. [2])

Anglia în situaţia politică a Antantei, ast-fel cum dînsa o făurise, nu putea să permită o slăbire a Franţei şi o înfrângere a Rusiei. Un războı pe continent şi terminat printr'o biruire a aliaţilor săi înseamnă pierderea, pentru Anglia, a poziţiunei sale în lume. Politica ei o ducea în mod logic a da ajutorul său inarmat Franţei şi Rusiei. Războiu continental însemna deci pentru Germania războiu cu Anglia. Ori un asemenea războiu dus în contra Antantei, ast-fel complectată prin intervenţia engleză, chiar victorios, însemna pierderea comerţului exterior al Germaniei şi periclita existenţa ei. Cât timp situaţia rămânea aceiaşi era o nebunie de a oferi Antantei un motiv comun de războı. «Câtă vreme era Antanta în fiinţa, o singură cale ne era deschisă: a construi o puternică flotă, a căuta sprijin şi a ne feri de lovituri. Dacă am fii putut, în 1914, să conjurăm criza şi dacă am fii avut numai doi ani pentru creşterea flotei, iubirea de pace a Angliei, s'ar fii urcat până la punctul ei culminant [3])»

Cu crezul lor politic destrămat Bethman-Hollweg şi Iagow, se văzură în ultimele zile ale lui Iulie faţă de războiul înminent.

«Nu pot să dau o mai bună dovadă, că guvernamântul Reichului n'a voit războiul de cât acea, că dintr'un început a fost convins că nu puteam învinge» [4])

Dar de când avea, acum pespectiva războiului cu Anglia în ochi, pentru a o îndepărta şi a reţine pe Anglia neutrală, Cancelarul vroia să sacrifice chiar flota germană. Acest gând al lui Betthman Hollweg împreună cu marşul Austriei în Serbia au constituit cele două nefericite idei ale lui. Kaizerul însă se opuse la sacriciul flotei

1) Tirpitz pg. 229.
2) Tirpitz pg. 232.
3) Tirpitz pg. 231.
4) Tirpitz pg. 236.

(29 Iulie). Știrea mobilizării rusești veni să ia Cancelarului sângele rece necesar. «Cu toată unitatea de vederi stabilită în ultimele ore «între Anglia și între noi [1]) războiul devenea iminent prin mobilizarea «rusească, dacă nu se întîmpla o minune Cancelarul îmi făcu impre«sia unui om care se îneacă [2]).

Și măsurile care urmară se dovediră ca inutile, deci ca periculoase. Mobilizării rusești (31 Iulie) Germania îi respunse printr'un ultimatum, care era necesar. Dar de ce oare acestui ultimatum îi sucede o declarație de războiu (1 August)? De ce să nu fii profitat de faptul că Germania era în defensivă fața de Rusia, lăsându-i acesteia rolul defăimat al agresorului, care i se potrivea?. Și în afară de aceste, se punea în chestie tractatele de alianță cu Italia și cu România, încheat de Bismarck pe baza defensivei [3]) iar nu a ofesivei.

Asemenea era inutilă declarația de războ către Franța, care venea să continue odiosa aparență a agresiunei.

La întrebarea lui Tirpitz, Cancelarul răspundea, că era necesară căci fără dînsa nu se putea înmâna Belgiei ultimatum-ul german [4]). Dar și fața de Belgia s'a manevrat greșit. De mult trebuia opinia mondială luminată asupra situației Belgiei. Intr'un războiu pe două fronturi, în contra Franței și Rusiei, pornit din ideea primondială a revanșei politicește, Germania se afla în defensivă. Necesitățile sale strategice o obligau la violarea neutralității belgiene. Lucrul trebuia diplomaticește să fie din vreme pregătit. Numai așa ii se putea îndulci impresia detestabilă fiind dat și dubioasa pozițe a Belgiei neutrale față de Anglia [5]).

Această sarcină intra în atribuțiunele Cancelarului și în resortul Wiehelinstrasse-i — și nimic nu s'a făcut. Violarea neutralității belgiene, venind după ultimatumul sârbesc, refuzul propunerii lui Grey, declarațiile de războiu către Franța și Rusia, consfințeau Germaniei atitudinea agresorului.

La 29 Iulie, Bethman-Hollweg lăsase să înțeleagă lui Goeschen posibilitatea operațiunilor militare prin Belgia. Chiar în războiu vroia să păstreze încrederea Angliei [6]).

In toate aceste demersuri juriștii de la Auswärtige-amt uitase să întrebe pe Austro-Ungaria, dacă vroia să lupte alături de noi

1) Tirpitz pg. 239.
2) Tirpitz pg. 242. T. face aluzie la propunerea lui Grey susținută de Bethman-Hollweg în ziua de 30 Iulie.
3) Tirpitz pg. 240.
4) Tirpitz pg. 244 Tirpitz adogă — Motivul acesta ni-a remas neînțeles.
5) Tirpitz pg. 245.
6) Tirpitz 242.

în contra Rusia. De când începuse războiul singurul lor gând era, că creşterea flotei fusese motivul real al conflictului. [1])

«Vos armées sont terribles, zicea un ofiţer francez rănit unui «medic al unui lazaret german — mais votre diplomatie est nn éclat de rire!» [2]).

DINU C. ARION

---

1) Tirpitz 246—248

2) Tirpitz pg. 172. Armatele voastre sunt teribile, dar diplomaţia voastră e un hohot de râs.

CRONICA ISTORICA

G. Pascu „Gligore Ureache"

Un nou studiu asupra unei desbătute probleme de istoriografie moldovenească: paternitatea cronicei atribuite vornicului Grigore Ureche. Se ştie că asupra acestei chestiuni s'au pronunţat mai toţi istoricii, ultima părere, a lui Giurescu, fiind că ceeace ni s'a păstrat în manuscrisele cunoscute, sub numele vornicului, e în realitate compilaţia lui Simion Dascălul, din care opera lui Ureche — unul din izvoarele compilaţiei — nu se poate deosebi. El a arătat că adaosele dascălului Simion sunt mult mai numeroase şi importante decât se crede şi că ele fac parte integrantă din cronică. Deasemenea, în privinţa izvoarelor cronicei, obţinuse — prin analiza internă a lor — rezultate noui [1]).

D. Pascu reia chestiunea spre a ajunge, după cum ne asigură din prefaţă [2]), la alte concluzii. D-sa e un adept al tradiţiunii care vede în cronică opera lui Ureche, uşor de deosebit de adaosele antipatriotice şi confuze ale «prostului, semidoctului şi mincinosului» dascăl Simion. Pentru a dovedi aceasta, D-sa interpretează într'un mod deosebit, materialul existent, fără a aduce contribuţii documentare noi. Studiul începe prin reproducerea prefeţei lui Ureche, după care urmează analiza izvoarelor cronicei şi anume în primul rând, cele interne: letopiseţul moldovenesc, latinesc, leşesc, unguresc şi informaţiile lui Nestor Ureche.

---

1) C. Giurescu, Noui contribuţiuni la studiul cronicelor moldovene Bucureşti, 1908.

2) G. Pascu, Gligorie Ureache Iaşi 1920, p. 3.

In privinţa letopisetului moldovenesc, după ce se înşiră pasagiile în care se întâlneşte acest izvor în cronică, concluzia, fără alte argumente, e următoarea: «Din prefaţă şi din cele 24 de citate din text rezultă că acest letopiseţ a fost izvorul principal al lui Ureche». El cuprindea evenimentele până la Petru Schiopul şi era scris în limba slavonă [1]). Să luăm fiecare din afirmaţiuni şi să le examinăm în parte.

In privinţa letopiseţului moldovenesc ca izvor principal al lui Ureche, D. Pascu aduce ca singur argument — căci numărul şi simpla înşirare a pasagiilor fără analiza internă a lor nu dovedeşte nimic — afirmaţia din prefaţă în cere vornicul spune: «şi de acolo (din izvoarele străine) multe luând şi lipind de ale noastre, potrivind vremea şi anii, de (am) scris acest letopiseţ» [2]) Ar părea să rezulte într'adevăr din expresia «lipind de ale noastre» că izvorul de căpetenie a cronicei l'a alcătuit izvoadele noastre, adică letopiseţul moldovenesc. Insă în aceiaşi prefaţă, Ureche făcând unele aprecieri asupra izvoarelor noastre în comparaţie cu cele străine, spune: «Letopiseţul nostru cel moldovenesc *aşa de pre scurt scrie, că nici de viaţa domnilor... nu alege, necum lucrurile din lăuntru să aleagă*» iar mai departe: «Scriitorii noştri n'au avut de unde strânge cărţi, că scriitorii dintâiu n'au aflat scrisori ca de nişte oameni neaşezaţi şi nemernici, mai mult proşti decât să ştie carte, ce-şi ei ce au scris, mai mult din basme şi din poveşti ce au auzit unul dela altul» [3]) După cum se vede, o apreciere cu totul defavorabilă istoriografilor noştri. In schimb, cei străini care scriu «mai larg şi deagiuns» sunt mult mai bine văzuţi. Ei «au fost fierbinţi şi râvnitori nu numai ale sale să scrie, ce şi cele străine să însemneze». Atâta numai de ar fi şi tot ar trebui să ne facă să avem unele îndoeli cu privire la felul cum s'a utilizat letopiseţul moldovenesc în alcătuirea cronicei. Nu se poate admite ca vornicul Ureche care era unul din puţinii oameni culţi ai ţării, să ia drept bază a operii tocmai un izvor pe care îl apreciază în mod aşa de defavorabil în prefaţă. Aseastă concluzie se confirmă prin ana-

1) Idem, p. 9—11.

2) Letopiseţul Ţării Moldovei până la Aron-Vodă (1359—1595) întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul şi alţii de Simion Dsscălul ed. Giurescu p. 3.

3) [illegible] ed. Giurescu p. 2-3.

liza internă a citatelor din cronici în care se vorbeşte de un alt zvor al ei şi anume *letopisețul latinesc*. *Acesta* şi nu cel moldovenesc a servit drept izvor de căpetenie a cronicei după cum rezultă din următoarele fapte:

1. Uneori cronicarul spune lămurit că izvorul pe care *îl întrerupe* spre a adăoga unele fapte din letopisețul cel moldovenesc, este *letopisețul latinesc*. Aşa e la capitolele despre războiul din 1472 al lui Ştefan cel Mare cu Radu cel Frumos, despre «Un Petru Vodă ce i-au tăiat capul craiul leşesc» şi despre războiul din 1476 al lui Ştefan cu Turcii [1]) Aceste capitole au fost pe larg examinate în scrierea «Noui contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene» [2]) arătându-se că letopisețul latinesc formează baza povestirei.

2) Când cronicarul înbogăţeşte expunerea cu fapte pe cari le află în letopisețul moldovenesc, accentuând că ele nu se găsesc în letopisețul latinesc [3]), aceasta înseamnă că izvorul pe care îl urmează e cel din urmă. Dacă letopisețul latinesc n'ar fi izvorul principal, ci numai unul simplu de complinire, atunci n'ar trebui accentuat că nu se găseşte o ştire în el. Dacă însă acesta se ia ca termen de comparaţie, accentuarea că el nu cuprinde acele fapte, îşi găseşte explicarea. Cronicarul are grija ca nu cumva să i se atribuie acestui izvor mai mult decât trebuie. Dealtfel se constată pretutindenea în decursul povestirei tendința de a micşora însemnătatea letopisețului moldovenesc [4])

---

1) Idem, p. 5?, 86, 61.

2) p. 75—78.

3) Astfel, vorbind de prada pe care o fac Polonii în 1500 în ţară, spune: „Ci de această poveste nimica nu scrie cronicarul latinesc, iară la letopisețul nostru cest moldovenesc scrie de acest răsboiu al lui Ştefan Vodă, ce-au avut cu Leşii la Botoşani cum pomenim mai sus" ed-Giurescu p. 84: Cazuri identice la p. 44; 48-49; 53-54; 117-119; 158; 161; 173; 205-206; 269.

4) Iată aprecieri cari se fac asupra let. latinesc în comparaţie cu cel moldovenesc cu privire la diferite evenimente povestite: „Ci de această poveste (prada Săcuilor de către Ştefan în 1461) *Cronicarul cel latinesc nimica nu scrie; încă şi alte semne multe sânt de nimica nu însemnează de înse, iară letopisețul nostru, măcar că scrie cam pre scurt, însă le m toate*. (ed. Giurescu p. 44.) Apoi: „Aceste poveşti, ce spun de Petru Vodă Rareş... *cronicarul cel (latinesc) foarte pre scurt scrie, că poate fi că n'au ştiut de toate*, (cf. cuvintele contrare ale lui Ureche: „Iară scrisorile străinilor mai larg şi deajuns scriu, carii au fost fierbinţi şi râvnitori nu numai a , ce şi cele străine să însemneze".) iară *letopisetul cest*

şi această concordă perfect cu afirmaţiile nu ale vornicului Grigore Ureche care am văzut că are despre istoriografii noştri o ideie puţin măgulitoare, lăudând în schimb pe străini, ci cu acele ale dascălului Simion care contrazice întru totul pe Ureche. [1])

3) Câte odată, înainte de a se povesti un fapt, se spune că-i după letopiseţul moldovenesc, fără însă să se arate că nu-i în cel latinesc. [2]) Această dovedeşte de asemenea că izvorul urmat era cel latinesc. Căci dacă ar fi fost cel moldovenesc, atunci ce rost avea să spuie că a luat faptul din el? s'ar fi subt înţeles, deoarece era izvorul principal pe care îl urma.

4) Compilatorul spune numai că un fapt anumit *nu e* din letopiseţul latinesc. Astfel, de exemplu, pasajul despre prada lui Radu Vodă cu Roman Pribeagul în ţinutul Putnei [3]) Dacă izvorul principal pe care îl urmează ar fi letopiseţul moldovenesc. cel latinesc fiind numai adăugitor, nu e nici o raţiune ca să se spuie că un fapt anumit nu e în letopiseiul latinesc. Dacă însă povestirea e făcută după el, atunci accentuarea că nu cuprinde acel fapt e explicabilă, având ca motiv iarăşi dorinţa compilatorului de a nu i se atribui acestui izvor mai mult decât cuprinde. Încă odată se observă concordanţă cu afirmaţiunile lui Simion, nu ale lui Ureche.

5) Toată partea din cronică care cuprinde domniile urmaşilor lui P. Rareş (1546-1561) a fost luată din letopiseţul latinesc. [4])

---

moldovenesc deajuns şi deschis toate pe rând le însemnează, carele toate dacă le-am luat seama, le-am socotit că sunt adevere, şi deci toate le-am chizmit şi *le-am tocmit, careşi la locurile sale.* (p. 158 cf. Prefaţa lui Simion Dascălul: „Dacă am văzut că lipsesc poveştile şi cursul anilor din letopiseţul cel latinesc, am lipit dintre ale noastre izvoade... şi am adaos poveştile... *carele toate mai nainte se vor arăta, careşi la locurile sale*). Apoi, „Cronicarul cel (latinesc) de această pradă, ce au făcut Petru Vodă al cincilea rând la ţara ungurească... *nimica nu scrie... iară letopiseţul cest moldovenesc arată adevărat cum au mers şi al cincilea rând Petru Vodă la Unguri, de i-au prădat şi i-au ars... Pentru aceia noi n'am lăsat nici aceasta să nu pomenim.*" Vezi şi citatul dela nota 2 precum şi cele dela ed. Giurescu p. 48-49; 117-119; 173; 206; 269.

Din toate aceste citate reiese clar dorinţa cronicarului de a releva bogăţia de amănunte şi importanţa letopiseţului moldovenesc şi de a sădea pe aceea a letopiseţului latinesc. Şi această se potriveşte, după cum am spus cu Simion şi nu cu Ureche.

1) ed, Giurescu p 4.

2) ed, Giurescu 132

3) Idem p. 117.

4) C. Giurescu Noui Contribuţiuni. p. 67-69.

Din toate acestea rezultă două lucruri: Intâi, că letopisețul latinesc formează baza cronicei şi nu cel moldovenesc cum afirmă D. Pascu. Al doilea, că aprecierile ce se fac asupra acestor izvoare în cuprinsul cronicei, concordă cu acelea din prefața lui Simion şi nu cu acelea ale lui Ureche.

In ce priveşte întinderea letopisețului moldovenesc, Ureche afirmase că el cuprinde evenimentele numai până la Petru Şchiopul [1]) Analiza cronicei arată însă că acest izvor mai e folosit de trei ori de la domnia lui Petru Şchiopul încolo: odată cu prilejul luptei Lăpuşnenilor contra lui Iancu Lungu (1581), odată la moartea lui Iancu Sasul şi a treia oară pentru Petru Cazacul (1593) [2]) D. Pascu, care, după cum am spus, crede cu totul în tradiție explică nepotrivirea, astfel: „Trebue să admitem că în cursul redactării, Ureache cunoscuse un exemplar din letopisețul moldovenesc într'o redacție mai completă decât aceia pe care o avusese la îndemână atunci când îşi începea cronica şi dacă n'a mai revenit asupra prefeței scrise chiar dela început este că moartea l'a surprins înainte de a-şi fi putut termina opera» [3]).

Este greu de susținut însă această afirmație. Intr'adevăr doar Ureche nu era un «copist incult» şi cu «pretenții de autor» ca Simion spre a nu-şi da seamă de contrazicerea pe care o făcea. Când afirmase în prefață că letopisețul moldovenesc merge numai până la Petru Şchiopul, cum putea să-l mai întrebuințeze în decursul povestirii de 3 ori de la acel domn în colo, fără să adaoge vreo lămurire în sensul că a găsit «o redacție mai completă» a acelui isvor? Şi cum se face că Vornicul a avut timp să povestească evenimente petrecute timp de 12 ani (prima din cele 3 mențiuni e pentru anul 1581, ultima pentru 1593) şi n'a avut timp să-şi corecteze prefața?

Lucrul se lămureşte însă pe deplin dacă considerăm pe Simion Dascălul ca autor al acelor citații. Intr'adevăr, în prefața sa, al afirmă că a găsit «izvoade de limba noastră» adică moldoveneşti care duc povestirea până la Vasile Lupu, [4]) ceeace se

1) Ed. Giurescu p. 2 şi 4
2) Idem p. 249, 251, 261.
3) G. Pascu l. c. p. 10.
4) ed. Giurescu p.

confirmă. Analiza internă a cronicei dă iarăş dreptate lui Simion, justificându-i afirmaţiile din prefaţă.

In ce priveşte limba în care a fost scris letopiseţul moldovenesc, chestiunea aproape n'ar mai trebui discutată. Acest izvor este numit: *„izvod de limba noastră“* 1) evident cea moldovenească. Unui letopiseţ scris în slavoneşte i se zicea *«letopiseţ sârbesc»*. Intr'o notiţă marginală dintr'un ms. din 1725, vorbindu-se de domnia a doua a lui Petru Şchiopul se spune: «Iar la *letopiseţul sârbesc* scrie că la vleat 7090 tocma au fost când au venit Pătru Vod în scaun a doua oară“ 2) Miron Costin întrebuinţează cuvântul de *sârbesc* în loc de *slavonesc* în «Cronica ţării Moldovei şi a Munteniei» şi în poema Moldo-Polonă 3) In copia unui document slavon din 12 Martie 1657 găsim: *Am izvodit* eu Axinti Uricariul *de pe sârbii româneşte* 4) Apoi chiar cuvântul izvod înseamnă şi «traducere» Astfel în cronică, vorbindu-se despre *Paszkowski, se spune: „l'au izvodit* Martin Paszkowski, din limba latinească pre limba leşească; de acolo şi eu am silit cu nevoinţă de *am izvodit de pre acela izvod pre limba românească* această poveste a lui Despot 5)..... Am văzut că Axinte Uricarul «izvodea» de pe sârbeşte în româneşte.

Din moment deci ce letopiseţului i se zicea letopiseţ moldovenesc, lotopiseţul nostru cel moldovenesc sau izvod de limba noastră, aceasta înseamnă că el era scris înntr'adevăr în limbă moldovenească, românească. Argumentul, de ordin mai mult sentimental, al D-lui Pascu că «cel dintâi scriitor român care afirmă că «dela Râm ne tragem» a zis moldovenesc şi nu slovenesc, pentru ca nu cumva să se pue la îndoială origina noastră romană 6) credem că nu poate fi luat în considerare. Cronicarul

---

1) Ibidem.

2) C. Giurescu l. c. p.

3) Letopiseţe ed. II p. 517 şi I. Bogdan Cronici inedite atingătoare la istoria Românilor p. 194.

4) N. Iorga Studii şi Documente IV 57. Termenul de „sârbesc“ pentru „slavonesc“ s'a păstrat până în sec, XIX. Intr'un doc. din 24 Sept. 1808 găsim: „S'au tălmăcit de pe ispisocul vechiu, *de sârbie* (Th. Codrescu Uricarul XIV 159). In altul in 8 August 1806 întâlnim deasemenea echivalenţa sârbesc—slavonesc. Ibid.

5) Ed. Giurescu p. 180.

6) G. Pascu l. c. p. 11.

care în prefaţă nu se sfiise să spue că scriitorii noştri «mai mult proşti decât să ştie carte» au scris «mai mult din basme şi din poveşti", nu era să aibă astfel de scrupule la denumirea unui letopiseţ, cu atât mai mult cu cât această denumire n'are nici o legătură cu romanitatea sau neromanitea noastră.

Cât despre expresiunile slavone care se înlesnesc ici şi colo în cronică ca: vă nedealea, vă ponedealnicu, vă sreada veceru, nakazaniie sâlnim, dni, pol, — D-l Pascu putea să adaoge şi measeţa [1]) — ele nu pot dovedi limba slavonă a letopiseţului moldovenesc. Acesta fiind o traducere amplificată după letopiseţele slavoneşti, este foarte explicabil că s'au păstrat diferite urme ale originalelor slavone, întro epocă de cultură intensă slavonă. Şi apoi trebue să se noteze că expresiuni slavoneşti ca citate din biblie, diferite cuvinte ca «dni» şi «pol» şi formulele tradiţionale la începutul şi sfârşitul documentelor* se păstrează până târziu în texte sigur româneşti

In privinţa letopiseţului latinesc, care trebueşte cercetat împreună cu cel leşesc, D. Pascu întrebuinţează acelaş sistem ca şi la letopiseţul moldovenesc. D-sa interpretează numai, fără să aducă material nou, ajungând la concluzii în parte cunoscute, în parte eronate.

Astfel în privinţa naturei letopiseţului latinesc, D-sa afirmă că «era o cronică internă», de felul letopiseţului moldovenesc însă mai săracă, în fapte şi scrisă latineşte», ceeace se ştia,[2]). Acest izvor însă nu e citat numai până la 1501, cum crede d. Pascu sprijinindu-se iar pe o afirmaţie a lui Ureche. Intr'adevăr, chiar dacă nu se admite indentificarea letopiseţului latinesc cu cel leşesc — identificare sprijinită pe argumente serioase şi cari dovedesc că întrebuinţarea primului izvor se face pentru tot decursul povestirei [3]) totuşi la domnia lui Petru Cazacul (1593) se spune lămurit: «cronicarul cel latinesc... de această poveste... nimica nu scrie [4])». Deci acest izvor e folosit şi pentru timpul de după 1501, după cum rezultă din propoziţiunea citată mai sus. Dacă d. Pascu n'a observat-o, cauza e defectuozitatea ediţiei cronicei de care s'a servit, aceea a d-lui I. Popovici fapt asupra căruia

1) ed. Giurescu p. 159
2) N. Iorga Ist. lit. rom. sec. XVIII, II p. 561 şi C. Giurescu l. c. p. 62—72.
3) C. Giurescu l. c. p. 62—72.
4) Ed. Giurescu p, 269.

voi reveni mai jos. De altfel d. Pascu nu aminteşte nimic despre identificarea letopisețului latinesc cu cel leşesc şi nici nu combate argumentele aduse în susţinerea ei aşa în cât concluzia dumisale în ce priveşte letopisețul leşesc că acesta ar fi: «o cronică internă a Moldovei scrisă în leşeşte pentru Polonezi de către un anonim» nu e convingătoare.

Trecem acum la alt izvor intern, *letopisețul unguresc*. Din el s'a luat, la alcătuirea cronicei, legenda despre originea Maramureşenilor, pe cari îi face să descindă din tâlhari. S'a arătat că acest letopiseț era o traducere în ungureşte a unei cronici moldoveneşti slavone de tipul Cronicei Anonime, în care tradiţia despre originea Maramureşenilor fusese prelucrată într'un sens duşmănos, probabil de vreun călugăr catolic ungur din Moldova [1]), D. Pascu susţine că acest letopiseț este o mistificare a lui Simion Dascălul. Argumentele sunt: 1) Insistenţa pe care o pune Simion ca cetitorul să reţie povestea despre originea Maramuşenilor pe care el o socoteşte că «poate hi adevărată» şi 2) Faptul că acest letopiseț e citat numai o singură dată. Iar mai departe. d-sa adaogă: «Pentru ca mistificarea să fie deplină, în două rânduri Simion s'a arătat cunoscător al limbii ungureşti» şi citează pasagiile în care e dată etimologia cuvântului Suceava şi origina numelui râului Siret.

Observ în treacăt că Simion Dascălul atrage atenţia cititorului nu ca să reţie această legendă ci asupra faptului că el a tradus-o (a isvodit-o) din ungureşte şi nu Ureche [2]). Că letopisețul nu e citat decât o singură dată se poate explica prin împrejurarea că fiind o traducere după letopisețul slavon, de care nu se deosebeşte decât în pasagiul citat, Simion n'avea de ce să-l mai întrebuinţeze. Există însă un fapt care ne face să admitem existenţa acestui letopiseț unguresc şi anume asemănarea legendei despre originea Maramureşenilor din acest izvor cu aceia cuprinsă în scrierea episcopului Bandinus. Acesta, vorbind despre originea Maramureşenilor, spune: „*Alții cred*" că se trag din «şase popoare italiene, *oameni foarte nelegiuiți, hoți de drum*»

1) C. Giurescu l. c. p. 73—74.

2) Această poveste a lui Laslău crai, ce spune că au gonit pre aceşti Tătari, *nu o au scos Ureche Vornicul din letopisețul cel latinesc ci eu Simion dascălul o am izvodit din letopisețul cel unguresc*, ed. *Giurescu p. 11.*

mare, izgoniţi din ţara lor[1])», iar mai departe adaogă şi amănuntul despre felul de tunsură specială a multora din oamenii de rând, fapt pomenit şi de letopiseţul unguresc[2]). Pe dealtă parte se ştie că Bandinus şi-a alcătuit scrierea începând dela 2 Martie 1648, adică înainte de Simion Dascălul care scrie între 1654—1660[3]). Deci e exclus ca să fi luat din aceasta, elementele comune de mai sus. Explicaţia cea mai probabilă e că a cunoscut şi el acel letopiseţ unguresc — adeverit deci indirect — pe cari îl foloseşte şi Simion Dascălul[4]). După cum se vede şi aici se ridică obiecţiuni împotriva rezultatelor d-lui Pascu.

Iată acum concluziile domniei sale asupra izvoarelor externe ale cronicei: cronica lui Bielski, aceia a lui Paszkowsky, letopiseţile latineşti, cărţile Tătarilor. In ce priveşte letopiseţile latineşti, d. Pascu afirmă că ele sunt opere de ale scriitorilor ca Papa Aenaes Sylvius (sec. XV) şi Nicolaus Olah (sec. XVI)[5]). Pentru «cărţile Tătarilor» nu dă nici o ştire nouă. Cât despre Paszkowsky, recunoaşte că a fost întrebuinţat pentru întâia dată de Simion ca izvor nou, emiţând însă totdeodată deziderătul de a se controla citaţiile din acest autor polon[6]).

In privinţa lui Bielski, problema se prezintă mai complicat decât o arată d. Pascu. Acest cronicar a fost folosit şi de Ureche, şi de Simion, şi de autorul letopiseţului latinesc[7]), izvorul de căpetenie al cronicei. Un rezultat temeinic nu se putea obţine decât prin cercetarea *directă şi în întregime* a raportului dintre cronicarul polonez şi cronica noastră şi nu numai pentru capitolele privitoare la domnia lui Despot. De altfel şi la analiza acestor capitole d. Pascu reuşeşte să spuie inexactităţi. Iată, de exemplu, ce afirmă privitor la capitolul despre suirea pe tron a lui Despot: «Povestind despre «Când s'au aşezat Ion Despot Vodă la scaunul Moldovei», Ureche zisese (pag. 170): «Pentru

1) Codex Baudinus p. 307, în Anal. Acad. Rom. Mem. Secţ. Ist Seria II, t. XVI.

2) Letopiseţul Ţării Moldovei... ed. Giurescu p. 9.

3) Noui Contribuţiuni... p. 93.

4) N. Iorga. Cronicile şi tradiţia noastră istorică în An. Acad. Rom Mem. Secţ. Ist. Seria II. t. XXXIII p. 140—141.

5) G. Pascu, l. c., p. 26—27.

6) Ibidem, p. 34.

7) C. Giurescu l. c., p. 74 şi 87—88.

domnia acestui Despot Vodă, *leatopisăţul cestu moldovenescu* foarte pre scurtu scrie, iară *cronicariul cel leşescu* spune mai deşchisu şi deagiunsu, ce... totu să tocmăscu, că... «iar Simion Dascalul (pag. 252): «Pentru aceaia şi eu vădzând că de aicea înainte să tocmăscu *scrisorile* la poveaste *amânduroru cronicariloru*, am silitu de amu înpreunatu scrisoarea lor la unu locu, şi o amu tocmit de o amu făcutu totu una, însă nu numai cronicarii alegu (sic!) ce-au scris».

Rezultă deci, că după d. Pascu, că cel dintâi pasaj e al lui Ureche, cel de al douilea al lui Simion care nu face decât să reproducă cele afirmate de Ureche. In realitate ambele pasaje sunt ale lui Simion, şi dacă d. Pascu n'a observat-o, eroarea se datoreşte ediţiei defectuoase a d-lui Popovici care a transformat şi suprimat din text, în acest loc, tot ce nu se potrivea cu ideile sale asupra cronicei. Intr'adevăr, d. Popovici, plecând tot dela tradiţie a considerat drept autor al cronicei pe Ureche, atribuind lui Simion Dascălul numai un număr de interpolări pe care le-a dat în note sau la apendice. Primul din pasajele de mai sus îl consideră ca fiind al lui Ureche. In manuscrise el are forma următoare:

«Pentru izvodul amânduror cronicarilor leşeşti şi de tocmeala lor.

Pentru acest Despot Vodă letopiseţul cest moldovenesc foarte pe scurt scrie, *iară cronicarii cei leşeşti spun mai deşchis şi deagiuns* (e vorba de Bielskii şi Paszkowski); ce măcar că din ceputul lui Despot *nu spun amândoi* într'un chip, iar mai apoi tot se tocmesc».

S'a dovedit că Ureche n'a cunoscut pe Paszkowski şi că întrebuinţarea lui se datoreşte lui Simion Dascălul [1]). In pasajul citat mai sus se vede însă lămurit că e vorba de ambii cronicari: Bielskii şi Paszkowski. Urmează deci că pasagiul de mai sus e al lui Simion. Ce s'a întâmplat însă? D. Popovici l-a atribuit, cu toate acestea, lui Ureche şi atunci, fiindcă era nepotrivire între părerea d-sale şi manuscrise, a procedat în modul următor, în textul ediţiei: Titlul a fost suprimat pur şi simplu fiindcă în el se spunea precis: «Pentru izvodul *amânduror cro-*

1) Orăşanu. Cronicarii moldoveni. „Conv. Lit.", XXXIII, 601—605 şi N. Iorga. Ist. Lit. Rom. II. p. 562 sq.

nicarilor leşeşti. In fraza dintâi, în loc cu *„cronicarii cei leşeşti"*, formă care se găseşte în nouă mss. (cele mai vechi) a pus «*cronicariul cel leşesc*» (lăsând să se subînţeleagă Bielskii) formă care nu e decât într'un singur mss. (1445, Ac. Rom.). Verbul, apoi, din *spun*, la plural, l-a făcut *spune* la singular ca să se potrivească cu subiectul care fusese schimbat. In sfârşit, de oarece urma apoi propoziţiunea (în toate mss.» : «ce măcar că la începutul lui Despot nu spun amândoi într'un chip», propoziţiune care arăta iar lămurit că e vorba de amândoi cronicarii polonezi, a suprimat-o şi pe aceasta din text, dând-o numai în aparat [1]).

După cum se vede, textul cronicei a fost aici transformat, suprimat în parte, spre a se potrivi cu ideile editorului, provocând erori cum e aceea a d-lui Pascu. De fapt, ambele pasaje sunt ale lui Simion, iar aşa zisa imitare din cel de al douilea nu e decât continuarea ideei din cel dintâi.

(Va urma) C. C. GIURESCU

---

1) Ed. Popovici, p. 170, cf. ed. Giurescu, p. 189.

CONVORBIRI LITERARE

No. 4 BUCUREŞTI, APRILIE 1921 Anul 53

FUNCŢIUNEA BIOLOGICĂ

A

CONŞTIINŢEI

(Capitolul IV din «Lecţiuni de psihologie» care vor apare în luna August a. c.)

---

1. Manifestările pe care le produce un animal pentru a se pune în relaţiune cu mediul extern se explică din unitatea vieţei sale organice. Animalul este o individualitate, care tinde să se menţină, şi ca atare toate manifestările sale sunt subordonate acestei individualităţi. Când animalul este cu desăvârşire lipsit de conştiinţă, atunci individualitatea sa se menţine prin finalitatea factorilor biologici şi vieaţa sa de relaţiune este o vieaţă curat biologică sau curat animală. Când animalul are conştiinţă de manifestările sale, atunci unitatea care le explică pe acestea o denumim suflet, iar vieaţa de relaţiune, vieaţă sufletească. Sufletul nu este legat de un substrat deosebit, sau şi dacă este, acest substrat nu ne interesează din punct de vedere ştiinţific; sufletul este numele de familie pe care îl dăm tuturor manifestărilor care se caracterisează prin prezenţa în ele a conştiinţei. Aceeace întemeiază înţelesul de suflet este unitatea care rezultă din prezenţa conştiinţei. Manifestările care sunt conştiente, precum şi cele care au fost şi tind să redevină, păstrează între ele o corelaţiune unitară: conştiinţa este totdeauna conştiinţa unei persoane. De aceea, pentru ştiinţă, cuvântul de suflet se poate foarte bine înlocui cu «unitate de conştiinţă», fiindcă «unitatea de conştiinţă» este faptul căruia i se subordonează desfăşurarea vieţii sufleteşti.

Ce este însă conştiinţa?

Chiar cuvintele de «înlănţuire» şi «sistematizare» exprimă inexact deplina ei realitate; ea nu lasă să-i se vadă punctele de legătură: ea curge. Dacă vrem, scrie W. James, să o descriem cu metafore naturale, putem, vorbind de ea, să o asemănăm cu un părău de apă, sau cu un curent. Conştiinţa este un curent (*stream*) care cu toată diversitatea obiectelor cari plutesc în sul, îşi păstrează continuitatea legaturei cu eul personal. Caracterele ei mai principale, sunt: convergenţa spre unitatea eului personal, veşnica ei curgere, continuitatea convergenţei spre eu şi înclinarea interesului ei, când spre unele când spre altele dintre stările cuprinse în conţinutul seu. Toate aceste observaţiuni ale lui W. James decurg în mod logic din înţelegerea conştiinţei ca o funcţiune în felul funcţiunilor biologice. Şi mai decurg încă altele, tot atât de importante. Intocmai cum asimilaţiunea, circulaţiunea, respiraţiunea, etc. cum toate funcţiunile biologice nu sunt proprietăţile unui anumit substrat, material sau spiritual, ci sunt funcţiunile unui organism, individual, întreg, tot astfel este şi conştiinţa. Ea este o funcţiune organică, adică un instrument de vieaţă pentru organismul total. Elementele anatomice ale acestui organism pot fi tilizate de dânsa cum sunt utilizate şi de alte funcţiuni. Când am c ıştiinţa că mi-am ridicat braţul în sus, elementele anatomice din corpul meu, care iau parte la acest act, şi anume; neuronii celebrali, fibrele nervoase, tendoanele, muşchii, oasele braţului, etc. sunt elemente pe care le găsesc şi la baza altor funcţiuni fisiologice; deosebirea este însă, că în cazul conştiinţei ele au o anumită integrare funcţională, adică servesc unui anumit scop organic, pe când în celel'alte cazuri au altă integrare şi servesc altor scopuri.

3. Să ved acum, conştiinţa la ce nevoie organică răspunde adică la ce scop, şi care este mecanismul ei special, faţă de celelalte funcţiuni?

Pentru a se menţine în vieaţă vegetalele n'au nevoe de conştiinţă şi nici măcar de un sistem nervos. Cu toate acestea între vegetale şi mediul care le înconjoară se stabileşte o viaţă de relaţiune. La impresiunile mediului cea mai mică floare din grădină răspunde cu reacţiuni bine determinate. Variaţiunile de temperatură n'o lasă indiferentă. Se apleacă în spre direcţia de unde vine lumina soarelui; îşi deschide şi îşi închide petalele la o oră anumită. Cine ştie ora la care se deschide fiecare floare, poate la ţară pri-

vind câmpul să se dispenseze de ceasornicul de buzunar. Rădăcina tinde spre centrul pământului, iar tulpina în direcţia opusă. Răspunde curenţilor atmosferici după nevoile sale organice. Cea mai mică floare este un organism capabil de a răspunde impresiunilor din afară. Dar răspunsurile sale comparate cu acelea ale organismelor animale presintă o mare diferenţă. Ele sunt răspunsuri mecanice în vederea unui mediu anonim. Floarea, şi ca dânsa toate vegetalele, trăiesc în mediul lor, ca într'un câmp de forţe mecanice; se mişcă la dreapta sau la stânga, merg cu rădăcinile în jos şi cu tulpinile în sus, îşi deschid sau închid petalele, după cum le împing liniile de direcţie ale energii naturale. Mediul extern consistă pentru vegetal într'o întretăiere de forţe mecanice. Reacţiunile sunt simplu mecanice. De aceea biologiile şi denumesc cu termenul special de *tropisme*, rezervând termenul de reflexe pentru animalele cu reacţiuni mijlocite de un sistem nervos. Animalele ce se orientează prin tropisme sunt, sau lipsite de o materie nervoasă sau cu un sistem nervos rudimentar.

Nu că sistemul nervos introduce proprietăţi noi peste acelea pe care materia organică le cuprinde, dar sistemul nervos permite o mai bună înseriare a proprietăţilor existente şi prin această face să se producă funcţiuni mai complexe de cât tropismele.

Animalele cu un sistem nervos, îşi organizează viaţa lor de relaţiune în alt mod. Totuşi cele mai inferioare dintre ele nu se deosebesc mult de vegetale. Fiziologul american J. Loeb, care s'a ocupat de aproape de orientaţiunea animalelor inferioare (*La dynamique des phénoménes de la vie*, 1908) găseşte că se poate vorbi şi la acestea de tropisme. Spaţiul, în care se desfăşură viaţa organismelor inferioare, poate fi, după Loeb, representat ca fiind întretăiat de linii de forţe în diferite direcţiuni, unele permanente, altele periodice sau neregulate. In acest spaţiu, din cauza simetriei corpului, animalele sunt constrânse să se orienteze după un rigid mecanism. O linie de forţă căzând pe o parte oarecare a corpului animal, produce pe suprafaţa acestuia modificaţiuni chimice care atrag după ele mişcări muşculare. Animalul se învârteşte mai întâi aşa fel, ca isvorul de forţă să se reverse în mod simetric pe ambele părţi ale corpului, şi apoi el înaintează, în posiţiunea câştigată, spre locul de unde vine excitaţiunea, dacă are un tropism positiv, sau se depărtează de locul excitaţii, dacă are un tropism negativ. Căci animalele nefiind fixe ca vegetalele pot să-şi manifeste mai bine atracţiunea

sau repulsiunea pentru anumite excitaţiuni. Mecanismul orientaţiunei animale prin tropisme este aşa dar acela al orientaţiunei unei bărci prin lopătare. Animalul se învârteşte la dreapta sau la stânga, înaintează sau se retrage, întocmai cum pe apă se mişcă o barcă mânată de lopeţile aşezate de o parte şi de alta în mod simetric: se lopătează dintr'o parte, barca se învârteşte în loc, se lopătează de amândouă părţile, barca înaintează. J. Loeb, şi după el mulţi alţi biologi, disting la animalele inferioare numeroase tropisme. Excitaţiunea prin lumină dă heliotropismele. Prin gravitaţiune, geotropismele. Prin curenţii magnetici, galvanotropismele. Prin atracţia animalului de a-şi alipi suprafaţa corpului de suprafaţa unui solid, stereotropismele, şi aşa multe altele. Ori şi ce formă, sau direcţie de energie din natură poate provoca tropisme. Aceste tropisme se pot provoca atât prin acţiunea continuă a excitaţiunei externe, cât şi prin variaţiunile excitaţiunei. O schimbare bruscă de lumină, de temperatură, de compoziţie chimică a mediului, de magnetism, etc. provoacă noi tropisme, sau schimbări în tropismele existente. In această din urmă privinţă cităm câte-va exemple. Larvele anelidei de mare, Polygordius, schimbă heliotropismul din positiv în negativ după gradul de temperatură al apei în care se află. Este apa rece la 7 grade, sau mai jos, heliotropismul său este positiv, adică animalul se orientează în spre lumină, este apa încălzită, atunci heliotropismul este negativ, animalul fuge de lumină. Gammarus, un crustaceu de apă dulce, îşi schimbă heliotropismul după composiţia chimică a apei în care se află. O doză cât de mică de acid carbonic îl face să treacă dela heliotropismul negativ la cel positiv.

4. Tropismele le întâlnim la animalele cele mai inferioare, şi încă şi aci s'ar putea discuta, dacă animalele înzestrate cu un sistem nervos urmează întocmai după mecanismul tipic pe care îl concepe J. Loeb. Materia nervoasă, cât de redusă şi de inform sistematizată ar fi ea, are funcţiunea memoriei, o funcţiune care pregăteşte îndrumările animalului din urmele experienţii trecute. Un animal, cu sistem nervos, răspunde la incitaţiunile mediului extern din ce în ce mai personal, adică din ce în ce mai influenţat de urmele vieţii sale trecute. Această memorie, bine înţeles, nu lipseşte nici vegetalelor. Dar la vegetale, din cauza lipsei diferenţiarei nervoase, ea se pulverizează oarecum în efecte sporadice care se pot explica în mod mecanic; pe când la animale mulţumită sistematizării nervoase ea o funcţiune durabilă şi bine ordonată. Animalul, cel mai infe-

rior chiar de îndată ce are un sistem nervos, pare a nu răspunde excitaţiunilor prin tropisme mecanice, ci prin reflexe organice, dacă nu chiar prin instincte.

Natura reflexelor aminteşte pe acea a tropismelor, dar cuprinde şi ceva nou. Rolul pe care îl are simetria corpului animal în determinarea tropismelor nu mai este acelaş cu rolul pe care îl are în reflexe. Comparaţia cu barca mânată de lopeţile aşezate simetric nu se mai potriveşte acestora. Simetria are negreşti şi la ele un mare rol, dar nu aşa de hotărâtor. Aceasta se poate recunoaşte din legile următoare găsite de Pflueger, studiind reflexele la broaşte, precum şi din toate complectările aduse acestor legi de către fisiologii contimporani. I. Când excitaţiunile sunt slabe reflexele se produc prin nervii motori ai şirei spinării, de pe aceaşi parte şi la acelaş nivel, unde se găsesc şi firele sensitive care au adus excitaţiunile. II. Când excitaţiunile sunt mai puternice, reacţiunea are loc şi pe partea opusă, în membrul corespondent, adică prin nervi motori simetrici. III. Excitaţiunile şi mai puternice iradiază de jos în sus spre centri medulari superiori, provocând reacţiuni în muşchii situaţi la diferite înălţimi. IV. In sfârşit excitaţiunea se poate generaliza, când este puternică, şi atinge centrii cranieni din măduva prelungită, de unde sunt distribuite reflexele spre toţi muşchii corpului, chiar şi de sus în jos. La aceste legi, în cari se vede în deajuns schimbările aduse de structura măduvei spinării în rolul simetriei corporale, fisiologii adaogă legea de localizare, după care legătura dintre excitaţie şi reflexe are tendinţa să se localizeze în elementele măduvei cari o mijlocesc, şi legea de coordonare a mişcărilor reflexe. In coordonare, mai ales, diferinţa între reflexe şi tropisme se accentuiază. Coordonarea mijloceşte mişcări simultane şi mişcări succesive îndreptate spre un bine lămurit scop biologic. Graţie lor animalul ajunge să aibe mişcări individuale adică acomodări speciale corpului său. Când aceste coordonări sunt multă vreme repetate, aşa că sunt intrate în memoria materiei nervoase, ele se pot transmite dela o generaţiune la alta, şi atunci ele înlesnesc dela naştere adaptările animalului. Aceste reflexe coordonate, încă dela naştere, le numim instincte şi cu acestea ne depărtăm cu desăvârşire de mecanismul tipic al tropismelor. In adevăr, prin instincte, relaţiunea dintre animal şi mediu ajunge cu totul alta. Erau tropismele, şi într'o oarecare măsura reflexele simple, răspunsuri mecanice la excitaţiunile unui mediu constituit din linii de forţe anonime, instinctele sunt din potrivă răs-

punsurile unei individualităţii animale, caracterizate prin hereditatea specii. Mediul căruia aceste răspunsuri se adresează nu mai este un mediu de forţe anonime. Insectele care îşi depun ouăle pe anumite materii în descompunere; paianjenul care îşi pândeşte victima ce vine să să încurce în plasa ţesută de el; paserile care îşi clădesc cuibul; peştii care înoată în cârduri pentru a-şi depune ouăle în anumite regiuni ale apei; mamiferele care îşi hrănesc pui la sân; etc. În sfârşit toată lumea vertebratelor, şi ceva dincolo de această lume, răspunde prin instincte la nişte trebuinţe organice, dar în vederea unor anumite obiecte sau momente simţite din mediu extern. Aceste animale reacţionează prin mişcări coordonate, şi în acelaş timp ele diferenţiază mediul extern în impresiuni coordonate trebuinţelor lor; ele transformă câmpul de forţe anonime în înfăţişări simţite.

Această de a doua coordonare este la început foarte imperfectă faţă de aceea a mişcărilor, dar totuşi ea există. Instinctele de apărare şi de agresiune, atât de răspândite în lumea animală, nu s'ar putea înţelege fără înfăţişarea duşmanului sau a pericolului. Animalul cu instincte nu se orientează în mijlocul unui câmp de forţe anonime, ci în mijlocul unui câmp de înfăţişări senzoriale. Iată-ne, prin urmare, ajunşi la un mecanism de relaţiune cu totul altul decât acele al tropismelor. Sistemul nervos a operat o îndoită organizare. A organizat mişcările animalului, cărora prin memoria hereditară le-a dat caracterul de instincte înăscute, şi a organizat în acelaş timp impresiunile mediului prin diferenţiarea simţirilor. Un mecanicist riguros nu ar găsi în instincte un material pe care ar putea să-l descurce aplicând numai şi numai legile mecanice. Cu toate acestea, punându-le alături de faptele vieţii conştiente ale animalelor superioare şi ale omului în special, instinctele apar ca mecanice, atât de isbitoare este deosebirea între ele şi faptele conştiinţei.

Ce trebuinţă nouă, şi încă aşa de intim legată de conservarea organismului, stăpâneşte mamiferele superioare, pentru ca proprietăţile de sensibilitate ale acestora, să se sistematiseze într'o funcţiune nouă, acea a conştiinţei, funcţiune cu manifestări aşa de deosebite de instincte?

5. Răspunsul la această întrebare este aproape pregătit gata în consideraţiunile de mai sus. Pentru a ne uşura înţelegerea să luăm dintre mamifere pe om singur, fiindcă omul şi face cel mai

larg uz de funcţiunea conştiinţei. Fără să intrăm în examinarea mecanismului acesteia, să vedem ce rol au reflexele şi instinctele în organismul omenesc şi unde începe să se simtă insuficienţa acestora. In viaţa externă, vizibilă, rolul reflexelor şi a instinctelor, adică al mişcărilor determinate de excitaţiuni cari n'au trecut de loc prin conştiinţă, aproape că nu se arată. Mai totdeauna, chiar când conştiinţa lipseşte în momentul când se produce mişcarea, manifestările externe ale omului sunt răspunsuri la excitaţiuni cari au fost odată conştiente. In afară de conştiinţă, pot fi produse: închiderea pleopelor ochilor la apropierea bruscă a unui obiect; tusa venită prin iritaţiunea epidermei gâtlejului; strănutul prin iritaţiunea suprafeţei interne a nasului; tresărirea piciorului, când este ţinut suspendat şi lovit sub genunche pe tendonul patelar, etc. Aceste mişcări de regulă în afară de conştiinţă se pot produce totuşi şi cu conştiinţă. De multe ori se pot opri prin voinţă. Câteva altele se produc în toate cazurile fără conştiinţă. Aşa, bunioară, strângerea pupilei ochiului, când cade pe ea direct raza de lumină, şi tremuratul, cu sbârlirea pielei (ca la gâscă), sub excitaţiunea frigului. La instincte, enumeraţiunea este foarte redusă. Unii vorbesc de un singur instinct omenesc: acela al suptului pe care îl găsim la copilul mic. In manifestările externe, vizibile, omul are puţine reflexe şi instincte aproape de loc. In manifestările din mediul său intern însă, lucrurile se schimbă. Aci, reflexele şi coordonările de reflexe, constituesc instrumentul indispensabil al celor mai felurite funcţiuni organice. Sângele circulă în artere, inima bate, respiraţiunea prin plămâni se face, temperatura corpului se ţine constantă, glandele interne secretează, funcţiunea de reproducţie se îndeplineşte, se nutresc ţesuturile, etc., toate prin reflexe. Din mediul intern omenesc nu lipsesc nici tropismele, căci ce sunt *hormones* şi corelaţiunile interne decât reacţiuni fisico-chimice, întocmai ca şi tropismele? Prin urmare, numai relaţiunea cu mediul extern a determinat la om apariţiunea conştiinţei; aci s'a produs trebuinţa de care vorbeam. Dar în relaţiune cu mediul extern sunt şi animalele celelalte. Cum fac acestea de se menţin în vieaţă fără să aibă nevoie de conştiinţă, sau în tot cazul se mulţumesc cu o conştiinţă puţin desvoltată? Dacă ar fi să credem unor spirite sentimentale, omul nici că a câştigat prea mult prin adaosul conştiinţei. Cu ce măiestrie se orientează animalele în

natură, grație instinctelor! Cu ce mișcări precise și repezi răspunde câinele la cele mai slabe impresiuni externe! El știe să se orienteze după urmele de miros lăsate de stăpânul său, — urme pe care omul aproape că nu și le poate imagina, necum simți; — el poate fără pericol să se strecoare prin cele mai cotite drumuri, — nu aleargă el liniștit sub burta calului, care merge în trap, fără să se lovească nici în dreapta, nici în stânga de picioarele acestuia? Unde ar fi în stare omul să execute un asemenea sport? Și apoi câinele nu este dintre animalele cele mai dibace. Funcțiunea conștiinței a mâncat și la el mult din puterea instinctelor. Dar sunt atâtea animale inferioare, cari răspund impresiunilor din mediu cu o îndemânare ne mai pomenită. Musca batjocura de muscă, nu se înșeală să aleagă o picătură de văpsea albă în locul unei picături de lapte; ori un grăunte de zaharină în locul unui grăunte de zahar. Albina colindă munți și văi și vine drept la stupul de unde a plecat. Calul distinge dela distanță iarba udată de isvor de iarbă uscată; iar noaptea el își găseste drumul pe culmea cea mai îngustă de munte. Culcă ceva în drumul omului și el, dacă este noaptea, se va împiedica; calul însă niciodată. Melcul de baltă are multă poftă de zahar dar nu-l poți înșela să-i dai, încât de mică măsură, zaharină în loc de zahar. El are un simț care lasă cu mult în urmă pe acel al omului și concurează direct numai pe acela al insectelor. Peștii au un pipăit de care noi nu ne putem face ideie. Grație lui, ei se orientează în curentul de apă și nu se cară cu apa cu tot în direcția acesteia. Altmintreli ar fi golite de pești de mult apele noastre curgătoare. Apoi câte organe de simțuri la animale, de care noi oamenii nu facem uz, sau facem un uz foarte restrâns. O pisică găsește găuricea de comunicat cu exteriorul, în cea mai întunecată pivniță, prin mijlocirea curentului de aer pe care îl simte pe perișorii din jurul botului, fie curentul cât de slab. Câinele, de asemenea simte cel mai slab curent de aer prin impresiunea ce acesta o lasă pe pielița umedă din jurul nasului. Toate animalele acoperite de păr, își fac din păr nu numai un adăpost în contra frigului, ci și un organ de simțit curentele de aer. Păsările, în loc de păr, să folosesc în acelaș scop de pene. Bufnița are în jurul ciocului niște pene de o sensibilitate uimitoare. In sfârșit, inutil să înșirăm mai multe cazuri, toate animalele

pot să deştepte admiraţiunea noastră din cauza instinctelor cu care le vedem înzestrate.

6. Dar admiraţiunea instinctelor nu îndreptăţeşte concluzia că funcţiunea conştiinţei este inutilă.

La mamiferele superioare sunt acte în vieaţa de relaţiune care nu se pot săvârşi prin mijlocirea instinctelor numai, fie ele instinctele cât de iscusist plămădite.

In adevăr. Pe suprafaţa întinsului pământ ori şi încotro ne îndreptăm privirea găsim o relaţiune strânsă între animale şi mediul în care ele trăesc. Paserile sunt organisme croite ca să sboare liber în aer, viermele ca să se târască pe pământ; peştele ca să înoate în apă. Alimentele şi-le găseşte fiecare animal în mediul lui natural. Pe fundul cel mai adânc al oceanului unde nu străbate rază de lumină ca să înverzească un fir de iarbă, şi unde este o linişte de moarte, fiindcă valurile de sus ale apei d'abia ajung la câteva sute de metri sub suprafaţă, trăesc totuşi, pe lângă animalele hrăpăreţe care se nutresc cu aceea ce apucă din lumea celor de asupra lor, şi anim le inofensive cu un schelet fin ca o dantelă, nemişcate pe loc. De unde se nutresc aceste animale? Din microorganismele numite plancton ce cad ca o ploaie de sus de la suprafaţa oceanului. Acestea la rândul lor se nutresc din alte microorganisme vegetale. Intre toate este o correlaţiune perfectă. Pe suprafaţa pământului de asemenea. Cu vegetale se nutresc un mare număr de specii animale, care la rândul lor servesc de nutriment altor specii carnivore. Sus în aer corelaţiunea continuă. Animalele de jos, insectele şi rîmele sunt prada celor ce sboară deasupra lor, şi acestea, la rândul lor, sunt prada altora mai dibace şi mai puternice. Din vârfurile cele mai înalte ale munţilor şi până în adâncurile întunecate ale oceanelor, aceiaşi luptă pentru vieaţă, aceiaşi corespondenţă între organismele care au foame de astâmpărat şi organismele care pot servi drept hrană. Vegetalele sunt, în primul rând, acelea care servesc drept hrană. Intr'însele şi stă o putere de reproducere extraordinară. Animalele rudimentare urmează la o mică distanţă: şi ele se reproduc în cantitate enormă, precum şi pier în cantitate enormă. Sunt specii de peşti de mare, care dacă ar fi lăsate nevătămate câţiva ani s'ar înmulţi întru atât că n'ar rămâne un locşor în ocean neocupat de ele. Sub formele cele mai diferite vieaţa curge generos în valuri pe suprafaţa pămân-

tului, şi tot cu atâta furie vine şi secera morţii în urma ei. În lupta aceasta uriaşă însă, cu toată mulţimea combatanţilor şi cu toată felurimea armelor de luptă fără cruţare, un fapt iese la iveală, un fapt caracteristic: animalele, pe care le-am avut până acum în vedere, nu cunosc lupta personală, precum nu cunosc nici afecţiunea personală; lupta între ele se dă pe specii. Lupul sfâşie nu o anumită oaie, ci ori şi ce oaie; oaia mănâncă, nu anumit fir de iarbă, ci iarba bună de păscut; uliul se năpusteşte nu asupra unui anumit pui de găină, ci asupra ori şi cărui pui de găină; păianjenul prinde orice exemplar din specia muştelor de casă, etc.; peste tot înfăţişarea speciei în locul înfăţişărei persoanei. Chiar în lăuntrul fiecărei specii, animalele inferioare nu se cunosc individual între ele decât în cazuri excepţionale şi anume în momentele când se împerechiază pentru actul reproducţiunii. În restul timpului, indivizii aceleiaşi specii sunt necunoscuţi între ei. Din această împrejurare, numeroasele cazuri de canibalism. Sunt animale care îşi mănâncă propria lor progenitură. Insă la animalele superioare cazurile excepţionale se înmulţesc şi devin mai durabile. La acestea încep să se cunoască membrii aceleiaşi familii; iar în turmele organizate încep a se recunoaşte conducătorii. In sfârşit, omul este primul animal, la care excepţiunea devine oarecum regulă. El este singurul animal care desprinde totdeauna pe semenul său ca pe un obiect deosebit de restul mediului. El trăieşte în familie şi cu familia în societate. Omul este un animal social, prin nevoie organică. Diferenţiarea lui funcţională nu s'ar putea menţine, dacă nu i-ar veni în ajutor vieaţa semenilor din jurul său. Are copilăria cea mai lungă, adică nevoie de o lungă pregătire până să poată înfrunta lupta pentru vieaţă, şi în această copilărie el este cu desăvârşire abandonat în mâna semenilor săi.

In relaţiunea sa cu mediul social, omul, dacă ar avea în zestrea sa organică numai instinctele, ar fi foarte slab, oricât de iscusit plămădite i-ar fi instinctele. Aceiace constitue caracterul dominant al mediului social este însemnătatea pe care o dobândesc într'însul individualităţile, faţă de care instinctele sunt fără valoare. Mediul celalt cosmic poate fi redus la direcţiuni de forţe anonime, fiindcă faptele lui sunt repetiţiuni constante, şi ori şi ce animal, acumulând hereditar experienţa speciei, le poate preîntâmpina cu reacţiuni tipice, dar mediul social nu poate fi redus

niciodată la forţe anonime. Aceiace este esenţial în lumea oamenilor, este fixarea individualităţei fiecărui om, iar faptele acestuia nu se pot preîntâmpina prin reacţiuni tipice. Faptele individului au într'însele totdeauna ceva nou; ceva la care nu se poate răspunde prin instincte. Pentru preîntâmpinarea acestui «nou» a fost nevoie de conştiinţă. Conştiinţa este funcţiunea, în care se sistematisează activitatea sistemului nervos, în scopul de a pune organismul animal în relaţiune cu un mediu diferenţiat în obiecte şi fapte individuale. Conştiinţa n'a adăogat la perfecţiune mişcările animalului, dar a transformat direcţiunea activităţii sistemului nervos. Era, până la dânsa, această activitate îndreptată numai spre găsirea mijloacelor de reacţionare a organismului, acum, dela dânsa, activitatea sistemului nervos are şi o direcţiune inversă: ea se îndreaptă şi spre precizarea excitaţiunilor cari vin din mediul extern. Cât[ă] vreme nu se ivise conştiinţa, excitaţiunile se scurgeau în mişcările corpului, adică se supuneau selectării operete de diferenţiare organelor de executare; acum, dela apariţiunea conştiinţei, la diferenţiarea organelor de executare se adaogă diferenţiarea organelor de receptoare a excitaţiunilor. In funcţiunea simţurilor se produc asocieri constante şi durabile; se produc fusionări şi diferenţiări cari pun în relief noutatea obiectelor şi faptelor individuale. Cum s'a ajuns la dobândirea acestei inversiuni în direcţiunea activităţei sistemului nervos, este o chestiune de fisiologie, în care nu este nevoie să intrăm aci. Este destul să spunem, că materia nervoasă este constituită din două elemente fundamentale: un element de natură centrală şi un element de natură periferică. Intre aceste elemente există diferenţe bine observate, între care una ne dă şi explicarea pe care o căutăm. Elementul periferic din ce în ce mai precumpănitor în sistemul nervos al animalelor superioare, permite conductibilitatea iritaţiunei nervoase în ambele direcţiuni ale întinderei sale, pe când elementul de natură centrală numai într'o singură direcţiune. Funcţiunea conştiinţei găseşte în proprietăţile elementului periferic reversibilitatea pe care o utilisează apoi pentru vieaţa de relaţiune a organismului întreg. Ori şi care ar fi explicarea reversibilităţii însă, scopul funcţiunei conştiinţei rămâne bine determinat. Ea este o funcţiune îndreptată spre coordonarea datelor simţurilor, spre individualizarea acestora, Incetează activitatea simţurilor, încetează şi conştiinţa. Un bolnav,

Ajuns aci, un nou mecanism începe să se desemneze în activitatea sistemului nervos al animalului. Fiecare simţ se leagă acum de preferinţă cu anumite mişcări speciale, cari cu cât sunt repetate cu atât tind să se reproducă şi în lipsa excitaţiunei care le-a dat naştere. Aceste mişcări cari tind să se reproducă, sunt primele *reprezentări*, adică primele gesturi de memorie ale excitaţiunilor trecute prin simţ şi care pot servi drept înlocuitoarele lor. Ele sunt un fel de mişcări în schiţă, tendinţe motorii ca şi restul celor pe care le are animalul în memoria instinctelor sale. Aceste prime reprezentări ar fi fost strivite de cleştele puternic al instinctelor, dacă ar fi fost să fie localizate în măduva spinării. Diferenţiarea sistemului nervos le dădu însă posibilitatea unei alte localizări. Ele găsiră o localizare în segmentele anterioare ale măduvei spinării, de care cele mai multe simţuri erau şi apropiate. Negreşit, cadrul organizărei totale a mişcărilor animalului se păstră mai departe; reflexele şi coordonarea lor în instincte continuară să determine orientarea animalului; numai că în lăuntrul acestui cadru apărură acum organizări de mişcări speciale, cari localizate în centri speciali erau într'o colaborare mai repede şi mai strânsă cu diferitele simţuri. Pe baza acestor organizări speciale, atitudinea animalului faţă de excitaţiuni se schimbă treptat. Din pasivă ea deveni oarecum spontană, activă. Animalul deveni atent. Excitaţiunile primite prin simţuri nu se mai acumulară în mecanismul instinctelor, ci întăriră schiţele de mişcare din centrii lor speciali, de unde apoi puteau să se reîntoarcă spre simţuri ca reprezentări. Vine însă un moment în care aceste reprezentări sunt atât de numeroase şi de bine organizate, încât cumpăna se schimbă în favoarea lor. Şi atunci în locul instinctelor sunt ele care mijlocesc orientarea animalului. Acest moment l-a atins omul.

8. Organizarea reprezentărilor, ori cât de desăvârşită ar fi ea, nu este încă organizarea conştiinţei omeneşti. Organizarea reprezentărilor ieşită din diferenţiarea instinctelor este prinsă şi ea în automatism. Ea este la baza conştiinţei, cum este şi instinctul la baza reprezăntărilor. Conştiinţa omenească este însă o funcţiune care deăşeşte automatismul. Cum s'a ajuns la depăşirea automatismului? Printr'o nouă organizare funcţională a reprezentărilor. Reprezentările, aşa cum le am arătat până aci, stau în strânsă legătură cu simţurile; ele sunt oare cum gesturile pe care le păstrează memoria

de la excitaţiunile primite. Această legătură dintre fiecare simţ şi reprezentările lui se poate urmări şi topograficeşte în scoarţa cerebrală, pe a cărei suprafaţă se proiectează în direcţiune diametral opusă toate simţurile exterioare ale corpului. Alături de simţurile exterioare, proiectate pe scoarţa cerebrală există însă un simţ, fără aparat special de primire a excitaţiunilor, dar de la care avem totuşi impresiuni numeroase. Acesta este simţul organic intern. Toate schimbările produse în mediul intern al corpului: în compoziţia şi circulaţia sângelui, în secreţiunea glandelor, în ritmul mişcărilor inimii şi a diferiţilor muşchi interni, în absorbiţiunile şi transfusiunile materiilor alimentare, în sfârşit, toate schimbările aduse în funcţionarea normală a organelor interne sunt cauze de excitaţiuni, întocmai cum snnt cauze de excitaţiune schimbările petrecute în mediul extern, numai că excitaţiunile venite din mediul intern nu sunt prinse de un simţ cu un aparat special, cum ar fi pipăitul, auzul sau vederea, ci sunt prinse direct de materia nervoasă în toate părţile ei. Aceste excitaţiuni dau naştere la reacţiuni organice, iar reacţiunile lasă urme în materia nervoasă, şi tind să se reprezinte. Mecanismul simţului intern este acelaş ca al celor l'alte simţuri, numai că el este foarte redus. El este de altmintreli cel primitiv, şi cel cu durată mai lungă. Il găsim la organismele rudimentare funcţionând aproape singur, iar la organismele superioare îl găsim funcţionând alături de cele l'alte simţuri externe diferenţiate pe suprafaţa corpului. Simţul intern este la baza simţirei afective a animalului. Datele lui sunt hotărâtoare pentru funcţiunile organismului şi sunt în strânsă legătură cu instinctele de conservare. Un animal care n'ar simţi foamea şi setea, care n'ar simţi durerea şi plăcerea, rezultate din funcţiunile mediului intern, care n'ar avea frică şi n'ar reacţiona la atac, n'ar avea şanse să se menţină în lupta pentru vieaţă. Aceste simţuri sunt toate de origină internă şi nu lipsesc nici unui animal. Şi cu toate acestea, înainte de apariţiunea omului, lumea animală n'a tras întreg folosul ce se putea trage din aceste simţiri. Faptul că ele erau permamente şi localizate peste tot în materia nervoasă, nu le a fost de un prea mare ajutor. Simţurile externe cu toată intermitenţa lor, graţie specializării crescânde, atât în prinderea excitaţiunilor cât şi în păstrarea reprezentărilor, se dovedeau mai utile.

Omul este primul animal, care prin o fericită mutaţiune adusă în mecanismul simţului intern, a dat datelor acestuia o nouă îndrumare şi cu aceasta o nouă organizare, — aproape că am putea zice

o nouă cristalizare — reprezentărilor legate de activitatea simţurilor. El a reuşit să individualizeze excitaţiunile organice interne, făcându-le însuşirile eului său propriu, — unei «conştiinţe de sine», — şi această individualizare internă el n'a coordonat'o celor l'alte individualizări câştigate prin intuiţiunea externă, ci i-a dat un loc central raportând la ea pe toate celelalte. Prin această localizare centrală a eului, omul introduce o mare schimbare în automatismul dispoziţiunilor care se păstrează în memorie. Automatismul memoriei, la el, în loc să se raporte la conservarea specii omeneşti se raportă la conservarea sa ca individ. Memoria sa devine personală. Fapta conştientă înlocueşte, la dânsul, instinctul.

9. Nu este aci locul de a intra în amănunte asupra individualizării datelor simţului intern, şi cu atât mai puţin de a cerceta întru cât mediul social a provocat şi a susţinut această individualizare. Aceasta o vom face cu altă ocaziune. Este destul, pentru înţelegerea conştiinţei ca funcţiune, să ni se lămurească rostul ei în organism şi funcţiunile elementare din care ea se compune. Şi pe acestea le-am văzut. Conştiinţa este un instrument de adaptare la mediul social. Ea nu eliminează funcţinnile elementare ale sistemului nervcs, ci numai le sistematizează într'o ordine nouă. Funcţiunile sistemului nervos, rămân la om acea ce sunt şi la animale; ele dobândesc însă prin o diferenţiare şi o distribuire alta decât la animale, o întrebuinţare cu totul nouă la om. Acesta din urmă ajunge să-şi fixeze mediul extern în obiecte individuale, şi să se fixeze chiar pe sine ca un centru la care se raportează aceste obiecte. Ce este mai primitiv în această fixare, individualitatea externă sau individualitatea internă? este o întrebare, la care să poată răspunde într'un fel sau altul, fără ca prin aceasta să se schimbe înţelegerea conştiinţei. Esenţial în funcţiunea conştiinţei sunt: 1. Inversiunea influxului nervos. In locul direcţiunei obişnuite de la aparatul simţului receptor la reacţiunea organismului, se produce o diferenţiare a aparatului receptor sub influenţa schimbărilor, mai ales a mişcărilor, produse în organism. Dispoziţiunile rămase de la aceste schimbări provoacă activitatea simţurilor şi prin aceasta transformă înfăţişarea excitaţiunilor. Animalul conştient este un animal care anticipă prin reprezentări experienţa simţurilor. 2. Convergenţa spre «eu», conştiinţa de sine, în locul automatismului. Automatismul este înlănţuirea naturală a funcţiunilor nervoase şi ca atare el este la bază, fiind în acord cu curentul permanent al vieţei animale; conştiinţa este o funcţiune altoită pe au-

tomatism pentru a satisface anumite momente ale vieţii de relaţiune. Din această cauză intermitenţa ei. Omul este conştient pe cât timp intervine convergenţa spre eu. Această convergenţă numai cu greu să poate obţine uneori. Şi chiar când se obţine uneori uşor se perde iarăşi. Somnul, oboseala, boala, etc. îi întreţin o stare precară. Din această cauză conştiinţa apare ca fiind în luptă cu un principiu al răului, sau al întunerecului, aşa cum am văzut că susţin moraliştii sau în luptă cu inconştientul cum susţine psihologia populară. Adevărul este numai că automatismul ia locul conştienţei, de câte ori condiţiunile complicate ale acesteia nu sunt toate reunite.

Orientarea prin mijlocirea conştiinţei este desigur omului ma folositoare de cât i-ar fi orientarea prin instincte. Dar aceasta nu însemnează că orientarea prin conştiinţă — conştiinţa psihologică, bine înţeles, — este o perfecţiune. Mai întâi conştiinţa ea însăşi, este o funcţiune care îşi caută perfecţiunea prin exerciţiu. In formele ei crude, adică neînfrânată de ştiinţă şi morală, ea este chiar o călăuză înşelătoare, mai înşelătoare ca instinctul. Instinctul nu este întovărăşit de riscul care rezultă din vanitate, din ambiţiune, din amor propriu, din glorie, şi din toate deşărtăciunile personalismului, fiindcă la baza automatismului său nu este convergenţa egocentrică. De aceea între animalele de aceiaşi specie nu există rivalităţile cari există între oameni. Vieaţa în mijlocul unei turme de animale este un paradis, faţă de vieaţa în mijlocul egoiştilor conştienţi. «Noutatea», de asemeni scapă inteligenţii animale — şi din această cauză manifestările animalelor tind prin repetiţiune să ia caracterul faptelor mecanice, pe când omul devine fiinţa cu manifestări spontane, fiindcă prin conştiinţă el are simţul noutăţii. Dar de câte ori noutatea nu se preface la el într'o cauză de nelinişte şi rătăcire? In sfârşit conştiinţa de sine este o mutaţiune fericită în organizarea simţului intern, căci graţie ei, se înobilează instinctul convervaţiunei de sine şi dimpreună cu acesta, întregul automatism al reprezeutărilor. Din dualismul dintre înfăţişările obiectelor externe şi afecţiunile subiectului intern, omul îşi face un isvor de entusiasm şi de reflexiune, cu care îşi preîntâmpină greutăţile vieţii şi îşi potoleşte setea curiozităţii. Imaginele poetice cele mai frumoase ca şi adevărurile ştiinţifrce cele mai practice au la obârşia lor, întrebuinţarea analogiilor subiective pentru clasificarea şi legătura cauzală dintre înfăţişările externe, sau simbolizarea înfăţişărilor concrete prin elementele ce intereseaază individualitatea subiectivă. Fără

convergența introdusă prin individualizarea simțirei interne nu ar fi fost cu putință evoluarea gestului spre cuvânt, și cuvântului spre cunoștință. Dualismul dintre eu și lumea externă a fost un generator de energie pentru fapta și gândul omului. Dar a fost, în multe privințe, un generator foarte capricios. Zeci, dacă nu sute de secole, el a ținut în loc desvoltarea intelectuală a omului făcând-o să alunece spre iluziunile antropomorfice și animiste. Astăzi încă, cel mai puternic obstacol care întârzie mersul culturei omenești stă în inerția credințelor ego-centrice.

C. RĂDULESCU-MOTRU.

BEATA SOLITUDO

O casă ca 'ntr'o margină de sat
Aș vrea, să fie albă, văruită,
O casă ca 'ntr'un vis de mult visat
In viața mea de doruri năruită.

O casă mică fără geam sau prag,
Să uite lumea toată azi de mine,
Precum uitat-am ce mi-a fost mai drag
In preajma nebuniei care vine.

O casă fără ușă, fără geam,
In noaptea ei cu balsamu-i eteric
Uita-voiu poate vremuri, ce plângeam
Și-mi voiu scălda durerea 'n întuneric.

Pe zidul casei trandafirii roşi
O vor păta cu picături de sânge...
Tremurători şi trişti, şi prea frumoşi
Cum e frumoasă viaţa ce se stânge...

. . . .

Şi-acum sufletul meu ce mai suspini?
In casa mea n'am ce să mai aştept.

. . . .

Vreau împrejurul ei un câmp de spini
Ca cei pe cari îi strâng cu drag la piept.

L. CODRU

MUNCITORII

Au plugărit, au sămănat, şi'n zorii
Atâtor şi atâtor năzuinţi,
Au sângerat pe rând de suferinţi
Şi s'au topit de grijă, muncitorii.

Azi lanul greu îşi leagănă fiorii
Din zări în zări: în suflet nasc credinţi,
Şi nasc surâsuri şi priviri fierbinţi —
Căci s'au trezit în ei săcerătorii.

Şi, iar s'avântă şi se dau poverii...
Dar, când amurgul sub cupola verii
I-mbracă'n haina lui aromitoare,

Şi'n larguri tihna s'a lăsat deplin, —
Mai fericiţi ca niminea supt soare,
Intind durerii ramuri de măslin.

A. MÂNDRU

DOMNUL CARE...

Vai! nu ştiu dacă în trecut am fost mai nenorocit ca acum. Acum însă sunt aşa de nenorocit, încât nenorocirea mea se revarsă în cascade urlătoare şi asupra celor care-mi sunt, sau îmi devin, vecini prin întâmplare.

Uite, oameni buni, ce e dulce şi mai dulce, dar pe taler nu se pune; cel mai bun leac pentru necazuri, pentru osteneală, pentru împuternicire, pentru vindecare chiar de boli, mie a 'nceput să — ah! — nu să-mi lipsească, din potrivă l-am — dar... nu pot să-l gust!

Aşa e că e ciudat? că e rău? că e grozav?...

Ei, dar încă nu ştiţi despre ce e vorba... Să vă spui, fiindcă mi se pare că tot n'aţi priceput.

* * *

Inceputul începe dela nevasta mea! Ba nu!... începe dela copiii mei; ba nici dela ei, ci dela mine, da, chiar dela mine!

Şi sunt eu vinovat?... Sunt!... Ba, dacă gândesc bine, nu sunt tocmai, pentrucă ceiace fac, fac fără voia mea, absolut fără voia mea! Atunci de ce fac? Fac de nevoe?... Nici de nevoe, dar fac, mereu fac — n'aşi mai face să mai fac! — pentru că nu vreau să fac, deşi fac fără să ştiu; adică ştiu, dar tocmai după ce-am făcut.

Mai întâi am un nas... of!... Mi-l văd şi eu în oglindă şi... samănă, zău! — Nevasta îmi spune că el e vinovatul — samănă cu o pătlăgea d'alea roşie, care se pun în murături; chiar şi dungili pătlăgelii, negricioase, sunt reprezintate prin

nările lui, pline de păr negru şi mare — are un vârf aşa mare şi lătăreţ.

Un diavol de copil al meu, privindu-mi nasul, când mi-l învinueşte mamă-sa, spune: «Tată, nasul matale samănă cu un morcov roşu, după ce i s'a tăiat lujerul şi-l ţine mama de vârful rădăcinii!

«— Taci mă, flecuştecule, să-ţi vezi de nasul tău când o creşte, să nu-l vâri pe unde nu ţi-o ferbe oala, că-l spurci, ori ţi-l tae vr'un nerod ca tine...» şi copilul tace; dar totuşi, are dreptate: nasul meu seamănă şi a pătlăgea şi a morcov! Dar vedeţi d-v., chestia vinovăţiei nasului meu, nu e încă lămurită.

* * *

Un vecin al meu—stă şi ala cu casa ca la 50 de metri de casa mea—spune altfel, că beregata mi-e vinovată.

«— Beregata mea, domnule?

«— Beregata dumitale, domnule!..»

Ba încă mă pomenesc cu el:

«— Domnule Vlădescu, o să părăsesc Clucereasa, şi numai din pricina dumitale...

«— Din pricina mea, domnule?

«— Dintr'a dumitale, domnule Vlădescu. Astnoapte n'am putut dormì bine... Ori trebue să fugi dumneata din Clucereasa, ori trebue să fug eu şi să mă 'ntorc, când oi auzì ori c'ai crăpat, ori c'am crăpat; ori că ai vândut casele, ori că te-ai mutat la Rucăr...»

Ei, domnilor, e de speriat! Aşa e că sunt nenorocit, aşa e că e grozav?...

* * *

Nevasta mea mai spune:

«— Omule — când mă luase îmi zicea dragă — divorţez!

«— Ruşine, nevastă!

— Fie!... Mi-e imposibil! Vorba lui Caragiale: «mi-e peste poate!...» Nu pot să dorm, şi câinele ce l'ai adus eri, toată noaptea a lătrat, iar despre ziuă a 'nceput să urle!...»

«— Şi tu crezi nevastă, că tot din pricina mea, a lătrat şi a urlat câinele?

«— Da, tot din pricina ta!...

«— Aşa o fi, aşa o fi!... dar ce vrei să fac!...»

Şi tac, şi rabd; dar nu tac ailalţi şi nu vor să rabde ei; şi-mi dau ghesuri cu văităturile lor.

* * *

Cu care n'ai socoti—chiar ţărani proşti—încep să-mi zică:

— «Cucoane, de trei nopţi n'ai fost acasă! da aseară ai sosit.»

Mă uit rău şi tac, că ştiu ce piduesc ei: dar ei nu tac, nu vor să tacă!...

— «Lătrau câinii de atâta larmă... Par'că se rupsese zăgazul dela moara lui Turlac!... aşa de... urlai tare!...»

Şi mă uit şi mai rău, strâng pumnii şi... tac, tac ca un mut, tac ca un pietroi vârât în foc; dar ei nu tac, nu vor să tacă, şi-i auz: «Hî! Hî!» pe înfundate.

Au dreptate şi eu n'am; au dreptate fiindcă-i supăr; dar, ce să fac, că vreau să nu mai fac, ce fac, dar fac, fără să ştiu ce fac, adică ştiu, dar tocmai după ce-am făcut!...

* * *

Acum, ce e mai grozav, cum spusei la începutul povestei, nu mai pot nici eu să dorm în ticnă, adică să gust din sătul din acel ce e dulce, şi mai dulce, dar pe taler nu se pune...

Mă pomenesc deşteptat de sgomot... mă visez într'o fabrică de chiristea, unde joagăre şi fierăstrae, tae buşteni cu noduri, plesnesc, duduie, şi fac o larmă surdă...

Şi eu n'am fabrică de chiristea, dar vezi, sgomotele ce le fac eu, le aud tot eu, îmi sgârie urechile şi p'ale mele şi mă deştept, parcă strigat de cineva... Intreb, adică am întrebat de câteva ori:

«— Mă strigaşi tu, nevastă?

«— Nu te-am strigat, omule: — Nu îmi mai zice nici bărbate...

«— Păi de ce m'am deşteptat?

«— De păcatele tale, d'aia!...»

Şi eu îmi ştiu păcatul, îmi ştiu fapta şi... tac, şi rabd şi mă căsnesc să nu mai fac, dar fac, fără să ştiu când fac, adică ştiu, dar după ce-am făcut!

* * *

Un doctor — zice că mi-e prieten — dar îmi spune:

«— Ca să te găsduesc, la mine, prietene, ar trebuì să mă mut eu la hotel!... Ca să mâncăm, să bem şi să petrecem da, dar ca să dormim, nu!...

«— Ei, cum frate, aşa de rea e fapta mea?

«— E rea, e oribilă, e înnebunitoare. Iţi e muşchiul paatin discordat, aceea ce numiţi în limba profană omuşorul gâtului, atârnă în jos ca o sidilă şi când intră aerul în plămâni, şi când ese, el mişcă întocmai ca un ciocănaş de sonerie, se balăncăe, se dă cu capu de gâtlej, de ceru gurii, isbeşte amigdalele şi-i vai de capul lui, căci acì astupă, aci destupă calea aerului!...

Apoi muşchii beregăţii, muşchii interiori, îi ţii lăbărţaţ şi marginea bereguşului, isbită de aerul tras în piept sau suflat din el, intră în mişcare ca o vâjiitoare de smeu!

Omuşorul, care se bate cu capul de toate celea ca o limbă de clopot, ori ca o sidilă în care ar isbì cineva mereu, sileşte aerul să intre şi să easă pe nas... Nasul, însă, cu canalele necurăţate, cu nomol uscat, urlă, vâjâe, pocneşte, ca nişte tuburi cu fel de fel de clapè... Prin asta măreşte şi el sgomotul!...

Şi apoi, să-ţi spun drept — m'a chemat cucoana dumitale şi mi te-a arătat când dormi...

Buzele vibrau, urlau şi asvârleau o pulbere de salivă, de toate diametrele. Sbârnâiai, urlai, pocneai, firăstrăiai, cântai, cu o mie de instrumente drăceşti!

«— Auziţi-l cum horcăe, doctore: E posibil să ţin gramofonul ăsta în casă, tocmai când trebue să dorm? Trebue să ţin eu lângă mine flaşneta asta discordată, de o mie de ori mai rea ca a ţiganilor cu papagali şi cu zodiile?... Pot să ţin aici, cimpoiul lui Scaraoschi?... Divorţez! Divorţez!...»

«— Doamnă — i-am zis — asta e un cusur fisiologic, pentru care nu-i prea logic, să laşi omul fără cucoană!»

Dar ea — mi-a spus tot doctorul — «fisiologic, ori mof-

tologic, biologic, ori neologic, eu socotesc că e bătut de Dumnezeu! Cine ştie ce păcate a făcut el şi l'a lăsat D-zeu în ştirea lui Scaraoschi, ca să facă din gâtu lui cimpoi, clanaret, fluer, tobă, vâjiitoare de smeu, urlătoare, clopot, flaşneta dracului!... Asta este...»

Cum vedeţi oameni buni, sunt nenorocit, din pricina acestui fapt, fisiologic, moftologic, biologic, morfologic... dar sunt nenorocit!

Vorbiţi-mi dar ca să n'adorm în vagon, că toţi fugiţi de-oi adormi, pentru că eu fac rău, fac fără să ştiu când fac, adică ştiu, dar tocmai după ce-am făcut!....

18 Aprilie 1921.

I. C. VISSARION

SONET

Când mintea 'ţi trează răsfoeşte
Hrisovul vieţei tale, vezi,
Foi după foi să nu repezi:
In tihn 'ascultă, te opreşte;—

Nu te 'nşela că aiurezi,—
Când se deschide, te priveşte
Vre un ochi ce de demult lipseşte,
Şi care ţi-era drag să'l crezi!

De te îngână la ureche
Duios o vorbă blîndă, veche,
Din care firea 'ţi s'a 'ntregit,

Nu 'ntoarce foaea! Ci să'ţi fie
Ca lan de flori într'o câmpie,
De roua nopţei răcorit.

I. SCĂRLĂTESCU

MERGEAM CÂNTÂND

Mergeam cântând pe câmpul plin de viaţă,
Lumina'n juru-mi sprintenă jucà,
Iar zarea aiurită se-apucà
Să-şi desfăşoare haina ei măreaţă.

Când veselia-mi se încumetà
S'ajungă ceru'n vrerea ei glumeaţă
Inspre a soarelui slăvită faţă
Pe norii plutitori mă ridica.

Şi eu creşteam în dorul meu de-a pune
Sărutu-mi drag cu buzele-mi nebune
Pe nesfârşitul ce-l credeam al meu;

Simţirea-mi ca un mândru curcubeu
Boltise lumea'n arcuri triumfale,
Dar tot priviam căsuţa de pe vale:

In cuibu-acela era visul meu...

ALEXANDRINA SCURTU

Problemele criticei şi poetul I. Al. Brătescu-Voineşti

Gândind să arăt printr'un exemplu cum înţeleg să pun în lumina cuvenită acest bun sufletesc al neamului care este poezia noastră cultă, îmi propun să lămuresc întreaga creaţiune de până acum a d-lui Brătescu-Voineşti şi apoi să-i fixez locul în desvoltarea literaturii noastre; deosebindu-mă însă în multe privinţi de cei ce s'au ocupat de acest scriitor, mă simt nevoit să caracterizez mai întâiu scrisul criticei de până acum cu privire la poetul nostru. In chipul acesta se va înţelege mai uşor de ce procedez în un fel şi nu în altul. Se va vedeà cum istoria criticei noastre dovedeşte necesitatea unei îndrumări, pe care am putea să o formulăm scurt: *pe lângă adevărată căldură estetică, mai multă lumină ştiinţifică*, în armonie cu cerinţele de adâncire ale specialităţii şi cu starea actuală a ştiinţelor morale înrudite. Calea aceasta va apărea ca singura menită să ne scoată din apele diletantismului şi să redea totodată studiilor literare actualitatea şi autoritatea necesare pentru a devenì în adevăr un factor viu în vieaţa culturală a neamului, potrivit cerinţelor vremii.

I

În 1903, când scriitorul împlinise treizeci şi cinci de ani, apare prima lui carte: un volumaş de o sută patruzeci şi şapte de pagini, *Nuvele şi Schiţe*, şi încă şi acelea publicate nu din propriul îndemn, ci adunate şi editate de un prieten. Lipsa aceasta de grijă cu privire la răspândirea propriei creaţiuni arătă, în orice caz, un lucru: altceva decât preocuparea curentă de succes şi sgomot a fost tendinţa literară cea mai puternică a scriitorului acesta... In cercul restrâns al câtorva cunoscători, povestirile, care de la 1890 începuse să apară în *Convorbiri*

Literare, deşteptase însă deosebit răsunet. Cartea a venit să întărească această impresie. Incercările critice ale zilei au întîmpinat cu o deosebită simpatie pe acest târziu venit, fireşte, la început într'un fel mai mult elogios decât decât critic — înţelegător. Din felurîtele interpretări nu mă voiu opri de cât la acelea care sau înfăţişază o reală valoare şi aduc ceva temeinic în discuţie, sau sunt lipsite de o astfel de valoare, dar pot caracteriza o atitudine critică.

Cum povestirile d-lui Brătescu-Voineşti, înainte de a fi publicate, au avut norocul să cunoască răsunetul acelei rari conştiinţe, care a fost T. Maiorescu, voiu arăta mai întâiu însuş felul de a vedea al acestuia, deşi n'a fost cel dintâiu critic, care şi-a fixat în scris părerea cu privire la poetul nostru. E cu atât mai potrivit să încep astfel, cu cât în însăş scrisoarea-prefaţă la povesrile amintite, d. Brătescu-Voineşti subliniază: «te rog să ştii că ţin să le închin d-lui Titu Maiorescu, celui mai iubitor de artă om, ce am cunoscut în vieaţă, lui, celui dintîiu căruia le citeam după ce le scriam şi care-mi ajută să le dau cel din urmă lustru»....

Maiorescu a fost oarecum adus de împrejurări să vorbească de d. Brătescu-Voineşti şi anume, cu prilejul apariţiei în 1906 a volumului *In lumea dreptăţii*. Primul volum prezentat judecăţii Academiei nu putuse fi premiat, pentru cuvântul că era prea sărac în pagini pentru o distincţie academică. Vechea noastră superstiţie a maldărului de hârtie tipărită,.. Dar apărând ediţia dela 1906, care pe lângă vechile povestiri ne dăruià şi altele nouă, T. Maiorescu însuş apare în desbaterile Academiei cu un raport scurt, dar care poartă viu întipărirea personalităţii lui. Revelarea însuşilor pozitive şi a scăderilor, apreciere cu privire la stil şi la felul personajelor, totul în o nota sobră şi stăpână pe sine, iată ce găsim în aceste cuvinte de recunoaştere. Povestirile erau recomandate ca făcând parte „din cea mai bună literatnră română contimporană", cu o rezervă, dar aceea caracteristică şi dând, după părerea noastră, încă o dovadă de gust sigur: bucata *In lumea dreptăţii* făcea lui T. Maiorescu impresia «unei momentane slăbiri a autorului», ceeace dedeà prilej la o precizare. «Tocmai persoanele care ar trebui să deştepte sim-

patia cititorului, şi-o înstrăinează prin o semicultură de pretenţie occidentală (Andrei Rizescu şi Elena cântă *Mondschein-sonnate* de Bethoven, Rizescu citeşte la tribunal pe Spencer şi pe Nietsche, Elena aruncă advocatului Beneş vorba de *amoral*), şi toată expunerea are defectul de a fi ostensibil tedenţioasă; iar unde începe tendenţa încetează arta». Intuiţia lui T. Maiorescu, în liniile ei largi, era îndreptăţită, deşi el nu pusese degetnl pe partea slabă a povestirii. Căci să fie în adevăr faptele subliniate de el acelea care ne înstrăinează simpatia pentru figurile amintite? O adâncire a analizei se arată dintru început necesară. De altă parte, ceeace Maiorescu numeşte «tendenţa», intră ca factor însemnat în intenţia artistică dominantă. Şi ca atare e îndreptăţită întrebarea: de ce apare aici, şi nu în alte povestiri? Dar întrebarea aceasta aduce pe aceea a legăturii dintre «tendenţă» şi personalitatea creatoare şi deschide astfel largi porţile cercetării factorilor genaratori; şi întrebări de felul acestora nu cadrau cu felul criticei lui Maiorescu, iar pentru critica de azi (nu mai vorbesc de aşà zisa istorie literară a noastră) ele nu se pun încă sub aspectul lor estetic.

Sumare dar potrivite sunt părerile lui Maiorescu în ce priveşte stilul. El laudă „măestria stilistică", relevează «o neîntrecută destoinicie de a înfăţişà felul cugetării şi exprimării clasei noastre mijlocie, în partea ei cea mai vrednică»; în sfârşit, subliniază «căldura de stil», care câştigă inimile cititorilor.

Caracteristică este părerea cu privire la persoanele descrise şi la atitudinea poetului faţă de ele. Maiorescu laudă iubirea şi respectoasa decenţă cu care autorul «a căutat să priceapă generaţia, care dispare din mijlocul nostru şi să ne-o înfăţişeze în forma neperitoare a artei». E interesant de constatat, pentru răsunetul prim deşteptat de autor, că această părere a lui Maiorescu conglăsuia cu acea formulată în 1904 de I. Bogdan, care vedeà şi el meritul deosebit al d-lui Brătescu-Voineşti în aceea că a întrupat în formă de artă desăvârşită «câteva tipuri interesante din generaţia dela 1850».

Maiorescu nu urmăria de cât o selecţiune de valori literare şi o sumară caracterizare. In dosul fiecărei afirmări stă şi aici o întreagă concepţie unitară despre lume şi artă, însoţită de un gust gust superior. Dar intenţia de a explicà mai amănunţit fenomenul de artă nu a stat în gândul lui Maiorescu. O

atitudine înţeleaptă, potrivită cerinţelor vremii când se afirmă critica lui, fazei de atunci a vieţii literare.

Din încercările ivite cu prilejul primului volum al d-lui Brătescu-Voineşti, relevăm pe aceea a unui începător pe atunci a d-lui H. Sanielevici, care vrea să ne dea nu numai o apreciere, dar o caracterizare şi o explicare. Inrâurită de direcţia protivnică lui T. Maiorescu, aceea a lui C. Dobrogeanu-Gherea, critica aceasta, alături de unele afirmări îndoelnice şi nebuloase, aduce în discuţie şi întrebări interesante. Pentrucă ce urmăresc aici e în primul rând chipul cum se mânueşte o metodă, voiu relevà anumite scăderi.

După ce afirmă hotărît valoarea excepţională a poetului, criticul îl caracterizează ca pe un clasic, un echilibrat cu nervii sănătoşi. Explicarea stă în aceea că d. Brătescu-Voineşti «este singurul dintre scriitorii noştri care pare a nu fi cunoscut asprimile luptei pentru trai». Ca notă biografică ştim că nu e aşa. Dar criticul îşi întemeiază afirmaţia pe opera poetică şi anume pe bucăţile *Sâmbăta* şi *Moartea lui Castor*... Privind însă ambele povestiri la lumina emoţiei totale, vezi că miezul lor este melancolia sau vibraţiunea desnădejdii în faţa „ruinii neamului“, e în ele tocmai contrastul dintre starea de nesiguranţă actuală şi fericirea senină a copilăriei şi adolescenţei. Dovadă evidentă că încercările de explicare ce nu se întemeiază pe ceva primordial: exacta înţelegere estetică a poeziei, rămân alături de adevăr. De aceea tot ce spune criticul cu privire la originea socială a atitudinii clasice: «siguranţa materială dă naştere siguranţei sufleteşti, iar simplitatea condiţiunilor de existenţă se traduce printr'o concepţie simplă şi senină despre lume»... poate fi adevărat in abstracto, nu stau aici să cercetez, dar pentru a explica atitudinea sufletească a d-lui Brătescu-Voineşti, în ce are ea mai caracteristic, nu se poate aplicà, fără a nesocoti însăş emoţiunea isvorîtă din opera dată. Cât priveşte caracteristica poetului ca «un reprezentant al elementului boeresc în curentul junimist» sau aceea că s'ar găsi cu greu în tot volumul «o singură notă romantică sau măcar subiectivă», ele rămân afirmări alături de adevăr.

Pentru a învederà clar exagerările criticei acesteia, voiu

inadaptaţi. In linii mari, putem extinde această interpretare sociologică şi la alte figuri.

Unde se ivesc însă îndoeli şi apare nevoia de precizare, este atunci când din faptele sociologice se scot lămuriri estetice. In *Pană Trăşnea* şi în *Neamul Udreştilor* eroii sufăr cu resemnare, fără sbucium, pe când, în *Lumea dreptăţii*, Andrei Rizescu se sbate. De ce? Pentru că primii doi sunt reprezentanţii unei clase în amurg, pe când celalt e reprezentantul unei clase care se ridică. Iată deci aspecte estetice lămurite prin fapte sociologice. Dar aşà să fie? Dacă te uiţi bine, vezi că în Pană Trăsnea e o tragică durere comprimată, iar în Costache Udrescu suferinţa şi sbuciumul apar puternic acolo unde însuş rostul desfăşurării concepţiei o cere. Şi observând pe Andrei Rizescu, vezi că nu clasa socială determină sbuciumul lui, dar vârsta, faptul că e căsătorit, elemente care şi ele intră în datele concepţiei. Nu clasa, ci individualitatea hotărăşte natura suferinţii eroilor. Iată *Microbul*, de pildă: el nu aparţine unei clase în amurg; şi totuşi în cancelaria, unde îndură atâtea, păsul cel mai mare al lui rămâne mut; iar dacă Microbul isbucneşte în un moment nefericit, este nu datorită psihologiei clasei din care purcede, ci firii lui de om bolnav, care nu se mai poate stăpâni.

Trecând în revistă majoritatea figurilor principale înfăţişate de poet, ajungi, cum vom arăta la locurile potivite, să observi că unul din cele mai caracteristice mijloace estetice prin care d. Brătescu-Voineşti ne emoţionează este înfăţişarea eroilor în aşa situaţie, încât durerea lor în momentele cele mai grele, rămâne neîmpărtăşită, mută. Insuş Rizescu, atunci când de fapt suferă mai mult, e în aşà situaţie, încât nu poate împărtăşi nimănui ce-i stă pe suflet. Cu atât mai mult cititorul se apropie sufleteşte de el. Se vede clar că lămurirea felului cum personajele îndură durerea, trebue să fie căutată nu numai în invidualitatea lor, dar şi în anumite însuşiri artistice ale povestitorului, în felul lui constant de a zugrăvi durerea, Este aci o trăsătură esenţială a întregii personalităţi artistice şi e necesar să fie pusă în lumină, căci în ea şi nu în fapte sociale stă puterea plăsmuitoare menită să ne emoţioneze artistic.

Fără a tăgădui, cum fac unii, însemnătatea relevării aspectelor sociologice, facem totuş rezerva că această relevare e numai întru atât necesară, întru cât ne ajută să pătrundem atmosfera

din care a purces opera şi ne dă un mijloc de control al impresiilor. A trece însă dela analiza sociologică la însuşirile artistice, aşà cum ai trece dela cauză la efect, fără să pui în lumină, în centrul explicaţiei, personalitatea creatoare a poetului în ce are ea mai individual, e un fel de a procedà care are nevoie să fie corectat şi întregit.

Există, de bună seamă, un paralelism între situaţia socială, experienţa umană a unui poet şi între natura emoţiunei, pe care ne-o dărueşte opera lui, aşà după cum între procesele noastre bio-fiziologice şi stările de conştiinţă există un netăgăduit paralelism.

Privit sub aspectul extern al experienţii vieţii, d. Brătescu-Voineşti e un neadaptat, ca şi unii dintre eroii lui. Privit sub aspectul sufletesc (şi acesta trebuie să rămâie însuşi ţelul înţelegerii noastre), el este un anumit fel de a selecţionà impresiile şi de a vibrà în atingere cu lumea, o personalitate unică, pe care trebue să o individualizez ca atare, şi apoi o serie întreagă de vibraţiuni estetice felurite, pe care trebue să le adâncesc în ce au particular şi să le înţeleg în legătură cu personalitatea creatoare. Pentru atingerea ţelului acesta orice lamurire e binevenită. Dar în sens ştiinţific nu pot trece dela o serie de fapte externe, sociale, etc., la seria de vibraţiuni estetice, aşà cum aş trece dela cauză la efect. După cum psihologul cercetează izvoarele externe ale vieţii sufleteşti, structura şi procesele sistemului nervos şi stabileşte un paralelism între aceste fapte şi stările de conştiinţă, dar nu poate să vădească în acelea însăş cauza starilor noastre sufleteşti, tot astfel certătătorul literar, în starea actuală a mijloacelor noastre ştiinţifice, dator este să adune tot materialul de experienţă umană care a intrat într'o constiinţă de poet, să vădească momente de paralelism între acea experienţă şi creaţiunea poetică, fără ca prin aceasta să creadă că a stabilit legături cauzale şi fără să facă din materialul adunat centrul de greutate al înţelegerii, care trebue să rămâie în vibraţiunea estetică deşteptată.

Legătura dela cauză la efect, care ne interesează în primul rînd într'o cercetare literară, este acea dintre personalitatea poetului, o exactă intuiţie a individualităţii lui creatoare, şi opere lui, privită ca o întrupare a acestei personalităţi. Şi această problemă genetică

urmărită în psihologia creatorului, va fi una dintre întrebările de căpetenie ale paginilor următoare.

Pentru a revenì la studiul atît de interesant al D-lui Ibrăileanu, constatăm că şi în arătarea însuşirilor poetului accentul stă tot pe caracterul de neadaptabil. Din această deduce însuşirile artistice ale poetului, după cum Dobrogeanu-Gherea din caracterele generale ale psihologiei proletarilor intelectuali deducea însuşiri ale scriitorilor. Firea de indaptabil desvoltă gândirea, cunoaşterea propriului suflet, darul de observare şi înţelegerea prin simpatie a durerilor altuia,— atâtea însuşiri ale poetului nostru. De asemenea vieaţa de familie explică o altă notă dominantă: duioşia, care «de sigur înăscută, a fost, şi ea, desvoltată prin vieaţa de familie, căci această însuşire nu se poate desvolta decît acolo, unde lupta pentru trai încetează, unde sufletul se destinde şi se înmoaie» Se poate să fie aşà, deşi istoria literaturii ar puteà aduce material contra acestei generalizări. Dar relevarea aceasta a duioşiei nu mă îndestulează. Paralel cu aceasta m'ar interesà să cunosc mai de aproape însuş felul artistic al duioşiei acesteia şi în direcţiunea aceasta preţioasele observaţiuni ale d-lui Ibrăileanu au nevoe să fie întregite.

Că în latura aceasta este o lacumă a criticei se vede mai clar atunci cînd d Ibrăileanu îşi pune întrebarea dacă da sau nu poetul este un pesimist. Răspunsul este cel întemeiat, că nu; şi orice observator atent va fi de aceiaş părere. Dar de ce nu e pesimist scriitorul care zugrăveşte atîta durere omenească, atîtea suferinţi nemeritate? In două locuri criticul ne dă aceeaş lămurire: peste filozofia socială a indaptabilităţii stă o altă filozofie, metafizică, aceea a micimei omeneşti, care face pe scriitor să privească dela o mare înălţime frământările noastre... «D-l Brătescu Voineşti este un cugetător, el priveşte vieaţa dintr'un anumit fel de vedere, are o filozofie asupra ei, — şi am arătat mai sus că opera sa este întruparea teoriei inadaptabilităţii, exprimată de altminterea de autor prin gura lui Andrei Rizescu... Iar această filozofie, să-i zicem socială, este dominată de alta mai înaltă, care este consolatoare, de filozofia micimii şi neînsemnătăţii lucrurilor omeneşti, îndată ce le privim dintr'un punct de vedere, care s'ar putea numi «universal»... Şi ca să rămânem încredinţaţi că aşà e, criticul ne aminteşte trei pasaje din micile povestiri ale scriitorului. Cam puţin, zicem noi, pentru o caracteristică atît de însemnată. Iar când observi mai deaproape, vezi că şi aceste trei se reduc şi nu rămîne decît *Cucoana Leonora*, care să cuprindă ca

o notă însemnată gîndul că între micimea ei şi ce rămîne din mărimea apusă a puterilor de odinioară nu e o prea mare deosebire. Cît priveşte celelalte două povestiri, nota amintită din *Inspecţie* e cu totul secundară, iar *Contravenţie,* după cum vom vedeà la locu potrivit, e greşit interpretată de d. Ibrăileanu ca şi de d. Dragomirescu, întrucât rezervele amîndurora provin din aceeaş eroare de optică: bucata care zugrăveşte vina lui Iosif Bailer nu-şi destăinueşte înţelesul, decît când o guşti ca o povestire de humor, o altă latură însemnată, dar nelămurită, a d-lui Brătescu-Voineşti.

Vedem deci că durerea văzută în planul micimii lucrurilor omeneşti nu poate să fie arătată ca o trăsătură a personalităţii scriitorului acesta. La doi poeţi însemnaţi ai noştri latura aceasta capătă în adevăr un relief deosebit: la Eminescu şi la Galaction, la cel dintâiu ca un orizont al negaţiunii, la cel d'al doilea, după cum am arătat cu alt prilej, ca o afirmare a netemeiniciei sfâşierilor de *aici* faţă de veşnicia de *acolo*. Orice povestire a lui Galaction e străbătută de această simţire, care alcătueşte însăş inima individualităţii lui creatoare. Dar la d. Brăteseu-Voineşti, dacă simţămîntul micimii lucrurilor omeneşti ar fi ceeace-l fereşte de pesimism, scriitorul ar rămânea un bine caracterizat pesimist; vibraţiunea netemeiniciei celor de aici nu stă în felul scriitorului nostru. Ce rol caracteristic ar puteà să aibă sublinierea «micimii şi neînsemnătăţii lucrurilor omeneşti» la un poet a cărui simţire esenţială e tocmai nestrămutata credinţă în anumite valori omeneşti şi afirmarea lor împotriva suferinţii, ridicolului, sfârşierii şi distrugerii celor care le reprezintă?

Pentru a formula atitudinea paginilor următoare faţă de însemnatele probleme ridicate de d-l Ibrăileanu, voiu preciză că nu mă unesc în păreri cu aceia care ar voi să mărginească toată cercetarea poeziei la analiza estetică; urmăresc deci ca o contribuţie însemnată rot materialul de fapte şi de consideraţiuni menite să-mi arate legăturile dintre operă şi vieaţa din care a purces. Văd bine că la temelia oricărei adevărate creaţiuni de artă stă o experienţă umană, dar ştiu totodată că, în starea de azi a ştiinţelor morale, această experienţă, dacă poate să-mi ajute înţelegerea, nu poate să-mi dea însăş explicarea cauzală a operei. De aceea, o privesc ca un însemnat mijloc menit să-mi controleze intuiţia procesului de creaţiune şi să pătrund pe cât cu putinţă mai adânc, acea problemă esenţială în jurul căreia se grupează de la sine toate cele relevate până acum: geneza creaţiunii

artistice. Aceasta însă, izvorând din însăş, individualitatea creatoare, o chemare esenţială a criticului este aceea de a pune în lumină acest factor hotărîtor care este personalitatea poetului: omul nu trebue să te facă să-l uiţi pe artist şi nici să-l pui pe al doilea plan Amănuntele cu privire la vieaţa şi situaţia socială a scriitorului sunt binevenite întrucât ajută să pătrundem psihologia lui artistică. Şi formula care vrea să cuprindă intuiţia aceasta se cuvine să fie aşà, încât toate întrebările secundare (ca, în cazul nostru, întrebarea dacă dau sau nu scriitorul e un pesimist, etc.) să fie în conglăsuire cu ea şi încreaga creaţiune să confirme formula esenţială.

Critica astfel concepută poate fi o forţă activă de îndrumare. Iar îndemnurile numai atunci vor fi rodnice, când vor fi scoase din însăş intuiţia exactă a personalităţii creatoare.

D-l Brătescu-Voineşti a fost îndreptat spre dramă, pentrucă are înşuşire de dialog — şi le are — şi spre roman, pentrucă are priceperea vieţii specifice româneşti sub forma cea mai caracteristică a ei, *inadaptabilitatea*. Dar în dramă d. Brătescu-Voineşti n'a dat ceva la înălţimea aşteptărilor. Şi cum ar fi putut dà, când viziunea voinţelor în conflict e departe de a fi un dar esenţial sădit în felul lui de a privi vieaţa? *Sorana* e înfăţişarea unei valori sufleteşti, care suferă şi se jertfeşte în chip tăcut; ce povestire, ar fi fost aici material remarcabil, ca dramă nu există.

Tot atât de puţin potrivită ni se pare îndrumarea spre roman; şi aş dori ca o viitoare creaţiune să desmintă judecata aceasta. O fac însă întemeiat pe faptul că, dacă ţara noastră e o ţară de prefaceri, care oferă destul material de inadaptare, individualitatea poetului nu poate vibra artistic decât în faţa unor anumite valori omeneşti, fără să le urmărească schimbările şi să adâncească vieaţa privită în total, cerinţi esenţiale pentru un roman. Dovada stă în *Din lumea dreptăţii*, care se îndrumează spre roman şi care în adevăr are scăderi, tocmai din cauza aceasta, după cum vom vedea la locul potrivit.

Ne apropiem astfel de chipul cum d. Ibrăileanu înfăţişează însuşirile artistice ale poetului. Şi aici avem contribuţii remarcabile. Invederarea locului pe care-l ocupă vieaţa de familie, arătarea felului cum e concepută iubirea şi cum e zugrăvit copilul, relevarea duioşiei şi a distincţiei scriitorului, sunt observaţii care ne înlesnesc adâncirea operei. Cu totul remascabilă prin pătrun-

derea şi fineţea analizei sufleteşti e partea aceea care ne arată de ce natura are un rol redus în creaţiunea aceasta: nu vieaţa de instinct sau a senzaţiilor, atârnătoare direct de natură, e materialul plăsmuirilor d-lui Brătescu-Voineşti, ci vieaţa mai înaltă a conştiinţei, care nu e în directă dependenţă de natură, e zugrăvită în povestirile lui. Iată de ce natura propriu zisă e redusă ca parte descriptivă şi în locul ei se dă o deosebită atenţie încunjurimei umane: grădină, casă, etc. aspecte care oglindesc sufletul eroilor.

Deasemenea observaţiile cu privire la însuşirile pur artistice, la stilul transparent şi fără imagini căutate, la puterea de a concentrà, de a pune în lumină situaţia cea mai expresivă şi cuvântul unic, la însemnata însuşire de a înfăţişà lucrurile prin impresia deşteptată asupra persoanelor, la chipul potrivit cum mânueşte dialogul, etc., toate aceste observaţii sunt contribuţii foarte folositoare la înţelegerea scriitorului.

Dar recunoscând însemnătatea acestor observaţii, de care ai nevoie şi te ajută să adânceşti un scriitor, de ce îţi fac totuş impresia că stau toate pe un plan. Evident: înţelegerea critică este transpunerea unor intuiţii estetice în în înţelegere analitică. In această transpunere însă, care de fapt este un răsunel mai prelung, mai adâncit, mai conştient, în un suflet cu rezonanţă bogată şi înţelegătoare, dacă nu păstrezi contactul cu întregul organic al emoţiunei de artă, poţi să dai o expunere conştiincioasă, amănunţită, a elementelor de care se serveşte un poet, dar rişti să pierzi din vedere esenţialul rostul organic al mijloacelor artistice, ca părţi necesare în economia unui întreg sufletesc viu. Atunci înfăţişarea mijloacelor artistice se face ca şi cum toate ar sta pe acelaş plan, când de fapt fiecare poet e un echilibru unic de însuşiri care se întregesc reciproc pentru a deşteptà emoţiunea de artă. Se cere deci ca în fiecare moment al cercetării estetice să ţii seamă de această realitate primordială. Altfel ajungi să dai proporţii mari unor momente secundare şi să treci cu vederea sau să reduci tocmai ceeace e esenţial. O dovadă caracteristică o avem chiar în critica de care ne ocupăm. Potrivit acesteia, d-l Brătescu-Voineşti este scriitorul care ne înfăţişează necontenit cazuri de inadaptare proprii vremii şi ţării noastre în epoca aceasta de prefacere. Admitem că formula e îndestulătoare. Dar aceasta nu este decât latura externă, sociolo-

gică, a caracterizării. Care este însă echivalentul ei ca mijloc de expresiune artistică? Zădarnic l-am căutat să-l vedem pus în lumină, încă o urmare a faptului că miezul explicărei nu e lămurirea aspectului lăuntric al poetului în ce are el mai caracteristic. Şi este evident că între nota dominantă a unei individualităţi creatoare şi mijlocul artistic cel mai des mânuit, trebue să fie o strânsă legătură, întrucât personalitatea creatoare şi opera sunt două aspecte ale aceleaş realităţi.

Este caracteristic faptul că din cîte mijloace artistice relevează d. Ibrăileanu la poetul nostru, acela care are o întindere mai redusă este antiteza: în jumătate de pagină este amintit, exemplificat, aşa cum ai menţionà acest mijloc la orice alt poet. Dar chiar în ipoteza că «inadaptabilitatea» ar caracterizà deplin de poet, se cuvenea o deosebită atenţie efectelor de antiteză: experienţa literară arată că tocmai în vremurile de prefaceri mari ea capătă un rol deosebit şi e mai frecventă: la V. Hugo, la scriitorii germani nu numai din perioada romantică, dar şi din direcţia «Das Junge Deutschland», etc. Avînd însă ca preocupare de căpetenie pătrunderea vibraţiunii constante a sufletului creator şi a mijloacelor artistice prin care opera trăeşte în conştiinţa cititorului, observi curând, cu deplină claritate, că după cum centrul personalităţii creatoare a poetului nostru este viziunea lumii sub un anumit contrast de valori, tot astfel cel mai des mânuit, mai expresiv şi mai personal dintre mijloacele artistice este tocmai contrastul, cum se va vedeà la locul potrivit.

Dar cu toată deosebirea punctului de vedere (şi în cursul cercetării ea va apăreà tot mai vie), trebue să recunosc adevărul că paginele d-lui Ibrăileanu cu privire la poetul Brătescu-Voineşti sunt printre cele mai remarcabile, pe care le-a adus până acum critica noastră. Nimeni nu va citì studiul acela, fără să culeagă un real folos. El aduce un plus însemnat, este un pas hotărît în direcţiunea desvoltării criticei noastre ca disciplină ştiinţifică, chemată nu numai să valorifice, dar să şi explice. Căci problema de căpetenie a criticei noastre şi îndrumarea ei necesară pentru a răspunde nevoilor zilei de azi este constituirea studiului poeziei neamului ca o specialitate cu destule chezăşii ştiinţifice. Numai prin acest plus cercetarea poeziei îşi va puteà căştigà azi autoritatea pierdută dela Maiorescu încoace şi, curăţind terenul de tot ce e nechemat, punând în adevărata lumină tot ce e element de vieaţă trainică, deschizând căi în adevăr nouă, va puteà devenì un factor viu în cul-

tura de azi. Pentru a fi văzut în studiul d-lui Ibrăileanu o străduință remarcabilă în această direcție, — iată de ce ne am ocupat în deosebi de el.

Dar pentru a arătà problemele actuale ale criticei la noi, plusul pe care se cuvine să i-l cerem, e nevoie să privim deaproape încă un alt aspect al ei.

D. CARACOSTEA

DIN COPILARIE

Cu glas domol bunica îmi cetește
Uitându-se prelung prin ochelari,
Iar eu ascult adânc, cu ochii mari,
Abea mai răsuflând, când se oprește.

Și flacără în sobă urmărește
Romanul celor patru mușchetari;
Pe când râzându-și de vizionari,
Motanul toarce filosoficește!

O glastră 'neremenește pe-un colțar,
Un fir de busuioc pe-o etajeră
Adoarme lâng'un șir de chihlimbar...

Și'n rame vechi, o doamnă de nalt rang
Privește râvnitor o baiaderă
Pe care-o fură un orang-utang!

ALICE SOARE

CATRE ZÂNA PACII

Te simţ iar, zâno, în sfârşit, pe-aproape,
Cu zâmbet de lumină ni te'ntorci,
Cu urme doar de lacrămi pe pleoape,
Ca tort de isbăvire să ne torci.

Veşmârtul feciorelnic, alb, ţi-l văd
Stropit de sânge încă — ne'nfioară;
Prin preajmă-ţi, clocot, scrum, alean — prăpăd,
Iar tu zâmbeşti, à vis, à primăvară!

Ce noapte ni s'aşterne, fără tine!
Nimic nu e pe lume mai de preţ.
Comorilor lui Cresus li se'nchine
Nebunii: tu doar le faci bun măreţ!

De dragul tău, o zâno, spicul greu
Se'ndoae, 'ntremur tot, de 'nfiorare,
De tine tăinuindu-ne, mereu,
In lanuri aurii, dulci guri de boare.

De 'ndemnu'ţi blând, pământul, sânul plin
De-atâtea bunuri, ni-l deschide, darnic,
Şi cerul sfânt adâncu-i de senin—
Că'ndemnu-ţi, zâno, nu-i nici când zădarnic.

De'ndemnu-ţi blând, al soartei veşnic fus
Işi răsuceşte-atât de spornic firul!
Şi'n tine bizuiţi, câţi şi-au mai pus,
Sfinţi preoţi, spre lumină patrafirul!

Şi câte lanţuri crâncene-au mai frânt,
Lumină răspândind în întuneric!
Şi câtor taine-au dat desnodământ
Pân'datu-i-a şi-adâncului eteric!

Cu vise-atât de dragi al nostru dor
Ni-l împleteşti, spre licăriri din zare,
Cât farmec pui tu'n amăgirea lor,
Să nu ne înturnăm de pe cărare!

Avânturi, ca de vultur, tu ne dai,
Pornindu-ne mereu spre-o nouă ţintă,
Şi, ca prin farmec, la impas, răsai—
Şi-o mână mică fruntea ne-o alintă.

Şi, 'nfiorată, ne şi'mbii, ades,
Sub bolta vremilor de mult trecute,
In care, ca 'ntr'un templu sfânt, ne ies,
Sub candeli, dragi icoane cunoscute.

Ce duioşie'n ale lor priviri!
In lacrămi mari simţi ochii că-ţi înoată,
Ci ele-aduc şi alte amintiri,
De-ţi vezi vieaţa, 'ndulce deapăn, toată!

Şi-acuma, zâno, ni te'ntorci, să pui
Pe-atâtea răni, ce sângeră, deschise,
Balsamu-ţi sfânt, la fel cum altul nu-i,
Scântei s'aprinzi, de noi nădejdi şi vise.

CI clocot'a furtună încă'n zări
Şi-amarnic jar pe sufletele toate,
Tu ne zâmbeşti din largul marii ţări—
Şi iată-ni-l şi-amarul c'alinat e!

Ce sfântă îndurare ai avut!
Treceà urgiea morţii — vijelie,
De par'că lumii capăt ar fi vrut
Să-i pue, prăbuşind-o pe vecie,

Şi tu, cu ochii'n lacrămi către cer,
Cu mânile tremurător întinse,
Spre noi, dintr'un înegurat ungher,
Cum ne mai rogi — ce rugăciuni aprinse!

Iar noi, de-a fiarei furie orbiţi,
Nu vream să ştim şi vălul depe faţă
Ţi-am smuls, pe mâni de sânge cald stropiţi,
Că te-am lăsat, plecând, mai fără vieaţă...

Iar, când, sfârşiţi de-atâtea răni şi alean,
Ne blestemam sălbatica cruzime,
Crezând că'ntreaga jertfă ne fu'n van,
Tu, răsărit-ai din întunecime!

Ci, blândă zân', acum tu ştii ce răi
Ne-a'nfăptuit A-tot-zămislitorul
Şi'ndură-te, ca de copii tăi,
Cari, rătăciţi, ţi-au dus amarnic dorul;

Indură-te şi-à drag la caldu-ţi sân,
Ca pe-un bolnav copil, ne strânge, iarăşi,
Povestea ruptă reîncepe-o, pân'
O să ne-ajungă somnul-blând tovarăş...

Şi ţipe-avanul crivăţ, cât o vrea,
Ţâuitor, pe la fereşti, pe hoarnă,
Noi vom visà mereu povestea ta
Şi n'om mai tresărì de... tun, de goarnă...

Şi poartă-ne pe colnici, văi şi lunci,
Să ni se umple de mireasmă pieptul,
In mândru codru du-ne, ca pe-atunci,
In cântul păsărelelor, de-adreptul!

Şi-aşà, aminte să ne tot aduci
Ce noapte ni s'aşterne, fără tine,
Tot ne'nfioare cruntele-i năluci —
Ca sufletu-ne 'nveci să ţi se'nchine...

Ci, pân'atunci, ne'nvaţă, zâno, cum
Din noi să stingem focul vrajbei, care
Ne'ntunecă vederea azi, duium
De lupi când ne pândesc dela hotare!...

GR. PARASCHIVESCU

NOAPTE DE VARĂ

Din depărtări albastre, prăfuite
De-argintul străveziu al lunei pline,
Ce svonuri surde-ajung până la mine
Şi 'n pacea nopţii răscolesc ispite ?

Eu — nu mai sunt al meu de mult... In mine
Tânjesc dorinţe vechi, neisprăvite...
Ce veste bună cerul îmi trimite ?
Ce zori răsar ca 'n orele senine ?

Eşti tu, norocul meu de altădată ?
Nădejdea mea, lumina fermecată,
Isvorul bucuriei din afară ?

O nu ! Sub ploaia razelor de lună
Nu-i nici un svon, nu-i nici o veste bună...
E numai visul unei nopţi de vară !

I. PAJURĂ

DREPTURILE

Domnul şef de serviciu a plecat de alaltăeri în inspecţia judeţului, de unde nu se va înturnà decât peste unsprezece zile. Trebue să meargă în multe părţi şi cu prilejul acesta poate îşi va vedeà şi pogoanele dumisale de vie din Dealul-mărului. Tocmai acum, pe vremea culesului, vorba veche că «ochii stăpânului îngraşă calul» cuprinde mai mult adevăr ca oricând.

La birou, se înţelege, treburile vor merge după obiceiu, adică, foarte bine. Domnul şef al serviciului a dat ordin registraturei să împartă îndată hârtiile la cele trei birouri, unde vor fi rezolvate, lucrate şi semnate în numele dumisale; afară de acest procedeul legal de altfel, domnul şef se mai sprijină şi pe-o deosebită încredere în subalternii săi, tustrei şefi de birouri clasa întâia, fiecare cu personalul încadrat complet: şefi de birou clasa a doua, amploiaţi clasa întâi, copişti principali şi aşa mai departe.

Lucrul de obiceiu se revarsă deopotrivă peste tot; despre biroul B se poate spune însă că duce o povară ceva mai mare, după socotelile statistice: ceva mai multe hârtii, şi mai ales, cevà mai multe audienţe, — dar lucrul nu se bagă de seamă şi aceasta mulţumită domnului şef de birou clasa a doua, Istodorescu, un om de o energie şi îndemănare recunoscută, precum şi domnişoarei Pădureanu, subşefă de birou clasa întâi. Toată lumea ştie şi recunoaşte acest lucru: doi funcţionari model, doi tovarăşi de lucru într'o deplină şi armonioasă atmosferă.

«Căci, hotărât — recunoaşte însuş domnul Istodorescu— dacă ar lipsi spiritul de reciprocă înţelegere, serviciul n'ar putea face un pas... Nu este-aşa ?...»

Aşa-i; totuş domnişoara Pădureanu are un *totuş*. Dumneaei are aceeaşi vechime de serviciu cu domnul Istodorescu: copişti odată,

amploiaţi au fos înaintaţi odată, şefi de birou clasa a doua iarăşi odată, dar când s'a ivit loc vacant pentru şef de birou clasa întâia, domnul Istodorescu s'a sucit, s'a învârtit şi-a puş mâna pe el. Din această pricină, în Ianuarie, anul trecut, între domnul Istodorescu şi domnişoara Pădureanu, a fost o discuţie furtunoasă.

Domnul Istodorescu avea două argumente puternice: întâiul, că locuri vacante pentru şef de birou clasa întâia n'au fost de cât unul singur; prin urmare superiorii nu puteau să-i recomande la înaintare pe amândoi. Al doilea argument — pot spune: încă mai puternic — era de natură socială: între un bărbat şi o femee, când era vorba de a fi puşi în capul unui birou, nu se putea admite de cât bărbatul. Deci, domnul Istodorescu a fost înaintat, iar domnişoara Pădureanu a rămas.

De-aici, din Ianuarie anul trecut şi până acum în Septembrie, în fiecare zi se discută această chestie arzătoare, a dreptului de întâetate; spre lauda amânduror părţilor, însă, argumentele pro şi contra sunt cu totul obiective.

«Ce a fost s'a trecut! zice domnişoara Pădureanu, voi pune chestiunea cu totul pe târâm principial şi voiu dovedi-o!»

Aceasta, în fiecare dimineaţă şi mai ales în zilele când domnul şef al serviciului se află plecat în inspecţie în judeţul cu Dealul-mărului.

«Bine, primesc!» îi răspunde domnul Istodorescu.

Da, dar o discuţie ca aceasta, care fatal se va reduce la alta, şi anume la aceea a «drepturilor femeii», — are nevoie de cea mai mare atenţiune; prin urmare, domnul şef de birou Istodorescu dă ordin omului de serviciu ca uşa să fie şi să rămâie închisă:

«Hârtiile şi audienţele, — când voiu suna; înţelegi?»

— Inţeleg, domnule şef...

— Aşa»

Şi aşezându-se bine în fotoliu, invita pe domnişoara Pădureanu să-şi desvolte argumentele:

— Poftiţi, domnişoară!.. S'auzim!.. Voiu fi numai ochi şi urechi, şi-ţi voiu răspunde punct cu punct... Şi domnul Macovei care este de faţă va binevoi să ne slujească de arbitru, ca totdeauna... Poftiţi!...

Aşează apoi hârtiile cevà mai de-oparte, îşi sprijină coatele pe birou şi aplecându-şi obrajii peste pumni, încremeneşte, surâde şi aşteaptă...

Domnul Macovei, impiegat clasa întâi, este încântat de această binevoitoare atenţie, îşi aşează coala de hârtie albă, ca pentru scris, şi rămâne aşà, cu privirile întoarse spre stânga.

«Poftiţi, domnişoară! zice iarăş domnul Istodorescu.

— Domnule Istodorescu — începe domnişoara — argumente noi nu voi aduce de astă dată, voiu combate însă pe cele propuse de adversarii femenismului şi voi începe cu presupusa inegalitate pe care bărbaţii o cred ca o aşezare a firei. Nu... nu!.. Firea nu s'a gândit nici odată să nedreptăţească femeia. Nu puneţi, vă rog, dumneavoastră bărbaţii, în cumpănă, denumirea cu care ne onoraţi, — «sexul slab» : E o iluzie. Noi, orăşencele, suntem întradevăr cu mult mai slabe sub raportul fizic decât bărbaţii. Aceasta este o urmare a lipsei de exerciţii, a lipsei de latitudine în care bărbaţii, lacomi şi geloşi, ne-au încătuşat. Dacă ne-ar fi dat voe să îndeplinim slujba tăetorului de lemne, a factorului poştal, a hamalului din gară, — ziua şi noaptea, — şi mai ales noaptea, — înţelegeţi dumneavoastră? am fi dobândit o constituţie fizică paralelă cu a bărbaţilor, şi denumirea de «sex slab» n'ar mai avea pentru noi înţeles. Aşa este... Nu luaţi, prin urmare consecinţa unei abdicări impuse nouă, femeilor, zi cu zi, an cu an, generaţie cu generaţie, ca ceva intru totul firesc.

Dacă ni s'ar da drepturile vechi — libertatea deplină — dacă ar dispare prejudecăţile, noi, femeile, după câteva generaţii am revenì la aceea ce strămoaşele noastre au fost: deopotrivă întru totul bărbaţilor, ca putere de rezistenţă, ca putere de lucru, ca folos adus la gospodăria comună... Este aşà, — ori ba? Răspundeţi... »

Ca'n totdeauna, domnul Istodorescu a ascultat cu toată luarea aminte.

«Răspundeţi, domnule Istodorescu !» îl îndeamnă, biruitoare, domnişoara Pădureanu.

— Domnişoară! face rar, domnule Istodorescu aţintindu-şi privirile 'n masă, — întâi, să-mi daţi voe să întreb pe domnul Macovei, dacă a reţinut întregul schelet al argumentării dumitale, pentru ca apoi, după observaţiile mele, să fiu sigur asupra chipului cum va decerne dreptatea... Aţi înţeles, domnule Macovei, spusele domnişoarei Pădureanu ?...»

Domnul Macovei, — ce poate spune!... Ca june neexperimentat în acest soiu de chestiuni, fireşte... dar nici nu poate

spune că n'a înţeles. Ar fi o ruşine... De altfel, la dreptul vorbind, îşi dă sama chiar că domnişoara Pădureanu are dreptate. «Să vedem — îşi zice în gând — cum va întoarce-o acum domnul şef de birou...»

«Am înţeles, domnule şef! Se înţelege c'am înţeles..

— Bine! Acum voiu răspunde eu, vesteşte şeful de birou.

Domnul Istodorescu îşi plimbă de câtevaori ochii de la o margine la alta a mesei, şi ca şi cum ar fi vorba de un lucru cu totul uşor, începe:

«Domnişoară, trebue să recunosc de la început că chestiunea este pusă şi desvoltată de dumneata cu deplină măestrie: încă de pe băncile şcoalei am învăţat cu toţii că organul lipsit de funcţiuune, se atrofiază, dispare, şi că, dimpotrivă, prin revenirea lor la rosturile iniţiale, îşi recapătă formele şi aptitudinile avute... Suntem de acord, şi cred că alături de mine, de aceeaşi părere este şi domnul Macovei... Numai, dă-mi voe să spun că măestria argumentării cade, îndată ce voiu privi lucrurile, nu în această lumină pe care voiu numi-o mecanică, şi nu sprijinind-o pe un pretext sentimental, pe egoismul bărbaţilor: Indepărtarea femeilor de la lucrările cari le-ar fi menţinut gradul de desvoltare fizică şi care, să-mi daţi voe: eu niciodată nu cred c'a fost egală cu cea a bărbaţilor. Nu trebue să generalizăm niciodată excepţiile. Vor fi femei cari printr'un defect organic sau printr'o anumită impunere, ajung nişte adevărate disponibilităţi casnice pe cari nevoia sau capriciul nu le opreşte să îndeplinească funcţiuni manuale cari par mai potrivite bărbaţilor, — vorba dumitale, — să tae lemne, să păzească noaptea, şi altele. Aceste excepţii uneori sunt într'adevăr tutelate ca nişte copii; sunt, dar sunt în acelaş timp nişte veritabile excepţii, cari cer un tratament a parte, potrivit convenienţelor sociale pe cari ne-am deprins să le socotim folositoare astăzi. Rămân însă, domnişoară, majoritatea femeilor nestrămutate din ramura lor de activitate, *acasă, în* mijlocul gospădăriei; acestea nu sunt supuse unui regim obsolutist, ci unei rânduelí fireşti. Cine trebue să stea acasă, lângă leagănul copiilor, poate, intre timp, să aibă şi grijile serviciului interior, ca să zic aşà, fără ca prin aceasta să creadă că acest serviciu este mai puţin important ca cel exterior, al alergării sau al muncii mai grele, care rămâne în sarcina bărbaţilor....»

Biruitor, domnul Istodorescu îşi roteşte privirile dela un colţ ai camerii, la altul şi zice:

«Domnişoara Pădureanu va fi bună, înainte de a alergà la arbitrajul domnului Macovei, să-mi răspundă: este sau nu este aşa?

— Nu este — îi răspunde domnişoara Pădureanu, şi iată de ce...»

Atâtea motive sunt, şi domnişoara Pădureanu, făcându-şi floricele cu creionul, pe unghiuţele-i trandafirii, le desvoltă pe toate: unul, două, trrei... Domnul Istodorescu ascultă cu linişte; domnul Macovei, la fel, bucurându-se că nu i se cere părerea. Dacă în unele privinţe se pare că domnul Istodorescu are dreptate, luând ca obiect al discuţiei regimul femeii măritate,—

«Să-mi dai voe să cer clarificarea părerii în cazul când femeia este în afară de acest regim, când căsnicia nu există, când acest lanţ greu nu atârnă de picioarele noastre...»

Apoi:

«Pardon, domnule Macovei, te rog să nu-ţi exprimi părerea prin gesturile dumitale, înainte de a ascultà replica domnului Istodorescu. Eu nu văd, între domni neînsuraţi şi domnişoare, absolut, — dar absolut nici o deosebire...»

Domnul Istodorescu îi răspunde, şi după felul cum domnul Macovei îl aprobă — poate că fără să vrea şi poate că în necunoştinţă de cauză, ca un june ce este, — domnul Istodorescu rămâne încredinţat că se află pe calea cea bună.

«Vă rog, — zice dumneasa — mă voi rezumà îndată».

Şi fiindcă pe sală s'auziau tropăituri şi vorbe, domnul Istodorescu sună servitorul

«Vezi, domnule, să fie linişte... Ce-i asta?...

— Sunt două cucoane: vor să intre, să vă întrebe ceva...

—Acuma?.., S'aştepte o clipă... Da... da... Aşa... Mă rezum: Părerea dumitale că domnişoarele, sau mai bine zis femeile nemăritate, trebuesc în tot cazul scoase din regimul căminului care împarte fatal oarecum rolurile bărbaţilor şi ale femeilor, este iarăş, după mine, netemeinică... Domnul Macovei va fi atent şi va observa dacă am sau nu dreptate... Domnule Macovei, domnişoara Pădureanu zice că dacă cedează, când e vorba de femeile măritate, nu cedează când e vorba de domnişoare...O eroare profundă! Intr'adevăr, ce-i o domnişoară?... Este ea un om, un individ bine fixat în atribuţiuniie sociale? Eu cred că nicidecum; un regim al domnişoarelor

nu există, şi totuşi l'am caracteriza, ar trebui să-l numim regimul unui provizorat, uneori mai scurt, alte ori mai îndelungat, — regimul aşteptării, cu multă îngrijorare, cu foarte mult neastâmpăr, către *celalt regim*, care face obiectul preocupărilor noastre...»

Domnişoara Pădureanu, spre marea nedumerire a domnului Macovei, recunoscù în această privinţă că toată dreptatea stă de partea domnului Istodorescu. Aşa este: o domnişoară din nenorocire, nu poate decât să aştepte... Din nenorocire... Gândindu-se câteva clipe, nici nu-şi poate închipui că s'a putut întâmpla vre-o dată altfel.. Bietele fete, totdeauna au suferit aşteptând... Totdeauna au fost victime, fără drept de a alege, fără drept de a se impune... Sex slab, sex blăstămat!... Da!... Ea însăşi, domnişoara Pădureanu, Doamne! — câte ar putea să-şi mărturisească sie-şi, de pe acum paisprezece ani, pe când era în penultima clasă a externatului, şi sfârşindî, vai! — cu eterna nădejde a zilei de mâini!

«Bine, domnule Istodorescu această laturе a chestiunei s'o lăsăm de-oparte; la această concesiune nu mă silesc argumentele dumitale, ci neputinţa mea de a-ţi prezenta probe pe care dumneata ca bărbat să le poţi înţelege.

Vom rămâne astfel să discutăm regimul femeii casnice, pe care-l socoteşti singurul în drept a forma un obiect de atenţiune...

Inainte însă de-a porni mai departe, domnul Istodorescu găsi cu cale, în urma acestei înfrângeri, să rezume:

«Domnişoară, dacă este aşà, dă-mi voe acum să stabilim următoarea întrebare: prin faptul că femeia angajată în regimul casnic renunţă la unele îndeletniciri, de la sine se înţelege că devine incapabilă de a-şi da părerea asupra lor. O femeie, de îndată ce se declară sau este declarată incapabilă de a face serviciul militar, nu poate fi consultată în chestiunile militare şi exemple ca acesta, se pot găsi o sută... Răspunde-mi dacă subscrii sau nu....»

Domnişoara Pădureanu ezită îndelung şi asează linişte făcu pe uşier să apese uşor pe clanţă şi să întrebe pe domnul şef de birou dacă poate primi pe cele două doamne, cari aşteaptă de la ora nouă, rezolvirea unor petiţiuni.

«Te rog, lasă-mă în pace, domnule!... făcù domnul Istodorescu sătul de atâta insistenţă.

Dumneata nu vezi?...»

Uşierul vedeà şi ştia că dacă până la ora aceea nu intraseră

la domnul şef al biroului B. nici hârtiile urgente ale registraturii audienţele se amânau de la mine. Şi deci se auzi îndată pe coridor.

«Mâni..., mâni la nouă şi jumătate; astăzi nu se mai poate!..

—Dar bine, domnule, noi aşteptăm de azi dimineaţă...

— Nu, nu! — încheie uşierul, mâni la nouă şi jumătate; astăzi sunt lucrări urgente...

— Fi!... se miră domnul Istodorescu, uitându-se la ceas... Intr'adevăr, unsprezece şi douăzeci şi cinci... Cât de repede a trecut vremea!... Imi pare totuş bine că am ajuns după aceste interesante discuţii să stabilim câteva puncte în contraversata chestiune a drepturilor femeii... E o problemă deficilă, însă, cu răbdare, şi mai ales cu bună credinţă, se poate desbate uşor... Fireşte, trebue pe lângă aceasta şi puţină experienţă în viaţă...»

Domnişoara Pădureanu zâmbi.

Domnul şef de birou Istodorescu găsi de bun să completeze.

«...căci, să nu crezi dumneata domnişoara, că în chestia femeiască, bărbaţii însuraţi şi femeile măritate, au mai multă experienţa decât domnişoarele şi cavalerii...»

Şi pe când domnul Macovei căuta să aprobe această originală părere, domnul Istodorescu şi domnişoara Pădureanu îşi luau hainele şi pălăriile şi se apropiau de uşă.

«Poftim domnişoară! — zice domnul Istodorescu.

— Pofteşte dumneata! — îi răspunse domnişoara.

— Nu!... Intâi — sexul frumos...»

Şi domnişoara Pădureanu, sprintenă şi veselă se supuse acestui act de politeţă din partea fostului ei coleg, care de ce să nu-şi spună în sine — niciodată nu i-a fost antipatic.

Domnul Macovei rămase. După un sfert de oră de cugetare, junele amploiat adună vravurile de hârtii de pe cele două mese ale superiorilor săi şi începu să lucreze la cele pe cari le credea că prezintă mai multă urgenţă:

In gând, îşi zise:

«Face, pentru onoarea de arbitru ce mi s'a încredinţat într'o chestiune aşa de importantă pe ziua de astăzi, să prelungesc, c'un ceas, lucrările cancelariei...».

Tudor Panfile

CANTECE

I.

Fir de iarbă verde,
Fraged şi plăpând,
Ese să desmerde
Ochii lăcrămând;

Ochii, care poartă
Jalea unui vis,
Hărăzit de soartă
Şi de ea ucis!

Viu, sclipind în soare,
Firul ierbei moi
Spune: «vin cocoare,
«Iarăş — vin la noi!

«Zâna primăverii
«Sămăna-va flori —
«Şi 'npânzi-va merii —
«Mâine — până'n zori!

«Alte visuri, alte
«Bucurii răsar,
«Cum în goluri 'nalte
«Veşnic stele apar!...»

Pir de iarbă verde
Firicel plăpând,
Vine să desmerde
Inimi suspinând?

II.

Vânt de primăvară,
Vânt învietor,
Adă'n suflet iară,
Adă 'ntâiul dor!

Răscolite patemi
Potolind acum,
El din nou arate-mi
Al vieţii drum!...

Dalbă dimineaţă
Vremilor s'apuc, —
Şi să-mi cânte 'n faţă
Cântecul de cuc!...

Vânt de primăvară,
Vânt mângâietor,
Adă 'n suflet iară,
Adă 'ntâiul dor!...

ELEGIA PRIMAVERII

Aprinde-mi iar, frumoasă primăvară.
Făclia suferinţelor dintăi,
Să-mi ardă ca luminile de ceară
Târziu când se vor duce solii tăi.
Mi-e sufletul un cuib pustiu, căci nime
Pe marginea lui rece nu mai cântă;
Un stol de gânduri strânse'n adâncime,
E viforul ce astăzi mă frământă.

Nu-mi mai surâde nici o rază, pieptul
De pliscuri ascuţite sfâşiat,
Işi cere'n sărbătoarea vieţii dreptul,
Dar primăvara lui s'a îngropat.

Cum zmulge vântul rădăcini din stâncă
Şi prăvăleşte brazii în furtună,
Din inima mea volbura adâncă
Despoaie cea mai fragedă cunună.
Dar nu mai pot să plâng, durerea-mi cere
Şi cea din urmă lacrimă şi ţipă
Ca un cocor ce'n golul nopţii piere,
Când trăsnetul îi zmuge o aripă.

Am strâns din câmpuri flori scăldate'n soare,
Le-am împletit, dar toate s'au uscat,
Căci celei ce mi-a râs cum râde-o floare,
Sfiindu-mă, nici azi nu i le-am dat.
Mi-e dor de sânul mamei să-mi potoale
Cascada năzuinţilor şi blând
Cuvântul ei alinător şi moale
Să alunge vijeliile din gând,

Am tremurat după un strop de rouă,
Am râs când răsăria în ochi de floare,
Şi mai târziu cu mânile-amândouă
Mi l-am cerut, dar se topise 'n soare.
Singurătatea s'adânceşte'n mine
Şi zi de zi nu mă mai ştiu nici eu,
Un vultur prăvălit din zări senine
Se sfâşie la căpătâiul meu...

1 Aprilie 1921 CONST ASIMINEI

PORTRET

Piciorul mic şi gura mică,
La chip asemenea frumoasă,
In totul — e voluminoasă,
Şi totuşi este uşurică.

E. I. V.

LEGENDELE LUI NOVAC

III

Erea un balaur de se făcea om şi venea 'n scapătu soarelui şi să băga pe coş la o fată. Intr'un rând loat'o pe fată pe coş şi-a dus'o'n munte.

A auzit de daravela asta Novac, un om din Turcia şi s'a dus dupe tată 'n munte, c'o băgase balauru 'ntr'o peşteră. Şarpele pleca dimineaţa şi venea tomna după ce scăpătà soarele.

A căutat Novac toţ munţâi di la Severin până la Jii şi-a găsât pe fată. Fata i-a eşit 'nainte plângând şi i-a zâs să să ducă că vine şarpele şi 'l omoară. (Şarpele venea cum sâmţa că s'apropie cineva de fată). A venit balauru şi-a dat în Novac de la băgat în pământ până la piept. Novac a loat o lance şi-a dat în balaur şi l-a lovit în şira spinării. A fugit balauru... Fata a loat o piatră şi-a săpat şi l'a scos. N'ar fi putut să'l scoată, da a scobit c'o piatră loată di la balaur, că balauru avea trei pietri, doo mai mici şi una mai mare. A loat pe-a mare şi-a săpat cu ea. De unde l'a scos pe Novac a rămăs brazdă.

Şarpele a fugit şi s'a băgat în Dunăre. Easă musca de-acolo. Dălacu e tot din musca aea.

N. Gângioveanu. Mehedinţi

IV

Pe linia Jiiului di la Bocovăţ spre Leamna e un şanţ mare : «brazda lui Novac». Ii zâce aşa c'a rămas din vremea când a tăiat Novac balauru.

Novac erea din Turcia, şi-a auzât pe Turcii de venia pi la noi în ţară, că e un balaur de face râu la lume. Când a venit din Turcia s'a suit pe dealu di la Sfântu Dumitru din Craoiva şi-a tras cu suliţăle dupe el. Balauru a loat'o la fugă şi el îl tăia di la coadă la cap. Cum fugea aşa balauru, a dat în Dunăre. De-acolo iasă musca.

V

Erea un şarpe mare şi nu putea niminea să'l omoare. Atunci a venit Novac din satu Novacu şi-a 'nceput să'l tae di la coadă spre cap.

Sarpele a loat'o pe fugă şi, pe unde mergea, făcea ogaş. A fugit pănă'n marginea Dunării şi numa capu i-a ntrat intr'o crăpătură. De acolo iasă musca.

Argetoaia-Doljiu

VI

Erea un şarpe mare 'n ţara noastră şi să dovedea nima s'ăi pue capu. Unu Novac, om ţapăn şi cu coraj a făcut un cuţât mare şi la 'ncercat să vadă dacă tae şi-a retezat cu el vârfu unui munte, de'i zăce «Retezatu». Când a văzut cât tae cuţâtu, a zâs: acuma sânt bun pentru şerpe şi s'a loat dupe el. Unde'l ajungea, îi tâia din coadă. Tot aşa până i-a rămas numa capu şi-atunci a intrat într'o văgăună din munţăi Mehedinţului. De-acolo iasă musca şi intră pe nasu vitelor de le omoară.

G. Stroe Panaghia-Doljiu

VII

Era un şarpe mare şi s'a luat Novac dupe el cu calu prin munte, că făcea rău. Muntele era moale şi pe undea-o trecut ei o rămas dâra şarpelui şi copitele calului de să cunosc şi astăz. Gonindu-l aşa, şarpele s'a dat dupe-o măgură. Novac atuncea l'a loat di la coadă cu tăiatu şi şarpele i-a zâs: pân'acuma n'am făcut râu, da de-acuma am să fac rău.

A loot'o la fugă şi s'a dus aproape de Vârciorova 'n Dunăre. De unde-a intrat iasă muşte care 'nţapă şi omoară vitele.

Bosoc I. Florea. Caraula-Doljiu

VIII

Pi la fântâna Obedeanu e un şanţ mare. Pe acolo a trecut balauru al mare pe care l'a tăiat Novac.

Bănicescu Gh. Ioaniţiu, Almaj-Doljiu

IX

Novac ăl bătrân erea o nămetenie de om cât toate zălele. Ca să să scape de el, Dumnezău a dat potopu şi el a pus un picior în Carpaţi şi unu 'n muntele bulgăresc şi n'a avut ce'i face.

Cum sta el aşa, ca să nu să'nece, i-a venit sete şi s'a aplecat să bea apă. Când l'a văzut Dumnezău aplecat, a dat un vânt mare şi la doborât jos şi s'a'necat. Aşa a scăpat de el.

Bunica lui Onescu I. C. Stefănel-Doljiu

C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR

DORUL

Copil pribeag,
El rătăceşte
Din prag în prag,
Se-opreşte-o clipă
Să se 'ntâlnească
Drag cu drag —
Mişcând uşor
Din aripă,
Porneşte iară
Şi se strecoară
In al tău suflet,
Discret, uşor,
Căci dorul e
Drumeţ rătăcitor,
Şi nu voeşte
Să se oprească
Din drumul său
De cât o clipă,
Să se 'ntâlnească
Drag cu drag,
Şi iar să plece,
Mişcând uşor
Dintr'o aripă —

ALEXANDRU BILCIURESCU

TOAMNA

Pe masa mea, o frunză 'ngălbenită
Căzu de sus din bolțile de tei,
'Sascund de-acum cărările 'n alei,
Te simt aproape toamnă 'ncărunțită.

Nu te-am chemat, căci doar în ochii ei
Mijea o primăvară nesfârșită;
Voi, cari știți iubirea mea doinită,
Nici voi nu ați chemat'o, codrii mei.

Vârtej nebiruit de ploi și vânturi,
De ce-ai veni să-mi curmi atâtea cânturi
Și să-mi răpești comoara mea de visuri?

De-cine-asculți când rupi de sus o frunză
Și cântăreții mei, prin fund de-abisuri,
Tu îi silești de tine să s'ascunză?

G. PALLADI

MAMA

(Nikolai Alexeevici Nekrrassow)

E-atât de tristă mama, privind spre trei copii
Ce plâng, sărind în juru-i!... Visările târzii
Trezesc în bietu-i suflet un gând necunoscut:

„De ce n'a fost, își zice, să nu vă fi născut?
Căci veți porni pe calea acelorași ispite
Ce sapă'n inimi rană de chinuri ne 'mblânzite!“

Când dragostea-ți de mamă prin griji te va răpune,
Să nu-i silești să plece din joc și nu le-o spune.
Grăește-le mai bine:

„Luptați, sânt veacuri poate
Când omul, în pornirea de-a trece peste toate,
Visează o cunună de spini, spre-a ști vre-odată
Că-a năzuit s'o poarte pe fruntea 'nsângerată!“

AL. IACOBESCU

CLIPE FUGARE

DOLHEȘTII-MARI, 29 Martie 1916. — Peste zi în câte-va rânduri, după amiază, ploaie cu soare: râs șăgalnic printre lacrimi. Către seară nori viforoși trimiseră solii în chip de fulgi sgrunțuroși de zăpadă. Apoi din nou un popas, în care soarele înveseli încă odată pământul și cerul. Pe urmă o pânză fumurie acoperi văsduhul și picurii reci și leneși începură să cadă cu nemiluita. Parcă noaptea întreagă avea să fie hărăzită întunecimii și ploii.

Dar a fost numai o amăgire de câteva ceasuri. Acum, eșind dela popotă, ochii se îndreaptă cu drag și plini de recunoștință spre cerul, unde luna stăpânește cu a tot-fermecătoarea-i dărnicie. Ici și colo câte o stea sfioasă; puține la număr pentru a păreà cu atât mai frumoase, înfipte cum stau în alb-sidefiul văl al văsduhului. Doar pe laturile cupolei cerești câte-o fantastică formă de nor. Poate încărca să atingă pământul cu mantiea lui plumburie?... Incolo numai luciul mângâietor al razelor lunii. Adevărată pace a cerului. De mai multe ori m'am oprit din mers ca să mă uit pretutindeni în juru-mi. Și pic de mirare nu m'ar fi prins dacă aș fi văzut apărând înainte-mi făptura vre-unei zâne din basme!

...Totul erà numai vis; și visul de astădată aievea...

Ademenit aș fi fost să rătăcesc noaptea întreagă și să privesc necontenit peste toate cu acelaș nemărginit nesațiu... E un fel de beție sau și mai mult chiar — nebunie, pe care anume priveliști ale firii o nasc în cugetul nostru?...

...Dar și acum, ca de atâtea-ori altă-dată, veni realitatea vieții ca să mă smulgă propriului meu suflet: a doua zi trebuia, dis de-dimineață, să mă pornesc cu soldații la «lucru pe poziție».

Pentru aceasta, nu-mi puteam amâna timpul odihnei.

Fără revoltă, deşi cu adâncă părere de rău, mă îndreptai către casă...

Intrat în odaie, am rămas încă o vreme privínd prin fereastră, afară, departe, în zarea unde măreţiea nopţii cu lună stăpâneà încântând ochii şi inimile.

Pomii de lângă ferestrele casei înnălţau în spre cer subţiratece ramuri. Nu ştiu de ce deastădată mi se părură mâini de madonă ridicate către Atotputernicul ca să-l preamărească pentru darul sublim hărăzit lumii în noaptea aceasta.

Somnul poate să vină de-acum. El nu-mi va aduce decât minuni asemănătoare. Căci nu se va îndurà de frumuseţea nopţii de astăzi...

E. C.

IN PORT

Amurgul stăpâneşte imensitatea mării,
Roşatica-i lumină se stinge 'n zări firàve
Şi 'n clătinări uşoare, din largul depărtării,
Cu ancorele grele vin nave după nave.

Vin nave ostenite în luptă cu furtuna,
Cu pânzele desprinse şi frântele vintrele
Şi'n portul plin de umbră — lin-una câte una,
Se strâng posomorâte ca gândurile mele.

Se strâng posomorîte şi 'n silnica 'nserare
Dispar apoi deodată catarguri şi odgoane,
Iar eu rămân în noapte, cuprins de 'ndurerare,
Cu inima bătându-mi ca 'n urma unei goane.

V. Lainiceanu

CRONICA

RECENSII, REVISTE

1. RECENSII

D. GUSTI, *Comunism, socialism, anarhism, sindicalism şi bolşevism.* Bucureşti 1920.— Termenii aceştia circulă zilnic în publicistica contemporană, dar puţini sânt cei care pot să precizeze înţelesul lor. Profesorul de sociologie al universităţii din Bucureşti a făcut un real serviciu culturii noastre, luându-şi sarcina de a lămuri aceste noţiuni, urmărind din punct de vedere filosofic şi istoric geneza şi evoluţia lor. In deosebi sunt de mare actualitate deosebirile dintre adevărata doctrină a lui Marx şi încarnările ei mai mult sau mai puţin revoluţionare din prezent. Pe când Marx era evoluţionist şi declara că revoluţia nu se face, ci se naşte şi vine pe încetul ca încoronarea unei întregi evoluţii sociale, un mare număr de agitatori moderni care se cred discipoli ai lui Marx, socotesc că revoluţia politică poate fi temelia organizării sociale.

Analiza sindicalismului şi a sovietismului e făcută în chipul cel mai luminos. Şi mai ales caracterizarea lui Lenin (Loyola redivivus) şi a mişcărilor absurde din Rusia merită o cât mai concentrată meditare. „Lenin este un mare distrugător... urăşte mai mult burghezia decât iubeşte proletariatul, pentru aceea a şi fost comparat cu o *ghilotină care gândeşte*, la care Gorki, colaboratorul său de azi pe tărâmul cultural, a adăogat: „gândeşte cu o logică de *topor*".

Sovietismul e o vastă experienţă în care poate urmări oricine la ce rezultate poate duce o mişcare politică, de câte ori conducerea intră pe mâna oamenilor negativi, al căror principiu de viaţă e *ura*.

„Bolşevismul e în primul rând o doctrină a revanşei împotriva burghezimii pentru suferinţele trecute... *burghezul are toate datoriile şi nici un drept;* el este obligat la munca cea mai inferioară, fără a avea vreun drept al lucrătorului, care îşi alege munca ce-i convine. Şi deşi este supus la munci respingătoare, nu are dreptul de a primi de cât porţiile cele mai mici de alimente ($^1/_4$ din ceeace primeşte un lucrător ori un soldat); el rămâne burghez, chiar dacă devine proletar... pedepsindu-l pe el, se pedepseşte trecutul"!

Aşa dar fanatism ca al călugărilor care ardeau pe rug pe duşmanii lor. Lenin e un ideolog ca toţi cei care cred că societatea omenească se

poate schimba plesnind cu biciul, ca'n povești. Pentru el, revoluția politică nu face parte din revoluția socială, cum a zis Marx, ci crede dimpotrivă că revoluția politică aduce după sine, pe cea socială! Cum chinezul îndreaptă picioarele cu legături care le schilodește, așa îndreaptă Lenin societatea... prin cămașa de forță a dictaturei proletariatului care ucide chiar pe proletari.

Lucrarea d-lui Gusti merită să fie citită de toți oamenii de cultură ai țării.

M.

M. DAVID, *O schiță morfologică a podișului sermatic al Moldovei.* București 1921.

Abia în anii din urmă s'a ajuns la o clasificare mai exactă a ținuturilor românești. Până la ediția penultimă a hărții murale (1.500.000) pusă înaintea școlarilor, lunca nici nu există ca o regiune deosebită. Șesul cuprindea la un loc elemente eterogene. Noua hartă lucrată de institutul cartografic al armatei a adăogat isohipsa de 50 m, iar studiul d-lui Vâlsan, „Câmpia română" a introdus o nuanțare științifică în ceace se părea cartografilor o singură unitate morfologică.

In lucrarea de față, s'a făcut un pas analog pentru podișul moldovean. D-l David stabilește o clarificare a regiunii dintre Prut și Siret mult mai conformă cu realitatea. Oamenii de specialitate și în deosebi profesorii de geografie vor ceti cu mare interes această prețioasă contribuție la cunoașterea pământului țării.

M.

D. IOANIȚESCU, *Ante-proiect de Constituție, întocmit de cercul de studii al partidului liberal,* București 1921.— Constituția unui stat nu poate ieși din capul unui singur om. De aceea e vrednică de laudă inițiativa celor care din vreme au pus în discuție problema constituției noului stat român. Expunerea de principii e cât se poate de clară și judicioasă. Deocamdată relevăm partea privitoare la învățământ. „Nu se poate împiedica printr'o dispoziție de felul celei din constituția germană, ca inițiativa particulară să vină în ajutorul statului, chiar pentru instrucția primară. In consonanță cu constituția elvețiană „se va stabili ca în aceste școli instrucția ce se va da, va trebui găsită suficientă de *către stat* și mai ales organizată după directivele și normele stabilite de autoritatea civilă a Statului... în conformitate cu interesele sociale și naționale".

Se aprobă principiul *eforiilor școlare,* se renunță la gratuitatea învățământului secundar și superior.

Anteproiectul cuprinde și o sumă de considerații asupra organizării bisericilor. Este o operă de gândire și merită cea mai serioasă discuție.

E. U.

ȘT. ANTIM, *Capitalul mobiliar* (studiu social). Craiova 1921. — Un studiu cu totul remarcabil. Autorul leagă de cifre o cugetare de sociolog orientat. Regimul oligarhic al moșierilor, cari au cârmuit România până azi, e caracterizat în chip obiectiv. Se arată cu date indiscutabile, cum politica întemeiată pe agricultură a folosit capitalul mobiliar în favoarea agriculturei, lăsând industrializarea țărei pe un plan cu totul secundar.

Se arată cu exemple paralele din alte țări și alte timpuri, cum sporirea capitalului mobiliar în țara noastră va schimba multe din resorturile politicei. Concepția celor ce întârzie desvoltarea industrială a țării până la adunarea unui capital național, care azi nu se poate aduna, și primejdia de a ne vedea striviți de vecinii din alte țări care pășesc hotărât în faza industrială, e supusă unei critici vrednică de toată luarea aminte. Pentru raporturile cu vecinii dela răsărit, e demnă de relevat observarea că antiteza dintre cerealele noastre și ale Ucrainei, poate fi îndulcită prin schimbul dintre cărbunii ucrainieni și vinurile românești.

Felul cum d. Antim atinge și chestia evreiască în legătură cu capitalul mobiliar face din lucrarea d-sale o contribuție foarte prețioasă pentru lămurirea ideilor privitoare la evoluția apropiată a statului român.

S. M.

ELENA FARAGO, *Traduceri libere și reminiscențe*, Craiova 1921.— Cunoscuta scriitoare ne dă o seamă de traduceri foarte isbutite din Verhaeren, Henri de Regnier, Verlaine, Sully Prudhomme și Ed. Haraucourt Limba traducerilor e minunată. Când compară cineva încercările de traduceri de acuma jumătate de veac cu traduceri ca ale d-nei Farago simte ce mare progres a realizat limba noastră.

Frumoasele traduceri cuprinse în acest volnm sunt o lăudabilă contribuție la asimilarea culturei apusene.

S.

S. MUNCEL, *Evreii țării la o răspântie*, Ed. „Viața Românească" 1921. — Cu un citat din Golescu, care spune că patria iubește deopotrivă pe toți fii ei care nu vor să se deosebească de întreg, autorul începe o foarte interesantă discuție asupra situației Evreilor în România. Li se spune categoric că nici ca rasă, nici ca limbă, nici ca cultură ei nu au posibilitatea să ajungă o națiune deosebită de cea română. „Evreii din Diaspora... nu pot forma națiunea evreiască din Palestina și nici nu pot râvni la o existență națională în mijlocul altor nații. Ei nu pot fi popor și deci nu pot fi nici națiune (p. 20). Concluzia: „de azi înainte trebue să admitem în chip sincer... că cetățenia și naționalitatea se confundă" (p. 15). A mai sta deslipiți de Români înseamnă a provoca antisemitism și pogromuri".

Broșura e cea mai judicioasă privire asupra situației etnografice a Evreilor.

M.

N. IORGA. *Din relațiile franco-române*, (An. Ac. Rom.) 1920. — In relațiile cu vecinii, țara noastră a avut uneori rolul celui care dăruește altuia care nu are îndestul. Față de țările mai vechi în cultură, balanța împrumutului a fost unilaterală. Totuși, la multele împrumuturi făcute din Franța, au fost și cazuri de compensare prin activitatea unor Români cari au contribuit la mișcarea de idei chiar pe pământul Franței. Așa e cazul cu Grigore Gănescu, un gorjan născut pe la 1833 și asimilat culturii și vieții parisiene. Pe lângă o scriere în limba franceză asupra țării noastre și o sumă de idei reformiste care îi dau un loc de cinste între intelectualii acelei epoce, el este interesant printr'o activitate publicistică (*Le Courier de Dimanche*) care a fost în stare să se afirme în mișcarea

socială din Apus. E destul să pomenim că alături de Gănescu a debutat vestitul polemist şi istoric Prévost-Paradol care a făcut mult sânge rău partizanilor imperiului al II-lea. Un moment, Gănescu a făcut cunoştinţa şi cu închisoarea de la Mazas.

In mijlocul atâtor străini aşezaţi într'un cerc cultural ca Parisul, compatriotul nostru se impusese ca o „personalitate", ceeace merită să fie reţinut. *S.*

M. MANOILESCU, *Importanţa şi perspectivele industriei române*, Buc. 1921. O expunere făcută la congresul industriei din 24 Ianuarie 1921.— Autorul e în situaţie de a vorbi în chip cu totul competent despre starea industriei noastre. De aceea, broşura poate sluji ori şi cui ca un îndreptar. Lucrul de căpetenie relevat în această lucrare e marea însemnătate a muncii industriale pentru gospodăria statului nostru. La număr egal de lucrători, industria produce de 22 de ori mai mult decât plugăria. Vorbind de industria mare, specifică anume că un industriaş creiază salar în sumă de 2980 anual, pe când un lucrător agricol numai 347 lei (adecă de 8—9 ori mai puţin). Urmează apoi o serie de consideraţiuni asupra urmelor de energie ale României, din care rezultă că e de cel mai mare interes să apelăm la energia hidraulică, de oarece gazul metan se va sfârşi în 35—45 de ani, iar petrolul de asemenea e limitat ca producţie. *T.*

G ROTICA, *Dintr'un colţ al României Mari*, Buc. 1920. — Articole de ziar publicate în Bucovina apar acum în chip de broşură. Autorul e un cunoscător al mişcării sociale şi politice din Moldova robită de Austriaci. Cu îndemânare şi demnitate, el reprezintă punctul de vedere românesc faţă de străinii care văd în prăbuşirea Austro-Ungariei o nenorocire. Germanilor şi Evreilor le spune cuvinte drepte, pe care ei au tot interesul să le asculte. In ţara cârmuită de vestitul general Fischer, rănile nu se pot vindeca într'o zi.

E vrednică de relevat însă şi părerea pe care scriitorul o are despre presa română. „Noi Românii avem presa cea mai desmăţată de pe glob. Această destrăbălare, unul din moravurile urâte ale presei române, este în bună parte şi rezultatul unei slăbiciuni a rasei" (p. 38). Judecata aceasta a unui scriitor care sta aproape de ziaristică merită să fie meditată mai de aproape. *T. U.*

2. REVISTE

ARHIVA PENTRU ŞTIINŢA ŞI REFORMA SOCIALA, trimestru Ian. 1921.— Cuprinde un studiu amănunţit de d. V. Madgearu asupra măsurilor financiare extraordinare, unde se analizează situaţia economică şi financiară a statului, discutându-se în deosebi dacă impozitul asupra averii este aplicabil. D. Cipăianu tratează înrâurirea reformei agrare asupra producţiei agricole în România întregită. Prin reforma agrară, 85% din pământul cultivabil trece în mâna micei proprietăţi, ceea ce înseamnă o însănătoşire, faţă de vremea când 95% din numărul plugarilor aveau abia 40% din ogor, iar proprietarii mari (0.56%) stăpâneau aproape jumătate din suprafaţa agricolă.

Totuşi, plugăria ţăranului e aşa de imperfectă, în cât trebue să ne aşteptăm la un deficit *sigur* de 36750 de vagoane de cereale! Autorul propune măsuri de îndreptare şi arată că felul cum s'a făcut împroprietărirea este foarte defectuos, întâi, fiindcă pământul ($5^1/_4$ mil. hectare) nu va intra în mânile cele mai destoinice; al doilea, fiindcă nu s'au făcut loturile potrivite cu regiunile, şi al treilea, fiindcă în loc de a commasa proprietatea, o vom pulveriza! — D-l P. Andrei adaogă un studiu despre filosofia revoluţiei. Alături de articolul d-lui Gusti (An. II 1, 2, 3) este cea mai sănătoasă contribuţie la lămurirea ideilor atât de încâlcite cu privire la reforma socială modernă. Autorul aprobă concepţia educativă sindicalistă şi pune ca concluzie că numai reforma morală, „datoria muncii" (R. Woldt) poate îndrepta societatea.

TRIBUNA ŞCOALEI, (Chişinău, No. 2). A. Bobeica continuă articolul: „Şcoala şi Societatea". L. Marian dă informaţiuni preţioase despre „Profesorii secundari din Rusia". La întrebarea dacă societatea se poate amesteca în conducerea învăţământului, Tudor Pamfile răspunde negativ, repetând vorba generalului Alexiev, când „tovarăşii au voit să ia comanda armatei ruse: „iată, hărţile, vă rugăm să ne daţi comanda". G. Obreja vorbeşte de metoda activă în predarea lecţiilor. (La istorie, nu relevă şi harta ca surogat al excursiei.., un fel de excursie în trecut).

Noua revistă e un semn mai mult al muncii pentru înnoirea şcoalei dintre Prut şi Nistru.

REVISTA MOLDOVEI, An. I, No. 1. — O frumoasă manifestare culturală a intelectualilor din partea de sus a Moldovei. D-l T. Crudu în viu graiu popular dă sfârşitul unei şezători. Răposatul povestitor bucovinean Grigoroviţa este evocat de d. N. Rautiu cu multă simpatie. Păr. Chiricuţă arată „Porunca vremii" spre muncă solidară. D-l L. Theodor găseşte cuvinte calde, dar drepte pentru preţuirea negoţului. C. Oprescu aşteaptă o literatură închinată „realizărilor pur estetice". D. Hangan recomandă „cucerirea de sine" arătând şi calea. In sfârşit, d-na M. Crudu aminteşte aniversarea lui Baudelaire.

ANALELE STATISTICE ŞI ECONOMICE, (Martie—Aprilie 1921). — „Politica petrolului în România" (I. N. Angelescu) e un foarte luminos studiu asupra luptei de acaparare ce s'a dat şi se dă mai departe între Anglia şi Statele-Unite în ce priveşte monopolizarea petrolului de pe toată faţa pământului. Războiul cu Germania este un lucru secundar faţă de marele războiu de acaparare, în care Anglia a dovedit o tenacitate superlativă; Partea cu totul dureroasă pentru noi e poziţia de felahi în care am stat şi înainte şi după războiu faţă de străini. Culmea înjosirii am atins'o după războiu, când întreprinderile petrolifere germane în loc să fie un mijloc de a ne despăgubi de jefuirea ţării, au încăput pe mâna Englezilor şi a Francezilor.

Autorul articolului crede că suntem aproape de un nou războiu (p. 5) şi că „putem fi trimişi în Persia sau în China pentru apărarea intereselor străine". Pentru lămurirea situaţiei economice şi politice a României, politica

petrolului e de o însemnătate capitală. In acelaş număr, se tratează şi politica de stat a petrolului, iar d. G. Mantu studiază problema valutei.

Atât studiile cât şi recenziile, dovedesc o reală adâncire a chestiilor economice.

ANALELE DOBROGEI (An. II, No. 1, Ian.—Martie). — Excelenta publicaţie dobrogeană a păşit în anul al doilea cu aceiaşi sănătoasă înfăţişare. D-l Tafrali arată ce s'a făcut pentru apărarea României transdanubiene în străinătate. I. Bentoiu continuă traduceri de Heine, cu recunoscuta îndemânare a unui cunoscător în ale literaturei. Interesante notiţe istorico-geografice de d. Bogrea. Într'o cuvântare ocasională despre „Legătura lui Mihai Viteazul", prof. Coriolan respinge vina adusă Domnului că ar fi robit pe ţărani şi relevă dreptatea punctului de vedere a istoricului Giurescu. D. Mironescu scrie câteva pagini despre „Lumina vie şi iluminatul în viitor". Un înţelegător al anticităţii, G. Toma, ne aduce aminte „judecata lui Socrate", arătând cu un viu relief valoarea etică a acestui Hristos al păgânătăţii. O împrejurare gravă: emigrarea Românilor din Dobrogea e subliniată cu multă durere de d. C. Pariano. — Despre efectele binefăcătoare ale Mării scrie dr. G. Uliescu. Foarte bune informaţii asupra Tătarilor de I. Dumitrescu şi asupra şcoalei din Silistra de P. Papahagi. In sfârşit, d. C. Brătescu tratează chestia foarte importantă a colonizării şi toponimiei. — Ar fi de dorit ca d-sa să ia iniţiativa unei propuneri de schimbare a numelor potrivite cu cele mai directe informaţii locale.

RĂSPUNS

Un cetitor grăbit ne întreabă într'o revistă, dacă nu e prea sumară relevarea operei ultime a d-lui prof. Puşcariu.

Recunoaştem că e cu mult prea scurtă faţă de însemnătatea ei. Dar în revistele străine se obişnuesc dări de seamă abia de câteva rânduri, mai ales când e vorba de autori cunoscuţi cetitorilor. Puteam deci s'o mai scurtăm, lăsând numai cuvintele: „scrierea de faţă este o binefacere culturală" şi „cea dintâi operă care să poată introduce pe un tânăr în sfera literaturii noastre".

Despre câte lucrări poate vorbi cineva cu astfel de laude? — Cât despre «ecoul unor dispute mai vechi» şi «retacă» (probabil o contribuţie a culegătorului), sunt simple constatări de fapt.

Pentru cine iubeşte adevărul şi cultura românească, rândurile acestea sunt de ajuns. Respectul pentru o operă de ştiinţă şi de inimă ca a d-lui Puşcariu n'are nevoie să fie ajutat de zelul nimănui şi suntem gata a mărturisi că din tot ce a publicat «Asociaţia» până acuma, cartea aceasta despre literatura română este, poate, cea mai fericită contribuţie la înviorarea culturei poporului nostru.

N. R.

CRONICA LITERARA

Un almanah literar maghiar [1]

Societatea literară maghiară din Ardeal a fost întemeiată în 1884 de scriitorii și poeții maghiari de atunci ai Ardealului, cu scopul de a îndrumà literatura în spirit național. Scopul acesta îl urmăresc prin conferințe, premii și tipărire de cărți. Societatea are membrii onorari, ordinari, fondatori, externi și ajutători. Membrii onorari sunt cei ce se disting prin merite mai mari. Pe cei ordinari îi alege societatea dintre literații mai de seamă. Numărul lor nu poate fi mai mare ca 60. Membrii fondatori sunt cei ce dau pentru scopurile societății 250 de lei. Membrii ajutători sunt cei ce se obligă să achite, timp de trei ani, câte 20 de lei anual. Membrii fondatori și ajutători primesc câte un bilet de intrare la ședințele literare și șezătorile artistice ale societății, iar publicațiunile ei le primesc cu reducere. Membrii ajutători mai primesc anual câte o carte în mod cu totul gratuit.

Dintre publicațiile societății literare ardelene (E. I. T.) amintim două volume de povestiri ale lui *Petelei Istvan*, al căror preț e 40 lei. (Membrii ajutători le primesc cu 20 lei.) și culegerea de »cântece secuești« (Székely dalok) a d-lui *Seprödi Ianos*.

Pe anul 1921 această societate a publicat și un almanah literar, la care e bine să ne oprim un moment.

E foarte caracteristic pentru spiritul, de care sunt animați alcătuitorii almanahului și, pin urmare, o parte însemnată a maghiarimei ardelene.

»Paserile noastre cântărețe stau triste și tăcute pe ramurile uscate de doi ani de zile. S'au năpustit vijelii îngrozitoare asupra lor, nu una, ci trei. Cea dintâi cu dogoreala șirocului, a doua cu

---

1) Az erdélyi irodalmi tàrsasàg almanchja 1921-re. I. évfolyam Szerkesztettn Kiss Ernő Dr. Kiadja az erdélyi irodalmi tàrsaség. (Almanachul societății literare ardelene pe 1921. Anul I. Redactat de Dr. Ernest Kiss. Editura societății literare ardelene.)

înghețul crivețului, a treia cu turbarea vântului Nemere [1]) a prăbușit pădurile lor iubite. De acum nu mai au adăposturi recoroase-umbroase. Cele mai multe au pribegit în altă țară, ori au intrat în coliviile ce le așteptau cu ușile deschise. Numai câteva au mai rămas la vechiul lor cuib, ca să-și cânte mai departe cântecul într'un ținut pustiu, dar totuși acasă la ele, unde trebue să fie pricepute. Și vor fi pricepute, când vor cântà despre frumusețea și bogăția ramurilor de odinioară, și când vor întrezărì viitorul mai fericit, care trebue să urmeze după ce pământul, uscat acum, va înverzì din nou. Amărăciunea zilelor de acum și-o vor îndulci cântând în vechiul lor cuib, unde le-au crescut și aripele; și chiar dacă vijeliile îngrozitoare le-au nimicit cuiburile, paserile noastre s'au întors tot la locul lor, să câte mai departe cântecul învățat dela măicuțele lor».

Cu cuvintele acestea, împrumutate în mare parte din cunoscuta poezie simbolică «Paserea către puii ei» a marelui poet maghiar dela 1848 Tompa Mihaly, își începe vice-președintele societății, d-l *Alexandru Màrki*, fost profesor de istorie la fosta universitate maghiară din Cluj, articolul său introductiv întitulat, după un refren al numitei poezii «Puilor, cântați numai!»

Apoi dă pomelnicul pierderilor avute în cei doi ani din urmă. Reținem și noi unele nume:

Scriitorul și profesorul *C. Pap Iózsef* acum vede față în față pe Dante, dupăce de mult a pregătit, pentru publicul cetitor maghiar, cea mai bună traducere a măreței sale trilogìi: Divina Comoedia, acum de o deosebită actualitate, cu prilejul celor 600 de ani dela moartea marelui poet italian. A murit și scriitorul *Kozmà Ferenc*, un cercetător iscusit al mitologiei Secuilor; asemenea *Hegyessy Vilmos*, care, ca gazetar bătrân, a scris atâtea amintiri interesante despre familiile aristocrate Wesselényi și Eszterhàzi; apoi poetul *Ady Endre*, scriitorul cel mai serbătorit al revoluției maghiare. Și nu de mult a închis ochii pe vecie autorul cântecelor curuțești și de greieri, *Endrödi Sàndor*, care într'una din cele din urmă poezii spuneà, că nu-și lasă sufletul pradă demonului necredinței, ci se luptă cu încredere și chiar dacă ar fi înfrânt: moare în credința, că peste mii și mii de ani pulverea lui iarăși va fi strânsă și încălzită de suflarea vieței și'n chiote de veselie va luà parte la banchetul lumei răscumpărate. Aceștia sunt cei mai de seamă dintre scriitori.

Dintre ceilalți artiști amintim pe pictorul *Benczur Gyula*, care a dat picturile istorice cele mai strălucit colorate la Maghiari; prerafaelitul Körösföi *Krèsch Aladàr*; sculptorul *Szeszàk Ferenc* și violonistul *Balogh Iancsi*.

Au trecut în Ungaria: faimosul Apàthy Istvàn, fost profe-

1) Vânt ce suflă în permanență prin Secuime, cași gureanul ce suflă în permanență prin pasul Turnului Roșu.

sor universitar în Cluj, acum în Budapesta; poetul Deàk Albert; profesorul universitar din Cluj, traducătorul satirelor și epistolelor lui Horatius, Csengeri Iànös; traducătorul lui Lord Byron, Dezsi Lajos; istoricul literar, Erdélyi Pàl; istoriograful Szàderzky Lajos, care tocmai terminase istoria completă a secuilor și care în dieta din Budapesta a propus să se serbătorească cu vrednicie amintirea scriitorului și eroului maghiar, Nicolae Zoinyi, dela a cărui naștere se împlinesc acum 300 de ani; geograful Cholnoky Jenö și psihiatrul Lechner Kàroly.

La aceste pierderi de muncitori, zice d-l Màrki, s'au mai adăogat și pierderi de terenuri de muncă. Universitatea, centrul vieții spirituale maghiare, întemeiată prin articolul de lege XIX din 1872 pentru cultivarea științelor în limba maghiară, astăzi nu-și mai poate face datoria în cuprinsul Ardealului. Nu se poate ști, ce sfârșit va aveà năzuința de a creà cu suprema încordare a forțelor materiale a societății o nouă universitate maghiară. (D-sa nu-și dă seamă, cum nu-și dau seamă, durere, încă mulți connaționali de-ai D-sale, cât de fără rost a fost vechea universitate maghiară din Cluj într'o țară atât de românească, cum e Ardealul. O nouă universitate maghiară ar fi și mai lipsită de rost. Presența representanților tuturor Puterilor mari și a celor mai de seamă universități streine la deschiderea unviersității românești din Cluj în 1 Februarie 1920 a putut să le dovedească în deajuns lucrul acesta.) E nesigur și viitorul numeroaselor școale confesioale maghiare, create în timpul din urmă în locul celor de stat pierdute. D-sa zice că crearea aceasta de școale confesionale maghiare atât de numeroase nu e o depărtare în muntele sacru (secessio in montem sacrum), ca a plebeilor lui Meneniu Agrippa, ci pur și simplu o datorie națională. D-sa mai zice că în școlile maghiare din Ardeal se predau limba, literatura și istoria română, nu însă și cea maghiară. Se poate așa ceva? Noi am puteà dovedì contrarul, aducând exemple tipice în privința aceasta. Cât privește viitorul școalelor confesionale maghiare, să nu se uite un lucru: *vor trăì cele capabile de traiu.* Bine înțeles, ele nu pot fi prea numeroase. Confesiunile să susțină ce pot susțineà din puterea lor. Noi, patru milioane de Români, am avut sub stăpânirea maghiară patru licee românești și un gimnaziu. — Cu dragoste, dar și cu îngrijorare, se cugetă mai departe la teatrul maghiar din Cluj, care are un trecut de aproape 200 de ani, spunând că totdeauna s'a izbit de nepăsarea publicului și că nici sprijinul cel mai puternic al statului nu poate dà, ce dă geniul național. Foarte adevărat.

In urmarea acestui articol introductiv, care e foarte tipic și interesant, deoarece ține seamă de toate împrejurările vieții publice — de aceea îl rezumăm și noi mai pe larg — se constată că nici când, nici în epoca de înflorire culturală a Ardealului sub principele Gavrilă Bethlen (1613 — 1629) n'a fost viața culturală mai vie, mai intensivă și mai sistematică decât în ultimii doi ani

(1919 şi 1920). O legiune întreagă de învăţaţi români, de scriitori, profesori şi învăţători s'au pus pe lucru să introducă limbă şi spirit românesc în şcolile de stat, în care a stăpânit până acum limba şi spiritul maghiar. In schimb, nici Maghiarii, deşi slăbiţi ca număr şi putere, n'au stat cu mânile în sin, privind la ruine ca Marius la Cartagina, ci cu hotărîrea ce imită exemplul lui Hristos au susţinut toate şcolile, în cât într'un an s'a dublat numărul lor. In Cluj în deosebi poţi alege: dacă vrei intri în librărie maghiară sau română, în teatru maghiar sau român; operele lui Verdi, dacă vrei le asculţi ungureşte ori româneşte; reviste şi gazete poţi cumpără maghiare sau române; cărţi asemenea şi de tipărit poţi tipărì, dacă vrei în tipografie maghiară sau română. Acestea sunt astfel de alternative, observă d-l Màrki, cum n'au mai fost. Acest clar-obscur s'a început numai de un an. Şi D-sa crede — şi aceasta e şi credinţa noastră — că din emularea aceasta a celor două popoare nu poate să rezulte decât bine pentru progresul general. De aceea pune D-sa faţă în faţă pe scriitorul român *Lucian Blaga*, remarcat cu atâta dragoste de domnii N. Iorga şi Sextil Puşcariu, cu cel mai talentat poet maghiar, răsărit în timpul acesta de neasemănat sbucium sufletesc al poporului său, *Remènyik Sàndor*, a cărui însemnătate deosebită o accentuiază D-sa cu tărie; iar în faţa gazetarului român *Constantin Mille*, care a împlinit 25 de ani de gazetărie pune pe gazetarul lor din Budapesta, *Rakosi Jenö*; care a împlinit ìn acelaş timp 50 de ani de muncă. Şi D-sa e convins că palmierul lor va fi mai strălucit decât al nostru, de oarece va aveà să lupte cu greutăţi mai mari. Sub pondere crescit palma. (La observarea aceasta a D-sale noi zicem numai atât: Vom vedeà!)

D-l Marki îşi încheie articolul, care a fost totodată şi cuvântare de deschidere la numita societate, cu cuvintele istoricului profet al Angliei, Thoms Carlyle. «Apucaţi-vă de lucru, ca bărbaţi!»

Indemnul acesta nu poate să fie decât foarte bine-venit. Muncind împreună, ca oameni pacinici şi de treabă, ne vom cunoaşte şi preţuì mai bine. De aceea îl salutăm cu căldură.

Cu aceeaşi căldură putem primì şi celelalte bucăţi literare, publicate în acest almanah de o alcătuire cât se poate de bine îngrijită şi de o execuţie technică ireproşabilă.

Astfel sunt, — pe lângă poeziile d-lui *Remenyk Sandor*, care tocmai fiindcă sunt deosebit de expresive, merită o atenţiune specială, — versurile cunoscutului poet maghiar *Szabolcska Mihàly*: „Unui poet pesimist" (Egy pesszimista poetanak) şi „Pe drumul bătrâneţei" (Az öregség utjan), care culminează în credinţa că este un Dumnezeu, care aduce inviere şi după mii de morţi şi atunci

va puteà iarăşi strânge la piept atâția prieteni, atâtea rude, atâția frați. Spiritul poeziei celei dintâi se poate cunoaşte din prima strofă:

Ieremie, ia seama!
Nu răpi credința, speranța poporului tău!
Dumnezeu te-a ales profetul său,
Nu cucumea, vestitoare a morții!
Înfrice-te umbrele nopții,
Tu aşteaptă ivirea dimineții!
Fii privighetoare, nu liliac!
Ieremie, ia seama!

Acelaş optimism sănătos respiră şi din povestirea d-lui *Gyalay Domokos* „Împăcare cu bunul Dumnezeu" care arată, cum, după pustiirile răsboiului, din două parohii devastate, prin stăruința vrednicului preot Bartók András şi cu ajutorul tuturor oamenilor de bine se face o singură parohie mare şi puternică. Fruntaşul curuț, Farkas Adam care şi-a perdut credința în Dumnezeu, văzând sfârşitul trist al răsboiului, în care el a luptat cu toată inima şi nu mai voià să ştie de biserică, atunci când aude întâia dată glasul clopotelor din turla nouei biserici, se lasă înduplecat şi merge şi el, instinctiv, la biserică. Da, pentrucă sufletul omenesc e creştin, dela fire. (Anima humana naturaliter christiana!)

Optimist e în reprivirile sale asupra istoriei Ungariei şi d-l *Dr. Erdélyi László*. „Sistemul istoriei Ungariei". D-sa deosebeşte următoarele epoce şi idei conducătoare în istoria Maghiarilor: 1) Cultura străveche până la anul 1000; 2) Formarea societății creştine 1000—1301; 3) Formarea societății feudale 1301—1526; 4) Epoca reformei religioase 1526—1711; 5) Reformele economice şi absolutismul 1711—1848; 6) Epoca representațiunei poporului de la 1848 până astăzi. Cu cât ne apropiem mai mult de zilele noastre, cu atât se scurtează epocele, deoarece poporul, mai înaintat în civilisație, îşi însuşeşte mai uşor ideile conducătoare ale timpului şi cearcă mai curând realizarea lor. Iată încheierea d-lui Erdélyi: „Corabie e țara, pe care a făurit-o Arpad, dar a lăsat-o între stânci primejdioase, care la Augsburg au şi ştirbit-o. Gheza a reparat-o şi Sfântul Ştefan a dus-o în ape mai sigure spre ținta ei, ajutat de episcopi şi de alți fruntaşi. In sfârşit s'au încrezut fruntaşii şi au voit să smulgă cârma din mâinile regilor streini, slabi. Uneori încercarea a izbutit. Când însă s'a luat la întrecere cu fruntaşii şi nobilimea de rând a lui Verböczy, s'a rupt cârma. Legată de cele vecine, corabia maghiară erà trasă în toate părțile... In cele din urmă şi-au făcut Maghiarii iarăşi cârmă, dar pluteau tot după corabia vecină. Iar când după nobil, după cetățean şi țăran a luat cârma în mână muncitorul, ca s'o conducă în direcție nouă a izbit-o de-o stâncă, încât s'a rupt în mai multe bucăți, a perdut şi lanțurile cu care le-ar mai fi putut legà, ba însuşi sâmburele corăbiei e primejduit. Dar pentru aceea nu trebue desperat. Co-

rabia e de sine stătătoare, călătorii au rămas în viață partea cea mai mare, au experimentat multe, pot să știe multe, își pot reparà corabia, o pot chiar renovà și cu bunăînțelegere pot văslì spre porturi de fericire mai trainică".

Se cetesc cu plăcere și celelalte bucăți, cum sunt interesantele povestiri: „Cânii noștri" de d-l Kovács Dezsö, „Flacări în mănăstire" de d-l Iánossy Béllа, „Curajul lui Signor Rodrigo" de d-l Ferenczi Béla, drăgălașa poezie „Valea" de d-l Walter Gyula, călătorià pe mare „Taifunul" de d-l Tanács Iózsef etc., etc. Nu înțelegem însă pesimismul poeziei Antigone, datorită d-lui Aprily Lajos. Antigona lui Sofokles, când a spus neuitatele cuvinte: „Eu m'am născut spre a iubì, nu spre a urâ!" păreà mai împăcată, mai resemnată în soartea implacabilă și, deci, de o măreție într'adevăr rară, pe când Antigona d-lui Aprily Lajos spune că aici nu poate iubì, pentrucă nu strălucește „Dike" (lumina dreptății). Cu atât mai rău pentru ea. Ce altmintrelea sună cuvintele poetului nostru, Alexandru Vlacuță:

... Cât de urgisit să fii,
Tu de-apururea iubește —
Și ca'n suflet să ai pace,
Binele te 'nvață-a-l face
Ca albina mierea ei!

De simbolismul poetei *Berde Maria* „Grădina", nici nu mai vorbim. Noi îl înțelegem, dar nu ne atinge. Și nu ne atinge pentru că nu ne simțim vinovați de nici o crimă, care în mod atât de deghisat ni se reproșează în această poezie. Noi n'am distrus și nu distrugem nimic, nici nu ne îmbătăm cu trandafirii altora. Noi ne-am luat numai dreapta moștenire de veacuri. De aceea la întrebarea, pe care ne-o pune Dumneaei, prin sufletul orfan al grădinei, zicându-ne: „Streine, de ce-ai venit în grădină?" noi răspundem pur și simplu cu vorba de adâncă înțelepciune a poporului nostru: „Noi n'am venit de nicăiri! Noi suntem de aici!"

De încheiere, o singură întrebare:

Să nu fi izvorât oare și această poezie simbolică din aceeași mentalitate șovină, incorigibilă, care a plăsmuit în creerii lui Rákosi Ienö,— comemorat într'un *articol frumos de însuș redactorul almanahului,* d-l Ernest Kiss,— și a celor de teapa lui visul nebun despre o Ungarie cu 20 de milioane de Unguri,— vis care a pricinuit atâtea tulburări și a dus la atâtea desiluzii?

Dacă da, să-și aducă aminte de următoarele cuvinte înțelepte scrise de un distins sociolog maghiar în anul 1920 la Viena: „Dacă dobândim toate acestea (asigurarea statului maghiar în limitele sale etnografice și a minorităților maghiare în nouele state naționale), am dobândit mai mult decât dacă am fi păstrat vechea

Ungarie feudală, în care câțiva usurpatori ai puterei instigau popoarele unul contra celuilalt, făcând astfel cu neputință libera desvoltare culturală a tuturora. Intr'o Europă, integrată economic și aatonomizată național, chestiunea hotrelor n'are mai multă însemnătate decât județele sau circumscripțiile unei țări.

...Intr'o astfel de așezare internațională maghiarimea, liberată din cătușele capitalismului și militarismului poate să devină unul din elementele cele mai productive, mai harnice și mai avântate. Cele zece milioane de Maghiari vor însemnà mai mult în cultura europeană, decât a însemnat amalgamul celor 20 de milioane din vechea Ungarie. Să ne gândim numai la micile națiuni: daneză, norvegiană, suedeză sau elvețiană; ce pot face în materie de cultură popoare harnice, deși reduse la număr!"

Ce alte perspective sunt acestea față de cele vechi și nebune cu Ungaria celor 20 de milioane de Unguri care n'a fost și nu poate să fie niciodată. Pentru *ca să le ai însă, trebue să te cheme Iaszy Oszkar și* să fii un bărbat cu cultură europeană, nu un gazetar șovin, Rakosi Jenö.

GEORGESCU

CRONICA ŞCOLARA

SCRISORI DIN ANGLIA
(Despre «Educaţia engleză)

Londra, 1 Aprilie 1921

SCRISOAREA I

Primele impresii. — Forţele culturale. — Câteva note particulare sufletului englez. — Invăţăminte.

Se poate spune, şi fără multă exagerare, că Londra, inima comerţului lumii, e şi un centru de educaţie mondială. Cetatea gigantică, cernită de fum, cu omiecincisute de biserici, cari se desprind ca nişte luminişuri, din massa imensă de cărămidă, neagră prin suflarea fabricelor şi curgerea anilor, îţi dă impresia unui oraş vechiu şi profund religios. Nicăeri, nu sunt atâtea locaşuri de închinare, ca în metropola imperiului britanic. Dumineca, în liniştea solemnă, adusă de a tuturor odihnă, te crezi la o mânăstire, din anul 1400; orice mişcare intră ca 'n pământ; se aude doar strigarea glasurilor de aramă, cari te cheamă — aproape poruncitor — la rugăciune.

Pentru un continental, lucrul e aşa de nou, neaşteptat şi mai cu seamă neobişnuit, că, deşi îl vezi, cu greu dai crezare ochilor; în focarul desfătărilor, luxului şi uriaşelor bogăţii, găseşti sărbătoarea, atmosferă miedevală: *Anglia e ţara contrastelor.*

* * *

Te impresionează, chiar dela început, numărul aşezămintelor culturale cu pronunţat caracter educativ, într'un centru, cu faimă economică, aşa de mare; oriunde păşeşti, o forţă blândă îţi iesă cu drag în cale, prinzându-te în mrejele ei binefăcătoare. Oamenii, mâncaţi de îndoeli şi amărăciuni — şi mulţi sunt de aceştia aici şi peste tot locul — găsesc în această ţară, mai mult decât în oricare alta, sfat creştinesc şi sprijin mântuitor, nu atâta dela stat, ci prin iniţiativa particulară, care apare în cele mai diferite forme. Insti-

tuţiile cu acest scop, sunt par'că anume organizate nu atâta spre petreceri intelectuale ci urmăresc să nu lase pe nimeni singur şi neajutat în faţa răului. Metodele de lucru, din cele mai înţelepte: nu încep lupta cu partea ticăloasă din om, încercare inutilă şi dezastruoasă, căci aduce veşnică ură şi duşmănie, între aceia, cari trebue să se iubească, ca fraţii: educator şi persoana, care trebuie educată, bogat şi sărac, luminat şi întunecat.

Pornind dela convingerea, că în cea mai perdută fiinţă, e totuşi şi o năzuinţă spre bine, ei, cu o pilduitoare trudă, la care adaugă jertfa apostolică, ajută omul în dobândirea însuşirilor bune, creându-i mediul necesar, pentru exerciţiul virtuţilor, cari duc la cucerirea cinstită a pânii şi a caracterului moral. Năvala tuturor spre lumină—din acest punct de vedere englejii îţi par o naţie de şcolari—cum şi silinţele fruntaşilor, în hrănirea maselor cu adevăr, întrece orice închipuire: e fantastică. In fruntea acestor mişcări, stă cum e firesc să fie şi te miri că nu-i la mai multe popoare la fel— clerul. *Statul englez e copilul bisericei; ea e temelia tuturor aşezămintelor, Anglia cea mai bună, în cel mai nobil aspect.*

Din punct de vedere educativ, aş pune lângă biserică teatrul, iar între ele urmărind acelaş scop, vin cu grabă: parcurile cu grădini botanice, sporturi şi jocuri, muzeiele, bibliotecile, cursurile publice, cluburile şi oricât a-i continua enumerarea, nu le mai poţi termina. Aici, ca şi în orice aspect, din viaţa poporului englez, e un haos organizat.

Instituţiile mai sus pomenite sunt vechi; teoriile pedagogice, isvorăsc din viaţa şi fapta lor; toate, produsul unor profund simţite nevoi ale trecutului, se adaptează cu multă pricepere la spiritul şi nevoile zilei, întreţinute fiind de gologanul celui sărac şi dărnicia bogatului şi însufleţite de inima tuturor. Intre ele, cea mai armonică cooperare: artiştii mari conduc orga, corurile şi orchestra bisericei; preoţii, la zile mari, când biserica e neîncăpătoare, ţin predica în teatru: biserica la rândul ei, deschide cursuri în fiecare seară; preotul îşi are şcolarii lui, cari variază mult prin etate şi situaţia socială; şcolile încaltea, se duc cu frontu la muzeu şi biserică; parcurile nu sunt numai loc de recreaţie şi viaţă în aer liber; în „Hide Park" se ţin Dumineca, două slujbe religioase, şi în fiecare seară auzi imnuri şi predici, ca în cele mai glorioase zile ale creştinismului; iar metoda şi înalta cultură a unor predicatori, te duc cu mintea în vremea lui Socrate.

Icoane, de o neîntrecută frumuseţă morală, ai însă în cluburile organizate, în colţurile sărace ale Londrei: femei din lumea mare, din boerimea Angliei — ce democraţi sunt aicea nobilii! — vin şi fac lecţii, de obicei, sub forma uşoară a dialogului — sufletelor amărâte; omul singur şi necăjit îşi găseşte aici mângâere, ajutor bănesc, ocupaţie, sprijin, dar niciodată pomană.

Iţi trebuie mare talent să vorbeşti despre sufletul acestor oameni, aşa cum se arată în idealismul lor modest, smerit şi oricând

rodnic. La neobişnuite înălţimi morale, mi se par şi masele în goana lor după cultură, spre care aleargă cu năvală, ca la o marfă bună şi eftină. La muzeie nu numai şcolari: lume, feldefel, ca la iarmaroace; parcurile gem de oameni; în biserici, de nu te ţii de cias, nu mai ai loc. Metodele educatorilor cam aceleaşi: lecţii după nevoile vremii şi ale sufletului. Dascălii sînt foarte bine pregătiţi pentru datoria lor, chiar când au numai titlul de ghid, ca cei din muzeie. O notă comună am văzut la toţi; ea trece ca un fir roş, în toate aşezămintele culturale ale poporului englez; educatorii acestei ţări, nu urmăresc ameţirea omului prin cunoştinţi, ci desvoltarea sufletului cu ultim scop formarea caracterului; ţinta lor nu e dobândirea ştiinţei prin ajutorul cărţii, ci fiecare caută să-şi descopere şi cucerească propriul său suflet; individualitatea pronunţată, personalitatea morală, asta se ţinteşte, realizându-se prin influenţa personală a omului — educatorul — asupra celor dornici de mai bine. Ei caută s'o facă şi fac «oameni prin oameni». Şi după ce stai câtva timp, în această uriaşă atmosferă educativă — lasă că simţi, cum te părăsesc strigoii unei creşteri greşite — dar te convingi tot mai mult, că, *însuşirile poporului englez, rodul educaţiei sunt «virtuţi pedagogice»*.

E greu din cale afară, să înfăţişezi câteva din particularităţile poporului englez; când crezi, că ai prins o notă caracteristică inimei lor, vezi că te-ai înşelat: ce ţi s'a părut principal, e secundar; cu firea închisă ca o cetate, te ţine în rezervă; între ei şi tine mult timp şi totdeauna la început, părete de ghiaţă. In liniştea aparentă ca şi apele adânci, cari leagă diferitele părţi ale întinsului imperiu, sufletul le trece prin continue schimbări: lente, că nu le bagi în seamă; dar tot mai interesante, dacă eşti observator atent. Şi cu cât stai mai mult, cu atât îi cunoşti mai puţin; aşa-i şi cu limba engleză: o ştii foarte bine şi-i chiar prea uşoară de departe; ţi se pare că gramatică mai de fel, vocabular francezo-german; puţină încurcătură cu pronunţarea; şi după ce stai un an, vezi, ce puţin stăpâneşti din ea! Să nu spui, niciodată, că cunoşti acest popor! Ca şi despre o carte clasică, doar atâta poţi afirma, că din firea, portul, obiceiurile, viaţa lor — cu o vorbă — înveţi mult, foarte mult, nebănuit de mult. Impresiile culese sunt vii, puternice, şi adeseori mustrătoare.

Din haina modestă, simplă şi comodă, lipsită de umbră de lux şi trufie impertinentă, şi care totuşi îmbracă pe cetăţenii celui mai întins şi mai bogat imperiu, se desprinde sentimentul cuminţeniei serioase. Vorba, ca portul: măsurată şi lipsită de orice afectaţie; vezi la aceşti oameni, o vădită tendinţă de a-şi exprima gândul, în cât mai puţine cuvinte, de a fugi de vorbă multă, ca de un lucru primejdios: «Sărăcia sufletului.»

Firea închisă — greu de pătruns — dar învăluită de *smerenia evanghelică;* această notă îi caracterizează mai pe toţi; o vezi oriunde te învârteşti: la lorzi şi funcţionari comerciali, episcopi şi negustori, profesori de universitate şi lucrători; ca să găseşti un om

trufaș, trebuie să pierzi mult timp, și să-l cauți cu lumănarea; și tot așa e greu de întâlnit un bun orator. Discursul la ei e simbolul ridicolului. Dar sub această înfățișare, se ascunde, cum spune profesorul Iohn Dewey, o uriașă rezervă de putere, care se arată însă numai în cele mai mari nevoi. In această comoară, îmbrăcată în cea mai simplă haină, găsești forțe sufletești, de o uimitoare variație; ca să-ți faci o slabă idee, să te duci cu gândul la eroii lui Shakespeare. Te surprinde tare mult interesul lor cel mare pentru valorificarea inimei și zgârcenia în irosirea ei.

Din averea sufletească atâta de îmbelșugată risipesc cu mare economie; cu aceeaș grijă cheltuesc sunetele în exprimarea gândului și banii pentru acoperământul trupului. Poate că nicăeri ca aici, principiul economiei forțelor — psihice și economice — nu-și găsește o mai rațională aplicare. La început societatea engleză te impresionează prin vechimea ei; întâlnești foarte multe aspecte la lucruri și la apucături la oameni, în izbitor contrast cu spiritul timpului; anumite atitudini — fundamentale și comune — înțelegerea religioasă a vieții, te-ar face să crezi, că sunt un popor îmbătrânit de ani și trudă. Mai târziu, în dosul seriozității senile, vezi viața tânără, împodobită de voiebună, glumă, șagă, râs și veselie, flori cari cresc, în grădina sufletului neolatin. In câmpul inimei poporului englez, găsești și câteva plante, așa de rare în psichologia omului modern: copilărească naivitate, bătrânețe tânără, fără oboseală și vigoare massivă, caracteristică primitivului.

Din obrajii de culoarea roșului aprins, țîșnește nesfârșită sănătatea; greu întâlnești anemie: la trup și la minte. Adăugăm că, în furnicarul acesta, de șapte milioane de oameni, viața e grea: banul se câștigă greu; întuneric și umezială multă; o zi cu soare, mare sărbătoare; hrana cam așa: nădejdea mai mult în cartofi și alte vegetale, decât în carne; și aerul, cel dintâi aliment, aerul curat, bogat și uscat lipsește; în locul buchetului, pe care îl dau pomii și florile, e umezeală, amestecată cu respirarea îndoliată a uzinelor și colbul ridicat, de mișcarea fără pereche în lume. Și cum acest vechi popor înfățișează atâta tânără viață și în condiții dușmănoase vieții, se poate lămuri cu greu; un lucru însă se desprinde clar ca ziua, din viața acestui ciudat popor:

Bătrânețea deocamdată nu-i urmarea firească și fatală a civilizației; și, ca popoarele sunt și indivizii! unii, copii înbătrâniți fără de vreme; alții bătrâni tineri, în ciuda vremii: totul atârnă de educație, izvorul veșnicei tinereți.

Dacă te uiți la englezul obișnuit, cu mișcări domoale, aproape trândave, ai spune, că-i lipsit de sentimentul luptei pentru viață; are mai mult aparența pasivității orientale; ei se mișcă greoi; urăsc graba; pornesc mai la urmă, câteodată sunt în coada tuturor; dar începuturile lor îs cu temei și urmări incalculabile: „neamul acesta e ca și antracitul, cu greu prinde foc, dar odată aprins, arde până la cenușă". Tot ce vezi în cultură și bogăție,

e o cucerire, e rodul luptei. Viaţa lor e o continuă trudă, de cias şi de clipă. Şi dacă în această încordare, cu întinsul apelor, adâncurile pământului, duşmănia duşmanilor, pun o energie neînblânzită, e altă notă mult mai interesantă, care îţi lamureşte taina puterii lor; ea le-a dat în trecut, şi le dă sub ochii noştri continue biruinţi; ea e puterea Angliei. E greu să o defineşti; şi mai anevoioasă să o numeşti. Poate că ar răsări mai bine din câteva exemple: Când e vorba de interesul public, oamenii aceştia liapădă orice deosebiri — ori căt de mari — şi lucrează împreună: dispar când ţara o cere — credinţele religioase: episcopii lucrează alăturea cu ateii; nu mai sunt diferenţe pe tarâm politic şi social; ştiu să alunge şi distanţa pe care o pune în oameni natura: tinerii la umăr cu bătrânii, proştii cu înţelepţii. In biserica engleză e o ciartă veche; dar în Vinerea Mare, la 25 Martie, în interesul educaţiei, preoţii au uitat deosebirile întrei ei, şi au slujit împreună, în unul din marile teatre din inima Londrei, unindu-se la picioarele Mântuitorului,

Mă uit deseori la ei când sunt pe ceartă: nu folosesc vorbe de ocară, tăioase şi înveninate; dragostea şi respectul adversarului e o elementară datorie. Şi acest lucru îl văd în şcolari: dela şcoala elementară, la universitate; aşa-s educatorii: în Ianuarie am asistat la conferinţele corpului didactic din toată Anglia; iau parte 46 de societăţi; discuţii o săptămână dela 8 a. m.—9 p. m.; dascălii — deşi cu mai mult sânge rece — nervoşi, şi la ei ca ori unde: lupte aprinse; omul aici e ascultat, respectat şi înţeles: aceleaşi impresii le culeg dintr'un cămin studenţesc, unde stau de cinci luni; nota aceasta apare în viaţa publică, în presa zilnică, şi cu palide raze şi în relaţiile internaţionale.

Din câteva note particulare sufletului englez, se observă că însuşirile lor sunt „Calităţi Contrare" privite în legătură cu virtuţile neamului nostru. Şi după cum ei, în corectarea defectelor şi în împlinirea lipsurilor, primesc preţioase ajutoare din cultura străinilor, în special de la francezi, noi, în împrejurările, prin care trecem, am fi tare câştigaţi, din cât mai strânse legături cu civilizaţia engleză. In veacul acesta, de uriaşe lupte între neamuri, completarea fiecărui popor, prin forţele sale proprii şi acele de împrumut, e una din cele mai mari datorii. Cât mai strânse raporturi cu Anglia, nu trebue să însemne îndepărtarea noastră de cultura franceză, germană şi slavă. Geniul popoarelor neolatine: francezi, italieni şi spanioli, ne va fi de mare folos, în valorificarea sufletului nostru. Geniul anglo-saxon şi germanic în înplinirea lipsurilor şi îndreptarea relelor. Poporul englez, prin modestia-i caracteristică — ei întrebuinţează termenul „umilinţă" — ne spun că — deşi primii între egali — sunt departe de perfecţiune, iar în multe direcţii, acum îşi tae cale: războiul le-a fost un admirabil dascăl. Să pornim la drum odată! Din această tovărăşie, printre alte fo-

ioase, vom învăța să fim cât mai leali cu „Țara Noastră". Pentru popoarele mici și tinere, contactul cu cele mari și bătrâne e de multe ori foarte primejdios: o teribilă înstreinare și iremediabilă degradare. Cum adeseori s'a întâmplat, rezultatul a fost, perderea bunelor apucături naționale, și în locul gol, au intrat datina steinătății. *Să nu ne uităm pe noi și să prețuim măsurat pe alții, e una din cele dintâi lecții, ce-ți dă poporul englez.*

CONSTANTIN MUREȘANU
Londra

CRONICA BISERICEASCA

Trebuia inventat consistoriul superior?

„E mai uşor să faci legi decât să guvernezi".
Tolstoi

Am dinainte o carte intitulată: *La républiqae et les politiciens* de *Henry Leyret*. Intr'însa citesc cu oarecare mirare următoarele rânduri:

„Publicitatea şedinţelor consiliilor municipale a fost socotită de partidul republican drept o cucerire imensă. El nu a obţinut-o decât după ce a dat lupte după lupte la Cameră şi la Senat. Reacţionarii se temeau de această nouă libertate ca de o puternică armă născocită în vederea răsturnărei sociale. Republicanii, din potrivă, o lăudau, socotind-o drept o dezrobire a vieţii comunale, drept o unealtă indispensabilă a progresului politic la ţară. Prezenţa alegătorilor la deliberările consilierilor comunali, — ce educaţie pentru ţară! Aceasta însemnează, obiectau adversarii, revoluţia în stare permanentă. Dar, nici temerile unora, nici speranţele celorlalţi nu au fost justificate. La deliberările consiliilor comunale nu asistă nici un alegător. Indiferenţă, apatie...»

Ei bine, întocmai aşa este şi la noi: Nimeni nu se interesează de şedinţele consiliului comunal sau judeţean, nimeni nu ia parte la ele. Este însă o singură deosebire: La noi nu s'a dat nici cea mai uşoară luptă pentru cucerirea publicităţii şedinţelor consiliilor comunale. Prin simplă imitaţie, şi pe nebăgate în seamă s'a prevăzut publicitatea şedinţelor în legea administraţiei comunale.

Am citat însă rândurile de mai sus, — şi cred că nu fără rost — gândindu-mă la atmosfera supra încărcată în care s'a votat legea consistoriului superior. Căci cine nu-şi aduce aminte de luptele grele ce s'au purtat pentru cucerirea acestei mult lăudate legi? Cine nu-şi aduce aminte de speranţele care se puneau într'însa, precum şi de temerile care, din pricina ei, au încolţit în sufletele unora. — Doamne! Câtă ură, câtă vrăjmăşie nu s'a cheltuit cu prilejul trecerei acestei legi, care până azi alt rezultat pozitiv nu a avut decât acel mare scandal bisericesc atât de ruinător pentru mult ruinatul nostru sentiment religios.

In orice caz, fapt sigur este că nici speranțele, nici temerile provocate de această viforoasă lege nu au fost îndreptățite. Bine înțeles, că spunând aceasta, nu mi-e în gând să discut acum dacă este sau nu canonică instituirea unui consistoriu superior; nu vreau adică să discut dacă în privința canonicității a avut sau nu dreptate fostul episcop de Roman. Ceeace vreau să arăt este că acest consistoriu superior, funcționând de vreo zece ani, întru nimic nu a justificat nici temerile acelora cari vedeau într'însul un concurent primejdios al autorității sinodale, nici speranțele, mai ales speranțele acelora, cari chiar cu prețul unui ne mai pomenit scandal, s'au încumetat să voteze această lege, cu gândul că printr'însa vor regenera biserica și sentimentul nostru religios.

Dar nu e numai atât. Ceeace este și mai curios, e că nu este întemeiată nici măcar afirmarea acelora cari susțineau că înființarea consistoriului superior ar corespunde unei nevoi adânci simțite în biserică. Să mă explic.

Incă dela început, alegerile pentru consistoriul superior nu s'au deosebit printr'o prea mare îmbulzeală de preoți alegători. Din potrivă, cei rânduiți să prezideze aceste alegeri, în totdeauna s'au plâns de lipsa de interes a preoțimei pentru această mult slăvită reformă bisericească. «Preoțimea — scrie o revistă bisericească în preajma alegerilor din 1915 — poate face ca aceste alegeri pentru consistoriu să însemne mai mult ca cele din trecut. Și e trebuitor că atât preoțimea cât și candidații să ia mai în serios alegerile pentru consistoriul bisericesc. S'a creat cu prea mari sacrificii și a adus în biserică mari sdruncinări această instituție încât ar fi păcat ca tocmai preoții, pentru care s'a făcut și cărora le poate fi de folos să contribue la deprecierea ei. Deja, drept vorbind, protivnicilor consistoriului superior nu li se poate închide gura cu ceeace s'a lucrat în această instituție până azi. Ar fi de dorit ca aceasta să se poată face în viitor. Și se va putea face».

S'a făcut? Nu cred. In orice caz, fapt sigur este că interesul preoților pentru alegerile consistoriului a scăzut încă și mai mult. Așa de pildă, iată ce scria aceiași foaie bisericească, imediat după alegerile din 1915:

«Pentru cele două locuri au fost doi candidați, dintre cari unul nici nu s'a prezentat în ziua alegerei, cu toate că ar fi fost necesar pentru salvarea situației, care gata era să ajungă ridiculă. Și poate că nici nu i-a fost greșită socoteala, întru cât preoțimea, având să împlinească mai mult o formalitate, trebuia să-i voteze pe amândoi.

Până la împlinirea treimei de votanţi însă, din numărul total de alegători înscrişi, necesară pentru valabilitatea alegerei, s'au scurs momente critice atât pentru biurou, care a doua zi n'ar fi putut găsi numărul necesar de preoţi spre a se constitui pentru balotaj, cât şi pentru cei cari urmăriau din curiozitate rezultatul alegerei. Până să se găsească singurul alegător, care mai trebuia pentru completarea acestei treimi, a fost nevoe ca biuroul să prelungiască în limitele legale timpul votărei, iar cei interesaţi să intervină pe lângă preoţi ca să vină să-şi exercite dreptul de vot, deşi în oraş se aflau preoţi, cari n'au votat».

Acestea s'au petrecut la alegerile din 1915. Şi acum? Acum la ultimele alegeri pentru consistoriul superior, am putea zice că interesul preoţimei pentru aceste alegeri a scăzut până aproape de zero. Şi spunem aceasta, pentru că în unele judeţe nu s'a propus nici numărul de candidaţi cerut de lege. Ba încă, ceeace vădeşte o nespus de tristă stare de lucruri, este că în cele mai multe judeţe — mi se pare că peste tot — la primul scrutin, cu toate sforţările făcute, nu s'a putut aduna nici treimea legală, acel minim de preoţi alegători. Şi atât de departe s'a împins nepăsarea pentru acest mult slăvit parlament bisericesc încât într'un judeţ, în Romanaţi mi se pare, la primul scrutin, din vreo 130 de preoţi alegători, au votat numai 12, iar la al doilea scrutin, numai 5, adică cinci,

Ce înseamnează aceasta? Că instituţia consistoriului bisericesc a corespuns unei nevoi adânc simţită de preoţime? Nu, de sigur că nu. In orice caz, fapt neîndoios este că glaciala nepăsare a întregei preoţimi pentru această reformă, votată cu atâta larmă, întru nimic nu se potriveşte cu svăpăiatul entuziasm al acelora care au întâmpinat-o roşindu-şi palmele, aplaudând în strigătul de *evrika!*

Drept aceea, cugetând la această dureroasă experienţă, îmi iau cutezanţa să atrag atenţia acelora, cari văzând cum ni se macină biserica, se grăbesc să o întărească prin sumedenie de reforme, născocite înpotriva chiar a temeiurilor tradiţionale ale bisericei: Oameni buni, înainte de a ridica târnăcopul asupra vechilor aşezăminte bisericeşti, cumpăniţi îndelung şi bine şi luaţi seama ca reformele plănuite, dacă nu ar putea să aducă vreun folos, măcar să nu zdruncine încă şi mai mult slăbănoagele temelii ale bisericei noastre! Luaţi aminte, pentru ca rătăcirea de apoi să nu fie mai rea ca cea dintâi!

M. MIHAILEANU
Profesor, Piteşti.

CRONICA DRAMATICA

SORANA

Scrisoare deschisă „Convorbirilor Literare"

Am văzut «Sorana». Sorana, de care s'a vorbit atât în afară şi înainte de teatru, pe piaţa vorbelor şi a urzelilor...

Şi a fost cu drept ca să se vorbiască de *drama* aceasta: nu se putea să nu se vorbească, şi din motive esenţiale şi din motive accidentale! *Ce* s'a vorbit ar fi fost bine să n'aibă importanţă. Ce trebuea nu s'a vorbit; dar trebuea să se vorbească. E simptomatic *că* s'a vorbit. Si va veni o vreme, a altor generaţii şi a biografilor înţelepţi, când *tot* se va vorbi de «Sorana» mai puţin, dar mai bine, şi cum trebue: căci, când se vorbeşte cum se cuvine despre un lucru de seamă, se vorbeşte puţin!

Sorana e o dramă care *va rămâne!* Are miez la sol, cum nu se găsesc mulţi «nepoţi de literatură» ai lui Brătescu-Voineşti să aibă şi să rodească. Are *acţiune* bine concentrată şi puternică, pătrunzătoare, cutremurătoare, care cere de la spectator mai mult de cât ochi!.. Cine nu simte această acţiune, dovedeşte că sau n'are adâncime în care să *primească,* sau are *instincte* deghizate în aşa zise «convingeri» (nişte caricaturi de convingere!) care îl constrâng a rămânea fie în rezervă făţarnică, fie în protestare, poate tot făţarnică!... Sau, singura acţiune pe care ar dovedi-o nemulţumiţii «cinemaomani» să fie că autorul n'a avut nedibăcia de a face într'adevăr scena în care Mişu să se ia la ceartă isterică ţigănească cu Sorana şi să-i tragă şi două palme!...

Drama lui Brătescu-Voineşti, frumoasă, viguroasă, delicată, nobilă, are *poezie!* O poezie trăită, actuală, nu imaginară,

fantastică, artificială, care bate câmpii şi face şcoală rea! Poezie *reală*, pentru că e viaţă din chiar frumosul suflet al poetului, sinceră, nu de poză; viaţă în care el crede pentru că e dintr'ale comorei lui, crede cum crede în lumină cel ce vede! O poezie aşa, cum azi abea o mai simţi vibrând şi tresărind din suflete care nu mai au nas şi urechi pentru mirezmele şi graiurile livezilor, ale pădurilor, ale cerului cu răsăriturile şi apusurile lui, şi care nu mai au ochi de cât pentru chipuri şi deprinderi sulimenite şi pentru aspectul şi «farmecul» maşinilor şi al automatelor ce'nlocuesc pe 'ndelete *natura vie* în viaţa intelectualilor şi, vai! chiar a necesarilor intelectuali.

Renunţarea, jertfa Soranei este firească, întemeiată pe o realitate şi de temperament şi de caracter, care cere, fără îndoială, simpla condiţiune a naşterei şi a educaţiei! Iar când ar *înceta* de a exista capacitatea unei astfel de jertfe, ar trebui «Brăteşti-Voineşti» cari s'o invente din tezaurul sănătos şi mănos al sufletului lor curat şi rezistent! Dacă o astfel de abnegare *jenează* o parte din public, iar altă parte *nu o mai cuprinde* nici cu înţelegerea nici cu simţirea, apoi să fie cu iertare: *ei* n'au dreptate, *ei* sunt înpotriva firei şi a adevărului! Brătescu-Voineşti trebue clasat în categoria de oameni pentru cari firesc e să'ţi faci viaţa cum trebue. E un semn neîndoios de rău că este aşa de numeroasă, azi, categoria celor cari socot că, făcându'şi sau dorindu'şi viaţa cum le *place* lor, ar fi în cadrul *firei!* In vremea de azi a grijilor şi năzuinţelor de întărire şi asanare *naţională*, ar fi o curată nenorocire, un simptom de groaznic augur, să nu avem oameni de categoria lui Brătescu-Voineşti, să nu'i dorim şi să nu'i iubim, să nu le dăm toată încrederea: căci numa de ei avem nevoe!

Suntem acum în sărbătorile de amintire a celei mai sublime, a supremei *jertfe* din istorie, a unicei abnegări care trebue să ne preocupe cu tot dinadinsul şi în toată cinstea. Fie ca o îndeletnicire inimoasă şi înţeleaptă cu nepieritorul obiect al acestor sărbători să lămurească minţei şi sufletului nostru câtă *însemnătate* în literatura noastră are frumoasa, *creştineasca* idee a lui Brătescu-Voineşti, ce urmă nobilă va lăsa numele acesta în istoria gândirei şi a culturei noastre, numele bărbatului care *a ştiut şi a crezut,* într'o epocă de atâta aiureală şi neîn-

semnătate, că sufletul omenesc *are în sine* firescul, slavnicul, indestructibilul germen al jertfei Soranei!...

«Critica modernă», care nu e remarcabilă în invenţiuni utile şi indispensabile, n'a inventat nici naiva «discuţie», cum e mai bine, să arăţi în dramă viaţa *cum este,* sau cum *ar trebui să fie?* In principiu, ambele procedee pot avea geniile lor, şi sunt bune. Dar într'un sens, din punct de vedere *etic,* mai raţionabil, este să te intereseze, ca autor, şi să'ţi faci o obligaţie de a interesa şi pe ceilalţi *viaţa cum ar trebui să fie,* atunci când *este* bolnavă, detracată, obraznică în optativele şi imperativele şi indicativele ei distrugătoare de minţi şi de suflete, prostească, neghioabă, dezgustător de vulgară! Căci nici o critică, nici-un public, nici-o modă, cât ar mai ţine lumea, nu vor putea scoate din codicele scopurilor *omului,* că el *trebue* să se afirme, să evolueze la o capacitate de suflet asemuitoare cu aceea pe care o prototipează Brătescu-Voineşti în simpatica, admirabila, reala şi adânc mişcătoarea lui Sorana!

Cât despre răceala «sălei teatrului»: Posteritatea va simţi în obraji şi în miezul conştiinţei căldura ruşinei şi a revoltei la gândul că Brătescu-Voineşti *a apucat* atâţia contimporani cari, în interval de 6—8 ani au pierdut cu totul simţul, au fost educaţi chiar a uita obligaţia de *recunoştinţă* faţă de bărbatul care în genul său, *n'are pereche* în ceata celor cari *vor avea* locul lor în «Panteonul Român» ce se va ridica de *urmaşi...*

I. SCARLATESCU

CRONICA ISTORICA

Cronica lui Grigore Ureche

(Urmare)

In privința autorului cronicei, d. Pascu n'are nici cea mai mică îndoială. El e indiscutabil vornicul Grigore Ureche, Simion Dascălul adăugând numai o prefață care nu-i altceva decât «o parafrazare a prefeței lui Ureche» și unele completări care se pot deosebi de textul cronicei. 1) Dacă însă d-sa, în loc de a pune atât temei pe tradiția istorică, supusă și ea la multe schimbări, ar fi procedat la analiza internă a cronicei, probabil că ajungea la o concluzie mai puțin hotărâtă. Intr'adevăr această analiză duce la rezultate cu totul neașteptate.

Se știe că ni s'au păstrat două introduceri sau predoslovii ale cronicei și anume una a lui Ureche și alta a lui Simion Dascălul. In ambele se fac aprecieri asupra izvoarelor folosite la alcătuirea cronicei și modului cum au fost întrebuințate. Să analizăm aceste aprecieri, comparându-le apoi cu însuși textul cronicei. Grigore Ureche afirmă că: letopisețul sau cronica țărei e foarte pe scurt, că merge până la Petru Șchiopul și că tradițiile cuprinse în el n'au nici o valoare 2). Din contră scrierile străinilor sunt cu mult mai bune decât ale noastre, povestind evenimentele «mai larg și deajuns». 3) Aceste afirmațiuni, tocmai prin faptul că suntem siguri că aparțin lui Ureche, prezintă cea mai mare importanță. Ele ne vor permite să stabilim în mod indubitabil paternitatea cronicei. Intr'adevăr, dacă cronica e a lui Ureche, ne-am aștepta ca în decursul povestirei să se întărească cele afirmate în prefață adică să se insiste asupra superiorității izvoarelor de informație străină, arătându-se în acelaș timp insuficiența alor noastre. Deasemenea întrebuințarea letopisețului moldovenesc ar trebui să se oprească la domnia lui Petru Șchiopul. Ce constatăm însă? In decursul întregei povestiri se insistă asupra superiorității letopisețului moldovenesc care «arată toate

1) G. Pascu l. c. p. 28, 35.
2) Ed. Giurescu p. 2—3.
3) Ibidem p. 3.

semnele pe rând», în timp ce letopisețul latinesc «nu aduce aminte de toate semnele pe rând, câte s'au făcut și încă și alte semne multe sunt și nu însemnează nimica de dânsele» Această accentuare a superiorității letopisețului moldovenesc asupra celui latinesc am văzut că se repetă necontenit, autorul arătând o simpatie vădită pentru cel dintâi [1]). Deci o primă contrazicere cu prefața lui Ureche. Apoi am văzut că letopisețul moldovenesc este întrebuințat și după domnia lui Petru Șchiopul, pe când în prefață se spune că merge numai până la acest domn.

A doua contrazicere deci. Se constată așa dar o deosebire între prefață, care e sigur a lui Ureche și textul cronicei. Trebuie să admitem deci că, *în forma în care ni s'a păstrat,* cronica nu poate fi a lui Ureche. Dar atunci se naște imediat întrebarea cine e autorul? Răspunsul la această întrebare îl obținem analizând prefața lui Simion Dascălul care vine îndată după aceia a lui Ureche. In ea, Simion arată și el motivul care l'a îndemnat să scrie, face aprecieri asupra izvoarelor și arată și felul cum s'a servit de ele pentru redactarea cronicei. Voi reproduce mai jos partea din prefață, care ne interesează: «Pentru aceia... adunat-am izvoade pre rând de le-am împreunat și citind izvoade pre rând aflat-am și de acest izvod, carele l'a scris Ureche vornicul, și dacă l-am citit, l'am socotit că este scris adevăr, însă mai mult din cărțile străinilor de cât din izvoadele noastre, (că) numai cât tinde poveștile mai larg și deajuns și mai deschis, iar semnele s'au tocmelile și lucruri, câte s'au făcut în țară, nu le arată toate, că poate fi că n'au știut de toate cronicarul cel latinesc să le scrie, iară letopisețul nostru, nu tinde poveștile, ce scrie mai pre scurt, însă le însemnează toate pre rând.

Măcar că vornicul Ureche au scris mai sus că letopisețul cel moldovenesc scrie până la domnia lui Petru Vodă Șchiopul și de aci s'au stins, iar eu adunând izvoade de limba noastră, aflat-am izvod din ceput, cam pre scurtă vreme și toate pre rând însemnând până la domnia lui Vasilie Vodă.

Pentru aceea, dacă am văzut că lipsesc poveștile și cursul anilor din letopisețul cel latinesc, am lipit dintr'ale noastre izvoade, carele am aflat că (scriu) adevăr și am adaos poveștile la letopisețul cel latinesc care la locul său, carele toate mai înainte se vor arăta, care și la locurile sale și toate pre rând chizmuid și însemnând, am izbutit din toate izvoadele într'un loc și am făcut unul desăvârșit, de care lucru cu mare nevoință am silit să nu rămâe nimic nesemnat [2]).»

In acest pasaj, am putea deosebi două părți: în cea dintâi Simion rectifică afirmările lui Ureche cu privire la întinderea letopisețului moldovenesc și impută vornicului faptul că s'a servit

1) Vezi mai sus p. 4 nota 2–3.
2) Ed. Giurescu p. 4

mai mult de cărţile străinilor de cât de izvoadele noastre. In cea de a doua, el arată apoi felul cum şi-a alcătuit el cronica. Să examinăm ceva mai amănunţit aceste afirmări. Simion Dascălul spune că izvoadele noastre mergeau până la Vasile Lupu, în timp ce Ureche susţinuse că numai până la Petru Şchiopul Această afirmare se găseşte întărită de faptul că în cronică se află menţionat letopiseţul moldovenesc şi după Petru Şchiopul, după cum însuşi recunoaşte şi d. Pascu. Dela început deci se constată concordanţă între cele spuse de Simion Dascălul şi textul cronicei aşa cum ni s'a păstrat. Mergând mai departe, constatăm că această concordanţă se accentuiază din ce în ce. Simion Dascălul vorbind de utilizarea izvoarelor, spusese: «Dacă am văzut că lipsesc poveştile şi cursul anilor din letopiseţul cel latinesc, am lipit dintr'ale noastre izvoade carele am aflat că-s adevăr şi am adaos poveştile la letopiseţul cel latinesc, care la locul său, carele toate mai înainte se vor arăta, care şi la locurile sale [1])».

Dar tocmai aceasta se şi face în decursul povestirei. Cronicarul completează letopiseţul latinesc cu ştiri luate din cel moldovenesc, adăogând imediat că despre aceste ştiri izvorul dintâiu nu pomeneşte nimic sau pomeneşte mai pe scurt. Astfel vorbind de războaiele dintre Iliaş şi Ştefan, fii lui Alexandru cel Bun, — toate după letopiseţul moldovenesc — cronicarul adaogă: «Iar letopiseţul cel latinesc de aceste războaie a feciorilor lui Alexandru-Vodă nimica nu scrie». [2]) Mai departe, după ce aminteşte năvala unor tătari în anii 1439 şi 1440, tot după letopiseţul moldovenesc, cronicarul spune numaidecât: Iară letopiseţul latinesc de aceşti Tătari, ce spune mai sus că au prădat ţara, nimica nu scrie [3]). Cu privire la lupta lui Ştefan cel Mare cu Turcii la Valea Albă, vorbele cronicarului sunt şi mai caracteristice: «Iară la letopiseţul cel latinesc de izbânda lui Ştefan Vodă, ce au scos planul şi prada la Dunăre dela Turci şi de Băsărabă Vodă cu Muntenii nimica nu scrie, încă şi alte semne multe nimica nu le însemnează, carele nici unele n'am vrut să le lăsăm, *ce toate care la locul său le-am tocmit*" [4]) Nu numai ideia, dar chiar şi felul de exprimare e aproape identic cu cel din prefaţa lui Simion Dascălul în care se spune: *„am adaos poveştile care la locul său, carele toate mai înante se vor arăta.* Ceeace cronicarul făgăduise în prefaţă, îndeplineşte în decursul povestirei. El completează izvorul de bază, letopiseţul latinesc cu semnele, povestile şi cursul anilor din letopiseţul moldovenesc, arătând ce aparţine fiecărui izvor. Aceste completări sunt numeroase. Am arătat mai sus. In afară de acelea, mai sunt: la

1) Ed. Giurescu p. 4.
2) Ed. Giurescu p. 29.
3) Idem 31.
4) Idem p. 63.

războiul lui Petru cu Alexandru (1455) la prădarea Secuilor de către Ştefan, la prădarea a doua a Secuilor de Ştefan, la războiul lui Ştefan cu Radu, la ştirea despre Evdochia, soţia lui Ştefan, la năvălirea Leşilor din 1500 în Moldova, la prădăciunile reciproce ale lui Bogdan şi Radu, la întâmplările lui Petru Rareş, la prada a cincea a lui Petru Rareş în Ardeal, la întâmplările şi semnele din răstimpul dela 1546—1558, la războiul lui Tomşa cu Mircea din 1564, la revolta Lăpuşnenilor împotriva lui Iancu-Vodă (1581) şi la domnia de comparare a letopisețului lui Petru Cazacul (1593)[1]. Toate aceste completări, toată partea de comparare a letopisețului moldovenesc cu cel latinesc se datoreşte lui Simion Dascălul. Aceasta se dovedeşte nu numai prin identitatea de fond şi formă între cuprinsul prefeţei lui şi felul cum s'a alcătuit cronica, dar şi prin următoarea observare: Este imposibil ca Ureche, care în prefaţa sa afirmase despre letopisețul moldovenesc că «atât de pre scurt scrie, că nici de viaţa domnilor, cari au fost toată cârma nu alege, necum lucrurile din năuntru să aleagă», să utilizeze apoi acest izvor aşa de des, punându-l într'o lumină favorabilă şi tocmai pentru acele lucruri şi evenimente interne. Faptul însă se potriveşte de minune cu Simion Dascălul. Acesta spusese în prefaţă că va completa letopisețul latinesc cu semnele şi poveştile din cel moldovenesc, făcând un izvod «desăvârşit».

S'a arătat apoi că tot lui i se datoreşte întrebuinţarea unor izvoare noui, cronica lui Paszkowski şi letopisețul unguresc, din care ia anumite ştiri. Pe baza acestor fapte, trebuie să admitem că, *în forma în care o cunoaştem*, cronica se datoreşte lui Simion Dascălul.

* * *

Studiul d-lui Pascu se termină printr'o serie de consideraţiuni filologice despre limba şi stilul cronicei şi despre ultimele două ediţii ale ei.[2]) Pentru ediţ a Giurescu, care cuprinde numai textul cronicei fără introducerea ce urma să apară ulterior, dau aci unele lămuriri, neapărat necesare pentru folosirea ei. Prin această ediţie s'a avut în vedere redarea unui text *istoric*, nu filologic. Ediţiunile anterioare fuseseră făcute pe baza tradiţiei, care atribuia lui Simion Dascălul numai un număr oarecare de interpolaţii, date de diverşii editori — Kogălniceanu, Picot, Popovici — în note sau ca apendice. Alegerea pasagiilor atribuite lui Simion Dascălul se făcuse într'un mod cu totul arbitrar, fără o analiză internă severă a cronicei. Aşa fiind, e evi-

1) Ed. Giurescu p. 42, 44, 45, 48, 54, 84, 117-119, 142-158, 161, 163-173, 205-206, 248-249, 269.

2) „Chronique de Gligorie Ureache", edition critique par I. N. Popovici, Bucarest 1911 şi „Letopisețul Țării Moldovei până la Aron-Vodă (1359-1595) întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istratie Logofătul şi alţii de Simion Dascălul, ediţie de Const. Giurescu, Bucureşti 1916.

dent că oricine s'ar fi bazat în cercetările sale pe una din acele ediţii era expus să comită erori inevitabile. Se impunea deci o ediţie care să redea textul cronicei în mod complet, bazându-se pe colaţia tuturor manuscriselor cunoscute şi conformă cu ultimele cercetări în privinţa acestei cronici. Aceasta s'a avut în vedere la ediţia Giurescu. Textul a fost redat pe baza colaţiei tuturor manuscriselor mai inportante. Ele sunt în număr de 11 şi au fost împărţit în 3 grupe, însemnate cu literile L. A. M. Mss. din grupa L. conţin o redacţie *lacunară* a cronicei şi sunt în număr de 5: L[1] = Ms. No. 1445, L[2] = Ms. No. 59, L[3] (nu l'am putut identifica încă, L[4] Ms. No. 268, L[5] = Ms. No. 2601. Toate la Academia Română). Grupul A conţine o redacţie fără lacune, dar cu interpolări şi cuprinde 2 mss. indicate în aparat cu A[1] = Ms. = No. 174 Acad. Română şi A[2] = Ms. No. 25. Biblioteca Centrală-Iaşi. Grupul M. conţine de asemenea o redacţiune fără lacune, dar cu interpolări, derivând dintr'un Ms. interpolat de *Misail Călugărul*. Cuprinde Mss. redate în aparat prin M[1] = Ms. No. 169, M[2] = Ms. No. 2506, M[3] = Ms. No. 103, M[4] = Ms. No. 440 (Toate la Academia Română). Grupul manuscriselor lacunare *L* se întregeşte prin celelalte două A, M, iar interpolările din acestea se elimină atât prin comparaţia între ele cât şi cu grupul L. O explicare mai amănunţită privitoare la ediţia Giurescu şi la filiaţia manuscriselor folosite se va tipări deosebit, adăogându-se la textul cronicei apărut deja.

In ce priveşte ediţia Popovici e justă observarea d-lui Pascu cu privire la încercarea de a se restabili lingvistic un text dela jumătatea secolului XVII ajuns în mâinile noastre în còpii dela începutul sec. XVIII, pe baza unui text bisericesc [1]), care după cum cu dreptate se afirmă putea fi arhaizant.

Dar ceeace n'a observat d. Pascu la ac. ediţie, e felul cum s'a restabilit textul istoric. Editorul, convins că Ureche e autorul cronicei, a separat în mod cu totul arbitrar ceeace i se părea că se datoreşte lui Simion Dascălul, despărţind uneori capitole unitare în două (o parte a lui Ureche, alta a lui Simion) sau chiar propoziţiuni strâns legate între ele. Astfel e de exemplu capitolul: «De descălecarea ţării Moldovii al doilea rând, în ce chip şi cum s'a aşezat». Prima fază din acest capitol, aşa cum e în mss. şi în care se spunea: «Această poveste ce este de aicea în jos, care spune de înoirea ţării Moldovei, este izvodită de Ureche Vornicul din letopiseţul cel latinesc care poveste o am socotit că se tocmeşte întru tot cu predoslovia letopiseţului celui moldovenesc, însă mai pre scurt, iară predoslovia Moldovei tinde povestea mai deschis şi deajuns, cum arată înainte» *a fost suprimată* [2]). Cu cea de a doua frază din mss: „După răsipa,

1) Cazania lui Varlaam.
2) Ed. Popovici p. 10.

ţării dintâi, cum spune mai sus că s'au pustiit de nevoia oştilor lui Flaccus, hatmanul râmlenesc sau cum spune la letopiseţul unguresc, de Laslău, craiul unguresc, când au răsipit Tătarii de pre aceste locuri de au rămas locul pustiu... (urmează venirea păstorilor din Maramureş (editorul a procedat astfel: prima jumătate în care e vorba de Flaccus (până la cuvintele: «hatmanul râmlenesc») a atribuit-o lui Ureche, cea de a doua, cu Laslău şi gonirea Tătarilor (până la cuvintele: «locul pustiu», lui Simion Dascălul [3]). Mai departe urmează fraza în eare, după ce se arată izbânzile şi năvălirile moldovenilor se spune: „Din câmp Tătarii (pe Tătari i-au scos, că după risipa ce i-au fost gonit pre Tătari oare când Laslău craiul unguresc, de pre aceste locuri, iarăşi au fost început a se tinde la câmpi. Din fraza aceasta, propoziţiunea principală dela început editorul i-o atribue lui Ureche, iar restul lui Simion Dascălul. Aşa dar, în textul ediţiei d-lui Popovici rămânea numai propoziţiunea: «Din câmp Tătarii (sau pe Tătarii) i-au scos» [1]) care însă n'are nici un rost aşa izolată, de oarece s'a suprimat şi pasagiul anterior şi cel posterior în care se vorbea de ei.

De fapt întreg acest capitol este o bucată unitară, datorită lui Simion Dascălul.

Felul cum se face separarea la capitolul: «De domnia lui Ioan-Vodă ce-i zic Armeanul» este deasemenea caracteristic. Prima frază în mss. este următoarea: «Acest Ion-Vodă, unii zic că au fost fecior de armean, alţii zic că au fost fecior unui Ştefan *iar Marţiu Paşcovski cronicarul leşesc scrie că au fost acest Ion-Vodă dela Mazovia din ţara leşască, iar cu adevărat nu se ştie, nici-l arată a cui fecior este*» [2]).

D. Popovici atribue acest capitol lui Ureche. De oarece însă ştie că Martin Paszkowski n'a fost utilizat decât de Simion şi cum menţinerea numelui acestui cronicar polonez ar putea da naştere la oarecare îndoeli cu privire la autorul capitolului de aceia procedează la «curăţirea» textului şi anume:

Suprimă pur şi simplu propoziţiunea: «Iar Marţiu Paşcowski cronicarul leşesc, scrie că au fost acest Ion-Vodă dela Mazovia», dând-o numai în aparat, lasă pe cea imediat următoare: «iar cu adevărat nu se ştie» şi scoate propoziţiunea ultimă; *nici-l arătă* a cui fecior este. Aşa încât acest *citat astfel curăţit devine :* «Acest Ion-Vodă unii zic că au fost fecior de armean, alţii zic că au fost fecior unui Ştefan... iar cu adevătat nu se ştie [1]).

După cum se vede, separarea «adaoselor» lui Simion s'a făcut în mod cu totul critic.

---

1) Idem p. 11.
2) Ed. Popovici p. 11.
3) Idem p. 188.
4) Ed. Popovici p. 188.

S'a arătat apoi mai înainte [1]), felul arbitrar şi absolut neştiinţific cum s'a transformat capitolul despre aşezarea lui Despot în scaunul Moldovei pentru a corespunde felului de a vedea al editorului. Insfârşit, pe lângă acestea, se mai adaogă lipsa unui indice care face ca întrebuinţarea ediţii d-lui Popovici să nu fie tocmai lesnicioasă.

Defectuozitatea acestei ediţii, folosită de d, Pascu, explică, parte din erorile d-sale. Dar ceeace rămâne inexplicabil, constituind în acelaş timp lipsa fundamentală a studiului, e faptul că n'a ţinut seamă de soluţiile propuse anterior pentru aceiaş problemă şi că n'a combătut argumentele aduse în susţinerea lor. O lucrare ştiinţifică are de scop sau să adaoge contribuţiuni noui la rezultate cunoscute sau să dea o nouă înfăţişare şi explicaţie unei probleme oarecare. In ultimul caz, e necesar întâi să se arate documentat că rezultatele anterioare sunt inexacte prin netemeinicia sau insuficienţa argumentelor pe care se sprijină şi apoi, pe locul făcut astfel liber, urmează să se clădească un nou sistem, o nouă explicare superioară celor de mai înainte. Partea cea de a doua e condiţionată în primul rând, de succesul celei dintâi. Altfel, munca e zadarnică, studiile cari nu îndeplinesc această condiţie, neproducând decât nedumerire şi îngreuind sarcina cercetătorului viitor.

CONST. C. GIURESCU

---

1) Vezi mai sus p. 13-14.

CONVORBIRI LITERARE

No. 5 BUCUREŞTI, MAIU 1921 Anul 53

LA A SUTA ANIVERSARE A NAŞTEREI LUI ALECSANDRI

Renaşterea noastră a atins punctul culminant între anii 1878-1890, „în vremea când mişcarea literară era însemnată prin acea originalitate, în care scriitorii noştri de frunte, pornind de la poezia populară, s'au inspirat de viaţa naţională şi ne-au înfăţişat sub forma frumosului o realitate etnică, adecă ceea ce *este* şi *cum* simte Românul după propria sa fire. «Pastelurile» şi «Ostaşii» lui Alecsandri, poveştile şi «Amintirile» lui Creangă, poeziile lui Eminescu sânt manifestările acestei epoce de renaştere literară". — Aşa credea Titu Maiorescu.

Tot el, vorbind de poetul dialectal Vlad Delamarina, adăoga: «Cultura artelor nu se pregăteşte, după cum se pare la prima vedere, de sus în jos, ci de jos în sus, şi precum coroana înflorită la înălţimea copacului îşi are rădăcinile de hrană în pătura pământului, aşa arta cea mai desvoltată îşi primeşte sucul trăiniciei din viaţa populară în toată naivitatea ei inconştientă, de aceea şi *trebue să fie naţională....*» (**Critice**, III, 176, 245).

Cuvintele lui Maiorescu şi constatarea respectului nemicşorat de care se bucură şi azi opera lui Alecsandri sânt omagiul cel mai nimerit pentru a sărbători centenarul poetului, iar pe de altă parte sânt un răspuns definitiv la mult discutata problemă: dacă patriotismul poate fi isvor de inspiraţie artistică.

Din capul locului, ar fi trebuit să se pară oricui neadmisibil să existe vreun sentiment pe care un om de geniu să nu-l poată exprima în formele artei. Şi cum s'ar fi putut ca tocmai o simţire aşa de firească, cum e dragostea care leagă pe om de pământul şi de poporul său, să nu fie un bogat isvor de insufleţire?

Din fericire, azi lucrul s'a lămurit deplin. Perspectiva literaturei noastre e destul de largă spre a putea vedea şi latura ei patriotică în adevărata sa valoare.

E sigur că de la Cârlova şi Alexandrescu, până la Alecsandri şi Eminescu, fibra patriotismului a vibrat, dând tonuri exacte. Plângând pe «ruinile Târgoviştei» sau «descifrând eternitatea din ruina unui an», poeţii care evocau trecutul nostru de glorie au dovedit că iubirea de ţară se poate asocia cu adânci meditaţii asupra soartei omeneşti în genere şi poate deştepta cele mai puternice emoţii. Alecsandri a mers mai departe în calea aceasta, înfăţişând în haina poesiei multe episoade din viaţa neamului nostru, începând cu «Dan, căpitan de plaiu» şi sfârşind în «Ostaşii noştri» cu eroii luptelor pentru neatârnare. Atât de vie era simţirea sa patriotică, în cât chiar în proză, el găseşte uneori accente de un lirism care cucereşte sufletul cetitorului, ca şi cel mai puternic viers:

Când ascult Doina, par'că aud Moldova plângând...

In sfârşit, Eminescu a găsit alinarea pesimismului, tocmai în puternica sa simţire patriotică.

Cugetătorul care meditase pe Kant, poetul «Luceafărului» şi al «Satirelor» se înviorează şi înviorează o întreagă generaţie, reînviind chipul lui Mircea în trăsături de un incomparabil relief. Mai mult, el împrăştie nimbul poeziei şi asupra vechilor Daci, pe care, cu o minunată intuiţie, el cel dintâi i-a simţit că nu sânt barbari şi i-a îmbrăţişat cu fiiască pietate. Unele fragmente de poem epic dovedesc că moartea timpurie a genialului scriitor ne-a lipsit de o operă literară, care ar fi luminat viaţa poporului nostru până dincolo de zorile istoriei. Cum îl vedem de limpede pe Mircea la Rovine:

Un moşneag atât de simplu, după vorbă, după port.

Şi cum chemăm pe Ştefan dela Putna, aşa am fi văzut şi am fi chemat din penumbra veacurilor pe măreţul Decebal şi alţi străbuni cu înfăţişare vrednică de epos.

S'a dovedit astfel şi în literatura noastră, ca şi în alte literaturi, că sentimentul patriotic este şi râmâne isvor de opere artistice de câteori un suflet cald vibrează la simţirea sinceră a

legăturei dintre om şi ţara sau naţia în care s'a născut.— Leopardi, lăsând filosofia la o parte, tresărise şi el la suferinţele Italiei, şi cu un cuvânt: *la arme!* a răscolit sufletul unui popor întreg. Nu numai melancolia, ci şi patriotismul «se face viers».

Şi aceasta e o definitivă dovadă — dacă mai trebuiesc dovezi — că şi opera lui Alecsandri, chiar dacă am mărgini-o numai la partea ei naţională, va dura etern, ca tot ce e adevăr artistic. Iar încercări ca ale criticilor nechemaţi de odinioară, care cercau să scadă pe poetul Doinelor şi al Lacrămioarelor, considerându-l ca o valoare provizorie şi aşezându-l în umbra lui Eminescu, ni se par azi o absurditate.

Dimpotrivă, după trecere de atâţi ani şi după atâtea manifestări literare mai nouă, vedem că în panteonul literar este loc pentru toate valorile adevărate. O pădure nu are numai stejari, ci şi fagi ori brazi, care pot fi tot aşa de măreţi... şi mai are aluni, corni, călini... iarbă şi muşchiu verde ca mataso, — o încântare pentru ochiul pictorului. Esenţial lucru e să ai în faţă plante adevărate, iar nu «tinichea văpsită».

De aceea, câţi *au fost* în adevăr, acei au şi rămas; după cum cei care sânt în adevăr poeţi vor rămânea şi ei, fără să fie întrebaţi dacă poezia lor patriotică cuprinde o parte mai mică sau mai largă din opera lor.

Ca o dovadă mai mult, e destul să observe cineva ce viu răsunet a avut iubirea pământului românesc şi la urmaşii lui Alecsandri şi Eminescu. Cerna, un cugetător care pătrunsese departe în sfera ideilor, a ştiut să desprindă din serbarea de «Zece Maiu», însoţită inevitabil şi de unele note vulgare, cea mai curată şi mai senină emoţie estetică.

E râs, e farmec, e mişcare
Rachete — crainici luminoşi
Se'ntrec să cheme la serbare
Pe zeii toţi şi pe strămoşi
Şi'n seara aceasta sfântă, plină
De amintiri şi de mister
Durează drumuri de lumină
Intre Pământ şi între Cer...

Părtaş al fericirei sfinte
Stă luminatul Craiu de-oparte —
Deodată-i fulgeră prin minte
Vedenii dintr'un câmp de moarte.
Un gând a prins să-l înfioare
Şi ochii lui se umeziră:
Dela obşteasca sărbătoare
Lipsesc acei ce-o pregătiră...

In sfârşit, răsboiul din urmă a fost ocazie de reală inspiraţie poetică. Voiculescu — ca să dăm o pildă numai din cea mai nouă operă literară — apropiat prin cugetare de Cerna, iar prin dragostea pământului de Alecsandri, e un poet al patriotismului în sensul cinstit al cuvântului. Pe când atâţia s'au rătăcit într'o retorică de ocazie, el a văzut şi ţara şi poporul sub forma impersonală a artei — mişcat în adevăr, dar în mijlocul emoţiei stăpân pe toate mijloacele artistice.

Prin urmare, astăzi, când naţiunea întreagă aduce omagiul său acelui «rege al poeziei, veselul Alecsandri», pe nici un om cu minte nu-l mai întristează gândul că poezia sa se va învechi cu vremea.

Revista care a văzut în paginele sale manifestările cele mai înalte ale artei bardului dela Mirceşti, se închină cu pietate în faţa poetului renaşterii noastre, încredinţată că el nu apune niciodată, ci va rămânea vecinic tânăr, cum tinere rămân toate sentimentele omeneşti, generaţie după generaţie.

REDACŢIA

ELEGIE

«Pulvis et umbra summus».
HORAŢIU

Când privesc, cuprins de jale, în ţărină prăbuşite,
Ale templurilor ziduri, galbene şi înnegrite,
Iar podoabele din ele, cap-deopere măreţe,
Gloria nemuritoare geniilor îndrăzneţe;
Sacro-sancţii idoli căror se'nchinau popoare 'ntregi,
Frumuseţi sculptate 'n marmor, semi-zei, eroi şi regi,
Peste cari cresc acuma în mlădiţe elegante,
Edera agăţătoare şi spinoasele acante,
Şi pe fruntea lor pătată, şi în recea lor orbită,
Cum painjinii îşi ţese pânza lor cea colbăită;
O uimire ne'ndurată, vai!.. atunce mă cuprinde,
Mă 'mpetreşte-a mea uimire, iar în sufletu-mi s'aprinde
Mila lumilor trecute aruncate 'n infinit,
Care n'au să mai revie pe acest pământ mâhnit.

*

Totul piere 'n astă Lume, şi, nimic nu ne remâne,
Astăzi, totul e nimica şi nimica este mâne,
Pulbere şi umbră numai împrejurul nostru sânt,
Nefiinţă şi fiinţă de-o potrivă 's pe Pământ!

N. Cetită în Academie de d-ra Delavrancea în sesiunea din Maiu 1914.

Atunci ochiul meu întreabă nepătrunsa Depărtare,
Cerul sus spuzit de stele, brazii falnici de pe stânci,
Nimic însă nu răspunde la nătânga-mi întrebare,
Numa 'n inimă resună plânsul mărilor adânci!

A. NAUM

VOX MYSTICA

Dintr'o tainiță de ramuri,
Inverzit' acuma proaspăt,
Tot mă 'ngân' un ciripit, a
Maiului strădalnic oaspăt —

Eu, culcat pe iarbă 'n umbră
Și cu pleoapele închise,
Il ascult, și parcă 'mi vine
Ingânat din vise 'n vise;

Parc'o veche primăvară
Altor primăveri l-a spus,
Parcă veacuri se 'nchegară
Pân' aproape 'mi l-au adus.

Numai vremea? Vremea doară?
Ba chiar cu parcă's de mult,
Și de-atunci, culcat la umbra
Primăverilor, l-ascult...

Toți copacii din prejuru'mi
Parcă n'au iernat vre-odată,
Ci se prind cu drag de ramuri
Până 'n zarea depărtată,

Până 'n zarea din hotarul
Ochiului de om d'intâi,
Unde moş Adam pierdut-a
Infloritul căpătâi,

Şi-a 'ncercat nevoia tihnei
De-a veghea şi de a plânge,
Pricepându'şi vina care 'n
Toate din prejur îl strânge...

Până 'n zarea de la poarta
Raiului pierdut se 'ntind
Tainiţele dintre ramuri
Care una 'ntr'alta prind,

Toate, toate zămislite
De-un grăunte, rătăcit
Cine ştie cum sub talpa
Lui Adam cel izgonit...

Cum rămase, cum se 'nfipse
Chiar în glia mărginaşe
Ingrădite-lor, deapururi,
Neajunselor locaşe;

Şi, grăunte singuratec,
Cum pe loc a şi rodit,
La copacii toţi să spue
Şoapte vechi, vechi ciripit?

Ce te 'ntrebi înstrăinate
Suflet! Rabdă-mă s'ascult!
Nu vezi cum mă 'nalţă 'n fire
Ciripitul de demult?

I. SCÂRLĂTESCU

VASILE ALECSANDRI

Sunt oameni a căror viaţă este intim ţesută cu a naţiunei, din care s'au născut şi ai cărei reprezentanţi sunt. A vorbi despre ei este a face istoria timpului lor. Unul din aceştia este Vasile Alecsandri. Alegându-l ca subiect, n'am pretenţiunea de a povesti viaţa lui, şi cu atât mai puţin de a face o expunere critică a operelor lui. Pentru aceasta ar trebui volume. Eu voi fi foarte mulţămit, dacă voi putea îndeplini rolul unui modest grădinar, care, prezentându-vă un buchet bine ales, ştie a vă atrage luarea aminte asupra grădinei ce cultivă, şi dacă, în acest timp de secetă a idealului şi simţemintelor naţionale, voiu putea deştepta în tinerime îndemnul de a reveni la scrierile lui Alecsandri şi ale contemporanilor săi.

V. Alecsandri e cel mai popular între poeţii români. El a deschis literaturei noastre politice adevărata cale naţională, şi este până azi între cele dintâiu glorii ale ei. El s'a născut lângă Bacău, într'o seară senină din Iuliu, 1821, pe când părinţii săi, ca mai toţi boerii din Iaşi, se retraseră spre munţi dinaintea eteriştilor greci. El s'a născut în bejenie, cum se zicea pe atunci, în o trăsură, care, acoperită de un coviltir, servea de cameră mamei sale, şi sub care îşi avea adăpostul tatăl său, înconjuraţi de patru argaţi înarmaţi, puşi noaptea de pază sub stejari. Această împrejurare pare a fi într'o ciudată legătură cu pornirea ce o avea poetul pentru călătorii, una din cele mai mari plăceri ale vieţii sale. Părinţii săi, Elena, născută Cozzoni, şi Vasile Alecsandri, erau amândoi urmaşii unor familii de origine italiană. Tatăl său, ajuns prin meritele sale vornic,

era bun, deştept, şi avea un gust ales pentru tot ce e frumos, mai ales pentru frumuseţile naturei. Mama sa era cunoscută pentru frumuseţea, blândeţea şi iubirea ei pentru muzică, şi prin o rară delicateţă în maniere. Dela ei a moştenit Alecsandri, împreună cu bună starea materială şi geniul poetic, şi frumoasele talente şi însuşiri morale, cari îl făceau atât de plăcut în societate.

Copilăria a petrecut-o mai mult la ţară, la moşia părintească dela Mirceşti, pe care, tatăl său, încântat de priveliştea ei şi de frumuseţea poziţiunei sale, de câte ori trecea pe acolo, a cumpărat-o dela unchiul artistului Millo. Primele studii le-a făcut întâi la Iaşi, unde încă aveau o casă şi unde iarna se retrăgea întreaga familie. Ca tovarăşi la lecţiunile sale aci avea pe M. Cogălniceanu şi Millo; pe urmă fură duşi câteşi trei într'un pensionat francez. Interesante informaţii despre copilăria sa se află în corespondenţa lui cu I. Ghica, amicul şi tovarăşul copilăriei sale, publicată în «Scrisori»-le acestuia. Incă de copil, o distracţie deosebită a sa ca elev, era de a sta ore întregi în o trăsură din curtea pensionatului, şi a se pierde cu gândirea în depărtatul orizont, ce se deschidea înaintea privirii sale.

La vârsta de 14 ani fu trimis, sub conducerea unui pedagog, la Paris ca, luându-şi bacalaureatul, să studieze medicina. Insă, neavând nici o aplicare pentru această ştiinţă, cum nici pentru matematici şi jurisprundenţă, cari asemenea le încercase, le-a părăsit pentru a se destina numai literaturei. Privegheat şi încurajiat de primul său profesor, se dede cu tot dinadinsul studiului poeţilor clasici, antici şi moderni.

Romantismul înflorea atunci în toată vigoarea lui, şi subt influenţa acestui curent s'a deşteptat talentul poetic al lui V. Alecsandri. Primele scrieri, din cari s'a inspirat, fură poeziile lui Lamartine, romanele lui Chateaubriand, şi operele lui J. J. Rousseau despre educaţie şi societate. După 5 ani de studii, din cari 2 pentru ştiinţe şi 3 pentru litere, în 1839 plecă din Paris fără vreo diplomă universitară, numai cu titlul de bacalaureat în litere, şi cu un caiet de poezii în limba franceză. Inainte de a se întoarce însă în ţară, trecù în Italia, împreună cu amicii săi, C. Negri şi Rolla; văzu Florenţa, Roma, Milanul, şi mai ales Veneţia, patria străbunilor săi, şi unde există şi astăzi un «palazzo Alessandri». Frumuseţile Italiei, monumentele de glorie ale trecutului, minunile artei, deschiseră aci un nou orizont vederilor şi sufletului său generos şi entuasiast.

Către sfârşitul anului 1839 se înapoiază în patrie şi după 5 luni fu numit cap de massă la cassa pensiunilor şi scutelnicilor. In 1840 publică în «Dacia literară» a lui Cogălniceanu întâia sa încercare, «Buchetiera dela Florenţa», o amintire din călătoria sa în Italia. Inchipuirea vie şi originalitatea descrierilor, limba curată, stilul dulce şi armonios al acestei nuvele, care în această privinţă întrecea tot ce se scrisese până atunci în româneşte, revelau un talent superior. Dar revista fu suprimată după un an de existenţă, şi cu toate încurajerile şi felicitările primite din multe părţi, Alecsandri nu mai publică nimic până după 1842.

In acest an avù nefericirea de a pierde pe mama sa, pentru care avea un cult religios. Această durere îi inspiră poate primele poezii lirice româneşti. Iar mai târziu el va spune prietenei sale iubite, Elena Negri:

„In tine cred, Elenă, precum credeam odată
In glasul maicei mele, în sfântul ei amor;
Tu porţi un nume dulce şi scump inimei mele,
Un nume ce-mi inspiră un cult Dumnezeesc,
Şi care mă încântă ca harpele din stele,
Şi care îmi şopteşte de maica ce jelesc".

O seară la Lido, în „Lacrimioare"

Starea sufletească a poetului din acea epocă, în care dorul vag al tinereţei, farmecul frumuseţelor naturei câmpeneşti, şi lumina unei iubiri născânde se amestecau cu durerea nevindecată pentru adorata sa mamă, care nu mai era, este admirabil exprimată în elegia sa «O noapte la ţeară», una din cele mai frumoase în frumosul buchet al «Lacrimioarelor», scrisă în 1845, la Mânjina, moşia lui Negri.

După moartea mamei sale, Alecsandri părăsi slujba ce o avea în Iaşi, şi se retrase la moşia părintească dela Mirceşti, unde căută mângâierea în liniştea şi farmecul tainic al naturei, în priveliştea vieţii patriarchale a poporului atât de iubit de el, şi cu deosebire în tradiţiunile şi admirabila lui poezie, pe care începù a o studia şi a o culege ca pe o comoară nepreţuită. Aproape doi ani cutreeră el câmpiile, văile şi plaiurile munţilor, când pe jos, când călare, la cumetrii, observând firea lui, datinele şi limba, adunând cântecele lui din gura bătrânilor, flăcăilor şi fetelor, păstorilor şi lăutarilor.

După modelul acestor cântece şi-a plăsmuit primele sale poezii publicate sub titlul de «Doine». Astfel literatura poporană, necu-

noscută sau desprețuită până atunci, care însă pentru școala romantică era un bogat isvor de inspirație, a devenit și pentru Allecsandri factorul cel mai însemnat al educației sale literare și prin el, prin direcția dată de dânsul, a ajuns a fi astăzi ceeace trebuia să fie dela început, *temelia literaturei noastre naționale.*

Meritul poetului pentru această revelație a geniului național este cu atât mai mare, cu cât lucrarea sa nu era apreciată și încurajată de publicul de atunci; din contră, era întâmpinată cu antipatie și cu despreț. Unele persoane cu mai mult gust aflau, ce e drept, că poeziile lui Alecsandri «sunt frumoase, păcat însă că sunt prea țărănești» ; și regretau că el, cu un asemenea talent, «voia să introducă coliba în palat».

Poezia lui Alecsandri era în adevăr semnalul unei revoluții literare, ce aducea cu sine și o revoluție socială. Dintre doamnele române de atunci una singură vedea frumusețea și însemătatea poeziilor lui Alecsandri și, adânc mișcată la cetirea lor, felicită pe poet, îndemnându-l să meargă pe această cale, căci a fi poet național e cea mai mare glorie. «Era Elena Negri, căreia poetul îi închină în urmă pentru vecie muza împreună cu inima sa, și-i crea frumosul monument al «Lăcrimioarelor».

După ce cu ajutorul unor amici, mai ales al lui A. Russo, a adunat o mare parte din poeziile poporane, pe cari le numea «o avere națională, demnă de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru nația română», le-a coordonat și le-a publicat în prima ediție la 1822, iar la 1862 în a II-a ediție adăusă, și închinată doamnei Elena Cuza.

Incă înainte de a se publica românește, o parte din aceste poezii au fost traduse și scoase la lumină în limba franceză de însuși culegătorul, asemenea în limbile germană și engleză; și «fiind pretutindeni bine primite și admirate, ele au deșteptat luarea aminte a oamenilor eruditi, și au contribuit mult să atragă simpatii meritate asupra nației noastre de atâtea secoli uitată și părăsită pe marginile Orientului».

Intocmirea poeziilor poporane, imputată lui Alecsandri ca un defect al colecțiunei sale, este aevea un merit, ce e drept, un merit pe care nu-l poate avea decât un poet popular ca el, pentrucă, fără a schimba întru nimic caracterul lor de creațiuni ale poporului, nici în limbă, nici în stil, nici în cuprins, el ne-a lăsat în colecțiunea sa

cele mai frumoase poezii poporane, demne de a servì ca model poeziei culte.

«In colecţiunile de literatură păporană se disting două specii: unele, cari se fac cu scop scientific pentru studii etnografice, istorice şi lingvistice, şi în acestea trebue păstrată cu sfinţenie forma primitivă, şi altele, cari se fac cu scop literar, şi cari, prin urmare, au în vedere, în prima linie, frumuseţile literare. Atât unele cât şi altele din aceste colecţiuni sunt nesecate comori de motive pentru tot felul de creaţiuni artistice superioare».

»Pe când altă dată literatura poporană era nebăgată în samă, şi deabia se bănuia existenţa ei, de pe la începutul veacului trecut a prins a fi adunată şi studiată în toate ţările; şi din studiul ei s'a născut o nouă ştiinţă, *folkloristica*, necunoscută în veacurile trecute» [1]).

Pe la 1843, numit director al teatrului, împreună cu Constantin Negruzzi şi Mihail Cogălniceanu, Alecsandri începù să lucreze şi pentru teatru, şi deschise poeziei dramatice calea adevărat naţională. Ce e drept, vodevilele sale, cântecelele comice, comediile şi dramele sale au mai puţină valoare literară decât poeziile sale lirice, afară de ultimele drame, scrise mai târziu: Ovidiu, Fântâna Blanduziei (Horaţiu), şi Despod Vodă. Unul din defectele vodevilelor şi comediilor sale anterioare este şi imitarea limbei stricate a persoanelor străine, ovrei şi greci, puse pe scenă. In schimb însă teatrul lui Alecsandri a avut mai mult succes pentru răspândirea ideilor regeneratoare şi pentru combaterea privilegiilor şi viţiilor; pentru că la teatru venea mulţimea, iar jurnalele se suprimau şi erau puţin cetite; apoi publicarea de scrieri literare în volume era pe atunci foarte anevoioasă atât din cauza lipsei de public cetitor cât şi din cauza cenzurei. Când Socec s'a angajat cu publicarea poeziilor sale, mi-se pare după 1866, Alecsandri scrie vesel unui prietin: «am făcut o descoperire mai mare decât Cristofor Columb, am găsit un editor». Iar editorul se tânguia în urmă, că dând autorului 200 (două sute) de exemplare, drept toată răsplata cuvenită lui după învoială, poetul a împărţit prietinilor şi cunoscuţilor aceste 200 de exemplare, şi el, editorul, a vândut aşa de puţine, în cât nu şi-a putut scoate, pentru acea vreme, nici cheltuelile tiparului. Va să zică un autor ca Alecsandri atunci putea muri de foame cu pro-

1) Vezi Poetica, p. 251, de autorul acestor rânduri.

dusul activităţii sale literare; pe când azi librăriile se îmbogăţesc cu scrierile lor.

Teatrul însă era cel mai nimerit organ de propagandă a ideilor reformatoare. Afară de aceasta, repertoriul lui Alecsandri este o interesantă colecţiune de documente pentru istoria acelei epoce. Multe tipuri, dispărute azi, cari reprezentau obiceiurile, moravurile, ideile, prejudiţiile şi frământările societăţii de atunci, sunt oglindite în piesele de teatru ale lui Alecsandri dintre anii 1843 şi 1866. In unele, ca «Cetatea Neamţului», «Cinel-Cinel», caută să deştepte mândria naţională şi aspiraţiunile de mărire; în cele mai multe loveşte viţiile şi ridiculizează pe cei ce ţin la relele deprinderi şi la prejudiţiile trecutului, cum şi pe cei ce compromit ideile de progres, exagerându-le.

Alecsandri făcea parte din acea pleiadă de tineri, cari, făcându-şi educaţia în ţările civilizate, aduseră de acolo ideile de reformă, cari în câteva zeci de ani, au reînnoit din temelie societatea română. În 1848, luând parte la mişcarea revoluţionară de atunci, fu silit să părăsească ţara timp de doi ani. Atunci a scris, între altele, «*Deşteptarea României*», prin care, ca un alt Rouget de Lisle, chema pe Români la libertate, a cărei lumină electrizase toate popoarele. Tot atunci a scris, în Carpaţi, duiosul «Adio Moldovei», «Sentinela română», frumoasa alegorie istorică în care, sub figura unui viteaz călăreţ român, reprezintă pe poporul român ca santinelă a civilizaţiei în contra năvălirii barbarilor:

Sentinela priveghiază,
Norul crunt înaintează.

Iată, barbarii se ivesc şi

Mulţi sunt ca nisipul mării,
Mulţi ca ghiarele mustrării
Intr'un suflet păcătos.

Luptele sângeroase renîcep şi se continuă cumplite, până când Roma cade, şi fiiul Romei, trist şi obosit se retrage la adăpostul munţilor:

El se duce 'n trista-i cale,
Iar pe urma lui devale
Cade-o noapte 'ntunecoasă,
Noapte oarbă, fioroasă
Ca fundul pământului,
Ca taina mormântului.

Când potopul năvălirilor medievale a încetat, poporul român se coboară la şesuri, îşi drege armele şi, cu puteri reînnoite, se pregăteşte dc alte lupte, pe cari le-au urmat mereu în cursul veacurilor; şi astăzi, cu mai multă conştiinţă de sine, îşi organizează şi îşi înmulţeşte puterile, ca să continue a-şi îndeplini şi în viitor, cu mai multă siguranţă, vechia sa menire de sentinelă a civilizaţiei.

Alecsandri ia parte la toate actele de regenerare a naţiunei române şi, prin cuvântul, prin fapta, şi mai ales prin talentul de scriitor, contribue foarte mult la îndeplinirea lor. In străinătate a căutat să facă cunoscută, şi să susţină cauza naţională prin broşuri, prin articole de jurnale şi prin convorbiri cu persoane însemnate. Tot atunci a tradus şi a publicat în Paris «baladele poporane», cu o prefaţă de Ubicini.

In iarna anului 1854, întorcându-se din călătoria, ce o făcuse atunci prin Spania şi nordul Africei, călătorii din cari totdeauna revenea cu câte un frumos buchet de poezii, pregăti publicarea revistei «România Literară», apărută în 1855, însă suprimată după un an.

Pe atunci cele două ţări române fierbeau de mişcarea pentru unirea lor şi întemeierea unui singur stat român, pe temeiul principiilor moderne de libertate. După terminarea răsboiului din Crimea, în 1856, pe când se făceau pregătirile pentru congresul din Paris, şi pe când partidul naţional din Moldova şi Muntenia lupta din răsputeri pentru unire şi o nouă organizare, Alexandri scrie «Marşul ostaşilor români» pentru reluarea unei părţi din Basarabia, «Dragoş» şi «Visul lui Petru Rareş», prin cari povestia despre întemeierea Moldovei, şi că domn al ţării poate fi şi un om din popor, când e harnic şi cu iubire de ţară; «Noaptea sfântului Andrii» şi «Moldova în 1857» prin cari înfiera pe boierii retrograzi, vrăjmaşi unirei şi ideilor liberale. Convins că teatrul e cea mai înaltă şcoală de morală şi patriotism, pe când alţii făceau propagandă cu cuvântul, în întruniri, prin ziare locale şi streine, Alexandri scria «Cetatea Neamţului», dramă istorică, menită a deştepta amintirea gloriei străbune; «Cinel-Cinel», vodevil pentru a pleda cauza unirii; şi «Păcală şi Tândală», dialog politic între un tânăr unionist şi un bătrân giubeliu, care se termină cu vestitul imn naţional «Hora Unirii», poezie epocală, ca şi «Marseillaisa» şi «Deşteaptă-te Române» şi care esprimă sufletul societăţii culte române din acel timp,

Alecsandri arătă multă îndemânare şi ca om politic, ca secretar de stat sau ca ministru de externe sub căimăcănia de trei, în 1858, şi pe urmă sub Cuza. De către acest principe, fost coleg de şcoală al său, a fost trimis la curţile Franciei. Engliterei şi Italiei, pentru a obţinea recunoaşterea alegerii aceluiaş domn în amândouă ţările, misiune încununată de un bun succes şi despre care Alecsandri ne-a lăsat în raportul său un însemnat document istoric.

Misiunile politice, de şi destul de grele, nu absorbeau însă întreaga activitate a ministrului moldovan. Muza sa, de care nu se despărţea niciodată, îi dictează atunci o serie de poezii ca «Presimţire» de mărire pentru ţara sa, «Pilotul» (lui Cavour) «La Magenta», «Coroana vieţii» (închinată doamnelor italiene), prin cari glorifica eroismul şi sacrificiile Italienilor pentru unirea Italiei, în răsboiul dela 1859.

O rodnică activitate literară desvoltă poetul şi de aci înainte, scriind «Lipitorile satelor», «Boierii şi ciocoii», şi alte piese de teatru, publicând în «Revista Română» din Bucureşti, în 1862, impresiile sale de călătorie în Crimea, Maroc, Italia, şi mai multe balade şi legende.

In iarna aceluiaş an (1862), ne spune d. C. Olănescu în studiul său, el termină «*Istoria misiunilor politice*» pe lângă guvernele Franciei, Angliei, şi Italiei, (pentru a fi publicate după moartea sa). *Colecţiunea completă a cântecelor poporane; Istoria călătoriilor sale* şi un *guide de conversaţiune* franco-român, însoţit de o mică gramatică română.

Dela 1866, când apar «*Convorbirile Literare*», organ al societăţii *Junimea*, care venea să întemeieze în mod sciinţific şi să deschidă o mai largă cale direcţiunii indicate în literatură de Alexandri, C. Negruzzi, M. Cogălniceanu, I. Ghica, A. Russo; el se află în fruntea acestei noui mişcări literare, şi scrie «*Pastelurile*», un nou gen de poezie, admirabile tablouri ale vieţii câmpeneşti şi frumuseţelor naturei din patria noastră, apreciate ca unele din cele mai frumoase poezii în literatura română.

Altă serie de poeme mai lungi, publicate în «Convorbiri Literare» sunt *Legendele*, ale căror subiecte sunt luate din tradiţiile poporului, şi unele din istorie, ca *Dubrava roşie*. In această epocă de maturitate a talentului său se ivesc şi ultimele sale piese de teatru: *Despot Vodă, Fântâna Blanduziei* şi *Ovidiu*, drame

istorice, cari se disting prin farmecul poeziei lirice din ele, prin dulceața și armonia versurilor; însă cari lasă de dorit în ceea ce privește fondul și culoarea locală. Tablourile numai în Despot Vodă sunt adevărate. Afară de idealizarea eroului și de câteva ficțiuni, ca rolul lui Ciubăr-Vodă, cuprinsul acestei drame corespunde pe deplin istoriei.

La 1877-78, când ostașii români: la Rahova, Grivița și Plevna, au surprins lumea prin vitejia lor, tot Alecsandri, și aproape numai el, a înstrunat lira, ca să cânte reînvierea gloriei străbune, și ne-a dăruit minunatele *Ode* și *Balade*, publicate în urmă sub titlul de «*Ostașii noștri*». Fericitul poet avea tot dreptul să zică în «*Oda ostașilor români*», cu sufletul plin de mulțămire:

„Ca eroi de mari legende viu să vă privesc în față,
Că-ați probat cu-avântul vostru lumei puse în mirare,
Că din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare.
Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice;
Astăzi lumea ne cunoaște: „Român zice, viteaz zice".

Și pe când tânăra noastră armată se întorcea în triumf de pe câmpul răsboiului, aducând, împreună cu trofeele gloriei militare, independența României; pe atunci Alecsandri repurta un alt triumf pe câmpul literaturei, prin «*Cântecul gintei latine*», premiat de societatea Felibrigilor la Montpellier, în 1878.

Dela 1884 până la moartea sa, în 20 August 1890, fiind ministru plenipotențiar al României la Paris, n'a mai produs nimic nou. Dar recolta lungei sale activități era acum destul de bogată, și, având în vedere valoarea ei, mai bogată de cât a ori cărui alt scriitor român de până atunci. Timp de 44 de ani, el a exprimat în operele sale sufletul națiunei române cu aspirațiunile, idealul, avântul, și sbuciumările lui. «In Alecsandri — zice T. Maiorescu în «Critice» — vibrează toată inima, toată mișcarea compatrioților săi câtă s'a putut întrupa într'o formă poetică în starea relativă a poporului nostru de astăzi.... A lui liră multicoloră a răsunat la ori ce adiere, ce s'a putut naște din mișcarea poporului nostru în mijlocia lui».

Fericit în viața sa și cel mai adevărat regrezentant al epocei de ideal și însuflețire a renașterei naționale, în poezia lui, Alecsandri ne oglindește mai mult partea cea bună și frumoasă a vieții. Patriotismul, entusiasmul și veselia sunt însușirile caracteristice ale

poeziei sale; însăşi durerea şi melancolia lui este mai dulce decât la alţi poeţi.

Aceste însuşiri, împreună cu limba sa românească şi stilul său fermecător, şi poate chiar lipsa unei culturi ştiinţifice mai înalte, a făcut pe Alecsandri cel mai popular dintre toţi poeţii români. Poet naţional în cel mai larg înţeles al cuvântului, el a fost şi este şi astăzi, iubit şi admirat mai mult de cât ori care altul. El este ceea ce e până azi Schiller la Germani, poetul favorit al naţiunii. Favorit al curţii regale, Regina Elisabeta, poetă ca şi dânsul, la moarte i-a organizat ea însăşi o ingenioasă şi măreaţă pompă funebră, în care nouă dorobanţi, cum îi cântase el în «*Peneş Curcanul*», îi duceau sicriul, şi îngenunchiară la mormântul lui în semn de adoraţie.

In timpul din urmă s'au găsit, ce e drept, şi pentru el critici pasionaţi, cari căutau a-i micşora valoarea şi gloria, unii găseau că îndreptând poezia poporană, ar fi falsificat-o. Aceştia nu ştiu, sau nu vor să ţină samă de deosebirea arătată mai sus între colecţiile folkloristice ştiinţifice şi cele literare, cum sunt colecţiile poeţilor scoţiani Burns şi Machperson, editorul poeziilor lui Ossian; colecţiea de basme a lui Grimm la Germani, în cari culegătorii au schimbat până şi limba poporului, publicându-le în limba literară de azi. Alţii imputau lui Alecsandri, că n'ar avea o limbă destul de corectă, şi că n'ar fi destul de energic în expresiunea simţimintelor s. a. Insă critica n'a putut smulge nici unul din laurii coroanei sale de «rege al poeziei, veşnic tânăr şi ferice», cum îl numeşte Eminescu în *Epigonii*. Poezia poporană a devenit sub mâna lui mai limpede şi mai curată, fără să-i fi schimbat nici limba, nici forma şi fondul ei mulţămită lipsei de dialecte a limbei noastre dincoace de Balcani, şi bogăţiei ei de cuvinte, fenomene rari, cari fac să nu existe altă deosebire între limba literară şi a poporului, decât aceea care resultă din neologismele necesare pentru expresiunea ideilor noui, introduse prin cultură în viaţa noastră intelectuală. Iar puţinele barbarisme şi neîndemănări de limbă, mai ales de concordanţă gramaticală, din poeziile lui originale rămân neobservate faţă cu avântul larg şi generos al inspiraţiei, şi faţă deacea dulceaţă, naturaleţă şi armonie, cari dau un farmec deosebit limbei şi stilului său muzical.

M. STRAJAN

PE MALUL NISTRULUI

Nistrul

Aţi văzut vreodată apa Nistrului, minunatul nostru hotar dinspre răsărit?...

Dacă nu aţi avut prilej a-l vedea, vă rog, să urmăriţi în tihnă aceste rânduri în care un călător din anul Mântuirei şi de glorie al neamului românesc, 1918, va prinde în câte-va cuvinte, ceva din frumuseţa acestui «Rin al României», sau cum spunea cu tâlc mai deunăzi un hâtru, frumuseţa acestui «Prut-nou» al neamului românesc. Porniţi puţin cu gândul într'acolo.

Nu vă temeţi, n'am să vă plictisesc istorisind didactic, nici despre hordele tătărăşti ale trecutului depărtat, care au năvălit de atâtea ori peste el ca să ne prade Moldova, nici de bandele bolşevice din nenorocita ţară de care apele sale ne despart astăzi, nici chiar de viaţa din lagărele credincioasei noastre armate, ce străjuieşte acum deadreapta lui. De toate aceste voiu aminti ici-colo numai în treacât.

Doresc, însă, a vă plimbla puţin prin frumuseţea liniştită, cu care a împodobit Dumnezeu partea dela noi a acestui fluviu, măreţ hotar al României de astăzi, deşi amândouă malurile sale sunt presărate cu sate româneşti, până mult departe în sânul Ucrainei.

Spre isvoare, în Galiţia, el se asamănă cu atâtea alte ape din aceleaşi părţi; spre vârsare, e drept, nu întrece în frumuseţe delta Dunărei; dar, în cursul său de sus din Grebănul Basarabiei şi până lângă Dubasari, Nistru îşi poartă molatec apa-i turbure în şerpuituri

de uriaş balaur, printre maluri înalte, stâncoase şi bogate, de o frumuseţe greu de închipuit.

In Europa nu prea este alt fluviu, care să facă în curgerea sa mai multe cotituri decât Nistru; dar, tocmai deaceia, nici o apă mare nu prezintă privirei călătorilor mai multe şi mai dese privelişti încântătoare decât albia lui, şi, mai toate acestea sunt în deosebi pe ţărmul nostru.

Dacă s'ar cinematografia vederile numeroase cu satele, cu târgurile şi dumbrăvile presărate pe această postată din lungul ţărmurilor Nistrului, cu stâncile uriaşe ce stau prăvălatec spre apele lui leneşe, cu monăstirile adăpostite prin defileurile înguste făcute de părâile se se varsă întrînsul, cu peşterile schiturilor săpate în pereţii înalţi, stâncoşi şi prăpăstioşi, ca cele de la Ţipova şi Saharna, s'ar căpăta un film de o rară frumuseţe prin pitorescul priveliştilor şi prin aşezarea lor aşa de instructivă şi recreativă. Dar lecţiile de geografie de până acum, nu ne-au spus nimic în şcoală de aceste frumuseţi, iar din pricina stăpânirei streine sub care au zăcut aceste bogăţii ale neamului nostru, puţini dintre Românii vechiului regat au avut fericirea de a le vedea şi admira în tihnă. Ruşii, însă, cunoşteau frumuseţea acestui fluviu şi veneau din multe părţi ale împărăţiei lor, să le vadă şi să le admire.

In trei chipuri se pot vedea priveliştile lui încântătoare : Călătorind pe apă cu vaporaşul sau cu pluta ; apoi, cu trăsura dealungul malului pe lângă apă ; şi, al treilea, străbătând bogatele meleaguri basarabene, care, aci te apropie şi te pogoară pe ţărmul lui stâncos, aci te depărtează şi te ascund prin văile satelor înşirate în preajma albiei lui.

Dacă satele şi târgurile dela Moghilău până la Tighina, ar avea întocmirea oraşelor germane, frumuseţea Nistrului ar întrece pe cea a Rinului ; oricum, cine a avut prilej, să urce ori să pogoare apele sale cu vaporul, sau chiar cu trăsura mergând pe ţărmuri, nu poate uita nici odată frumuseţea unei asemenea călătorii. Rămân puternic întipărite în minte peşterile dela Ţipova, sau cupolele monăstirei Şabca, văzute dimineaţa depe Nistru, şi rămân neuitate nopţile de primăvară odihnite în vilele afundate în verdeaţă şi desmerdate de sute de cuci şi privighetori ale Sorocei prin luna Maiu. Şi, ca la un imens cinematograf, călătorul vede la fiecare cotitură alt peisaj şi altă frumuseţe încântătoare.

Mergând pe mal cu trăsura, vezi aceleaşi privelişti uimitoare ;

numai că, din pricina lipsei de drumuri bune, ea te poartă când pe drum primitiv cu hopuri stâncoase, îngustat între pereţi uriaşi de piatră şi albia adâncă a apei, când prin tăuri sub umbra dumbrăvilor şi a luncilor din lungul malului.

Pe apă, dela 1918 până acum în 1920, nu s'a putut călători căci mersul vapoarelor a fost oprit; iar cu trăsura din pricina măsurilor de pază militară a graniţei, drumul se face cu oarecare greutăţi, numai dela sat la sat şi fără nici o siguranţă din partea nenorociţilor vecini de peste fluviu, care încă se sbat în frământările cele mai barbare ale unei experienţe de viaţă socială groaznică şi problematică, şi pot trage uneori cu puşca încoace. Totuşi, frumuseţile Nistrului se pot vedea minunat de bine şi în al treilea chip, străbătând cu trăsura drumurile paralele cu ţărmurile lui, care duc de la sat la sat, pe sus, peste culmile vecine cu fluviul. Calea aceasta e cea mai bogată în impresii dulci, cu desăvârşire variate, şi pogoară din loc în loc şi pe ţărmul apei.

Plimbările descrise mai la vale, noi le-am făcut odată pe apă în vreme de linişte, sub Ruşi, şi de vreo trei ori în vremea de nesiguranţă dintre 1918-1920, cu «permis» dela autorităţile militare româneşti superioare, şi cu o doză de curaj de care acum ne cam mirăm; căci, depe ţărmul ucrainian, în unele sectoare puteam fi lesne împuşcaţi în orice clipă. Deacum înainte, însă, nădăjduim că ele se pot face în deplină tihnă şi e o datorie naţională, îndeosebi pentru Românii celorlalte laturi apusane, să vie şi să cunoască frumuseţele acestui vechiu hotar politic, apoi bogăţia pământului cum şi pe ţăranul basarabean mult răbdător, tăcut, isteţ şi muncitor.

Cine poate descrie bucuria Românilor din vechiul regat, când a sosit vestea unirei Basarabiei la ţara mamă?... Mai ales, că aceastá veste a venit guvernului dela Iaşi în 1918, într'o vreme când oştile germane erau încă în hotarele Munteniei, Olteniei şi Dobrogei!.., iar poporul îngrozit că străinii vecini ne vor împărţi şi mica ţară de atunci!.... Deaceia, acum, când am avut prilej a străbate în lung şi 'n lat frumosul pământ al Basarabiei unite, dorinţa călduroasă ce nutriam în suflet pentru el şi fraţii basarabeni cei de un neam, ne-a îndemnat a o cutreera fără zăbavă şi fără a căuta că valea Nistrului ne pune în cale primejdii pentru viaţă. Doream să vedem acest pământ puţin umblat de Românii din regat şi să-i cunoaştem frumuseţea şi aşezările vieţii moldoveneşti, neştiute de cât unora şi

foarte puţin, vreme de un veac. Şi, dorinţa ne-a fost împlinită cu prisos şi cu mulţumiri sufleteşti neuitate.

E drept, că îmbinarea acestor două trunchiuri româneşti, s'a făcut fără veste şi fără pregătiri de mai înainte; aşa se lămureşte dece la târgoveţi ea s'a săvârşit cu mare greutate, iar la săteni cu mare răceală;—suflarea vântului dela meazănoapte, sub care au stat vreme de un veac, le amorţise prea mult simţimântul naţional şi conştiinţa unităţii acestui neam. Dar, aceste consideraţii nu ne-au putut fi o piedică în cercetarea noastră; dimpotrivă, un prilej mai mult de a răscoli prin grai şi sfat sufletele amorţite şi a trezi în ele simţiri de dragoste de neam încă necunoscute lor, de altă parte, am căutat să ne împlinim datoria de a cunoaşte deaproape această lature a pământului românesc, spre care cu căldură îndemnăm pe toţi a porni.

Spre monăstirea Calăraşanca

Dela Ocniţa din nordul Basarabiei, trenul duce pe o linie lăturalnică spre Nistru până la Atachi (Otaci) în faţa Moghilăului din Podolia. Pogorârea între staţiile Maslancea şi Volcineţ e de o frumuseţe neaşteptată; trenul şerpueşte scoborând deoparte între ziduri de stânci ca la munţi, de altă parte cu prăpăstii în fundul cărora e îngustat satul Naslavcea, şi apoi deodată prezintă pe stânga o privelişte măreaţă asupra Nistrului şi laturei Ucrainiene, asupra bisericii din Leadova cucuetă drept pe creasta unui mal înalt, a satelor ce stau de amândouă părţile apei şi a unei insule lungăreţe dintre maluri. Pe aici au trecut, spre a nu se mai întoarce niciodată, un val de bolşevici în Ianuarie 1919, găsindu-şi apoi îndată sfârşitul în Nistru, sub ghiaţa sfărâmată de artileria română. Dar, trenul pogorând mereu şi apoi cotind la vale, peisajele acestea dispar, ca la un cinematograf, prea curând, impresionând totuşi puternic.

Dela Volcineţ, cea din urmă staţie, pe malul Nistrului, o şosea duce prin Atachi, târg plin de Evrei, fără nici o însemnătate deosebită sau lucruri vrednice de văzut, decât doar podul căii ferate aruncat în apă, care mai dăunăzi lega târgul cu oraşul Moghilău de pe celălalt ţărm, oraş mare şi comercial, capitală de nezd (judeţ), cu fabrici şi căzărmi şi câte-va edificii măreţe. Altădată în amândouă aceste localităţi era sgomot şi viaţă negustorească întinsă; iar

acum par pustii; stradele Moghilăului, care încep chiar din mal, sunt triste şi neumblate. Dela războiu încoace (1914) a fost ocupat pe rând: De Austriaci, bolşevici, Ucrainieni, apoi de Poloni, iar de bolşevici şi în urmă de Ucrainieni. Vai de viaţa bieţior locuitori prădaţi tot de atâtea ori, precum singuri se jăluesc autorităţilor noastre.

Trecem prin Atachi, pe uliţele căruia ne surâd ofiţeri şi soldaţi români veseli, pe lângă biserica veche din 1793 a «cneazului» Cantacuzin, şi după ce străbatem satul apropiat Calaraşanca, unde s'a prăpădit generalul Poetaş cu câţiva ofiţeri, ucişi mişeleşte de bolşevici locali, o şosea proectată, dar neisprăvită, ne duce chiar pe malul apei, iar dela un loc ne întoarce spre dreapta printre sârme şi tranşee, într'un frumos defileu făcut de gârla mănăstirei Calaraşanca.

Monăstirea acestora, veche ctitorie moldovenească, se vede îndată, aşezată pe un mic pripor între două dealuri ca doi munţi, unul acoperit cu verdeaţa închisă a pădurei de fagi şi de stejari, iar altul, în faţă, drept, stâncos şi sterp cu creasta sgârietă de tranşee, Ea răsare din verdeaţa pomilor şi se desenează minunat pe păretele împădurit al dealului din stânga, cu cele două biserici ale sale, una veche moldovenească, iar alta mai nouă cu turn bombat rusesc şi cu şirurile de chilii cu două rânduri pe terase din ce în ce mai ridicate.

Fost odinioară schit moldovenesc de călugări şi metoc al monăstirei Sf. Sava din Iaşi, închinat sf. Mormânt dela Ierusalim, el a avut o biserică veche de lemn, pe care la 1853 generalul-maior Nicolae Cerchez a înlocuit-o, ridicând pe cea nouă rusească cu hramul Sf. Mitrofan, fără să păstreze (afară de o clopotniţă de lemn de alăturea) nimic din urmele, din inscripţiile sau obiectele, care ne-ar fi dat mai multe lămuriri despre această seculară aşezare monahicească a Moldovenilor, aici pe malul Nistrului. Şi doar monăstirea avea astfel de lucruri, din care unele au fost aduse dela schitul lipovenesc desfiinţat Sârcova, iar altele proprii, împrăştiate, aflăm, pela 1872, prin Chişinău.

La 1780 un bun creştin, Hagi Marcu Docu, [1]), negustor din târgul Moghilău, cerând binecuvântarea patriarhului Avramie dela

1) In inscripţia din faţa bisericii este scris Donciu, alţii îi zic Donici (Vezi P. Cruşevan „Basarabia" p. 167).

Ierusalim, a construit biserica gheboasă ce se *vede acum veche*, cu zidărie groasă şi fără clopote care au fost luate de Ruşi în 1917 spre a nu cădea în mâna Austriacilor.

Până la 1916 monăstirea a fost locuită de monahi; corpurile de chilii din faţă şi multe îmbunătăţiri gospodăreşti, sunt întocmite de ultimul stareţ Ionà (1906-1916). Iar din toamna acelui an este locuită de călugăriţe rusoaice, refugiate din monăstirea Virov, din Polonia rusească, îndată ce Germanii au început a cuceri acele laturi.

Coastele stâncoase ale dealurilor apropiate între ele, ce mărginesc orizontul privirilor, nedându-le loc slobod decât spre ţărmul ucrainian, cu verdeaţa pădurei depe coastă şi a grădinilor înconjurătoare, şi cu zidul de stâncă albă, sărac în vegetaţie, a dealului ce mărgineşte monăstirea dinspre meazănoapte, la poalele căruia se rostogoleşte în murmur sgomotos de mici cascade un păràuaş cu apă ca de munte, fac poziţiunea monăstirei Calaraşanca, una din cele mai frumoase.

Suntem întâmpinaţi de un cârd de fetiţe îmbrăcate în fuste roşii desculţe şi cu casinci albe pe cap, toate la fel; sunt orfanele venite odată cu călugăriţele în refugiu. Ele stau pe o mică pajişte din faţa monăstirei, căutând curioase şi cu nevinovată nedumerire la musafirii ce le vor da prilej să cânte apoi cântece populare ruseşti şi — mirare — câteva româneşti, deşi mai toate nu înţăleg cuvintele. Ele habar n'au de grozăviile ce se deslănţue în ţara lor şi aşteaptă deschiderea graniţei, spre a se întoarce acasă, unde, Dumnezeu ştie, ce vor mai afla şi de vor mai găsî pe careva din cei scumpi ai lor.

Maicele şi surorile în haine croite ruseşte, unele cu potcapete înalte ca la monahi, altele cu culivane ascuţite ca creasta ciocârliei, poartă ca nişte albine harnice toată gospodăria, deşi încă nu au stareţă, căci maica Ambrazia a plecat peste Nistru, fără a se mai întoarce. Chiliile vieţii lor de obşte sunt foarte simple, toate la fel, sărac îmbrăcate şi curate; nimic din lucrurile, covoarele şi zestrea de prisos a călugăriţelor, din monăstirile vechiului regat. In vremea slujbei un cor admirabil de surori sgudue şi cele mai puţin simţitoare suflete, cu rugăciunile ce zilnic se săvârşesc în acest retras cuib de tainică viaţă.

Frumuseţea gârlei, ce se strecoară în mici cascade pe sub desiş de fag şi tei, ne îndeamnă să urcăm pe albia ei în sus, spre isvor, unde valea dintre dealuri e de o sălbătăcie poetică rară. La

un luminiş, deasupra noastră atârnă o punte suspendată pe frânghii de sârmă, lungă ca de 60 metri şi la o înălţime ca de 20 metri din fundul văii. Citim pe sub dânsa, pe dosul scândurelelor din care e alcătuită, numele inginerului militar rus Valentin Babenco. E o punte menită să lege tranşeele de pe amândouă aceste dealuri ce stau alături îngustând valea, executată admirabil de armata rusă şi făcând impresia unei punţi indiene. Cu mare greutate ne urcăm spre capătul de meazănoapte al punţii; aici chipul cum e construită şi legată e demn de admirat. Depe puntea, care se leagănă când păşim, se vede adâncimea ameţitoare a prăpăstiei de sub noi şi o încântătoare privelişte asupra monăstirei şi a Nistrului, până în Ucraina.

La vie, în grădinele întinse cu zarzavat, prin livezi, pretutindeni surorile muncesc grăbite, în tăcere, neştiind nimic din frământările vieţii mai potolite de la noi, sau de sbuciumul cumplit în care se sbate lumea împărăţiei de unde au venit şi de care acum le desparte Nistru.

Dela monăstirea Calaraşanca luăm drumul pe malul Nistrului în jos. Peste apă, deşi e zi de sărbătoare, vedem femei muncind în grădini; vizitiul ne lămureşte, că de când cu «sloboda», bieţii oameni de dincolo nu mai au lege. Voim să trecem prin satul Unguri, spre a urma calea pe malul apei, dar doi grăniceri de pază ne încredinţează, că drumnl e rău prin pădurea depe mal; atunci urcăm prin sat în sus, deasupra Nistrului, şi din Unguri, locuit de ucrainieni, cu o frumoasă biserică nouă (în locul celei vechi dela 1790), în care slujeşte totuşi părintele moldovan Ureche, apucăm spre Arioneşti. Toate aceste locuri au fost sângerate de luptele infanteriei române cu bolşevicii; case dărâmate de artilerie şi grupuri de morminte în marginea satelor, sunt tristele lor dovezi.

Spre schitul Rugilor

Eşiţi deasupra malului, orizontul larg ne dă din nou privelişti felurite, cu coline bogate ce răsar unele în dosul altora până în întinse zări albăstrii. La dreapta mănoasele ogoare basarabene, în stânga pământurile Ucrainei, despărţite de malurile râpoase ale Nistrului, ale cărui ape nu se mai văd din fundul albiei sale adânci.

Străbatem, Arioneştii cu frumoase gospodării moldoveneşti şi cu o biserică nouă în locul celei dela 1809, şi apucăm iar la stânga,

spre Nistru, prin satul Rugi (Rudi), ca să vedem ruinele fostului schit al Rugilor. De lângă biserica cea nouă a satului vedem bisericuţa schitului, spre mează-noapte. Schitul e aşezat ca şi Calaraşanca, într'o vale prăpăstioasă formată iar de albia adâncă a unui părăuaş, Bulboana, ce se duce zburdalnic în spre Nistru, numai că el stă la mijlocul păretelui stâncos dinspre meazănoapte şi e scăldat toată ziua de soare. Am dat drumul trăsurei înainte, să ţie drumul, iar noi am pornit pe jos pe o cărărue.

Depe astălaltă coastă de deal, de sus, se arată privirei o bisericuţă în ruină, înconjurată de verdeaţa unei livezi seculare, spre care trebue să străbatem pe un drum rău de căruţă, mai întâi desişul pădurei întinerite, de sub noi, şi pe urmă să urcăm costişa pe care e aşezat schitul, ca un cuib la mijlocul dealului stâncos.

Soarele era la amează; o dogoare ferbinte de Iunie ne doborà. Lăsăm şi cărarea şi scoborâm deadreptul prin huci, gândind că vom face calea mai scurtă. Prin tufanii nu mai înalţi ca le trei metri şi cu o desime de perie ne dăm drumul devale, ferind ramurele cu mâinile, întâi spre gârlă. Pe deasupra noastră se auzia zumzetul enorm, domol şi fără margine a mii şi sute de gâze sburătoare, iar prin tufiş, sfârâit de sbor de păsărele speriate de noi. La gârla care se strecura printre enorme stânci, şerpi încolătăciţi se dogoreau la soarele ce trimetea trâmbe de raze peste câte un pietroi; mai încolo, şopârle verzi şi cenuşii îşi sbat guşele de căldură; broscoi de felurite mărimi sar printre buruene în toate părţile de frica noastră; un râs cu blană scumpă, speriat şi el trece dintr'un tufiş în altul; o vegetaţie sălbatecă ne încurcă picioarele. Pentru un moment ne uităm unii la alţii întrebători: Ce căutăm noi pe aici?.... Unde suntem?.... Atâta sălbătăcie era pe unde apucasem, încât închipuirea ne făcea să credem că am străbate pădurile Amazonului. Soarele în puterea zilei scosese din umbra tufanilor o imensă mulţime de vietăţi, spre care am fi privit mai mult, dacă desgustul de şerpi ce mereu stârneam în cale nu ne-ar fi îndemnat să părăsim asemenea meditări şi să începem urcarea coastei din faţă. Cu nedescrisă oboseală ajungem la schit.

Intrăm dela un loc într'o bătrână livadă cu perji şi feluriţi pomi deşi şi cine ştie din ce vreme; apoi iată şi poarta zidului înalt ce înconjoară bisericuţa. Pretutindeni ruină şi sălbătăcie. Nu putem intra pe poartă din pricina unui roi de albine. Ocolim zidul prin urzici şi buruene cât noi de înalte şi pe sub ramurile pomilor in-

trăm în ograda bisericii printr'o spărtură pe lângă altar. Aici, câteva rânduri de ştiubee ne arătă că tot mai e o suflare de om în jurul ruinelor. Un ieromonah, Dionisie, slujitor la Calaraşanca ne dă felurite lămuriri.

Schitul acesta a fost întemeiat pe moşia fraţilor Andronic şi Teodor Rugu, cu mijloacele fraţilor Petru şi Simeon Dociul [1]) din târgul Moghilău. Biserica într'un admirabil stil moldovenesc a fost sfinţită în blagoslovenia episcopului Inochentie al Huşilor la 1777. Până la 1828 a fost locuit de monahi, apoi până la 1846 de călugăriţe. Acum schitul e pustiu; pe biserică cresc copaci, iar grădina-i în paragină. Un pretins urmaş din familia ctitorilor, iernează o prisacă în pridvorul bisericii. Deşi scăldat în soare toată ziua, schitul este trist.

După ce am cercetat bisericuţa numai pe dinafară, că era închisă, iar lăuntrul privind pe fereastra cu ajutorul unei scări închegheate din două prăjini şi curelele hamurilor dela un cal, ne-am răzleţit, ca şi când am fi voit, fiecare dintre noi, să stăm de vorbă puţin cu trecutul.

Marea are graiul ei, şi când e lină şi când e sbuciumată; vântul deasemenea şi când adie ca şi când se vaetă în viscol turbat; zorii înviorați şi apusul ostenit, la fel, au graiurile lor. Dar, aţi ascultat vreodată graiul ruinelor?.... Şi ruinele unui schit, ca şi piramidele Eghiptului, vorbesc. Unele vor deşira istoria lumii în lungime de mii de ani; cestealalte vor şopti domol şi trist, povestea neamului nostru. Apropiaţi-vă de ele cu serioasă cucernicie şi cu respect şi le veţi auzi torcând din caerul lor mistic interesante fire din trecutul nostru sbuciumat.

Mai întâi am muţit cu toţii; apoi am privit în linişte pomii vechi ai grădinei părăsite; după aceia am cuprins cu privirea toată zarea înconjurătoare. Şi în liniştea aceia, în care se auzea numai un foşnet uşor al frunzelor şi bâziitul atâtor feluri de musculiţe, am început de a întreba: Unde-i lumea care a trăit cândva pe aici?... Zidurile acestea erau odată întregi şi fără muşchiu pe dânsele;

---

1) Probabil fraţi sau rude cu Hagi Marcu Donciul (Dociul), ctitorul mănăstirei Calaraşanca. — Ruşii au numit schitul, ca şi satul vecin, cu numele Rudi în loc de Rugi; precum şi în pisania schitului Grigore Vodă Ghica e numit Deca. O particularitate a pronunţiei ruseşti, care adesea preface pe *gh* în *d*, precum pe *h* în *gh*, şi viceversa.

bolţile acestei biserici reci şi pustii au răsunat cândva de cântări prin livada aceasta se purtau atâţia oameni. Unde-i acum toată lumea aceia?... Şi aşteptam umbre, să se strecoare mute pe lângă noi, şi n'auzeam de cât foşnetul frunzelor mişcate de o dulce adiere şi băzâitul uşor al atâtor feluri de musculiţe ce zburau prin aer în jurul nostru. Iar mai târziu vizitiul a venit şi ne-a spus că e vremea să pornim, şi el n'a ştiut din ce gânduri triste de eclesiast ne-a scos. Gândul nestatorniciei lucruriior omeneşti prea ne mohorâse în acest aşa de vesel şi frumos loc cu ruine. Era aceeaş lume bună a lui Dumnezeu; din mijlocul ei lipsea doar omul, şi de asta ne era jale şi stam nedumeriţi.

Spre Soroca

Deacolo, am pornit pe drum de sate, când prin şleah, când pe drumuri lăturalnice, spre Soroca; însă, cătând, mereu, a nu ne depărta de Nistru. Ş'am trecut prin Pocrovca şi Tatarevca, sate cu lipoveni, apoi pe lângă Rublenţi, iar în amurg am fost deasupra Sorocei.

Când am văzut Soroca întâia dată, era sub Ruşi, şi veneam cu vaporul din josul Nistrului, şi de atunci nu mai uit frumuseţea aşezării ei. Dar, văzută de sus depe deal, Soroca pare mult mai frumos uşor. Dupăce ai intrat pe uliţele târgului de sus şi treci de Cimitir cu biserica nouă a lui Oleinicov, în faţa căreia e mormântul generalului Poetaş, înainte de a coborâ în vale, strada coteşte întâi la dreapta, apoi îndată la stânga, şi prezintă jos o impresionantă privelişte. Deaicea se vede Soroca în toată frumuseţea ei pitorească. In oraş să nu vă coborâţi până nu veţi sorbi toată această splendidă panoramă, că oraşul e cu desăvârşire urât, cu uliţi înguste, rău pavàte şi murdare, pline de Evrei. Privit însă de aici de sus de pe coasta dealului, el pare un frumos oraş desenat sau văzut din aeroplan, aşezat pe un îngust pământ cuprins între dealul stâncos pe care te cobori şi albia fluviuiui, ce vine greoi dinspre Iampoli, descrie o potcoavă imensă înlăuntrul Basarabiei, udă marginea târgului, străjuită de ruinele cetăţii Soroca, patrată şi cenuşie ca un săi de piatră Kaaba dela Meca, şi se depărtează iarăşi cotind spre Ucraina. Intre acest deal şi albia apei stă presărat ora-

şul Sorocei. Pe coastă, vile înfundate în verdeaţa grădinilor şi a viilor, adaogă oraşului o înfăţişare încântătoare, [1]).

Fotografiem această frumuseţe, apoi ne coborâm în târg, spre a dormi la otel «Central», singurul han mai curat al târgului, ca a doua zi să pornim mai departe.

Dela Soroca la Soloneţ

Intre Soroca şi monăstirea Şabca (sau Jabca), aşezată tot pe malul Nistrului, fluviul face frumoase cotituri. Alt popor ar fi durat pe ţărmul lui minunate drumuri, având atâta amar de piatră în stâncile malurilor sale; dar Ruşii n'au făcut nici pe aici drumuri, cum n'au făcut nici în tot lăuntrul Basarabiei. Şi, din pricina unei ploi bogate ce căzuse cu vreo câteva zile mai înainte, prietenii ne-au îndemnat să pornim tot pe sus, pe deasupra Nistrului, iar nu pe mal; pe jos calea fiind mult mai rea. Şi dimineaţa am pornit cu o trăsură cu patru cai înaintaşi, ca să avem impresia vechilor poştalioane.

Ieşim din Soroca pe şoseaua Nistrului, apoi urcăm la deal şi ne îndreptăm spre Soloneţ. Spre părerea noastră de rău, o vreme drumul ne depărtează de fluviu; totuşi îi vedem mereu malurile râpoase, când lângă noi, când cotind în Ucraina; dar, frumuseţea drumului ne-a răsplătit curând părerea de rău cu alte impresii demne de amintit.

Sub raportul căilor de comunicaţie, Basarabiei i se poate zice ţara glodurilor. Sunt vremi în cursul anului, când nu e cu putinţă de umblat ca lumea dela sat la sat cu căruţa. In vremea ploilor şi

---

1) Se presupune că oraşul Soroca ar fi fost întemeiat de o colonie greacă, cu câte-va veacuri înainte de Hristos, şi se numia *Olhionia*; apoi pela începutul veac. I înainte de Hr., sub Buerebista al Dacilor, oraşul se chema *Serghidava* (Sergus) iar mai târziu Krachicava.

Pela 1475 Turcii într'o luptă cu Ştefan cel mare ar fi cucerit-o şi dărâmat-o; iar Moldovenii i-au zis *Saroca* (de unde apoi se crede că s'a derivat numirea de astăzi Soroca). Intr'o hartă din veacul al XVI a lui Veaceslav Grodeţchi se găseşte însemnată cu numele *Sroca*. La 1654 cazacii sub conducerea lui Timuş alungă pe vrăjmaşii socrului său, Vasile Vodă Lupu, şi le ia Soroca. La 1692 cetatea este apărată de Poloni împotriva lui Mustafa paşa. In 1711 Petru cel Mare pe la Soroca şi-a trecut grosul armatei sale îndreptându-l spre Prut şi lăsă oraşul sub paza generalului Gheşov, (Vezi: „Bessarabia" de P. Cruşevan, Moscova 1903, p. 225).

a topirei omătului drumurile Basarabiei sunt desfundate, glodul adânc şi totul greu de străbătut. Vai de oameni şi de vite!...

Porţiunile de şosele pietruite sunt aşa de puţine şi anapoda executate încât aproape nu merită a fi amintite. Toate legăturile între sate sunt drumuri de ţarină, care se mută mereu, după fiecare ploae, când mai la dreapta, când mai la stânga. Totuşi, când vremea e bună, drumurile primitive par'că au farmecul lor, apoi, ele redau satele basarabene aşa cum erau acum o sută de ani în urmă, la venirea Ruşilor.

Am pornit dimineaţă tare, era o răcoare simţită. Ziua se vedea că va fi cu soare. Când ne-am ridicat deasupra dealului, iaca şi soarele se iveşte de după nişte coline din Ucraina, şi câtă frumuseţe bronzau razele lui de foc!... O bucată de cale razele lui vii ne suliţau ochii şi nu ne-au lăsat să privim în tihnă, dar urcându-se mai sus, şi venind, nu ştim de unde, o trâmbă subţire de nori, i-au mai potolit puterea luminătoare; iar de la o vreme n'am mai ţinut samă de el şi-am început a sorbi cu nesaţ ceiace câmpurile şi meleagurile acelea arătau cu îmbelşugare ochilor noştri.

Ce cald şi blajin e trecutul!... Chiar trecutul cel mai grozav din paginile istoriei, cernut prin sita amintirilor devine potolit şi interesant. Când căutam peste Nistru, spre colinele din zarea Ucrainei, ziceam cu oarecare groază, uite pe aici treceau puhoaele de barbari şi ordele tatare şi pâlcurile de Cazaci prădalnici de săråceau Moldova; iar când cătam la dreapta, bogăţia lanurilor ce se întindeau până în zări depărtate, îţi lămureau îndată ce căutau ei pe aici. Apoi, lăsând reflecsiile trecutului, impresii dulci şi succesive făceau să sorbim cu nesaţ frumuseţea locurilor prin care treceam; căci era începutul cald al unui Iunie bogat, cu pânea albă până la brâu şi cu popuşoiul în praşila a doua.

De cumva voiţi să vedeţi alături de opera atotputerniciei dumnezeeşti şi iscusinţa mânei omului, atunci, mergeţi în Elveţia, în Italia, ori în Germania de meazăzi. Iar, dacă doriţi să vă cunoaşteţi ţara aceasta frumoasă şi bogată, şi să odihniţi privirile şi sufletul vostru, atunci nu uitaţi Nistru. Pe toate drumurile dintre Prut şi Nistru, ochii au să vadă frumuseţi de ţară, bogate şi potolite, greu de descris. Pe aici te strecori printr'o lume de oameni la fel cu cei de acum o sută de ani în urmă, cu alcătuiri sociale simple, trăind în mijlocul naturei liniştite şi îmbelşugate şi îndurând filosofic po-

vara nevoilor vieţii şi ale muncii de toate zilele, căci vremea pare a nu fi adus nicio schimbare în sate.

In această parte a Basarablei, ochii văd orizonturi variate şi multe, mărginite de numeroase coline, şi se odihnesc când pe albastrul cerului, când pe potolitele nuanţe de verde ale covoarelor de sămănături aşternute în toate chipurile pe văi şi pe coline. Auzul ţi-l mângâe acel zumzet fără sfârşit al atâtor vietăţi sburătoare mărunte şi mari, deasupra cărora urcă şi coboară ciripind sute şi sute de ciocârlii. Treci prin locuri dătătoare de viaţă şi odihnă, cu totul lipsite de rafinăriile vinovate ale vieţii de astăzi, pe drumuri primitive, prin nesfârşite lanuri şi prin peisaje cu perspective pe care nici Grigorescu, nici oricare alt meşter nu le mai poate prinde întocmai pe pânze. Nici un spic de grâu nu era al meu şi mi se părea că tot cuprinsul privirilor e al meu; nu cunoşteam nici un ţăran şi totuşi par'că toţi îmi erau rude şi tuturor le-aş fi ajutat la praşă,— toţi ne erau dragi ca după o prea lungă despărţire.

E aşa de blândă şi de frumoasă pe aici lumea lui Dumnezeu, că domoleşte şi înfrăţeşte în chip deosebit, îmi închipuesc, chiar firile cele mai hursuze. In deosebi cei veniţi din lumea oraşelor, cu sufletul sbuciumat, cu simţirile obosite de nevoi impuse ori scornite, aici se pomenesc într'o altă lume; o lume de plante şi vietăţi mărunte aşa de multe şi felurite, şi cu un freamat de vieţuire aşa de puţin supărător, încât plăcerea de a vedea cadre din asemenea fel de viaţă, dela o vreme par'că te înăbuşă şi nu te răcoreşti decât cu exclamări psalmististice: «Cât sunt de minunate lucrurile mânilor Tale, Doamne!....» Ce frumoasă ţară!...

Privim cu deosebită luare aminte la ţăranii depe ogoare; sunt la fel cu cei dintre Carpaţi şi Prut, Muncesc tăcuţi şi cu grăbire. Lăsăm înadins, să vorbească despre ei un scriitor rus:

«Moldovenii sunt zdraveni şi muscuolşi. Prin deschizătura cămaşei se vede pieptul lor dogorit. Faţa liniştită şi concentrată. Ochii negri privesc cuminte, deşi puţin lenevos. Moldovenii au ceva aducând în fizionomie cu malo-ruşii; dar priviţi cu bagare de seamă li se găseşte în faţă ceva deosebit: forme subţiri şi trăsături ce radează obârşia şi rasa lor veche. In Basarabia de meazănoapte şi pe Nistru tipul moldovanului curat se întâlneşte mai rar; aici el se confundă cu tipul slavean. Cei depe Nistru s'au amestecat cu maloruşii din Podolia. Iarna, când fiuviul îngheaţă, între unii şi alţii încep legături de căsnicie; moldovenii îşi iau neveste din Podolia,

iar podolenii se însoară cu moldovence. Din această pricină, în unele sate moldoveneşti se găsesc maloruşi, iar în cele maloruse, moldoveni. In schimb în părţile Prutului şi ale Dunării, Moldovenii şi-au păstrat în totul tipul daco-roman, amintind vechile sculpturi din epocă lui Traian. Un profil energic, fruntea deschisă, un nas roman drept ori puţin curbat, plete negre, ochii negri, capul frumos dat pe spate,— acestea toate amintind cine ştie ce figură din forul roman. La moldovencile dinspre Prut, încă s'a păstrat tipul roman, amintind când italianca cu ochi negri, când serioasa figură a matronei romane".

«Spre Prut, moldovenii încă mai poartă şalvari ca zaparajii, cu multe încreţături; mai mult de culoare neagră şi vârâţi în ciubote. Mintean scurt şi brâu roş. Pe cap, uneori şi vara, căciulă de miel».

«Moldovencile poartă fuste cusute, sau şi ţesute în casă, cămaşe împodobite cu multe mărgele şi basmale colorate; la bătrâne ele sunt albe şi uneori de matasă. Pe Nistru această îmbrăcăminte a eşit din modă; bărbaţii poartă surtuc, femeile imitează pe maloruşte purtând cituri de fabricaţie străină» [1]).

Dacă nu ar fi mai rămas obiceiul de a se purta şăpci ruseşti şi bisericele n'ar fi boite pe coperiş, cu verde, nu ai vedea deloc impresia că eşti intr'o provincie, care a stat atâta vreme sub stăpânire streină. Satele sunt întocmai ca cele dintre Carpaţi şi Prut. Oamenii, casele, obiceiurile, gospodăriile şi în deosebi graiul, sunt absolut întocmai ca cele din ţara veche.

Ruşii n'au înstreinat decât unele pături orăşeneşti: Lumea boerească, cea a funcţionarilor şi o parte din cler. La sate ei nu au putut schimba nimic. Poporul şi-a păstrat unitatea sa naţională în chip cu desăvârşire uimitor. Printre ţărani, în 1918, nu erau înstreinaţi decât surtucarii, adecă, slujbaşii care erau siliţi a vorbi şi a scrie ruseşte,—încolo poporul a rămas neatins.

Satele locuite de ucrainieni, se cunosc prea bine, deşi nu se deosebesc mult de cele moldoveneşti, cum bunuoară se deosebesc cele nemţeşti; iar oamenii trăesc în armonie unii cu alţii.

Intr'un cuvânt, Basarabenii, îndeobşte socotiţi sunt buni gospodari. Sunt însă prea mult lipsiţi de cântece şi jocuri naţionale, şi de un port naţional mai bine pronunţat. Ei trebue în deosebi des-

---

[1]) V. Bessarabii. Putevâia zametchi; otrâvchi iz cnighi *„Cito tacse ...?"*—Vezi în „Bessarabia" de P. A. Cruşevan,—Moscova 1903 p. 321 şi următoarele.

morţiţi sufleteşte şi trebue aprinsă în ei conştiinţa naţională, care le-ar da demnitate şi bărbăţie mai multă.

Mulţimea neştiutorilor de carte prin satele Basarabiei e îngrozitoare; puţinul scris şi citit în ruseşte, învăţat de unii, se căpătă prin şcoalele elementare parohiale şi prin câteva şcoli primare de stat, cu totul reduse ca număr şi ca organizare. Trebue înfiinţate cât mai multe şcoli şi trimişi în ele cei mai buni învăţători.

Poporul basarabean e religios; dar, religiositatea sa moştenită din bătrâni şi prin oarecare influenţă rusască fiind superficială, uşor poate capată înclinarea spre sectarism; precum într'un moment dat i-a împins pe unii spre rătăcirea bizară a iermonahuului Inochentie (1911), care se dădea norodului moldovenesc drept «Sf. Duh» !.... Totuşi serbarea hramurilor monăstirilor şi în deosebi procesiunile ce se fac prin sate cu icoana Maicei Domnului dela monăstirea Gârbovăţ, sunt prilejuri de frumoasă manifestare religioasă în poporul basarabean. Celelalte obiceiuri pe la zilele mari de sărbători sunt încă la fel cu ale ţăranilor din văile Carpaţilor.

(Va urma). EPISCOPUL V. PUIU

DE-ALE VREMII

(Unui fost ministru de... industrie).

Gura lumii, altădată,
Iţi scornise nume rău ;
Azi Refacerea *ne-arată*
Că ne bate Dumnezeu ..

E. I. V.

SUB SPECIE AETERNITATIS

(G Ö T H E)

———

Prietenului Gh. L.

Mereu, nestrămutat — ca timpul —
Aceeaş ţintă urmăreşti,
Ş'arăţi făpturii omeneşti
Că este, pe pământ, Olimpul.

Cu valul tinereţii luneci,
Şi 'n cuget veacurile ai;
Zâmbeşti cu florile în Mai,
Cu norii, când şi când, te 'ntuneci.

În orice chip trăieşti menirea
Fiinţei noastre — a tuturor,
Când cauţi visul vrăjitor,
Ce te renaşte cu iubirea.

Cercând să afli rost minunii
Ce pretutindeni întâlneşti,
Te 'nnalţi şi 'n sferele cereşti, —
Dar iarăş vii — ca raza lunii.

Şi când priveşti din nou pământul,
Cu-al omenirii sbucium greu,
Atuncia pui pe Prometheu
Să-ţi spună pentru veci cuvântul!..

E. C.

LA COTA 611 (MOMÂIA-PUTNA)

Celor căzuţi din 2 vânători „R. E."

Un vântuleţ zglobiu de miez de vară
Se strecură prin pomi, în vârf se frânge
Şi 'n drumul lui frunzişul înfioară.

S'a înroşit apusul tot de sânge.
Un nouraş albiu tivit cu aur,
Ingrămădit în chip ca de balaur,
De-asupra munţilor clăbuci-şi strânge.

E linişte! 'N răstimpuri se adună
Fiori îndepărtaţi de-asupra noastră...
Din când în când de sub cupola-albastră
Cu moarte mitraliera ne 'ncunună.

Şi tainică se lasă toamna rece...
In umbră crucea, glia se 'mpreună
Pe cota şase sute unsprezece...

Valea-Sării, 18 Iulie 1917. † PETRU ŞTEFANESCU-VULTUR

CÂNTEC

Mă 'ndeamnă gândul uneori,
Mă 'ndeamnă inima într'una —
S'alerg cu norii călători
Pe drumuri ce le bate luna.

Mă 'ndeamnă gândul când și când,
Iar inima mă 'ndeamnă 'ntr'una,
Să vin la tine suspinând,
Și să rămân pe totdeauna!

Dar cătinel un tainic gând
Ii cântă inimii într'una:
«Când dorul nu mai stă plângând,
Apunem pentru totdeauna!»

E. C.

WERTHER

Citesc în cartea dragostei eterne
Pe care-odată tu ai lăcrămat...
Citesc și simt în piept cum mi se cerne

Al amintirei strop însângerat:
Din roase file sufletu-mi discerne
Aevea chipul tău învăpăiat...

O, Werther! mută, crudă suferință!
Sdrobită inimă, sdrobit avânt!
Durerea ta azi n'ar aveà ființă,

[illegible] n'ar aveà durerea mea cuvânt!

I. PAJURĂ

CEA DIN URMA SCRISOARE

I

— Şi pe urmă?

Rănitul îşi întrerupse povestirea. Oftând adânc, îşi şterse fruntea asudată şi zâmbi dureros.

— Pe urmă? Nu'mi mai aduc aminte. O ameţeală, un huruit grozav în creier... M'am deşteptat în spital, la Buzău, când au văzut că am o mână mai puţin...

Işi întoarse faţa la părete. «—Da, da! sunt un schilod...»

Lângă el, Ania, logodnica lui întristată, îl învăluia în priviri resemnate.

— Linişteşte-te... Bine c'ai scăpat... Ai fost greu, foarte greu. Mulţumeşte lui Dumnezeu. Când a venit tata dela Buzău şi ne-a spus, am plâns mult... Te lăsase în furia tifosului... Credea că vei fi murit în urmă...

El şopti nemişcat:

— Cine ştie dacă n'ar fi fost mai bine!

Apoi, scrâşnind, stăpânindu-şi cu greu o furie bolnavă:

«— N'am să uit niciodată, Ania, şi nimeni nu trebue să uite, cât o mai fi neam românesc pe acest pământ, câtă ticăloşie a fost şi câtă jertfă! Uite-i! Ii văd! Se duc puhoi, oamenii noştri! Ii văd noaptea străbătând codrii, coborând în văile, unde duşmanul îi aşteaptă cu zeci de mii de guri de foc! Ascult înspăimântat grindină de împuşcături, răbufnelile obuzelor, svonul acela grozav ce se ridică spre cer pe aripele sufletelor răpuse. Şi noi, neputincioşi, nevrednici, nu putem aruncà un proectil căci e ordin:

economie la muniţii! Şi vin din vale sute de răniţi, târându-şi printre mărăcini trupurile sfărâmate şi sute de glasuri se roagă; «— Trageţi, trageţi cu tunul! Ne potopeşte, se duce ţara!... Şi moartea seceră într'una... Ah! Aniela! Tu nu ştii nimic... Şi nici nu trebue... Cine ştie, cine a văzut, nu mai e om, cum nu mai sunt eu, cum n'oi mai fi niciodată! Să'i fi văzut cum veneau cu măruntaele curgând, cu ochii înflăcăraţi de licărirea din urmă a vieţii... cum cădeau, cum mureau, chemându-şi copiii...

Rănitul se ridicase într'un cot, vorbind repede, cu gura uscată, cu ochii aprinşi, pironiţi într'un punct îndepărtat. Urmă rătăcit: «Priviţi-i, priviţi-i cum coboară în pâlcuri, călcând sfioşi pe opincile rupte, strângând în mâini armele reci, desmerdând în gând pe cei lăsaţi acasă...

Nu plângeţi... Ascultaţi... Se aud zeci de mii de gemete... Nu vă păleşte mirosul sângelui cald? Nu vă înfioară fâlfâitul morţei ce-şi scutură aripile în jurul vostru?

— Tudorel, taci... Odihneşte-te... Te rog...

El râse sgomotos. Işi rupse gulerul dela cămaşă şi răsuflă adânc. Apoi, privind rătăcit în jurul lui, murmură sdrobit:

— Da!... Totul e în zadar...

II

Prevestirile celor protivnici războiului păreau a se împlini. Capitala căzuse şi acum valul de foc se rostogoleà cutropitor peste toată Ţara de jos. Regele şi miniştrii plecaseră la Iaşi şi cele din urmă trenuri treceau spre Moldova cu cele din urmă cucoane. Soldaţii, rătăciţi de unităţile lor, răniţi, bolnavi, descurajaţi, se strecurau pe lângă linia de fier, cu gândul plin de groaza necunoscutului. Valurile de cazaci trecute cu două zile înainte spre front, se'ntorceau urlând; şi'n toată armata lor zăpăcită, stăpâneà o singură vorbă: *nazat*! Uniformele albastre, elegante ale ofiţerilor români, dispăruseră, iar oraşul, în vremea aceia mohorâtă de iarnă noroiasă, păreà un cimitir pângărit de hoarde barbare.

In urma «amputărei» braţului drept, locotenentul Tudor Olteanu fusese reformat... şi decorat.

El cugetase mult, căutând să statornicească pe cât mai temeinic rostul lucrurilor. Il reformaseră pentru că nu mai aveà

o mână şi aceasta, după cum spuneà şi certificatul de reformă, erà «o infirmitate incurabilă şi inconpatibilă cu serviciul militar». Dar de ce îl decorase? Ce ispravă făcuse? In două luni nu înaintase cu un pas. Şi dacă'şi perduse mâna, numai ca viteaz nu şi-o pierduse, ci datorită unei surprinderi, noaptea, când, mulţumită calului, scăpase cu viaţă.

Urmărind în ziar lunga listă a decoraţilor, listă care erà o urmare a celei de eri, de alaltăleri şi care va urma şi mâine şi poîmâine şi încă multe zile, începù să râdă cu hohot. Oare toţi ofiţerii din listă, toţi bravii aceştia cu nume de Traian, Decebal, Cezar, Achile, Caton, va fi făcut aceleaşi isprăvi de li se arătà acum *patria recunoscătoare?*

III

— Tudorel, nu mănâci?

In prag, coana Mărioara, maică-sa, întristată, aşteptà răspunsul. El o urma în tăcere. Lupta din răsputeri să-şi înfrâneze isbucnirele când erà în faţa ei. Erà doar atât de slabă, atât de nefericită... Dar uneori îi îngenuchià voinţa în faţa năvalei de lavă din suflet, şi atunci nici o rugămite, nici o lacrimă nu'i puteà opri viforul deslănţuit. Şi valul de durere i se revărsà din gură, din ochi, din toată fiinţa şi se 'nspăimântà de golul dureros ce'i rămâneà în creer.

—Sunt perdut... Perdut fără scăpare... Merg spre nebunie...

Şi-atunci îl năpădeà amărăciunea, şi plângeà ca un copil, cu capul în perne, adormind cu mintea turburată de otrava unor amintiri îndărătnice.

— Mănâncă Tudorel... Mai lasă gândurile...

Maica-sa îl rugà duios, cu sfială. Tudorel se supuse. Il cuprinse o milă mare şi o 'nvălui în priviri calde, desmerdătoare.

Supa fumegà în castron şi feliuţele de pâine unse cu unt îi deschiseră pofta. Gustă odată. Se obişnuise să ţină furculiţa cu mâna stângă!

— Straşnic unt, mamă!

— Mănâcă, mănâcă, dacă'ţi place.

El rămase de-odată cu ochii pironiţi în peretele din faţă. Işi şterse fruntea. Mâna'i ardeà...

— Nu mai pot!

Se ridică, tremurând, cu fruntea asudată şi arătă spre Moldova:» — Acolo mor toţi, mamă.

Bătrâna tăcù, cu lăcrimele pe obraji. Tudor o privea duios. Dar, pe lângă milă se adăugă în sufletul lui şi-o pornire vrăjmaşă: nu-l înţelegeà. Plimbându-se cu paşi mari, o privea pe sub gene. Ştià că neliniştea lui o omoară şi ar fi voit să o desmerde, să'i gonească întristarea, să'i însenineze bătrâneţele. Impins de-o dorinţă nebună de-a o strânge 'n braţe, făcù un pas spre dânsa, dar rămase de-odată încremenit, palid: în depărtare, mai mult bănuind se auzise un tun.

— Auzi mamă? *Vine!*

Ea nu auzise.

— Ţi s'a părut, Dragă... De ce nu mănâci?

Tudor o privi rătăcit.

— Cum, d-ta n'auzi mamă? Ascultă, mamă... Ascultă!... In înălţimi, dincolo de norii aceia cenuşii, se aud sute de mii de suflete cântând un imn de 'ngropăciune... Uite şi Christos şi-a întors privirea de la noi şi plânge cu obrajii în palme... Şi clopotele le auzi? Nici pasări nu mai sunt în aier, nici urechi să le mai audă cântecul... Nicăiri nu vezi albastru, nu vezi senin... Numai neguri înăbuşitoare...

Inlemnit, Tudor tremurà ca o flamură.

— Tudorel, eşti bolnav. Ai năluciri... Ii vor respinge... Fii sigur... Ai să vezi.. Totul o să fie cum a fost... Crede-mă, Tudore, şi ai milă de mine...

El, ca întors dintr'o lume depărtată şi streină, o privi năucit, luptând să cugete liniştit. Şi cum ea i se lipise de piept în hohote de plâns, Tudor îi cuprinse încetişor mijlocul şi'i zise cu blândeţe:

— Adevărat? Au să fie toate cum au fost? Atunci să fim veseli... Să ne aducă cafeaua... Dar nu aici... Dincolo, la mine... Vezi mamă, d-ta înţelegi lucrurile altfel, mai bine ca mine. Frigurile îmi aprind închipuirea. Mă bucur, însă, când judecata d-tale mă birue.

Ii luă încetişor mâna şi şopti ca un copil căit:

«— Iartă-mă, mamă dragă... Sunt bolnav...

Şi privind-o cu străduinţă: «—Şi dacă zici că toate vor fi cum au fost, spune-mi, de ce eşti mereu tristă?

— Pentru că ş.i bolnav şi mâhnit...

— Măicuţă, dac'oi fi vesel, ai să fiii şi d-ta?

— O, da, Tudorel.

— Mamă dragă, dar Ania, Ania mea, de ce e tristă mereu?

— Tot de asta.

Tudor rămase tăcut, privind afară unde cei dintâi fulgi fluturau în preajma geamului.

Sprijinit de fereastră simţea cum pustiul rece al iernei îi străbate în suflet, atingându-i adâncurile.

— Uite, mamă, mi-ai deschis mintea. Inţeleg acum altfel lucrurile. Vezi d-ta cum e pământul azi pustiit, îngheţat, cu vegetaţia moartă? Ai crede că totul s'a sfârşit. Şi totuşi, cum o veni primăvara, pământul acesta mort va tresări din nou, scânteia vieţei îl va reaprinde şi mii de milioane de flori ne vor desfăta privirile... Natura nu'şi întrerupe mersul... Nu'i aşa mamă? Toate vor fi iar cum au fost...

— Da, da...

El se întoarse cu ochii arzători.

— Dar atunci, când pământul ne va da din nou roadele, când vor reveni fluturii şi rândunelele, atunci, atunci mamă, va creşte, va reveni la loc şi aceasta?

Bătrâna se'nfioră. Tudor, cu stânga, îşi arăta lipsa braţului drept.

— Va creşte şi aceasta mamă? Nu, nu, trebue să'mi răspunzi... Eu ştiu că va creşte şi mai ştiu că deaceia... eşti atât de veselă şi d-ta şi Anieta...

Şi îmbrăţişând-o, adăugă:

— Acolo, în urmă, în munţi, în Dunăre, în Argeş, sunt îngropate zeci de mii de trupuri omeneşti cari nu vor mai simţi căldura vieţei, oricâte primăveri ar mai veni... Şi nici braţul meu nu va mai creşte, mamă...

IV.

In fiecare după amiază, Tudor şi coana Mărioara mergeau la familia Stamină; adică el mergea numai la Aniela lui dragă.

Lângă fiinţa aceasta, alcătuită par'că numai din raze de primăvară, simţea risipindu-i-se turburarea şi spiritul lui frământa de vedenii, se lăsa desfătat de-o odihnă alinătoare. Privind-o de aproape, în desmerdări înlăcrămate; urmărindu-i mişcările degetelor sau clipirea ochilor albaştri, el trăia cu lăcomie aceste

clipe de farmec, şi sorbia până'n fundul plămânilor parfumul vieţii. Vorbeau încet despre iluzii, despre flori şi despre cântece, despre iubire şi nefericire... Cumplită desfătare simte omul vorbind despre nefericire!...

Ania, plecându-şi căpşorul blond peste-o broderie oarecare, îl asculta în tăcere. Câte odată degetele ì se mişcau mai grăbite, genele-i clipeau mai des. Tudor înţelegea atunci că e mişcată şi tăcea. Se îmbăta de înfăţişarea ei dulce, nevinovată; de vocea ei limpede, de râsul ei armonios. Fiind lângă ea, avea credinţa că se odihneşte pe-o pajişte verde, lângă un ostrov de flori cari'şi înalţă în respirări neauzite, mireasma lor delicată, isvorâtoare de visuri şi de nădejdi. Şi stăruind în visarea aceasta, îl înnecau lacrimile, răspândindu-i în toată fiinţa fiori de durere delicioasă. Adesea îi lua mâna :

— De ce ţi-ascunzì privirile? Lasă-mă să culeg în suflet tot farmecul fiinţei tale. Vreau să te port în gând întreagă, aşa cum te-am văzut şi te-am iubit totdeauna. Căci numai gândurile sunt tovarăşe credincioase sufletului...

Ania'şi ridica ochii şi se lăsa învăluită'n privirile lui calde şi triste. Dar se'nfiora văzându-l atât de slab, atât de galben, atât de altul... Atunci rămânea dusă, privindu-l c'un simţimânt de teamă, de desamăgire, adesea c'o umbră de desnădejde. Seninul ochilor ei se'nnora şi ca să'şi ascundă lacrimile, îşi pleca din nou, şi mai mult, capul peste lucrul întrerupt.

Urmau apoi tăceri lungi, chinuitoare. Tudor se ridica strângând cu putere genele peste ochii obosìţi, şi îngâna:

— Să mergem, mamă...

Se despărţeau, strângându-şi mâinile, cu durere nemărturisită, dar ştiută de amândoi.

V.

Acasă, se plimba prin odaie gonit par'că de-o ameninţare, cu mintea plină de gânduri frânte din cari încerca în zadar să'şi făurească o punte de trecere la înţelepciune. Clocotea ceva înlăuntrul lui. Adesea i se părea că trupul îi este plin de o pulbere care'l arde subt piele. Când se liniştea i se părea că moare. Se aşeza la biurou reluând încercările de a scrie cu mâna stângă. Simţea atunci dureri cumplite în umeri, în inimă, în creer. Lite-

rile răsăreau pe hârtie îngrozitoare pentru ochiul lui obişnuit cu scrierea'i măruntă, delicată, femenină. Arunca tocul, îşi pleca fruntea pe palmă şi sbucnea în plâns.

— Schilod!

Şi gândul, purtat pe aripile negre ale desnădejdei, rătăcea în lumi străine, gonit de vijelia ucigătoare din suflet.

VI.

E o dimineaţă plumburie, friguroasă şi apăsătoare. Tudor lângă fereastră, priveşte în stradă. Vine de jos un sgomot neobişnuit. Priveşte cu băgare de seamă, cuprins de un fior de teamă. Durerea de sub tâmpla dreaptă se'nteţeşte şi abia'şi adună puterile înţelegerei.

Pe trotuare, un roi cenuşiu se mişcă de crezi că e o negură mânată de vânt. Tudor se apleacă peste fereastră. Inmărmureşte de-odată: vrăjmaş în oraş! Inăbuşindu-şi un geamăt, cu fruntea tăiată adânc de durerea gândurilor, prinse un fer al ferestrei şi privi cu ochi rătăciţi în stradă. Germanii mergeau încet, în neregulă, prin noroiul adânc, sprijinindu-se pe bastoane. Tăcuţi, obosiţi, slabi, cu ochelari după urechi, păreau mai mult nişte lucrători, mergând la odihnă. Câte unul, călare, poate vreun ofiţer, făcea semne trufaşe cu mâna şi atunci convoiul se supunea ca o turmă.

Tudor rămase la fereastră mai mult de o oră, urmărind mersul nesigur al acestor învingători cu înfăţişare de învinşi, cari fumau gânditori din pipele negre şi lungi.

Deodată înfăţişarea străzei se schimbă. Un puhoi pestriţ se revărsă pestre trotuare. Mii de civili, cucoane cu pălării mari, puse strengăreşte într'o parte, cu obrazul pudrat, cu trupurile înfăşurate în blănuri scumpe, mergeau alături de soldaţi, râzând, pălăvrind.

Copii goi, tremurând, se strecurau umiliţi, speriaţi, flămânzi; dela o fereastră deschisă, o domnişoară arunca flori...

Şi convoiul înainta încet, silnic; soldaţi, chesoane, turme de vite, care cu porumb, cu fasole, cu păsări, cu porci...

Tudor oftă adânc şi avu părerea că toată această lume în valuri e o legiune de viermi uriaşi cari mişună pe leşul unui mucenic...

Işi acoperi ochii. Par'că i se răsuceau creerii sub frunte şi-un întuneric de păcură îi cuprinse conştiinţa.

Târziu, îşi îmbrăcă paltonul şi eşi. Nu auzeà, nu vedeà. Mergeà ca un lunatic, cu ochii pironiţi în gol. Se opri la uşa lui Stamrină. Servitoarea îl întâmpină răzând.

— Au venit şi la noi.

— Cine?

— Nemţii.... Un ofiţer.... Să'l vedeţi cât e de tânăr....

Tudor intră încurcat. Zări în coridor o şapcă răsturnată, cu mănuşile într'însa şi întră în salonaş. Il primi Ania, surâzând, şi de lângă clavir se ridică umbra unui ofiţer foarte tânăr, blond, pieptănat cu îngrijire, cu ochelari de aur în dreptul ochilor blânzi.

Ania i-l prezentă în franţuzeşte. Ofiţerul se numea Hans Richter.

Olteanu zâmbi în silă, îi întinse mâna şi privi spre Ania, care, îmbrăcată c'o rochie subţire, trandafirie, cu ochii mari, extatici, cu pielea rumenită de-o simţire caldă, pornită din mnlţumire inconştientă, flecăreà repede, cu o uşurinţă de rândunică, graţioasă, fermecătoare.

— Sunteţi din artilerie? întrebă Tudor.

— Da.

— Activ?

— Nu, rezervist.

— Locotenent?

— Da.

— Ce asemănare!... Eu la fel. Locotenent de rezervă în artilerie.

Richter îl privi cu interes.

— Aţi fost militar?

Şi zărindu-i mâna tăiată: «— O, e regretabil, foarte regretabil!.. Ce să facem, însă? Poate vor mai trece mii de ani până s'o desmetici lumea... Până atunci trebue să ucidem şi să fim ucişi pentru o ambiţie, un capriciu sau o nebunie.... Credeţi-mă, scumpe domnule, că nu'i o fericire prea aleasă să calci necontenit peste cadavre. A fi învingător? Este a nu te bucurà măcar de simpatia, de compătimirea ce inspiră învinsul... Te priveşte lumea cu admiraţie dar şi cu groază. Nu găseşti nicăiri o inimă deschisă, privire sincer prietenoasă. Fiecare om ţi-e un duşman, cu atât mai neîmpăcat cu cât nu ţi-o poate spune în faţă. Ţi se supun toţi pentrucă trebue. Ţi se dă orice, chiar făgădueli de prietenie şi iubire pentru plăcerea de a nu te supără sau pentru a se pune la adăpost de primejdii.

In toate sufletele, însă, clocotește cumplit ura împotriva ta, deşi tu, ca om stingher, ești poate mai nefericit...

Germanul vorbeà rar, cu glas coborât, cu ochii învăluiţi în umbre triste. Tudor îl priveà cam peste umăr şi 'n suflet simţi încolţindu-i un fior de ciudă: Richter deveneà simpatic.

— Sunteţi socialist?

— Sunt creştin....

— Ce studii aţi făcut?

— Ingineria mecanică.

— Căsătorit?

— Pas encore....

Şi, roşind uşor, cu genele plecate, adăugă: «— In ţara noastră nu sunt femei frumoase....

Tudor privì instinctiv spre Ania care se trudià să ridice cevà de jos.... Se simţi îngrozit de frumuseţea ei. Niciodată n'o văzuse aşà de strălucitoare.

Se ridică.

— Pleci?

— Da, am lăsat-o pe mama singură.

Apoi, către Richter: «—Veţi locui aici, de bună seamă...»

VII

In stradă, abià îşi făcù drum. Coloane nesfârşite, călăreţi, pedeştri, vite, automobile, biciclete, se frământau în noroiul negru, adânc, şi 'naintau încet, în silă. Populaţia fremătà de-o bucurie neînţeleasă. O cucoană împărţeà soldaţilor ţigări dintr'o cutie enormă, răzând, ciripind într'o nemţească sluţită vorbe de bun sosit.

Tudor se depărtă scârbit. Işi aduceà aminte că toată lumea asta mieroasă, gudurătoare, fusese acum câteva luni, agitată de dorinţa răsboiului. O revedeà ţipând, delirând.... Şi-acum, cu bandă albă la pălărie, fiecare erà fericit să'şi arăte admiraţia faţă de ţăria învingătorului.

Acasă, găsi pe coana Marioara plânsă. Două odăi fuseseră luate de soldaţi şi-acum se trudeà să-şi aşeze gospodăria în sufragerie şi 'n biuroul lui Tudor.

Tudor, cu fruntea 'ntunecată, priveà în jos. Simţeà pentru a nu ştiu câtea oară un fel de roşătură sub tâmpla dreaptă, cevà asemenea unui vierme care lucrează în ascuns şi pricinueşte dureri

surde, îngrozitoare. Se aşeză pe-un scaun şi cu fruntea 'n palmă, se lăsă durerii ce'i cuprinse tot sufletul, toată fiinţa.

VIII

In fiecare zi hoinărea ceasuri întregi. Nu vorbea cu nimeni; ocolia întâlnirile şi se lăsà dus de gânduri într'un întuneric de nepătruns. Ar fi dorit să se gândească la cevà mare, luminos, îmbucurător, dar nu puteà. Indată ce'şi făureà în faţa minţei cevà, durerea de sub tâmplă se'nteţeà, făcându-l să geamă.

Mergeà cu ochii turburi, rătăcind del om la om, dela casă la casă. Abia îşi da seama că toate gardurile dispăruseră, că toate casele erau prefăcute acum în grajduri, magazii, spitale, bucătării. Toate acele ferestre sparte, i se înfăţişau ca nişte capete de mort, cu orbitele mari, negre, adânci. Pretutindeni îl lovea acelaş miros de cazarmă murdară, de cisme unse, de pipă. Şi atunci, durerea de sub tâmplă creşteà, rosturile înţelegerei i se sdruncinau, ochii i se turburau mai mult, ca şi când lacrimile ce'l podideau ar fi avut însuşirea să'i topească întunericul din creer, şi să i-l coboare sub pleoape. Din ce în ce mai slab, mai nervos, mai neînţelegător, Tudor se târà ca o umbră, fără sgomot, fără greutate, fără voinţă, ânat parcă de adierile vântului. Când se simţeà istovit de tot, veneà aacasă sau intrà la Ania. Acolo 'l găseà pe Richter, înfiripà cu el o convorbire scurtă, de mântuială, apoi se făceà mic într'un colţ şi ascultà pierdut pe Ania, care cântà la pian, zâmbind fericită unui vis întrezărit. Germanul, modest, curtenitor, îi întorceà filele, ascultând cu religiositate şi înflăcărare simfoniile lui Beethowen sau reveriile amoroase ale lui Chopin. Ania, cu capul înclinat sub greutatea părului blond, cu degetele albe fluturând pe clape, împrumuta acestora toată frăgezimea tinereţei, toate vibrările sufletului ei pus în atingere cu aprinsa poezie a muzicei. Şi gura ei surâdea într'una, in îndărătnicia aceluiaşi gând, pe când, desmerdată de un parfum primăvăratec, răsuflarea i se întretăiá în suspine neauzite.

Tudor răpit, rătăcit, apăsându-şi tâmpla ce svâcneà cu putere, sorbeà cu lăcomie sălbatecă farmecul acelor clipe cari cădeau pe sufletul lui ca o ploae peste-un câmp ars de secetă. Ii mulţumeà privind-o adânc. Richter se înclinà galant, adesea îi luà locul şi urmà el bucata cu toată priceperea, cu toată arta. Atunci rămânea Ania în picioare, întorcându-i filele, plecându-se peste umărul lui,

atingându-i obrazul cu firele-i resfirate, cu respiraţia caldă, aducătoare de nebunie.

Tudor se ridică, strângeà puternic pleoapele peste ochii arzători, îşi scutură capul ca de-o greutate mare şi plecà. Nu'l reţineà nimeni... O, Doamne! Nu i-a trebuit mult să priceapă!..

Şi dreptatea, una şi aceiaşi pretutindeni şi totdeauna, era de partea lor... Atâta lucru mai putea înţelege Tudor.

Şi când l'a înţeles în toată grozava'i înfăţişare, nu s'a cutremurat, n'a plâns. A închis ochii şi a rostit încet, o osândă...

. . . .

Şi 'ntr'o seară, sub lumina slabă a unei lampe gată să se stingă, îndepărtând puţin o ceaşcă în care se topeşte un praf trandafiriu, Tudor Olteanu scrie:

Anie, dulce Anie,

Nu te 'nfiora de literile mele. Ştii cum sunt făcute. Mă trudesc mult să le fac frumoase dar nu pot. Ce vrei? Când ai scris douăzeci şi ceva de ani numai cu mâna dreapta, e greu să te obişnueşti altfel. Şi pe lângă aceasta, nu te nelinişti de înţelesul vorbelor mele... Scriind cu altă mână, simt că şi judecata mi se suceşte.

Hârtia trebuie s'o ţin pe dos; mâna trebue s'o port pe dos şi n'aşi râde, dac'aşi vedea şi masa cu picioarele'n sus... Nu m'aşi mira apoi dacă mi-aş simţi inima bătând în partea dreapta... Toate le simt schimbate; desăvârşit schimbate.

Şi aerul e altfel. Şi oamenii, şi ţara... Şi cerul... Un singur lucru a rămas aceeaş: iubirea mea pentru tine. Vai, Aniela, ce greu scrii cu mâna stângă cuvântul «iubire»! Dar tu nu te mâhni, Aniela. Căci am uitat să'ţi spun: şi tu ai rămas aceeaş. Şi eu dacă rămâneam neschimbat, cerul ar fi fost tot albastru. Dar eu sunt altul, Aniela, crede-mă. In chip desăvârşit sunt altul.... Altădată, vezi tu, găseam atât de uşor drumul spre inima ta! Dar acum mă 'ncurc în zigzagurile gândirei, şi nici una din vorbele dorite nu'mi vine sub condei. E peste putinţă să fac o legătură statornică între mâna stângă şi creerul meu, şi toate alcătuirile firei mele se distramă, se risipesc, iar eu întind după ele braţul — unicul meu braţ! — şi nu le regăsesc, şi nu mă regăsesc!... O aud pe mama chemându-mă... Nu'i pot răspunde... Ea îl strigă pe Tudor al ei şi eu astăzi nu sunt al ei... Sunt numai al durerei mele... Mă strigi tu... Cine să'ţi răspundă? Or cât de iubiţi ar fi morţii, fantomele

sunt îngrozitoare... Nu'i aşà, Aniela? Vocea lor sună a mormânt... Ochii ard sufletele şi 'nfioară... Am înţeles aceasta de mult... Şi acum îţi scriu... Să nu te 'nfiori... Iţi scriu de departe... Nu ne vom mai vedeà niciodată... Vai! E-o depărtare 'ngrozitoare între noi: mormântul...

Iţi zic dar bun rămas... Găteşte-te cu flori, cât mai multe flori... Vor fi multe... Mai ales flori roşii vor fi foarte multe... Adună raze în ochi. Cerul când e senin e scăldat în lumină şi ochii tăi sunt senini şi sunt albaştrii... Pentru mine au fost şi trişti şi nu mai vreau să fie trişti... Tristeţa e frumoasă în cărţi, în romane. In viaţă trebue soare, flori, veselie...

Un rămas bun şi nici o rugăminte... Ba da, una singură: să nu părăseşti pe mama... Vorbeşte-i despre toate, câte odată şi despre mine... Ştiu că vorbele tale vindecă rănile...

Eu, mă culc... Sunt obosit... Adio! — *Tudor*.

GEORGE M. VLĂDESCU

POPULARĂ

(Rău e cu rău, dar...)

Cu «Refacerea» surată,
Nu e de glumit de loc,
Când să fie — anchetă, iată,
Iau depozitele foc....

E. I. V.

PÂNZA PENELOPEI

... Pe când Ulysse rătăceşte,
Impins de zei şi elemente,
Tu ţesi mereu la pânza ta...
Pe faţă, frumuseţa-ţi încă străluceşte,
Deşi 'n sbor anii, nu te-au fost cruţat—
Deodată te 'nfiori...
Căci peţitorii au intrat,
Şi fiecare dintre ei, cu vorbe dulci, prietenoase,
Incearc 'a te ademeni...
Şi tu stai tristă şi asculţi,
Şi 'ncepi a te gândi
La tinereţea ta pierdută,
Şi la zădarnica — aşteptare,
La cel ce poate a murit...
. . . .
Se înnoptează —
Se sting lumini din asfinţit...
Şi, tot mai singură, mai tristă,
Iţi ştergi cu pânza pe furiş
O lacrimă, ce'n colţ de geană s'a ivit...

ALEXANDRU BILCIURESCU

CANTEC VECHI

Duios un fluer cântă în linişte de seară.

Şi cântecul acesta ce tainic îl ascult,
Mi-l îngână măicuţa într'un amurg de vară,
Pe prispa casei noastre, în sat la noi, demult.

L'am auzit pe drumuri cântat de un pribeag,
Pornit la drum departe, în nesfârşit de zare;
Ce trist era streinul! dar cântu-i era drag,
Că-i micşora în suflet durerea lui cea mare.

L'am ascultat pe plaiuri cântat de un caval,
In nopţile cu lună, când toate-s adormite; —
Şi leneşele-i triluri, — asemeni unui val
Purtau vrăjiri duioase şi doruri risipite.

Şi-l mai cântau odată din frunză toţi flăcăii,
Când au pornit s'oprească şivoaele din cale;
A sângerat potopul atunci în fundul văii,
De se schimbase cântul în tânguit de jale.

Şi-acum când gându-mi fuge pe dealul dela Voina.
Am înţeles suspinul vieţii noastre: Doina!..

GEORGE BAICULESCU

PE ZAPADA

Ninge, ninge... E zăpadă
Din belşug, şi tot mai vine;
Fulgii mari, pufoşi, în aer
Au sclipiri de pietre fine.

Cărăruia 'i tot mai albă,
Tot mai negri pomii par,
Desemnaţi de un cărbune
Pe întinsul fond de var...

Vino!... vin', la gura sobei
S'ascultăm poveşti în doi
Şi să tălmăcim pe file
Vorbe vechi, de-apururi noi.

Casa, albă de zăpadă,
Să ne pară 'n altă lume,
Să uităm dorinţi deşarte
De avere, de renume.

Peste umăr, cu privirea
Să-ţi urmez, tăcând, pe carte,
Gândul meu să nu rămâie
Un minut de-al tău, departe.

Şi-amândoi, în pacea noastră,
Să uităm mâhnirea veche,
Sufletelor dând avântul
Unui vis fără pereche...

... Stă ninsoarea; dintre nouri
Ese soarele și 'ndată
Se aprinde toată valea
De-o sclipire minunată.

Isvorând din ochi, pe gene
Blând, o lacrimă se-anină:
Crezi și tu — cum crede mama —
Că-i de prea multă lumină?

NADIA BRATEȘ

CREȘTETUL DE STÂNCĂ

Cântec singuratec, creștetul de stâncă,
Biciuit de sfârcul fulgerelor zării,
Iscodește 'ntr'una taina depărtării
Rece, dur și totuși năzuință-adâncă.

Vremea rea din coapsa-i, cremene 'nfocată,
Câte-odată mușcă lespezi mari și chiar
Sufletu-i, isvorul de cleștar, ce cată
Să țâșnească, 'i roade trăinicia..., dar

Creștetul de stâncă nu cunoaște groaza;
Știe el, stingherul, de va fi s'apună,
Soarele lui mândru, 'i va 'nflori din raza
Ultimă, pe fruntea aspră, o cunună...

Și 'n amurg, el singur, străluci-va încă...
Singuratec cântec, creștetul de stâncă.

VLADIMIR STREINUL

DIDINEL

Are cinci anişori şi jumătate; o rochiţă albă cu trei volănaşe plisate, lucrată toată de mânuşiţa tantei Zoe, numai din dantelă de Bruges; o cogeamite păpuşe cu bucle adevărate şi cu pantalonaşi cu *entre-deux*, o surioară dulce, pe duduia Rodica, un mămic scump, pe cucoana Elencu, şi un tătic, pe conu Fanache Dămian, maior în retragere. O singură slăbiciune mai are conu Fanache, de când nu mai poate da pe la cazarmă: vânatul; şi un singur prietin adevărat, pe conu Grigoraş Corlătescu, tovarăş vechi de carte şi de nebunii. Conu Grigoraş, văduv pentru a doua oară, a mai rămas de anţărţ, — de când cu seceta — numai cu Muntenii din Vale, cu datoriile pe jumătate, şi cu un arţăgos de năduf cam fără de leac. De as toamnă, de când s'a ales la al doilea de Senat, şi-a pus ochii pe duduia Rodica, şi cu tot beteşugul lui, şi cu toţi cei 53 de ani împliniţi cunună în postul lui Sân Petru, s'a giuruit să nu-i scape cumva fata. Conu Fanache, după ce-a prins de veste cam cum stau lucrurile, a cântărit şi iar a cântărit Dumnealui, şi într'o bună zi s'a hotărât deabinelea, cu toată împotriveala fetei, şi cu toată jălania coanei Elencu. Mâine, — 11 Ianuar, — duduia Rodica împlineşte 17 ani. Pentru la prânz, a fost poftit înadins numai Conu Grigoraş, căci s'au înţeles Dumnealor de Sâmbătă seara la Club, ca să se hotărască atuncea negreşit ziua de logodnă.

Mai de-o săptămână, coana Elencu, duduia Rodica şi amândouă slujnicele, muncesc pe brânci, de cum se luminează şi până se aşterne învârtoşat întunerieul. Conu Fanache, înfăşurat în halatul tivit cu găitan, cu fesul pe-o ureche, şi'n papuci de catifea *grenat*,

bătuţi la vârf cu mărgele cât gămălia boldului, inspectează cu deamânuntul odae cu odae, ungher cu ungher, mă rog aşa cum îşi inspecta Dumnealui batalionul de 10 Mai. Didinel, mai cu poftă, mai fără de poftă, a trebuit să înveţe 2 poezioare, iar de când conu Fanache s'a răstit ameninţând-o cu degetul cel mare: «Să nu care cumva tăticicule, să-mi festeleşti atunci iacaua!», nu mai are linişte biata fată. Şi-apoi nu zău, parcă-i un făcut nu şaga, dece se trudeşte să le înveţe fără de greş, dece se 'ncurcă şi mai rău. Seara, — în ajun — conu Fanache după ce-a cetit ca de obiceiu coanei Elencu foiletonul, a ridicat binişor de tot *abat-jour-ul* lămpii, a mai înălţat cu 'n lat de deget fitilul, a aprins apoi amândouă lumânările dela toaletă, s'a potrivit drept în bătaia luminii şi tacticos — ţâindu-şi răsuflarea, dar fără să tresară — şi-a smuls unul câte unul cele câteva fire arginţii din favorite, şi şi-a tuşinat cu forficelele părul din nări. Cucoana Elencu s'a fricţionat din belşug cu *Eau-de-Cologne* până la brâu, şi-a strâns tot părul în hârtiuţe, şi şi-a întins apoi cu mare băgare de seamă pe sofà pantofii de atlas, ciorapii de *mousseline* şi rochia de faiu negru dela botezul Rodicăi.

S'a făcut de mult miezul nopţii......

Pe tus trei îi ocoleşte parcă înadins somnul. Conu Fanache se răsuceşte când pe-o parte când pe cealaltă şi'n fierbântul de neodihnă tese plan după plan. Ba că ar trebui muncită via pe din două, ba că ar trebui tăiată dumbrava depe dâmbul lui Fuioagă, ba că ar trebui mutată moara ceva mai de vale lângă răscrucea Surugiului..... Coanei Elencu îi fuge gândul tot înapoi, înapoi la Fănel de-acum 29 de ani când l-a cunoscut la nunta zapciului din Tătărăşti şi la chipul lui conu Grigoraş, ce i s'a închegat deodată lămurit dinaintea ochilor nedeprinşi cu luminiţa candelei, o face să se oţărască toată. Şi gândul nestrunit, purcede iar hoinar?....

«1 Mai! când m'o zări în butca cu patru cai înaintaşi, să ştii că plesneşte de ciudă Măndăchiasca Spiţărului» şi ca prin farmec, i s'o astoiet deodată şi oftatul şi lacrămile. Duduia Rodica, cu capul greu de nesomn şi aproape ameţită de depănarea amintirilor, tot mai scânceşte când şi când, numai Didinel a aţipit de mult, cu ochii pe jumătate închişi şi cu dreapta cercuită strâns peste mijlocul păpuşii. A doua zi, — Marţi — taman la 10 ceasuri sania lui conu Grigoraş a oprit scurt la scara de piatră din faţă, străjuită de doi lei mari cu labele şi coamele coşcovite de vreme rea. Până s'aducă Ilinca

un rând de ţuică fiartă, cu măsline mari de Volo, Didinel trebue să spună poeziile; aşa hotărâse «programa» de cu seară, conu Fanache. In salonaş călduţ de tot; nu se aude decât duduitul înăbuşit al parei, spintecat de pocnetul scânteilor, iar când şi când, clinchetul zurgalăilor dela săniile ce liniază în sus şi în jos, uliţa mare. In zădar şi-a tot rotit mititica ochii, nu-i chip de găsit vreun reazăm. Pe canapeaua de lângă pariginä, cu oglinda mare în 6 colţuri, duduia Rodica galbenă şi trasă la faţă de nesomn, cu ochii pe fereastră şi cu gândul aiurea, frământă dezor între degete un volumaş de Musset, cu scoarţele legate în mătase roz; conu Fanachi răsuceşte tacticos o ţigară, cu ochii ţintă la îngerul bucălat din mijlocul bagdadiei; singur conu Grigoraş cu picioarele încrucişate ceva mai jos de genunchi, cu pântecile revărsat în voe şi cu trabucul înfipt în colţul gurei, o priveşte blând prin monoclu. Ei, dar ochiul cela căscat tare de rotogolul de sticlă înrămat într'ânsul mai rău o tulbură. Dă să răsucească capul, dar fără de voe privirea i se întoarce tot spre ochiul căptuşit cu peliţa de geam. Picioarele a prins să-i tremure, iar ochişorii moi mai să-i înnoate in lacrămi. Cearcă să-şi dreagă glasul, oftează odată adânc, şi se opinteşte să 'nceapă:

„Fuge în grădină micul Ionel,
Azor şi cu Miţa fuga după ei"...

Ca de obiceiu poticneşte iar aicea; celelalte rânduri s'au topit parcă cu totul. Florile tapetului muiate 'n ceaţă au purces să joace întâi clătinându-se domol apoi din ce în ce legănându-se mai ameţitor, urechile îi ţâue într'una, cerul gurii i s'a uscat, iar în pragul înghiţitoarei i s'a 'nţepenit iar nodul plânsului. Cu glasul şi mai stins, şi abea ţinându-şi lacrimile, cearcă tot dela început.

„Fuge în grădină micul Ionel..."

dar plânsul, năvălit în sfârşit, gâlgâe acuma în toată voia, sgâlţâindu-i trupuşorul.

Conu Fanache, mânios Dunăre, i-a hotărât să stea în picioare până s'o aduce al treilea fel de bucate. Dacă a 'ncercat să-l înfrunte coana Elencu: «Da dă-i paci, că-i un copchil, bre omule» s'a încruntat, a scrâşnit odată din dinţi şi cu toată faţa străină în casă, a întrebat-o rar şi apăsat:

«Mă rog ţie Elen, aşi vrea să ştiu numai atâta: mă rog, cine cântă la mine 'n casă, cucoşul, ori găina? Conu Grigoraş, dacă a văzut aşa, n'a mai stăruit, ca să nu aţâţe şi mai rău focul.

. . . .

Afară ninge cu fulgi mari şi rari. Sub şopron Culai vizitiul lui Conu Grigoraş freacă de zor când pe-un cal, când pe celalt cu un şumuiog de fân. Răducan rândaşul a 'nălţat în jurul cişmelei o matahală de zăpadă; i-a trântit găleata scroafei pe-o sprinceană, i-a înţepenit două boabe de tăciune la rădăcina nasului, şi acuma, mulţămit de ispravă, cu căciula dată pe ceafă şi cu mânile înfipte în şolduri face haz cum îi bolboroseşte apa pe gură. Din fundul curţii se apropie Dudaş şchelălăind; zărind câinele, Didinel, fără să vrea începe să depene în gând vers cu vers şi ciudat o duce acum până la sfârşit de tot şi fără să se mai poticnească undeva. E cald tare pe coridor, iar dinspre bucătărie dau năvala zăngănit de tacâmuri clădite în pripă, şi miros călduţ de cozonaci rumeniţi. Curtea a rămas pustie acum; sub şopron, caii mai scutură de grăunţe traistele prinse pe după urechi. Dudaş întărâtat scheaună râcâind cu labele în uşa bucătăriei; pe buza hornului de la spiţărie o stancă se dă huţa, scuturându-şi aripele. Legănarea fulgilor, ca şi albeaţa zăpezii cerului din belşug peste tot locul îi oboseşte ochişorii; când şi când câte-un scâncet doar de-i mai sgudue umerii. Doborâtă cu totul îşi reazâmă într'un târziu uşurel fruntea de geam, mai oftează odată din adânc, coboară apoi încetinel pleoapele toropeala şi o cuprinde deabinelea.....

Şi aşa în seara ceia de 11 Ianuar, conu Fanache Damian a avut de tovarăş la tabinet pe conu Grigoraş Corlătescu din Munteni, în locul coanei Elencu, iar duduia Rodica şi Coana Elencu au împărţit pentru întâia oară frăţeşte durerea şi necazul cu Didinel...

ION DONGOROZI

2 Maiu 1921

O MARMURĂ

O marmură, deasupra-mi privirea ta revarsă
Să-mi simt cuprinsă firea în taina ne'nţeleasă
A ochiului tău clar. Senină-aşa-i privirea,
C'oricât de bântuită mi-ar fi atunci simţirea,
La dulcea-i contemplare în linişte mă pierd...
O marmură te-'ndură, privirea-mi să-mi desmierd!

Tu, ramură 'nflorită din flori de liliеci,
Incetinel te-'ndoaie, la sânu-mi să te pleci.
Pe gândurile mele verşi ploaie de lumine
Cu ochii mari şi limpezi, ca 'n basmele senine;
Prin visul meu adesea ca marmura când treci,
Aş vrea atunci în visu-mi s'adorm somnul de veci.

Tu ai făcut din mine un rob al vieţei tale,
Din pacea-mi sufletească mistuitoare jale,
Uitatu-m'am 'ntr'-atâta, de nici nu mă mai ştiu,
Doar lacrimele calde spun chinul cel pustiu,
Doar gândurile mele te chiamă ne'ncetat
Să mângâi al meu suflet, pe veci nemângâiat.

Zadarnic cerc cu gândul durerea-mi s'amăgesc,
Nu pot, cum poate ochiul tău cel dumnezeesc,
Cum ar putea surâsul tău cel desmierdător
Să-mi îndulcească chinul cel ars de-atâtă dor.
Ci mistuit de doru-ţi, ce totu'n mine-a ars,
In lacrimi cat alinul, atât mi-a mai rămas...

Tovarăşă-mi vieţei de ce nu vrei să-mi fii
Tu, marmură cu părul şi gene aurii!
Să simt cum tremurândă păşi-vei spre altar
In cântece de clerici, tu cea plină de har!
Şi 'ngenunchind smerită spre răstignitul Krist
Să-mi juri pe veci credinţă, tu idolul meu trist!

Cum marea se 'nfioară în asfinţitul serei
Lin tremurând în luciu-i la suflul adierei,
Aşa toată simţirea-mi divina-ţi arătare
O strânge 'n dureroasă de dulce tremurare,
Tot astfel pe-al meu suflet cum ştii tu să-l uimeşti
Cu liniştea cerească ce-'n juru-ţi răspândeşti!

Şi cum în pacea nopţei pe 'ntunecata màre
Sfioasă luna plină în linişte răsare,
Pe valurile mărei lumină revărsând,
Aşa te simt pe tine în mintea-mi răsărind
Cu ochii mari şi limpezi, ca drag să-mi luminezi
Şi gândurile mele deplin să 'nseninezi.

O iartă-mă, în cale-ţi de mă 'ntâlneşti prea des,
Dar numai lângă tine mi-i viaţa cu-'nţeles...
Cu-o rază liniştită din ochi-ţi îngereşti
Cum ştii toată simţirea-mi de-adânc s'o linişteşti.
Cu drag dacă de-aproape eu te privesc... te-ascult...
Ah! marmură, tu iartă, dar... te iubesc prea mult!..

C. D. CANTA

DESCHIDE-TE FLOARE!

Deschide-te floare,
Culege lumină,
Ia farmec din raze,
Miresme din tină,

Din visele nopții,
Ia boabe de rouă,
Intinde potirul,
Și dă-ni-le nouă!...

Deschide-te floare,
Sub cerul de vară,
Dă-ți viața iubirii,
Și 'nchide-te iară,

Și 'nchide tristețea
Petalelor moarte,
Să n'o mai ia nimeni,
Prin lume s'o poarte!..

MIRCEA DĂSCĂLESCU-MUGUR

L I N I Ș T E

N'am să mor de dorul ei
Ș'am s'o uit!.., O știu eu bine:
Dragostea de n'o alinți
Pleacă tot așa cum vine!

Lasă urme-adânci?... Se poate,
Timpul însă-i meșter mare
Și va pune peste toate
Iscusita lui uitare!

Vor veni pe urmă — spui?
Amintirile duioase?
Le voiu pune să-mi îngâne
Basmul zilelor frumoase!

Și, de-om plânge împreună
Doborâți de-o jale-amară,
Nu de dorul *ei* vom plânge,
Ci de vremea, care sboară!

I. NEAGU

CLIPE FUGARE

DOLHEȘTII-MARI, 28 Martie 1916. — Aceleași locuri, aceiași oameni aproape și cu toate acestea o nouă înfățișare a vieții acum. Numai primăvara poate să aibă dumnezeiescul dar de a schimba în bine atâtea. Dela mugurii verzi-roșateci ai pădurii până la stinsele priviri ale ochilor obosiți de ani, citești cum totul încearcă din nou cu încredere iluzia înviorătoare a viitorurui cu zări nebănuite.

Câți muguri ajung menirea vieții lor, câte flori nu cad sub nepăsătoarea biciuire a crivățului reîntors o clipă? Dar nimic nu dispare din aspectul primăvăratec al naturii.... Desigur, o lege mai presus de noi și de ale noastre mâhniri, ea se arată din plin în măreția multicoloră a firii.

Un gând ciudat îmi răsare în minte:

Sub calda mângăiere a vântului acestei zile de Martie, ajutat în ispitirile lui și de splendoarea cerului senin, mă simt cu totul înviorat sufletește. In ritmuri și rime aș vrea să cer iertare dela zâna Primăverii pentru marea vină de a-mi fi grămădit în cuget sumedenii de gânduri triste. Parcă nu cutez totuși. E de neiertat faptul ca în fața unei frumuseți divine tot să mai fi purtat în suflet întunecata mâhnire!

Dacă numai omului dat îi este să simtă asemenea clipe și dacă între oameni chiar, puțini sânt care să le trăiască în deplinătatea lor, nu-i o încălcare a menirii lui, la cel care nu încuviințează locul dintâi acestui «cult» al frumosului?..

N'am socotit niciodată ca o binefacere pentru cel care n'a încercat suferința, nici acum nu privesc lipsa acesteia ca o binecuvântare a vieții. Purificarea ce o săvârșește suferința asupra cugetului, la unii oameni, tocmai ea le dă adâncimea de înțelegere, pe care nu știu cum ar putea-o căpătă altfel.

Știu iarăși cum durerea înjosește pe unii, pe când altora le

dă prilej să desvăluie o comoară de simţiri ce altminteri pentru ei ar fi rămas nebănuită.

Dar tocmai suferinţa să te facă vrednic de a te închinà din plinul inimii, suavei zeiţe a primăverii...

... Astfel de gânduri colindă astăzi prin mintea-mi. De sânt numai rodul unei neînfrânate închipuiri, primite fie cu îngăduitoare bună-voinţă; iar dacă au în sine vre un pic de adânc adevăr, avea-vor, poate, menirea de a face şi pe alţii să caute cu aceeaş nesăţioasă încântare: la un colţ de cer albastru sau la colindătorii neobosiţi ai văsduhului, norii....

Atunci vor privì cu îngăduinţă pierderea de vreme săvârşită cu însemnarea, când şi când, a impresiilor deşteptate de clipele trăite în vre un loc binecuvântat al firii...

Şi fără de vrere vor zice cu mine: e adevărată cruzime să fii trist în zilele când natura este o nepreţuită podoabă...

30 Martie, 1916. Sus, pe dealul Vlaicului, din creştetul lui, puţin spre dreaptà, îmi port privirea în afundul văei Şomuzului, către Dolhasca—şi mai departe. Nici pic de vânt, ci toate sânt prinse de o linişte neţărmurită.

Ori unde ochii se plimbă, numai zâmbitoarea solie a primăverii! Mă uit îndelung spre Dolhasca: zarea înnoată în negură albă. Cum mergi spre Dolheştii-Mici, copacii abia se întrezăresc; pădurile depe coama şi coastele dealurilor stau ca nişte blăni negre, întinse până peste coapsa colinelor. Drumul, prin mijlocul văii, o dungă şerpuitoare şi cafenie. Pe calea ferată, stâlpii de telegraf, trestii uriaşe înnălţându-se în văsduh. Spre dealul din spatele Dolheştilor-mici, pe cerul albăstrui, un nor sidefiu, de-asupra pădurii, apare ca un tron ceresc.

Opt şi cincisprezece minute abia; frigul stăpâneşte încă. E urma brumei căzute peste noapte. Sora zăpezii s'a dus, nu e vorbă, dar simţi că a fost în trecere pe aici.

Ceaţa se pierde pe'ncetul — şi tot mai mult, lăsând a se zări, nehotărâte încă, până şi formele caselor. Pe culmea din dreapta Dolheştilor-mici câţi-va copaci singurateci: îşi spun jalea după tovarăşii doborâţi de beschii şi topoare, de cu toamnă şi peste iarnă? Dar primăvara pentru ei va fi oare sigură?...

Uită-i pe aceia — căci încolo, pretutindeni, gingăşie curată şi subtilă. Şi numai zare senină.

Murmură sufletul prins de această armonie divină. Pe nesimțite se pierde în infinitul întrezărit prin dieafana pânză albie, plutind de-deasupra văii Șomuzului...

După-amiaza aceleiaș zile... Soldații aruecă țărână din șanurile năruite de topirea zăpezii. Tot odată glumesc sau își mângăie necazul, spunându-și-l unul altuia. Ei văd plugurile în brazdă și aceasta «le arde inima». — Măcar vremea plugăritului să o fi petrecut acasă! «*Desființații*» huzuresc, iar noi chinuim pe aicea pământul...»

Ii ascult un timp; după aceea, ca să nu mă fure înduioșarea pentru nevoile-lor, îi tot zoresc, speriindu-i că, de nu vor da gata „sectorul“, nu vor plecà în permisie de sărbătorile Paștelor. Ei își văd mai departe de muncă, ne dând prea multă crezare vorbelor mele. Câte făgăduieli n'au auzit urechile lor? — Din ele au învățat să nu mai creadă pe nimeni...

Mă depărtez de dânșii... Caut iarăși peste văi și coline...

E ceasul culorilor clare. Pădurile ruginii au presărat pe întinderea lor nenumărate ochiuri verzui. Umbrele norilor albi le înseamnă ici și colo cu pete negre, uriașe. Inainte-mi, în afundul zării, de-alungul văii Șomuzului, satul Dolhasca: un mănunchi de cuiburi de zăpadă. Și cu cât ochiul se apropie de cantonul Dolhești, semnele albe cresc, încât ajungi să alegi între ele făptura unei biserici. Pădurea depe dealul din dreapta Dolheștilor-mici aruncă asupra lor mantia întunecată a umbrei ce o poartă acuma cu sine. La poala pădurilor din dreapta și din stânga Șomuzului, pe coaste, covoare verzui ca buratecul sau în fețe de culoarea inului. Fundul văii se înbracă în preș verde-stins. Siluetele copacilor, fine ca niște aripi de libelulă, fac strajă...

Seninul de sus, asupra tuturor se răsfrânge — și calda mângâiere a soarelui înviorează totul...

Tinerețe suavă — ori unde! De ce dar — un uliu cu sborul trufaș — se arată? Nu i-a sosit încă vremea: toate's în creștere — acum!

... Visul urât se pornește aiurea...

Sus, în văzduhul albastru, ciocârliile urcă și cântă „învierea vieții...“

Cântă și sufletul meu — primăvara!

EUG. CIUCHI

HEINE

PELERINAGIUL LA KEFLAAR

Pe geam se uită mama
Iar fiul stă culcat.
„Nu vrei să te scoli, Wilhelm?
„ Alaiul —a plecat.

— „Sunt prea bolnav, vai! mamă!
„De-abià mai văd și-ascult;
„Mă tot gândesc la Gretchen
„Și sufăr așa mult!

— Dar hai și noi la Keflaar!
„Ia-ți cartea și mătănii:
„Ți-o 'nsenină Fecioara
„Și inima și anii".

Fâlfâe-afară steaguri
In cânt de rugăciune.
Colonia întreagă
Privește-o procesiune.

Iar mama duce 'n urmă
Pe fiu-i, gârbovită,
Și cântă laolaltă:
„Maria, fii slăvită!"

II.

La Keflaar, Maica Sfântă
E azi în haine fine;
Azi are mult de lucru,
Mulți vin să îi aline.

Și toți aduc cu sine
Prinoase umilite:
Picioare, mâini, cu grije
In ceară plăsmuite.

Și cine-o mână-aduce,
La mână-i alinat,
Cine-un picior aduce,
Piciorụ-i vindecat.

S'au dus unii pe cârjă
Și-acuma joc pe sfoară,
Și mulți cu mâini bolnave
Azi cântă la vioară. —

Ia mama-o lumânare
Și 'n inimă-o preface.
„Du asta Maicii Sfinte
„Și chinu-o să-ți împace".

Oftând, el pleacă—'n mână
Cu ceara, către Sfântă.
Cu ochii plini de lacrămi
Din inimă cuvântă:

„Tu, binecuvântata
„Maic'a lui Dumnezeu,
„Regină sus în Ceruri,
„Ție-ți spun chinul meu.

„Eu locuiam cu mama
„'n Colonia, pe vale,
„Orașul cu biserici
„Și multe catedrale.

„Și lângă noi stà Gretchen.
„Acum ea a murit. —
„Ți-aduc inima 'n ceară,
„Ia doru-mi chinuit.

„Mi-alină-amărăciunea
„Și gura-mi umilită
„Se va rugà deapururi:
„Maria fii slăvită!"

III.

Fiul dormeà cu mama
In odăița strimtă
Câmd Maica Preacurată
Intră făr' să se simtă.

Se aplecă spre tânăr
Și-l mângăiè duioasă
Pe inimă. In urmă
Eșì încet din casă.

In vis mama o vede
Privind în aiurare.
Speriată se deșteaptă
Căci câinii lătrau tare.

In fată, 'ntins pe patu-i,
Copilu-i zăceà mort;
Pe-obrazul slab și palid
Blând razele se port.

Ea mâinile 'mpreună,
Privește rătăcită,
Și 'ngână-apoi prin lacrimi:
„Maria, fii slăvită!"

București 1916.

traducere de NADEJA CEZIANU

RONDEL

Bătrân pian stingher, uitat,
Cu clapele îngălbenite,
Cu sfeșnicile prăfuite,
Cu lemnul ros și scrijelat;

Aici, într'un ungher uitat,
Tu stai visând la vremi iubite,
Bătrân, pian, ce zaci uitat,
Cu clapele îngălbenite!

Tu, viu, odată, ai vibrat
Sub albe degete vrăjite;
Și 'n câte inimi amorțite,
Atâta dor ai revărsat,
Bătrân pian, stingher, uitat!

1920

CORNELIA BUZDUGAN

PE MAL

Privirea mi-i dusă în zare,
Departe în locul acel,
In care albastra cărare
A mării cu cerul se 'mbină, —
A soarelui dulce lumină
Lucește pe el.

Cu-o rază de aur el tae
Șăvalnica joacă de ape,
Și-și scaldă focoasă văpae
Adânc într 'o bae de valuri,
Ce sar, și cu ropot de maluri
Vin tot mai aproape.

E ultima, raza ce cade
Din ochiul aproape închis; —
Pe muchie 'ncă soarele șade,
C 'un ochiu el privește 'n genună,
C 'un alt feciorelnica lună
Și piere 'n abis...

Un punct se mai vede în zare,
Săltând pe un creștet de val, —
Mai mare se face, mai mare —
O barcă-i cu pânzele pline,
Ușoară pe valuri ea vine
Să doarmă la mal.

PAVEL BORY

O RAZA

Păcatul meu era un munte,
Un munte 'nfricoșat de ghiață —
Și numai ploae și zăpadă
Cădea pe trista mea vieață.

Dar sufletul, în desnădejde,
A vrut durerea s'o înfrunte,
Și doar o rază de credință
A desghețat cumplitul munte.

HRISANT P. DĂSCĂLESCU

CRONICA

RECENSII, REVISTE

1. RECENSII

D. CARACOSTEA, *Poetul Brătescu-Voinești,* București 1921. — Autorul cearcă să înviorеze critica română, întroducând oarecare înnoiri. In loc de o discuție pur teoretică, pornește de la un exemplu concret. Ia opera novelistului Brătescu-Voinești și arată cum a fost caracterizată de deosebiți critici, începând dela T. Maiorescu, până la impresionistul D. Lovinescu care, odinioară găsia că eroii novelistului Brătescu au un suflet mare, iar azi afirmă că artei sale „nu-i se poate aplica prin nici o latură atributul măreției".

Pentru a revizui această revizuire, d. Caracostea cearcă să arăte ce fel trebue să procedeze un critic în analiza operei artistice, spre a se vedea geneza ei și totdeodată locul ce i se cuvine în evoluția literaturei. De aceea, el analizează pe rând „Straturile experiențelor hotărâtoare", Formele cele mai simple de povestire, Povestirile de pur umor, Umorul îndurerat, Aspecte din lumea animalelor, Chemarea socială a înduioșării, Romanul-ne isbutit și Niculăiță Minciună, ca centru de individualizare.

Concluzia, mărturisită chiar de la început, e următoarea: „Nevoia cercetării literare ca o disciplină cu speciale cerinți științifice" (p. 45). In cazul special de care se ocupă, criticul socoate că novelistul „simplifică prea mult psichologia și că sântem în drept să cerem zilei de mâne mai multă adâncire estetică în zugrăvirea stărilor omului superior în luptă cu tendințele telurice ale înconjurimii" (p. 46). „Nu este o povestire, care să nu fie clădită pe sentimentul de contrast. *Intuneric* și *Lumină* este titlul care s'ar potrivi fiecării povestiri" (d. 248). Până și imaginile și momentele emotive sânt momente de contrast...

Oricare a fi rezultatul definitiv al încercării D-lui Caracostea, opera se prezintă ca o năzuință sinceră de a spori adevărul în critica noastră literară, înlăturând variațiile atât de penibile în aprecierile critice din ultimii ani.

S. S.

MITROPOLITUL MIRON, *România și Vaticanul*, București 1921. — Biblioteca cercului creștin „Solidaritatea" a publicat într'o broșură osebită discursul ținut de I. P. S. Mitropolit Primat în Senat la 6/13 Fevruarie 1921.— Capul bisericei relevă în deosebi aceste fapte: 1) că chiar țările care aveau concordat l'au restrâns, iar altele l'au desființat, 2) că față de Români nu-i trebue nimănui nici o garanție, deoarece îngăduința Românului față de străini este nemărginită. „Eu care am trăit în altă țară atâți ani, constat un lucru: D-voastră, cei din vechiul regat, nici nu băgați de samă de ce largă toleranță s'au bucurat toți în România!... Chiar eu am pățit-o în 1903, la Galați, unde nu mi s'a permis mie, preot ortodox și bărbat de școală, să intru la institutul „Nôtre Dame", să văd ce educație capătă copilele neamului nostru în această școlă străină".

Relevă apoi că chiar „hipercatolica" Austrie, unde împăratul Frantz Iosef avea dreptul de *veto* la alegerea Papei, a desființat concordatul, iar Francezii, intrând acum în Alsația, au revocat episcopii catolici puși de Germani, — ba Cehoslovacia a revocat pe toți episcopii catolici, deși erau din neamul lor!

Pentru desvoltarea culturii noastre religioase, cuvântul acesta e un document istoric de cea mai mare însemnătate.

S.

GR. ANTIPA, *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, București 1921. — Lucrarea tipărită în publicațiile Academiei Române „Studii și Cercetări" e de o mare actualitate, față de încercările pe cari le fac străinii de a se amesteca în stăpânirea celei mai însemnate artere de navigație a Europei propriu zise. Autorul, un deplin cunoscător al chestiilor dunărene, după o schițare geografică a Dunării, trece la problemele economice și politice, pe care le-a atins și în lucrări anterioare, dovedind că „Interesele speciale ale României la Dunăre, sânt perfect identice cu interesul general al tuturor popoarelor riverane și neriverane..... și că orice îmbunătățire va face ea aci servește deopotrivă tuturor" (p. 128). Dar atât nu e de ajuns. Fiindcă stăpânim azi $^1/_2$ din lungimea navigabilă a fluviului și 36 % din intregul ei basin, se cuvine să părăsim atitudinea defensivă de până azi, și să luăm inițiativa în toate chestiile privitoare la navigabilitatea intregului curs și al canalelor ei; să creem organizațiile necesare și să priveghem înlăturarea tuturor obstacolelor ori de unde ar veni... Trebue deci să trecem la o „politică constructivă", dacă voim să ridicăm averea României.

Ca să ne deștepte și mai mult, autorul ne aduce aminte de sila pe care ne-o făcea Rusia, încercând să ne închidă gurile Dunărei. E semnificativ și vrednic de reținut că Rușii încercaseră în 1893 chiar un fel de escrocherie cartografică. Un căpitan de vas, Golicov,— mai târziu amiralul Golicov, ucis de marinarii de pe Potemkin — făcuse o hartă care prelungea hotarul rusesc până în rada Sulinei....

Ori ce economist, ori ce Român și ori ce om politic serios trebue să ia cunoștință de această prețioasă lucrare.

S.

I. NISIPEANU, *Elemente de psichologie pedagogică*, 1921. — Casa școalelor a publicat în „Biblioteca pedagogică" o nouă ediție a acestei lucrări. Gândul autorului a fost „să îmbrățișeze nu numai câmpul vieții sufletești al oamenilor adulți, ci, în acelaș timp, și pe acel al vieții sufletești a copiilor, începând din vârsta scutecelor, trecând prin anii vieții antescolare și continuând cu aceia ai vieții din perioada școlară". Fiind-că psichologia generală a ocupat până acuma prea mult atenția educatorilor, era o necesitate vădită să mutăm cât mai mult accentul tocmai pe desvoltarea fenomenelor sufletești ale copilului.

O altă parte interesantă sânt aplicațiile pedagogice în legătură cu chestiile tratate în diferite capitole.

Cartea va fi utilă profesorilor. E însoțită de figuri și de aplicări practice. *T. I.*

Dr. P. CAZACU, *Instituția publică numită „Zemstvo"*, în cadrul statului absolutistic rusesc și în cadrul statului român din timpurile noastre, Iași 1921. — După prețioasa lucrare a d-lui Gore asupra aceluiași subiect, broșura d-lui dr. Cazacu este o fericită continuare și completare.

Autorul arată origina zemstvei ca organ de administrație locală, în opoziție cu administrația generală a statului. Zemstvele au fost decretate în 1864, ca un fel de surogat al vieții parlamentare, de oarece administrația aceasta era întemeiată pe bază *electorală*. Locuitorii erau împărțiți în 3 colegii: colegiul nobilimii (cei cari aveau măcar 100 hectare de pământ) care alegea un număr de deputați; în colegiul al doilea intrau cei fără nobilime, dar cu aceiași avere ca și nobilii. Aceștia alegeau mai puțini deputați. In sfârșit, colegiul al treilea cuprindea pe țărani. Ei alegeau câte unul sau doi deputați de plasă. De pildă, la Cetatea-Albă colegiul întâi avea 14 deputați, al doilea numai 4, al treilea avea 7. Prin urmare, majoritatea o forma totdeauna colegiul nobilimii.

Cât de boerească era această administrație se vede de acolo că ispravnicul putea opri pe orice alegător dela vot, iar prezidentul zemstvei era totdeauna mareșalul nobilimii din acel județ.— Cum era o zemstvă județană, era și una gubernială, la care fiecare adunare județană trimitea câte 5 deputați.

Zemstva se ocupa mai mult de gospodăria județelor; ea avea *impozite proprii*, în deosebi asupra pământului și clădirilor. Dar funcționarii zemstvei erau funcționari de stat (cu toate că erau numiți de zemstve). Ei răspundeau statului, nu alegătorilor, iar guvernatorul îi putea da afară ori și când. — In guberniile unde cârmuirea se temea de mișcări de neatârnare (cum era în Polonia), zemstvele nu erau îngăduite.

E vrednic de luat aminte, că în județele smulse dela noi în 1878, nu erau semstve, ci rămăsese organizarea românească cu consilii județene.— Autorul ne spune că aproape 90 % din funcționarii zemstvelor dintre Prut și Nistru erau importați din Rusia.

Concluzia este că zemstva e o instituție „cu aparențe de viață locală care nu se poate transplanta în cadrul statului român actual".— Studiul d-lui dr. Cazacu merită cea mai largă răspândire. *U. N.*

2. REVISTE

GÂNDIREA, No. 2—3 (Maiu, Iunie).—Tânăra revistă apărută în Cluj e redactată de d-l C. Petrescu şi D. I. Cucu. Sub titlul: *Decadenţa stilului*, d-l Petrescu se plânge de mediocritatea literaturei contemporane. De ani şi ani de zile, se tot prooroceşte o mişcare literară nouă, dar noutatea nu se prea vede (afară de partea slabă — foarte abundentă). „Simptomele revoluţiilor literare încep a se manifesta prin străduinţa pentru a scăpa de această încleştare a mediocrităţii.... Această trudă nu o descoperim în afară de rari excepţii la cei mai tineri scriitori ai timpului nostru... stilul celor mai bine citaţi prozatori e in plină decadenţă". Ca dovadă de anemia literaturei noastre e şi împrejurarea că „aproape toţi scriitorii ultimelor decenii, după două trei volume pline de făgăduinţe, amuţesc sau se înneacă în mediocritate... Puţini şi-au făcut ucenicia la Caragiale, iar mulţi nu s'au întors niciodată la Odobescu".

Constatările tinerei reviste sânt un semn bun. Când se tot vorbia de înnoiri literare înainte de răsboiu, au fost oameni care spuneau cinstit tineretului că literatura cea mai de preţ nu e cea scrisă în săptămânile sau anii din urmă. Un oarecare Ion Creangă e preţuit azi în Anglia (pentru Nichifor Coţcarul) mai mult de cât toţi noveliştii români, apăruţi împreună cu el în traducere engleză.

TRIBUNA SCOALEI, (Chişinău, I, 3).—V. Bivol publică o conferinţă despre *Transistria*. Fiind de pestre Nistru, autorul vorbeşte cu multă căldură despre fraţii părăsiţi în mânile bolşevicilor. Numai în Cherson şi Podolia sânt peste 600.000 de Români. La 1849, statistica oficială rusească arăta numai 11.202 în Basarabia, pe când în Cherson dă 12.298. Azi, *peste un milion* de suflete româneşti au rămas dincolo de Nistru. Dar în loc de a-şi pierde naţionalitatea, din contra romanizează pe ucranieni. (Numai în 1803, au venit din Moldova vreo 26 de boeri, întemeind ei singuri peste 20 de sate....).

D-l Dăscălescu în „Şcolile particulare din Basarabia" arată că „legea rusească.... atât de dăunătoare statului român perzistă şi azi în Basarabia". Şcolile particulare sânt «adevărate focare de rusificare şi de ură împotriva ţării».

CALEA NOUA, (I, 3). D. Ţoni continuă „Amintiri din Basarabia". Sâni impresii culese de autor în lunile dintâi, după ce armată română a trecut Prutul. In chip de tot convingător se arăta ce mare primejdie este pentru un popor înstreinarea de limba şi literatura sa. „Am stat cu mulţi de vorbă şi am văzut că nici nu-şi puteau închipui că avem şi noi scriitori, artişti, oameni de ştiinţă.... Eminescu, Coşbuc, Grigorescu ce puteau să însemne pentru nişte oameni, al căror cap era plin numai de Lermontov, Gogol şi Tolstoi". Cu multă pietate e pomenit *Simion Murafia*, preotul ucis de bolşevici în 1917 şi preotul Al. Mateevici, care a scris cea mai frumoasă poezie despre limba noastră.

CELE TREI CRIŞURI, (An. II, No. 8). Dr. Gh. Ciuhandu urmează cu însemnările sale despre „Vechi urme de cultură românească în Bihor". Pentru forma *mănule* în loc de *mânile*, autorul crede că nu poate fi din veacul al 17-lea, ci e „un rest dintr'o limbă mai veche". Adevărul e că această formă se aude încă şi azi în Moldova (jud. Roman).

N. Batzaria povesteşte în genul anecdotic întâmplări din timpul revoluţiei turceşti din 1908. E unul dintre cei mai îndemânateci povestitori.

D. Nanu în „Acord final" scrie versuri care aduc aminte de timpurile mai senine ale literaturei noastre.

ANALE STATISTICE ŞI ECONOMICE (An. IV. 1, 2). — D-l G. Taşcă în „Finanţele publice" înşiră o sumă de consideraţiuni foarte judicioase asupra turburărilor financiare produse prin măsurile anilor din urmă. Autorul crede că statul trebue s'o lase mai domol cu socialismul şi să se ocupe de un singur lucru: *uşurinţa transportului*. — Cu privire la deprecierea monetei, arătând rolul băncii naţionale, demonstrează că emisiunile statului pot duce la catastrofă. Deci limitare şi aci, adecă încetarea ori cărei emisiuni.

Ing. A. Topliceanu analizează industria Bucovinei şi arată că sub Austria, Bucovina trebuia să rămână în umbră din cauza Boemiei. O ţară, care e jumătate (45 %) acoperită de păduri, n'a fost în stare să desvolte măcar o industrie serioasă a lemnului: celuloză, hârtie, taniu etc..... Intre hotarele României, Bucovina e însă chemată la o mare înflorire, având materii prime şi lucrători eftini.

CRONICA LITERARA

Din Anglia [1])

Inainte de a plecà în Anglia, Titu Maiorescu ne chemă acasă într'un rând pe Cerna şi pe mine. Poetul fusese prin străinătăţi şi putea urmări mai bine pe Maiorescu, care pornit domol în evocarea unor amintiri din oraşele apusului, ne luă în bibliotecă şi, arătându-ne două caiete mari, cu negre coperţi, zise:

«Le veţi citi odată, mai târziu. Am aşternut jos ce mi-au trecut pe dinainte: oameni şi întâmplări: aşà să vă deprindeţi şi dumneavoastră».

Ne-am uitat cu Cerna în ochi întrebător. Puteam noi face aşà cevà? Maiorescu urmă:

«Impresii mai ales.... Vă duceţi unul în Germania, celalt în Anglia; cât ar fi de binevenite nişte însemnări de-acolo! Aproape lipseşte acest gen în literatura noastră».

O vreme, după ajungerea în Anglia, uitasem de îndemnul profesorului. Eram şi prea copleşit de vălmăşagul unei lumi necunoscute, în care pătrundeam. Treptat, însă, cum toate se destac din pâcla dimineţii, aşa începură a se lă-

---

1) Dăm aici prefaţa dela volumul de curând apărut: (Edit. Vieaţa Românească) *Din Anglia*, al colaboratorului nostru. Cartea este una din distinsele publicaţii apărute în publicistica actuală. Insemnat prin valoarea lui literară, prefaţa volumului ne vădeşte una din multiplele înrâuriri de directivă pe care T. Maiorescu a avut-o asupra unora dintre scriitorii români de astăzi. — N. R.

muri şi impune luării-aminte clădiri istorice, case de scriitori, monumente, privelişti osebite, teatre, galerii de pictură, şi mai cu seamă Muzeul Britanic. Retras, parcă ascuns, într'una din străzile mai lăturalnice, cu frontonul sculptat, cu îndoitul şir de coloane ale porticului, aş puteà să-l uit vreodată? Cu ce râvnă l-am cercetat luni după luni! Şi în zile frumoase, când porumbeii gungureau în lumină, când o boare se simţeà cu dulci îmbieri din parcuri verzi, urcându-i treptele şi înaintând pe o mică intrare în fund, de câte ori nu mi-am repetat:

«Strâmtă este poarta şi îngustă calea, care duce la viaţă...»

Inţelegeam viaţa nesfârşită a gândurilor, prinse în mii şi mii de cărţi jur-împrejur. Căutam aci să adâncesc impresiile ce le căpătam în afară. Şi, dacă eram obosit de citit, o luam încet dealungul încăperilor numeroase ale muzeului: în sala manuscriselor şi în sala de marmore greceşti şi în sala cu ciudăţenii din Babilonia şi în sala statuelor şi sfinxilor Egiptului — atâtea vechi civilizaţii stinse. Contactul des cu ele vor fi dat poate scrisului meu un imbold de înălţare peste măruntele preocupări ale zilei, dar şi o tristeţă, nedespărţită orelor de reculegere meditativă. Cititorii să nu mi-o iee în nume de rău!

M. BEZA

CRONICA ŞCOLARA

Londra, 27 Aprilie, 1921

EDUCAŢIA IN ANGLIA

SCRISOAREA II-a

Străinii despre engleji.—Ei între dânşii : Respectul omului.— Cinstirea educatorilor.—Cultul pentru tineret.

Deşi ideile străinilor, asupra acestui neam, sunt foarte variate, încheerea ar suna la fel : englejii îs popor ciudat. Lămurirea e simplă : lumea de aici e nouă, necunoscută, neaşteptată dar şi de un interes fără păreche. Din impresiile cetăţenilor provizori ai Londrei, mi-au rămas câteva formule, de unde se vede, cum şi în ce măsură, s'au putut limpezi, asupra cetăţii lui Milton. Prea în serios nu le putem lua : părerea-i părere ; schimbătoare ca apele. Un francez, izbit de numărul nenumărat al neobositelor slujbe religioase : trei pe Duminică şi două în cursul săptămânii, iar la unele sfinte altare, una în fiecare zi, numeşte metropola imperiului britanic : „Oraş de morminte şi biserici". Japonezul, scos din sărite de onoarea dată celor mici—servitori, copii şi alţii din aceiaşi categorie—dă cu ideia că „Anglia e o ţară de Domni". Altul, pregătit să găsiască o naţie de negustori şi industriaşi, se simte şi mai dezorientat, văzând cum îi iese mereu în cale, tot lucruri, ce aduc a carte: conferinţi, lecturi, predici şi lecţii ; iar pe deasupra, suflete alese, cari par'că ar avea numai acest rol în viaţă: să te poftească la „prieteneşti şezători" spre a nu fi singur şi neajutat, în lumea aceasta plină de amar; în glasul lor e atâta milă pentru sufletul „tău", că omul nostru ia invitaţia cu programul, spunându-şi în minte, parafrazând versurile lui Shakespeare:

„Această ţară, drept şcoală să o iei :
Cu silitori elevi : barbaţi, femei".

* * *

Supuşii mikadoului, deşi arată deosebită reverenţă mai marilor ţării, se poartă foarte cuviincios şi cu inferiorii Profesorul

W. Förster îi dă chiar pildă : la regiment, când soldatul aduce masa ofițerului, acesta se scoală, ià poziția, și-și salută drept mulțămită, prietinos, camaradul. Acuma își poate închipui ori-cine, ce-i în Anglia, în această privință, de l-a impresionat până într'atâta și pe japonez. Orientalul a văzut bine: poate că nicăieri omul nu-i mai respectat, cu vorba și cu inima, ca în această țară. Englejii, deși îs zgârciți la limbă— și din această cauză nu-i poți simpatiza tare mult și nici înțelege cum se cade, când e vorba însă de cinstirea aproapelui, nu mai fac economie; timpul nu mai este ban; expresii manierate le înfloresc ori-ce mișcare; formula de politeță e deseori repetată și spusă din toată inima, nu de mîntuială, ci ca o plăcută datorie.

Când ni se aduce masa, cuvintele „Mulțumesc Dumneavoastră“ adresate personalului de serviciu, aleargă de la unul la altul—și suntem patruzeci la un loc — inșirându-se, ca niște mărgăritărele pe un fir lung, și apropiind prin stimă prietinoasă cele două lumi, între care—aiurea— stă un zid rece de indiferență și dispreț, cimentate adeseaori de ură.

Aici nu-i așa. Stima omului, pentru că-i om, e o notă comună țărilor civilizate. In societatea engleză, e ridicată la înălțimea unui cult.

In fața superiorului, indiferent ce hram ar purta: rege, arhiepiscop, lord, ori fabricant, inferiorul în slujbă, ori sluga personală, nu-i nici: mă! nici: bre! nici: tu! Cu: vă rog, și dacă voiți, cu domnule, și dumneavoastră, așa încep vorba, în felul acesta se ordonă, în această țară, de către acei cari, din merit sau întâmplare, au norocul să poruncească. Pentru un serviciu cît de mic, ți se mulțumește de mai multe ori; de te-ar atinge numai c'o floare, îți cer mii de ertări. Simplitatea umilă și modestia cinstită, văzută la cei mari, mi-a mers la inimă. Să întâlnești un fruntaș, din viața culturală, economică și să zicem și cea politică— deși mare caz nu se face aici de asemenea meserie — e un lucru foarte ușor, poate mai lesne de cât oriunde. In Noembrie, l'am ascultat pe un mare educator al Angliei: Vicontele Haldane, organizatorul armatei engleze, fost ministru de războï, membru în camera lorzilor, și mai important de cât toate la un loc, iubitor de tineret, om bun și numai minte și învățătură. Conferința a fost prezidată de un tînăr student, care în asemenea ocaziuni e totul, el recomandă vorbitorul publicului și cere pentru el atenția binevoitoare din partea ascultătorilor: cincisute la număr și or fi fost douăzeci de nații. M'a impresionat nu atâta cultura înțeleaptă a fostului ministru, ci dragostea cu care își privea tineretul; au tăbărît la urmă—cum e obiceiul locului—cu fel de fel de întrebări asupra moșneagului—în legătură cu subiectul conferinței: problema cunoașterii; și-i creștea inima bătrânului, cu cît se înmulțiau adversarii. Mi-am zis atunci : Ce admirabili sunt englezii între dînșii. De atunci am prins să mă lămuresc asupra puterii lor. In ace-

leaşi sentimente apare episcopul Londrei, între credincioşii saraci. La fel, lorzii şi intelectualii între conducătorii reali ai acestui popor: învăţătorii. La conferinţele corpului didactic din toată ţara, am fost încîntat, văzând cum oamenii lor politici, iau parte cu pricepere şi entusiasm, la regenerarea naţiei lor, prin mijlocul cel mai sigur: educaţia. Vicontele Burnham mi-a lăsat o minunată impresie. Inainte de paşti, lordul Reading, viceregele Indiei, înainte de a-şi lua postul în primire, a avut o întrunire publică cu fruntaşii ţării. Prezidează un tînăr indian, funcţionar.

Dintre cei opt sute de studenţi, întunecaţi la faţă, dar cu mintea aşa de luminată, că te minunezi de cunoştinţele lor, se desprinde un student, arătând în cuvinte tari, păcatele vechiului regim. Vice-regele i-a mulţumit prietenos, lăudîndu-i în special îndrăzneala limbagiului. Conducătorii Angliei îs plini de înţelepte ciudăţenii; şi ca ei sunt şi cealaltă naţie; îşi face tot mai mult ideia, că cel dealături e „un egal», „un tavarăş", şi trebuie respectat «ca un frate». Să auz de atâta umanitate în ţara clasică a individualismului, despre care se spune că-i salbatic în lupta necruţătoare a vieţii, de milă creştină, la urmaşii lui Darnon, de smerenie evanghelică la purtătorii unor nume regeşti, par exagerate pe deantregul; ba s'ar putea răspunde: Cîte cuvinte, atîtea minciuni! Numai educaţia lor la temelia căreia stă — Biblia — te poate lămuri, asupra acestei mentalităţi; aceşti oameni nu citesc mult: cunosc însă bine o carte; în tîlcuirea şi aplicarea ei, la nevoile vieţii, sunt unici. «Cartea Sfîntă» i-a ferit de relele legate de avere, tradiţii împărăteşti şi putere; ea le-a dat tăriea economică şi politică; şi mai mult decât toate «caracterul». „Gentleman-ul plecat cu cel sărac, compătimitor cu suferindul, ascultător de dregători, însă fără slugărnice, înţelegători fără trufie al inferiorului, omul care se uită pe sine, pentru a simpatiza cu altul, omul care multe ştie, dar puţin arată, sufletul acesta e un produs biblic. Insuşirile cele mai frumoase ale poporului englez, sunt mult asemănătoare cu virtuţile predicate de «Cartea Cărţilor» *Impodobiţi cu asemenea note morale, şi numai prin asemenea forţe, trăesc cu omenie între ei, şi demnitate în afară.*

* * *

Dela întrunirile lor „public meetings" te alegi cu multe foloase; acuma mai cu samă, când lumea năzueşte spre altă viaţă, în care să dispară cele din urmă urme de ignoranţă, mizerie, şi duşmănie între oameni. In această încercare (de înnoire a omului, de mântuirea lui prin ruperea ruginitelor lanţuri de milenară robie, par'că tot Anglia e sortită să facă cei dintâi paşi — aşa cum e in firea ei să lucreze: fără grabă, dar cu urmări nebănuite şi să sperăm că spre binele tuturor. Mişcarea minerilor, cu proporţii istorice, trebuie să o înţelegi, ca un platonist; ideia care se ascunde înapoia umbrelor trecătoare, — *mii de oameni fără*

lucru — nu se poate exprima, prin termenul „salar". Forţa care luminează cerul înourat al Angliei, nu şi-a găsit formulă; realităţile puternice, îs fără de cuvânt. Din câteva atitudini s'ar putea bănui ceva, faorte puţin din bazele de mâni ale lumii. Lângă adagiul „The right man in the right place" se aşază sentimentul, că bogăţia trebuie înţeleasă ca funcţie socială. E în interesul societăţii, să dai nu numai omului, locul cuvenit, dar şi capitalului, care e o cristalizare a energiei umane. Că în întrunirile publice se vântură asemenea idei nu-i nici o mirare. In această ţară s'a născut doar şi anume într'o umilă localitate din Scoţia, filantropul genial, Andrei Carnegie. El a umplut lumea întreagă cu aşăzăminte binefăcătoare. Crezul acestui apostol modern, va fi evanghelia lumii noi; dar nu numai predicată, ci impusă prin legi obligatorii. Dar Carnegie nu-i o excepţie : ridicarea şcolilor mai noi — institute technice, colegii şi universităţi — e legată de nume de negustori şi fabricanţi. Nabalul filantrop a fost profet faptnic. Din cele mai multe discuţii se fixază tot mai adânc, încă o convingere; anume că biruirea crizelor teribile prin care trece lumea, organizarea haosului moral, se va împlini prin educaţie; asupra acestui punct e o perfectă omogenitate; iar ca o imediată urmare, îndrumatorii sufleteşti sunt ascultaţi a-şi spune cuvântul — ca nimeni alţii. *Pentru un credincios englez, chemarea preotului „e tare ca o po runcă regală"*.

* * *

Tineretul, studenţii în special, se bucură de o dragoste, care numai din câteva fapte se poate înţelege: odată pe an, la 30 Martie, cetăţenii celor două vechi universităţi Oxford şi Cambridge îşi măsoară tăria fizică sub forma a două bărci, în care lopătarii sunt cei mai buni sportsmani, dela pomenitele universităţi. De dimineaţa anul acesta, lumea a început a-şi căuta locul, de unde să priveassă mai bine lupta: pe la patru după amiază, malurile Tamizei erau împădurite de o mare de capete; specialiştii în asemenea socoteli, spun că au fost cel puţin un milion de oameni. Şi aproape toţi, până şi copii purtau la pept cordeluţe de culoarea obişnuită a cerului românesc unii, albastru-închis, stindarul Oxfordului — aici îs boeri sadea; alţii, albastru-deschis, simbolul celora dela Cambridge — unde albastrimea e amestecată cu ceva naţie. Pe la cinci, în mii şi prietenoase aplauze, se întreceau vitejeşte, pe apa neagră a Tamizsi. Când una, când alta, cele două universităţi; iar la urmă, a biruit „Oamenii" dela Cambridge. Şi la acea oră, Londra întreagă şi-a pus aceiaşi întrebare : cine va birui? şi cu toţii au fost la fel, — un suflet —, în cultul lor pentru viitorul ţării prin veneraţia religioasă pentru tinerii, cari înaintau neobosiţi... Şi când am văzut cu ce pasiune au discutat un lucru aşa de special şcolii, mi-am zis, şi eu: **„Această ţară, o şcoală drept s'o ei".**

C. MUREŞANU

CRONICA BISERICEASCA

Familia preoţilor şi căsătoria

In ziua de 12 Maiu, s'a ţinut un congres al preoţimei spre a desbate o chestie de mare insemnătate socială şi educativă: dacă preoţii văduvi se mai pot căsători a doua oară?

Discuţia s'a învârtit mai întăi asupra punctului de vedere canonic. Este însă o latură de mare însemnătate, care nu trebue să rămână în umbră. Directorul acestei reviste, fiind chemat la aceea adunare şi solicitat să-şi spună părerea, a mărturisit făţiş că e partizan al căsătoriei pentru a doua oară a preoţilor văduvi. Consideraţiile de la care a plecat, au fost de ordin pur educativ şi social.

Mai întâi, o întrebare generală: bine e ca preoţii unei confesiuni religioase să fie necăsătoriţi?

Răspunsul nu poate fi decât negativ. Dacă preotul este un educator social, el e dator să cunoască pe cât se va putea mai deplin societatea, luând parte la toate greutăţile ei. E uşor să dai sfaturi, pe care tu însuţi nu le aplici niciodată. Dar acelea sânt vorbe care zboară.

S'a observat un lucru: Profesorii tineri sânt plecaţi spre asprime. Celibatarii de asemenea. Indată însă ce are cineva copii şi vede singur cum se deşteaptă ca dintr'un somn, ceeace se numeşte «sufletul omenesc» şi ce gingaş lucru e să siluești desvoltarea lui normală, cerându-i să împlinească ceea ce nu poate încă, dintr'odată pornirea spre asprime, ameninţarea cu pedepse, note rele,

vorbele aspre... dispar. Mila de propriul tău copil, te face să simți sfială și o dragoste „părintească" și față de copii altora.

Așa dar, a avea familie e o mare experiență pentru inima și cugetul unui educator, *a priori*, preotul căsătorit (cum e cazul mai la toate confesiunile) e superior din acest punct de vedere preotului celibatar.

* * *

Se înțelege, pot fi și unele firi excepționale. Albinele lucrătoare reprezintă în stup activitatea cea mai impersonală cu putință: ele hrănesc cu o grijă eroică progenitura matcei lor. Se poate deci imagina o activitate foarte rodnică din partea unor bărbați sau femei care n'au familia lor și totuși lucrează cu dragă inimă pentru scopuri sociale foarte înalte: educarea copiilor, îngrijirea bolnavilor, orfanilor, etc.

Acestea însă sunt cazuri excepționale. Și chiar atunci, lipsa de cunoaștere a bucuriilor și întristărilor familiei proprii, lasă sufletul sterp în unele priviri. E tocmai ca și când ți-ar lipsi unul sau mai multe simțuri.— Hellen Keller — oarbă, surdă și mută, — a ajuns să știe și să lucreze mai mult decât mii și milioane de oameni care văd, aud și vorbesc; dar chiar și ea, nu se știe dacă n'ar fi făcut cu mult mai mult, dacă ar fi avut toate simțurile. Cine știe ce mare pictor ar fi ieșit din simțirea ei pentru natură, dacă ar avut și ochi?

Lipsa nu e niciodată avere.

Prinurmare, datoria pe care o impune organizația bisericei noastre preoților, de a se căsători înainte de hirotonie, are un adânc temeiu social și educativ. Iar acest temeiu, exprimat în puține cuvinte e următorul: Preotul, ca și profesorul, nu numai crește copii, dar el însuși este educat de copii. A avea deci familie, înseamnă să ai în casa ta o școală pe care n'o pot înlocui niciodată relațiile mai depărtate cu copiii altora.

Alături de copil mai este apoi și femeea ca soție și fică. — Cine poate să dea preotului această gravă experiență a datoriei către soția și a grijei pentru copilul de sex femenin pe care vieața îl așteaptă cu atâtea greutăți și primejdii?

Prin urmare, preotul în genere, trebue să fie un om cunoscător de toate răspunderile familiei, de oare ce altfel nu poate fi destul de bun educator social. Iar împrejurarea că la început tot

clerul, până la episcopi, era căsătorit dovedește că îndrumarea creștinismului primitiv era cât se poate de firească.

* * *

Așa stând lucrul, chestia preoților care au nenorocirea de a rămânea văduvi se desleagă de la sine: e cea mai mare și mai absurdă pedeapsă să silești pe cel care este educator al familiei altora, să-și lase în părăsire propria lui familie. Lucrul nu mai îngădue nici o controversă.

Prin urmare, nu de milă, ci din reală convingere, ori ce om de cultură trebue să ceară libertatea căsătoriei a doua pentru preoți.

Pentru noi Românii, chestia are o însemnătate deosebită: In lupta pentru progres, cum am arătat aiurea, preotul are un rol fundamental, fiind acum aproape singurul care poate îndruma femeile și copii massei poporului. A avea deci un cler bine organizat, ferit de ispite, mulțumit de soarta sa și cu deplin prestigiu, e un postulat social, care nu mai are nevoe de nici o susținere specială.

Se înțelege, o astfel de măsură nu se poate lua decât cu cea mai mare precauțiune și cu toate cuvenitele îngrădiri canonice.

S. MEHEDINȚI

CRONICA CULTURALA

Mişcarea Culturală Craioveană

„Şoaptele Amurgului" *de Elena Farago.* — **„Fericirea celorlalţi"** *de Mihail Cruceanu.*

Pe zi ce trece e mai scumpă şi mai speculată hârtia; pe zi ce trece mâna de lucru e tot mai ridicată şi totuşi, publicaţiile de tot soiul, năpădesc de pretutindenea ca şi ciupercile după ploae. Un adevărat ghiveciu de însemnări din războiu, romane, novele, schiţe, traduceri de toată mâna, se răsfaţă ca un mozaic îmbietor, rânduit cu grijă, dar fără de gust, pe poliţile vitrinelor tot mai îngăduitoare. Din taraba vânzătorilor ambulanţi ori de prin debitele de mâna a treia, teancuri, teancuri de fascicole, de cărţulii şi de foi cu desemnuri ori cu titluri care mai de care mai pornografice, se distribue cu preţuri pipărate, — sub ochii Catonilor noştri oficiali şi neoficiali — drept hrană sufletească, generaţiei ce ne trudim să creştem. Cassele de editură se prăsesc într'una, capitalurile sporesc la soroace rânduite matematic, dividendele cresc în progresie geometrică; oare să fi crescut într'adevăr şi numărul cititorilor din România Mare? oare să fi crescut numărul celora ce destramă proza înghemuită în volumele de sute de pagini, cu cerneala nesbicită încă? Oare astăzi, când nu ai răgaz să frunzăreşti nici măcar „buletinul" din capul gazetei, să fi sporit numărul celor ce se minunează de horbota unui sonet, de meşteşugul unei analize, ori de verosimilitatea unei situaţii? Cele câteva semne pomenite mai sus, te îndeamnă să crezi că într'a-

devăr a crescut, ba mai mult chiar, că a crescut simţitor de tot numărul celor ce sporesc astăzi dividendele institutelor de editură.

Şi totuşi dacă te-ai încumeta într'o bună zi să vânturi plevuşca asta de cărţi, nu ştiu zău ce-ar putea rămâne. Trebue spus pe şleau, în zadar am tot aşteptat în răstimpul anilor scurşi dela razboiu încoace, pe cântăreţul menit să prindă în slove de foc, măreţia epopeiei noastre, zădarnic am tot aşteptat, căci vânjoleala iadului ce s'a potolit acum, încă n'a putut fi tradusă în ropot de trohee! Puzderia de tipărituri ce se tot rânduesc zorite, arată ori cui vrea să vadă că publicul nostru cititor, — sărmană turmă speculată — nu poate trece nici prin ciur, da mite prin sită ceiace cumpără. Aşa stând lucrurile, negreşit că e rândul criticii cinstite atuncea, ca să culeagă boabele de neghină dintre boabele aurii de grău, ca să arăte ochiului nedeprins floarea cea adevărată, dar şi floarea croită din foiţă colorată şi stropită cu parfum de împrumut. Insă, — trebue mărturisit — cuvântul cel greu, hotărâtor, drept în acelaş timp, de o bucată de vreme incoace, nu se mai aude. Când nu se au in vedere interese pipăibile, legăturile de prietenie, serviciul de întors culoarea ochilor ori croiala hainelor, atuncea totul se reduce la câte-va impresii nebuloase, însăilate din fuga condeiului, ori la sentinţe stereotipe, fără umbră de motivare. Nu mai avem oare oameni care să priceapă o operă de artă şi care apoi să împărtăşească obiectiv emoţiile trezite? Ori nevroza epocei de faţă nu mai îngădue un studiu de longue haleine?

* * *

Cu sfială îşi descoperă faţa printre feluritele opisuri ce inundă de-o bucată de vreme vitrinile librăriilor cele două volumaşe de viersuri; „Şoaptele Amurgului" şi „Fericirea celorlalţi", ale poeţilor craioveni: E. Farago, şi M. Cruceanu.

Ca să editezi astăzi viersuri, hotărăt că 'nseamnă curată îndrăzneală, îndrâzneală ce te-ar putea costa nu şagă, căci dacă ai pe cine ghiftui cu proză, nu prea dai de cel care să aibă şi sutletul şi răgazul trebuincios ca să disece ţesătura unei stofe, să urmărească cadenţa unui ritm nou, ori să savureze plasticitatea unei imagini. Şi-apoi viersuri tipărite înseamnă negreşit risipă de hârtie, căci câtă proză oare n'ai putea cuibări în mănunchiul de pagini stropite doar ici colea, de scheletul câtorva strofe? Şi când se

întâmplă să mai auzi cumva că viersurile sunt scrise de-o cucoană, cu atât mai mult stai la cumpănă atuncea, dacă face să mai tai or ba foile volumaşului pe care ai avut neghiobia să-l cumperi. D-na Elena Farago îşi are însă un loc câştigat — nu de azi de eri — şi câştigat prin trudă şi merite de netăgăduit, printre scriitorii cei mai de seamă ai epocei de faţă. Noul volum de viersuri înseamnă negreşit încă un pas înainte în evoluţia scriitoarei, ce-a atins de mult unda-i de maturitate. O perfectă unitate a fondului precum şi o desăvârşită unitate de formă, iată eticheta sintetică, ce i se poate aplica. Alegerea titlului unui volum, ba de multe ori chiar a unei poezii, sau a unei bucăţi de proză e trudnică dibuire. Titlul asupra căruia s'a oprit scriitoarea, e perfect adecvat cuprinsului întregului volum. In amurg, când vuetul zilei se topeşte pe încetul, când pânza de lumină se destramă, când întunericul se filtrează tot mai învârtoşat, din adâncul sufletului purced rând pe rând drâmbe, drâmbe de amintiri, palide, dorinţe menite să nu se împlinească, regrete ce-şi picură stropii grei de venin, ori remuşcări ce dovedesc că pot încă muşca aidoma ca'n ziua dintâi a zămislirii lor:

In serile de toamnă,
Când linştea din casă
I-atât de priitoare nelinştei din gând,
. . . .
. . . .
(pg. 93)

Cu oarecare rezervă,—„un apostol nebun cânta de pildă"— autoarea rămâne cu totul indiferentă faţă de natură, precum şi faţă de colectivitatea din care face parte ca un strop, strop târât de şuvoiul celorlalţi însă, pentru ca pagină cu pagină, dela început şi până la sfârşit, să-şi îngâne tânguitor regretul, să-şi picure discret durerea în accente de litanie ce pătrunde şi mişcă adânc.

Intreg volumul e o împletitură gingaşă de accente lirice, o revărsare de unde egocentrice! Din adâncul sufletului îşi trage firele, şi migălos şi meşteşugit urzeşte ţesătura strofă cu strofă, viers cu viers!

Intr'un târziu închizi îngândurat volumul, cobori încet pleoapele şi cu răsuflarea grea urmăreşti răvăşeala ce ţi-o lasă în suflet, te uiţi nedumerit parcă la umbrele ce s'au desprins — nu

știi când și nu știi cum,— de prin ungherile sufletului, te uiți lung, nedumerit la amalgamul de amintiri ce svâcnește în dâra de lumină a conștiinții !

Și'n volumul de față ca și'n cele anterioare, dragostea — care-i unul din leit — motivele cardinale — dragostea, se revarsă în unde pure, domolite, e dragostea ce izvorăște firesc din genunile ființei noastre, o dragoste purificată, fără extaze, fără tonalități de violență, e dragostea curată a sufletelor, cu totul istovite de hipersensibilitate.

Iată o strofă — două, alese la întâmplare, ce oglindesc atâta curăție sufletească, atâta simplicitate, strofe ce-ți amintesc par'că de alte epoce, de alte plăsmuiri sufletești !..

Iubeşte-mi mâinile
Şi ochii
Şi iartă-le dac'au fost clipe
In care n'au ştiut să-ţi spună,
In care n'au putut să-ţi dea
Atât cât ar fi vrut,
Atâta, — cât poate doru-ţi le cerea
In dragostea,
In îndoiala
In desnădejdea unei clipe...
(pg. 53).

sau

Aşa ! dă-mi mâinele-amândouă
Şi ochii amândoi mi-i dă,
Deschişi adânc
Şi mult
Şi-aproape
Pân'vom închide-o sub pleoape
Aceiaşi stea topită 'n două,
De mult ce iea,
De mult ce dă...
(pg. 52).

Curată, simplă și feciorelnic de sfioasă e împărtășită dragostea, celui de departe.

Tu'mi scrii şi drag mă mustri dece nu-ţi spun ce fac
O, dac'ai şti ce multe îţi spune doru'n minte
Nu le-ai mai cere mânii, săracele cuvinte
. . . .
. . . .

Ce fac? Imi răbd durerea, mai plâng, mă mai agăţ
De-o rază, ori de-o umbră când îmi privesc fereasta,
Ori de vre-o frunză moartă ca'n dimineaţa asta
Şi-apoi privesc în mine, adânc şi mult—şi 'nvăţ
Din cartea 'n care's scrise aducerile-aminte
Mereu acelaş cântec, deşi-l ştiu pe de rost...
(pg. 69, 70)

Iar când dragostea nu-i împărtăşită, atuncea nu se 'nalţă talazurile revoltei nestăpânite, ci durerea adâncă, netrâmbițată însă, ori resemnarea, resemnarea cu sufletul ei tragic.

Se mistue 'n lacrămi zadarnicul dor
Şi martori mi-s singuri pereţii
Şi-un fluture negru e singurul sbor,
Din toate nădejdile vieţii.
(pg. 62)

Şi iată-mă-s iarăşi cerând adăpost
Icoanei ce tainic mă'nbie,
S'adaug în suflet pe tristul: *N'a fost*,
Cu blândul: *Ce n'a fost să fie!..*
(pg. 45)

Viața ne înșeală veșnic; amăgiți rând pe rând de idealurile ce urmărim, înfrânți și răniți ne întoarcem pentru o clipă, ca să ne arătăm ademeniți din nou. Unii mai în vârstă, cercați și înșelați poate mai des, au prins în sfârșit și tâlcul și prețul momelei. Minunat sunt descrise în „Pornea o barcă verde“ și „Era o fântână“, mirajurile idealului, precum și deziluzia încercată de cel ce se 'ncumetă să purceadă pe urmă-i :

Pornea o barcă verde spre-albastrul unei mări,
Cânta voios luntraşul privind departe 'n zări
. . . .
. . . .

Dar când ajunse 'n largul înşelătoarei mări
O volbură 'nvrăjbită ce spumega 'n ocări,
Chemând speriat în gându-i vechi ţărmuri dinapoi,
Oftă adânc luntraşul pornit spre ţărmuri noi
Loveau din val stropi tulburi de 'nspumegat noroi
El s'apăra cu groază, uitându-se 'napoi,

El s'apăra cu groază şoptind avanei mări:
O, cât păreai de-albastră acolo 'n depărtări

. . . .
. . . .

Pe râul strâmpt spre ţărmii de brumă şi noroi
Se 'ntoarce barca verde pustie înapoi.
(pg. 99, 100)

sau :

Era o fântână cu cumpănă grea,
Cu apa sălcie şi caldă şi rea,
Dar furca cu braţele 'ntinse pândea,
Momind de departe drumeţii.

Zoreau însetaţii s'ajungă să bea
— Ca toţi însetaţii din viaţă —
Trăgeau cu putere de cumpăna grea,
Dar apa sălcie şi caldă-i gonea,
Şi-ades câte unul mai tânăr pornea
Cu lacrămi de ciudă pe faţă...

Şi-ades câte unul mai vrâstnic râdea...
— Ca toţi ce — cunosc apa vieţii —
(pg. 4)

Cu concepţia despre viaţă, ca cea cristalizată în „Şoaptele amurgului", cu credinţa neclintită în viaţa ce se continuă dincolo de hotarul tras, nu te mai poate mira dorinţa ce săgeată bietul suflet încătuşat, când încercările de tot soiul îl muşcă tot mai îndârjit :

Desprinde-te biet suflet,
Şi du-te 'n ce , să-ţi ceri
Un adăpost,
Cât luna-i oarbă şi tăcută,
Cât razele-i nu-ţi cântă
Că nu-i iertat să pieri,
De nu-i sunată clipa
In care-i scris să-ţi ceri
Sortitul loc, pe puntea
Ce vieţile strămută
In tihna neatinsă
De vânturi şi dureri...
(pg. 21)

Ori:

... O, de-ai putea, biet suflet,
Din silnicu-ţi înot
Să te cufunzi în somnul
Ce nu-l deşteaptă ploaia!....
(pg. 18)

Forma e perfect adecvată fondului; sbuciumul acesta sufletesc, ce nu te asurzeşte, ce nu depăşeşte hotarele în care-i cercuit e redat printr'un ritm adesea de-o desăvârşită muzicalitate; parcă nu mai poţi bănui că ar fi o formă mai nimerită, mai expresivă pentru un astfel de ritm sufletesc. Prin netăgăduitele calităţi de fond şi de formă, volumul „Şoaptele Amurgului" îţi pironeşte de la început atenţiea; şi de-ai avut cumva răgazul ca să citeşti una două din poeziile ce cuprinde, nu te mai poţi opri atuncea, iar când lectura a fost încheiată îţi dai în sfârşit seama de comoara de simţire ce-i cuprinsă în paginele modestei cărţulii...

* * *

Mihail Cruceanu e un nedreptăţit. «Fericirea celorlalţi» pare a avea aceiaşi soartă ca şi volumele anterioare de poeme. Ce s'a spus caşi ceia ce s'a scris până acuma a fost determinat mai mult de legăturile autorului, de păcatele şcoalei din care mai face parte, de crezul politic ce-l însufleţeşte, de cât de valoarea întrinsecă a ultimului volum de poeme. Hotărât, că de urmăreşti cu băgare de seamă filă cu filă, vei da de strofe prozaice de tradiţionalele „maniere" şi „formule" proprii „curentului nou", de ritmu prea adesea intenţionat strivit dar ca să te trudeşti să nu vezi decât sgura, asta negreşit nu mai poate însemna „obiectivitate". Ideia călăuzitoare e contrastul dintre sufletul autorului, „tovarăş şi frate obosit" cum îi spune în: „Sărmanul meu tovarăş" şi lumea ce-l înconjură. Lumea aşa cum e plăsmuită se simte uneori fericită; autorul însă, ori cât se trudeşte, nu se poate identifica cu ceilalţi; fericirea celorlalţi, fericire pe care o prinde şi o cântă sub felurite aspecte, îi strecoară în suflet regrete, dar nu-i trezeşte mânia, nu-i trezeşte revolta. Atitudinea, fireşte nu e nouă, şi atuncea rămâne de cercetat dacă mijloacele utilizate pot tixa atenţiea cititorului. Prin simbolurile alese, prin bogăţia de imagini, printr'un

ritm ce oglindeşte pulsaţiile ritmului sufletesc, autorul reuşeşte dela primele poeme chiar, să încătuşeze atenţiunea cititorului.

Viaţa ne îmbie într'una, ne îmbie de pretutindenea, ne îmbie chiar atuncea când aspectele naturii, sau când stările sufleteşti n'ar părea de loc prielnice, pentru'n astfel de indemn.

Dar în adânc, sub foi, ţărâna,
E ca un sân curat de mamă
Când toamna ne întinde mâna,
Viaţa mai adânc ne chiamă!

(pg. 26).

Eron sau om de rând, viaţa şopteşte dragă orişicui

(pg. 19),

Şi şopteşte dragă chiar şi celui întors într'un târziu de departe, de pe front, şi-i şopteşte chiar şi în clipele când îşi dă seama — biată sdreanţă omenească — cum că tot, tot ce-a lăsat acasă, neclintit a rămas, că cei ce-l bocesc acum cu foc nu pot înţelege ceva din „măreţia tristă a vieţii lui"....

Cu gândul mânat la cei ce-ar fi aşteptând poate clipa de-a muri, bucuria de-a fi în viaţă, chiar aşa cum l-a ciunţit măcelul, îl sgudue din tălpi şi până 'n creştet,

Şi 'n ochi-i înfloriră lacrămi de bucuria de-a trăi

(pg. 20).

Intre viaţa celorlalţi şi viaţa pe care o duce autorul, e un veşnic contrast.

Cânta o femee 'ntr'o casă,
Pe-o stradă, departe, 'n oraş
Şi glasul ei tânăr, trufaş
Părea de femee frumoasă.
Iar cântu-i uşor s'avânta
Deasupra pământului greu.
Ce trist era sufletul meu!
Şi glasu-i ce vesel cânta!

(pg. 29).

Suflete, mai calm ca noaptea,
Suflete, ce te agită?
Fii şi tu ca toată lumea mulţumită.

(pg. 59).

Simbolurile abundă și sunt astfel redate în cât pot fi înțelese cu ușurință chiar și de cei ce n'au ajuns să guste din sinfonia mișcărilor astrale, ori din surprizele audiției colorate. Și asta cântărește mult...

De pildă poema „Cioarele“ se închee cu următoarea strofă:

Patru cioare 'n doliu mare, — au coborât
Steaguri negre — umbre negre, în amurg.
Patru cioare 'n fundul zării au sburat,
Negre cioare, negre gânduri care curg.
(pg. 40).

Iar poema „Strada plină de noroi“ cuprinde viersuri ca acestea:

Voi ce-abea acuma coborâți în stradă,
Vă opriți cât încă vă puteți opri!
Căci noroiul străzii vă va murdări
Ca pe trecătorii care trec grămadă.
(pg. 92).

Nu dați în mocirla asta neagră, voi
Care-aveți un suflet și purtați un dor.
Strada 'ntreagă pare-un șarpe de noroi,
Ce încolăcește pașii tuturor!
(pg. 93).

Și sub cerul vânăt strada cum se 'ntinde,
Pare ca un monstru negru, uriaș,
Ce-aruncându-și ghiara lacomă, cuprinde,
Pentru totdeauna, bietul meu oraș.
(pg. 94).

Când volumul cuprinde poeme ca: „In camerile goale“, «Fântâna», „Strada plină de noroi“ și încă altele cu remarcabilă adâncime, și critica nu găsește de spus un cuvânt măcar de bine, asta hotărât nu mai poate însemna „obiectivitate“.

8 Maiu 1921. CRAIOVEANUL